

BÁNYAI PÉTER

Az eredeti demokráciától a maffia-állam felé?

BÁNYAI PÉTER

**Az eredeti demokráciától
a maffia-állam felé?**

Politikai elemzések Romániáról 1990-től 2005-ig

Koinónia
Kolozsvár, 2005

Szerkesztette és az utószót írta: HADHÁZY ZSUZSA

A két előszó TOM GALLAGHER,
illetve ROGER BRUBAKER és JON FOX munkája

Válogatta: SIPOS GÉZA

© Bányai Péter, 2005

© Koinónia, 2005

A könyv megjelenését a Nemzeti Kulturális Örökség Minisztériuma és
a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatta.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

BÁNYAI PÉTER

Az eredeti demokráciától a maffia-állam felé? / Bányai Péter.

Cluj-Napoca: Koinónia, 2005

ISBN 973-7605-16-0

070(498):32(498)“1989/...”

Tartalom

KÉT ELŐSZÓ	11
Tom Gallagher: Egyedülálló hang Romániában	13
Rogers Brubaker és Jon Fox: Velejéig kritikus alkat	19
ROMÁNIA – ALÁAKTÁZOTT TERÜLET	21
Találkozásaim a Securitatével	23
Miért is Ceaușescu?	33
SRI szívnek szívesen	42
Az állam mi vagyunk	55
Hírszerzői jelentés helyett blabla	64
A SRI nézőpontja az 1989. decemberi sajnálatos eseményekről	66
Magyarveszély és kolerajárvány	69
Románia: aláaktázott terület	71
Pletykaözön és besúgóbotrány	83
Pacepa	90
Szupertitkos ügynök jelenti	107
A történelemhamisítók és pénzmosók baráti társasága	127

1990–1992

VESZÉLYES SABLONOK	145
Hevenyészett gondolatok egy álmatlan szilveszteri éjszakán	147
Demokráciát tanulunk, tanulgatunk?	150
Ellopták a forradalmat?	153
Ez demokrácia? Meddig?	158
A fal	163
Mi a teendő?	167
Megkezdődött a választási kampány	169
Az RMDSZ első kongresszusa	173
Beszéd a bukaresti Egyetem téren, 1990. május 5.	178
Hova-merre, Front?	181
Quo vadis, RMDSZ...?	183
Se liberalizmus, se kereszténydemokrácia, se szocializmus, se...	186
Robbanás előtt?	190
Barátaim,	195
Hírek és rémhírek között	198
Megint nem volt forradalom	201
A Harmadik Erő	205
Reálpolitika és megalkuvás	207
Egységes Nemzeti Börtön	212
Maffiával állunk szemben!	217
Én vagyok a második Hajdu Győző?	221
Állásfoglalás	228
Antiszemitizmus Romániában	230
Kiváltságok vagy pozitív diszkrimináció?	240

„Uram, ez mézárszék, nem a parlament!”	247
Egyszerűsítések, kétértelműségek, veszélyes tévedések	251
Sütő András interjójának margójára	259
A szélsőjobb és a szélsőbal összefogása—azonossága	265
Két választás között	272
Illúzióktól a szkepticizmusig?	275
Vihar egy pohár vízben	282
Választási kampány vagy tudatos provokáció?	290
Öngól-zápor	294
Választási kampány?	299
Győztesek és vesztesek	303
Egy volt (?) „magyar csavargó” kételyei	310
Szinte általános az elégedetlenség az RMDSZ eddigi tevékenységével szemben	315
A kényszerházasság rosszabb egy laza viszonynál	318
Nyílt levél a Polgári Szövetség kongresszusához	323
1992–1996	
HOLTPONTON	327
Most vagy soha?	329
A „nagy egységes összefogás” Gyergyószentmiklós tükrében	335
Belpolitikai körkép	341
Mi a román most?	352
Történelemhamisítás és „történelemhamisítás”	360
Változtatás – változás nélkül?	365
Előítéletek nyomában	368

A „visszasomfordáló”	370
Száznyolevan fokos fordulat?	374
Holtponton	380
Románia – európai integrálódás vagy elszigetelődés?	390
Az eredeti demokrácia eredeti reformjai I.	396
Az eredeti demokrácia eredeti reformjai II.	426
1996–2000	
HOGYAN TOVÁBB?	445
A NATO-bővítés és Románia	447
Románia ’96 második felében – választási napló	450
A kérdések és válaszok közti távolság	468
2000–2004	
ZÚRZAVAROS HADGYAKORLAT	473
Igaz-e, hogy „minden népnek olyan kormánya van, amilyent megérdemel”?	475
A demokrácia diadala? – ma már ellenség a másik	493
Van-e élet az RMDSZ-en kívül?	498
„Az iraki háború kirobbantását egy hazugság igazolja”	508
Tehetséges politikus. Terrorista	513
A mindennel toleráns lap	515
Újévi ajándék: Năstase hűségnyilatkozik Amerikának	524
Diszkrét téli hadgyakorlat	531
Elnökjelöltek közt a földön	545
Előjáték	549

A lehetetlen kísértése	556
Nagy tétje van a civódásnak	560
Băsescu – Dupla vagy semmi	564
Utószó helyett	567
<i>Romániai pártok, egyesületek, szövetségek</i>	572
<i>Névmutató</i>	575

KÉT ELŐSZÓ

Tom Gallagher

(A bradfordi Egyetem Politológia tanszékének tanára)

Egyedülálló hang Romániában

Attól tartok, hogy amikor majd kellőképpen dokumentálva feltárják Románia posztkommunista múltját, és illő módon feltérképezik az eszmék és ideológiai viták termékeny talaját, Bányai Péter neve hiányozni fog a térképről. Gyakorta kihívó, olykor dühítő heves kirohanásai, közbeszólásai mintegy kívülállónaként veszik vizsgálgatás alá a romániai helyzetet, mindenkor meghaladva a Bukarest-centrikus látásmódot, felülemelkedve a bevett, már-már patriarkális szemléletmódon.

Bányai Péter az önkínzó értelmiségiek közé tartozik. 1990 után nem sokkal, voltaképpen saját érdekei ellenére, otthagya Bukarestet, és hazatért Kolozsvárra, ott telepedett le, és ott él immár több mint tizennégy éve élettársával, Ágival, onnan figyeli a román posztkommunista korszak gyötrelmes fejlődését. Akkor telepedett vissza szülővárosába, amikor olyan sok ottani magyar a kivándorlás mellett döntött, mert a román nemzeti színekbe gárgyult polgármester önkényuralma az elviselhetetlenségig fokozta a helyzetet. Péter különösképpen nyilvánul meg abban is, hogy óvakodik a szerezcsenvesdatástól: soha nem titkolta, hogy régi illegalista kommunista család gyermeke, apja, Bányai László pedig kulcspozíciót töltött be Gheorghiu-Dej kommunista rendszerében.

Péternek nincs állandó rovata a sajtóban, nem gyümölcsözteti külföldi kapcsolatait, mint ahogy, amennyire én tudom, a tévében sem szerepel, holott gombamód szaporodnak azok a késő éjszakába nyúló politikai műsorok, amelyeket olyan sokan használnak ki nézeteik kifejtésére az álmatlanságban szenvedő romániai tévézők örömeire.

Attól tartok, eltűnik majd ebből a szellemi erőteréből, amely voltaképpen az elmúlt évek kegyetlen politikai meglepetéseinek halk, de finom jelzőműszereként működött. Márpedig nagy kár lenne, mert Bányai Péter mindig is bővelkedett eredeti, kihívó ötletekben és eszmékben, és azt is tudni kell ró-

la, hogy soha nem torpant meg, nem restellte fölülvizsgálni a saját értékrendszerét valahányszor úgy érezte, hogy az események túlhaladtak rajta.

Az egyik „rögeszméjéhez” különösképp ragaszkodott, és úgy látom, az idő őt igazolta: véleménye szerint a román antitotalitárius baloldal gyengesége tragikus következményekkel jár Románia számára. Eretnekségyszámba menő kijelentés ez egy olyan országban, amelyben a kegyetlen, perverz marxista-leninista zsarnokság minden baloldali mozgalmat és eszmét lejárattott. Románia amolyan politikai átokföldje, ahol, úgy tűnik, csak a legeseneveszebb és legmérgezőbb gyom terem meg, és ahol a szabad szellemiségre törekvő ifjúság *de rigueur* még mindig jobboldalinak vallja magát.

Románia két fő jobboldali pártja, a Nemzeti Liberális Párt és a Parasztpárt, szépen példázza a mai jobboldal ellentmondásos voltát és fogyatkozásait. A Parasztpártot nem támogatta a parasztság, és komoly vallásos háttere sem volt, annak ellenére, hogy még 1990-ben a „keresztény és demokrata” címkét biggyesztette magára. A Nemzeti Liberális Párt fénykorában is hajlamos volt a hatalom szolgálatába szegődni, amiként mindig is a központosított államot tekintette a gazdaság fő mozgatóerejének. Mennyire igaz és találó Bakk Miklós megjegyzése: „a történelmi pártok szeretik az államot, a társadalmat mindig is az állam függvényeként fogták fel [...], nem fér a fejükbe, hogy létezhet átmenet állam és társadalom között, mint például a helyi autonómia vagy a társadalmi védőháló”.

Dicstelen országglásuk alatt (2000–2004), amikor sokféle próbálkozásuk ellenére is képtelenek voltak rendet teremteni a meghosszabbított Iliescu-mandátum teremtette káoszban, a történelmi pártok alig is tettek valamit saját választóikért, például az alsó középosztályért, amely pedig a bénítóan magas adók és a számtalan állami ellenőrzés és beavatkozás ellenére is olyan bátran vetette bele magát a vállalkozásokba.

Mondanom sem kell, hogy Romániának olyan pártokra van szüksége, amelyek megteremthetnek egy, a közjót szolgáló kapitalista rendszert, nem pedig olyanokra, amelyek egy privilegizált kisebbség anyagi és társadalmi-politikai érdekeit szolgálják. Ám az adott helyzetet, egy olyan Románia helyzetét tekintve, amelyben parasztok millióit hajszolták a nehéziparba, még igazabbnak tűnik az állítás, hogy Romániának főleg egy felelősségteljes baloldali mozgalomra van szüksége, amely megvédené e félrevezetett tömegeket, és amely a magasabb nemzeti érdekeket is szem előtt tartaná.

Bányai Péter sem szóban, sem írásban (román és magyar nyelvű lapokban) nem habozott soha világgá kürtölni: óriási tragédia, hogy Romániában nincs igazi baloldal. Holott valaha létezett annak egy pragmatikus-mérsékelt formája. Az első világháború előtt a pedagógusok szakszervezete a mér-

sékelt reform tevékeny és hatékony védőügyvédje volt. Később a szociáldemokraták jelentettek akadályt a kommunista rendszer megerősödésének az útjában; vezetőjük, Titel Petrescu drágán fizetett azért, hogy a szabadságért küzdött.

Nyugat- és Észak-Európában a szocialista és szociáldemokrata baloldal hatékonyan küzdött a moszkovita pártok ellen. Valójában többet tettek azért, hogy megállítsák hatalomra jutásukat, mint bármely más társadalmi erő. Ha a romániai baloldalnak létezne kollektív emlékezete, amely anélkül, hogy rendőrállami módszerekhez folyamodna, erősítené a társadalmi igazságtalanság és egyenlőséghiány elleni fellépést, talán a Nemzeti Megmentési Front (FSN) és követői sem jutottak volna olyan könnyen hatalomra.

Groteszk helyzet állt elő. A romániai Szociáldemokrata Párt (PSD) az ország leggazdagabb üzletembereire támaszkodik. Vezetője szociális védőhálóról beszél, miközben költséges magániskolába küldi saját gyermekeit, és káprázatos műkincsgyűjteménnyel büszkélkedik. Elődje a miniszterelnöki székben, Nicolae Văcăroiu, a Ceaușescu rendszerben gazdasági szakértő, ma pedig egy közismert magánbank vezetője.

Amikor a Szocialista Internacionálé felvette tagjai közé Iliescu szociáldemokrata pártját, valójában a romániai politikai fejlődést aknázza alá.

És Bányai Péter ezt pontosan látja, és feltárja. Egyik legnagyobb erénye éppen abban rejlik, hogy sohasem hátrál meg, nem alkuszik meg, sőt nem átalija akár a nyugati demokrácia szellemi arzenálját is keresztűzbe fogni, ha úgy érzi, hogy a Nyugat következtelenül jár el. Ott találni a nevét számos IT újságban, ahol cikkei hatalmas vitákat kavartak, amikor megkérdőjelezte az euroatlanti szövetség szándékainak tisztaságát Irak lerohanásával kapcsolatban a szeptember 11-i terroristatámadást követően.

De nem csupán ezt vitatta, hanem – többek között – azt is, hogy valóban bölcs döntés volt-e az Egyesült Államok és Nagy-Britannia részéről siettetni Románia euroatlanti integrációját, és azt, hogy elkötelezte-e magát valamennyire is Adrian Năstase és Ion Iliescu a demokratikus reformok mellett. És kifogásolta, hogy a fennemlített politikai kaméleonok túlságosan is támogatják az Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia vezetőinek kalandorpolitikáját.

Úgy lett volna rendjén, hogy a sajtó hasábjain heves vita támadjon a Nyugat és Románia között kialakult viszony teremtette visszas helyzet miatt: a nyugati országok kulcsfontosságú szerepet szánnak annak a Romániának, amelyben nem ment végbe reform, és amelynek vezetői az 1989-es változások előtti kissé kétes politikai pedigrével rendelkeznek. Ehelyett a sajtó kínosan kerülte a tárgyat, de annál nagyobb teret szentelt a román történelem

és kultúrtörténet olyan „csillagai” kultuszának, mint például Constantin Noica és Mircea Eliade.

Bányai Péter viszont komolyan kockára tette számos fontos kapcsolatát, amikor fittyet hányt a nemzeti szent tehének tömjénezésének, és olyan kérdésekre próbálta terelni a közvélemény figyelmét, amelyek, hite szerint, nélkülözhetetlenek egy olyan civil társadalom számára, amely méltóságteljesen és hatékonyan akar működni. Az 1960-as évektől kezdve, amikor is olybá tűnt, hogy enyhül a bénító, halálos, totalitárius elnyomás Romániában, Péter a pezsgő bukaresti dzsessz világba vetette magát, és azóta is ugyanaz a szabad szellem maradt.

Türelmetlenül, ingerülten figyelte az állami mamutokat, a Román Kommunista Pártot – amelynek sohasem volt tagja –, a hírhedt titkosszolgálatot, amelyet sohasem volt hajlandó kiszolgálni (pompás történet ez, a cikkgyűjtemény egyik legmulatságosabb darabja). Ma is ugyanolyan türelmetlenül és ingerülten utasít el minden felesleges protokolláris megnyilvánulást, mindmáig kerüli az úgazdag szellemi arisztokráciát, noha éppen elutasító magatartása akadályozza meg abban, hogy teret nyithasson nézetei és meggyőződései kifejtésére és terjesztésére. Sohasem hódolt be a hatalomnak, és sohasem úszott együtt az árral, ezért sokan utasították el személyét és nézeteit.

A Polgári Szövetség egyik alapító tagja. 1992-ben azonban kénytelen volt megélni, hogy innen is kiutálják, mivel azzal érvelt, hogy a PSZ túlságosan is a Nemzeti Megmentési Front ellen szervezett antikommunista tevékenységre összpontosít, és így a szélsőséges nacionalista erők malmára hajtja a vizet. Bányai Péter az első értelmiségiek egyike, aki megpróbálta a közvélemény szemét rányitni arra, hogy felesleges a Nemzeti Megmentési Front kommunista múltját boncolgatni, mert ennek a szerveződésnek soha semmiféle ideológiája nem volt, mindig csak hibrid populista elveket hirdetett, olyanokat, amelyek egy lágyabb, de nem kevésbé totalitarista kormányzási forma és egy új gazdasági oligarchia megteremtésének az útját egyengették. 1989 előtt a kommunista ideológiának már alig is voltak számottevő hívei, az ellenfél gépies démonizálása, a kommunista mumussal való fenyegetőzés öngyilkos stratégiának bizonyult.

Bányai Péter a „csavargó-mozgalom” egyik kiemelkedő egyénisége volt, aki részt vett a bukaresti és temesvári maratón-tüntetésekben. És ugyancsak ő volt az, aki jóval a tüntetések leverése előtt már nem kommunistázta le a Nemzeti Megmentési Frontot, mert rájött, hogy a „kommunista” jelző hályogként takarja el a társadalom szemét, és eltakarja Iliescu és szövetségeseinek valódi hibáit és gyengeségeit.

Ilyen körülmények között nyilvánvaló, hogy az RMDSZ-szel is meggyűlt a baja. Az okok ebben az esetben nem annyira világosak, mint a Polgári Szövetséggel való összetűzésének esetében, de tény, hogy kétségbe vonta az RMDSZ nyitottságát és átláthatóságát. Az RMDSZ kevésbé központosított a bukaresti pártoknál, de nem mentes minden konformizmustól.

Péter kiválóan közvetíthetett volna az RMDSZ és a román értelmiségi elit között, a Szövetség azonban vonakodott kihasználni a Péter által mindig is ápolta kapcsolatokat – így történt ez sok más, kiemelkedő, jó román kapcsolatokkal rendelkező magyar értelmiséggel is – éppen azokkal, akik sikeresen vették fel a harcot a negatív magyarsággép körül kialakult sztereotípiákkal.

1989 előtt származása indokolhatta kudarcait. Utána azonban már nincs indok, illetve, ha van, annak kifejtése nagyon messzire vezetne. Esete bizonyos értelemben hasonlít Domokos Géza esetéhez, akit az első években távolítottak el az RMDSZ éléről, holott bajos elképzelni, hogy Domokos Géza hajlandó lett volna megkötni azokat a kompromisszumokat, amelyeket egy évtizeddel később utóda, Markó Béla, minden aggály nélkül megkötött.

Az elmúlt években ritkábban találkoztam Péterrel, mint szerettem volna. De ma is jól emlékszem 1993 telére. Együtt utaztam vele és Ágival Budapestre. A vonatban sokat beszélgettünk a fentebb említett témákról; se Péter, se Ági nem győzte hangsúlyozni az újjáéledő nacionalizmus veszélyét, amely szabotálja a demokratikus folyamatokat, és mindketten félték, hogy a demokratikus ellenzék képtelen lesz hatékonyan szembeszállni a nacionalizmus rémével.

Péter azzal érvelt, hogy túlságosan is gyermekes és leegyszerűsítő egyetlen személyben, Corneliu Vadim Tudorban, a Nagy-Románia Párt elnökében látni a demokrácia egyetlen ellenségét. Sajnos, számos politikai elemző, sőt rangos nemzetközi testületek, mint például az Európa Unió is besétált már ebbe a csapdába.

Románia számára jelenleg a legfontosabb azoknak az akadályoknak az elhárítása, amelyek megakadályozzák az ország fejlődését, egy olyan politikailag egészséges társadalom felépítését, amelyben a polgárok a törvény védelme alatt élhetnek, és amelyben nincs helye a korrupciónak. Az adott helyzetért a fő bűnösök az 1989-es népfelkelés kisajátítói, akik olyan hibrid politikai rendszert honosítottak meg, amely felvirágoztatta az oligarchiát és milliókat taszított nyomorba. Manapság mintha változna valami: új erők mozdulnak meg, amelyek a normalitás útjára terelik Romániát: köztük ott találni néhány nyugati intézményt, amely megpróbál új erőt önteni a romániai társadalmi élet újjáépítésébe. Bár szerzőnk ebben sem olyan bizakodó, mint mások.

Mindez együtt hozzájárul ahhoz, hogy Bányai Péter összegyűjtött írásai kiállták az idő próbáját és mindmáig fájdalmasan relevánsak. Hadd jussanak el egy nagyobb olvasótáborhoz, amely megérdemli, hogy megismerkedjen velük.

2004. november

Fordította: Saszet Ágnes

Rogers Brubaker és

(A kaliforniai Egyetem Szociológia tanszékének tanára)

Jon Fox

(A bristoli Egyetem tanára)

Velejéig kritikus alkat

A Bányai Péter kolozsvári, Györgyfalvi úti lakása sokkolóan hat a beavatatlan látogatókra. Miközben a házigazda bevezeti a vendégeket az apró, zsúfolt és kényelmetlen kétszobás lakásba, amelyet élettársával, Saszet Ágnessel oszt meg, kedélyesen elhárítja az útból macskáit és kutyáját, aztán félresöpör egy halom újságot, egy rakás szanaszét heverő könyvet, kávéscsészéket, borospoharakat, pipakellékeket – csak ezután tudja leültetni látogatóit a kopott fotelokba. A falakat könyvespolcok borítják, a könyveken újságcikk-kivágások, hetilapok, kéziratok halmaza, egy elképesztő videokazetta-, valamint jazz cd- és kazettagyűjtemény; mindennek a tetején néhány hamutartó billeg, amelyek mintha éppen a padlóra készülnének borítani többnapos pipa- és cigarettahamu tartalmukat. Bari, az uszár minduntalan a figyelem középpontjába igyekszik furakodni, szerelmi ajánlatokkal halmozza el a mit sem sejtő vendég – lábát. Péter megdorgálja: kuckóba, kiált Barikára, aki a kuckó szót mintha a másik vendég lába gyanánt értelmezné. Meg aztán ott van Fanni, a macska. Öreg jószág, megérte már a 89-es forradalmat is; süket és vak, de csöppet sem ostoba: Bari rohamainak a babérjait Fanni aratja le: óvatosan, ám meghittent letelepszik valamelyik vendég ölébe, és rá sem bagózik a környező rendetlenségre.

A vendég helyet foglal, és Péter máris elárasztja végtelen esemény-beszámolóinak egyikével. Lényegbevágó, szellemes és szenvedélyes politikai kommentárjainak zuhatagát önti rá – de nemcsak beszél a politikáról. Péter átéli a híreket, mintha híreket lélegezne ki-be: előbb egy újságot nyom a vendég kezébe, el is olvastatja vele a megjelölt cikket, aztán a számítógéphez ugrik, hogy megmutassa a legutóbbi közvélemény-kutatások eredményeit, közben

pedig félszemmel a háta mögött levő tévékészüléket lesi, és a híradót kommentálja. És az amerikai látogató ezúttal mégsem a számára oly ismerős híruhataggal szembesül: Péter gondosan kielemezi az értesüléseket, és megfelelő összefüggésbe ágyazza a kibontakozó események sorozatát. Éles szemű, kíméletlen megfigyelő, gyűlöli a közhelyeket és eufemizmusokat, magyarul (és finoman fogalmazva), nevéen nevezi a dolgokat.

Ráadásul tehetséges szónok, szereti az extravagáns és paradox megfogalmazásokat: vigyázni kell vele, nem könnyű megemészteni a mondandóját. Ám a nyelvezet maga megér egy misét: elképesztő elevensége önmagában feledhetetlenné teszi az utat.

Ha azt íránk, hogy Péter „színesen” beszél, az körülbelül annyit tenne, mint „szellőnek” titulálni egy forgószelet. Társalgási stílusa – őszintén szólva – alig-alig is túrné meg a nyomdafestéket, de ha túrné is, a hideg, fekete betűk nem tudnák visszaadni beszédének hihetetlen intenzitását, ritmikusságát, a beszélő gesztikulálását, hanglejtését – Péter nemcsak mesél, Péter el is játssza mondanivalóját. Amit hallunk, az politikai beszámoló, de egyben előadó-művészet is. Az ember jót szórakozik, de tanul is közben, tájékozódik az események között – és kijózanodva, tiszta fejjel hagyja el a lakást.

A szórakoztató, vonzó előadóművész megfontolt analitikus elmével ruházott fel – az elméleti fizikus vizsgálódó elméje ez, és ne feledjük, hogy Péter valaha fizikus volt. Ma megkeseredetten és elmélyülten figyeli a román politikai színteret. Velejéig kritikus alkat – bármilyen ellentmondásnak látszik is: szenvedélyesen tartja távol magát a pártos hozzáállástól. Makacs szellemi függetlensége, józan, tiszta elemző alkata és velős megjegyzései pótolhatatlan szellemi táplálékot jelentenek azok számára, akik a posztkommunista korszak szellemi kalandjaira kíváncsiak.

Péter egyedülálló, kiemelkedő személyiség: kedélyes, beszédes, szentségtörő, csípős, szardonikus, dől belőle az anekdota és a kritika, de mindenkor szenvedélyes és őszinte: fellelhető benne a drámai ihlet, a mester mélységes vágya, hogy megértsék, és a fizikus elemző pontossága. Ha összegyűjtött írásainak bár egy része átad valamennyit az olvasónak ragyogó előadásmódjának bölcsességéből, meggyőző erejéből és üdeségéből, szükséges, régen várt könyvet tarthat a kezében.

2004. november

Fordította: Saszet Ágnes

ROMÁNIA – ALÁAKTÁZOTT TERÜLET

MÚLTFELTÁRÁS, DIKTATÚRA, TITKOSSZOLGÁLATOK

Találkozásaim a Securitatével

Amerikai Magyar Népszava, 1992. február 7., *Ring* (Budapest), 1992. március 25., *Szabadság* (Kolozsvár), 1992. július 3.

A kommunizmus nem gondolkodásforma, hanem vakhit; a kommunista lemond az önálló gondolkodásról, és mindazt, ami ellentmond dogmáinak és kliséinek, ösztönösen és gépiesen félre nyomja és elsöpri az útjából. Ahhoz, hogy valaki hithű kommunistából újra normális, egészséges emberré váljék, rendkívüli szellemi és erkölcsi erőfeszítésre van szüksége.

lottak le, mint várta volna az ember, és mégis kitörölhetetlen emlékeként nyomasztanak mindmáig. E találkozások értették meg velem a totalitárius társadalom működésének lényegét, illetve a titkosrendőrség – vagyis a félelem alapvető – szerepét a rendszerben.

Apám kommunista volt. Illegálisbéli. Kamaszkorában fanatikus katoli-

Két éve már, hogy a rendszer áldozatai Romániában is megszólalhatnak. Természetesen az igazi ellenállók visszaemlékezései a legfontosabbak. Azoké, akik az életüket és a szabadságukat kockáztatták a diktatúra elleni harcban. Akik közül sokan mártíromságot szenvedtek.

Nem tartozom közéjük. Inkább ahhoz a széles csoporthoz tartozom, amely, bár sohasem működött együtt a rendszerrel, nem volt elég bátor a nyílt konfrontációhoz. Ellenállása apró, gyakran gyermekes, jelképes gesztusokban nyilvánult meg. De az „ellenállásnak” még ez a formája is alkalmat adott a Securitatével* való találkozásokra. Ezek, az én esetemben, sokkal banálisabban és békésebben zaj-

* A román nyelv jellegzetessége a kicsinyítőképzők bőkezű használata. Nem lehet véletlen, hogy a titkosrendőrség, teljes nevén a Direcția Generală a Securității Statului (Állambiztonsági Főhivatal) nem kapott becenevet. A titkosrendőrséget rövidítve Securitate vagy Secu (magyarosan: Szeku) néven szokás emlegetni.

kus, később, egyetemi évei alatt (Franciaország, 20-as évek) áttért bolseviknak. Hosszú évek, évtizedek vak sztálinizmusából az '56-os budapesti, valamint a '68-as prágai események gyógyították ki. Egy darabig még az emberarcú reformkommunizmus és revizionizmus híve maradt, élete végén azonban, keserves lelki önsanyargatás árán, mindenestől leszámolt kommunista hitével.

Nagynéném az 50-es években ügyésznek Kolozsvárott; közben férje, egy szerencsétlen, apolitikus román ügyvéd politikai fogolyként nádat vág a hírhedt Duna-csatornánál – bűne annyi volt, hogy részegségében megeresztett egy-két politikai viccet. Bátyámat 1958-ban, szovjet- és szocializmusellenes kijelentéseiért kizárják az egyetemről ('56-ban a budapesti forradalom idején nem tartotta a száját). A közállapotokat jellemző helyzet: apám ekkor éppen oktatásügyi miniszterhelyettes.

Az 1958–1959-es megtorláshullám idején apámat néha gyűlésre hívták a „fenti elvtársak”. Elmenetele előtt mindig hosszasan búcsúzkodott, hiszen sohasem tudhatta, vajon hazatér-e? Ezekről a félig per-, félig inkvizíció-jellegű, „kifásírozó” munkagyűlésekről gyakran nem tértek haza a résztvevők. Bukaresti házunktól pár méterre öltönyös-nyakkendőös „fiúk” álldogáltak, aminek eredményeképpen barátaink és ismerőseink kezdtek elmaradozni a házunktól.

Séta közben gyakran találkoztunk veterán, illegalitásbeli ismerősökkel. Általában nyájasan köszöntek apámnak, de megesett az is, hogy heteken, hónapokon át meg sem ismerték az utcán – amikor éppen az a hír járta, hogy apám kegyvesztett lett. Gyermeki ésszel képtelen voltam felfogni a viselkedésüket. Megdöbbenett az is, hogy apám viszont nem neheztelt rájuk. Ő tudta, mindez benne van a pakliban.

További emlékek; találkozások Gheorghiu-Dej-zel és társaival. A Központi Bizottság közelében laktunk, így hát gyakran megesett, hogy a politbüro tagjai esténként a mi utcánkon is átsétáltak – diszkrét őrizettel, természetesen. Gyermekkorom nagy élményei közé tartoztak apám kommentárjai a vezető elvtársakkal történt találkozások után. Eleinte úgy tűnt: kommentárjai, elemzései nem egyebek, mint szórszálhasogatások, később azonban magam is rádöbbenem, hogy voltaképpen igazi „politikai helyzetelemzés” volt mindahány. Az elvtársak minden egyes apró, számomra érzékelhetetlen gesztusából messzemenő következtetéseket vont le. Főleg ami a saját pozícióját illette a hierarchiában. 1959-ben boldogan újságolta egy ilyen találkozás után: „Bátyádat visszaveszik az egyetemre! Rehabilitálják! Răutu propagandafőnök mosolyogva köszönt, sőt még a kalapját is megbillentette”. Pár nap múlva a bátyám folytathatta egyetemi tanulmányait.

Más találkozások; számomra ugyanolyanoknak tűntek, mint a többi. Apám viszont komoran jegyezte meg: „ma hűvösebben viselkedtek az elvtársak, egyik sem nézett a szemembe”. Rövidesen számos jelentős személyiséget kitüntetnek – mondta –, ő azonban csak valami másodrangú elismerésben részesül majd. És így lett.

Ösztönösen kezdtem rájönni arra, hogy az emberiség történetének egyik leghierarchikusabb közösségében, a pártállami nómenklatúrában élek, ahol a gesztusrendszer, a rituálék már-már a tökéletességet súrolják. Azaz, ebből a világból hiányzik a puszta emberi tartalmat hordozó gesztus, a politikai töltet nélküli, egyszerű rokon- vagy ellenszenv. Ez a feszült hangulat döbbenett rá a kérdésre: mi van ezzel az örült világgal? Elkezdtem olvasni. Faltam a könyveket, mindent, ami a rendszerről szólt. Kezdetben az alapítókát, majd a revizionistákat és végül a tagadókat tanulmányoztam, Lenint, Sztálint, Trockijt, aztán Dzsilaszt, Orwellt, később Szolzsenyicint, Zaharovot, végül 1956 és 1968 dokumentumait.

Egyesek még ma is azzal mentegetőznek, hogy nem ismerhették a szovjet valóságot, mivel nem férhettek hozzá az ún. „ellenzéki” irodalomhoz. Hamis kifogás. Elegendő, ha nyitott elmével csupán a bolsevik párt hivatalos történetét tanulmányozzuk, rögvest ellentmondásokba botlunk.

Lássunk egy példát. A hivatalos források szerint 1917-ben a bolsevikok számra ugyan kevesen voltak, de bátor, következetes politikájuk győzelemre segítette őket a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban. A polgárháború keserves évei következtek. És ez a centralizált párt – illetve pártállam – újfent győzelmeskedett. A pártot a Központi Bizottság, illetve a Politbüro vezette, Leninnel az élen. Minden dokumentum arról vall, hogy Lenint tisztelték ugyan munkatársai, de sohasem követték vakon utasításait. Lenin „primus inter pares” volt, ám nem zsarnok, bár később minden bizonnyal azzá vált volna. A Birodalom diktátora a KB és a Politbüro volt, nem egyetlen személy. De lám, később „kiderült”, hogy Lenin minden munkatársa, a Politbüro összes tagja, Sztálin kivételével, a KB kétharmada áruló és kém volt. „Szerencsére” az árulókat 1938-ig mind leleplezték és kivégezték. Trockij kivégzése már keményebb diónak bizonyult, mivel éppen száműzetését töltötte Mexikóban. 1940-ben azonban ezt a kérdést is megoldották.

Ismételtem: a fenti adatok egytől-egyig megtalálhatók a bolsevik párt hivatalos történetének összefoglalóiban. És mégis, alig akadt sztálinista, aki feltette volna magának azt az egyértelmű, ámde logikus kérdést: vajon hogyan győzött forradalomban is, polgárháborúban is egy olyan központosított párt, amelynek vezérei – mint később kiderült – nagy többségében árulók, sőt kémekek voltak?

Apámat idézném, aki élete alkonyán kétségbeesett keserűséggel mondta: „A kommunizmus nem gondolkodásforma, hanem vakhit; a kommunista lemond az önálló gondolkodásról, és mindazt, ami ellentmond dogmáinak és kliséinek, ösztönösen és gépiesen félrenyomja és elsöpri az útjából. Ahhoz, hogy valaki hithű kommunistából újra normális, egészséges emberré váljék, rendkívüli szellemi és erkölcsi erőfeszítésre van szüksége.” Csak kevesek voltak képesek arra, hogy valóban megtegyék ezt az utat, és nem véletlen, hogy épp e kevesek – többek között Dzsilas, Koestler, Orwell – vetették papírra a jelenség legvilágosabb és legmélyebb elemzéseit.

Kerestem könyveiket, cikkeiket, így kerültem kapcsolatba „nemkívánatos személyekkel”, azaz disszidensekkel, külföldi állampolgárokkal, követségi alkalmazottakkal. Idővel felmerült bennem a kérdés: vajon nem szállnak-e rám a „fiúk”? Rendszeresen kölcsönöztem ellenzéki irodalmat barátaimnak és ismerőseimnek. Orwell 1984-éből ötven példányt másoltam a munkahelyemen, az Elena Ceaușescu által vezetett kémiai kutatóintézetben, és sohasem támadt kellemetlenségem. 1978–89 között valóságos kis magyar politikai és történelmi könyvtárat rendeztem be munkahelyi dolgozószobámban, és román kollégáimnak gyakran fordítgattam a művekből. Egyik román munkatársamról, akivel naponta kommentáltuk nagy egyetértésben a politikai híreket, 1989 decemberében kiderült, hogy fizetett Securitate-besúgó.

Gyakran tűnődöm ma is: vajon milyen szempontok vezérelték a Szekut ilyen ügyekben? Lehetséges magyarázatként megemlíteném, ügynökeik ügyes pszichológusok voltak. Tudták, hogy nem vagyok hajlandó az együttműködésre, de amennyiben tiszteletben tartok egy hallgatólagos alkut (amelynek lényegét sohasem közölték velem), folytathatom kisdud játékaimat lelkiismeretem megnyugtatása érdekében, feltéve, hogy nem lépek túl egy bizonyos határt. A rendszert ugyanis csak az veszélyeztette, aki nyíltan szervezkedett, közös tiltakozási akciókban vett részt, röpcédulázott, szamizdatot szerkesztett és így tovább.

Az első igazi, „saját jogon kivívott” találkozásom a Securitatéval 1974 őszén történt. Csöngettek. Anyám nyitott ajtót. – Bányai elvtársat keresem. – Nincs itthon, az egyetemen van – jött a válasz. (Családunkban ugyanis apámat szólították Bányai elvtársnak, engem Bányai úrnak.) Pár másodperc alatt tisztázódott a félreértés. Engem keresett. Amikor betessékeltem a szobámba, felmutatta titkosrendőri igazolványát. És bár már évek óta felkészültem erre a látogatásra, most mégis remegni kezdett a kezem, gyomrom összeszorult. A szekus negyvenes, furcsa küllemű fickó volt. Arckifejezése semmit sem árult el a tökéletes önfegyelmen kívül. Olyan automata benyomását keltette, amely parancsra mosolyog az emberre *vagy* lövi őt főbe. Neki mindegy. Legalábbis

ilyenek tűnt. Mondandóját végeérhetetlen körmondattal kezdte – a tisztjére jellemző bükkfanyelven.

Nem tudtam, együttműködésemet szeretné-e elérni, vagy csak apámat kívánják ilyen módon burkoltan figyelmeztetni? Ez utóbbira utalt egyik véletlennek szánt megjegyzése: tudom-e, hogy apámnak komoly ellenfelei ülnek a felső vezetésben? El nem dönthettem, mit is akar valójában. Ma úgy látom, mindkettő nyomott valamit a latban.

Tíz–tizenöt perc múlva ráébredtem, nem ver meg, nem öl meg, és még házkutatási engedélye sincs. Félelmemet hideg gyűlölet váltotta fel. Kezdttem magamhoz térni. A szekus a dzsesszre terelte a szót: ugye mesélek neki a dzsessz világáról, hisz közismert dzsesszkritikus vagyok. Ebben a pillanatban megjött a bátorságom. A magam gyermekes, nevetséges módján megpróbáltam bosszút állni a korábbi félelmekért.

Misztikus nyelvezet, kapitalista vagyonszerzés

A securitátésok nyelve, bevett szófordulataik, ideológiájuk erősen különbözött a pártdoktrínák stílusától és szellemétől. Rendszerint jóval homályosabb, zagyvább volt. Egészen ritka műfajt, posztvasgárdista miszticizmust műveltek, olyan szövegvilágot, amelyből kiirtották Istent. És Istent senki sem helyettesítette, még Ceaușescu sem, talán csak Románia mint olyan, vagy a román nép kivételes egyedisége, az ország rendkívüli fontossága – legfeljebb az ezekre vonatkozó eszmék bírhattak hasonló nagyságrendű fontossággal.

Az efféle szekus beszédmodor – és mindebben ez az időszerű – nem volt olyan jellegű, hogy merő opportunistusból, meggyőződés nélkül szajkózni lehetett volna. A pártzsargon is rendkívül zavarosnak hatott, de miszticizmus nem volt benne; egyszerűen gügye szövegvilág volt, amelynek kliséit még egy papagáj is könnyen elsajátíthatta volna. A Securitate-szövegben muszáj volt hinni, vagy zseniális színésznek kellett lenni a hit mímeléséhez. Ez is alátámasztja, hogy a szekusok őszinte, meggyőződéses hívei voltak az ideológiának, ellentétben a pártaktivisták kényelmes, bugyuta hűségével.

A fentiekből arra is lehetne következtetni, hogy a securitátésok, csupa hűségből, restaurálni szeretnék a régi rendszert. Szó sincs róla! Miközben ők voltak a legmeggyőződésesebb ideológusok, az 1970-es, 1980-as években szinte az egyedüli társadalmi réteget alkották, amelynek nyugati tapasztalatai voltak; sokat utaztak, tudták, mi történik a vi-

lágban, nyugati ruházatot szereztek be, jól ettek, szabad volt, illetve lehetőségük volt videózni – csupa elérhetetlen, az átlagembernek tilos kiváltság. (Természetesen mások is megfordultak nyugaton, de nem ennyire sokan, és nem ennyire gyakran.)

A titkosszolgálat feladata volt, már a 70-es évek elején, bizonyos luxuscikkekkel ellátni a Ceaușescu-családot. De ami a hit jellegű ideológiájukat illeti, *Románia*, a *román nép* eszméje a földi helytartó, a gyarló Ceaușescu fölött állt. Ezt az eszmerendszert, nemzeti misztikumot lehet a román nemzeti kommunizmus egyik ideológiai tartópillérének tekinteni. Neve: románism (magyarul: románizmus).

S mi történt 1989 után? Ami a privilégiumokat illeti, az 1989. december 22-e utáni korszak sokkal több előnyt kínál, mintsem hogy ez a hit a restaurációra indítaná őket. Konkrétabban: 1989 előtt a romániai átlagpolgárhoz képest is sok nyugati fogyasztási cikk volt a Securitate-réteg birtokában, de ezt félig-meddig titkolni kellett; ne feledjük, Ceaușescu (ha másokról volt szó) erősen puritán volt. 1989 után, „hála” a diktátor és a nemzeti kommunizmus letűntének, megtízszereződött a privilégiumok száma. A fordulat után még számottevőbb az életszínvonalbeli különbség a szekusok és az átlagpolgárok között, s az előbbieknél nem is kell titkolniuk a luxuséletet, sőt.

Azt feleltem, számos információval szolgálhatok a dzsesszről és a barátaimról, ha teljes diszkréciót ígér cserébe. Készségesen, lelkesen kapta be a csallit: „Minket a mesterségünk kötelez a teljes diszkrécióra”. És akkor gyermeki örömmel láttam neki barátaim „feljelentéséhez”:

– Mihai Berindei a dzsesszklub elnöke. Igazi, lelkes *jazzfan*, nagyon jártas a műfaj történetében. De súlyos fogyatékosága – amire csak előrehaladott kora szolgál mentségül –, hogy nem értékeli az avantgárd dzsesszt! Őnek, művészetben otthonos rendőrként, jártasnak kell lennie a *free jazz* politonális, atonális, poliritmikus, modális stb. irányzataiban. Bizonyára ismeri Ornette Coleman, Archie Shepp stb. legújabb lemezeit. Ha véletlenül nem ismerné, közösen meghallgathatjuk őket, nekem megvannak. Berindei úr klubjában ezeket az irányzatokat elhanyagolják: ha teheti, próbálja meg befolyásolni az öregurat, tanulmányozza figyelmesebben az új stílust.

Aztán Johnny Răducanut „jelentettem fel”. Răducanu jó bőgős, swinges, van érzéke a blues-hoz, de az utóbbi időben, sajna, lemondott a nagybőgőről, inkább zongorázik. A zongorához azonban nincs megfelelő tehetsége, nem a legjobb a technikája, a billentése, harmóniavilága sekélyes, hajlik a könnyű megoldások, a már-már giccses hangzatok felé.

És így tovább. A tiszt 20–25 percig bírta, majd félbeszakított: „Mindez rendkívül érdekes, de minket nem ez érdekel elsősorban”. Én viszont úgy éreztem, uralom a helyzetet, hát ártatlanul megkérdeztem: „Hogyhogyan nem ez érdekli? Akkor mi?” „Hát például a politikai nézeteik” – jött a válasz. „Azokat nem ismerem, a barátaimmal nem szoktunk politizálni” – feleltem szárazon. Kijelentésem komikusan hathatott, hisz szobámban kedélyes rendtelenségben hevert szerteszét dzsesszújság és -lemez, valamint ellenzéki irodalom.

1985-ben látogattak meg újra. A második találkozás még az elsőnél is banálisabban zajlott le, de sokat elárult a kommunista mentalitásról és a „szerv” ellentmondásos módszeréről. Édesapám már több éve halott volt, és régi illegálisbarátja, Vince János úgy gondolta, itt az alkalom egy újabb feljelentésre; akár post mortem is. (Vince János az RKP egyik legsötétebb figurája. Kiemelkedő tisztséget soha nem töltött be, központi bizottsági tag sem volt. Befolyása azonban nagy volt, és ezt következetesen a sztálinizmus megerősítésének érdekében használta fel. 1967–68-ban, amikor Ceaușescu rehabilitálta Pătrășcanut*, Vince volt az első, aki azt tanácsolta a főtitkárnak, ne siessen az 50-es évek bűneinek leleplezésével.) Vince elvtárs ezúttal azt közölte a KB propagandaosztályával, hogy apám hátrahagyott egy veszélyes emlékiratot, amely sok kompromittáló adatot tartalmaz. (Sajnos, apám hozzá sem fogott igazi emlékeinek megírásához.) Az Állami Levéltár (amely a Szekunak alárendelt intézmény volt) rendszeresen kezdte zaklatni Édesanyámat. Rá akarták venni, hogy adja át nekik apám hagyatékát. Nálam is (ekkor már külön lakásom volt) megjelent egy szekus. Arra kért, győzzem meg anyámat, hogy adja át nekik ezeket a „veszélyes román- és kommunista-ellenes dokumentumokat”.

Megmagyaráztam neki, hogy fellépése minden logikát nélkülöz. Két eset lehetséges: vagy létezik ez az anyag vagy sem. Ha nem létezik, akkor akciójuk felesleges. Ha létezik, ismét két eset lehetséges: a család vagy gyáva, vagy bátor. Ha gyávák vagyunk, elégettük a kompromittáló papírokat. Ha bát-

* Lucrețiu Pătrășcanut, a Román Kommunista Pártba 1948 februárjában beolvasztott Szociáldemokrata Párt egyik vezetőjét, nem sokkal a kommunista hatalomátvétel után tartóztatták le. Gheorghe Gheorghiu-Dej, a párt első titkára, feltehetőleg azért végeztette ki 1954-ben, mert liberális fordulattól tartott; Sztálin halála után ugyanis Moszkva a hipersztálinisták leváltását várta el Bukaresttől is. Az ellene lefolytatott eljárás az egyetlen olyan koncepció per volt a Faltól keletre, amelyet Sztálin halála után kreáltak. Dej utódja, Ceaușescu éppen a liberalizálás látszatával, a különutas politizálással ért el kül- és belpolitikai sikereket, nem kizárt, hogy ezért rehabilitáltatta Pătrășcanut, aki az egyetlen értelmiségi volt a felső párvezetőségben, és akit emiatt irigykedés övezett. Ugyanakkor ő az első nemzetikommunista, 1948-ban Kolozsváron ő mondja ki lényegében először, hogy elsősorban románként tartja magát, s csak másodsorban kommunistának.

rak vagyunk, már rég külföldre menekítettük őket. A nyomozást mindkét esetben felesleges folytatni. Más lehetőség ugyanis nincs. De azt tanácsolnám, hasonló feljelentések esetén vagy jelenjenek meg azonnal házkutatási paranccsal, vagy ne törődjenek az ügygel.

Titkosszolgák: meg-megbotló profik vagy szándékosan balekok?

Sokan írnak manapság a Securitate professzionalizmusáról. Véleményem szerint is az állambiztonság volt az egyetlen intézmény, ami Ceaușescu Romániájában valóban működött. De láthattam azt is, mennyire dilettáns módon járnak el néha – s erről megbízható visszaemlékezések, dokumentumok is szólnak.

Az 1970-es években dúlt a küzdelem a nyugatiasabb, liberálisabb beállítottságú művészcsoportok és a hipernacionalista, félig-meddig vasgárdista társaság között. Előbbiek egyik fontos vezéregyénisége Nicolae Manolescu irodalomkritikus (1989 után az ellenzéki Polgári Szövetség Pártjának elnöke). Az utóbbi irányzatot legélesebben a *Săptămîna* (a Securitate kedvenc sajtóterméke; a hetilap voltaképpen a szerv hivatalos orgánumának is tekinthető) szerkesztői, azaz a későbbi Nagy-Románia Párt (PRM) vezérei, Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor képviselték.

A titkosrendőrség külön részleget szakosított művészberek megfigyelésére. Manolescu pedig már harminc évvel ezelőtt is a kultúrpolitika fontos személyiségének számított. Nos, az ő lakásában is mikrofonokat helyeztek el, magánbeszélgetéseit rögzítették az „örökvalóság” számára. Amikor Manolescu 1996 után felfedezte iratcsomóját, nagyon ideges lett, mert a benne szereplő beszélgetésekben súlyosan kompromittáló dolgok szerepeltek. A lehallgatási jegyzőkönyvek szerint ugyanis Manolescu minden este legalább félórán keresztül szapult a „Suszter”-t*, méghozzá szokatlanul trágár, nyelvtanilag helytelen, stílustalan beszédmodorban. A dokumentumok mindegyike azt igazolta, hogy az ország egyik vezető, legkifinomultabb modorú értelmiségije nem tud helyesen beszélni románul.

Aztán kiderült, miről van szó. Pár háznyira az irodalomtörténész otthonától lakott egy szintén Nicolae Manolescu nevű segédmunkás, és a

* Ceaușescu gúnyneve. Az RKP utolsó főtitkára, a közkeletű történet szerint, pályafutását 14 éves korában suszterinasként kezdte.

„szolgálatos fiúk” tévedésből az ő lakásán helyezték el a mikrofonokat. Sőt, főnökét Şusternek hívták, azaz még csak nem is a diktátort szidta esténként.

Az még előfordulhat, hogy két lakcímet összekevernek, de kik lehetnek azok, akik lehallgatták, elemezték a beszélgetéseket, akiket ma oly „nélkülözhetetlen profikként” reklámoz a kormányzó Szociáldemokrata Párt, a PSD vezetősége? Hogyan téveszthették össze ezt a két, egymástól ennyire különböző habitusú embert? És ez a kis melléfogás éveken át tartott!

Egyik barátom ellenzéki tevékenységbe bonyolódott – számos értékes kéziratot és magnószalagot őrzött otthon. A fiúk rászálltak. Akárhová ment, nyíltan követte két autó. Egy szép napon házkutatásra is sor került – tíz órán át tartott. A fontosabb anyagokat azonban már rég elhelyezte barátainál, de alig volt elképzelhető, hogy az illetők neve, címe titokban maradt volna. Mitévő legyen? A házkutatás befejeztével idegesen feszengett. Sötétedéskor észrevette, hogy a két autó eltűnt a háza elől.

Próba-szerencse – gondolta. Elindult. És senki sem követte. Taxiba ült, összeszedte a kéziratokat, és az egyik külföldi diplomata lakásán helyezte el őket. És mint aki jól végezte dolgát, hazament. Reggel hétkor mit vesz észre? A két autó ismét ott silbakol a lakása előtt. A megfigyelés folytatódott, de csak nappal!

Tízemeletes tömbházukat két rendőr őrizte. A két őrszem minden érkezőtől megérdeklődte, kit keres a tömbházban. Ha valaki közölte, hogy őt, rögvést igazoltatták, elkérték a személyazonosságiját, és az egyik rendőr elvonult (feltehetőleg telefonálni) a látogatás engedélyezése végett. Ez a művelet 10–15 percig tartott. De akárhányszor barátom feleségének nevét mondta be a látogató, igazolás nélkül felengedték. Mi volt ez? Műkedvelősködés? Vagy annyi csupán, hogy a 80-as évek második felében már a Securitate is megérezte, új szelek fújdogálnak? Mintha ügybuzgalma már lankadt volna olykor, mert tagjai gyakran úgy viselkedtek, mint akik tettetik csupán a munkát.

Engem sosem tartóztattak le, nem is vertek meg, meg se fenyegettek. Talán „védett” is voltam, ún. „egészséges származásom” miatt. De évtizedeken át féltem tőlük. Ahányszor váratlan órában felberregett a csengő, riadtan füleltem: „Vajon értem jöttetek?” Ezt a félelmet nyilván össze sem lehet hasonlítani az igazi áldozatok – a megkínzottak és elhurcoltak – szenvedéseivel. Mégis, merem állítani, hogy a félelem, amit ez az irtózatosságteljes intézmény (amely most

új név alatt még több hatalmat bitorol) sokmillió román állampolgárban kiváltott, a mai napig kitörölhetetlen nyomot hagyott a társadalomban.

És nem akarom elfelejteni, és nem akarom megbocsátani apám lidércnyomasos éjszakáit sem. Apámat 1932-ben a Siguranța (a királyi Románia Állambiztonsági Szolgálat) letartóztatta kommunista tevékenységért. 1940-ben a horthysta rendszer *in contumaciam* halálra ítélte. 1945 után kisebb-nagyobb tisztséget viselt a kommunista nómenklatúrán belül. De élete utolsó húsz évében éjjelente visszatérő rémálom riasztotta fel: jöttek letartóztatni! Álmában nem a Siguranța jelent meg, nem is Horthy csendőrei. Rémálma a Securitate volt.

Miért is Ceaușescu?

Válasz Bodor Pál írására

Beszélő, 1998/1, III. folyam, III. évfolyam, 1. szám; *Beszélő évek 1957–1968*. A *Beszélő* és a *Stencil Kulturális Alapítvány* kiadása, Budapest, 2000, 419–424.*

A Securitate nem volt műkedvelő, amikor valakit tényleg el akart tenni láb alól, akkor el is tette, mégpedig profi módon.

A román szellemi élet egyik tragédiája a folyamatos történelemhamisítás, illetve a történelmi kérdéseknek a legendák körébe való átpasszolása. Ezért vállalkozom a tisztázás feladatára, ami számomra kétszeresen is kínos, mivel a szerzőt (akivel vitám van) tisztelem és becsülöm, és mivel „a másik fél”, vagyis az Igaz Magyarok Táborá, oly gyakran és alaptalanul szidalmazta, rágalmazta őt. Teszem ezt vállalva annak a kockázatát, hogy megvádolhatnak: íme, én is az „oral history” mezsgyéjére tévedek.

Mégis úgy vélem, hogy ezúttal félre kell tennem az efféle szempontokat, és amikor olyan fontos ügyben, mint Románia múltja (ami részben megmagyarázza jelenét, többek közt a kisebbségek helyzetét és kilátásait, esélyeit), a magyar sajtó tévhitet, legendákat talál (még akkor is, ha csupán részletekről van szó, hiszen a részletekben bújjik meg az ördög), meg kell szólalnom.

A kommunista korszakról, főként pedig kulisszatitkairól kevés a hiteles dokumentum, kénytelenek vagyunk emlékeinkre és mások emlékeire hivatkozni. A kor legfontosabb tanúi, azok, akik kisebb-nagyobb tisztségekben a hatalom oldalán vettek részt az eseményekben, részben hallgatnak, részben pedig, tudatosan vagy öntudatlanul, de mindenesetre hamisan emlékeznek vissza a történetekre, többnyire saját szerepük szépítése, illetve felelősségük áthárítása érdekében. Jó példa erre Fazekas János, illetve Király Károly viszaemlékezése.

* Bodor Pál a *Beszélő* c. havilap 1997 októberi számában (III. folyam, II. évf., 10. sz.) közölt cikket *Miért Ceaușescu?* címmel. Erre válasz az itt közölt írás.

Álláspontom, visszaemlékezéseim hitelességét kénytelen vagyok néhány önéletrajzi adattal „bizonyítani”. Szüleim régi bolsevik aktivisták voltak. Apám, aki egyebek mellett, a Bolyai Egyetem rektora volt, tanügyminiszter-helyettesi tisztséget is betöltött. Gyermekkori barátaim jó része szintén stábcsemete volt, korán felismerték a rendszer szörnyűségeit, és emiatt komoly konfliktusokba keveredtek szüleikkel.

Beszélgetéseink fő témája a kommunizmus volt, meg az, hogy mit, miként és miért rontottak el szüleink. A fő kérdés persze az volt, van-e kiút, lehet-e ezt a rendszert reformálni, no meg az, hogy meg fog-e bukni valaha. Sok pletyka is elhangzott a felső vezetés személyiségeiről, azok jelleméről, befolyásáról, arról hogy a párton belül ki melyik klikk tagja és így tovább. Nem véletlen, hogy e társaság jó néhány tagja később elismert politikus, politológus lett (Tamás Gáspár Miklós, Vladimir Tismăneanu). E barátokkal nem „dicsekedni” szeretnék, hanem emlékeim, forrásaim viszonylagos megbízhatóságát próbálom bizonyítani.

Ezek után térjünk rá Bodor írásának néhány téves állítására, illetve a korszak lényegének, a történetek motivációjának téves beállítására.

Első kifogásom: különböző visszaemlékezések, legendák tartalmát említi, de mintha fenn szeretné tartani az állítások ellenőrizhetetlen legenda-jelleget, gyakran fontos személyiségeket említ tanúként – nevüket viszont elhallgatja. Például: „Ceașescu egy idős, zsidó értelmiségi elvtársnak szegődött a börtönben kutyahűségű tanítványául”. Feltételezés: Gheorghiu-Dej szervezte meg az „idős elvtárs” rajtakapását homoszexuális kapcsolaton.

A feltételezés lehet, hogy megalapozott, bár az én (másodkézből szerzett) információim szerint e „bűn” ott és akkor nem volt óriási jelentőségű. Állítólag épp a Dej és Ceașescu közti rövid szexuális kapcsolat alapozta meg Ceașescu karrierjét. De nem kizárt, hogy Bodor állítása igaz, talán még vannak közvetlen vagy közvetett tanúi a doftánai eseményeknek, tán ki lehetne deríteni a valószínűbb változatot, ha nem is az igazságot – de az esetleges kutató munkáját is megnehezíti, hogy „az idős, zsidó értelmiségi” neve titok maradt. Miért?

A román és magyar történelem egyik legfurább, legellentéesebb szereplője Dudás József. Jó lenne többet tudni róla, de mit kezdjünk egy efféle mondatlall: „Az erdélyi F. mesélte, hogy...” – Ki az az F. és kinek mesélte?

Eddig kifogásoltam, hogy a szerző fontos forrásokat nem nevez meg. De akad nagyobb bökkenő is: a hosszú idézet Michel Hamelet* könyvéből, va-

* Michel Hamelet: *La vraie Roumanie de Ceașescu*. Editions Nagel, 1983. A *Le Figaro* volt főszerkesztő-helyettesének könyve ma is kapható 16,77 euró ellenében. A könyv valószínűleg Méliusz József kapcsolatainak felhasználásával készült; az említett kiadó jelentette meg sorozatban Ceașescu műveit franciául.

gyis Ceaușescu életrajzából. Tulajdonképpen itt sincs megjelölve a forrás. Hamelet ugyanis valószínűsíthetően nem maga írta e könyvet – e szélsőjobboldali zugújságíró, akit később kirúgtak a *Le Figarótól*, jó pénzért elvállalta, hogy saját neve alatt közli a Központi Bizottság propagandaosztályának írását. Az ügy közismert, más bizonyítékok helyett felhívom a figyelmet arra, hogy a könyv minden mondata a *Scînteia* nevű pártlap stílusát idézi, Hamelet még csak stilizálásra sem vesztegette idejét.

Érdemes egy mondatot idézni Hamelet könyvéből, amelyen olyan sokat röhögtünk annak idején. Előzőleg megemlítem, hogy Ceaușescunak volt egy bátyja, akinek a neve szintén Nicolae volt. A közhit szerint (és ezt elfogadhatónak vélem) a névazonosságra egyszerűen az édesapa súlyos alkoholizmusa a magyarázat. A Figaro újságírója szerint viszont: „A burzsoá-földesúri rendszer olyan nagyon elnyomta a népet, hogy Ceaușescu édesapja elfelejtette, hogy már van egy Nicolae nevű fia”.

Sohasem „kedveltem” túlságosan Ceaușescut – de nem látom értelmét az efféle, zárójelbe tett mondatoknak: „a fáma szerint először cipézmestere hasba szúrásáért ítélték el”. Ha e „fáma” tartalmának egyszázaléknyi valószínűsége lenne, régóta kiderült volna. A 30-as évekről van szó, egy állítólagos bűnügyről. Az még elképzelhető lenne, hogy a bírósági akták eltűnnek – de mi van a tanúkkal? Legalább pár száz emberről van szó (a cipész, a cipész rokonai, barátai, szomszédai, a csendőrök, ügyészek, ügyvédek, bírák stb.) Mind egy szálig legyilkolták őket?

Vajon Ceaușescu nem követett el elég sok mindent huszonöt éves uralma alatt és azelőtt is? Szükség van efféle nevetséges legendák terjesztésére? Vajon az átlagolvasó, aki nem sokat tud a korról, az országról, a politikai helyzetről nem épp ellentétes következtetést von majd le? Valami ilyesmit: „ha e vád nyilvánvalóan nevetséges, lehet, hogy a többi is túlzás, talán Ceaușescu nem is volt éppen akkora szörnyeteg, mint egyesek írják”.

„Különös, hogy két-háromszáz elvtárs közül épp a húszéves Ceaușescut választotta maga mellé.” Mármint Bodor szerint Dej, a vasgárdistákkal való paktálásra. Itt már megkérdezném Bodor Pált, vajon olvasta-e saját írásának előbbi bekezdéseit? Idézem: „Ceaușescu Dej csicskása lett [...] rebesgették, hogy szexuális szolgája is”, és „Ceaușescu kezdetektől sovén, magyargyűlölő, antiszemita volt” – ellentétben a kor átlagosnak nevezhető kommunista típusfiguráival. Más szóval nem „különös”, hanem természetes, hogy a vasgárdistákkal való lepaktáláshoz ő volt a legmegfelelőbb személy (hiszen Dej bizalmas csicskása volt, mellesleg antiszemita stb.).

„Még Gheorghiu-Dej idején a baloldal kisebbségi mártírjainak neve eltűnt az utcatáblákról [...] már senki se tudta, hogy ki volt Breiner Béla, Józsa

Béla, Fónagy János, Ocskó Teréz, Herbák János, Encsel Mór, Simó Géza, Salamon Ernő, Brassai Viktor”. Efféle folyamat tényleg elindult még Dej korában, de mi szükség ilyen könnyen ellenőrizhető valótlanságot állítani, hogy neveik mindenestül eltűntek volna, s már senki se tudja, kicsodák is voltak? Nem győzöm hangsúlyozni, hogy éppen eléggé sötét dolgok történtek ebben az ötven évben, a kisebbségek ellenében különösképp. A Dej- és a Ceaușescu-korszak leleplezéséhez nem elegendő a valós tényekre alapozni? És vajon a konfabulálás – legyen az akármilyen jóhiszemű – nem akadályozza-e a valóság olyannyira óhajtott feltárását?

Vegyük Alexandru Drăghici személyét. Sok fontos dolgot megtudunk róla Bodor írásából, egyet azonban elfelejt megemlíteni, mégpedig azt, hogy nem csupán belügyminiszter volt, hanem hosszú időn keresztül a Securitate véreskezű vezére, akit minden túlzás nélkül „becéznek” mifelénk „a román Berijának”. Ennél sokkal fontosabbnak véli azt közölni, hogy „gyermekei magyar nemzetiségűnek tekintik magukat”, és hogy szegény, 81 évesen, „mintegy másfél esztendejét [...] feleségével együtt Magyarországon töltötte »vegyes házasságából« származó, s a magyarságát választott, már a nyolcvanas években idetelepedett leánya egyszobás lakásában. A konyhában aludt egy matracon”.

A szerző felteszi a kérdést, miért nem Drăghici lett az utód Ceaușescu helyett? Válaszként azt feltételezi, hogy talán azért, mert felesége magyar nemzetiségű volt, és ez akadályozta volna a kommunista diktatúra nacionalista áthangolását.

Hát én másképp tanultam e leckét. Az 1956-ot követő, ’58–’59-es leszámolási hullámban Drăghici egyáltalán nem volt „elnéző” a magyarokkal szemben. Sőt. Azonkívül: 1964-ben, a nagy rehabilitálás folyamán, majd minden politikai fogoly szabadul – egy kivétellel. Kurkó Gyárfás, a Magyar Népi Szövetség volt vezetője, továbbra is börtönben marad. A nem kimondottan magyarbarát és nem kimondottan humánus Drăghici éveken át személyesen akadályozta meg szabadulását.

Miért nem Drăghici lett Dej utódja? A válasz egyszerű – jelölt sem volt. Dej utolsó évében, jobban informált körökben közismert volt, hogy négy az egy ellenében az esélye annak, hogy az utód Ceaușescu lesz; az egyetlen másik, egyáltalán szóba jöhető figura, Gheorghe Apostol volt. Miért nem lehetett Drăghici még csak potenciális jelölt sem? Valójában a politikai kurzus miatt, de nem ám vegyes házassága volt a probléma, hanem az, hogy közismerten túl véres kezű volt. A nacionalista kurzust párhuzamosan vezették be a viszonylagos liberalizálódással – ezt kérdőjelezte volna meg Drăghici személye.

Egyetlen forrás jelöli meg Drăghici-et potenciális jelöltként – ő maga, egy

budapesti, Bodor Pállal folytatott beszélgetés alatt, amikor már a szerző szerint is szenilis volt (pontosabban: betegsége „érelmeszedés”). Szintén Bodortól értesülök arról, hogy leváltása után Drăghici „merénylet áldozata volt, az utcán ütötték le”. A szomszéd utcában laktunk, soha semmi efféle hírt nem hallottam, sőt mindig furcsálltam, hogy még véletlenül sem jutott eszébe senkinek leütni őt – hisz naponta találkozott volt áldozataival vagy áldozatainak özvegyeivel, közösen álltak sorba a boltokban.

Ugyancsak ebből az írásból értesültem arról, hogy szegény Drăghici-et „falura küldték dolgozni”. Szó sincs erről és soha szó sem volt. A kérdés az volt, hogy bíróság elé kerül-e vagy sem. Ceaușescu pár hónapon keresztül kacérkodott a gondolattal, hogy koncként feláldozza; ezzel saját népszerűségét növelte volna. Vince János világosította őt fel (apropó nemzetiség: még egy magyar, aki végig élvezte Ceaușescu bizalmát, és aki végig kiszolgálta nacionalista politikáját), hogy: „nem lenne hasznos Drăghici elvtársat bíróság elé állítani. Zárt pert már nem illik tartani, nyilvános tárgyaláson pedig féltő, hogy kinyitja a száját és más elvtársakat is kompromittál, Ceaușescu elvtársat is beleértve”.

Vissza a vegyes házasságra és az utódlás körüli rivalizálásra. Ha tényleg oly rossz pont volt Drăghici vegyes házassága és olyan nyílt riválisa volt Ceaușescunak, akkor mivel magyarázza Bodor (remélem, ismeri e tényeket), hogy 1965 előtt és után egyaránt (egészen Drăghici „leleplezésének” napjáig) kiváló személyes viszonyban voltak, feleségeik pedig bizalmas barátnők. (Hadd térjek ki egy zárójel erejéig az antiszemitizmus kérdésére. Gyakran elhangzik az egyébként jogosan gyűlölt és megvetett Elena asszonnyal kapcsolatban, hogy vad antiszemita volt. Ez igaz, de a valósághoz tartozik az is, hogy bizalmasainak, barátnőinek nagy része zsidó volt.)

Pontosan emlékszem Drăghici bukásának napjára. A Pártkongresszus első délelőttiéről jött haza Édesapám, még szó sem volt a Drăghici-ügyről, a sablonos üdvözlő beszédek hangzottak el. Apám így szólt: *Valami furcsa történik. Most fordul elő első ízben, hogy Elena Ceaușescu és Drăghici Márta nem egymás mellett ülnek és a folyosón sem beszélgetnek egymással. Az egyetlen magyarázat, hogy Drăghici bukni fog.*

Ami pedig a nemzetiséget és származást illeti, a Nagy-Románia Párt közzismerten nyíltabban és durvábban xenofób és sovíniszta, mint a Román Kommunista Párt valaha is volt. De senkit sem zavar a párton belül, hogy C. V. Tudor egyik helyettese, a párt egyik alelnöke vegyes házasságban él. Nem magyar feleséget választó románról van szó, hanem román házastársat elvett székely-magyarról, Fűrő Gyuláról.

Menjünk tovább. Bodor szerint Maurert, miután szelíden megbírálta

Ceașescu gazdaságpolitikáját, leváltották miniszterelnöki tisztségéből és röviddel ezután súlyos gépkocsibaleset érte. Ez is legenda. A Securitate nem volt műkedvelő, amikor valakit tényleg el akart tenni láb alól, akkor el is tette, mégpedig profi módon. Ceașescu se volt műkedvelő, nem volt vérszomjas sem csak úgy, a bosszú kedvéért, ha nem állt érdekében. Márpedig a személyi kultusz kiépítését nem egy mártír Maurer szolgálta, hanem a meghunyászkodó és az őt következetesen támogató báb. Miután tisztségeit elvesztette, Maurernek luxus körülményeket biztosítottak – cserébe minden kongresszuson, népiünnepélyen ott ült a díszpáholyban és tapsolt, legitimizálendő a Ceașescu-rendszert.

Balesetének azért akad valószínű magyarázata is. Maurer fő hobbija a gépkocsivezetés volt. Miniszterelnökként, biztonsági okokból, tilos volt vezetnie. Miután nyugdíjas lett, újra kormányhoz ült, de idős volt, az évek alatt ismeretei megkoptak – tehát hihető, hogy balesete spontánul történt. Bodor írásának visszatérő motívuma a nemzetiség. Hangsúlyozza, mintegy jelképes fontosságot tulajdonítva neki, hogy hol is történt a baleset? „A majdnem színmagyar Kovászna megyében.” Ha tényleg merényletről volt szó, a színhely megválasztása tán újabb bizonyítéka lenne Ceașescu sovinizmusának?

Térjünk rá néhány szóban a valódi riválisra, Gheorghe Apostolra. Régi jó barátomat, Apostol fiát idézem (a beszélgetésre a 80-as évek elején került sor):

Azt kérded, mi lett volna más ebben az országban, ha apám lett volna a főtitkár? Gyakran feltettem magamban is ezt a kérdést. Azt hiszem, a személyi kultusz nem lenne ilyen erős és ennyire komikus jellegű. A nacionalizmus sem lenne ilyen erős. De be kell vallanom, hogy ebben sem lehetek egészen biztos, hiszen, bár a közvélemény ezt nem nagyon tudja, éppen apám volt az első, aki felvetette a Bolyai Egyetem beolvasztásának a gondolatát. Ti főleg Ceașescut átkoztatók, aki csupán végrehajtotta (igaz, ritka durvasággal) a döntést. A gazdaságpolitikában óvatosabb lett volna, hiszen régi szakszervezetis. De lényeges különbséget azért nem látok, hiszen apám is bunkó volt és sajnós az is maradt. Politikai bukása sem segített neki semmit abban, hogy képes legyen szembenézni a valósággal. Ha egy mondatban próbálnám kifejezni – egy apám által vezetett Románia talán Bulgáriára hasonlítana. Ez jobb lenne, de nem éppen az én ideálom, és nem lenne okom arra, hogy büszke legyek apámra.

Ezeket a mondatokat azért is idéztem, hogy jelezzem, e kor politikus-gyermekei (legalábbis az én barátaim, azok, akiktől sok információt szereztem) nem voltak elfogultak szüleik iránt, tehát eléggé megbízható forrásnak tekinthetők.

1968 nyarán Románia tiltakozott Csehszlovákia elfoglalása ellen. „Ekkor

sokan kezdték hinni, hogy Ceaușescu valóban demokratikus szocializmust akar.” „Ceaușescu ügyesen becsapta Nixont, De Gaulle-t és a romániai magyarokat is, legalább egy részünket” – írja Bodor Pál. Hát lehet, hogy akadtak olyanok, akiket becsapott – de ehhez jó adag naivitás kellett. Bizonyíték: a Ceaușescu-féle propaganda egyetlen okot hozott fel Dubcek rendszerének védelmében: „Minden ország független, nem szabad a Szovjetunióknak diktálnia”. A román sajtó a szó szoros értelmében elhallgatta a csehszlovákiai reformok ügyét.

Komikus ugyan, de könnyen ellenőrizhető, hogy bár a magyar csapatok bevonultak Prágába, míg a románok nem, részletesen mégiscsak a magyarországi sajtóból értesülhettünk – ha tendenciózus kommentárokkal is – az ott történt változásokról, miközben a román sajtó csupán a belügyekbe való be nem avatkozást szajkózta. Vagyis Ceaușescu kimondottan viszolygott attól, ami Csehszlovákiában történt, de félt attól, hogy a szovjet az ő hatalmát is megdönti. Csupán ezért állt formálisan Dubcek oldalára.

Ami De Gaulle-t és Nixont illeti, az ő esetükben szó sem lehetett átverésről. Számukra harmadrangú kérdés volt a romániai rendszer diktatórikus jellege, döntéseiket nagypolitikai, geopolitikai szempontok vezérelték, vagyis a cél a szocialista tábor, a Varsói Szerződés egységének gyengítése volt. Persze ahhoz, hogy saját közvéleményükkel elfogadtathassák ezt a kissé cinikus politikát, megkérték Ceaușescut, hogy enyhítsen a rendszer túl kirívóan elnyomó jellegén. Ennyi.

A 60-as évek viszonylagosan liberalizáló kurzusára van egy alapvető magyarázat. 1965 után Ceaușescu volt az ország legnagyobb hatalommal rendelkező embere – de még távol álltunk az általa óhajtott teljhatalomtól, az egyszemélyi diktatúrától. Ahhoz, hogy ezt megteremthesse, teljes kádercserét kellett végrehajtania. Elsősorban potenciális ellenfeleit, illetve a hatalomban részesülő kartársait kellett eltüntetnie (korlátoznia kellett a politbüro szerepét, a komoly múltú és viszonylag népszerű munkásmozgalmiakat bábfigurákkal kellett lecserélnie). A pártapparátusból, a hadsereg és a Securitate éléről egyaránt el kellett távolítania mind a potenciális szovjetbarátokat, mind a lehetséges reformereket. Ez hosszú és veszélyes művelet volt. Erre az időszakra biztosítania kellett népszerűségét úgy általában a nép, a nyugatbarát és a nacionalista értelmiségiek előtt egyaránt, sőt még a magyarok előtt is.

Ezért csikarhatták ki akkor az említett magyar értelmiségiek az engedményeket (tévéműsor, hetilapok és tán mindenekelőtt a kiváló Kriterion Könyvkiadó). Jól tették, hogy ezeket kiharcolták – de egyiküknek sem lett volna szabad (amennyiben valamennyire is ismerte Ceaușescu jellemét és a Szov-

jetunió történetét, elsősorban Sztálin karrierjét) abba az illúzióba ringatnia magát, hogy hosszabb távú trendről van szó. Paradoxon, de igaz: a „liberális kurzus” és a magyarok felé tett engedmények egyaránt a személyi diktatúra kiépítéséhez szükséges elkerülhetetlen és jól kiszámított lépések voltak.

Természetesen ekkoriban sem volt mindenki túlzottan optimista és naiv. 1970–71-ben a bukaresti Petőfi Ház dzsesszklubját vezettem. Egyik este Lionel Hampton világhírű bandája volt a meghívott. Délelőtt érkezett a Művelődésügyi Főosztály ukáza: idegen állampolgárok nem léphetnek fel a Petőfi Házban. Kétségbeesve mentem a Ház igazgatójához, jó barátomhoz, Matekovics Jánoshoz: mit teszünk? Válasza egyszerű volt: „Természetesen nem törődünk a művelődésügyeik parancsával, megtartjuk a *jam sessiont*. Semmi vesztenivalónk sincs, ez az úgynevezett liberális farsang úgylis rövid életű lesz. Amikor ott fenn majd eldöntik, hogy vége, akkor úgylis bezárjuk a kapukat, illetve kirúgnak minket. De addig legalább elszórakozunk”.

De térjünk a lényegre. Bodor írása nem mondja ki, de mégiscsak azt sugallja, hogy lett volna más lehetőség is, továbbá azt, hogy Ceaușescu éppen hipernacionalizmusa révén jutott a párt élére.

A válasz egyszerű: nem.

Röviden: ami a kádereit illeti, a Román Kommunista Párt (főleg a legfőbb vezetőség szintjén), legalábbis 1945 után, gyengébb és szürkébb volt, mint a testvérpártok. Egyszerűen hiányoztak belőle az esetleges reformerek, az „emberarcú szocializmus” barátai, nem akadt köztük potenciális Nagy Imre, Dubcek- vagy Gorbacsov-kaliberű egyéniség. Az Iliescu-legenda a 60-as évek végén született meg, s mint bebizonyosodott, „minden idők leginkább emberarcú, legreformerebb román kommunistája” maximum a 60-as évek közepének Kádár Jánosa lehetett volna (azzal a lényeges különbséggel, hogy Romániában nem voltak szovjet csapatok).

Miért épp Ceaușescut választották Dej utódjául? Ő volt a legmegfelelőbb. Tehetséges intrikus volt (Sztálin stílusa), Dej teljes bizalmát élvezte, de Maurer és a kisebb befolyással rendelkező Fazekas János is őt támogatta (bár erre már nem szívesen emlékszik vissza).

Lett volna más lehetőség? Igen – bár csekély eséllyel: Gheorghe Apostol győzelme, és nem biztos, hogy évtizedeken keresztül meg tudta volna tartani hatalmát. Ez esetben talán a románoknak, magyaroknak egyaránt mondjuk egytizednyivel kevesebb okuk lett volna a szenvedésre. De lényegesen, *minőségében más* út nem létezett. 1945 után homogén klikk uralkodott az RKP csúcsán. Középszerű, a szokásosnál is műveletlenebb sztálinisták voltak, akik hatalmuk megőrzése érdekében, a XX. kongresszus után, (nehogy a szovjet desztalinizáljon Romániában is) a függetlenség és a nacionalizmus

kártyáját játszották ki következetesen. Az, hogy közülük egyesek őszintén és vadul nacionalisták is voltak, mások legfeljebb taktikai okokból járták ezt az utat – nem lényeges, illetve nem döntő súlyú.

Románia szellemi életének tragédiája a történelemhamisítás. Ne járjunk ehhez mi is hozzá: legendák ellen ne gyártsunk ellen-legendákat és ne népszerűsítsük őket.

- *Maurer 96 éves korában, a Transilvania Jurnal napilap, 1998. szeptember 16-i számában kijelentette: „Dej nekem ajánlotta fel az utódlást. Visszautasítottam, félig német, félig francia vagyok. Megegyeztünk Apostol személyében és a politbüro elé vittem az ajánlatot, még Dej halála előtt. Elsőként Drăghici tiltakozott, utána Ceaușescu. Ravaszul arra hivatkozott, hogy az utód kinevezése siettetné Dej halálát”. Tehát akkoriban még Drăghici és Ceaușescu szövetségesként együttműködött. – Utólagos megjegyzés 2004-ből.**

* A továbbiak folyamán a 2004-es megjegyzéseket dőlt betűvel és díszponttal (•) jelöljük.

SRI szívnek szívesen

Beszélő, 1992. június 13.

Meggyőződésem, hogy amennyire az européer értelmiségieknek sikerült befolyásolniuk Ceaușescu (főleg hatalma első éveiben), és ezáltal sikerült sok kulturális értéket átmentetniük, legalább olyan mértékben sikerült Barbuék-nak (főleg a hetvenes évektől errefelé) a rendszer fasizálódását elősegíteni, felgyorsítani.

Nem kollaboráns, hanem a Securitate üldözöttje.

Vitathatatlan tény, hogy a nagyromániás vezér, Corneliu Vadim Tudor, a 70-es évektől az ország legkövetkezetesebb politikusa: ugyanis köpönyegforgatás nélkül, kitartóan fasiszta. Ettől nem válik kevésbé veszélyessé, avagy kevésbé undorítóvá, de nem karrierista, nem arra forog, amerre a szél fúj; ez az írás ezt próbálja bizonyítani. Összegzése Vadim szellemi köreinek.

Ezzel a címmel közöl a *România Mare*, Corneliu Vadim Tudor hetilapja, 1992. április 12-i száma részleteket Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor Szekus-dossziéjából, illetve az 1980 és 1987 között lehallgatott telefonbeszélgetéseiből. A cél: megcáfolni azt a vádat, mely szerint Barbu és elvtársai (elsősorban C. V. Tudor, a mai PRM, a Nagy-Románia Párt elnöke) a Securitate ügynökei lettek volna.

E szándékot a lehallgatások közzlése több okból sem szolgálja. Az ellenzékiek (akik szekusnak tartják e társaságot) nem olvassák ezt a lapot. A *România Mare* olvasóit viszont egyáltalán nem zavarja a szekus kapcsolat, aki véletlenül elolvassa az írást, és akinek erkölcsi fenntartásai vannak, az nincs meggyőződve a dokumentum hitelességéről. Ha viszont elhisszük, hogy az eredeti iratsomó kivonatáról van szó, felvetődik a kérdés: milyen kapcsolatok révén jutott hozzá éppen ez a hetilap, hiszen közismert, hogy a Securitate irattárát ötven évre zárolták. Azt a célt tehát, hogy a közvélemény szemében

üldözőkből üldözötteké váljanak, nem érhatték el e dokumentum közlésével. Sőt, egyelőre semmilyen visszhangja sem volt. Pedig úgy vélem, az utóbbi hónapok egyik legfontosabb, legsokatmondóbb dokumentumáról van szó.

Itt kénytelen vagyok – esetleg közismert dolgok ismétlésével is – megmagyarázni, miért tekintem hitelesnek és ennyire értékesnek ezt a dokumentumot.

Közhelyek:

- Romániában nem történt igazi rendszerváltás.
- Ugyanaz a felső tízezer (vagy inkább százezer) vezeti az ország politikai és gazdasági ügyeit, mint amelyik eddig.
- A Securitate szerepe (új nevén, Román Hírszerző Szolgálat, rövidítve SRI) inkább nőtt, mint csökkent. Ma nem csupán eszköz a hatalom kezében, hanem döntő, befolyásoló tényező is.

• Fogalmam sincs, hogy csúszhatott be ebbe az írásba fentebb ez a téves félmondat („ma nem csupán eszköz a hatalom kezében, hanem döntő, befolyásoló tényező is”). Ebből az következne, hogy a Securitate eddig csupán eszköz volt a hatalom kezében – holott elemzések sorozatával épp a fordítottját bizonygattam. Vannak olyan témák, amelyekről változott a véleményem; itt másról van szó, felületesen rövidíthettem valamit, és ebből keletkezett a téves értelmezés. A Securitatéval kapcsolatos valóság a következő: a titkosszolgálat már a diktatúrában hatalmi központtá vált, amely hozzájárult a döntésekhez, még az ideológiai jellegű lépésekhez is. Van egy további különbség, ami e téves megfogalmazáshoz vezetett: Ceaușescu alatt a Securitate nem volt alárendve a pártnak, de teljesen a diktátor és felesége hatalma alatt állt (bár az külön fejezet, hogy a bukás előszelét érezve a Securitate szűkebben vett felső vezetősége, vagy legalábbis annak egy része, hirtelen elárulta őt, és hozzájárult a puccshoz).

1989 decemberétől az 1996-os választásokig több csoportosulás működött párhuzamos hatalmi centrumként: a FSN vezetősége, Iliescu elnök és emberei, a hadsereg, a SRI és a SIE, a Külföldi Hírszerző Szolgálat. A hírszerző ügynökségek ekkor valamivel befolyásosabbakká váltak – vagy ezt képzelte Măgureanu SRI-igazgató és köre, talán ugyanolyan mértékben, mint Iliescu. Ez Ceaușescu uralma alatt elképzelhetetlen lett volna, a nómenklatúrában egyértelmű volt a hierarchia (a hirtelen áruulás más ügy). 1990 és ’96 között zavarosabb volt a helyzet. Mint az 1995-ös, ’96-os írásaimból is kitűnik, ebben a korszakban a SRI néha elkezd „politizálni”, „ideologizálni” úgy, hogy időnként keresztbe tesz

Iliescu és társai politikájának is, sőt 1996 koranyarán már nyilvánvaló, hogy Măgureanu mester szorgalmasan a (rendszer)váltást készíti elő, mindenesetre esélyt szeretne adni a demokratizáló fordulatnak (ahogy ő maga jelentette ki a szavazás napján: „a változásra szavaztam!”).

Téves állításom egy része („a Securitate hatalma inkább nőtt”) abban az értelemben igaz, hogy a titkosszolgálat fölött nem uralkodott egy Ceaușescu-típusú megkérdőjelezhetetlen vezető. Az állítás második fele ilyenformán lenne igaz: a Securitate régebben sem csupán eszköz volt a hatalom kezében, pontosabban, a pártnak nem, csupán Ceaușescunak volt alárendelve, így fokozatosan átvette a párt szerepét, azaz politikai, ideológiai tanácsokat is osztogatott. 1989 után viszont pár éven át megosztottabb volt a hatalom, így nem volt olyan centrum, tekintély, amely egyértelműen ellenőrizhette volna a szervet, adott esetben meggátolhatta volna partizánakcióit. A Securitate-SRI függetlenedett.

Ismert, de kevésbé elfogadott, megértett jelenségek:

Romániában nem volt rendszerváltás. Ez nem azt jelenti, hogy az ország ma is kommunista, hanem azt, hogy a volt nomenklatúra figuráinak vezetésével – és elsősorban az ő hasznukra – történik a piacgazdaság bevezetése – a központosított hatalom kereteinek felhasználásával. Ez a fő ellentmondás. Ezek a „figurák” valójában nem ellenfelei a piacgazdaságnak, de hatalmuk megtartása érdekében ragaszkodnak a központosított nemzetállam monopóliumához. Céljuk azonban nem a politikai hatalom önmagában. Ez csupán eszköz a gazdasági hatalom megszerzésére.

Ezt a rendszert már csak azért sem lehet kommunistának vagy reformkommunistának nevezni, mert a hatalom birtokosainak motivációiban az ideológia semmiféle szerepet sem játszik. Az ideológia is csupán eszköz, hisz egy központosított államnak valamiféle pszeudoideológiára, retorikára mégiscsak szüksége van. Ez az ideológia ma már nem a revizionista, illetve reformista vagy egyszerűen vulgarizált marxizmus, hanem a nacionalizmus, a nemzetállam és az államvallás kultusza.

De amikor központosított hatalomról beszélünk, itt is különbséget kell tennünk. Távol állunk a Ceaușescu-féle rendszer központosított és jól-rosszul, de működő szervezetétől. A hatalom megoszlott. Nem a mi vágyaink szerint. Nem a törvényhozás és a végrehajtó hatalom elkülönüléséről van szó, nem is a helyi önkormányzatokról (bár a központ akarata ellenére ez is létezik bizonyos mértékben).

A mai hatalom különböző érdekcsoportok, klikkek között oszlik meg. Gyakran ugyanazon párton, illetve szervezeten (ügyészség, katonaság, titkoszolgálat, kormány) belül. És Romániában folyik a harc a hataloméért.

A felületes szemlélő azt hiszi, csupán a demokratikus ellenzék és a hatalom áll szemben egymással. Fennáll persze ez is, de feltételezem, hogy rövid távon nem ez fogja befolyásolni az ország jövőjét. Ha nem következnek be különleges, váratlan események, az ellenzék nem kerül egyhamar hatalomra. Esetleg valamiféle kompromisszumot köthet a hatalommal, amennyiben saját demokratikus célkitűzéseivel is hajlandó kompromisszumot kötni. Egy ilyen kiegyezés, egy fél-demokratikus koalíciós kormány lenne a kisebbik rossz az ország jövője szempontjából.

De térjünk vissza a hataloméért folyó harc, legalábbis rövid távon döntőbb részére. Ez a kulisszák mögött folyik a hatalmon lévő pártkoalíció érdekcsoportjai között. Nem elvi, ideológiai ellentétekről van szó, hanem pusztán érdekéről. Azoknak, akiknek már sikerült kivenni részüket a privatizálásból, érdekük a reform, a Nyugathoz való közeledés, akár kompromisszumok árán is (értsd ezen a demokratizálást, emberi és kisebbségi jogokat stb.). Azoknak viszont, akik távol állnak a gazdaságtól, kisebb tőke áll rendelkezésükre, előnyösebb egy elszigetelt, szegény, központosított, bürokratikus rendszer fenntartása, amelyben a ranglétra alacsonyabb fokán állók is (a falusi rendőrtől, minisztériumi kishivatalnoktól a kórházi kapusig) előnyökhöz juthatnak, hisz itt a korrupció, a borralaló-rendszer régi balkáni hagyomány, márpedig a modernizálás, a demokratizálás, az európai felzárkózás éppen ezt fenyegeti.

A fenti elemzés egy összetett, bonyolult helyzet leegyszerűsített vázlata. Az érdekcsoportok sem állandók. Teszem azt, egy volt szekus – akinek jó kapcsolatai vannak az arab terrorista mozgalmakkal – ma Európa- és demokraciellenes, ugyanis üzleteit egy Nyugattól elszigetelt Romániában könnyebben folytathatja. De ha komolyabb tőkére tesz szert, és ezt itt kívánja befektetni, érdekeltté válik a privatizálásban, a magántulajdon védelmében. Saját üzemének modernizálását, új gyártástechnológiák bevezetését a Nyugattal való minél szabadabb kapcsolatrendszer révén érheti el. Érdekei megváltoznak, és ez politikai opcióváltásra készítheti.

Romániában tehát nem ideológiai motivációk

vannak a politikai küzdelem hátterében, hanem csupán érdekek. És, ha párhuzamot keresünk, nem más történelmi korszak, vagy más ország politikai élete jut eszünkbe, hanem a maffia. A maffia által, elsősorban Olaszország-

ban, tiszteletben tartott szabály: a feltétlen bizalom és hűség a főnök iránt. Romániát köztudottan a volt pártaktivisták, szekusok, ügyészek vezetik. Illetve ezek különböző klikkjei. Ők harcolnak egymással a koncert. Persze kevésbé durván, mint az igazi maffiózók. Nem gyilkolják le a konkurens klikk embereit. Csupán intrikálnak. A rivális csoport személyiségeit megpróbálják átcsalogatni, gyakran zsarolással, saját oldalukra, és ha ez nem sikerül, kompromittálják őket, egymást.

E hosszú, talán általánosságokba fulladó háttérmagyarázat után térjünk a tárgyra – Eugen Barbu lehallgatott telefonbeszélgetéseire.

Első kérdés: hiteles-e a dokumentum? Meggyőződésem szerint – igen. Hiszen csupán Barbu et company ellenségeinek lenne az érdeke olyan beszélgetéssorozatot kitalálni, amelyből a pártatlan, elfogulatlan olvasó is csak arra a következtetésre juthat, hogy ezek az emberek primitív, gyűlölködő és közönséges intrikusok.

Sőt, az intrika, a feljelentés, a zsarolás professzionális és már-már patológias művelői. Hiszen e beszélgetések vezérmotívuma, hogy ki hű a mieinkhez, ki mennyire megbízható, hogyan lehet „ezeket” jutalmazni, illetve hogyan lehet bemószerolni, feljelenteni, kompromittálni „azokat”, akik nem hozzánk tartoznak (írókról, kritikusokról, tévésekről, sőt elsővonalbeli párt-hivatalnokokról van szó).

Itt kénytelenek vagyunk visszatérni a mai hatalom belső politikai küzdelmeihez. Ha a most hatalmon levőket a múlt rendszer örököseinek tekintjük, a mai politikai élet megértéséhez szükség van a Ceaușescu-korszak komolyabb elemzésére. A hatalom belső logikájára, változására gondolunk. A mai Romániában ezzel nem sokat foglalkoznak, illetve túl sematikusak az összegzések. A szakértők általában túlhangsúlyozzák a Ceaușescu-rendszer kommunista monolitikus jellegét. A valóságban ez a rendszer egyre inkább a sztálinizmus és a faszizmus különleges keverékévé vált, amelynek sajátossága a maffia-típusú kapcsolatok megszületése volt. A rendszer monolit jellege sem volt annyira egyértelmű, mint azt sokan hiszik. A döntő szó természetesen mindig Ceaușescué vagy feleségéé volt, de munkatársaik és az alacsonyabb rangú párt- és Szeku-aktivisták már klikkekre oszlottak. Egyesek odáig merészkedtek, hogy többé-kevésbé óvatosan, Ceaușescu hatalmát is megpróbálták megingatni. Megjegyzendő, hogy a diktátor gyanúsán elnéző volt velük, csupán másodrangú pozíciókba „száműzte” őket, illetve a nyílt ellenállás esetében házörizetbe helyeztette őket. A klikkharcokban egyes csoportok Ceaușescu teljes bizalmát próbálták megnyerni, mások az utódlásra készültek fel. A hetvenes években alakultak ki azok

a máig is döntő súlyú személyes kapcsolatok

(barátság, bizalom, cinkosság, féltékenység, vetélkedés, kölcsönös zsarolás), amelyek nagymértékben befolyásolják a mai hatalmi viszonyokat.

Térjünk vissza Eugen Barbuékhoz. Fiatalkoromban már sok pletykát hallottam róluk román liberális ellenzéki (félellenzéki?) ismerőseimtől. Ők említették először a hatvanas évek végén ezt a kifejezést: „a Barbu-maffia”. Nos, ez a maffia, két évtizeddel később, pártot alapított, a Nagy-Románia Pártot. De fiatalkori emlékeim szerint – amelyeket e telefonbeszélgetések is megerősítenek – e párt, illetve e hetilap stílusa, ideológiája, mentalitása több mint húsz évvel ezelőtt alakult ki.

A mai demokratikus közvélemény Eugen Barbut és Corneliu Vadim Tudort a régi rendszer, a Securitate eszközeinek, kiszolgálóinak tekinti, olyanoknak, akik ugyanúgy kiszolgálják az Iliescu-rendszert is. Ez primitív, felületes leegyszerűsítés. Barbuék támogatták ugyan a Ceaușescu-diktatúrát, a személyi kultuszt (C. V. Tudor a fő udvari költő tisztjére pályázott – Adrian Păunescu helyére), de nem csupán eszközök voltak! Nem csak kiszolgálták a rendszert, hanem befolyásolták is azt. És éppen a legrosszabb irányba.

Ugyanazt a taktikát használták tulajdonképpen, mint a félellenzéki, demokratikus érzelmű értelmiségiek (Nicolae Manolescu, Andrei Pleșu, Dan Hăulică, Bodor Pál, Domokos Géza, Sütő András). Ez utóbbiak kompromisszumot kötöttek, és ennek áráként elérték, vagy legalábbis megpróbálták elérni, a minőségi, európeér szellemiségű kultúra megmentését, illetve a kisebbségi magyar kultúra értékeinek megőrzését. Barbuék is kompromisszumot kötöttek – de ellenkező cél érdekében. A Ceaușescu-rendszer nacionalista ideológiáját, kultúrpolitikáját a nyíltabb sovinizmus, antiszemitizmus, a nyugatellenesség, a protokronizmus felé toszogatták.

Leegyszerűsítve tehát, a rendszernek ideológiai és kulturális téren háromféle támogatója volt: az egyszerű opportunisták, akik egyforma „lelkesséssel” szolgáltak bármilyen irányzatot, a demokratikus reformerek, akik belülről próbáltak valamit átmenteni a kulturális értékekből, és a Barbu-félék, akik a rendszer és főleg az ideológia és kultúrpolitika fasizálódását ösztönözték, sőt néha még anyagi előnyöktől függetlenül is ezt követelték.

Közismert, hogy Ceaușescu és felesége nacionalisták, idegengyűlölők voltak. De Ceaușescu mindenekelőtt saját érdekeit tartotta szem előtt – teljhatalmának megőrzését, és ennek érdekében, ha kellett, félretette érzelmeit. Primitívsége, makacssága ellenére bármikor kész volt a kompromisszumra, ha úgy ítélte meg, hogy most ez az érdeke. A legjobb példa erre az 1965–1971 időszak viszonylagos liberalizálódása. Feltevődik tehát a kérdés: mi-

lyen mértékben használta fel Ceaușescu a Barbu-klikket, az akkoriban nemzetközi okokból még hivatalosan nem vállalható, sovíniszta, antiszemita érzelmek gerjesztésére, vagy, fordítva, milyen mértékben sikerült ennek a csoportnak befolyásolnia, bátorítania Ceaușescut, hogy ezeket a számára egyébként kedves nézeteket mind nyíltabban vállalja.

Meggyőződésem, hogy amennyire az európai értelmiségieknek sikerült befolyásolniuk Ceaușescut (főleg hatalma első éveiben), és ezáltal sikerült sok kulturális értéket átmentetniük, legalább olyan mértékben sikerült Barbuéknak (főleg a hetvenes évektől errefelé) a rendszer fasizálódását elősegíteni, felgyorsítani. Bűnük tehát sokkal súlyosabb, mint ahogy az a közvéleményben él. Nem csupán kiszolgálói voltak egy embertelen diktatúrának, hanem a korszak legreakciósabb,

gyűlöletkeltő gondolatainak bábái is.

Illusztráljuk hát idézetekkel az Eugen Barbu, illetve a *România Mare* jelenséget. Bonyolult feladat, mert a lapban közölt telefonbeszélgetések elliptikusak, sok a célzás, sok név szerepel a szövegekben. Annak számára, aki nem ismeri ezeknek az íróknak, pártfunkcionáriusoknak a hovatartozását, a szöveg értelmezhetetlen, csupán hisztérikus fecsegésnek tűnik.

Az első beszélgetéssorozat 1980. november 11-én kezdődik. Előző este mutatott be a román televízió egy filmet, amelynek forgatókönyvét Eugen Barbu írta. Tévedésből felcserélték két filmtekercs sorrendjét. Barbu hisztérikusan reagál. Meg van győződve arról (vagy csak úgy tesz?), hogy tudatos szabotázsról van szó. Felháborodását fokozza, hogy a film tévéműsorjának csökkenteni fogja a mozinézők számát, és így ő eszik a bevétel neki járó százalékától. (Tudnivaló, hogy a bukaresti pletykák szerint már vagy húsz éve ő az ország leggazdagabb embere).

Feltehetően nem annyira ostoba, hogy azt képzelje, a tévé elnöke, Ilie Rădulescu szerepet játszott volna az ügyben. De kihasználja az alkalmat. Fenyeged, őrzöng (vagy úgy tesz, mintha), jelenteni kívánja az ügyet személyesen Ceaușescunak. A cél Ilie Rădulescu lejáratása. Az egyik beszélgetés során kicsúszik a száján: „Nem tudhatom, hogy ő benne van-e az ügyben [a filmtekercsek összetévesztésében], de az biztos, hogy a másik oldallal tart”. Emlékeim szerint Rădulescu tévéelnök, aki egy ideig főideológusként működött, a korszak átlagaktivistáinál egy fokkal emberibb, „liberálisabb” volt. Tehát a másik ténnyel játszott.

Barbu kemény zsarolási játszmába kezd. Annak tudatában, hogy beszélge-

téseit lehallgatják, és tartalmukat közlik a „vezető elvtársakkal”, beszél az általa főszerkesztett hetilap, a *Săptămîna* szerkesztőségébe, és közli, hogy amennyiben Rădulescu telefonál, nem hajlandó szóba állni vele.

A beszélgetés mai pikantériája, hogy ezt a bizalmas utasítást Ileana Lucaciunak adja át, aki akkoriban a klán tagja, a *Săptămîna* párttitkára volt, most az *Expres Magazin* főszerkesztőhelyettese – ellenzéki, „demokratikus” újságíró. Hasonló a helyzete Ion Cristoiunak is, 1980-ban Barbu megbízható barátként említi telefonbeszélgetéseiben; 1992 után az *Evenimentul Zilei* napilap főszerkesztője, „független, demokratikus” politikai elemző. Ők a kivételek, útjaik elváltak, mindketten Barbu és elvtársai esküdt ellenségei lettek, bár lehet, hogy nem is annyira, mint tűnik. Cristoiu jó profi, vitathatatlanul tehetséges, de erkölcsileg, politikailag gyanús. Vezércikkeiben, bár elegánsabb, rafináltabb módszerekkel, mint volt barátai, hasonló ideológiát szolgál – nevezetesen a nacionalizmust. Persze ellenzéki szemszögből.

A filmügy és következményei

Barbu tiltakozást ír, amelyet a *Săptămîna* következő számában kíván közölni. Előzőleg fűvel-fával közli telefonon, hogy alaposan enyhített az eredeti szövegben, de az eredeti kemény változatot eljuttatta Ceaușescuhoz. Több barátjának megismétli, hogy szakított a tévével, szóba sem hajlandó állni annak elnökével, mert: „Nincs menekvés. Azt képzeled, nálam valaki megússza?” Ugyanaznap este mégiscsak elbeszélget Rădulescuval, fenyegetőzik, de egészen más hangnemben, mint várható lenne e minidráma után – inkább célzások formájában. De a legmeglepőbb Rădulescu már-már alázatos hangja.

Világos, hogy fél Barbutól. Sorozatos bocsánatkéréseiben odáig megy, hogy engesztelésül megígéri, ameddig ő a tévé elnöke, Nicolae Manolescu irodalomkritikus nem jelenik meg a képernyőn. (Íme a gyökerek. Manolescu 1990-ben a Polgári Szövetség elnöke, C. V. Tudor és Eugen Barbu a Nagy-Románia Párt elnöke, illetve alelnöke lett.). Figyelem, Rădulescu magas rangú pártaktivista volt, a formális hierarchia szerint öt klasszissal Barbu felett állt. Félelmének egyetlen magyarázata van. Tudja, hogy létezik egy nem hivatalos, de valószínűbb ranglista, és Barbu ennek a listának egyik legmagasabb fokán állt.

További jellemző idézetek: „Amza Săceanu: Stanciu is hibás! Barbu: Az összes zsidó az én fejemre mászott. Săceanu: Stanciu is zsidó? Barbu: Mit képzelsz? Nem láttad a göndör haját? Atanasiut is ki kéne nyírni, ő is zsidó. Elegem van belőlük. Minden kulcsállásban egy-egy zsidó. Basszák meg az

anyjukat, bár mind elmennének az országból! Se a cigányokban, se a zsidórákokban nem bízhatunk”.

A következő beszélgetéssorozat 1981. november 12-én Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor között folyik. Mint tudjuk, C. V. Tudor ma a PRM elnöke, Eugen Barbu alelnök, de inkább tiszteletbeli hatáskörrel, minimális tevékenységgel – valószínűleg idős kora miatt. 1981-ben viszont Barbu volt a „mester”, így szólították udvaroncai és C. V. Tudor is alázatos, szolgálai hangnemben tárgyalt vele, folyton bókolt neki és saját érdemeit kicsinyítette, bár egyértelmű, hogy első számú bizalmasa volt.

Ebben a beszélgetésben is felbukkant a zsidókérdés. Kiderült, hogy „nekik” beépített emberük van „nálunk”, de „nekünk” is „náluk” (mármint a zsidó hitközségben). Majd arról esik szó, hogy Vadim (hitelesnek tűnő) információi szerint a hitközség és Moses Rosen főrabbi is őt, Tudort tekinti a *Săptămîna*, illetve Barbu rossz szellemének. Mintha ő lenne e társaság nacionalizmusának, antiszemitizmusának a forrása. Pedig köztudott volt, hogy elsősorban Barbu ilyen beállítottságú. Az is igaz viszont, hogy C. V. Tudor kevésbé volt óvatos társainál szélesebb nyilvánosság előtt és durvábban fejtette ki hasonló érzelmeit.

Jellemző Rosen „politizálására”, hogy keményen és következetesen követelt egy fejet – a Tudorét, aki a legnyíltabb antiszemita volt –, de úgy tett, mint akinek nincs is tudomása azokról, akik egy fokkal „finomabban” zsidóznak. A főrabbi a pártvezetőségnek, személyesen Ceaușescunak címzett bizalmas levélben tiltakozott a lap antiszemitizmusa ellen. Ennek a bizalmas levélnek a szövege 48 órán belül Iosif Constantin Drăgan kezébe került.

Iosif Constantin Drăgan „trákológus” sikeres üzletemberként Olaszországban él, emigrációban. Bizonyítottan vasgárdista volt, és Ceaușescu fő támogatója a diaszpórában. Alapos a gyanú, hogy neki is szerepe volt Ceaușescu egyre nyíltabb nacionalista színvallásában. C. V. Tudor szerint a zsidó hitközség őt magát gyanúsítja azzal, hogy a bizalmas tiltakozás szövegét eljuttatta Drăganhoz.

1982. február 24. Egy Nemesiu nevű egyén telefonál Barbunak, és átadja az üzenetet, miszerint Drăgan március 11-én érkezik Bukarestbe, és szeretné, ha „ott” fogadnák – egyértelműen Ceaușescuról van szó. Barbu megígéri, hogy személyesen Eugen Florescu ideológiai titkárral beszél meg az ügyet.

Ha mindez hiteles – és feltételezzük, hogy az –, akkor azt bizonyítja, hogy a Ceaușescu–Drăgan kapcsolatban a kezdeményező és a közvetítő nem a párthivatal, a diplomáciai testület, vagy a Securitate volt, mint eddig hittük, hanem személyesen Eugen Barbu. És ez újabb bizonyítéka személye jelentő-

ségének, befolyásának, viszonylagos függetlenségének az apparátustól. (Felvetődik a kérdés, hogy vajon ki közvetített egy évtizeddel később az Iliescu–Drăgan kapcsolatban?)

Ugyanaznap, néhány órával később, újabb Barbu–Tudor beszélgetés, főleg a zsidókérdésről társalognak. Tudor: „A zsidók és a vasgárdisták ismét összefogtak. A jobboldaliság nem román eredetű, hanem importáru volt”.

Érdemes ezt kommentálni. 1982-ben Tudor a kommunizmus és a szélsőséges nacionalizmus összefonásán buzgólkodott. Elméletileg tehát elítéli a szélsőjobboldali Vasgárdát (ebben ma is következetes) és befut a klasszikus szélsőjobboldali klisé: ami rossz (ez esetben épp a jobboldal), az nem lehet román eredetű, nemzeti: az biztosan importáru. Ami jó, az sajátunk – ami rossz, azt az idegenek erőszakolták ránk. Ez a sablon 1989 után az összes volt szocialista országban elterjedt, persze antikommunista előjellel. A kommunizmust az oroszok, zsidók, magyarok kreálták – mindig valamelyik másik nemzet, nemzetiség. Az oroszok is panaszkodnak: Lenin legmegbízhatóbb emberei lengyelek, lettek, grúzok voltak. És persze a zsidók.

Más idézet, egy ugyanazon napi beszélgetésből. Tudor: „A magyarok a tévéjükben támadtak minket. Két riporter a sorbaállást, az üres üzleteket, a nyomort filmezte le. Ez románellenes tett. Volt egy KB ülésük, az ő titkáruk vezette, hogy a fenébe is hívják, és arra a következtetésre jutottak, hogy Románia a lengyel helyzet felé sodródik és ez rossz a szocialista tábornak. Ebben az oroszok keze van.”

Barbu: „Igen, az anyjukat... Benyomunk egy kemény sorozatot a lapba, megvan nekem Drăgan könyve, amelyben leírja, hogyan magyarosítottak el minket. Majd megtanítom én ezeket kesztyűbe dudálni.” Érdekes, hogy a magyarellenes beszélgetés kevésbé szenvedélyes, átkozódó, mint a zsidó témájú. Inkább gyanakvó, politizáló hangvételű. A vulgáris kifejezések megszo- kott stíluselemeknek tűnnek.

Ez a magyarellenesség öt évvel később

már fokozottabb. 1987-ben Tudor egy Los Angelesben élő román barátjával beszélget. Érdeklődik, mi a helyzet az ottani magyarokkal. Válasz: „Erről sokat beszélhetnénk. Tény, hogy politikai hatalmuk van. Két szenátoruk és hét, nyolc képviselőjük van, tehát van honnan ugatniuk. A románoknak semmijük sincs.” Tudor: „Mit tudsz Lantosról?” Válasz: „’56-os menekült fia, kb. negyvenéves.” Döbbenetes ez az amatőrség, komolytalanság, hiszen Lantos valódi életrajzát, adatait minden különösebb fáradság nélkül megismerhették volna.

Később ez a felületesség, a tények iránti teljes érdektelenség jellemzi a *România Mare* hetilapot is. Rengeteg hamis adatot, tényt nem csupán a szerkesztőség tendenciózussága, hanem egyszerűen felületessége miatt közöl.

A beszélgetésben Tudor részéről újabb antiszemita kirohanás következik: „Mi szentimentálisak és romantikusak vagyunk, a zsidók hidegek és kiszámítottak, semmit sem tesznek véletlenül, spontánul.” Ezek után Tudor szemrehányásokat tesz barátjának, amiért éppen Amerikába disszidált: „Utálok Amerikát, egy nagy rakás szar. Utálok, mert nem szervezet, hanem konglomerátum. Mehettél volna a dicső múltú Olaszországba vagy Spanyolországba, esetleg Németországba, de semmiképp sem abba az Amerikába, amelyik minket rendszeresen áruba bocsátott.”

Jellemző, ahogy különböző országokat megítél, aszerint, hogy annak milyen volt a történelem során a viszonya Romániával – persze a saját történelmi ismeretei, ítéletei szerint. Tán nem véletlen, hogy a volt antifasiszta koalíció összes tagját utálja, a tengelyhatalmak utódállamaival rokonszenvez.

Részlet egy 1988. április 11-i, különlegesen érdekes beszélgetésből: „C. V. Tudor: „Romániában most furcsa helyzet van. Én csak sportról írok. Nincsenek már olyan kapcsolataim, mint ’80-ban. Ugyanez a helyzet Eugen Barbuval is. A helyzet ködös. Senki sem tud semmit. Félünk egy változástól, mert soha nem lehet tudni, mi következik. Én is, Barbu is nagyon szomorúak vagyunk. Koravénekké váltunk. Valami nyomorult tekergők gúnyt űznek a román eszmeiségből, az igazságból, a szocializmusból.”

Mindenki úgy emlékszik vissza, hogy a Ceaușescu-korszak utolsó évtizedében a nacionalizmus egyre erősödött. Ez igaz. De azt is tudni kell, hogy ez mindinkább „kincstári” nacionalizmussá vált. Párthivatalnokok által gyakorolt, pontos utasításokra alapozott száraz propaganda volt. És ellenőrizhető. Ebben a korszakban nem csupán a becsületesebb, liberálisabb értelmiségieket szorították mindinkább a háttérbe. Ellentmondás, de többé-kevésbé azokat az írókat is félreállították, akik őszinte, fanatikus hittel szolgálták a nacionalizmust (a Barbu–Tudor klikket, Adrian Păunescut). Vagy talán nem is annyira ellentmondásos a helyzet: Ceaușescu tudatosan vagy ösztönösen rájött, hogy ezek a fanatikus fasiszták, akik a maguk nemében tehetségesek, akik saját népszerűségük növelése érdekében többé-kevésbé kritikus jellegű populista demagógiát is bedobtak, akik kitűnő szónokok, számára is konkurenciává, számára is veszélyes ellenfelekké válhatnak.

Adrian Păunescu hetvenes évekbeli

Flacăra-körein – amelyek estétől szinte hajnalig tartottak – tízezrek vettek részt és lelkesedtek. A folk, a rock keveredett bennük nacionalista szólammal, jelszavakkal, dalokkal, versekkel. Păunescu volt a fáradhatatlan ceremóniamester. Félóránként éltette Ceaușescut és a román nemzetet. Példátlan sikerrel fanatizálta a tömeget. Lassan, de biztosan saját személyi kultuszát is kiépítette. Úgy uralta ezt a tömeget, hogy ha akarta volna, elindíthatta volna őket Bukarest központja felé Ceaușescu-ellenes jelszavakkal is. Păunescu egyénisége patológikus, megalomániás. Tehát ellenőrizhetetlen. Megbízhatatlan. Nem véletlen, hogy akármennyit éltette is a Kondukátort, egy szép nap betiltották rendezvényeit.

Nem kizárt, hogy Ceaușescu megérezte: a demokratikus ellenzék erőtlenség, csupán néhány bátor, becsületes, de elszigetelt egyénből áll, tehát nem veszélyes. Annál veszélyesebbek számára nemzetiszocialista elvbarátai. Ezek szervezettek voltak, ellenőrizhetetlenek, népszerűek, félt, hogy megdönthetik hatalmát. Többé-kevésbé ez is történt, persze kissé bonyolultabban.

C. V. Tudor és Barbu beszélgetéseiből mindinkább kihallik a sértődöttség, a megalázottság érzése. Néha fenyegetőznek – ha mi egyszer kinyitjuk a szánkat! Jogosan éreztek így. A rendszer ideológiája egyre többet vett át Barbu mesterék koncepciójából, de személy szerint őket egyre inkább háttérbe szorították. Legalábbis érdekeikhez képest. A többé-kevésbé spontán „liberális” megnyilvánulások csúcsa 1968 körül van. A többé-kevésbé spontán nacionalista megnyilvánulásoké 1980 körül.

A 80-as évek a Cântarea României (Megéneklünk Románia) korszaka. Ekkor ez az ún. kulturális tömegmozgalom már-már mindent helyettesítő államkultúrává válik. És nem csak az „elitista”, „liberális”, „dekadens”, „apolitikus” művészetet helyettesítette, hanem a nacionalista műfaj őszinte, de épp ezért nem teljesen ellenőrizhető profijainak „művészetét” is. A rendszer a nacionalista „művészetet” is névtelen, műkedvelő színvonalon mozgó szerzők, előadók kezére adta. A Cântarea României szellemi atyjai Păunescu, Barbu és társaik. De a mozgalom őket is felfalta, illetve helyettesítette.

A Ceaușescu-diktatúra utolsó éveiben az ideológia, a nacionalizmus, a személyi kultusz egyre betegesebben ellenőrzött gépies rituálévá vált. Minden részletét a legfelső szintről diktálták, azt is, hogy naponta hányszor kell és milyen jelzőkkel méltatni Ceaușescut, hányszor és hogyan a feleségét. Ebben a korszakban bármilyen egyéni kezdeményezés (a nacionalizmust, a személyi kultuszt építő is) feleslegessé, sőt zavaróvá vált. Egyenesen gyanússá.

A román demokratikus ellenzék

(a sajtó, a pártok) éveken át felületesen kezelte a *România Mare*-jelenséget. Elítélték, megvetették, de nem tekintették komoly veszélynek. Illetve, amikor a veszélyt már érezték, akkor is félreértették lényegét. A köréje csoportosulóknak csupán eszközöket, bábokat láttak. Előbb csupán az Iliescu-féle állítólagos neokommunizmus bábjait, később egyenesen a KGB-éit. Kínos, hogy azt az infantilis tézist – mely szerint C. V. Tudor hazaáruló, KGB-ügynök volt – éppen Andrei Pleșu *Dilema* nevű hetilapjában dobták be. Pedig ez a lap rendszerint cáfolja a túl sematikus, leegyszerűsítő elméleteket, néha épenséggel túlbonyolítva, túlrelativizálva az amúgy is összetett helyzetet.

Vajon azok, akik ebben a tételben hisznek, miért nem próbálnak elképzelni egy másik, logikusabb – de sokkal veszélyesebb – magyarázatot. Azt a banális tényt, hogy Tudor és társai őszintén és fanatikusan gyűlölnék mindent, ami idegen. Igazi fasiszták. És tehetségesek. Tömegalapjuk van és a gazdasági, társadalmi, erkölcsi válság ezt növeli is.

Befejezésül Alina Mungiut, az *Expres* főszerkesztőjét idézném: „A hatalomnak a tömegek támogatására van szüksége, ehhez új ideológiát keres. Mi, románok, eddig nemzeti kommunizmusról, baloldali nacionalizmusról beszéltünk. Tévedtünk. A baloldal liberális a kisebbségekkel szemben. A PRM a piacgazdaságot szeretné az önkényuralmi rendszerrel összeházasítani. A hatalom nem ellenőrzi ezeket az erőket. A közvélemény ereje a semmivel egyenlő. Romániában a fasizmus újjászületésének vagyunk tanúi. Ez pártok feletti ideológiává vált és félő, hogy állami ideológiává válik.”

Az állam mi vagyunk

A SRI nemzetbiztonsági jelentése 1992-ről

Beszélő, 1993. augusztus 28.*

A Szeku hatalmának számbeli, intellektuális, technológiai fölénye mellett fontos tényezője a klientúra-rendszer, a maffia kialakulása, amely minden ideológiai változást, forradalmat, ellenforradalmat, választási győzelmet vagy vereséget vígan, rezzenéstelenül túléli.

Történelmileg példátlan helyzet van kialakulóban: a mai Romániában nem a titkosszolgálat a hatalmon lévő párt eszköze, hanem fordítva – a Virgil Măgureanu vezette Román Hírszerző Szolgálat (SRI) képviseli az ideológiát, a politikát meghatározó igazi hatalmat. Erre a következtetésre lehet jutni az 1992-es, 49 oldalas SRI-jelentés elemzése alapján.

„A SRI mindig is az alkotmányban rögzített elvekhez igazodott” – adja meg az alaphangot mindjárt a jelentés első mondata,

megfelelkezve látszólag arról, hogy a Román Hírszerző Szolgálat már az alkotmány megszavazása előtti másfél évben is létezett. Előre tudták volna, hogy mi lesz az alkotmányban? Sőt, eszerint nemcsak azt tudták, hogy mi lesz és mi nem lesz benne, hanem azt is, hogy hogyan kell értelmezni a cikkelyeket.

Igen, elképzelhető, hogy valóban tudták. Nincs igazuk ugyanis azoknak, akik az SRI-t csupán a Securitate utódának tekintik: többé-kevésbé eszköznek a pártállam kezében. Ma az SRI közelebb van a döntés centrumához, mint a titkosszolgálatok bármikor bármilyen országban. Nem ő a párt eszköze, hanem fordítva: a párt (pártok) eszköz az ő kezében. Nem a Nemzeti Megmentés Frontja (FSN) hozta létre az SRI-t, hogy megtartsa hatalmát, hanem fordítva: ez a csoport (Iliescu, Măgureanu stb.) teremti meg a FSN-t, a Románok Nemzeti Egységpártját (PUNR), a Nagy-Románia Pártot (PRM), később a Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontját (FDSN) stb. Miután három hó-

* Saszet Ágnessel közösen; bővített változat.

napig az árnyékból vezette az országot, 1990. március végén, SRI néven, hivatalosan is megszületik a testület. Bár hatalma sokkal nagyobb, mint amikor még Securitate néven működött, eszközei sokkal kevésbé brutálisak – de rafináltabbak és hatékonyabbak.

Házi Szeku-ideológia

A Ceaușescu-korszakban lassan kialakult egy különleges, a pártéval nem elentétes, de nem is teljesen azonos Szeku-ideológia. Ennek egyik lényeges eleme a nacionalizmus. Persze, az RKP is nacionalista irányba tolódott 1964 után (vagy még hamarabb), de Szeku-körökben (és lapokban) ez a nacionalizmus nem felületes frázispuffogatást jelentett. Ideggyűlöletük egyrészt erősebb, másrészt kifinomultabb volt, mint a pártapparátusé: a pártapparatusikoknál komolyabban vették a nacionalizmust.

De kevésbé vették komolyan Ceaușescut. Felkészültek a jövőre: a poszt-Ceaușescu-korszakra. A 70-es, 80-as években azzal igazolták (talán önmaguk előtt is?) tevékenységüket, hogy az országot (szovjet, magyar, nyugati) „idegen veszély” fenyegeti, és akármilyen primitív módon is, de Ceaușescu ez ellen védekezik – a nemzet függetlenségét őrzi. Lassan kialakították sajátos nyelvezetüket, mentalitásukat és ideológiájukat, melyet a mai pártok sajátjukként használnak. De magánbeszélgetésben, kihallgatáskor a szekus tiszték már tíz évvel ezelőtt is így beszéltek az értelmiségiekkel.

Ennek az ideológiának alapelemei: a marxizmus-leninizmus gúnyos megvetése, a központosított nemzetállam kultusza; a nemzeti érzés, a nemzeti mentalitás, a „románizmus” kultusza, az állam és az ortodoxia (mint államvallás) egységének kultusza (ez utóbbi ’89 előtt burkoltan jelentkezett, hiszen a hivatalos ideológia ateista volt). Nacionalizmusuk elmélyültebb, felkészültebb volt, mint a pártaktivistáké. Tanulmányozták az összes fellelhető ideológiai, történelmi forrásmunkát, amely e hitüket erősíthette – persze szoros kapcsolatban a pártakadémia, a Ștefan Gheorghiu Intézet csoportjával.

1989 után a FSN, a PUNR, a PRM, a PSM és a FDSN különbözőképp hangsúlyozza ezeket az alapelemeket – de a különbségek ellenére e pártok ideológiája nagyjából azonos. Érdekes, hogy a Vasgárdát általában elítélik (Iliescu még Antonescut is), de a vasgárdista ideológia összes elemét – a forrás megjelölése nélkül – felhasználják. Még a legnyíltabban fasiszta PRM is baloldalinak tekinti magát, és elítéli a Vasgárdát. Bár a zsidókról, a cigányokról, a liberálisokról, a kapitalizmusról ugyanaz a véleménye és ugyanazok az ellenük felhozott érvei is.

Mindennek „sója”, 1989 előtt és után egyaránt, az idegengyűlölet és a félelem fenntartása. (1989 előtt már létezett az ortodox egyház *Telegraful Român* című lapja, amelynek nyelvezete és xenofób, történelemhamisító propagandája a *România Mare* és az *Europa* előfutára.)

Ez a Securitate-SRI-Iliescu-ideológia értelmiségi forrásból táplálkozott: elsősorban a Barbu–Vadim–Săptămîna-csoport, valamint Raul Șorban, Paul Everac, Ștefan Pascu és mások szellemiségéből. A pártapparátusban kulcs szerepe volt Dumitru Popescunak, aki 1968 körül főideológus volt, a személyi kultusz egyik kezdeményezője, pár évig Ceaușescu beszédeinek szerzője, később részben kegyvesztett. (Talán magabiztossága, önteltsége és stílusának túlságosan bonyolult, kissé misztikus jellege miatt vált ellenszenvessé a diktátornak, aki a sztálini, hagyományos tömondatokat kedvelte.) Meggyőződésem, hogy még a Ceaușescu-korszak sem volt teljesen monolit, működött egyféle ideológiai pluralitás. A felfogások, illetve klikkek – párt, hadsereg, Securitate – közötti rivalizálás érezhető volt.

A Szeku hatalmának, számbeli, intellektuális, technológiai fölénye mellett fontos tényezője a klientúra-rendszer, a maffia kialakulása, amely minden ideológiai változást, forradalmat, ellenforradalmat, választási győzelmet vagy vereséget vígan, rezzenéstelenül túlél. Tulajdonképpen egyetlen – szerencsére utópikus – lehetőség lett volna e maffia legyőzésére: ha '89 decemberében a népharag tömeglincseléssé fajul, és a szekusok, pártaktivisták tízezreit mérsárolják le, esetleg családjukkal együtt. Nem lett volna éppen demokratikus, humánus eljárás, de mert nem így történt, Románia 20–30 évet veszített, és kétséges, hogy ezt behozhatja-e valaha is.

A kulcsszó: geopolitika

De nézzük a Măgureanu-jelentés néhány részletét! „Bizonyos erők, amelyeknek érdekében áll a nemzetbiztonság mechanizmusának megbénítása, új politikai rendőrségnek állítják be az SRI-t, s így keltenek gyanakvással teli hangulatot ellene. Azzal vádolják, hogy felbontja a leveleket, lehallgatja a telefonokat és különböző pártok székházát, politikusaik lakását. Az SRI bizonyítani tudja, hogy kik követték el az efféle kihágásokat; a bűnösöknek semmi közük az SRI-hez – az erre vonatkozó bizonyítékokat hajlandó a közvélemény elé tárni”. (De nem teszi!)

A szélsőséges lapok (főleg az *Europa* és *România Mare*) propagandája szerint a Securitate megszűnése és az SRI megszületése között Románia a „kémek paradicsomává” vált. A SRI jelentése ugyanezt nem olyan primitív

módon állítja be, mint a fent említett lapok (és pártok), hanem csiszolt, tudományos elmélkedéssel, melynek kulcsszava a „geopolitika”. A 70-es, 80-as években a hangsúly azon volt, hogy Románia a szocialista tábor egyetlen független országa, s ezért különleges szerepe lehet a Nyugat és a szovjet tábor közti egyensúly és dialógus fenntartásában, illetve a Szovjetunió és Kína, Izrael és az arab világ kapcsolatában. A valóságban a Nyugat túlértékelte Románia függetlenségét, bátorította a fontosságátudat kialakulását, bár az ország semlegesként valóban betölthette a közvetítő szerepét Izrael és az arab világ között. Ma ezt a „geopolitikai” szerepet (fontoskodást) főleg azzal magyarázzák, hogy a stabil Románia a Nyugat és a polgárháborúban álló volt Jugoszlávia (illetve a volt Szovjetunió) között helyezkedik el.

A „geopolitikai szerep” mítoszához szorosan kapcsolódik a „kémek paradicsoma” legenda, mely kétszeresen is jó szolgálatot tesz. Egyrészt a „geopolitikai súly” vonzza a kémeket, elhárításukhoz erős titkosszolgálatra van szükség. Másrészt a centralizmus, a saját nagyipar, az elszigetelődés hívei a „kémözönnel” igazolják, hogy nincs is olyan nagy szükség a külfölddel való együttműködésre, a külföldi segítségre stb., hiszen az ország olyan gazdag természeti kincsekben, iparunk, technológiánk olyan fejlett, hogy a nyugati kémek mindent megtesznek a rájuk vonatkozó „titkok” megszerzéséért.

Etnikai kémelhárítás

Minden országnak megvannak a maga politikai, gazdasági, katonai államtitkai. De mit értsünk azon, hogy társadalmi, etnikai, demográfiai államtitok? Márpedig *valami* kell legyen, ha kémkednek utána: „információgyűjtés minden tevékenységi területről: a politikai, gazdasági, katonai, társadalmi, etnikai, demográfiai területről” – hangzik az SRI egyik feladatkörének megjelölése. Ezek szerint minden kutató, szociológus, antropológus, etnográfus stb. tevékenysége kémkedés? Ha az 1992-es népszámlálás etnikai rétegződésre vonatkozó adatai hitelesek, vajon miért fél az SRI az etnikai, demográfiai információk gyűjtésétől? Vagy talán ők tudják a legjobban, hogy a népszámlálás valós adatai nem azonosak a hivatalosan közöltekkel?

A gazdasági kémkedést mindenütt külön kezelik, csak hogy nem *abban* az értelemben, ahogy nálunk: „Külföldön élő román állampolgárok, különböző cégek képviselőiként hazatértek, és könnyűszerrel olyan technikai dokumentációk birtokába jutottak, amelyek állami vagy hivatali titkoknak minősülnek”. E sorok mögött nem a régi beidegződések húzódnak meg (v. ö. ügynök-mánia), hanem új érdekek. A hatalom berkeiben is megoszlanak ugyanis a

vélemények a privatizációt, a külföldi hiteleket, a román–külföldi vegyes vállalatokat illetően. Nyíltan persze senki nem ellenzi a külföldi cégekkel való együttműködést, de ezt lehet szavakban támogatni, és a valóságban meggátolni. Elsősorban azzal, hogy megakadályozzuk a külföldi céget abban, hogy mielőtt befektetne egy román társaságba, adatokat szerezzen annak értékéről, technológiai felszereltségének szintjéről stb. Csakhogy ez Romániában „titoknak” minősül. A gazdasági titok az SRI-jelentésben egyértelmű politikai opciót jelent: meggátolni vagy legalábbis fékezni a külföldi cégek befektetéseit, főleg vegyes vállalatok alakulását.

Egyes külföldi partnereknek ráadásul „az a szándékuk, hogy csupán az ország bizonyos térségeiben fektessenek be”. Ezt a kitételezt csak azzal a közismert, a nemzeti kommunista sajtó (és pártok) által keltett hisztériával lehet magyarázni, hogy az idegenek (főleg magyarok) felvásárolják az országot. Erdély például az ország nyugati része, a szállítási költségek kisebbek, első pillantásra mi sem természetesebb, mint hogy a nyugati cégek oda akarnak befektetni. Az SRI azonban átlát a szítán, a befektetők gazdaságilag akarják Erdélyt uralni, és ez csupán az első lépés – nos, tudjuk, mihez.

Bár a Securitate és feltételezhetően a SRI is szoros kapcsolatban állt, illetve áll az arab terroristamozgalmakkal, a jelentés ismételten figyelmeztet a külföldi terroristák romániai tevékenységének veszélyére; két esetben azt is kimondja, hogy arab terroristákról van szó.

„Paramilitáris edzőtáborokat azonosítottunk Erdélyben, amelyekben nagyszámú fiatal román állampolgár tartózkodott.” A romániai újságolvasó tudja, hogy „az RMDSZ terroristaakciójáról” van szó: ezekről az úgynevezett paramilitáris felkészítést végző táborokról régóta ír a *România Mare* és társasága. Konkrétan a cserkészmozgalmat említik példaként.

Egy bekezdés figyelmeztet a veszélyre, hogy: „A volt jugoszláviai események erősíthetik az intoleranciát és fanatizmust a romániai interetnikai kapcsolatokban”. Ennek épp a fordítottja igaz, a jugoszláviai háborúskodásnak az ország összes nemzetisége egyaránt vesztese – ez az elrettentő példa csak fékez. Senkit sem lelkesít, bátorít, sem a jogvédő kisebbségeket, sem a többségi nacionalisták legszélsőségesebb szárnyát.

A nagy leleplezések

Az SRI elhatárolja magát a Securitatétól. Sőt, leleplezi bűneit. A jelentés szerint dossziét készítettek Alexandru Drăghici (Ceaușescu régi barátja – később, utolsó éveiben riválisa) bűneiről. Szép. Ezeket 1968-ban már

Ceașescu is megtette – a pártkongresszuson. „160 volt szekus tisztet azonosítottak, akik 1948–1964 között törvénytelenséget követtek el.” Nevek azonban most sem kerülnek nyilvánosságra, csak általában van szó törvénytelenégekről, holott épp ebben az időszakban (és később is) a Szeku emberek tíz és tízezreit tartóztatta le, kínoztta meg, gyilkolta le.

Az 1948–1964 közötti időszak megítélése más szempontból is kérdéses. Ebben a korszakban Románia még a szocialista tábor hű tagja. 1964-ben Dej eltávolodik a Szovjetuniótól, és az úgynevezett nemzeti kommunizmus útjára lép. Ekkor távolítják el a Securitatéból az utolsó „idegen” elemeket, azaz a magyarokat és a zsidókat. Ekkor kezd csökkenni a volt illegális kommunisták befolyása (akik feltehetően internacionalisták és szovjetbarátok) a pártban is, és megjelennek „az újtörökök”, a fiatal, skrupulus és hit nélküli aktivisták.

Az „1946 és 1964 között elkövetett törvénytelen cselekedeteket, visszaéléseket” említő szöveg nem mondja ki, csupán sugallja, hogy a Securitate csak a szovjethű korszakban „rosszalkodott”. Már Ceașescu hatalomra jutása előtt egy évvel, a nemzeti kommunizmus szolgálatába szegődve, jó fiú lett.

A SRI a Securitate által üldözött személyek erkölcsi és anyagi elégtételeként 75 000 (!) kérvényt intézett el – állítja a jelentés, csakhogy ezek közül a közvélemény, a sajtó egyetlen konkrét esetről sem hallott. Közismert művészek annyit sem tudtak elérni, hogy elkobzott verseiket, kézírataikat visszakapják!

Itt ugyesen lép Măgureanu mester. Több volt szocialista országban úgy döntöttek, hogy túl sok feszültséget okozna a dossziék nyilvánossá tétele. Măgureanu viszont a volt NDK példájára hivatkozva azt indítványozza, hogy mindenkinek joga legyen tanulmányozni saját iratcsomóját. Aztán az indítvány így folytatódik: „amennyiben természetesen van ilyen dossziéja az illetőnek” (ezt persze ők tudják – illetve döntenek el), és „amennyiben ez nem sérti más személyek jogait és szabadságát”. Hát persze, hogy sérti – a kihallgatókét és feljelentőkéét! „És amennyiben nem sérti a nemzetbiztonság érdekeit” – amit természetesen ugyancsak ők döntenek el.

A hírszerzés veszélyei

Măgureanuék szerint 1990-ben több destabilizációs kísérlet is volt: az utca nyomását felhasználva próbáltak egyesek politikai döntéseket kikényszeríteni stb. Hogy mit történt Marosvásárhelyen 1990 márciusában, Bukarestben 1990 júniusában, arról nem esik szó – jelentéktelen incidensek voltak. *Jelezték* viszont a Zsil völgyi helyzetet (amely a szeptemberi újabb bányászlatogatással, majd a Petre Roman-kormány megbuktatásával végződött).

Tehát „jelezték”. Nem ők szervezték. Sőt! Nincs túl jó véleményem Petre Romanékról, de feltételezem, ha jelezték volna nekik a veszélyt, hogy az elégedetlen bányászok Bukarest felé készülnek, megtették volna az ellenlépéseket. Aki 1991 szeptemberében követte az eseményeket, egyben biztos lehet: Petre Roman és társai ügyetlenül és felkészületlenül rögtönöztek. Tehát senki sem figyelmeztette őket – főleg nem Iliescu barátja, Măgureanu.

„Az SRI dokumentumokkal leplezte le 75 személy tevékenységét, akik erőszakos cselekményekre buzdítottak, a rendet és a csendet háborították, továbbá 48 személy tevékenységét, akik saját autójukkal vettek részt az eseményekben.” Milyen eseményekben? Kik? „Ezeknek többsége 1990 júniusában, augusztusában és decemberében is részt vett a zavargásokban.” Kik? Mit csináltak? Júniusban volt, tudjuk, a bányászlátogatás. Júliusban újabb kemény ellenzéki tüntetésre került sor. Ezt a hónapot nem említik. Augusztus eseménytelen hónap. Decemberben tán a forradalom első évfordulójára emlékező tüntetést tekintik zavargásnak?

Furcsa, hogy nem említik 1990 novemberét sem, pedig ez volt az év legnagyobb tömegmegmozdulása (az 1987-es brassói zendülésre való megemlékezés a Polgári Szövetség szervezésében), és a választások után egyedül ez veszélyeztethette volna a hatalmat – ha december 21-én megisméltődik. Akár újabb forradalom is kitörhetett volna. 1989 első évfordulójára azonban (és ez talán valóban az SRI „érdeme”) a november 15-i tömegnek egytizede sem gyűlt össze.

Titkok és szekták

„Az SRI megállapította [nem felfedezte, kinyomozta, mint más titkosszolgálatok!], hogy úgynevezett kultikus nemzetközi szervezetek más, nem csupán vallásos célból tevékenykednek.” „Azonosítottuk az ilyen szervezetek küldötteit, akik nyilvános összejöveteleken a közrend felbolygatására uszítottak.” A nevek azonban megint elmaradnak. Az újabb idézetekből azonban kiderül, hogy mit is ért az SRI veszélyes szekták alatt: „Külföldről irányítanak nacionalista akciókat abból a célból, hogy az etnikailag és konfesszionálisan érzékeny [!] zónákban feszültségeket keltsenek (Bánát, Erdély és Moldova észak-keleti része).” Kődös. Tudjuk, léteznek a világon valóban veszélyes fanatikus szekták, amelyek például kollektív öngyilkosságra buzdítják híveiket, de ha efféle szekta megjelent volna Romániában, miért nem nevezi néven a jelentés? Miért nem beszél konkrét jelenségekről, például a valóban létező sátánista szektákról?

„Bizonyos vallásos közösségekbe szélsőséges felfogású elemek szivárogtak be, ott disszonanciát keltenek a román szellemiség tradicionálisan ortodox-keresztény jellegének és hatásának csökkentése érdekében. Külföldi irányítással és befolyással vallásos törekvéseket támogatnak többféle módon, főleg pénzügyi-anyagi segítséggel. Jelenleg Romániában több külföldről pénzelt akció folyik, amelyek célja a lakosság olyan vallásos hithez való vonzása, amely idegen a nemzet szellemétől, és ezáltal végeredményben fontos társadalmi rétegek válnak ki a hagyományos társadalomból.”

A szektaellenes kirohanás nemcsak a Ceaușescu-féle homogenizálás szellemét idézi fel, hanem izolacionista politikáját is. A szóban forgó „szekták” „ügynökei” sokszor adventista, metodista és baptista prédikátorok, akik a „Nyugat leheletét” hozzák magukkal: „Egyes vallásos szekták olyan disszidens, intoleráns csoportokat hoztak létre, amelyek fanatizmusa vagy szélsőségesége már konfliktusban áll az ország törvényeivel.” (Milyen törvényeivel?) Az a tény, hogy egyetlen úgynevezett szektát, vallási irányzatot sem neveznek nevének, miközben az ortodoxiát féltik, azt jelzi: minden veszélyes, ami nem ortodox.

Középtávú veszélyek

Az SRI-jelentés hosszan ecseteli a vasgárdista veszélyt. Múltbeli tevékenységüket is károsnak tekinti, de egyetlen célzást sem tesz azokra a pártokra, újságokra, amelyek a vasgárdista ideológia (xenofóbia, antiszemitizmus, Nyugat-ellenesség, nyílt elvi demokráciagyűlölet) összes elemét felhasználják, gyakran kommunista-egalitarista jelszavakkal keverve, de nem nevezik magukat vasgárdistáknak. A Marian Munteanu-féle Mișcarea pentru România (Mozgalom Romániáért) és a Radu Sorescu által vezetett Noua Dreapta (Új Jobboldal) többé-kevésbé vállalja a folytonosságot a Vasgárdával. De ezek a pártok, mozgalmak – legalábbis egyelőre – vérszegények, és nincs tömegbázisuk. A Mozgalom Romániáért körülbelül tízezernyi szavazatot szerzett, ez a szavazatok kb. 0,4%-át jelenti. A PRM, a PSM és a PUNR együtt kb. 13–14%-ot. Honnan is ered tehát a szélsőséges veszély? A nyílt vasgárdistáktól (0,4%), vagy a *vasgárdista* szót kerülő fasiszta-kommunistáktól (13–14%), netán az Iliescu-féle FDSN-től (53%)?

Pár héttel az SRI-jelentés nyilvánosságra kerülése után Iliescu elnök nyílt levélben kéri fel a főügyészt, lépjen fel a szélsőséges, Vasgárda típusú pártok, lapok ellen. Természetesen nevének nevezi a Munteanu- és Sorescu-féle pártokat (Mișcarea pentru România, Noua Dreapta), de még csak célzást sem tesz

Vadim Tudorra és társaira. Hogy az SRI csupán Iliescu elnöknek lenne alárendelve – alaptalan vád. Pusztá véletlen, hogy régi barátok '89 decemberében (vagy már régebben?) szorosán együttműködtek, pusztá véletlen, hogy a szélsőségességről, a fasizmusról ugyanaz a felfogásuk.

A jelentés azt állítja, hogy „a sovén, irredenta megnyilvánulások fejlődése és az autonomista jellegű cselekedetek” miatt „legalábbis középtávon fennmarad a nemzetbiztonság elleni konkrét fenyegetettség”. Hogy mi is az a sovén irredentizmus, világos. De melyek az „autonomista jellegű cselekedetek”? Ez a kifejezés az egyetemi önrendelkezéstől Erdély autonómiájáig sok mindent felölel: mindazt, aminek veszélyétől az SRI kénytelen megvédeni a nemzet biztonságát.

Természetesen demokratikus módszerekkel és a törvény betartásával. Hogy mi a demokratikus módszer és mi a törvény szelleme azt, nyilvánvalóan, az SRI állapítja meg. Elegáns, diszkrét, árnyalt formában, hiszen a jelentés lényegi üzenete: „l'état c'est nous”.

Hírszerzői jelentés helyett blabla

A SRI nemzetbiztonsági jelentése 1993-ról

(Részlet politikai naplóból – 1994. szeptember–december)

Romániában több titkosszolgálat létezik. Ezek közül egyedül a SRI-t rendelték alá a parlamentnek.

Az új jelentés eddigi álláspontunkat erősíti, újabb közvetett bizonyítékokkal szolgál arra, hogy a SRI döntő, politikát befolyásoló hatalmi központ. A SRI állapítja meg – és ezt a jogát még a parlamenti el-

lenzék sem kérdőjelezi meg –, hogy melyek a veszélyes vallások, szekták, az autonómia érdekében politizáló törekvések és így tovább.

Érdeemes idéznünk a jelentés első pár oldalának fontoskodó, pseudo-tudományos bugyutaságaiból: „Ebben az évben 4,7%-kal átfogóbb tartalmú információk alapján készítettük a jelentést, mint a tavaly. Az adatok 31,82%-a gazdasági jellegű kérdésekre, 24,73%-a szélsőséges, revizionista, szeparatista jellegű törekvésekre, 23,21%-a kémkedésre, 6,81%-a az ország területi egységének fenyegetettségére, 5,15%-a titkos szervezetekre, továbbá 3,08%-a a terrorizmusra vonatkozik”.

Ugyan hogyan képesek az információkat kvantifikálni? Măgureanuék vajon oldalszámban, sorokban mérik az adatokat? Egy pár sornyi hírszerzői jelentés – teszem azt az államelnök elleni merénylet tervéről – százalékban kevesebbet ér annál a hosszas gazdasági elemzésnél, amely végeredményként azt mutatja, hogy egy kisvárosi üzemben mennyivel csökkent a termelékenység?

De lássuk a jelentés tartalmát is.

A földalatti gazdaság termelési volumene a bruttó nemzeti össztermék, a GDP 38%-ára rúg. „Nemzetbiztonsági szempontból a legnagyobb veszélyforrás a gazdaság. A SRI olyan modernizálási terveket azonosított, amelyeket külföldi cégek kívánnak megvalósítani a nukleáris energetika, az ásványkincsek, a hadiipar, a kommunikációs részleg területén, s amelyek túrheteránságul korlátozzák a román állam jogkörét” – állapítja meg a jelentés. Éljen a fő érték – a mindenható nemzetállam!

A szöveg hangsúlyozza, hogy Románia stabilitására és nemzetbiztonságára nézve az európai és euro-atlanti struktúrákba való belépés halogatását tekinteti fő veszélynek! Fura és ellentmondásos. Hiszen a SRI tevékenysége, mint azt a jelentés legtöbb fejezete bizonyítja, éppen az európai csatlakozás folyamatát gátolja.

Külön rejtély a SRI-alkalmazta nyelvezet – valóságos *új nyelven* írt maszlag. Feltételezem, elég jól tudok románul, de ezt a szöveget képtelen lennék akármilyen szabadon is lefordítani. Érdekes lenne, ha egy nyelvész és egy pszichológus közösen tanulmányoznák azt. (Talán Năstase stílusa a prototípusa ennek az új bikkfanyelvnek.) Néha úgy tűnik, odáig fejlesztették ezt a pszeudokommunikációt, hogy már önmagukat is becsapják. Sajnos az ellenzéki politikusok és újságírók egy részét is.

A SRI sajtókonferenciája váratlan meglepetéseket hozott. Kiderült, hogy a jelentés amúgy is kevés konkrét adata sem felel meg igazán a valóságnak. De a legfigyelemreméltóbb Virgil Măgureanu freudi elszólása volt annak kapcsán, hogy megalakult a parlament SRI működését ellenőrző szakbizottsága: „Végre itt a parlamenti tevékenységet ellenőrző bizottságunk!”

Kissé túl sok a baki.

Annak idején azt hittük, hogy Romániában az egyetlen jól működő intézmény a Securitate. Úgy tűnik, a SRI kevésbé profi – vagy esetleg a Securitatéval szemben is „illúzióink” voltak? Sokat írnak, beszélnek a SRI-ről, tudunk róla egyet s mást. De ne feledjük, hogy Romániában több titkosszolgálat létezik. Ezek közül egyedül a SRI-t rendelték alá a parlamentnek. A többi hírszerző szolgálatot, például a honvédelem és a belügy titkosszolgálatait csak a Legfelső Védelmi Tanács koordinálja. Ezeknek a tevékenységéről pedig semmit se tudunk – még csak pletykaszinten sem.

A SRI nézőpontja az 1989. decemberi sajnálatos eseményekről

(Részlet politikai naplóból – 1994. október)

A hírekkel az a baj, hogy csak akkor lehet megkülönböztetni őket az álhírektől, amikor információ-tartalmuk banális.

A SRI jelentőségét felesleges bizonygatni. Az ellenzékiek köztudatában legalábbis a SRI rövidítés csupán a Securitate új elnevezése, a szervezet fő feladata az Iliescu-rendszer fenntartása. Ez, lényegében, igaz, de nem ilyen egyszerű. A

SRI és Ion Iliescu viszonya szoros ugyan, de hogy ki kinek és milyen mértékben alárendeltje – az homályos. A Securitatében is működtek rivális klikkek. A SRI nem vette át gépiesen az egész Securitate-szervezetet, és főleg nem a régi hierarchia szerint szerveződött.

A téma kényes, hiszen a SRI-vel kapcsolatban semmiféle biztos információra nem támaszkodhatunk. Hírek, álhírek, elemzések állnak rendelkezésünkre. A hírekkel az a baj, hogy csak akkor lehet megkülönböztetni őket az álhírektől, amikor információ-tartalmuk banális. Az elemzésekkel az a baj, hogy szerzőiket túlságosan befolyásolják a másodrangú ponyva-kémregények. Úgy tűnik, hogy a hatalom csúcsain hatalmi harc folyik, és ha a most rendelkezésünkre álló ismeretek alapján kevés következtetést is tudunk levonni, elképzelhető, hogy a közeljövőben egy-két új információ, esemény mozaikszerűen kiegészíti az egész képet.

Másrészt, ha egy társadalmat meg akarunk érteni, lényeges elemnek kell tekintenünk a tévhiteket is. Ha ezekben sokan hisznek, politikát befolyásoló tényezőkké válnak. Véleményünk szerint a létező hatalmi harcnak sokkal kevesebb ideológiai eleme van, mint egyesek képzelik (nem a reformisták és a neokommunisták harca folyik), és sokkal kevesebb a külső befolyás is. (Romániában nem Moszkva, illetve a Nyugat ügynökeinek és a jó román hazafiaknak a küzdelme zajlik).

A cím is eredeti: nézőpont helyett jelentést vártunk volna!

A „nézőpont” egyértelműen politikai célokat szolgál, szó sincs a valóság, vagy legalább a fehér foltok egy részének feltárásáról. Ami a tényeket illeti, majdnem semmi újat nem tartalmaz. Ami érdekes és elgondolkoztató, az az események magyarázata, sok esetben csupán célzások, utalások formájában. Lényegében a Securitate-barát PRM és elvtársai százszor elismételt elméletét igazolgatja: 1989 decemberében nem forradalom vagy népfelkelés volt (illetve, ha létezett is ilyen összetevő, az jelentéktelen, véletlenszerű volt), hanem a nagyhatalmak és Magyarország, illetve ezek titkosszolgálata által szervezett összeesküvés zajlott.

Ezt viszont olyan profi módon szervezték, hogy semmi nyom, bizonyíték nem maradt. De sokan mesélik, hogy X helységben gyanúsán sok orosz „turista” járkált a válságos időszakban, bár számukat nem tudni és egyetlen nevet sem sikerült azonosítani. És így tovább. Mindez harmadosztályú ponyvának is olcsó, hiszen közismert, hogy rendkívül kevés külföldi járt akkoriban Romániában, és ezeket úgy figyelték, hogy arról is idejében értesültek a szervek, ha egyiküknek teszem azt, székrekedése volt – bocsánat a triviális hasonlatért.

Ami a forradalmárokat illeti – már legalábbis azokat, akik Bukarestben, december 21-ről 22-re virradó éjszaka kitartottak – a SRI szakértői azzal intézik el bátorságukat, hogy „valakik” kábítószerrel adtak be nekik, ami megszüntette félelemérzetüket. Tehát nem hősök voltak a tüntetők, csupán elkábult tudatlanok. Érdekes, hogy még hipotézist sem állítanak fel arról, kik is lehettek azok, akik e szert beadták nekik. Továbbá a forradalmárok jó fiúknak tűnnek mindaddig, ameddig teljesen békésen tüntetnek, de ahogy erőszakosabban lépnek fel, mindjárt huligánoknak nevezzük őket. Állítólag az erőszak felesleges volt. Măgureanu úrék szerint minden békésen is megoldható lett volna. Ha közlik Ceaușescuval, hogy egy békés csoport tüntet ellen, bocsánatot kér, s bizonyára gyorsan lemond.

No de komolyra fordítva a szót, annak az elméletnek, hogy az 1989 decemberében bekövetkezett események külföldi kémszervezetek tökéletesen megszervezett akciója volt, van egy szépséghibája. Olyan még nem fordult elő, hogy több nagyhatalom közös akcióval megbuktasson egy diktátort, de meg se próbálja saját emberével vagy csoportjával helyettesíteni. Ha 1989 külföldről szervezett puccs lett volna, egyértelmű lenne, hogy Iliescu volt a kiszemelt utód. De ilyesmiről a jelentésben szó sincs. Sőt, semmilyen összefüggésben nem említi Iliescu nevét! Pedig akár puccs volt 1989, akár spontán felkelés, akár mindkettő elegye, valami szerepe mégiscsak volt Iliescu úrnak az események alakulásában. Tehát: a SRI szerint a gonosz külföldiek felfordulást idéztek elő, elkergettették Ceaușescut és attól kezdve semmibe se pró-

báltak beavatkozni, az utána következő hatalmi elit teljesen spontánul, a nép segítségével veszi át a hatalmat. Szép és egyszerű. Túlságosan is az.

Úgy is lehet tehát tekinteni e jelentést, mint nagyon diszkrét fenyegetést Iliescu ellen. Egyelőre beadjuk ezt a gyermekmesét, amelyben a puccs elméletét támasztjuk alá a spontán forradaloméval szemben (amely verzió Iliescunak kedvezőbb lenne, hisz nem kérdőjelezné meg legitimitását), és nyitva hagyjuk a kérdéseket, amelyekre bármi is a válasz, Iliescunak kínos.

A jelentés óvatos, megértő a hadsereggel, a rendőrséggel, a Securitatével szemben. Árnnyaltan jelzi a többségi koalíció új politikai taktikáját. A külföldi, szovjet, orosz, jugoszláv, német és magyar „ügynökök” közül néhányat meg is nevez, de az illetőkről rendszerint kiderül, semmi közük az egészhez. De ha nincs bizonyíték, miért tesznek említést róluk egy titkosszolgálati jelentésben? Propagandacélból. Tudják, hogy a lakosság nagy része oroszgyűlölő és összeesküvéselmélet-, illetve kémkedés-mániában szenved. A sorok közt fog olvasni, és úgy fogja érteni: íme, még egy bizonyíték arra, hogy 1989 az oroszok összeesküvése volt, de hát diplomáciai okokból a SRI nem tárhatja fel a teljes igazságot.

Magyarveszély és kolerajárvány

A SRI 1994-ről szóló nemzetbiztonsági jelentésének parlamenti vitájáról
(Részlet politikai naplóból – 1995. november–december)

Érdekes, hogy a Măgureanu által a parlamentben felolvasott SRI-jelentés sokkal határozottabb hangon bírálta a kormány tevékenységét, mint a szöveg „hivatalos”, közzétett változata: többek közt a környezetvédelem elhanyagolásáról, az egészségügyi ellátás színvonalának gyengüléséről is szólt.

Sokan támadják a SRI-t legutóbbi jelentése kapcsán. Nem osztom e véleményt. Félreértés ne essék, nincsenek különösebb illúzióim a SRI-t, illetve Măgureanu professzort illetően. Ezúttal viszont nem egy ideálisan demokratikus ország titkosszolgálatával hasonlítom össze jelentését, titkosszolgálati tevékenységét – hanem azzal a teljesítménnyel, amit tőlük egyáltalán elvárhatunk. Az adott helyzethez képest a Măgureanu-vezette SRI jelenleg pozitív szerepet tölt be. Szokatlan nyíltsággal támogatja a PDSR-Iliescu csoport viszonylag reformistább, nyugati orien-

táltságú politikáját, illetve küzdelmüket a szélsőséges pártok ellen.

Ha „magyar szemmel” olvassuk a SRI 1994-ről szóló jelentését, s főleg ha nem olvastuk a régebbieket (vagy megfélekedtünk róluk) – akkor jogos a felháborodásunk. De ha összehasonlítjuk a mostani szöveget a régebbi SRI-jelentésekkel, és ha tekintetbe vesszük a mai hatalom kényszerpályáját (lassan és diszkréten próbál eltávolodni és elválni a szélsőséges nacionalista pártoktól, de részben meggyőződésből, részben választási taktikából nem mondhat le a nacionalista ideológiáról, csupán annyit tehet, hogy civilizáltabb formába csomagolja azt), akkor akár elégedettek is lehetünk.

Nem kívánok idézni sem ebből a jelentésből, sem a régebbiekből, elsősorban irtózatosságot terjedelmük miatt. A különbség ugyanis nem az, hogy mit állítanak most és mit írtak régebben, a különbségek árnyalatokban mutatkoznak meg: mekkora hangsúlyt fektettek, hány sort, paragrafust szántak régebben,

illetve hányat szántak most az ún. „magyar veszély”-nek. Nem szó szerint, hanem a sorok közt kell olvasnunk a jelentéseket.

Ebben az olvasatban a jelentés üzenete kissé leegyszerűsítve a következő: létezik ugyan magyar revizionista, szeparatista mozgalom, de olyan kevés híve és támogatója van, hogy nem jelent valós veszélyt a nemzetbiztonság, illetve az ország területi épsége szempontjából. E „veszélynél” sokkal nagyobb teret szentel és nagyobb jelentőséget tulajdonít Măgureanu professzor műve az ország katasztrofális gazdasági helyzetének. És elsősorban a Nicolae Văcăroiu-kormány tevékenységét bírálja, természetesen sorok közé bújtatott célzások formájában, de világosan leszögezi, hogy az ún. „földalatti gazdaság” a GDP körülbelül 35–45%-ára rúg.

Érdekes, hogy a Măgureanu által a parlamentben felolvasott SRI-jelentés sokkal határozottabb hangon bírálta a kormány tevékenységét, mint a szöveg „hivatalos”, közzétett változata: többek közt a környezetvédelem elhanyagolásáról, az egészségügyi ellátás színvonalának gyengüléséről is szólt. A SRI idejében figyelmeztetett a járványok veszélyére, nyáron például a kolerajárványra; felhívta az Egészségügyi Minisztérium figyelmét a teljességgel hiányzó megelőző intézkedésekre – így Măgureanu. Kissé szokatlan, már-már komikus, hogy egy titkosszolgálat éppen a kolerajárvánnyal foglalkozzon. Erre az egyetlen lehetséges magyarázat, hogy úgy tűnik, a SRI járvány- és nemzetbiztonsági szempontból egyaránt veszélyesnek tartja a Văcăroiu-kormányt.

- *Mintha mindezzel Măgureanu már 1995 végén Iliescu tudtára adná, hogy a demokratikus váltás előkészítésén dolgozik.*

Románia: aláaktázott terület

Beszélő, 1996. március*

Az idei romániai választások tétje immár nem az ellenzék-hatalom párharcának eredménye, hanem a reformista és az izolacionista erők belső harcának kimenetele lesz: választhatunk az „emberarcú” reformszekusok és a vasgárdista-kommunista szekusok között.

lők, a demokrácia sem okoz bonyodalmat, a többség akarata olyan programozottnak tűnik, mint egy számítógép.

Ebben az országban a hatalom általában már a hatalomátvétel előtt is hatalom gyanánt működik, amitől olyan meghitt lesz a választási ceremónia. A két világháború közti Romániában (ami számos ellenzéki kedvenc nosztalgiaszáma) is mindig az uralmon lévő párt nyerte meg a választásokat. Igaz, hogy ez az „alternatíva diktatúrájával” valósult meg, a két történelmi párt (liberális és parasztpárt) stafétaváltással kormányzott – a király olykor feloszlatta a parlamentet, az ellenzéki pártot bízta meg ideiglenes kormányzással az új előrehozott választások lebonyolítása céljából – az új kormánypárt pedig leleményesen szervezte meg a választásokat, és győzött. 1947 után aztán ment az alternatíva, maradt a diktatúra.

Az idei romániai választások tétje immár nem az ellenzék-hatalom pár-

Románia története a tapintatosan „decemberi eseményeknek” becézett államcsíny és forradalom koktél óta leginkább a tücsök és a hangya meséjéhez hasonlítható. Az ellenzéki tücsök csak énekelt, tüntetett dalolásával, miközben a hatalom (és a leendő hatalom) hangyái szorgalmasan gyűjtögették a dossziékat, jól jönnek azok még olyan választások esetén, amikor az eredményt a kulisszák mögött folyó csetepaté és kölcsönös zsarolgatás dönti el. A látványosság kedvéért azért van választási kampány, talk-show meg hason-

* Saszet Ágnessel közösen; bővített változat.

harcának eredménye, hanem a reformista és az izolacionista erők belső harcának kimenetele lesz: választhatunk az „emberarcú” reformszekusok és a vasgárdista-kommunista szekusok között. Ki hitte volna akár csak egy évvel ezelőtt is, hogy a végén az Iliescu–Măgureanu-párosnak drukkolunk majd – Corneliu Vadim Tudor ellenében? Mindhárman a Ceaușescu-rendszert szolgálták, de míg Măgureanu, a román titkosszolgálat (SRI) jelenlegi főnöke, a demokratikusabb érzelmű reformerek közé tartozik, Vadim, az izolacionista erők vezére és eszköze, klikkjével a fasizálódás felé taszította Romániát. Iliescu különleges eset, állítólag emberségesebb volt a kor pártaktivistáinál, amit egyesek téves módon reformtörekvésnek vélték.

A három „főszereplő” háborúja az utóbbi hetek legnagyobb belpolitikai botránysorozata volt.

Kis jellemrajz Vadimról, Măgureanuról és Iliescuról

Egy pszichológus, aki közlőről és régóta ismeri e történet szereplőit, így emlékszik vissza: „C. V. Tudor gyenge tanuló volt, de korán kezdett el közölni. Közutálatnak örvendett szakmai körökben is. Annál korábban nyilvánult meg beteges szereplési vágya, például a KISZ gyűléseken. Amikor egy tanár arról faggatta a diákokat, ki miért döntött választott szakja mellett, Vadim felállt, és kijelentette: 'Én zseni akarok lenni!'”

Măgureanu a Ștefan Gheorghiu pártakadémián tanított. Jó szakemberként tartották számon, kiváló cikkeket írt. Nyíltabban beszélt másoknál, kerülte a pártzsargont. Jelenleg is szociológiát ad elő a bukaresti egyetemen. Kollégái is értékeli kurzusát. A bukaresti egyetem amúgy meglehetősen intoleráns és ellenzéki beállítottságú diákjai is megkedvelték. SRI igazgatói címe miatt előbb ellenségesen fogadták, de aztán profizmusával, humorérzékével, nyitott gondolkodásmódjával megnyerte őket. Szerintem Măgureanu nem a hatalom megszállottja. Ha ilyen keményen küzd, annak célja az, hogy jobb morderbe akarja terelni a dolgokat. Én az iskolában még Asztalos Imre néven ismertem meg. Így szerepel az 1963-as Securitate-dokumentumokban is, illetve felváltva és találomra hol Asztalos Imre, hol Asztalos Virgil néven. Később vette fel édesanyja családnevét – a Măgureanut. Iliescu gondolkodásmódja távolról sem olyan nyitott, mint Măgureanué. „Jó szándékú – de kisebb kaliberű személyiség” – ismerte félre a szakember Măgureanu jellemét, ami azt jelzi, hogy a SRI igazgatója képes a szerepjátszásra.

Iliescu még a 70-es években azzal alapozta meg reformer-hírét a pártapparátusban, hogy modorával, a többi apparatcsikkal ellentétben, nem utánóz-

ta Ceaușescut, hanem feltűnően udvarias volt. Ez, abban a környezetben, ahol mindenki igyekezett a lehető legdurvábban viselkedni, a liberalizmus és a nyitottság látszatát keltette. Ráadásul a Szabad Európa Rádió román nyelvű műsora még a 80-as években közrejátszott „ellenzéki” imázsának építésében. Nagyon leegyszerűsítve: a hallgató benyomása az volt, hogy ugyan azt sem lehet tudni, kiféle-miféle ez az Iliescu, de annyit igen, hogy ő jön.

Iliescu szinte betegesen retteg: az elnöki Cotroceni-palotába való belépéskor még a diplomatakat, politikusokat is szigorúan ellenőrzik. Ezzel szemben Măgureanu, akinek pedig épp elég ellensége van, nem fél, nem biztonság-mániás. Például, amikor hivatalában tévéinterjút ad, senki, még egy kérdés erejéig sem vizsgálja, mi is van a technikusok ládáiban, pedig kamerák, reflektorok és más effélék helyett akár géppisztolyok vagy kézigránátok is lehetnének bennük. Măgureanu félelme a magyar irredentizmustól őszinte érzésnek tűnik. Egy megbízható baráti közlés szerint magánkönyvtára anyagának fele kizárólag a magyar revizionizmus témájával foglalkozik.

Vadim hadat üzen

Corneliu Vadim Tudor, a Nagy-Románia Párt elnöke, pár éven át jól bevált Iliescu szövetségeseként. Ideálisan végezte feladatát: az ellenzéki és a hatalmi körök reformpolitikusaik lejáratását, bemocskolását. A *România Mare* hetilapban rágalomhadjáratot indított Gheorghe Robu főügyész ellen (1990-ben Robu felelősségre szeretne vonni a decemberi események néhány bűnösét). A főügyész bukott. Vadim kampányt indított Petre Roman miniszterelnök ellen, mivel a miniszterelnök elkezdett a Nyugattal szemezgetni (amúgy Petre Roman volt a később párttá fajuló *România Mare* című hetilap egyik „szülőapja”); az 1991-es bányászhadjárat következtében a miniszterelnök megbukott. Nicolae Spiroiu hadügyminiszter demokratikus nézeteket vall, Vadim rágalomhadjáratot folytat ellene, Spiroiu bukik. (Öt év alatt Vadim és munkatársai ellen több mint 100 pert indítottak. Vadim néhány pert megnyert – de a legtöbbet halogatják. Munkatársai viszont az elmúlt évben sorozatosan vesztek el az efféle pereket. Jogászok szerint a Vadim ellen indított eljárások bőségesen kimerítik a törvény rágalmazásra, becsületsértésre, faji uszításra, zsarolásra vonatkozó majd’ mindenik paragrafusát.)

1995-ben azonban Iliescu a nyugatorientáció, az integrálódás mellett döntött – legalábbis kijelentések szintjén. Útjaik elváltak.

„Kiismertem ezt az alja gengszterfajtát; ezek bárhol másutt már rég rács mögé kerültek volna. Egyeseket sikerült megbuktatnom, azokat, akiknél ki-

sebb volt a tét. A többit nem engedi Iliescu, minden bizonyíték ellenére sem. Nem akad kerek e világon olyan államfő, aki több visszaélést és törvénysértést követett volna el, mint ő” – írja Vadim a *România Mare* egyik legutóbbi számában.

Vadim indul a '96-os elnökválasztáson, kampányol Iliescu ellen. Iliescu – akit eddig „angol telivér románnak” könyvelt el a közvélemény (hiteles idézet az első választási kampányból!) – most cigánnyá vedlik. „Iliescu elnöknek bibircsókjja van, ami a fajtatiszta románokra nem jellemző.”

Támadásba lendül Iliescu bizalmi emberei ellen is, elsősorban az egyik legfontosabb titkosszolgálat, a SRI és a kormányőrség, a SPP igazgatói, Măgureanu és Dumitru Iliescu ellen. Vadim fő célpontja a „nemzetidegen, magyar Măgureanu-Asztalos Imre”. „Fajrománnak nem lehet ilyen időtlenül széles arccsontja, tömpe orra, elmosódott vonásai, mindez a degenerált, nyereg alatt húst puhító, turáni fajra vall, ami végképp alkalmatlanná teszi bármilyen felelős tisztség betöltésére.”

Dumitru Iliescu, a SPP főnöke (csak névrokona Ion Iliescunak, többek közt az elnök személyi biztonságáért felel) ellentámadást indít: „Az állambiztonság gyengítésének céljával külföldről támogatják a SPP és a SRI elleni kampányt. A fundamentalista pártok igazságtevő pártoknak nevezik magukat, miközben alkotmány- és törvényellenes módszereket alkalmaznak. Vadim emberei megfigyelnek, lehallgatnak személyeket, engem is rendszeresen követnek. Vadim mögött volt magas rangú tisztek állnak. Pártjának két alelnöke '89 előtt ártatlan embereket juttatott börtönbe, és próbált meggyilkolni.”

A SPP-vezető több súlyos vádat cáfol, sőt visszavág – de két csekély ügyről „megfeledekzik”. Arról, hogy 1989. december 21-ének estéjén részt vett a forradalmárok elleni atrocitásokban – harckocsikkal tiport el embereket. És az 1991. szeptemberi bányászhadjárat két ártatlan áldozatára sem hajlandó emlékezni. Valószínűleg egy SPP-tiszt lőtte agyon őket. Főnöke, Dumitru Iliescu azonban határozottan tagadta a vádat, és hála neki, az ügyészség négy éven át halogatta a kivizsgálást. „Véletlenül” épp akkor, amikor Corneliu Vadim Tudor támadást indított a SPP igazgatója, Dumitru Iliescu ellen, elkészült a vádirat. A per folyik, Dumitru Iliescu pedig továbbra is falaz.

Jellegetesen romániai helyzet. Dumitru Iliescu 1989. decemberének egyik tömeggyilkosa, és az 1991-es kettős gyilkosság fedezője, eltussolója. Bukása, megbüntetése azonban ma csak a még sötétebb erőknek áll érdekében.

A Securitate Fehér Könyve

Măgureanu nem hagyta magát, ő állt ki legelszántabban az „új irányvonal” mellett, s verte vissza legvehemensebben Vadim és társai támadását. (Például, amikor Corneliu Coposut, a Parasztpárt elnökét, egyben a volt és jelen rezsim legelszántabb ellenfelét a francia állam becsületrenddel tüntette ki, Măgureanu kijelentette, hogy megtiszteltetés részt vennie e kiváló, gerinces hazafi ünneplésén. Pár hónappal később szinte kihívóan menetelt a tömegben Coposu temetésén.)

1995 őszén kiadta a Securitate Fehér Könyvének V. kötetét. Az okmányokat, még a könyv „hivatalos” megjelenése előtt, „véletlenül” éppen az ellenzéki és független lapokhoz juttatta el. A lapok aztán ontották a dossziékat: kihallgatási jegyzőkönyveket, jelentéseket, „elemzéseket”. A dokumentumokból kiderül, hogy alaposan alábecsültük a Szekut, ugyanis nemcsak az ellenzékszagúak után szimatolt, hanem minden népszerű művészt és tudóst megfigyelt. Meglepően nagy energiát fektettek e műveletbe, és mély profizmustal végezték. Sikerült „tégglákat” beépíteniük még a leghíresebb, emigrációban élő román művészek – Eugen Ionesco, Mircea Eliade – környezetébe is. Céljuk (a puszta információszerzésen kívül) a „befolyásolás” volt.

Kiderült, hogy a művészvilág nagyjából három kategóriába osztható:

1. A passzív, nem politizáló kisebbség.
2. A liberálisabb nézeteket valló csoport. Zúgolódik a rendszer visszaélései ellen, elsősorban a művészvilágot érintő kérdésekben. 1989 után e csoport személyiségei az ellenzéki pártok vezetőivé, ellenzéki újságok publicistáivá vagy legalábbis az ellenzék támogatóivá válnak.

3. A proletkultos párthimnuszok és a nacionalista uszító szövegek gyártói. A Ceaușescu-rendszer nacionalista ideológiáját, kultúrpolitikáját a még nyíltabb sovinizmus, antiszemitizmus, Nyugat-ellenesség, az általánosabb türelmetlenség felé terelték. Többségük a *Săptămîna* nevű hetilap körébe tartozik, a csoport és a lap élén pedig Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor áll. 1989 után ezek a szélsőséges pártok köré tömörülnek, néhányan pedig a kormánypárt színeiben szerepelnek.

Egy-két jellemző példa a könyvből:

Mircea Stănescu, a világhírű karikaturista, 1985-ben új rajzgyűjtemény kiadására készül. A cenzúra első szinten (a Képzőművészek Szövetségének vezetősége), visszautasítja gúnyrajzainak egy részét, a többit pedig a következő cenzori szint (a Művelődésügyi Bizottság) elé terjeszti. Mircea Stănescu merészen és ügyesen visszacsempészi a jóváhagyott karikatúrák közé a már visszautasítottakat is. A Művelődésügyi Bizottság jóváhagyja az egész gyűjte-

ményt. A csel be is vált volna, ha közbe nem lép a Képzőművészeti Szövetség alelnöke. A karikatúragyűjteményt mindenesetül betiltják.

1989 után Stănescu ugyanolyan tehetséggel ostromozza karikatúráiban az Iliescu-rendszert, mint annak idején a Ceaușescu-rendszert. Főcenzorát viszont, aki elsősorban arról volt híres, hogy Ceaușescu szülőfaluját festegette, 1995-ben kinevezték művelődésügyi miniszternek!

1980-ban a híresen tehetségtelen és hírhedten sovinizta aktivistát és profi feljelentőt, N. D. Fruntelestát kinevezték egy irodalmi lap főszerkesztőjének. Az íróközösség felháborodott, 90 aláírással tiltakozó beadványt intézett a párt felső vezetéséhez. 1995-ben Fruntelestát államtitkári rangra emelték, és kinevezték a kormány információs osztályának főnökévé.

A Fehér Könyv fő célpontja persze Corneliu Vadim Tudor. Sok újat nem mond róla, de hiteles forrásokkal támasztja alá azt, amit eddig is tudtunk vagy sejtettünk. Vadim persze tajtékszik, követeli Iliescu elnöktől, azonnal váltsa le a SRI főnökét.

Időközben Măgureanu egymás után sikeresen szabadul meg helyetteseitől, akikről feltételezi, hogy a „másik félnek” játszanak (dossziékkal látták el a Corneliu Vadim Tudor Nagy-Románia Pártját), sokszor egyáltalán nem szabályszerűen. Egyikük például, Marcu tábornok, aki korábban az „ellenséges emigráció” megfigyelése közben szerezte tudását és tapasztalatát, anélkül mondott le „saját jószántából”, hogy tudott volna róla.

Marcu tábornok 1989 előtt az UM 0103-nál dolgozott, vagyis az ellenséges emigráció megfigyelése közben szerezte luxusszámba menő, párjanincs tudását és tapasztalatát. A Fehér Könyv ötödik fejezete épp ezt a mocskos munkát dokumentálja, többek között a Szabad Európa Rádió munkatársai elleni atrocitásokat. Tehát a kötet nem csupán a demokratikus értelmiségiek „rehabilitálásával” és a Vadimok erkölcsi megsemmisítésével egyenértékű – azt is jelenti, hogy az a munka, amelyre Marcu oly büszke, netán mégis nélkülözhető. Jellemző az itteni helyzetre, hogy az ilyen gyanús alakoktól többnyire csak hasonlóképpen gyanús módszerekkel lehet szabadulni.

Acta iacta est, avagy Măgureanu „önfeljelentése”

Măgureanut bajos a rokonszenves alakok közé sorolni. A általa vezetett SRI bízvást tekinthető a Securitate utódjának, noha módszerei szalonképesebbek. Politikai rendőrség, melynek fő célja a rendszer fenntartása. A SRI azonban megosztott: összecsapnak benne a reformerek és a nosztalgizáló nemzeti kommunisták érdekei. Măgureanu pedig egyre elszántabban áll a reformerek

élére. Ő Románia legjobban informált embere, bizonyítéka van minden közéleti személyiség esetleges múltbeli szennyeséről, az ő birtokában vannak 1989-es decemberi események tárgyi bizonyítékai. Politikai ambíciói közismertek. Nem könnyű feláldozni. Nyugdíjas, másodállásban kedvére manipulálhat az iratcsomókkal.

És ekkor, teljesen váratlanul, 1995. december 29-én az *Evenimentul Zilei* közli Măgureanu Securitate-dossziéját – Măgureanu saját kérésére!

„Kötelességemnek érzem – írta levelében –, hogy e dokumentumok, amelyek szerint a Securitate rezidense voltam 1963 szeptembere és 1964 októbere közt, a nyilvánosság elé kerüljenek. Nem dicsőség, hogy együttműködtem a Securitatéval. De e dokumentumokból az is kiderül, hogy e szerep rövid időn belül megszűnt, mivel gyakorlatilag egyetlen ügynökkel sem tartottam a kapcsolatot.”

A dosszié közzététele óriási presztízsvesztés: amikor a parlament jóváhagyta kinevezését, Măgureanu tagadta, hogy bárminemű kapcsolata lett volna a Szekuvall – ami annyit tesz, hogy hazudott, vagy az ő szavaival élve: „egyszerűen megfeledeztem az egészről, olyan jelentéktelennek véltem az ügyet”. A magyarázat nem túl meggyőző. A „rezidens” feladata épp a kapcsolattartás volt a szekus tiszt és a besúgók közt. A dosszié nem bizonyítja, hogy a későbbiekben nem volt kollaboráns. Másrészt a törvény szerint a Szeku dokumentumait 40 évre zárolták – Măgureanu „önfeljelentése” tehát törvénytelen. Tetézi ezt az SRI szabályzata, amely szerint volt Szeku-ügynök nem alkalmazható (!).

Az első reakciókból kiderült, saját szakállára lépett. „Eltársai” kínosan dadogtak, Vadim fenyegetőzött: „Bizonyítékaink vannak arról, hogy 1964 után is együttműködött a Securitatéval. 1972-ben kapitányi rangot kapott, álneve Mihai Mihaila volt.”

Az elrendelt parlamenti bizottsági meghallgatáson Măgureanu így nyilatkozik: „1989 előtt tíz évig a Securitate megkülönböztető figyelmének örvendtem. Családom ellen is megtorló intézkedéseket foganatosítottak. Érdekes módon azt a dossziét, amely üldöztetésemet tartalmazza, majdnem mindenestül megsemmisítették. Dossziém közlésének egyetlen oka az, hogy nem akartam elveszíteni a kezdeményező szerepet. A *România Mare* 1995-ös utolsó száma a dossziém közlésével fenyegetőzött. Ami a közlés állítólagos törvényellenes jellegét illeti, úgy vélem, jogomban áll nyilvánosságra hozni egy olyan dokumentumot, amely rajtam kívül egyetlen más személyt sem érint. A másolatok már közkézen forogtak. Nem éltem vissza igazgatói tisztségemmel, nem az archívumból ástam elő a dossziét, hanem azt a másolatot közöltem, amelyet Marcu, aki 1993-ban első igazgatóhelyettesem volt, Temesvárról érkezve, egy borítékban átadott nekem. A másolatokat egy olyan temesvári SRI-tiszt készítette és

terjesztette, aki tudta, hogy rövidesen elbocsátják. Meglep, hogy sokan törvénytelennek vélik, hogy én közlöm a másolatot, de senki sem teszi fel a kérdést, mennyiben törvényes azoknak a cselekedete, akik az efféle másolatokat készítik, és zsarolásra használják fel. Most, a választási kampányban, valószínű, hogy közéleti személyiségeket fognak zsarolni efféle dokumentumokkal. Volt Securitate-tisztek szoktak efféle akciókba kezdeni, zűrzavart kelteni.”

Pár nappal a bizottsági ülés után már magabiztosabb, offenzívájához a tévé is segítséget nyújt.

„Nem személyes konfliktusról van szó Vadimmal. A SRI-ben kialakult a volt Securitate-tisztek legreakciósabb rétegének egy csoportja, amelynek nagy részét már elbocsátottuk. Minden nemzetbiztonsági jellegű intézményben működik efféle csoport. Ezek a paramilitáris szervezetek Vadim köré tömörülnek, és veszélyeztetik a nemzetbiztonságot. Ez a társaság korábban is rendszeresen üldözte és feljelentette az értelmiség elitjét. Bizonyítékokat fedeztem fel a Securitate archívumában arról, melyik művészt milyen mértékben és milyen módszerekkel kellett ’kikészíteni’. Ma a *România Mare* ugyanezt folytatja. Az egész társadalmat zsarolja, terrorizálja. A törvény túlságosan elnéző volt Vadimmal szemben. Napról-napra magabiztosabb, szélsősége-sebb és egyre nyíltabban idegengyűlölő. Veszélyezteteti európai integrálódásunkat” – nyilatkozta.

A bizottság január 9-én hallgatta ki Măgureanut és a leváltott SRI-aligazgatókat: Victor Marcut, Dumitru Cristea-t és Gheorghe Diaconescut.

Măgureanu: „Aznap, amikor »megszereztem« a *România Mare* szerkesztőségéből [!] a másolatot, értesítettem Iliescu elnököt, hogy közölni szándékozom. Eleinte habozott, de végül egyetértett döntésemmel.”

Marcu: „Védeni akartam Măgureanut. Amikor Temesváron megtaláltam a dossziéját, azonnal átadtam neki. Semmiféle másolatot nem készítettem. Törvénybe ütközőnek vélem a dosszié közlését. Măgureanu alaptalanul céloz arra, hogy én játszottam volna át a másolatot Vadimnak.”

Cristea (aki pár nappal ezelőtt még igencsak fenyegetőzött): „Măgureanu senkinek sem ártott rezidensként. Jelentéktelen részlet, hogy milyen mértékben volt törvényes a dosszié közzététele. Precedenst teremtett, amely megakadályozhatja számos közéleti személyiség zsarolását”.

Diaconescut, a harmadik leváltott SRI-aligazgatót, Vadim kérésére hallgatták ki, aki szerint Diaconescu birtokában vannak a Măgureanut legsúlyosabb kompromittáló dossziék. Diaconescu: „Vadim hazudik. Măgureanu jól tette, hogy nyilvánosságra hozta dossziéját. Nem kellene lemondania. Ami Vadimot illeti, törvénybe ütköző, hogy egy politikai pártnak efféle információs forrásai legyenek”.

A Nagy-Románia Párt „hírszerző szolgálatáról”

Măgureanu és a leváltott SRI-aligazgatók bizottsági meghallgatása előtt egy nappal, január 8-án, *Első számú közlemény* címmel, furcsa írást közölt a *România Liberă*. Mai szemmel nézve a sajtó valószínűleg túlértékelte a Nagy-Románia Párt „házi hírszerző szolgálatának” fontosságát, de az alább hivatkozott pár újságcikk jól jellemzi a korszak közvéleményének fogékonyságát az efféle történetekre.

A *România Liberă*ban közölt szöveg aláírója a „Fehér Sas Órjárat” (gúnyos utalás egyrészt a *România Mare* egyik zsarolásokkal foglalkozó, *Keresztes Sasok Órjárat* című rovatára, másrészt a Fehér Könyvre. A szerző valószínűleg Măgureanu „jóembere”).

„Nyugtalanossággal vettük tudomásul – így az álnéven közölt közlemény –, hogy a Nagy-Románia Párt törvényisztelő pártból *sui generis* információs szolgálatát alakult át, amely ellenséges tevékenységet fejt ki a hivatalos információs szolgálatokkal szemben, s Vadim személyes érdekeit szolgálja. Sok volt Securitate-tiszt lépett be a Nagy-Románia Pártba, ahol nem politizál, hanem titkos adatokat gyűjt pártokról, intézményekről, politikusokról. E tevékenységben mind a SRI, mind pedig az elnöki hivatal jónéhány tisztje részt vett. Miután tisztségükből leváltották őket, Vadim keresztes hadjáratot indított az említett intézmények ellen. Vadim az információk egy részével kompromittálni próbálja ellenfeleit, a többivel zsarol. 1993. márciusa óta követjük figyelemmel a Nagy-Románia Párton belüli diverziós tevékenységet. A következő személyekre figyeltünk fel:

Ilie Merce volt Securitate-alkalmazott, két hónappal ezelőtt még tiszt a SRI kötelékében. Körülbelül tizenöt éve Vadim barátja. Folyamatosan információkkal látja el, amelyek nagy része Victor Marcu és Dumitru Cristea volt SRI-aligazgatóktól származik. Főleg azóta, hogy Marcu óvatosságból már nem látogatja otthonában Vadimot.” (Figyelem! Marcu a parlamenti bizottság és a sajtó előtt kijelentette, hogy Vadimmal soha semmiféle személyes kapcsolata nem volt.)

„Domițian Bălăieț régi hírszerzőtiszt. Securitates és diplomáciai kapcsolatait arra használja, hogy Vadimnak információkkal szolgáljon. Megbízhatatlan kalandor. Jelen első közleményünkben figyelmeztetünk a Nagy-Románia Párt egyik gyenge pontjára is, és felhívjuk a figyelmet: nincs elhárító, védelmi apparátusa. És erre még rá fog fizetni!”

„Véletlenül” a meghallgatás napján, január 9-én, az *Evenimentul Zilei* dokumentumokra alapuló leleplező szöveget közöl Domițian Bălăiețről, akire a Fehér Sasok álnevű szerző(k) is felfigyelt(ek). A szerző Mihai Pelin, hivata-

losan nem tartozik a SRI alkalmazottai közé, de oly mértékben élvezi Măgureanu bizalmát, hogy az őt bízta meg a Securitate Fehér Könyvének szerkesztésével.

„Bălăieț annak idején az Egyesült Államokba szökött hírszerző tábormok, Ion Mihai Pacepa közeli munkatársa a Külföldi Hírszerző Igazgatóság (DIE) kötelékében – ma Vadim politikai tanácsosa. 1956 óta a Külföldi Hírszerző Igazgatóságon dolgozik. Már első külföldi, nagy-britanniai küldetésekor, saját bakijainak következtében, dekonspirálják. Főnöke, akit 1959-ben Nyugat-Németországban tartóztatnak le, összes ügynökét felfedi. Mindezek után Bălăiețnek semmi keresnivalója sem lett volna külföldön. Ennek ellenére Pacepa és mások utasítására újabb megbízatásokat kap, 1961-ben a tokiói román nagykövetségen találjuk. 1968-ban a *Dacia-terv* operatív főnökévé léptetik elő. A terven dolgozók feladata a földalatti ellenállási mozgalom megszervezése volt egy esetleges szovjet megszállás esetére. Óriási összeget kaptak e célra, amelyet rögvest kötvényekbe fektettek. Teltek az évek, a szovjetek nem vonultak be. Ekkor visszaszolgáltatták az alaptőkét, de a kamatokról megfeledkeztek.

1969 után Bălăieț nyugat-németországi missziót teljesít, holott az ottani titkosszolgálat jól ismeri kilétét. 1974 körül egyre több problémát okoz, többek közt botrányos nőügyeivel. Ügynökei bizalmatlanságból visszautasítják a vele való együttműködést. Egyikük, Franz Josef Strauss munkatársa, jelezte Bukarestnek, hogy Bălăiețék körében valaki áruló. Az információk, amelyeket Bukarestnek közvetített Bălăiețen keresztül, rövid időn belül visszajutottak a Bundestagba. Ezek után sem hívták vissza. Ennek kizárólagos oka, hogy rendszeresen értékes ajándékokat küldött a felsőbb pártvezetőség tagjainak. Pacepa pár héttel szökése előtt megsemmisítette a Bălăieț gyanús üzenetéről és nőügyeiről szóló dokumentumokat.”

Vajon mi is történhetett?

Vadim pszichopata, de nem ostoba. Amikor a volt aligazgatókat megidézette azzal, hogy ők majd kikészítik Măgureanut – hitt is ebben. Magyarazatként két változat képzelhető el:

1. A volt aligazgatók valóban bosszút akarnak állni Măgureanun és ehhez elegendő kompromittáló adattal rendelkeznek – időközben azonban meggon- dolják magukat, „megszelídítik” őket.

2. Măgureanu előre „megrendezte” az egészet. Megjátszotta az ijedtséget. Elhitette Vadimmal, hogy a volt aligazgatók „készek a támadásra”.

Eredmény: a közvélemény számára ma már harmadrangú jelentőséggel bír, hogy Măgureanu 33 évvel ezelőtt szekus rezidens volt, és hogy erről „megfeledkezett”. A hangsúly oda tolódott, ahova kell: hogyan lehetséges, hogy Vadim titkosszolgálati információkhoz jut?

Amint Vadim vitorlájából kezdtek kifogni a szelet, megszólalt Iliescu is: „A dosszié közlése nem ártott Măgureanu szakmai tekintélyének. Nem szándéksom leváltását kérni”.

Vadim replikája se késett, aláírásgyűjtésbe kezdett Iliescu elnök „törvényen kívül helyezése érdekében” – amennyiben az elnök nem váltja le Măgureanut. Amit ugyan nem tart valószínűnek, mivel: „Iliescu házasságon kívüli afférját lehallgatta a Securitate, a hangszalag a Măgureanu birtokában van, ezzel tartja kézben Iliescut”. Közben az 50-es évek sztálinista stílusára emlékeztet a *România Maréban* megjelent olvasói levél. Írója „Nagybányáról beszámol arról, hogy tömbházában spontán röpgyűlést tartottak a lakók, és mind a hatvanan Măgureanu ellen foglaltak állást”.

Újabb epizódként a *România Mare* más SRI-dokumentumokat közölt Románia és Moldova Köztársaság titkosszolgálatainak együttműködéséről, francia diplomaták megfigyeléséről s egyéb csekélysegekről. Vadimék lépése bumeráng-effektussal járhat, ugyanis e dokumentumokhoz csak törvénytelen úton lehetett hozzájutni, nyilvánosságra hozásuk pedig súlyosbítja az ügyet. Miért közölte Vadim ezeket a dossziékat, melyek Măgureanut nem kompromittálják, de veszélyeztetik – ha nem is a nemzetbiztonságot, de legalábbis Románia nemzetközi megítélését és diplomáciai érdekeit?

Felmerül a KGB-hipotézis. Az elmúlt hat év Romániájában nemzeti hagyománnyá vált a KGB mánia. Oly alaptalanul, de főleg oly gyakran kágébéztek, hogy akinek egy csepp esze volt, már-már kételkedni kezdett a KGB létezésében, illetve abban, hogy Oroszország egyáltalán érdeklődik a térség iránt.

De a mostani romániai politikai háborúskodás valóban érint orosz érdekeket. Iliescuék közeledni szeretnének a NATO-hoz – ezt Moszkva mérsékelt lelkesedéssel fogadja. És elképzelhető, hogy kissé belejátszik e meccsbe. Még hozzá sikeresen: a Nyugat által oly nagyon igényelt politikai stabilitás kérdőjeleződik meg akkor, amikor a titkosszolgálat dossziéit hol az egyik, hol a másik fél teregeti a nyilvánosság elé.

Az Iliescu rendszer ereje is kérdésessé válik, hiszen képtelennek látszik törvényes úton fellépni Vadimék ellen – tehát mégiscsak zsarolható? A „hagyományos” román–francia barátságnak se válik javára, hogy a SRI francia diplomaták után koslat, s ráadásul az ügy a nyilvánosság elé kerül, a hatalom pedig szendén hallgat.

Jogosan teheti fel a kérdést az olvasó, hogy amennyiben Iliescu és társai valóban elszánták magukat a szélsőséges erőkkkel való leszámolásra, miért oly dőcögő e folyamat? Az elnök óvatossága logikus. Ki tudja, hogy pártjának, kormányának vajon hány tagja híve, félig-meddig titokban, Vadimnak? Vadim pártjának nagy része őszinte fanatikus. Iliescu embereit viszont inkább a karrierizmus fűti, mint a meggyőződés. De mi történik majd a végső szakítás után? Vajon hány kormánypárti képviselő, hadseregbeli és titkoszolgálati tiszt, adminisztrációbeli tisztviselő fog Vadim oldalára állni?

Pletykaözön és besúgóbotrány

Szubjektív beszámoló Stelian Tănase könyvbemutatójáról

Ki a GDS téglája felcímmel *Transindex*, 2002. március 15., magyar és román nyelven, bővíttve: *Provincia*, 2002. március–április

„Uraim, valakik számos telefonbeszélgetéssel elterjesztették rólam, hogy besúgó vagyok. Ez nem igaz.”

Többen ajánlották, vegyek részt Stelian Tănase *Acasă se vorbește în șoaptă. Dosar și Jurnal din anii târzi ai dictaturii* (Ott-hon suttogva beszélnek. Dosszié és napló a diktatúra kései éveiből)* című könyvének bemutatóján, Bukarestben. Az a szóbeszéd járta, hogy a bemutatón nyilvánosságra hozzák, ki volt az a besúgó, akit a Szeku a politológusra állított – Tănase legjobb barátja, Dan Oprescu, a Társadalmi Párbeszéd Csoport (GDS) egyik alapító tagja, 1996-tól máig a kormány kisebbségügyi államtitkárságának tisztségviselője.

Később mások is telefonáltak, hasonló információkat közöltek, de az állítások nem vágtak egybe. Tény, hogy ezen a délelőttön a bukaresti politikai-irodalmi élet elitje, különböző változatokban ugyan, de értesült arról, mi történik majd a nevezetes könyvbemutatón. Az egész ügy kissé zavaros volt, nem lehetett tudni, hogy az elterjedt pletykákat a bemutatón a nyilvánosság elé tárják-e, vagy csak a „beavatottak” értesültek minderről, bizalmasan.

Arról is terjengtek hírek,

hogy Dan Oprescu mellett a GDS egy-két más neves alapító tagja is több-kevesebb bizonyossággal vádolható pályatársai besúgásával – legalábbis erről értesülhettek egyes „beavatottak”. A helyzet egyre zavarosabbá vált, hiszen különböző emberek a fentiek különböző változatait terjesztették. Ekkor már

* Editura Comania, Bukarest, 2002.

kezdték irritálni az események. A dolog mindinkább elfajult. Mit is jelent az, hogy valaki, mondjuk 85%-os, 60%-os valószínűséggel besúgó volt? Azt jelenti, hogy 15%-os, illetve 40%-os valószínűséggel tisztességes ember. De az áradat elindult, és a legtöbben tényként továbbították a pletykákat. Emlékezünk vissza a Gabriel Andreescu kontra Andrei Pleșu botrányra. Tulajdonképpen majd' mindenki helytelenítette Andreescu kijelentését, azt, hogy elegendő bizonyíték nélkül besúgás gyanújába keverte Pleșut. Az egészen más kérdés, hogy néhányan úgy véltük, Andreescu olyan tisztességes volt egy életen át, olyan következetesen harcolt a demokráciáért, a kisebbségi jogokért, néha az elszigetelődést is vállalva elveiért, hogy most, amikor nehéz helyzetbe került (rágalmazásért ítélte el a bíróság), szolidaritást kell vállalnunk vele. De személyével és nem nyilatkozatával vállaltunk szolidaritást.

Dan Oprescuval most hasonló helyzet állt elő. Egy lényeges különbséggel: bizonyos embereket hírbe hoztak, majdnem annyian megtudták a hírt, mint amennyien annak idején Andreescu sajtónyilatkozatáról értesültek – de ezúttal az értesülésekért senki sem vállalta a felelősséget. És ami a legsúlyosabb: a hírbehozottak esetében nincs lehetőség a tagadásra, a cáfolatra. Pedig a terjedő hírek sem zárják ki az ártatlanság lehetőségét.

A pletyka-szinten megvádoltak nem cáfolhatnak. Sem bíróság előtt, sem tévéműsorban nem jelentheti ki senki, hogy: „Uraim, valakik számos telefonbeszélgetéssel elterjesztették rólam, hogy besúgó vagyok. Ez nem igaz.”

Dan Oprescu esete más. Nyilvánvaló, hogy buzgó besúgó volt. Miért nyilvánvaló? Jelentései tele vannak olyan mondatokkal, olyan részletekkel, amelyek alapján minden kétséget kizáróan fel lehet őt ismerni. A többiek esetében nincs ilyen egyértelmű azonosítási lehetőség. Csupán találgatni lehet.

Bukarest, március 7., Irodalmi Múzeum

Reménykedtem, hogy a könyvbemutatón tisztázódik a helyzet, ehelyett hosszú beszédek tartottak, homályos célzásokkal. (A soron következő idézeteket, beleértve a cikk végén közölt tévéinterjú-részletet is, nem szó szerint, csupán emlékezetből idézem – B. P.) „E könyv bemutatója vihart fog kavarni, olyant, mint Németországban a Stasi-irattár közzététele kavart. Meghívtuk azokat is, akik a Securitate forrásai [besúgói] voltak, és azokat is, akiket feljelentettek. Egyesek itt vannak, mások nem” – hangzott el a bevezető során. Szóval lesz vihar, de egyelőre elégedjünk meg a pletykák szintjén hallottakkal.

Majd Stelian Tănase kijelentette: „Sokáig ingadoztam, kérjem-e ki szekus

dossziémat, vagy sem. Majd újra ingadoztam, olvassam-e el, vagy sem. Fény-másoltam, hazavittem, és elkezdtem töprengeni, nem kellene-e egyszerűen a szemébe dobnom. Végül felötlött bennem a gondolat, hogy könyv formájában jelentessem meg. Most is kételyek gyötörnek, hogy vajon helyesen tettem-e, vagy sem. Fájt persze, hogy a legközelebbi barátom jelentett fel.” Az utolsó mondatnál valaki a teremből bekiáltott: „Dan Oprescu?” Tănase lehajtotta a fejét, hallgatott, majd csak annyit mondott: „A legjobb barátom.” Pedig Oprescu esetében a helyzet egyértelmű. Később kiderült, hogy miután a csoport néhány vezetőségi tagja elbeszélgetett vele, kilépett a GDS-ből. Kijelentette, hogy nem a Tănase-könyv kapcsán kirobbant botrány miatt lépett ki, az egész túlzás.

Nyilatkozataiban most az állítja, hogy épp barátságából jelentette fel Tănasét, használt vele neki, és inkább hálásnak kellene lennie, mint haragudnia érte, hiszen ő fedezte, hallgatott a politológus komolyabb politikai kezdeményezéseiről, félrevezette a Securitatét. A könyvet átlapozva viszont egyáltalán nem úgy tűnik, hogy „Cristescu” (Dan Oprescu fedőneve) védte volna barátját.

Tănase után Ioan Buducă író kért szót. Elmondta, hogy bizonyos szempontból örül annak, hogy kiderült, ki a fő besúgó, mert tizenkét év óta mindenki rá gyanakodott ebből a társaságból. Elvileg tehát megszabadult a gyanúsítástól.

A valóság viszont egészen más,

mert törvény védi azokat, akik ma is a titkosszolgálatok besúgói. Azaz a SRI minden dossziéből csak azokat az oldalakat adja át a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottságnak, amelyekből a most is besúgó személyek identitása nem derülhet ki. Tehát pillanatnyilag csak annyiban lehetünk biztosak, hogy Stelian Tănase legjobb barátja 1989 előtt besúgó volt, utána azonban már nem. Ezért iratesomóját kiadták. „Ebből a dossziéből velem kapcsolatban két következtetésre lehet jutni – mondta Buducă –: vagy sohasem voltam besúgó, vagy az voltam 1989 előtt és 1989 után is az maradtam.” Ezután felszólalt Ioan Buducă jó barátja, az ortodox fundamentalista, Dan Ciachir. Hosszan mesélt valamiről, ami érdekes volt ugyan, de nem sok köze volt a könyvhöz. Mint elbeszélte, 1982-ig a *Săptămînă*-nál dolgozott, az Eugen Barbu-csoporthoz tartozott (azaz az eljövendő PRM magjához!), de 1982-ben otthagytta őket, és – ha jól hallottam – kolostorba vonult. Barbu ezek után elkezdte terjeszteni róla a Securitate hagyományos vádjait (amit az zsarolásra és kompromittálásra egy-

aránt használt), vagyis hogy zsidó, homoszexuális és besúgó. A könyvbemutatón Buducă megesküdtött, hogy mindez rágalom, ő nem zsidó, nem homoszexuális és nem besúgó. Remek. Megnyugodtunk. Ezután számos kínos mondat hangzott el, néha úgy tűnt, nem is a volt fiatal – ma már persze középkorú – írók társaságában vagyok, hanem egyenesen a diliházban.

Ezután Stelian Tănase részletesen elmesélte a tizennyolcak tiltakozó leveleinek történetét. Erre a bátor akcióra 1989 késő őszen került sor. Ekkor, mint tudjuk, a közép-kelet-európai diktatúrák már félig-meddig összeomlottak. Tănase és társai úgy vélték, szégyen lenne, ha a román értelmiség még mindig hallgatna, valamit tehát tenni kell. Miután kipuhatólták az írók véleményét, két változat között választhattak: vagy magát a diktatúrát bírálják, vagy pedig az írószövetség elnökét. Mindkét változatnak voltak előnyei és hátrányai. Talán normálisabb lett volna magát a rendszert vagy legalább Ceaușescut bírálni, de ebben az esetben az írók közül csak egy, esetleg két személy aláírását szerezhették volna meg. Úgy vélték viszont, hogy ha egy „soft tiltakozást” tesznek közzé, amely csupán az Írószövetség elnökét bírálja, akkor több aláírásra van remény, és ez mégiscsak valaminek a kezdete.

Valóban „kezdete” volt valaminek? Az értelmiség jóval régebben mozdult meg a rendszer ellenében. 1977-ben Paul Goma író aláírásgyűjtést szervezett a diktatúra ellen, később Doina Cornea éveken át küzdött ugyanezért, Mircea Dinescu, Dan Petrescu, Gabriel Andreescu tiltakozó interjúkat, nyilatkozatokat adott a nyugati sajtónak, Radu Filipescu rendszerellenes röpcédulák terjesztéséért jó pár év börtönre ítélték. 1989 elején hat volt illegalista nyílt levelet írt a diktátor ellen. 1989 őszen pedig végül is akadt 18 „bátor fiatal író”, aki ki merte mondani, hogy le kellene váltani az Írószövetség elnökét. Igaz, hogy még ennek a soft bírálatnak is következményei voltak, a Securitate szorgalmasan követte őket stb. – de mégiscsak komikus, hogy a szomszédos kommunista diktatúrák bukása után a román írók csak ennyit mertek vállalni (és csak tizennyolcan a 300–400 közül, pedig a kezdeményezők hosszú heteken keresztül gyűjtötték az aláírásokat).

Angela Marinescu csempészbugyija

Stelian Tănase agyondicsérte Angela Marinescu költőnőt, aki nélkül az egész akkori akció nem sikerült volna. Ő vitte egyszer a tiltakozó szöveget, bugyijába rejtve valahova, később pedig Párizsban ő diktálta le emlékezetből az aláírók nevét Monica Lovinescunak, és ő győzte meg arról, hogy az aláírók névsora hiteles, tehát nyugodtan beolvashatják a *Szabad Európa* műsorában.

De most, a könyvbemutatón, Angela Marinescu tiltakozott, cáfolta, hogy bugyijába rejtette volna annak idején a szöveget, régi kollégái pedig azt hajtogatták, hogy de igen. Pár perc elteltével rájöttek, hogy nem ez a legfontosabb kérdés, és másra terelték a szót.

Ekkorra azonban felbátorodott Angela Marinescu, és „őszintén” kipakolt. Elmondta, hogy ő soha életében nem akart ellenálló lenni, nem érdekelte a diktatúra és általában véve a politika – ő csak azért tiltakozott, mert hiába kérte nyugdíjának emelését 250 lejjel, az Írószövetség elnöke nem intézte azt el. Utána elkezdett általában az ellenállókról beszélni. Szerinte az „igazi ellenállók” (mármint Paul Goma, Doina Cornea, Gabriel Andreescu, Mircea Dinescu) csupán karrierizmusból szidták a kommunizmust és Ceaușescut: egyetlen céljuk volt, hogy a diktatúra bukása után meggazdagodjanak. Nem tiszteletre, hanem megvetésre méltó emberek. A könyvbemutatón senki nem akadt, aki Marinescu alaptalan vádjait cáfolta volna.

Őt követően egy másik hölgy kezdett el „elmélkedni”: „Tulajdonképpen egy kis ország nem is engedheti meg magának, hogy disszidensei legyenek. Nem is lenne hasznos. Egészen más a helyzetünk, mint a nagy országoké, Csehszlovákiáé, Magyarorszáé. Csak a nagy országoknak lehetnek disszidensei.”

Ekkor félénk hangon közbeszólt egy „bátrabb” valaki: „Ha nem tévedek, Magyarország kisebb, mint Románia.” Magabiztosan rendreutasították: „Szó sincs róla. Sokkal nagyobb. Gondoljon arra, mekkora és milyen egységes a magyar diaszpóra!”

És így tovább két órán át. Delirium tremens – vagy csupán a Balkán?

Egy tanulságos tévébeszélgetés *

Tănase: Hogyan kerültél kapcsolatba a „szervekkel”?

Oprescu: Egyetemi tanársegéd voltam, felkeresett valaki a katonai elhárítástól, és figyelmeztetett, hogy „legyek résen”, mert úgy tűnik, hogy egyes „kényes” típusú egyetemeken bizonyos ellenséges erők előkészítenek valamit. Katonai, technikai titkokra gondolt. Főleg a rakétákról érdeklődött. De nem kért fel arra, hogy „besúgó” legyek, és nem bízott meg semmiféle James Bond-féle akcióval.

(Fordítóként jegyzem meg, hogy e mondatok nem a fordítás miatt zavarosak – az eredeti román szöveg, ha lehet, még talányosabb, fontoskodóbb, her-

* Elhangzott 2002. március 8-án, a *Realitatea* hírtévé Stelian Tănase-vezette vitaműsorában.

metikusabb. Kérdés, hogy mit is akarhatott-várhatott el tőle a titkosrendőrség? Oprescu ugyanis filozófiát tanított, azaz a marxizmus–leninizmus román változatát, és a klasszikusok helyett Ceaușescu beszédeit elemezgette diákjaival. Önmagát ekkoriban a „Lukács-iskolához tartozónak”, azaz „revizionistának” tartotta. De az biztos, hogy katonai, technológiai titkokhoz nem fért hozzá, illetve az ilyesmit fel sem ismerte volna.)

Oprescu: Az elején, kb. kéthavonta, efféle dolgokról érdeklődött. Később én magam ajánlottam neki, hogy „dolgozatokat” írjak olyan témáról, amelyhez jobban értek, és amely rendkívül fontos, az irodalmi-politikai életről. Tehát én magam ajánlottam fel, hogy besúgó legyek, semmi zsarolás vagy anyagi előny nem játszott szerepet. Egyedüli motivációm a veled való barátságunk volt. 1972 óta te voltál a legjobb barátom.

Tănase: Legjobb barátainkat nem szoktuk elárulni, feljelenteni.

Oprescu: De igen, néha. Én azonban segíteni akartam neked. Két könyved kiadását nem engedélyezték, úgy véltem ezek fontosak, megpróbáltalak hozzásegíteni kiadásukhoz. Kiötöltem egy stratégiát, amellyel megpróbáltam befolyásolni, manipulálni a Securitatét és a párt művelődéspolitikáját. Az elhárító eleinte nem nagyon érdeklődött e téma iránt. Eddig, bár ritkán, mindig ő keresett meg, most, amikor átvettem a kezdeményezést, és „el akartam adni neki az árumat”...

Tănase: Pontosabban, engem akartál eladni...

Oprescu: Igen, így is lehet fogalmazni. Szóval ekkortól többször is rátelefónáltam, és elkezdődött együttműködésünk aktívabb szakasza. Az elején „Dan úrnak” szólított, de később megkedvelt és „Dănuț úrnak” keresztelt át. Rengeteg „elemzést”, „dolgozatot” írtam rólad, meg általában az írók világáról, de bizonyos dolgokat elhallgattam, például a tizenhétlevelét. Olyan sok részletet írtam az életről, hogy megnehezíttem munkájukat, összezavartam őket.

Tănase: Jó, jó, segíteni akartál, de miért nem mesélted el az egészet? Legalább 1989 után valamikor.

Oprescu: Nem lehetett, te olyan naiv vagy, hogy nem értetted volna meg sajátos manipulálási stratégiámat.

Tănase: Nem gondolod, hogy esetleg épp te voltál naiv, amikor azt képzelted, hogy manipulálni tudod őket?

Oprescu: Lehet, hogy túl kevély voltam. Megérdeklődtem, milyen szintre is jutnak el „elemzéseim”, és csalódott voltam, amikor megtudtam, hogy még a bukaresti pártpropaganda-titkárig sem jutnak el.

Tănase: Miért írtad az utolsó, egyébként elég súlyos dolgokat tartalmazó feljelentést ellenem? Igaz, hogy december 20-án, a forradalom negyedik napján történt, mint ahogy a dossziében szerepel?

Oprescu: December 20-án még nem voltam biztos benne, hogy Ceaușescu meg fog bukni. Temesváron már kitört a forradalom, itt is forró volt a hangulat. Te közben elbújtál, de segíteni akartam arra az esetre, ha mégis elkapnak...

Tănase (félbeszakítja, és ezúttal magázza, bár a műsor elején még barátjának nevezte és tegezte): Arra nem gondolt, hogy ha letartóztatnak, ezzel a feljelentéssel éppen a vádakat erősíti?

Oprescu: Nem, fordítva állt a dolog. Megint olyan sok bonyolult dolgot írtam rólad, hogy nem dönthettek volna sorsodról anélkül, hogy minden részletet ne ellenőrizzenek. Időt akartam nyerni, éppen a te érdekében.

Tehát december 20-án, délelőtt, meglátogatott lakásomon, átadtam a jelentést, este újra felhívtam, kértem, hogy találkozhassunk minél hamarabb, mert újabb fontos információim vannak. December 22-én reggelre adott találkozót a város központjában, a Patria mozi előtt. Hát ez érdekes volt, december 21-én délben Ceaușescu beszédét félbeszakították, és elkezdődött Bukarestben is a tüntetés. Egész délután és este ott voltunk együtt a tüntetők között, reménykedtem, hogy tán megbukik Ceaușescu, de nem lehettem benne biztos, így hát miután elkezdődött a lövöldözés, és beindult a letartóztatási hullám, hazamentem megírni utolsó jelentésemet. Másnap már hiába mentem a találkozóra, a „kapcsolatom” nem jelent meg. Ekkor már százezrek voltak az utcán, jöttek a munkások a gyárakból, a katonaság eltűnt, és látva, hogy nincs kinek átadnom a jelentést, folytattam a forradalmat. Pár órán belül elfoglaltuk a Központi Bizottság épületét (közben Ceaușescu helikopterrel megszökött), utána bevonultunk a televízióba, a többire jól emlékszel, hiszen együtt voltunk.

Miután néhányan az élő adásba betelefonálva érdeklődtek, nincs-e „lelkiismeretfurdalása”, Oprescu fura mód „vezekelni” kezdett, pedig mindaddig magabiztosan állította, hogy felelőssége teljes tudatában, szabadon cselekedett, és csupán „jó irányba” akarta befolyásolni az ország irodalmi-politikai fejlődését. Kijelentette, hogy „tévelygéséért” penitenciát gyakorol – elvállalta a roma kérdés megoldásáért felelős „alacsony rangú” (mármint az ő tudásához képest) kormányhivatalnoki állást.

Oprescuval kapcsolatos „élményeimet” még azon melegében megírtam, az írás románul is megjelent a Provinciában. Mit gondol az olvasó, ki volt az első, aki gratulált? Hát persze, hogy Dan Oprescu: „Kedves Péter, őszintén gratulálok kiváló írásodhoz, bár számomra kissé kellemetlen üggyről van szó.”

Mit lehet erre válaszolni? Úgy véltem, semmit.

Pacepa

A titkosszolga fabulái

Beszélő, 2004. szeptember; *A Hét*, új folyam, 2004. október 14.

Mert léteztek kommunista, revizionista pártvezetők, akik megpróbálták jóvátenni, amit „elrontottak”. Történelmi szerepük volt. De kevés átállt titkosszolgálati ügynök esetében találhatunk olyan jelt, amely arra utalna, hogy döntését erkölcsi okok befolyásolták volna.

Pacepa újra felbukkant. Rövidesen visszakapja tábormoki rangját Romániában (hogy milyen tábormok, nem tudom: katonának nem volt, a Securitate, azt hittem, megszűnt), nyugdíjat kap, elkobzott vagyonát is visszaszolgáltatják.

Első látásra fölösleges cikket írni személyéről, tevékenységéről, hiszen hírneve mesterséges úton született, bűnei nagyok, nem létező érdemei banálisak.

Romániában azonban jóformán szimbólummá vált, túl sokat vitatkoztak róla ahhoz, hogy szó nélkül mehetnének el a jelenség mellett.

Immár tizennégy éve két szögesen ellentétes és leegyszerűsített álláspont tükröződik megítélésében. A hatalmi szférában, Iliescu és hívei, a volt szekusok, katonatisztek, pártaktivisták és köreik számára Pacepa egyszerűen hazaáruló. Nem bocsátanak meg, ma is azonosítják a diktatúrát a hazával. Ezzel vitatkozni sem érdemes.

A demokraták, antikommunisták számára viszont ő a Nagy Nemzeti Hős (NNH), aki elárulta a diktatort, és ezzel időben lerövidítette a hidegháborút.

Dan Pavel, befolyásos politikai elemző, *Az árulás anatómiája és fiziológiája. Iliescu és Pacepa között* című cikkében így fogalmaz: „Politikai kultúránk döntő ismérve a Pacepához való viszonyulás.” Dan Pavel politológiai értelemben magyarázta éveken keresztül, újra és újra, hogy a politikai kultúra döntő kritériuma, hogyan viszonyulunk a tábormokhoz. Aki szereti Pacepát, az demokrata, aki nem, az posztkommunista.

Így alakult ki a Pacea-mítosz Romániában. A megszámlálhatatlan romániai önbecsapó történelemhamisítás egyik újabb példája.

Visszaemlékszem, mennyire megdöbbentem, amikor – pár héttel 1987-es megjelenése után – Pacea első könyvét, a *Vörös horizontokat* olvastam. Alig néhány oldal után rajtakaptam a szerzőt, hogy sokszor túloz, máskor egyszerűen fabulál. Elképzelhetetlennek tartottam, hogy 10–15 év múlva, amúgy értelmes, állítólag demokratikus érzelmű emberek komolyan vegyék. „Politikai kultúránk döntő ismérve a Pacea-hoz való viszonyulás” – mondja Dan Pavel. Ezzel egyetértek. De, ami a továbbiakat illeti, én a hangsúlyt nem a „demokráciára”, hanem a „józan észre” tenném. Úgy érve, hogy józan eszű ember számára efféle züllött, primitív alak nem lehet „hős”. Kínos helyzet. Mintha egy táborba kerültem volna azokkal, akik Pacea-t „hazaárulásáért” gyűlölik. Én azonban más okokból vetem meg, illetve más okokból tartom őt jelentéktelennek.

Huszonhét éven keresztül mocskos munkát végzett, és soha semmi jelét nem adta a megbánásnak. Árulása nem elvi, erkölcsi okokból történt, egyszerű üzlet volt. Sokat reklámozott lelépése harmadrangú esemény. Szó sincs arról, hogy olyan titkok birtokában lett volna, amelyek siettették volna a Ceaușescu-rendszer vagy a kommunista birodalom összeomlását. Igaz, leleplezte a nyugaton tevékenykedő román kémhálózat egy részét, és ezzel valóban kellemetlenséget okozott Ceaușescunak, kisebb csapást mért rá, de mindezért még nem tekinthető NNH-nek.

Pacea sokkal inkább állítható párhuzamba az „éneklő” maffiatagokkal, akiket persze a köznyelv sokszor nevez „bűnbánóknak” (*pentitóknak*), de akiknek a pálfordulása mögött mindig racionális döntések húzódnak meg.

Hasznos-e, ha a maffia egyik bérgyilkosa leleplezi egykori bűntársait, tanúskodik ellenük, és cserébe persze büntetlenséget és védelmet nyer? Igen, hiszen gyengíti a maffiát. Hősnek kell-e tekinteni azt a *pentitót*, aki személyes érdekből leleplezi társait, tanúskodik ellenük? A maffiát eláruló, tanúskodni kész bérgyilkos hozzájárulhat a maffia vezéreinek letartóztatásához és a maffia (vagy legalábbis az adott Család) összeomlásához, de ettől még – a legtöbb esetben – nem válik hőssé, erkölcsi példaképpé.

A „éneklőkhöz” képest Pacea valójában nem sok hasznot hajtott, átállásakor semmilyen fontos információ birtokában nem volt.

Mármint semmi lényegeset sem tudott Ceaușescuról, ami ne lett volna közismert vagy amiről az amerikai titkosszolgálatnak ne lett volna információja. Átadta a nyugatra átdobott kémek névsorát, és – ennyi. A maffia-párhuzamban ez megfelel annak, hogy valaki átadja a rendőrségnek a maffia harmadrangú bérgyilkosainak listáját. Ez kis kellemetlenséget, anyagi kárt okoz

a Főnöknek, akinek új bérgyilkosokat kell alkalmaznia, vagy a régieket új személyazonossággal ellátnia, de a rendszer valójában sértetlen marad.

Ez vonatkozik Pacepára is. Mert léteztek kommunista, revizionista pártvezetők, akik megpróbálták jóténni, amit „elrontottak”. Történelmi szerepük volt. De kevés átalált titkosszolgálati ügynök esetében találhatunk olyan jelt, amely arra utalna, hogy döntését erkölcsi okok befolyásolták volna. Pacepa pedig ráadásul még bőbeszédű is. Szinte minden sorával bizonyítja, hogy nem szabad bedőlnünk mítoszának: életében semmiféle erkölcsi megfontolás nem játszott szerepet.

A Nyugat sokáig támogatta Ceaușescut. Tudták, kivel van dolguk, de hasznosnak vélték a hidegháborúban. Ennyi. Mire használták hát Pacepát szökése után kilenc évvel? Amikor rájöttek, hogy nem érdemes Ceaușescut támogatni, egyrészt mert évről évre kompromittálódott, másrészt, mert évről évre feleslegebb „barát”, hiszen a Szovjetunió éppen a gorbacsovi reformokkal foglalkozik, illetve éppen összeomlani készül, akkor jól jöttek Pacepa „leleplezései”. Rá hivatkoztak, amikor – kissé vulgarizálva – ilyesfélét mondtak: „Mi, Amerika és Nyugat-Európa vezetői, éveken át azt hittük, hogy Ceaușescu jó ember, ezért támogattuk. Jött Pacepa, és nagyon csúf dolgokat mesélt róla. Rájöttünk, hogy Ceaușescu mégse jó ember, felesége sem akkora tudós, mint hittük. Így hát, Pacepa szupertitkos információi miatt, megszakítjuk a barátságot Ceaușescuval.” Nagyon fontos része a történetnek, hogy szökése után kilenc évig Pacepa nem szólalt meg, illetve nem engedték megszólalni. Nem állt érdekükben, abban sem voltak biztosak, hogy valaha, valamire használni fogják. Ezzel magyarázható, hogy, bár a menedékjogot azonnal megkapta, az amerikai állampolgárságot és a CIA „dicséreteit” csupán kilenc évvel később!

A botcsinálta propagandista

Pacepa nem csupán a Ceaușescu-rendszerről fabulált össze-vissza, hanem sok minden másról is. Mostanában – különösen az elmúlt két évben – már amerikai aktuálpolitikai munkát is végez. Eléggé ügyesen megjártssza például, hogy Amerika (a kormány, de legalábbis a CIA) nevében áll ki az amerikai kormány egy-egy aktuális lépése mellett. A *Washington Times* rendszeresen helyt ad Pacepa cikkeinek. A kiérdemesült titkosszolgá megtehetné, hogy a közismert információkat elemezze a „volt titkosszolgálati főnök” tapasztalataival. Ehelyett unos-untalan szenzációs „titkok” jutnak eszébe. Senkinek sem tűnik fel, hogy ha e „titkok” egyáltalán valóságok is, nem valószínű, hogy majd’ harminc év múltán még aktuálisak lennének.

Amikor az amerikaiak eldöntötték, hogy Arafatot „leírják”, akkor hirtelen megjelent „a szakember” Pacepa „leleplező sorozata” Arafatról. Természetesen minden információ 1978 előtti. „Arafat éveken keresztül terrorista mozgalmat vezetett.” Ezt tudtuk. A probléma nem is ez, hanem jelenlegi és várható szerepe, befolyása. Erről azonban Pacepa mit sem tud, javára legyen írva, meg se próbál úgy tenni, mintha tudna. Részletesen mesél viszont arról az Arafatról, akivel ő még Bukarestben kapcsolatban állt. Egyik ellene szóló érve például az, hogy Arafatnak szexuális kapcsolata volt egyik testőrével (jellemző, hogy lefilmeztette a „jelenetet”). Ez lenne a döntő bizonyítéka annak, hogy a PFSZ-vezér jelenleg is gátolja a békefolyamat kibontakozását?

Amikor már kínossá vált, hogy Irakban semmilyen tömegpusztító fegyvert nem találnak, akkor Pacepának hirtelen eszébe jutott, hogy a KGB-nek már a hetvenes évek elején volt egy szupertitkos terve a tömegpusztító fegyverek megsemmisítésére. A harmincöt évvel ezelőtti „titkos terv” az azóta megszűnt Szovjetunió abszolút technikai fölényét bizonyítja, hiszen olyan remek, hogy senki ehhez hasonlót nem talált ki, egyúttal pedig olyan titkos, hogy a KGB felső vezetőségén és Pacepán kívül senki a világon nem tud róla.

Aztán például a CIA-ról így ír (*Washington Times*, 2004. március 1.): „Az első védvonal a terror elleni harcban. Vietnam után kezdődtek a nyilvános vizsgálatok, amelyek aláásták a CIA kapacitását, sértették az USA érdekeit. A CIA-t hagyni kell nyugodtan, csendben, diszkréten dolgozni.” Ezzel a volt szekus voltaképpen azt javasolja, hogy senki se ellenőrizze a CIA tevékenységét.

Ráadásul mindenben a KGB kezét látja. Emlékezzünk például az iraki háború előtti vitákra. Pacepa a *Washington Times*-ban és a *National Review*-ban „elmagyarázza”, miért ellenzik egyesek a háborút. Joschka Fischer például azért, mert KGB ügynök. 2004. február 26-án közölte a *National Review*-ban, hogy „John Kerry beszédmódja a KGB szövegeire emlékeztet”.

Más cikkeiben a román belpolitikába kotyog bele, úgy téve, mintha ez lenne az „amerikai álláspont”.

Pacepának a CIA nyújtott védelmet. Vajon szabadon terjesztheti-e ma saját elképzeléseit, szabadon osztozhatja-e tanácsait az új román hatalomnak? Nem hiszem, hogy tanácsai mögött az amerikai titkosszolgálat állna, de a román olvasóközönség számára szavai egyenlők „Amerika üzenetével”.

1997 őszén az *Antena 1* román tévécsatorna talk-show-jában telefonon keresztül megszólalt Cornel Dumitrescu, a New York-i *Lumea Liberă* nevű lap igazgatója. Állításai abszurdak, de érdemes idézni belőlük: „Pacepa olyan megbecsülésnek örvend Amerikában, hogy a CIA visszaadta tábornoki rangját. Részt szeretett volna venni ebben a talk-show-ban, de épp titkos kiküldé-

tésben van.” Megismételjük: „visszaadta”. Nem kinevezte tábornoknak, hanem visszaadta tábornoki rangját! Azaz Pacepa jelenleg formailag aktív Securitate tábornok a CIA-n belül. Groteszk, de sokan beveszik. Pacepa publicisztikájának olyannyira jó a hatásmechanizmusa, hogy Romániában törvényszéki döntés született: Ion Mihai Pacepa generális, a volt román titkoszolgálat, a Securitate egykori tisztje, 3 millió dolláros kártérítést kap a román államtól. Ezzel az 1978-ban történt külföldre való szökése után elkobzott javaiért, illetve bizonyos elveszített jogaiért kárpótolnák.

Bár annak idején Pacepának havi 15 ezer lejes (kb. 3300 dolláros) havi fizetése volt, nehéz megmagyarázni, hogyan halmozhatott fel ekkora vagyont a kommunizmus idején, illetve, hogy mire alapozva állapítják meg a kárpótlás összegét. „Rehabilitálásáért” régóta folyik a lobbizás, de azt – ki tudja miért – sokáig halogatták. Năstase 2004. júliusi amerikai látogatása előtt már megkezdődött az egyezkedés Pacepával. Az ország és főleg Iliescu hírneve meglehetősen rossz Amerikában (lásd a *Foreign Office* cikkeit), jól jönne, ha az egykori szekus tábornok segítene imázsát kicsit megjavítani, szükség lenne néhány propagandacikkre. Pacepa a *National Review*-ban, július 20-án, Năstase látogatásával egyidőben, közölte is a megrendelt cikket, amelyben a sablonos, de tőle soha nem hallott dicséretet mellett („Amerikához hű” stb.), hangot ad meghatottságának is: Reagan elnök temetésén meglátta Iliescut. Meghatódott. Huszonöt éve szüntelenül Iljicsnek, KGB-ügynöknek, közvetve gyilkosnak titulálja a jelenlegi államelnököt – most pedig pusztán látásától meghatódik. Ennek pedig pontos ára volt.

A Szabad Európa Rádió

Emil Hurezeanu (a Szabad Európa Rádió – a SZER – volt igazgatója) cikkéből (*Jurnalul Național*, 2004. február 2.): „1987 őszén olvastuk Pacepa könyvét [a *Vörös horizontokat*]. Megdöbbenünk. 1978-ban szökött meg, sokat tudott és mesélt, többek között Emil Georgescu meggyilkolásának tervéről, amire 1981-ben került sor, Noël Bernard meggyilkolásának tervéről, a Radu kódnevű módszerről. És mi csupán majdnem tíz évvel később értesültünk minderről, ebből a könyvből! Miért nem figyelmeztettek bennünket az amerikaiak? Egy lépést sem tettek a védelmünkben, pedig tudtak ezekről a tervekről. A könyv sokkolta a szerkesztőséget, hiszen elsősorban rólunk volt szó. Az amerikaiak tudták, hogy igazgatóink és főbb munkatársaink feketelistán vannak. Miért nem védtek meg?”

Hurezeanu nem válaszol erre a szónoki kérdésre. Pedig tudja a választ.

Pacepa részletesen elmagyarázza az igazgatók meggyilkolásának módszerét a Radu fedőnevű besugárzással. A lakásban vagy az irodában olyan gépet helyeznek el, amely hosszan tartó sugárzást bocsát ki, ami később rákot okoz. A radioaktív sugárzás egy célpontra, kis területre irányított. Ezért nem betegednek meg a szomszédok, munkatársak, családtagok. Ez a részlet lényeges. „Radu” léte ellentmond a fizika alaptörvényeinek. A radioaktív sugarakat ugyanis nem lehet célzottan irányítani. Ráadásul könnyen ki is lehetett volna védeni a sugárzást. A radioaktivitás mondjuk kéthetenkénti mérése a lakásban, az irodában kimutatta volna, az embereken is mérhető lett volna, a sugarat kibocsátó gép megtalálása gyerekjáték lett volna.

Sok rosszat el tudok képzelni a CIA-ről, de azt nem, hogy jön Pacepa, elmeséli, kit milyen módszerrel akarnak meggyilkolni, ő pedig ölbe tett kézzel várja az eseményeket. Tény, hogy többen a SZER román részlegének vezetői közül gyors lefolyású rákban haltak meg. Pacepa nem jön rá, hogy e történetet utólag elmesélni kompromittáló? Vagy ő hazudik, vagy a CIA tűrte kilenc éven keresztül a merényletsorozatokat, amelyeket egyébként könnyen megakadályozhatott volna. Én az előbbire szavazok. De – semmi nincs kizárva. Megbízható forrásból értesültem arról, hogy első könyvének, a *Vörös horizontoknak* a megjelenését a CIA megpróbálta megakadályozni. Egy éven keresztül keresett kiadót a könyvére, egyik cég a másik után gondolta meg magát. Logikus: ha a CIA eltitkolta a gyilkossági terveket, ha nem próbálta őket megakadályozni – kínos helyzetbe kerül.

Ha kiderül, hogy „kedvencük” fabulál – az is kellemetlen.

Pacepa: „1999. júniusában Románia Legfelsőbb Bírósága megsemmisítette Ceaușescu idejéből származó halálos ítéletemet és visszaadta tábormoki rangomat. De még mindig érvényben van a líbiai diktátor, Muamar Khadafi és az iraki zsarnok, Szaddám Husszein rám vonatkozó halálos ítélete, amiért felfedtem a nemzetközi terrorizmusban játszott szerepüket, valamint kémiai és nukleáris fegyverek előállítására irányuló titkos kísérleteiket.” Hogyan tudta „leleplezni” Szaddámot? Pacepa 1978-ban lépett le, Szaddám egy évvel később jutott hatalomra! De kitől fog félni ezután Pacepa most, hogy Szaddámot elfogták, Khadafit pedig „előléptették”, kinevezték „Amerika Nagy Barátjának” és „A Terrorizmus Elleni Harc Hősének”?

A bujdosó

Mindenesetre az amerikai radikális jobboldal primitívebb szárnya hálás a volt szekusnak, és újra és újra reklámozza őt – elsősorban éppen Arnaud de

Borchgrave, a *Washington Times* szerkesztője. Egy UPI elemzésben ezt írja: „Pacepa és a többi átállt román titkosszolgálati ma is bujkál, halálos ítéletük ma is érvényben van.” Ez persze abszurdum, hiszen 1990 első napjaiban Romániában megszüntették a halálbüntetést. Ami pedig a többesszámot illeti, ez vonatkozhat például Liviu Turcu, Amerikába szökött Securitate őrnagyra is. Az Iliescu-rendszer „megüzente” neki, hogy nem felejt, és nem bocsát meg, és meggátolná esetleges romániai érvényesülését, elsősorban, mert 1990 elejétől kezdve nem őket, hanem az ellenzékot támogatta. Ennek ellenére Turcu szorgalmasan folytatja publicisztikai tevékenységét, többek között Năstase miniszterelnök és Ioan Mircea Pașcu múltjáról mesél, mármint szekus kapcsolataikról, arról például, hogy Pașcu jelenlegi hadügyminisztert, szociáldemokrata alelnököt, 1989-ben kémkedésért kiutasították Amerikából. Turcu következetesen támadja mindkettőjüket, de sohasem fontoskodik, nem panaszkodik amiatt, hogy élete veszélyben forog, pedig egykor őt is halálra ítélték. Leleplezései kevésbé szenzációsak, mint a Pacepáéi, de hitelesebbek, tényyszerűbbek, tehát a hatalmon levők számára kellemetlenebbek.

Arnaud de Borchgrave másik meghökkentő állítása: „Pacepa a hidegháború legfontosabb szökött személyisége”. Miért a „legfontosabb”? A legmagasabb rangú állambiztonsági tiszt, de melyik országból? A Varsói Szerződés „disszidens” országából, amelyet a szovjet blokkon belül kb. 1964-től nem tekintettek „megbízhatónak”, és amelynek az évek során egyre romlott viszonya a Szovjetunióval. Így nyilvánvaló, hogy a szovjetek semmiféle titkot nem kötöttek a románok orrára. Egy alacsonyabb rangú KGB-s sokkal több fontos titkot tudhatott, mint Románia legmagasabb rangú politikusai vagy titkosszolgálati vezetői.

A *Washington Times* szerkesztője tovább fényezi Pacepa nimbuszát, amikor kijelenti: „Ceaușescu bérgyilkosainak egész csoportja ment Amerikába Pacepát meggyilkolni – sikertelenül.” Akárcsak az előző, ez az állítás is egyetlen forrásból származik: Pacepától. Szerintem a bujdosó tábornok ezzel csupán saját fontosságát próbálja bizonyítani. Ezt a módszert sokan használják önreklámra. Király Károly szerint például őt is többször le akarták lőni, de sohase találták el. Aztán halálos adag radioaktív sugárzással akartak „végezni vele”. De ezt is kibírta valahogy, tizenöt évvel Ceaușescu halála után egész jó egészségben van. Mindez persze az abszurdummal határos. Elképzelhető, hogy egy külföldön bujkálót nem találnak meg, az is, hogy nem sikerül egy merénylet. Az viszont már nem, hogy „Ceaușescu kiadta a parancsot a Securitaténak, gyilkoljanak meg, rám lőttek, amikor az erkélyen üldögéltem, de a golyó szerencsére nem talált, és behúzódtam a lakásba”. Elképzelem a bérgyilkos szekust, ahogy másnap szomorúan jelenti: „Sajnos, a paran-

csot nem teljesítettem, mert az első golyó nem találta el a kiszemeltet, aki aztán bement a lakásba, így nem tudtam, mit is tehetnék.”

Az UPI elemzője Talpeşt (volt SIE főnök, egykori elnöki tanácsos, jelenleg a miniszterelnök első helyettese) idézi: „Pacepa egy jó dolgot tett életében, azt, hogy megszökött. Most miért kellene tábournoki rangot kapnia, illetve visszakapnia? Miért is lett tábournok? Bűnös tevékenységért. Miért fosztották meg tábournoki rangjától? Amiért abbahagyta a bűnözést, és elárulta ’titkait’, ’cinkosait’. Most tehát a tábournoki rang visszaadása zavaros üzenet – talán úgy kellene értelmeznünk, hogy tiszteljük, becsüljük szökése előtti tevékenységét?”

Bizonyíthatóan nem tartozom Talpeş csodálói közé, de ezúttal mégiscsak neki adok igazat.

A Pacepa-csodáló Borchgrave szerint Talpeşre és Iliescura még érvényesebbek a fentebbi vádak, mint Pacepára! Abszurdum, Talpeş 1989 előtt történészként, illetve történelemhamisítóként dolgozott. Lehet, hogy így vagy úgy együttműködött a Securitatéval, de ez csupán feltételezés, múltja semmiképp sem hasonlítható egy vezető szekus tiszt múltjához. A tudósító talán nem értesült arról, hogy Talpeş, aki a sötét történelemhamisítókat, a Vasgárdával, Antonescuval rokonszenvezőket támogatja – Amerika kormányának és a CIA-nak is teljes bizalmát élvezzi? Iliescu úgyszintén?

A UPI fontosnak véli egy *Ziuában* megjelent névtelen levél idézését: „Az összes szekusnak vérében maradt az Amerikával szembeni gyűlölet.” Borchgrave hosszú elemzésének minden állítása ezek szerint két „forráson” alapul: Pacepán és egy névtelen olvasói levélen.

A szerkesztő úr ismerteti Carlos és a Securitate együttműködését is. Ez az együttműködés valóban létezett, de Borchgrave csupán a Pacepa által terjesztett változatot ismerteti. E szerint Carlost megbízták a SZER román szerkesztője elleni bombamerénnyel – 400 ezer dollárt kapott volna, ha sikerül! Ez elképzelhető, de a részletek már nem. Carlos titokzatos figura, de soha senki sem vádolta azzal, hogy műkedvelő lenne. Márpedig fura dolgok történtek. Kézhez kapta a SZER épületének skicceit, öt videofelvételt, hatvan fényképet és – eltévesztette a címet és az órát: a nagy épületnek egy másik részébe, nem a román, hanem a lengyel részleg közelébe helyezte a bombát, méghozzá olyan órára időzítve, amikor legfeljebb őnök, éjszakai ügyeletesek tartózkodtak arrafele. Ami pedig a technikai részleteket illeti, azok is gyanúsak. Például 37 kiló robbanóanyagot kapott itt, Romániában, a Szekutól. Nem lett volna egyszerűbb és kevésbé veszélyes Münchenben beszerezni?

Február 14-én a *Washington Times Romanian spies under scrutiny* címmel cikket közölt Arnaud de Borchgrave tollából. Ez egy az egyben azonos a ja-

nuár 15-én közölttel, egyetlen vessző különbség sincs köztük. Négy héten belül ugyanaz a lap kétszer közli ugyanazt az „elemzést”, más-más címmel.

Fura ellentmondás

A *Washington Times* szolgálai módon támogatja Bush politikáját. Itt az ellentmondás. Románia vezetői, elsőként tán éppen Iliescu, már régen teljesen behódolt Amerikának, ezt ott tudják, megbecsülik, ebben a gárdában bíznak. És ezzel párhuzamosan Arnaud de Borchgrave, a *Washington Times* szerkesztője, Pacepa reklámozása mellett újra és újra lebüdöskommunistázza Iliescut, és leghívebb munkatársát, Talpeşt, KGB-ügynöknek becézi.

Emlékezzünk vissza: más fontos amerikai volt CIA-sek, mint Derrin Smith és általában az AFIO-sok (volt kémek társasága, akik most is nyíltan lobbiznak), teljes bizalmukat fejezték ki Iliescu és Talpeş iránt.

Derrin Smith: „Nicholson és Aldrich Ames, a CIA tisztjei, akikről kiderült, hogy egyben KGB-ügynökök, Iliescut és Talpeşt rágalalmazó jelentéseikkel bizalmatlanságot keltettek országaink között.” Kis túlzással: „Aki nem szereti Iliescut és Talpeşt, az valószínűleg KGB-ügynök.”

Éppen fordítva, mint Pacepa, Borchgrave és a román „demokratikus közvélemény” képzele: nem Iliescuék a megvetendő KGB-sek, hanem azok, akik őket rágalmazzák.

Mindkét változat egyformán képtelenség.

Ahogy az alcím is mutatja, egy ellentmondásra akartam felhívni a figyelmet. Pacepa és „hívei” primitív módon, de hűségesen kiszolgálják a Bush-adminisztrációt. De mintha tudomásuk se lenne arról, hogy az amerikai adminisztráció feltétel nélkül bízik Románia mai vezetőiben, különösképpen Iliescu és Talpeş személyében.

Ez tán tisztázza a helyzetet. Pacepa személye teljesen érdektelen az amerikai adminisztráció és a CIA mai vezetősége számára. Csupán az ő és hívei fabulációja, hogy „támogatnák, követelnék rehabilitálását”.

De valakik mégiscsak támogatják, felhasználják őt, és azt a benyomást keltik Romániában, hogy „Amerika Pacepa támogatója”. De kik is ezek voltaképpen? Megítélésem szerint a republikánusok primitívebb szélsőjobboldali csoportja, tán a CIA nyugdíjasainak kiöregedettebb része, azok, akik Fodor György, volt BBC politikai kommentátor szerint: „nem tudnak hidegháború nélkül élni, nekik termel ő, mint egy kisiparos. Pacepa *credibility*-je nulla”. Szóval nem a mai radikális jobboldal, a neokonzervatívok, nem a kormányhoz, a CIA-hoz közel álló körök támogatják, idézik Pacepát, hanem a ra-

dikálisoknak az a kivénhedt csoportja, amely papagájszerűen ismételteti a hidegháború jelszavait, tán még a Szovjetunió összeomlásáról is megfélemedezett, támogatja az Irak elleni háborút, bármilyen háborút örömmel támogatna, csak azt nem képes megérteni, hogy az amerikai adminisztrációt, a CIA-t rég-es-rég nem érdekli, ki volt jó fiú 1989 előtt és ki volt rossz fiú, ki volt anti-kommunista, ki kommunista. Csupán az érdekli, hogy saját érdekei szempontjából kiben bízhat meg. Márpedig több esetben is bebizonyosodott, hogy a volt kommunisták, sőt, a volt titkosszolgálatiak ilyen értelemben sokkal megbízhatóbbak, mint mások. Nem részletezem az okokat, de nyilvánvaló, hogy Iliescu és társai egyrészt hűségesebbek Washingtonhoz, mint más politikai csoportok, másrészt nyugodtan lehet bízni abban, hogy hosszú távon fogják (nem feltétlenül ezek a személyek, hanem utódaik, vagyis a párt) kormányozni Romániát.

Egyébként nem csupán Pacea nevéhez fűződik a románok többségének ragályos betegsége, a KGB-mánia, az orosz fóbia. 1990 eleje óta napjainkig minden bizonyíték nélkül, mániákusan ismételték és ismételtetik.

Pacea voltaképpen ma is ugyanazt gondolja, mint Ceaușescu alatt, hisz ez utóbbi számára valóban a Szovjetunió, a KGB volt a legfőbb ellenség. Pacea újra és újra felsorolja „bizonyítékait”, hogy az új hatalom minden tagja KGB-ügynök. Olyan, akit már az ő szökése előtt nyilvántartottak, illetve, akit részben ő maga leplezett le.

Nyilvánvaló ellentmondás. Ceaușescu, Pacea szerint (is) véreskezű, kegyetlen diktátor volt, aki információkkal rendelkezett arról, hogy a KGB „összeesküvést” szervez ellene, akinek megvolt a pontos listája a romániai KGB-ügynökökről. És mit tesz ilyen helyzetben a zsarnok? Egyeseket közülük valamivel alacsonyabb beosztásba, vidékre helyez, másokat nyugdíjba küld, és békésen várja, hogy visszajöjjenek Bukarestbe, puccsot szervezzenek, és őt, valamint feleségét, agyonlőjék. Arról is megfélemedezik, ő is meg a hívei is, hogy a Romániában hatalomra került „KGB-s banda” milyen politikát folytatott 1989 decembere után. Ezek a KGB-sek nagyon ügyesen „leplezték” tevékenységüket. Nehogy igazi céljuk kiderüljön, hosszú időre minden (politikai, gazdasági, kulturális) téren befagyasztották, majdnem nullára csökkentették a román–oroszl kapcsolatot.

Duna-keringő

A Duna TV 2000. augusztus 15-én interjút sugárzott Paceaával. Ez az interjú tele van önellentmondással, hamis állítással, vitatható megállapítással. Ezek

egy részét adom közre alább „megfűszerezve” saját, dőlt betűkkel szedett kommentárjaimmal.

[...] Apám a General Motorsnál dolgozott, ismerte a bukaresti elitet, nagy műveltségű, több nyelvet beszélő ember volt. [...] Nekem az volt a titkos vágyam, hogy valamikor majd Amerikában éljek. [...] 1945-ben csatlakoztam egy, az amerikai nagykövetség által szervezett, a kommunizmusban hamarosan illegálisba kényszerült szervezethez. Ugyancsak 1945-ben részt vettem egy lelkes királypárti tüntetésen, mivel a király lett a romániai antikommunizmus szimbóluma. 1951 januárjában behívtak a Belügyminisztériumba, és közölték, hogy az egyetemet végzők besorolását végző kormánybizottság a Securitate-hoz osztott be munkára. Nem volt esély a munkahely önálló megválasztására. A kormány kijelölte, hogy hol dolgozz és kész.

Soha senkit sem kényszerítettek szekus „munkahelyre”. Besúgókat, zsarolással, de az más. Főfoglalkozású szekusnak lenni bizalmi tisztség volt, következetes tevékenységgel lehetett kiérdemelni. Bizonyítani kellett.

1951-ben, amikor csatlakoztam a Securitate belföldi egységéhez, a leghalványabb elképzelésem sem volt arról, hogy igazából mivel foglalkozik ez a szervezet. A Securitate csak két éve létezett, még senki nem tudott róla. Amikor azonban rájöttem, hogy mivel is foglalkozik, már késő volt. Annyit tehettem, hogy megesküdtem magamnak, nem veszek részt olyasmiben, ami gyilkossággal jár.

Figyelem! 21 éves, és művelt, politizáló családból származik. Monarchista és antikommunista. Ennek ellenére, „halvány elképzelése” sincs arról, mivel foglalkozik a Securitate, ami egyébként nem 1949-ben jött létre, hanem régebben. Arról nem beszélve, hogy ’51-ben nem volt Romániában ember, aki ne tudta volna, mivel foglalkozik a Szeku. Egyébként a Securitate és a többi hozzá hasonló szervezet legfőbb szerepe nem egyszerűen a letartóztatás, megfigyelés, kínzás, gyilkolás volt, hanem az egész társadalom megfélemlítése! A terror. Az az érdeke volt, hogy tudjanak róla és féljenek tőle. Ami pedig azt illeti, vajon Pacea azért jutott olyan magasra a ranglétrán, mert ab ovo visszautasította a gyilkosságban való részvételt?! Humanizmusáért? Ha így van, feltételezem, hogy azokat a szekusokat, akik vertek, kínoztak, gyilkoltak, megvetették a szervezetben, és persze nem is léptették elő őket.

Huszonhét évembe került, amíg el tudtam dönteni, hogy otthagynom a Securitatét. Hosszú évekig érlelődött bennem a kommunizmus elleni lázadás gondolata, aztán betelt a pohár: 1978. július 24-én elfogyott a türelmem, és politikai menedékjogot kértem az USA bonni követségén.

Türelmes ember. Rég érlelődött benne a kommunizmus elleni lázadás gon-

dolata, de nem siette el a döntést, 1951-től 1978-ig, 27 éven keresztül szekus volt. És miközben „érelődik benne a lázadás”, lelkiismeretesen végzi munkáját, élvezi Ceaușescu és felesége teljes bizalmát, pedig mindketten gyanakvó, bizalmatlan emberek voltak. Pacepa viszont azok közé a nagyon kevesek közé tartozott, akikben teljesen megbíztak. Árulása aztán megerősítette bizalmatlanságukat, amúgy is létező paranoiájukat.

Igazán sohasem hittem a kommunista eszmékben, ezért a 60-as évekig be sem léptem a kommunista pártba; akkor azonban már magas tisztségem volt a román kémisztatban, és nem lehetett tovább halogatni a belépést. De az 50-es évek második felében és a 60-as években erősen támogattam a kommunista rendszert, mert hittem az ipari kémkedés hasznosságában.

Megható: a szekus tiszt, aki (olyan korban, amikor még az iskolaigazgatónak is párttagnak kellett lennie!) évekig nem hajlandó belépni a kommunista pártba – noha „erősen támogatja a rendszert” –, mert ő nem kommunista, közben azonban megy felfelé a ranglétrán, végül pedig azok a nyomorult komcsik rákényszerítik ezt a szegény tisztességes antikommunista, demokrata, humanista szekus tábormokot a pártba való belépésre...

Szökésemkor, 1978-ban, Ceaușescu nemzetközi dicsősége tetőpontján állt. Akkor fejeződött be negyedik, egyben legdiadalmasabb washingtoni útja, és történelmi jelentőségű volt londoni látogatása is, a királyi fogadás, amiben Erzsébet királynő részesítette. Mindkét említett útját én készítettem elő, és mindkettő alatt én voltam a jobbkeze, így hallhattam, hogy mindenki, aki csak számított Washingtonban és Londonban, hozsannákat zengett róla. Az amerikai és angol politikusok és a lapok naponta úgy nyilatkoztak róla, mint aki többet tett Romániáért, mint elődjei együttvéve mind, mint egy újfajta kommunista vezetőről, aki mindentől és mindenkitől független. Az egyedüli kelet-európai vezető, aki ellent mer állni Moszkvának. A nemzetközi politika eme kedvence azonban menekülésem után soha többet nem kapott meghívást a NATO üléseire vagy a fontosabb országokba.

A NATO üléseire természetesen azelőtt sem hívták meg, de a 70-es évek végén távol állunk még a nyugati szakítástól is. Bizony, még éveken át díszvendég volt „fontosabb országokban”. A barátság megszűnése a Gorbacsov-korban kezdődött, és semmi köze nem volt Pacepa leleplezéseéhez.

Ceaușescu ezért visszakényszerült abba az omladozó házba, ami Románia lett uralkodása alatt, és felhúzta a világhoz vezető hidat. 1987-ben megjelentettem a *Vörös Horizontok* c. könyvet, amely a kommunista diktátor udvarában folyó valós élet első leírása.

Miért várt kilenc évet, amíg megírta-megjelentette? Mert gazdái a CIA-tól ekkor váltak meg véglegesen Ceaușescutól!

Ceaușescu, akár a többi diktátor, kitűnően értett a nacionalizmusnak mint érzelmi fegyvernek a használatához. Politikai kaméleonként állandóan változtatta álláspontját, és hatalomra jutását, valamint hatalmon maradását leginkább annak köszönhette, hogy mesterien lovagolta meg a románok és a Romániában élő jelentősebb kisebbségi csoportok közötti történelmi ellentéteket. Az első dolog, ami az akkor még ismeretlen Ceaușescut országos politikai dimenzióba emelte, Magyarország szovjet megszállása volt 1956-ban. Ő abban az időben a Román Kommunista Párt Központi Bizottságának a titkára volt, és Románia fegyveres- és biztonsági erőit irányította. Azzal az ürügygel, hogy az akkori belügyminiszter nem megbízható, mert felesége (Marta Czikó-Drăghici) magyar származású, Ceaușescu kezébe vette ezt a funkciót, és ő irányította azt a nagyon kifinomult kémakciót, amelyet Románia Magyarország szovjet megszállása támogatására indított. Azt az akciót is ő irányította, amellyel kicsalták Nagy Imre magyar miniszterelnököt a budapesti jugoszláv nagykövetségről, elrabolták és Romániába vitték. Ceaușescu felügyelte Nagy Imre szovjet és román belügyesek által végzett kihallgatását Bukarest egyik külvárosának egyik eldugott házában, majd Budapestre szállítását. Mindez felkeltette a Kreml figyelmét Ceaușescu iránt, egyben pedig népszerűvé tette őt a román Politbüro nacionalista tagjai előtt, akik kilenc év múlva, Gheorghiu-Dej halála után, első számú vezetővé választották. Trónra kerülése után egyre jobban kezdett félni attól, hogy e politikai bűntettnek meg kell majd fizetnie az árát. Ezért mindent megtett, hogy megsemmisítsen minden írásbeli dokumentumot, és megpróbált megszabadulni azoktól az emberektől, akik be tudták volna bizonyítani a kivégzésben játszott személyes szerepét.

Abszurd kitaláció. Ceaușescunak semmi köze a Nagy Imre-ügyhöz. Mellesleg pedig Drăghici volt Ceaușescu legközelebbi barátja, Gheorghiu-Dej pártfőtitkár és Moszkva bizalmi embere, a pártvezetőség 4–5 legfontosabb emberének egyike, még egy évtizeden át a Securitate főnöke. Czikó Márta pedig évtizedeken keresztül, 1968-ig, Elena Ceaușescu legjobb barátnője volt. Más szempont: a titkosszolgálatoknál abszolút szabály, hogy a titok az titok. Különösen egy Nagy Imre-kaliberű ügyben. Pacepa 26 éves volt 1956-ban – amennyiben közvetlenül nem vett részt a „műveletben”, semmit sem tudhatott róla. Sőt, akik részt vettek benne, azok is csak részleteket tudhattak. Tehát az egész 1956-os történeletről Pacepának nem lehetett semmilyen komoly információja. Később sem.

Ceaușescu rettegett a magyarországi liberalizációtól. Erre a legjobb bizonyíték az a hisztérikus reakció, melyet Nagy Imre 1989. június 16-i újrateremtése kiváltott belőle. A Nagy Imre-ügyben való titkos részvétele miatt

Ceaușescu attól félt, hogy az újratemetés otthon és külföldön egyaránt kompromittálja őt.

Ez, enyhén szólva, túlzás. Ceaușescunak nem volt miért félnie az újratemetéstől, hiszen semmi köze nem volt Nagy Imre kivégzéséhez. Az újratemetés azonban mégis jó ürügy volt arra, hogy a magyar liberalizálódást – amelytől épp annyira félt, és joggal, mint az egész rendszer összeomlásától – megpróbálja lejáratni a közvélemény előtt.

Szerov megérkezett Bukarestbe, Hruscsov és Malenkov társaságában. A tárgyalásokon főnököm, Emanuel Zeides mellé ültettek, Szerovval szemben.

1956-ban Pacepa 26 éves, öt éve dolgozik a Securitaténál. Szigorúan bizalmas tárgyalásokról van szó, amelyen a szovjet és a román pártvezetők, illetve a KGB és a Securitate nagyfőnökei egyezkednek. Hogyan vehetett volna részt ezen a szűk körű tárgyaláson, ráadásul Szerovval szemben ülve?! Ugyanebben az interjúban Pacepa azt állítja, hogy ekkoriban léptették elő, a nyugat-németországi ipari kémkedés vezetője lett. Azaz legfeljebb harmadrangú figura a szekus hierarchiában.

[...] megtudtam, hogy Hruscsov „gyors és határozott” katonai akciót rendelt el Nagy Imre kormánya ellen. Minden „veszett kutyát” le kell lőni, mondta Szerov. Pár év múlva, mikor Gheorghiu-Dej-zsel közelebbi kapcsolatba kerültem, sokszor hallottam tőle, hogy a szovjet látogatók „őrültekként” viselkedtek azokon a találkozókon. Dej külön kitért Hruscsov vad magyarellenes kirohanásaira és kiabálására, hogy „meg kell ölni őket, mint a patkányokat”, és Szerov többször megismételt kijelentésére, hogy „csak egy vérfürdő gyógyíthatja ki Attila hunjait”.

Ha az egész, hosszú és unalmas szöveget végigolvassuk, arra a következtetésre juthatunk, hogy Ceaușescu (és Dej) magyarellenessége, nacionalizmusa is a KGB-nek „köszönhető”. Mintha Hruscsov „vad magyarellenes kirohanásai” ihlették volna Dej és később Ceaușescu ideológiáját. Arról azonban Pacepa nem szól, hogy a román „elvtársak” felajánlották a szovjeteknek, ők is bevonulnak Magyarországra, amit azonban azok nevetve elhárítottak.

Nagy Imrét és kormányának tagjait nyugati kémeknek nyilvánították, és halálra ítélték a KGB által megrendezett kirakatperben.

A pert nem a KGB, hanem Kádárék rendezték, a halálos ítéletekről is ők döntöttek. Kirakatper volt (bár másképp, mint a klasszikusak, amelyek nyilvánosság előtt zajlottak, és a vádlottakból kicsikarták a beleegyezést).

Jó okom van azt hinni, hogy Ceaușescut [1989-ben] azért ítélték el rögtönítélő bírósági határozattal, mert ő tudta a legjobban, hogy Ion Iljics Iliescu, Nicolae Militaru tábornok és több más „új” román vezető a volt szovjet hírszerzésnek dolgozott. Iliescu kezdetben tagadta, hogy valaha is találkozott

volna Gorbacsovval, később azonban kénytelen volt elismerni, hogy Ceaușescu akkor távolította el őt az RKP Politbürojából, amikor Gorbacsov lett a Szovjetunió vezetője, és azt is, hogy megtiltotta, hogy Bukarestben tartózkodjon, amikor Gorbacsov odalátogatott.

Nevetséges. Gorbacsov '85-ben került hatalomra, Iliescu 72-ben bukott meg, azaz tizenhárom évnyi eltérésről van szó!

Még én is meglepődtem, hogy a szovjet titkosszolgálat kiszolgálói milyen gyorsan foglalták el a Ceaușescu után keletkezett politikai vákuumot. Néhány órával azután, hogy Ceaușescu helikopteren menekülni kényszerült, a már nyugdíjazott Nicolae Militaru tábornok megjelent a TV képernyője előtt, és kinevezte magát legfőbb hadparancsnoknak. Militaru tábornoknak 1978-ban mikrofonok rögzítették egy szovjet hírszerzővel történt találkozáját, aki be akarta őt szervezni Moszkva „Dnyeszter” fedőnevű műveletébe. Mivel pár héttel azután, hogy erről a találkozóról beérkezett a jelentés, elhagytam Romániát, nem tudtam meg, hogy sikerült-e végül a szovjeteknek beszervezni őt vagy sem. Ceaușescu bukása után azonban hamarosan választ kaptam erre a kérdésre Mihai Lupoi polgármestertől, aki az első ideiglenes kormány turisztikai minisztere lett, majd kikerült a kormányból, és Svájcba emigrált. Egy, az olasz *L'Unità* lapban 1990. március 1-én megjelent interjúban Lupoi megerősítette, hogy Militaru szovjet ügynök lett, s azt is hozzátette, hogy erre bizonyítékok a Securitate „Corbu” nevű iratcsomójában találhatóak.

Pacepának valóban megbízható forrásai vannak: Lupoi egykori polgármester például nem KGB-ügynök, hanem „Igazi Forradalmár”, jelenleg pedig – pár hónapi miniszterkedés, majd vagy tíz évnyi külföldi emigráció után – a Nagy-Románia Párt szenátora! Ha ő azt mondja, hogy valaki orosz ügynök, akkor az úgy is van, szava elvégre – szentírás.

Ion Iljics Iliescu Moszkvában képzett kommunista vezető és félreinformáló propaganda-szakértő, akinek az apja annyira rajongott a Komintern alapítójáért, hogy fiának az ő nevét adta.

Ez (is) hazugság. Különben pedig mennyiben befolyásolná valaki karrierjét, hogy hetven évvel ezelőtt milyen nevet adtak neki?

A román TV bejelentette a hírt, hogy a Ceaușescu házaspár tárgyalása, elítélése és sortűz általi kivégzése megtörtént. Az eseményről készült, beharangozott videofelvételen azonban csak Nicolae és Elena Ceaușescu holtteste volt látható, nem a tényleges tárgyalás és kivégzés. Az eléggé elmosódó, zavaros képek két, hátán fekvő holttestet mutattak, semmilyen seb nem látszott rajtuk, sem a mellkas táján, sem az arcon, viszont a fejek vérárban úsztak. A KGB! Hátulról fejbe löni, ez a KGB stílusa! Ez volt az első gondolat, amely átvillant az agyamon, miközben ennek a két ördögi ember-

nek, aki szerencsétlenségemre életem nagyrészét uralta, furcsa, élettelen testét bámultam.

Ez ponyvának is rossz! Néhány elmosódó videófelvétel alapján Pacepának – és csakis neki! – sikerült megállapítania, hogy minden ellenkező hír ellenére az áldozatokat hátulról lőtték le, és így kivégezni csakis a KGB szokott. Bizonyára szabadalma van rá...

1978. július 28-án Jimmy Carter elnök politikai menedékjogot adott nekem. Átállásom lerombolta a szovjet tömb egész kémiszolgálatát. S ez precedens nélküli tett volt.

Fura! Meséli, hogy mennyire gyűlölték a szovjetek Ceaușescut, hogy terveket szőttek megbuktatására, most pedig voltaképpen azt állítja, hogy bíztak a Securitatéban. Azaz a KGB, miközben a Ceaușescu elleni puccsot tervezte, Ceaușescu bizalmi emberének orrára kötötte kémiszolgálatának minden adatát. Mert, ha nem így történt, hogyan „rombolhatta le” Pacepa a szovjet tömb egész kémiszolgálatát?!

Ezért Ceaușescu halálra ítélt és kétmillió dolláros díjat tűzött ki a fejemre. Egy levélben, melyet 1988. július 28-án kaptam, mikor az USA állampolgára lettem, a CIA úgy nyilatkozott együttműködésemről, mint „az USA-nak tett fontos és egyedülálló szolgálatról”.

Nagyon érdekes dátum: tíz év telt el szökése óta, akkorra Amerika radikálisan és végérvényesen megváltoztatta álláspontját Ceaușescuval szemben. 1987-ben jelenik meg a Vörös Horizontok, és Pacepa csak egy évvel később kap állampolgárságot, valamint dicséretet a CIA-tól! Addig semmi! Se könyv, se interjú, se cikk. A CIA, illetve az amerikai kormány sem emlegette soha személyét. Nyilvánvaló, hogy nem saját akaratából hallgatott ennyi éven keresztül, és az is nyilvánvaló, hogy nem saját döntése alapján kezdte aztán ontani a – minek is nevezem? – írásait, „leleplezéseit”.

Ui.

Most, amikor újra kirobbant a (mini)botrány Pacepa tábornoki rangja, vagyona, elmaradt fizetése körül, a SIE volt igazgatója, kijelentette: „Állíthatom, hogy 1996 és 2000 között, amíg a SIE főnöke voltam, sem Amerika, sem más állam nem tanúsított személye iránt semmiféle érdeklődést. Szó sem volt nyomásyakorlásról rehabilitálása céljából. Egyetlen személyt foglalkoztatott ez a kérdés, Sorin Roșca Stănescut, aki velem is, Constantinescu elnökkel is tárgyalt róla, és afféle közvetítőként lépett fel Pacepa nevében.” Persze lehet, hogy nem ez a teljes igazság, bár kétségtelenül fontos információ. Világos, hogy

semmilyen kormányt nem érdekel Pacepa, de a CIA bizonyos szárnya talán mégis támogatja. Ez azonban a maximum.

Mindazáltal valószínű, hogy Pacepa nézeteire, írásaira még sokáig lesz kereslet Romániában. Az országnak – úgy tűnik – egyszerűen szüksége van rá.

Szupertitkos ügynök jelenti

Beszélő, 2003. december

Előzményei román nyelven: *Nemulțumirile unui turnător maghiar față de dosarele Secu*, Dilema, 2002. december 20., magyar nyelvű változat: *Egy magyar besúgó elégedetlenségei a szekusdossziékkal*, Transindex, 2003. január 9.

A Securitate egészen más valami volt, mint a többi kelet-európai titkosszolgálat, nem csupán parancsokat hajtott végre, hanem döntéseket hozott központi, politikai, sőt még ideológiai jellegű kérdésekben is.

A címben szereplő ügynökökféle én magam volnék, jó ideig ugyanis olyannyira sikeresen titkoltam magam előtt is a Ceaușescu-rendszer titkosszolgálatának végzett bizalmas tevékenységemet, hogy csak 2002 júniusa óta tudom: a Securitate nyolc éven keresztül vezetett rólam mint nyilvántartott ügynökről dossziét. Hogy még cifrább legyen a dolog, megfigyelt személy is voltam, a szekusok adatokat

gyűjtöttek rólam – ezt persze akkoriban is sejtettem –, hogy aztán aktámat utódaik, a mostani nemzetbiztonság, az SRI szakemberei zárják le 1990 végén. Ahogy rendes besúgóhoz és célszemélyhez illik, álnevet is adtak nekem – rögtön kettőt: Bucur (ügynök) és Banu (megfigyelt). Az alábbiakban elsősorban az utóbbi időben nyilvánosságra került tényekre és a Securitate Iratárát Vizsgáló Országos Bizottságtól (CNSAS) másfél éve megkapott, velem, vagyis Bucurral és Banuval kapcsolatos dokumentumokra támaszkodom.

Amit 1990 előtt tudtam a Szekuról

A titkosszolgálat az összes volt kommunista rendszerben a pártnak alárendelt szerv volt – Románia kivételével. Romániában, legalábbis a 70-es évek vége felétől kezdve, a Párt gyakorlatilag megszűnt, még a Politbüro szerepe is csökkent. A hatalom egy szűk klikk kezében koncentrálódott, Ceaușescuéban és azokéban, akikben megbízott. Ekkor értékelődött fel a Securitate szerepe:

nem csupán „eszköz” volt a hatalom megvédésére, a vezetők döntéseinek végrehajtására – hatalmi központtá vált, amely hozzájárult a döntésekhez, még az ideológiai jellegű döntésekhez is. ’89 végén a Securitate elárulta Ceaușescut, intézményként megszűnt, de ez a maffiajellegű társaság újjászülött, más nevű „intézményekbe” olvadt be, még nagyobb hatalommal.

A bizalmi tőke, helyzeti előnyük az információkhoz való hozzáférést tekintetében elősegítette, hogy 1989 után ők váljanak elsőként újjagdagokká. Befolyásolták a politikumot (Iliescuék mégiscsak nekik köszönheték hatalomra jutásukat, s ezt meg kellett hálálni). Az ellenzéki pártok köreiből is befurakodtak (például olyan volt politikai foglyok zsarolásával, akiből később besúgó lett). Uralják a gazdasági életet – ne feledjük, a külkereskedelmet a 80-as években a Securitate irányította, teljesen természetes tehát, hogy közvetlenül 1989 után az ő rendelkezésükre állt a megfelelő kapcsolatrendszer, hogy ezúttal magánemberként a régi partnerekkel sikeresen folytathassák gazdasági tevékenységüket.

Romániában a „múlt tisztázása” nem csupán erkölcsi-történelmi kérdés, nemcsak a diktatúra történéseinek részleteire derülne fény a Securitate titkainak legalább részbeni leleplezésével, hanem az utolsó 13 év furesza botrányaira is: a bányászhadjáratokra, a jól szervezett nacionalista uszító kampányokra, a marosvásárhelyi pogromra, korrupciós botrányokra, bankcsődökre, csempészakciókra és így tovább.

Fentebbi állításomból – mely szerint a kommunista párt lassan-lassan elvesztette minden jelentőségét, szerepe inkább kirakatjellegűvé vált (még a legmagasabb rangú pártaktivistáknak is kisebb volt a valós hatalma, mint egy közepes rangú szakusnak) és a Securitate mind nagyobb hatalomhoz jutott – még le kell vonni egy következtetést.

A változás hatalmi harc eredménye. Felmerül a kérdés, miért a Securitate győzött? Persze a döntőbíró Ceaușescu és szűk klikkje volt, de miért „szavaztak” a Securitatéra? Mert jóval inkább megbízhattak benne, mint a pártapparátusban. Mert bebizonyította, hogy úgy általában komolyabban veszi a dolgát, és különösen az ideológiai hűséget, mint az előbbi. Természetesen már szó sincs marxizmusról, leninizmusról – csupán fanatikus, izolacionista nacionalizmusról és a Vezér* szerepében, a Vezér szükségességében való hitről. És Ceaușescunak igaza volt, attól függetlenül, hogy egy bizonyos helyzetben őt magát elárulták. Céljuk a nemzeti kommunizmus megteremtése volt, és eb-

* Ion Gheorghe Maurert, előbb külügyminisztert, majd 1961-től miniszterelnököt, Ceaușescu 1974-ben távolítja el, amikor bevezeti az államelnöki rendszert, amelyben a pártfőtitkár egyben az ország első embere is.

ben az átlagszekus tízszer fanatikusabbnak, őszintébb nacionalistának bizonyult, mint a közrendű pártaktivista.

Nos, ez a fanatizmus tovább él napjainkban is, bár a szekusok szükség esetén ügyesen leplezik meggyőződésüket; de amikor úgy érzik, hogy „szabad kezük van”, akkor általában kibújik a szög a zsákból. Ez a mentalitás jellemzi Adrian Năstase személyiségét is (bár ami az ő Securitate-kapcsolatait illeti, csupán feltételezéseink vannak). Egyre erősebb a gyanúm, hogy amikor a jelenlegi miniszterelnök „szépen beszél”, amikor reformokról, nyugati orientációról nyilatkozik, ekkor csupán hazudik – amikor pedig elszólja magát, például a volt szekusok védelmében lép fel, a demokratikus játékszabályok ellen: nos, akkor őszinte. (Félreértés ne essék, nem állítom azt, hogy Năstase nem pártolja Románia nyugati orientációját, csupán azt, hogy erre a politikára rákényszerült, miközben reflexei, mentalitása fékezi racionális döntéshozatalát.)

Több írásomban monomániásan ismétlgetem, hogy a Securitate egészen más valami volt, mint a többi kelet-európai titkosszolgálat, nem csupán parancsokat hajtott végre, hanem döntéseket hozott központi, politikai, sőt még ideológiai jellegű kérdésekben is. Hosszú volt a folyamat, amelynek végén a Securitate már erősebb, fontosabb döntési központtá vált, mint a pártállam külpolitikai, ideológiai vezetősége. És bár ez számomra mindig is evidencia volt, csak az utóbbi időben akadtam ennek közvetlen bizonyítékaira.

Amit mostanában tudtam meg a Securitatéről

A *România Liberă* napilap 2002. június 18-án közölte azokat a transzcendentális mozgalom elleni küzdelemmel foglalkozó titkosszolgálati dokumentumokat, amelyekben *expressis verbis* kimondatik, hogy a Securitate übereli az összes pártállami intézményt. A fantaszták és misztikusok keleti, meditációs jógára, relaxációs gyakorlatokra épülő tanfolyama teljesen apolitikus „mozgalom” volt, az államhatalom különösebb figyelmére „méltatlan”, ha csak a diktatúrákban a spontaneitás és autonómia önmagában is nem lenne botránykő. Az, hogy ez a mozgalom felkeltette a hatalom figyelmét, önmagában még nem lenne érdekes, egy típustörténet a miriádnyi kelet-európai abszurdok közül, de – mint a dokumentumokból kiderül – az 1979 és 1982 között működő mozgalom elleni akció, nyilvánvalóan az állam szervei, sőt a párt ideológiai vezetői akarata ellenére, sőt tudomásuk nélkül folyt! Így ennek való részlet, hogy aztán a már meginduló represszió végrehajtását (kirúgásokat, lefokozásokat) a pártszervekre bízták, így az „összeesküvőknek” (elvi-

leg) sejtelmük sem lehetett a Szeku szerepéről. Gyakorlatilag persze nagyon is volt – Romániában éltünk.

Röviden: a Securitate „megállapította”, hogy ez a mozgalom „káros, veszélyes, misztikus jellegű”, ezt nem szabad tűrni, és eldöntötte, hogy lecsap. És most pontosan idézek a Securitate elemzéséből: „Nem befolyásolt minket az a tény, hogy államunk szervei, az Akadémia bizottságai, a külügyminisztérium, a párt ideológiai főosztálya szerint ez tudományos jellegű és hasznos mozgalom”.

A csapás körülbelül 250 embert érintett, és fő célja annak bizonyítása volt, hogy: „mi, a Securitate dolgozói, erősebbek és éberebbek vagyunk a párt és az állam összes többi szervénél, mi az ideológiai kérdésekben is hozzáértőbbek vagyunk, megérdemelten miénk a döntés joga!” A mozgalomban résztvevők, főleg értelmiségiek, nem gyakorolhatták többé hivatásukat, általában egyszerű munkásként alkalmazták őket, a párttagokat mind kirúgták. A humán területen dolgozók legfeljebb szakmunkásként helyezkedhettek el, ám a mérnökök, technikusok, orvosok megmaradhattak a szakmában, csak alacsonyabb beosztásban. A rehabilitálás esetről-esetre eltért, voltak olyanok, akik egy évi fizikai munka után üzemi szociológusok lehettek, mások könyvtárosi beosztást kaptak. De senkinek sem engedték meg, hogy a felsőoktatásba vagy kutatóintézetbe kerüljön.

Ezzel párhuzamosan, 1977-től kezdve, zajlott a szociológiai és pszichológiai tanszékek tervszerű ellehetetlenítése. A pszichológia elvben „virult”, de a bukaresti egyetemen a pszichológia kart már egy évvel a transzcendentális mozgalom elleni harc kibontakozása előtt megszüntették. A szociológia sorsa szintén az elnyújtott elsorvasztás lett. Egy feltételezésbe bocsátkoznék, bár erre nincsenek (még) közvetlen bizonyítékaim, adataim, egyelőre csak a logikára támaszkodom: e két tudomány művelésének ellehetetlenítéséről Elena Ceaușescu döntött – de az nagyon valószínű, hogy valakik tanácsolták, tájékoztatták és befolyásolták. És merem állítani, hogy ezek nem lehettek tudósok, a legopportunistábbak sem lettek volna képesek ilyen abszurdumra. Hivatalnokok, pártfunkcionáriusok sem lehettek – csak szekusok. Priboi-félék.

Priboi, a pribék

A transzcendentális mozgalom elleni fellépés egyik fontos végrehajtója, Ristea Priboi, a „nélkülözhetetlen, kiváló szakember”, 2000 óta Adrian Năstase miniszterelnök legkedveltebb tanácsosa nemzetbiztonsági ügyekben. Akiről Marius Oprea *România Liberă*-beli dokumentum-összeállításából az is kiderül, hogy egykoron az Éter akcióban is

szorgalmasan tevékenykedett (a cél a Szabad Európa, a BBC és Amerika Hangja befolyásának ellensúlyozása, e szerkesztőségek megfigyelése, ügynökök beépítése volt). Nem tréfadolog: a Priboi-féle elemzések és ajánlások alapján döntöttek három SZER-igazgató meggyilkoltatásáról és a zenei műsor vezetője, Cornel Chiriac leszúrásáról, valamint négy fontosabb munkatárs megveretéséről. Ugyancsak Priboi foglalkozott a „vallási tevékenység leple alatt” folytatott „ellenséges aknamunka” leleplezésével.

Az 1987-es brassói munkáslázadás egyik szenvedő alanya bíróság előtti tanúvallomásaiban állította, hogy a megtorlást, a tüntetők megveretését Ristea Priboi irányította. Róla pedig az a pletyka járja, hogy Năstase miniszterelnök azért ragaszkodik annyira hozzá, mert valamikor a tartója volt. (Magyarországon komoly belpolitikai fordulópontot idézett elő, hogy Medgyessy miniszterelnök állambiztonsági tiszt volt, de múltjának ezt a részét a 2002. áprilisi választások előtt eltitkolta. Romániában meglehetősen, a miniszterelnöki bársonyszék közelébe sem kerülhetne efféle múlt, kapcsolatháttér nélkül.)

Mint látjuk, a Securitate képes volt annak „megállapítására”, hogy egy csoportosulás eszmerendszere tudományos vagy épp fordítva, áltudományos. Ha akarták volna, nyugodtan találtak volna olyan tudósokat, akik „tudományos érvekkel” szolgáltak volna nekik – parancsra. Éppen elég elvtelen, karrierista tudósocskák álltak rendelkezésükre. De – erre sem volt szükség! Ők nem „bizonyos értelmiségi csoportokat” akartak kikészíteni – hanem úgy mindenestül alá akarták rendelni az értelmiségi réteget (beleértve a párthű tudósokat, a pártaktivistákat, valamint a párt ideológiai vezetőit is!) a „Szervnek”.

A *Szerv* mindentudó volt – ellentétben a Párttal.

Teszem azt, előfordult Ceaușescuval, hogy támadt egy ötlete: például egyik középkori havasalföldi uralkodót ne nevezzék többé Mircea cel Bătrânnak (azaz Öreg Mirceának), hanem Mircea cel Marénak (Nagy Mirceának). Azonnal teljesítették „kérését” – de profi történészek (avagy profi történelemhamisítók) adták el az új árut. Szóval még Ceaușescunak is szüksége volt a tudósok (tudósok?!) támogatására – a Securitaténak már kevésbé.

Vegyük például a híres *Erdély története* esetét. A 80-as években a budapesti Akadémiai Kiadó által gondozott háromkötetes mű Romániában dühös kirohanásokra készítette a sovén kommunista történészeket. Azt gondolhatnók, bőven akadt profi, sőt őszintén nacionalista, magyargyűlölő történelemhamisító, aki külön felkérés nélkül, hajlamait sem megerősokolva, elítélte volna a munkát.

De úgy néz ki, tévedünk. A Szeku az ő esetükben is szükségesnek találta az irányítást, sőt a kézivezérlest. Armand Goșu jelenkor-történész, a Securitate-dossziék szorgalmas és becsületes kutatója a *Dilema* hetilapban ezt írta: „Az *Erdély történelme* megjelenése utáni román–magyar viszályban a Securitate nem csupán azoknak a történészeknek a személyét jelölte ki, akik e könyv ellen cikket írtak, de ő utasította őket arra is, hogy milyen problémákra koncentrálva s milyen szempontokat szem előtt tartva kell írni, vagyis hogy mit is kell írni.”*

A magyarok és a Securitate

Telefonbeszélgetéseim lehallgatása, környezetem és saját magam megfigyelése idején – a CNSAS irattárának olvasótermében csak az 1989-es megfigyelési dossziémat kaptam meg, ami töredéke lehet az egész anyagnak, de véletlenül belekeveredett egy ’76-os jelentés is – szoros, esetenként baráti kapcsolatban álltam bukaresti magyar értelmiségiekkel, Molnár Gusztávval, Domokos Gézával és másokkal, valamint magyar diplomatákkal. Találkoztunk. Nem titokban. Kölcsönösen meglátogattuk egymást, naponta beszélünk telefonon, azon a bizonyos lehallgatott készüléken. Közülük az általam megkapott oldalakon senkit nem említenek. Bár ők is mind megfigyelés alatt álltak, lakásuk tele volt lehallgató-berendezésekkel.

Szoros kapcsolatot tartottam fenn amerikai diplomatákkal is, az egykori kultúrattaséval, Arthur Lewis-szel egyenesen barátságba kerültem (közös hobbink a dzsessz). Róluk sok mindent megtudok a másfél éve megkapott dossziéból, még olyan diplomatákkal való találkozásokról is, akikre egyáltalán nem emlékszem. De a magyarokról semmit. Az anyagban családtagjaim nevét kivéve egyetlen magyar név sem szerepel.

A magyarázat egyszerű, de félelmetes: az SRI-fiúk (a Román Hírszerző Szolgálat felkészült szakemberei) felfogása szerint mindennek, ami a magyarokkal van kapcsolatban „revizionista tevékenység” a neve, így ma is nemzetbiztonsági kockázatot rejt magában, tehát az egykori megfigyeltnek nem adható ki. Ha egy román szidta a rendszert, az, lévén, hogy antikommunista, antitotalitárius, rendben levőnek találtatik, tehát megtudhat valamit a dossziéjából. Ha egy magyar szidja a rendszert egy román ember vagy néhány amerikai diplomata előtt, az is oké. De ha két magyar beszélget, vagy ha egy

* Armand Goșu, *Obsesiile intelectuale ale Securității* [A Securitate szellemi kényszerképzetei]. In: *Dilema*, XI. évf., 547. szám, 2003. szeptember 26–október 2.

magyar egy magyar diplomatával beszélget – akkor már revizionista tevékenységről van szó. Mi másról beszélhetnek a magyarok egymás között? Természetesen összeesküvést szőnek „Erdély elszakítása” érdekében, és a szekusok agyában mindenekelőtt Erdély van veszélyben. Minden beszélgetés magyarok között nemzetbiztonsági kockázat, és örökre titkos. Ezek a dossziék még „veszélyeztetik a nemzeti érdekeket”, tehát nem lehet őket „kiadni”. Megbocsátható, hogy disszidens és amerikai diplomata barátaim voltak, hogy szidtam a kommunista rendszert. De továbbra is „gyanús” maradok, mert beszélgettem, és most is beszélgetek magyarokkal, akik közül egyik rosszabb, gyanúsabb, mint a másik, még magyar állampolgárok és diplomaták is vannak köztük.

Mindenki tudja, milyen könnyen megkaphatta bárki a kommunista rendszerben, különösen annak sztálinista korszakában a *kém*, a *hazaáruló* címkét; ha zsidó voltál, szinte automatikusan megjelent a *cionista* vád, de mindeme zagyvaságból csupán a *magyar revizionizmus* maradt máig érvényben. Azokat a románokat, akiket 1956 után elítéltek a magyar forradalom támogatásáért, ma tisztelik, és ez jól van így. De megmaradt a gyanakvás az ugyanakkor elítélt magyarokkal szemben, mert az ő vádiratukban automatikusan megjelent a „revizionizmus” kifejezés is.

Testvéremet, 1956-ban, egy feljelentés alapján kirúgták az egyetemről (bírálta a szovjet beavatkozást), de most kézhez kapott dossziéja szerint megfigyelését csupán a 70-es években kezdték meg. Hol van a nyilvánvalóan létező korábbi anyag? Vélhetően még mindig az SRI-nél – hogy trezorban tartják-e, vagy ott hever valakinek az asztalán, csak a magasságos tudhatja.

Ehhez kapcsolódik másik állításom, hogy a Securitate-utódnak tekinthető SRI mindmáig a többségi románság dossziéitól különválasztva kezeli a magyarokéit. Éppen ez, a titkosszolgálatok paranoiás rettegése a revíziótól, a revanstól akadályozza a leginkább, hogy a Securitate által megfigyelt, meghurcolt magyarok is hozzájuthassanak a róluk gyűjtött adatokhoz, hogy információk kárpotlásuk megnyugtatóan rendeződhessen. (Igaz, másnak sem könnyű, de ha a szerv egy-egy Nyugaton is neves román ellenzéki – például Doina Cornea – dossziéjával manipulál, hatékonyabban lehet tiltakozni, és a hivatalt visszakozásra szorítani.)

Szemléltetésül álljon itt most három rövid történet.

1. A dossziék létét igazoló értesítés a CNSAS elnöke, Gheorghe Onișoru aláírásával érkezett: „Tisztelt Bányai Péter, megtaláltuk édesapja, Bányai László megfigyelési dossziéját, amint a SRI átküldi hivatalunkba, értesítjük, és elolvashatja, másolhatja.”

Hat hónappal később, 2003 nyarán ugyanaz a bizottsági elnök viszont már

arról értesít: „Tisztelt Bányai Péter, kutatásaink alapján kiderült, hogy édesapjának sose volt megfigyelési dossziéja a Securitaténál.”

2. Felhívtam Domokos Gézát, a Kriterion Könyvkiadó volt igazgatóját, s dühösen elmeséltem, mennyire kiszúrtak velünk. Mire ő megdöbbenve mondta, hogy két nappal azelőtt ugyanaz történt vele. Fél évvel ezelőtt Onişoru írt neki, hogy „felfedezték dossziéját, rövidesen láthatja”, majd meg arról értesítette, hogy „sose volt megfigyelve, nincs dossziéja.”

Megemlíteném, hogy Domokos egy magyarnyelvű állami kiadó igazgatója volt, és amikor '89 decemberének végén ismerőseivel átkutatta lakását, minden helyiségben legalább három mikrofont talált.

3. Egyik barátom előtt ugyanezzel az egyenszöveggel húzták el a mézes-madzagot, hogy aztán ugyanúgy utasítsák vissza. Majd amikor egyik ismerősénél érdeklődött a történetekről, bizalmasan megsúgták neki, hogy „revizionista tevékenysége” miatt ne is reménykedjen a szebb jövőben. E titokzatos tevékenysége abból állt, hogy bejárt barátjához a bukaresti magyar nagykövetségre – sakkozni.

Amit mostanában tudhattam meg magamról

Itt az ideje szólnom egykori szupertitkos „ügynökmúltamról”. Egy évig kellett várnom, míg a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság, a CNSAS bukaresti központjában megtekinthettem a rólam szóló dossziét. A bizottság hivatalnokai rendkívül korrektek, előzékenyek, bár nyilvánvalóan sok és nehéz a munkájuk, a fő probléma, hogy a titkosszolgálatok nagy nehezen, hosszas nyomásgyakorlás után, fájó szívvel válnak meg egy-egy iratsomótól, s mikor végre átadják, akkor újabb probléma a tárolás, a bizottság épülete kicsi, a dossziék megfelelő, biztonságos és rendszerezett elhelyezése, iktatása bonyolult. A szabály szerint egy teremben nyolc-tíz asztal köré ültetik az ügyfeleket.

Minden kutató mellett végig ott ül egy-egy hivatalnok, nehogy az megsemmisítse vagy megrongálja a dossziét. Ez érthető is, hisz a megfigyelték mellett a besúgók dossziéját is olvashatjuk, egyeseknek érdekükben állhat néhány, túlságosan kompromittáló oldalt eltüntetni. Az én emberem körülbelül egyórányi keresgélés után két dossziéval tér vissza. Kérdem, két külön korszakról van szó? Majdnem bocsánatkérően válaszol: az egyik az ön megfigyeléséről tartalmaz adatokat, a másik az ön informátori tevékenységéről szól.

Összegezzünk! A következő besúgó-típusok ismertek: a megzsaroltak, a megfizetettek, az önkéntesek, a szorgalmasok, s azok is, akik csak „magyaro-

kat jelentettek fel” (és erre ma is büszkék). Úgy tűnik, én egy másik típushoz tartozom: a CNSAS-tól megkapott dosszié szerint konspirációs nevem Bucur volt, és 1979. novemberében szerveztek be, majd 1987-ben mondtak le rólam. Részlet az 1983. márciusából származó iratból: „Bucur nem szállított semmilyen anyagot”. Ezt a megállapítást egy 1985-ös feljegyzés szó szerint megismételi. A lapszélien a főnök kézzel írt utasítása: „Jelentsék, hogy Bucur tudja-e magáról, hogy informátor! [...] Le kell mondani róla, ha nem...” Idézet a velem való találkozás utáni, 1985. április 11-i jelentésből: „Bucur nem tudja, hogy informátor [...] dossziéjában nem szerepel sem szervezési nyilatkozat, sem információs anyag.”

A Bucurról való lemondásra tett, 1987. március 12-i javaslatban (tehát két évvel a fenti jelentés után) az állítás megismétlődik: „Nem szállított semmilyen információs anyagot. [...] Dossziéjában nem szerepel szervezési nyilatkozat. [...] Nem rendelkezik az információadásához szükséges lehetőségekkel, és személyes képességekkel sem, hogy együttműködjék a biztonsági szervekkel.”

Egyelőre ennyit. Maradnak a kérdőjelek. Miért nem létezik legalább egyetlen szervezési nyilatkozat? Lehet, hogy visszautasítottam? Akkor korábban lemondtak volna rólam. Avagy sohasem ajánlották fel a szervezési nyilatkozat aláírását?

Voltaképpen 1974-ben, az első találkozás során mintha tettek volna rá halvány célzást, de akkor sem értettem, és a dossziében sincs nyoma. Lehet, hogy már az 1974-es jelentésből kiderült számukra, hogy semmi esélyük nincs nálam, meg nem is érdemes velem foglalkozni, de nekik is „teljesíteniük” kellett a tervet, így a kataszterben benne maradtam.

Az az első, a dzsessz-témára félreterelt találkozás, amelyről hosszan írtam *Találkozásaim a Securitatéval* című cikkemben, nem szerepel a dossziében! De átvettek belőle részleteket a későbbi, az 1979-es „szervezési” akcióval foglalkozó feljegyzésbe, amely találkozás de facto nem létezett. Illetve ekkor pár perces, említésre se méltó „találkánk” volt, azaz munkahelyemen behívott a szekus, és semleges hangon emlékeztetett arra, hogy a törvény szerint minden állampolgárnak kötelessége jelentenie találkozásait külföldiekkel, amiről én „rendszeresen megfeledekzem”, pedig látogatom az amerikai követséget.

Az 1974-es beszélgetésből még kivehető volt valamiféle burkolt célzás az együttműködésre, míg az általuk idézett 1979-esből erre nem lehet következtetni, mert, elsősorban, a külföldiekkel folytatott találkozásokról szóló kötelező jelentés nem számított informatori tevékenységnek, bár én ilyesmikről se jelentettem soha egy sort se. Másodsorban a hangnem nem volt sem fenyege-

tő, sem túl meggyőző. A szekus, munkahelyemen, csak úgy, unalmas stílusban, hivatali feladatként, eszembe juttatta kötelességemet.

Lehet, szakmai sikertelenségnek tekintették a visszautasítást, amire persze már azért sem kerülhetett sor, mert nem ajánlottak fel semmit – nekem legalábbis nem tűnt föl. Aztán a beosztott szekusok hamisan jelentettek a felőbbségnek azt írva, hogy „pozitív hozzáállásom van”. És nyolc évig nyúztak egy történetet, amely a valóságban egyáltalán nem létezett.

Érdekes, hogy legalább az egyik főnök élt a gyanúperrel, és kérte beosztottait, jelentsék: tudok-e arról, hogy besúgó vagyok? De a válasz („nem tudja”) nem volt elég ahhoz, hogy azonnal lemondjanak rólam.

Sokféle meglepetés érheti az embert, de engem azért ma is foglalkoztat, hogyan lehet „nem tudni”, hogy te magad voltaképpen besúgó vagy? Véleményem szerint egyetlen módon: a rád állított szekusok fel sem ajánlották a besúgást, és főnökeiknek is hazudtak. Végül azonban mégis megfizették besúgó munkámat: a rólam való lemondást eldöntő határozat utolsó mondata így hangzik: „Javasoljuk átadását az SMB-nek, a nacionalistákkal, irredentákkal foglalkozó osztálynak.” Logikus. Ha nem akartam besúgó lenni, akkor, ugye, nacionalista, irredenta vagyok!

(Az iratcsomó áttanulmányozása után végül feltettem a kérdést a hivatalnokoknak, miért is van nekem informátori dossziém? Nem nagyon értették ők sem, de felajánlották, hogy adnak egy afféle „becsületességet bizonyító” igazolást arról, hogy nem voltam besúgó. Nincs erre szükségem. Ha *ad absurdum* valakinek gyanús lennék, átadom az egész iratcsomót.)

Velünk élő történelem

A Securitate – amely egyébként is egyedülálló önállósággal rendelkezett a kelet-európai állambiztonsági szolgálatok között – a legérintetlenebb módon mentette át magát a „demokráciába”.

Nem csupán arra gondolok, hogy a szekusok mennyit fondorkodtak abban a három hónapban (az 1989 karácsonya és az 1990-es marosvásárhelyi pogrom közti időszakban), amíg papíron a szerv nem létezett, hogy aztán SRI néven újraélesszék azt. Nem csak arra, hogy az önállóságát azóta részben visszaszerzett hivatal többször gyanús ügyekbe keveredett, hogy a politikai pártokban vezető szerepet játszó szekusok nem felejtik, honnan jöttek, hogy a gazdasági életben meghatározó szerepet játszó alakok jó része egykori szekus vagy olyan egyén, aki ma is titkosszolgálati kapcsolatokkal rendelkezik. A Szeku ugyanis valójában nem valamiféle fosszília, ősközület, hanem

nagyon is élő szervezet. Ma úgy mondanók, *network*, amely sajátos nyelvel, kultúrával és mentalitással rendelkezik, képes az alkalmazkodásra, de lényege változatlan, és ez a változatlan lényeg az izolacionista nacionalizmus.

Az Szeku-SRI (jog)folytonosságot bizonyítja másfél éve megkapott megfigyelési dossziém is. Ezt 1989. november 18-án azért nyitotta meg Bukarest Főváros Securitate-igazgatósága (DSS), mert „ellenséges magatartást tanúsít a szocialista rendszerrel szemben”, amit súlyosbított az a tény, hogy „van egy testvére az NSZK-ban”. A DSS munkatársaként Bercaru Virgil* őrnagy írta alá azt az utasítást, miszerint „Banu” esetében az ellenőrzést megfigyelésnek kell követnie.

Ha az SRI nem lett volna a Szeku tevékenységének folytatója, akkor többé nem figyelték volna meg azokat, akik ellenséges „magatartást” tanúsítanak, ellenséges „tevékenységet” fejtenek ki a szocialista rendszerrel szemben. Minden effajta aktát rögtön az SRI „megalakulása” után archiválni kellett volna, és el kellett volna zárni a ma is működő szolgálat elől. És lám, nem ez történt – legalábbis az én dossziém azt bizonyítja. A megfigyelésem megszüntetésére tett javaslat dátuma 1990. szeptember 28., amit az SRI elhárító osztályának helyettes vezetője 1990. november 3-án hagyott jóvá. Tizenegy hónappal a „forradalom győzelme” után jutottak az SRI-dolgozók arra a következtetésre, hogy megfigyelésemet be lehet szüntetni, bár „ellenséges magatartást tanúsítottam a szocialista rendszerrel szemben”, és rokonom volt külföldön.

Ez a bizonyos oldal az én dossziémból – tudomásom szerint – az első formális, jogi bizonyíték arra, hogy a Securitate sohasem szűnt meg, csupán nevet változtatott. Bizonyíték arra, hogy a SRI-sek nem csupán erkölcsi és politikai értelemben, hanem jogilag is a Securitate utódjának tartják magukat. Egy párhuzam: a FSN-ről, a Nemzeti Megmentési Frontról sokszor mondtuk, hogy a Román Kommunista Párt utóda. De a FSN azért mégsem volt olyan ostoba, hogy – teszem azt – döntést hozott volna a Román Kommunista Párt utolsó kongresszusa bizonyos döntéseinek módosításáról.

Annak a ténynek, hogy az aktát csak novemberben zárták le – mondhatja az olvasó – lehet jobbindulatú olvasata is: egyszerűen annyi ügyet kellett át-

* Bercaru 1989 után az Igazságügyi Minisztériumban dolgozik, ezredesi beosztásban. 1999. november 30-án Emil Constantinescu dandártábornoki rangra emeli. 2001. januárjáig a Korrupcióellenes Bizottság vezetője, e tisztségéből a Năstase-kormány igazságügy-minisztere, Rodica Stănoiu váltja le a szamosújvári börtön körül kipattant korrupciós botrány miatt. Ezután a tábornok kéri tartalékba helyezését, felettesei elfogadják. Forrás: *Lista lui Secu – Literale A și B* (A szekuslista. A és B betű), 1. szám, III. oldal. Megjelenik az *Academia Cațavencu* satirikus hetilap és az Institutul Român de Istorie Recentă (Román Jelenkor-történeti Intézet) közös mellékleteként. *Academia Cațavencu*, 13. évfolyam, 49 (626). szám, 2003. december 9–15.

nézni és annyi aktát kellett lezárni, hogy csak ekkor kerültem sorra. Jó-jó, de ez még nem válasz arra a kérdésre, hogy miért maga a szolgálat minősítette a nyilvánvalóan törvénytelenül összeállított aktákat döglöttnek, így lezárhatóknak, illetve arra, hogy tudja-e valaki, a volt szekusok milyen szempontok alapján hagytak nyitva dossziékat mind a mai napig.

A legérdekesebb kérdéshez jutottunk.

„Nem érdemes megnézned a dossziédát, úgysem teljes”

Divatos manapság ez az ostobaság. Nekem más a meggyőződésem. A dossziék valóban hiányosak, megítélésem szerint az érintettek körülbelül az egyharmadát kapják kézhez. A többi tudatos elrejtéséről volna szó vagy zűrzavarról, felületességről? Biztos vagyok benne, hogy erről is, arról is. De ez nem ok arra, hogy szkeptikusokká váljunk. E szerint a logika szerint ki lehetne jelteni, hogy a régészetnek semmi jelentősége, csak apróbb maradványokat lehet találni, véletlenszerűen. Igaz, de ezeknek a darabkáknak az alapján a távoli múlt hiányos, a valóságot mégis megközelítő képét lehet rekonstruálni. Kétféle mulasztás létezik: az egyik véletlenszerű (itt tökéletes a párhuzam a régészettel), a másik akaratlagos.

Mit ismernénk meg azokból a dokumentumokból, amelyekről tudjuk, hogy léteznek, de készakarva nem adják ki őket? Lehet, hogy nagyon sokat, nem is annyira a múlttól, mint inkább a jelenről. Mert mit is tart ma „titkosnak” a nemzetbiztonsági hivatal, mi jelent ma „veszélyt” Romániára nézve?

Egy példa: az Ursu-dosszié és Ursu naplója. Gheorghe Ursu építészmérnök dossziéjának és különösen naplójának „eltűnése” sokat elárul. Ez a nagy műveltségű férfi 1944-től írta naplóját, amiben beszámolt a korszak szellemi életének kiválóságairól, és mellékesen szidalmazta a rendszert és a Vezért. A naplót a Securitate elkobozta, és Ursut 1985 januárjában, egy rendőrségi fogdában, agyonverték. Ezek után a „jogállami” SRI hivatalosan közli a bűnösöket felelősségre vonni akarókkal, hogy akik az építészmérnököt megölték-megölettek, nagyon fontos emberek, leleplezésük, megbüntetésük ellentétben áll a „nemzeti érdekekkel”. A napló kiadása szintén ellentmond a „nemzeti érdekeknek”. Cenzúra már nincs, a napló megjelenését nem lehetett volna megakadályozni, tehát eldugták, lehet, meg is semmisítették. És ez 1996 után, a „demokratikus” Emil Constantinescu korában történt, aki így, legalábbis nemtörődömsége folytán, az egykori gyilkosok bűntársa lett. (1996. május elejéig a demokratikus ellenzék által oly sok okkal bírált Măgureanu vezette a SRI-t, de a Securitate irattára néha csak-csak kutatha-

tó volt. Constantinescu nevéhez fűződik, hogy az iratokat elzárták a történészek elől.) Tavaly aztán végre 15 évre börtönbe zárták az Ursut agyonverő egykori rendőröket, akik akkor már egyébként bankárokként tevékenykedtek. A parancsot kiadó szekusok felelősségre vonásáról azonban természetesen szó sem esett. (Lásd még: *Igaz-e, hogy „minden népnek olyan kormányja van, amelyet megérdemel”?* c. fejezet *Ursu* c. alfejezetét.)

(További furcsaság a CNSAS iratkezelésében, hogy a kutatónak bemutatott példányon nemcsak a besúgók neveit törlik, hanem minden valós nevet letakarnak – kivéve a szekusokét! Ez önmagában nem sokat jelent, de értelmetlen.)

Pihenésképp álljon itt néhány részlet „Banu” 1989-es megfigyelési dossziéjából, vagyis az enyémből; további bizonyítékként arra, hogy az állambiztonság sem volt mindenható, szuperintelligens, hideg racionalitással működő gépezet.

„Szakállt hord, sántít az egyik lábára” – írják, s mindez igaz, a röhejes csupán az, hogy több ízben, fontoskodva ismételtetik, méghozzá, „szomszédoktól szerzett információként”. Látható tehát, szomszédaim semmi olyant nem mondtak, ami ne lett volna nyilvánvaló. „Levelezik egy személlyel, aki illegálisan hagyta el az országot” – ja, a bátyámmal. Jellemzésem – feltehetően besúgások alapján –: „szorgalmas a munkahelyén, kiegyensúlyozott, nyugodt ember, egyáltalán nem érdeklődik a politika iránt, társaságban sem politizál”. Nos, mindezeknek épp az ellenkezője volt igaz. Tán minden besúgó kedvelt engem, tehát igyekezett megvédeni.

„Egy utcakarításra küldött csoportról készített fényképeket, valószínűleg azért, hogy emigrálása után felhasználja.” Majd: „Egy fényképéssel jelent meg, akit arra kért, fényképezze le őt seprűvel a kezében.” Itt egy kicsit összezavarodtak az elvtársak: egy oldallal előbb még én készítettem a fényképet, mostanra megtudták, hogy én kértem meg egy fényképészt annak elkészítésére. Az igazság az, hogy akkoriban a kutató(intézeti) értelmiséget „értelmes” munkára fogták, mi például munkaidőben, társadalmi munkában, Bukarest utcáit separtuk. Az gyengeelméjűség tökéletes bizonyítéka, hogy a sepregetési „üggyel” hat ügynöki jelentésben is foglalkoznak.

„Íráspróbát kell szerezni tőle, hogy össze lehessen hasonlítani azonosítatlan szerzők írásával.” „Tetteinek dokumentálása a törvény alapján való felelősségre vonás érdekében.” „Az 'S' eszköz felhasználása velem, feleségemmel és az NSZK-ban élő testvéremmel szemben.” „Feltárni minden, elsősorban a nemrég megszökött Bányai Lászlóval való kapcsolatát, aki Ausztriából írt neki.” (Ez egy kicsit furcsa: ugyanazon az oldalon kétszer esik szó a testvéremről: egyszer, mint olyasvalakiról, aki évek óta az NSZK-ban él,

ami igaz volt, másodszer, mint aki nemrég szökött ki, és Ausztriában van lágerben!)

„Meg kell akadályozni, hogy bármiféle anyagot kijuttasson az országból, vagy hogy azokat ellenséges célokra használja fel” – vagyis a seprűs fénykép kijuttatását! „Félrevezető lépésekkel cselekvésre kell rábírnunk, hogy leleplezze igazi szándékait” – bizarr, nemigen értem. „A szomszédok úgy tudják, hogy az alany »magyar zsidó«. [...] Egy tányérből eszik a kutyáival és a macskájával.” Arcátlan szekus hazugság: egy kutyám volt és két macskám, és nem én ettem az ő tányérjükből, hanem ők az enyémből.

„Ezen és ezen a napon, ebben és ebben az órában telefonbeszélgetést folytatott, amely alatt megbeszélte egy brigi partit Florival, egy nyugdíjas orvosnő barátnőjével; elégedett hangon számolt be Zsivkov bukásáról.” A „brigi” voltaképpen bridzs volt, a többi stimmel.

Beszédesen vall a szekus munkaerőkről és -szakmaiságról (a fenyegető magyar revizionizmus mellett ez az, amelyre a Securitate működésben tartásának hívei a leginkább hivatkoznak) az a tény is, hogy másfél év alatt nem sikerült kinyomozniuk, hol is lakom pontosan a Drumul Taberei lakótelepen. Nehéz dolguk lehetett, mert nem volt olyan hivatal, nyilvántartás, okmány, ahol ez a szupertitkos adat ne szerepelt volna. Arról nem is szólva, hogy lakásom afféle nyílt klubként működött, részben dzsesszrajongók, részben bridzsezők látogatták, átlagban napi legalább tizenöt személy, s legfeljebb néhányukat ismertem személyesen.

1987-ben beadtam kivándorlási kérelmem Izraelbe. Akkoriban az a hír járta, hogy fél év alatt ki lehet jutni, nekem nem sikerült, csak 1989. december 18-án engedélyezték. De hát akkor már nem volt időszerű. Érdekes két mondatot idézni, ami végleges távozási kérelmem szekus jóváhagyását indokolja: „A vállalat udvarán található kóbor kutyákkal való foglalkozás vonalán működik.” Bámulatos stílus! Meg: „zenei témájú beszélgetéseket folytat”. Ma sem tudtam kibogozni annak a logikáját, hogy végleges távozáskor miért részesültek előnyben a zenét és a kóbor kutyákat kedvelők. Valószínűleg ez is egyike lesz a Szekuval kapcsolatos megfejthetetlen rejtélyeknek.

Bár ez maradna a legnagyobb! 2003 őszére azonban végérvényesen kiderült, hogy ami a Securitate-múltfeltárást illeti, a szenvedő alanyok a romániai civil társadalom, a sajtó (esetleg az ellenzéki pártok) szolidaritásán, akcióin kívül nyugati nyomásgyakorlásra nemigen számíthatnak.

A hetvenes évek és az ezredforduló párhuzama

Az Egyesült Államok hivatalosságait például nemigen zavarja, hogy az észak-atlanti tömb, a NATO friss tagja, azaz Románia titkosszolgálatában kétes alakok szolgálnak. És ez enyhe kifejezés, hiszen ez utóbbiak minden erejükkel érintetlenül meg akarják őrizni a Ceaușescu-féle nemzeti kommunizmust, azaz a nacionalista sztálinizmust, és nem csupán a „nyugati demokráciák” befolyásától vagy a Gorbacsov-féle „revizionista elhajlásoktól”, hanem még a negyedszázaddal azelőtti Hruscsov-, Kádár- vagy Tito-féle minimális reformoktól is.

A dolgot bonyolítja (vagy inkább egyszerűsít az összképen?), hogy Románia nemzetközi imázsa, az ország nemzetközi megítélése, s többek között az, ahogyan az iraki háború kapcsán az Egyesült Államok baráti államként kezeli az országot, ugyanúgy érdemtelenül pozitív, mint amilyen érdemtelenül ismerték el Ceaușescu „különutas” politikáját 1968-tól egészen a 80-as évek közepéig. Nixon, De Gaulle, II. Erzsébet és mások rendre fontosabbnak vélték Ceaușescu szovjetellenességét, mint kellett volna, még saját érdekeik szempontjából is túlértékelték szerepét, függetlenül a dolog erkölcsi vetületétől. Elnézték, hogy diktátor, hogy sötétebb sztálinista figura, mint bármelyik kollégája, „barátként” kezelték, bratyiztak vele, magas kitüntetésekben részesítették stb.

Ceaușescu jórészt ennek a nemzetközi megítélésnek köszönhette (kül)politikai karrierjét. 1968, Csehszlovákia lerohanása, a legszebb ajándék volt számára. Sokszor elmondták, hogy akkori kiállásával nyerte el a nép, az értelmiségi elit és a Nyugat támogatását. Azt kevesebben tudják, hogy a diktátor egyáltalán nem volt bátor, pontosan tudta, hogy semmit se kockáztat, s ha nem is volt bölcs, rendkívül ravasz volt: ekkor jött rá arra, hogy itt a nagy pillanat egy legalább tíz éven keresztül működő blöffel előállni. Háborítatlanul felépíti az egyre egyszemélyesebb diktatúrát, minden téren egyre sztálinistább irányba tolja a rendszert, és az első diktátor lesz, aki mindezt a külföld megtorlásától való félelem nélkül viheti véghez. Elég annyit elterjesznie magáról bel- és külföldön: én és az országom liberálisak és demokraták vagyunk – de ha nem akarjuk, hogy a Szovjetunió Romániát elfoglalja, egy ideig úgy kell tennünk, mintha nem volnánk ilyenek.

A „magyarbarát” diktátor

A hetvenes évek legelején történt, hogy Michel Tatu, a *Le Monde* vezető kelet-európai elemzője, a lap volt moszkvai tudósítója, így írt Romániáról (szö-

vegét emlékezetből idézem, de annak idején annyira megdöbbenett, hogy tartalmára világosan emlékszem): „Ceașescu a Székelyföldre, a Magyar Autonóm Tartományba látogatott. Beszédét magyarul tartotta meg, hiszen közismerten kedveli a magyarokat, és jól beszéli nyelvüket.” Ebből annyi igaz, hogy beszéde végén, mintegy maximális engedmény gyanánt, kinyögött anynyit magyarul: Éljen a Román Kommunista Párt!

Ezt a tudósítást most túl bonyolult volna dokumentálni, de érdemes utána nézni Tatu múltjának. 1974-ben, közvetlenül azután, hogy Szolzszenyicint számúzik a Szovjetunióból, mint a *Le Monde* külpolitikai főnöke hozzájárul az író és a többi orosz disszidens elleni kampányhoz. 1974. március 5-én a *Le Monde* harsogva közli a hírt: „Szolzszenyicin Pinochethez utazik megünnepelni a chilei puccs évfordulóját”. Ebből egy szó sem volt igaz. Pár nap múlva, eldugott, apróbetűs helyesbítéssel ismeri el tévedését. (A Szolzszenyicin-ellenes hadjárat ellen André Glucksmann francia filozófus, 1968 egyik jelentős támogatója 1974. május 15-én nyílt levélben tiltakozik, rágalomnak nevezve Tatu cikkét.)

„Geopolitikai” stratégiák, vezető politikusok fontosabbnak hitték a 70-es évek Romániáját, mint amilyen valójában volt, és ezért érdekükben állt, hogy ebben az országban fennmaradjon a status quo, bármilyen is legyen az (a romániai elnyomatás mértéke csak 1983–85 táján kezdett komoly nemzetközi aggodalmakat okozni, amikor a lakosság szabályosan éhezett). Hasonló helyzetben lehet most, az ezredforduló után, külpolitikai téren a Szociáldemokrata Párt (PSD) kormánya. Kissé nyersebben fogalmazva: ami a látszatdemokratizálást illeti, bármit megengedhet magának.

Ezért másodlagos fontosságú kérdés nyugaton, hogy a SRI-n belül ki akadályozza a múltfeltárást. Inkább az számít, hogy a volt Securitate-tisztek a jelenben milyen mértékben tekinthetők hű csatlósoknak. Az e „múltat végképp eltöröljük” attitűd kiemelkedő bizonyítéka, hogy George Tenet, a CIA igazgatója, 2003. október 16-án, Washingtonban érdemei elismerése mellett kitüntette Radu Timoftét – kollégáját az SRI élén.

Klikkharcok és a múltfeltárás esélyei

Ez az elismerés mintegy „bebetonozza” Radu Timofte helyzetét a hírszerzés élén – ő az, aki minden eszközzel akadályozza a Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság munkáját. Timoftének szüksége is van a washingtoni megerősítésre, mert a romániai kormánypárt, a PSD-n belüli klikkek, a maffia-

szerű érdekcsoportok, 2003. szeptemberétől, szabályos háborút folytatnak ellene. Ez a hadjárat azért is érdekes, mert eddig a legtöbb PSD-s politikusról, titkosszolgálati vezetőről avagy gyanús üzletemberről a közvélemény sejtethette, hogy „Iliescu embere”, „Năstase embere” vagy „helyezkedő, semleges figura”.

A SRI vezetősége elleni fellépésben sok minden összezavarodik, már nem látszanak a frontvonalak, nem tudni, ki hova is tartozik, és miért? Mintha valami belső bomlás következett volna be 2003 őszén a párton és a titkosszolgálatokon belül. Az a benyomásom, hogy részben spontánul tört ki a háború, nem a Vezéreket követik. Úgy tűnik, a párt alapító atyja, Iliescu, vagy a pártelnök-kormányfő, Adrian Năstase sem tudja pontosan, kire is számíthat, ki a potenciális áruló. De a sajtóban is nagy a zavarodottság: mintha egy akciófilmet néznénk, ahol összevissza lövöldöznek, csak azt nem érti a nagy többség, kicsoda lő kire, és miért.

Bonyolítja az egészet, összezavarja a „frontokat”, hogy politikai érdekek keverednek gazdaságiakkal. Eltérően teszem azt a magyarországi szokásoktól, itt sok olyan félig-meddig gyanús gazdasági, kereskedelmi tevékenység folyik, amelynek irányítói rivális politikai pártokhoz tartoznak, sok olyan „üzletember” működik, aki választási kampányok idején egyszerre támogat kormányon levő és ellenzéki pártokat, érdekcsoportokat. Ennek óriási előnye, hogy nem kell aggódni amiatt, hogy „a másik fél győz, s leleplezi a mi korrupciós ügyeinket”, ugyanis a legtöbb ilyen ügy közös business. Ennek a bratyzásnak megvannak a veszélyei is: amikor nagy horderejű gazdasági döntést hozol (például az országos kőolajtársaság, a Petrom privatizálásáról), saját pártod, klikked bizonyos fontos személyiségeinek az érdekeit sértheted. És nem kizárt, hogy ezek az érdekek fontosabbak az illetőknek, mint a politikai hűség. És akkor a dolgok összezavarodnak.

Eddig sohasem fordult elő semmiféle nézeteltérés a SRI és a SRI-t felügyelő parlamenti bizottság között, sőt a „felügyelő” (vagy ellenőrző?) testület inkább afféle SRI-üggyédként lépett fel minden vitás helyzetben, többek között a Securitate-irattár kérdésében. 1996 előtt, a SRI Măgureanukorszakában, még előfordultak nyilvánosságra került vizsályok titkosszolgálatok, illetve titkosszolgálati vezetők közt – de utána a dolgok lecsendesedtek, sikerült diszkrétebben megoldani a vizsályokat, mindenesetre ezután hét évnyi viszonylagos csend következett.

A botrány akkor tör ki, amikor Timofte leváltja a SRI első helyettesét. Erre a szolgálat munkáját ellenőrző parlamenti bizottság elnöke, a PSD parlamenti képviselője, Ioan Stan megdöbbenését fejezi ki, mert testületét nem értesítették előre. Timoftét a bizottság meghallgatja. Utána a testület nyilat-

kozatot ad ki, amely megdöbentő módon – bár randa bükkfanyelven – bírálja a SRI-t. Részletek: „A SRI késlelteti a bizalmas információkat védő intézkedések bevezetését, a szolgálat működését érzékenyen érinti az országos, illetve helyi vezetők gyakori váltogatása. A szolgálatnak nincs világos személyzeti stratégiája, késik a NATO-standardokat bevezető reform, ez késleltetheti csatlakozásunkat a nemzetközi szervezethez. Az intézmény vezetéseinek gyengesége miatt erős a vulnerabilitás.” (Ez utóbbi csúf mondat azt szeretné közölni, hogy a vezetés hibája miatt folyamatosan bizalmas információk szivárognak ki.)

Timofte magabiztosan kéri a védelmi, hírszerzési ügyekben illetékes Legfelsőbb Védelmi Tanácsot (vezetője a mindenkori államelnök, most éppen Ion Iliescu), hogy a bíráló hangvétellő jelentés miatt hallgassa ki Stant.

Stan replikája: a SRI mindaddig sebezhető marad, míg nem zárja végre le a volt szekusok ügyét, azokét, akik nyilvánvalóan politikai rendőri munkát folytattak. Itt az ideje őszintén bevallani legalább azt, hogy a volt szekusok közül hányan dolgoznak a SRI kötelékében, és meg kell szabadulni azoktól, akiknek kompromittáló a múltjuk. Timofte hosszú időn keresztül azt állította, hogy a kompromittált szekusokat eltávolították. Pár nappal ezelőtt meggondolta magát, kijelentette, nem is az ő feladata megállapítani, ki volt politikai rendőr s ki nem, hanem a CNSAS-é. De épp ő nem adja át a CNSAS-nek a dossziékat! Mikor mond igazat? Timofte tényleg elbocsátott jó néhány SRI-tisztet, de a NATO kritériumaitól egészen eltérő szempontok alapján. „Sajnos Timofte úr a régi idők, a teljhatalom után nosztalgiazik.”

Nagyon kínos, hogy a PSD-vezetők most kénytelenek pontosan olyasmikkel vádolni a SRI-t (reformellenes, nem felel meg a NATO elvárásainak stb.), amelyek miatt eddig csak az ellenzék tiltakozott. Ráadásul Ioan Stan csupa olyan kifogást vág Timofte fejéhez, olyan általános problémákat sorol fel, amelyek 2003 nyarán különösebben nem súlyosbodhattak. Pedig a SRI vezetői és a bizottság közti, 2003. június 11-i tanácskozás után még elismeréssel szólt a titkosszolgálat működéséről! Mi lehetett a változást kiváltó egyetlen ok? Az első helyettes leváltása.

A felszínen úgy tűnik, hogy a kormánypárt Năstase-klikkje Stan vezetésével politikai okok miatt támadja az Iliescu befolyása alatt álló SRI-t. Egyedül a SRI-t ellenőrző bizottság Nagy-Románia-párti képviselője nyilatkozta azt, hogy a konfliktus hátterében az országos kőolajtársaság privatizációja körüli érdekellentétek állnak.

Az első helyettes a stratégiai fontosságú vállalat eladásának súlyos következményeire figyelmeztette az illetékes állami hatóságokat, ezért váltották le – így a nagy-romániás képviselő. A Petrom iránt egy tucat nemzetközi

olajmulti mellett az amerikai alelnök, Dick Cheney érdekkörébe tartozó Halliburton is érdeklődött 2003 nyarán. A vállalat egy kompromittált román üzletember, Ovidiu Tender részvénytársaságával alakított konzorciumot, és így indult a magánosításért. A Halliburtonért Bukarestben Dave Laser, a cég elnök-igazgatója lobbizott úgy, hogy ötórás villámlátogatást tett Bukarestben. Július 2-án külön-külön találkozott Iliescuval és Năstaseval. Rá két hétre az USA kereskedelmi államtitkára vetette latba befolyását. Ennek ellenére novemberben az Ipari Minisztérium véglegesen kizárja a Halliburton–Tender konzorciumot a Petromra pályázók köréből.

Iliescu és köre inkább pártolja az amerikai cégek gazdasági térnyerését, mint Năstase klikkje. Tehát a torzsalkodás mozgatórugója részint gazdasági, részint pedig a titkosszolgálatok feletti befolyásszerzés, melyből váratlanul a „civil ügyért”, a múltfeltárásért küzdő, de folyamatosan akadályoztatott állami hivatal, a CNSAS profitált (amely azért döntésképtelen több mint egy éve, mert a PSD-jelölte bizottsági tagok sztrájkolnak, nem jelennek meg az üléseken).

Miről is van szó? Mindkét (vagy tán több mint két) fél soraiban számos volt Securitate-tisztet találunk, s a torzsalkodó felek ellenérdekeltek a múltfeltárásban. Amikor a CNSAS közzé akarta tenni a bizonyítottan „csúf múltú” szekusok listáját, mindannyian összefogtak, botrányt provokáltak, fel akarták oszlatni a bizottságot. Ebben a kérdésben Năstase, Iliescu és társai mindig következetesen egyetértettek. Mi is történt most? A Petrom-botrányban Stan bizottsági elnök Timofte elleni vádsorozatában meggondolatlanul bevetette a „múltfeltárás elszabotálása” témakört is – hát azt nem mondhatta, hogy a „csúf Timofte” beleszól abba, ki vásárolja fel a Petromot, és inkább Iliescu-ra, mint Năstase-ra hallgat!

Ami a volt Securitate-tisztektől való megszabadulást illeti, az erre vonatkozó NATO-elvárások a román ellenzék mitológiájához tartoznak. Ha valamit akar a NATO, akkor az annyi lehet, hogy megbízhatatlan emberek ne jussanak hozzá bizalmas információkhoz. Ismétlem, Nyugaton senkit sem érdekel sem politikusaink, sem szekusaink múltja.

Ám minket, a román társadalom egy részét, igenis érdekel az, szeretnénk megismerni. Az ebben ellenérdekelte Iliescu–Năstase tábor tulajdonképpen az igazat mondta, amikor azt ismételte, hogy a NATO-kérdésben a Securitate nem számít, és most jelentette ki első ízben, hogy komoly problémák vannak a SRI körül, a volt szekusok tevékenysége nem épp „nélkülözhetetlen”, hogy a SRI-ben egyesek intrikákkal, zsarolással töltik államkaszából fizetett idejüket. Iliescu általánosságban elismerte, hogy a Legfelsőbb Védelmi Tanácsnak foglalkoznia kell a volt Securitate-tisztekkel; Năstase ke-

vésbé óvatosan, lényegében a CNSAS reformértelmiségi tagjainak álláspontját támogatta (tegyék közzé a Hivatalos Közlönyben a bizonyítottan politikai rendőrként ügyködő szekusok névsorát).

Úgy tűnt tehát, Timofte pozíciója meginog, lélegzethez jut a CNSAS, esélyhez a múltfeltárás. Erre tett pontot a SRI-igazgató CIA-kitüntetése, amely politikai értelemben szinte érinthetetlené tette Timoftét. Továbbá „a múltat végképp eltöröljük”-trendet erősíti, hogy Iliescu novemberi washingtoni látogatásán George W. Bush elnök mély sajnálatát fejezte ki amiatt, hogy kollégája nem lehet további négy évre államelnök. Năstase pedig beletörődött, hogy Iliescu „jóembere” marad a legfontosabb titkosszolgálat élén, és valószínűleg nem fájlalja, hogy jónéhány szekus „erkölcsi leleplezése” ismét lekerült a politikai napirendről. Sokkal kellemetlenebbül érinti a PSD pártfegyelmének lazulása – pedig ez korántsem okoz akkora kárt, mint a Securitate-*network* működése, amely legalábbis felerészben felelőssé tehető azért, hogy Románia társadalma 1989 óta annyi ízben volt kénytelen súlyosan csalódní a rendszerváltásban.

A történelemhamisítók és pénzmosók baráti társasága

A Hét, új folyam, 2004. október 14.

A demokráciában a korrupció, az üzleti élet és az igazságszolgáltatás befolyásolása csak diszkréten történhet.

máig is döntő személyes viszonyok, azaz a bizalom, a barátság, a cinkosság, a vetélkedés és a kölcsönös zsarolás alapján szövődő kapcsolatháló, amelyek máig, nem is akármilyen mértékben befolyásolják a hatalmi viszonyokat, a hetvenes években alakultak ki. Ebben a teljesség igénye nélkül összeállított írásban négyük működésének bemutatásával próbálom ismertetni, mennyit ér még 2003 fordulóján is a diktatúrában (és a Securitate berkeiben) kialakult barátság.

Az amerikai Kurt Treptow és Larry Watts is Ioan Talpeş nyolcvanas években kialakult történész-baráti köréhez tartozik (a kilencvenes években lép be a képbe a két *businessman*, Ovidiu Tender és a hollandiai Willem Matser). A három történész akkoriban a Hadtörténeti Intézetben dolgozik – innen a rendkívül szoros kapcsolat. Az intézmény vezetője Ilie Ceauşescu, a diktátor bátyja. A baráti társaság szakterülete a történelemhamisítás, a nacionalista propaganda: egyfelől a Vasgárda szélsőjobboldali ideológiáját igyekszik a köztudatba visszacsempészni (az ortodox fundamentalizmus nélkül), másfelől következetesen holokauszt-tagadással foglalkozik, Antonescu marsallt próbálja tisztára mosni az 1940–1942-ben többek között Transznisztriában végrehajtott népirtás vádjá alól, sőt tragikus sorsú háborús hősként beállítani. És persze magyarelles könyveket, cikkeket írnak, „féltik Erdélyt”.

Talpeş, Treptow, Watts és – Tender. Mielőtt az Iliescu- és Năstase-rendszer elé négy, a titkosszolgálatokhoz meglehetősen szorosan kötődő, tevékenysége révén a korszakot fémjelző figuráját bemutatnám, szeretném leszögezni, hogy azok a

Dákok, magyarok, zsidók

Talpeș, Watts és Treptow fontos szerepet játszott Ilie Ceaușescu intézetében, a nacionalista történelemszemlélet terjesztésében. Ez a szemlélet a diktátor meggyőződésénél, a kommunista párt hivatalos ideológiájánál is radikálisabb volt. A Kondukátor ugyanis következetesen a dákok és a rómaiak utódainak tartotta és nevezte a román népet, míg bátyja, Ilie, kizárólag a dákok utódainak. Szerinte ugyanis a rómaiak csupán rosszat műveltek a meghódított Dáciában.

A dáksághoz fűződő misztikus eredet nem öncélú hazugság: a hiper-nacionalizmus elméleti megerősítése. E szerint a románság a legősibb európai nép, minden keresztény nemzetnél régebben Krisztus-hívő stb. Alapvető dogmája, hogy idegenek soha semmilyen hatást nem gyakoroltak az országra és a nemzetre.

Ez a történelemszemlélet – amely természetesen nem múlt ki a kommunista rendszerrel együtt – volt a kiindulási pontja az említett hármasfogat munkásságának, amiben semmi meglepő nincs, még akkor sem, ha hármójuk közül ketten amerikaiak. Az igazi meglepetés 1989 után következett be, amikor ezt a társaságot „előléptették”, tagjai mind közelebb kerültek a hatalmi központhoz: Talpeș és Watts hosszú évek óta az elnöki hivatalban dolgozik, Iliescu tanácsosa.

Ez pedig komoly ellentmondásnak tűnik, hiszen Iliescu sohasem védte, mentegette Antonescut, illetve a Vasgárdát (bár Románia felelősségét a zsidóüldözésben megpróbálta minimalizálni). Politikai súlya (érdeke?) nem volt elég ahhoz, hogy határozottabban felléphessen a marsall és a Vasgárda rehabilitálása ellen, de nyilvánvalóan soha nem rokonszenvezett egyikkel sem. Legközelebbi munkatársa és bizalmasa mégis az a Talpeș, aki több mint 25 éven át, társaival együtt, ebben a kérdésben is hamis álláspontot képviselt és terjesztett.

Mi lehet a magyarázat? Egyszerű: bár Iliescu nem osztja e társaság nézeteit Antonescuval és a Vasgárdával kapcsolatban, úgy általában mégiscsak nacionalista. Azt is mondhatnánk: kedveli a nacionalizmust. Ha román. És ami még ennél is fontosabb: e társaság, titkosszolgálati kapcsolatai révén, nagyon hasznos számára.

Arról se feledkezzünk meg, hogy az említett trió magyarellenessége sem válik Iliescu kárára: az amerikai Project for Ethnic Relation (PER), amellyel nagyon jók a kapcsolatai, meglehetősen sikereket ért el Iliescu első mandátuma idején az RMDSZ külföldi lejáratásában. Az Antonescu és a Vasgárda rehabilitálásáért folytatott tevékenységet, ami nem egyezik Iliescu ízlésével,

vadhajtásnak is el lehet könyvelni, mindenesetre kevesebb kárt okoz az elnöknek, mint amennyi hasznot hoz Talpeş.

Persze az is egyértelmű, hogy Iliescu ismételt, botrányt kavarázó kijelentései a holokausztról, amiket újra és újra visszavont, aztán megismételt, Talpeşnek és kollégáinak köszönhetőek.

2003 nyarán például a kormány nem adott engedélyt arra, hogy a washingtoni Holokauszt Múzeum kutatói tanulmányozzák a romániai levéltárak második világháborús dokumentumait. Később, persze, visszakozott. De előzőleg, a tiltás okaként, a kormány is, Iliescu is azt hozta fel, hogy a második világháború idején Romániában nem volt holokauszt, ugyanis (és ez már kabaréba illik): „Népirtásról csupán a Dnyeszteren túli területeken lehet beszélni, amikor a területet valóban megszállta a román hadsereg, amikor a kormány és Antonescu parancsára valóban tömeggyilkosságokra került ott sor – de ez a térség ma már nem tartozik Romániához.” Vagyis nem az számít, hogy ki gyilkolt és kinek a parancsára, hanem az, hogy a terület, ahol ez megtörtént, jelenleg milyen államhoz tartozik. (Ennek a logikának az alapján Auschwitzért a lengyelek a felelősek.)

Amikor aztán kitör a nemzetközi botrány, a kormány is, Iliescu is visszakozik, és dadogva magyarázkodik. Iliescu nem átallja kimondani, hogy azt a kijelentését, miszerint „A holokauszt nem csupán a zsidó népet érintette, más nemzetek tagjai, például lengyelek is ugyanígy pusztultak el, továbbá a náci rendszer kommunista aktivistákat is üldözött, például édesapámat” egyszerűen félreértették: „Nem a zsidó nép szenvedéseinek jelentőségét akartam kisebbíteni, hanem a korszak kontextusában akartam bemutatni a holokauszt jelenségét.”

Ioan Talpeş

Ő a baráti kör központi figurája, történész, 1987-ig a Hadtörténeti Intézet térképész-kutatója, 1987 és 1990 között a Katonai Könyvkiadó főszerkesztője. 1983-ban társszerzője az Intézet kiadásában megjelent *Transilvania vechi pământ românesc* (Erdély ősi román föld) című kötetnek. Közvetlenül az 1990-es marosvásárhelyi véres etnikai konfliktus után Talpeş vezet katonai tanácsadóként azt a „szakértői testületet”, amely kormányrendelettel létrehozta a Román Titkosszolgálatot, a SRI-t*. Ami azt jelenti, hogy a Securitate – más néven – újjászületett. És ehhez Talpeş bábáskodott.

* 1990. március 26, 181-es számú kormányrendelet.

Nagyon érdekes mozzanat. Ebben az időben ugyanis mindenki, aki fontos volt, vagy az akart lenni, éjjel-nappal nyüzsgött, hol a tévében, hol különböző szervezetekben, pártokban, utcai tüntetéseken. Talpeş nem. Ő ekkor egyszerű kutató, könyvkiadói főszerkesztő. Semmi hivatalos politikai szerepe nincs. És mégis őt bízzák meg az említett kényes, bizalmas feladattal. Még érdekesebb, hogy erről csupán 15 évvel később értesülünk, Larry Watts egyik 2003-ban megjelent tanulmányából.

Talpeş nevét, politikai szereplői viszonylatban, csak 1990-től ismerjük. Ekkortól, 1992 végéig, Iliescu elnök nemzetbiztonsági tanácsadója. 1993. januárjától 1997. júniusáig a SIE (Külügyi Hírszerző Szolgálat) igazgatója, aztán szófiai nagykövet. A 2000-es választások után újra Iliescu bizalmi embere, a nemzetbiztonságért felel.

2004 márciusában meglepő módon kinevezik Năstase miniszterelnök első helyettesévé. Feladata az EU-integráció, az igazságügy és a nemzetbiztonság összehangolása.

SIE-vezetőként jó híre volt, főleg Măgureanu SRI-igazgatóhoz képest. Mintha mindenki elfeledkezett volna múltjáról, elterjedt róla, hogy „Nyugat híve”, „közelíteni akarja az országot a NATO-hoz”, „reformpárti” stb.

Legnagyobb meglepetésemre fokozatosan bebizonyosodott, hogy e híresztelések, legalábbis részben, igazak. Ő alakította ki a jobb kapcsolatokat a CIA-vel és az FBI-jal. Kiderült, hogy egyes amerikai hatóságok – múltja ellenére (vagy éppen azért?!) – bíznak benne (talán zsarolható?).

Az egyesült államokbeli volt hírszerzők egyesülete, az AFIO hírlevele „kiváló Balkán-szakértőként” említi Talpeş-t. Dr. Derrin Smith (maga is visszavonult hírszerző, az egyesület elnöke) 1999. áprilisában, a hírlevélben, olyan elemzést tesz közzé, amelyben óva inti a NATO-t a koszovói konfliktusba való beavatkozástól, nehogy „népirtást kövessen el a szerb nemzet ellen”. Smith elismeri, hogy Milosevics szerb elnök joggal vádolható emberiség elleni bűntettekkel, de azt javasolja, kérjék fel Talpeş-t a közvetítésre, mert ő, Milosevicshez fűződő kapcsolata révén, valószínűleg rá tudná venni a szerb elnököt a változásra, és tüzszünetet tudna elérni. Ennek érdekében Talpeş-t meg kellene hívni Washingtonba – zárja elemzését Smith (*AFIO Weekly Intelligence Notes*, 1999/16, 1999. április 22.)

A gond csupán az, hogy Smith az ötlet fő forrásaként magát Talpeş-t és jó barátját, Larry Watts-ot nevezi meg. (Talpeş egyébként a *Ziua* napilapnak írt levelében „egyik legjobb barátomnak” nevezi az amerikaiit.)

Egy másik AFIO-elemzésében Derrin Smith arról értekezik, hogy a kilencvenes évek elején azért nem bíztak az USA hivatalai a két kiváló romániai vezetőben, azaz Iliescuban és Talpeşban, azért akadozott az amerikai-

román biztonságpolitikai együttműködés, mert két, a CIA-ba beépült KGB-ügynök folyamatosan félretájékoztatta feletteseit Romániával kapcsolatban. Tehát nem igaz, hogy a volt szekusok tevékenykedése gátolja a két ország közötti baráti együttműködést, nem igaz, amit a naiv román demokraták hisznek, hogy Iliescu és nemzetbiztonsági tanácsadója KGB-s ügynök, éppen az ellenkezője igaz: Nicholson, aki 1989 és 1993 között a CIA bukaresti rezidense volt, és Aldrich Ames CIA-főnök a KGB-nek is dolgozott (állítja Smith), és jelentéseikben kedvezőtlen képet festettek az ország vezetéséről. Smith azzal is vádolja Ames CIA-főnököt, hogy 1993-as bukaresti tartózkodása során alaptalanul állította, hogy a román titkosszolgálat átkutatta szobáját, ellopta iratait. Az abszurditás nyilvánvaló: épeszű ember – karikírozhatjuk Smith szövegét –, tisztességes kém ilyen nem feltételezhet az ártatlan romániai hírszerző szolgálatokról. Felháborító, hogy ezeket a KGB-sekre jellemző manővereket, aljas vádakot a SRI-ről a CIA vezetői elhitték, nem jöttek rá, hogy így csakis Moszkva ügynökei manipulálhatnak.

Persze, teljesen alaptalan az a vád, hogy Iliescuék szovjet ügynökök (lettek volna), de az is, hogy Romániának, a román vezetésnek szovjet – KGB-s – ügynökök vádaskodása miatt (volt) rossz a hírneve. Sokkal inkább azért, mert még 15 évvel a „forradalom” után is a Ceaușescu-rendszer legsötétebb múltú embereire támaszkodnak.

Véletlen lenne, hogy miután ilyen sikeresen reklámozta Iliescut és Talpeșt, Derrin Smith, üzletemberként, dollármilliókat fektetett be Romániában, nyereséges üzletekbe?

Kurt Treptow

A Talpeș-kör két amerikai származású tagjának karrierje sok vonatkozásban hasonlít egymáshoz. Kurt Treptow (sz. 1962) 1987-ben érkezett az Illinois Egyetem történészhallgatójaként Jászvásárba. Közismert volt a szélsőjobboldal iránti szenvedélye, rokonszenve, ennek ellenére (vagy éppen ezért) az Ilie Ceaușescu által vezetett Hadtörténelmi Intézet alkalmazza, hiszen ekkoriban a rendszer, bár még óvatosan, Antonescu és a Vasgárda részleges rehabilitációján dolgozik. És ebben a tevékenységben éppen ez az intézet játssza a vezető szerepet. Ekkor és itt kezdődik Talpeș és Treptow barátsága.

Arra nincs közvetlen bizonyíték, hogy a hármassogat a DIE-vel is együttműködött volna, de egész működésük ezt bizonyítja. És ne feledkezzünk meg feltűnő jómódokról se. Treptownak hivatalosan semmilyen jövedelme nincs történelem tanári fizetésén kívül. Örökségről sincs szó, szegény származású.

Kolozsváron nősül, néhány év múlva ott is válik el. A román törvények értelmében a házasság alatt szerzett javak közösek, ezeket egyenlően kell elosztani. Az osztozkodási per anyagához bárki hozzáférhet, és megállapíthatja, hogy több százezer dollár volt a tét.

Treptow esetében valószínű, hogy szexuális elferdülése is hozzájárult ahhoz, hogy a DIE alkalmazta – zsarolható volt.

Treptow az 1990-es évek elején már a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem Történelem Karán oktat, az Erdélyi Tudományos Intézet munkatársa. 1991-re már világszerte hírhedt holokauszt-tagadóként ismert: a politikailag alig tájékozott, 1989 után útkereső diákságnak a Vasgárdát magasztaló előadásokat tart, a hallgatókkal a szélsőjobb alakjairól írat dolgozatokat, rendszeresen a fasiszta mozgalmak kiválóságairól értekezik. Emiatt helyzete Kolozsváron tarthatatlanná válik. 1993 őszén visszakerül Jászvásárba, ahol az Alexandru Ioan Cuza egyetemen az angol nyelv és irodalom tanára lesz.

Ekkor már rendszeresen kiltitják különböző nemzetközi történelmi konferenciákról, szélsőjobboldali történelemhamisítónak tekintik. Munkássága ellen – melyet a SIE egy számára létrehozott kutatóintézettel támogat – különböző zsidó szervezetek tiltakoznak, sikeresen leplezik le tevékenységét és nézeteit. Néhány példa munkásságára: 1994-ben tanulmánykötetet szerkeszt *The Jewish Population in Romania During World War* (A romániai zsidóság a világháború alatt) címmel – a könyvhöz Larry Watts ír előszót, és a marosvásárhelyi román–magyar véres konfliktust szító szervezet, a Vatra Românească jelenteti meg. Közös kötetet ír Antonescuról a Nagy-Románia Párt (PRM) egyik alelnökével, Gheorghe Buzatuval – aki melleleg az Antonescu Liga elnöke. Románia „történelmé” népszerűsítő CD-ROM-jának amerikai bemutatója a Holokauszt Emlékmúzeum tiltakozása miatt marad el 1996-ban. Ebben az évben kapja meg a román állampolgárságot.

1996 után a Constantinescu-adminisztráció, amerikai nyomásra, megpróbál megszabadulni tőle. Zoe Petre, Constantinescu elnök nemzetbiztonsági főtanácsadója, felszólítja a SIE-t, szüntesse meg vele a kapcsolatot. Nem sikerül. A SIE támogatásával, a SIE egyik jászvásári épületében új alapítványt hoz létre, és folytatja az Antonescu-barát tanulmányok közlését.* Jellemző, hogy számos, a Vasgárda hívei által működtetett weboldal dicséri „objektivitását”.

2001 és 2002 között ebben a SIE-ingatlanban készülnek azok a pornográf videófelvételek és fényképek, melyeken a történész kiskorúakkal „szórako-

* *History of Romania*. Center for Romanian Studies. Kurt Treptow, Hrsg. Oxford and Haven Country, 1996. 1 CD Rome. ISBN 973-9155-72-1.

zik”, és amelyeket élettársa segítségével pedofil internetes oldalakon bocsát áruba. A nyomozást a jászvásári ügyészség indítja, a tudósítások szerint megdöbbentő mennyiségű bizonyíték, fotó és film kerül elő az alapítvány székhelyén. Treptow és élettársa több tucat gyermek életét tette tönkre. A botrány 2002. szeptemberében tör ki. Talpeş barátja védelmére ugrik, de olyan ostobán, hogy az ellenkező eredményt éri el. Nyilatkozata a homályos célzások tömkelege, ezért nem szó szerint, de a tartalomhoz hűen idézem: „Veszélyeztetjük a NATO-tagságot, ha letartóztatjuk. Amerika nem tűri, hogy Treptowhoz nyúljunk! Nincs elég bizonyíték a vádakra, de ha lenne, akkor is el kellene gondolkodnunk azon, hogy érdemes-e lépéseket tennünk ellene. Olyan nagy érdemeket szerzett a román nemzet szolgálatában, hogy nem bánhatunk így vele.”

Ez a nyilatkozat készítette lépésre Guest amerikai nagykövetet: „Éppen fordítva áll a helyzet. Igaz, hogy egy ilyen ügy veszélyezteti a NATO-tagságot. De nem amiatt, hogy egy amerikai állampolgárt súlyos és nyilvánvaló bűneiért letartóztatnak, elítélnék. A NATO-tagságot az veszélyezteti, ha az igazságszolgáltatás nem működik, vagy ha politikai parancsra működik, ha az állampolgárok nem egyenlők az igazságszolgáltatás előtt.”

Az amerikai nagykövet nyilatkozata ultimátumszerű volt. Ezekután Iliescu sem tehetett mást, mint hogy elhatárolódjék Talpeş szavaitól, az igazságszolgáltatás pedig kénytelen volt letartóztatni a „szegény tudósembert”, akit előzőleg pár hétig a SIE bűjtatott.

Treptow, Talpeş és Watts szoros kapcsolatát figyelembe véve feltételezhető, hogy a két utóbbi nagyon jól tudott Treptow szenvedélyéről. Az ügyben tanúsított magatartása azonban bizonyossá teszi azt a feltételezést is, hogy Talpeş kiváló cselszövő ugyan, de nincs elég realitásérzéke. Ha meghúzódik, ha nem nyilatkozik, megmenthette volna barátját, átszöktethette volna külföldre. Ez, mifelénk, megszokott dolog. Pár napig lett volna sajtószenzáció.

Larry Watts

Az ő története, a szexuális vonatkozásokat leszámítva, hasonló a Kurt Treptowéhoz. Antonescu rehabilitálására szánta doktori értekezését, mely később könyvalakban is megjelent.* Ő is történész, noha szociológus kutatóként érkezik Romániába, 1988-ban, Fulbright-ösztöndíjjal. Szakterülete Románia két

* Larry L. Watts, *Romanian Cassandra: Ion Antonescu and the Struggle for Reform, 1916–1941*. Boulder: New York: East European Monographs, distributed by Columbia University Press, 1993.

világháború közti történelme. 1990-ben szintén ösztöndíjasként tér vissza. 1984-ben, illetve 1985-ben jelentet meg először két Antonescu-barát kötetet Németországban. 1987-ben feltűnő vehemenciával védi egy történész-konferencián a Ceaușescu-rendszert – mikor a diktatúra valódi ténykedései és természete gyakorlatilag már nemzetközi botrány. Feltételezhetjük, hogy „védőbeszéde” házi feladat volt, ekkor már a Szekunak (is) dolgozott.

1991-től 1997-ig a *Project on Ethnic Relations* (PER) romániai igazgatója; az alapítványt az egyesült államokbeli Carnegie Endowment for Peace finanszírozza. A PER szervezi a Fekete-tengeri Neptun üdülőhelyen az Iliescu-féle hatalom és az RMDSZ közötti találkozót. Watts a PER nevében anyagilag támogat egy kutatást a kisebbségek helyzetéről, amelyet a neovasgárdista jellegű párt, a Mișcarea pentru România (Mozgalom Romániáért) ideológusa által vezetett kutatócsoport végez. A történet egyik mellékszereplője David Binder, a *New York Times* véleményoldalának munkatársa. Talán ő az utolsó nyugati befolyásos újságíró, aki még 1988-ban is igyekszik mentegetni Ceaușescu személyét, tevékenységét. 1990-ben skrupulusok nélkül vált át Iliescu-dicshimnuszokra, a bányászhadjáratok sem zavarták meg. Emigráns New York-i értelmiségiek egybehangzó vélekedése szerint nem felületes és nem tudatlan: megvásárolták. 1991-ben alkalom volt személyesen találkozni Binderrel New York-ban: külön „élvezet” volt vele beszélgetni – lenéző fölényességgel magyarázta, milyen veszélyes Románia számára a magyar irredentizmus, viszont az egy héttel azelőtti bányászjárást, amelynek segítségével Iliescu megszabadult a Petre Román-kormánytól, jelentéktelen, spon-tán incidensnek vélte.

Binder – valószínűleg Watts felkérésére – 1992-ben feltűnik a híres neptuni találkozón, ami elvben zárt és félig-meddig titkos jellegű volt. A tárgyaláson a magyar érdekvédelmi szövetség akkori elnöke, Domokos Géza, éppen Watts múltjának ismeretében, nem vesz részt. Az RMDSZ-t Frunda György, Tokay György és Verestóy Attila képviseli. (A tárgyalás a szövetség történetének fontos töréspontja, azóta használja a pártellenzék pejoratív értelemben a neptunus jelzöt azokra, akik megítélésük szerint lepaktálnak a bukaresti hatalommal). Legnagyobb meglepetésükre jelen van egy újságíró is – Binder –, aki kizárólag azzal a céllal érkezett Amerikából, hogy erről a találkozóról tudósítson. A *New York Times*ban megjelent cikkének lényegét a következőképp lehetne sarkítva összefoglalni: a tárgyalás révén a PER-nek sikerült egy újabb polgárháborút, boszniai jellegű konfliktust megakadályoznia. A megértő bukaresti vezetés újabb engedményeket tett a magyar revizionista pártnak, s így sikerült azt lecsendesítenie. Egyelőre – hála Iliescu és társai bölcsességének, türelmének – elkerülték a vérfürdőt.

A zsidó származású Binder 2002. márciusában Bukarestből tudósítja a *New York Timest*, és megemlíti, milyen kedélyesen elsőrögzetett régi (antisze-mita és Antonescu-párti) barátjával: Larry Watts-szal.

Watts, hivatalos életrajza szerint, a közép-kelet-európai államok biztonsá-gi szakértője, emellett ebben az időszakban etnikai konfliktuskezeléssel is foglalkozik Románián kívül Bulgáriában, Csehországban, Oroszországban és Szlovákiában. 1996-ban Meleşcanu külügyminiszter tanácsadója a román–magyar alapszerződéssel kapcsolatban. A román hatalom addig halogatta, szabotálta az alapszerződés aláírását, amíg Amerika és más nyugati kormá-nyok határozottan ki nem adták az utasítást: Aláírni! Watts tehát a PER igaz-gatójaként, az „interetnikai béke harcosának” köntösében segített az alap-szerződés aláírásának szabotálásában.

Míg ő a PER romániai igazgatója, az alapítvány egy SIE tulajdonban levő ingatlanban székel. Erről a PER amerikai vezetői sem tudnak – legalábbis azt állítják, amikor Dan Pavel politikai elemző, az iroda új igazgatója véletlenül rájön a dologra, és egyik napról a másikra elköltözteti a hivatalt.

Watts-ról az a hír járta, hogy elvesztette az állását, ennek ellenére Buka-restben maradt. Csupán évekkel később derült ki, hogy 2000-től Talpeş elnö-ki tanácsos tanácsadója.

Treptowról és Watts-ról azt tartja a bukaresti közvélemény, hogy a CIA al-kalmazottja. Egyesek szerint ezt a legendát, saját fontosságuk hangsúlyozásá-ra, ők maguk terjesztik. Az viszont tény, hogy Watts-ot a követség minden fo-gadására meghívják, Treptowot pedig tiszteletbeli konzullá nevezték ki Jászvásáron. Így a hivatal, felületességével és hozzá nem értésével, megerő-sítette a gyanút. Ha csakugyan pusztá gyanúról van szó. Mert azt talán nem tudta a követség, hogy Treptow pedofil, de történelmi ténykedését, hovatartoz-ását ismerhette.

Jan Willem Matser

A régi és a jövő NATO-tagállamok titkosszolgálatának vezetői 2002. szeptember 25. és 28. között *A hírszerző szolgálatok és a 21. század biztonság-politikája* címmel tanácskozást tartanak a közismert Bukarest melletti üdülő-helyen, Snagovon. A konferencia fővédnöke a NATO, s mint látjuk, alig né-hány hónappal előzte meg a NATO prágai ülését, amelyen Románia is meghívót kapott a szervezetbe való belépésre.

A snagovi tanácskozáson a NATO főtítkárságát többek között a hollandiai Jan Willem Matser képviselte. Az ötvenéves Kelet-Európa szakértő akkor

még a NATO főtítkárságának Közép-Kelet-Európával foglalkozó különleges tanácsadói irodájában dolgozik szakértőként, az elemző osztályon. A holland sajtó információi megerősítik, hogy Matszer a kelet-európai térség jó ismerője, nagy szerepet játszott abban, hogy a NATO a 90-es évek második felében a korábbiaknál szorosabb kapcsolatot épített ki a volt szovjet tömb államai-val, valamint Oroszországgal. A tanácskozás szenzációja, hogy Matszer a hivatalos NATO-álláspontot kifejtve lényegében azt mondja ki, hogy ami a NATO-t illeti, a volt Securitate-tisztekkel egyáltalán semmi gond sincs! Szerinte a SRI-nek csak azoktól a tisztektől, alkalmazottaktól kell megszabadulnia, akik a Securitate dolgozóiként közvetlenül az elnyomó hatalom kiszolgálói voltak.

Ez pedig egyértelműen azt jelenti, hogy a NATO-t nem érdekli sem a volt szekusok múltja, sem jelenlegi beosztása. Sőt azt is, hogy jónéhány, egykor Amerikában tevékenykedő kémben, például Ioan Mircea Pașcu jelenlegi hadügyminiszterben, PSD-alelnökben jobban megbíznak, mint sok másban. Éppen azért, mert 1989-ben lebukott, kiutasították Amerikából. Tehát zsarolható.

A snagovi tanácskozáson Ioan Talpeș egyik legjobb barátjaként mutatta be Matsert, olyan szakemberként, aki szoroson kötődik Romániához. Matszer a konferencia egész tartama alatt az elnöki tanácsos jobbján ült, és a küldöttek előtt többször is dicsérte a tanácskozás szervezőit, a román hírszerző szolgálatokat, mert a konferencia megszervezéséhez magáncégek támogatását szereztek meg. (Az egyik támogató éppen Ovidiu Tender cége. Róla még szó lesz.) Ez ugyanis része annak a programnak, amely az állami költségvetésen kívüli pénzforrások kiaknázására ösztönzi a hírszerző szolgálatokat.

Matszer szeptember 29-én hazarepül Brüsszelbe. Tizenkét napra rá, október 10-én, az Amszterdam melletti nemzetközi repülőtér vámhivatalnokainak feltűnik egy Kolumbiában feladott csomag. A dobozt egy holland állampolgárnak címezte a feladó. A vámhivatal a rendőrséget és a holland titkosszolgálatot is bevonva lehallgató- és nyomkövető berendezést helyezett el a postai küldeményben – ugyanis egy 200 ezer dollárról szóló banki átutalás szelvényt találtak benne, amely szerint a pénzt a bogotai Santander Bank továbbítja egy temesvári üzletember, Ovidiu Tender cége, a Tender Rt. részére. A szelvény mellett egy CD-lemezt is találnak a borítékban, rajta olyan adatokkal, mely szerint az Rt. számlájára további 200 millió dollár fog befolyjni. Az összeget szintén a fenti bogotai pénzintézet készül átutalni.

A hatóságok a csomag útját követve kiderítik, hogy a címzett, a küldeményvel kapcsolatban, Matsert hívta fel a NATO-főhadiszálláson működő irodájában. Az ezt követő, négy hónapon át tartó nyomozás során számos te-

lefonbeszélgetést hallgatnak le a NATO elhárításának segítségével, többek között Matser irodáján és lakásán. Végül pénzmosás és okirathamisítás vádjával a rendőrség két holland, két belga és egy kolumbiai állampolgárt tartóztat le 2003. február 3-án, köztük a Kelet-Európa-szakértőt is (akit ugyan a NATO hivatalosan civilként alkalmazott, de őrnagyi rangja megerősíti azt a feltételezést, hogy a szervezet katonai hírszerzőjeként is működött).

A hatóságok Jan Willem Matser elé tárják a bizonyítékokat: a telefonbeszélgetésről készült jegyzőkönyveket és az üzletben résztvevők e-mail-váltását. Ennek következtében Matser többrendbeli okirathamisítást ismer el, hozzátéve: korábban tizenhat darab, szintén Kolumbiában feladott csomagot közvetített, ám azt is hozzáteszi, a pénzmosásról nem tudott. A belgiumi rendőrség viszont azzal vádolja, a 200 millióhoz a kolumbiai drogmaffiának van köze, és azt is közli, Matser két üzlettársa, egy olasz és marokkói állampolgár, kábítószer-csempészetben érintett. A vádlott ellenben azt magyarázza a sajtónak, hogy NATO-ügyintézői tevékenysége miatt került kutyaszorítóba: „számos nemzetközi ügyben közvetíték, bizalmas, politikai jellegű tárgyalásokat folytatok a NATO érdekében. Valószínűleg e tárgyalásokon egyszer-másszor túl messzire mentem” – nyilatkozza. A NATO-főhadiszállás sajtóosztálya azt közli az ügy iránt érdeklődő holland és román riporterekkel, hogy a szövetségnek nem feladata állást foglalni az ügyben, ugyanis az Matser személyes vállalkozása, melynek semmi köze hivatali beosztásához és munkájához.

De honnan származnak Matser ennyire bizalmas romániai üzleti kapcsolatai? Itteni cégtársa, Ovidiu Tender – miután a botrány 2003. júniusában kipattant – a részleteket nem kívánta a sajtóval megosztani. Ám korábban a pénzmosás felderítésén dolgozó holland ügyészeknek írásos nyilatkozatban hozza tudomására a megismerkedés részleteit (az iratot több napilap ismerteti). A szöveg mindenekelőtt cáfolja a NATO-sajtóosztály Matserrel kapcsolatos fenti állítását, hiszen Tendert (közlése szerint) 2002. áprilisában éppen azzal a megjegyzéssel hívja fel Talpeș, hogy egy magasrangú NATO-hivatalnok Romániában járva üzletemberekkel szeretne kapcsolatokat kiépíteni. Az első találkára a bukaresti Hilton szálló éttermében kerül sor, melyen a SRI és a SIE egy-egy tábornoka is jelen van (Tender nem nevezi meg a tisztet). A két üzletember 2002. májusa és decembere között több ízben is találkozik. A kapcsolat hivatalos megerősítésére a szeptemberi snagovi konferencián kerül sor, amelynek támogatója éppen Tender – és a verespataki aranybánya-nyitási tervéről elhíresült ausztrál-román állampolgár, Frank Timiș.

Bukaresti lapinformációk szerint Matser segítője a Tenderrel való kapcsolattartásban egy hölgy, különben a SRI tolmácsa.

Tender a továbbiakban arra hivatkozik, amit az elfogott e-mailek alapján

a belga és a holland hatóságok már úgyis tudnak: Matser azt javasolta, 100 millió dollárért megvénne a Tender Rt. 45%-os részvénycsomagját. Tender ennek érdekében Brüsszelbe küld számos cégiratot, valamint útlevele fénymásolatát. Az üzletember a hatóságok előtt azt állítja, nem képzelte volna, hogy Matser hamisítani fogja a dokumentumokat, egyúttal tagadja, hogy bármiféle kapcsolata lett volna a kolumbiai Santander Bankkal, sőt egyenesen csodálkozik azon, hogy az ő cége neve egyáltalán felmerült az ügyben. Tender azt is kijelenti, hogy azután kezdett igazán megbízni Matserben, miután a NATO-hivatalnok, Adrian Năstase miniszterelnök és ő egy ízben hatszemközt tárgyaltak. Ezen a találkozón Matser azt hangoztatta, akár hárommilliárd dollárnyi befektetést is „intéz” majd Romániának.

Állításainak ellentmond Matser február 7-i vallomása. E szerint a NATO-alkalmazott igenis a pénz romániai felhasználását tervezte, de hogy ne kelljen értékének 70%-át az adótörvények értelmében az államkasszába befizetnie, szüksége volt a Tender Rt. egy részének megvételére. Tender sem közvetlenül kapta volna meg a Kolumbiából átutalt pénzt, hanem különböző kormányzati megbízásokat kapott volna. A nyomozóknak birtokába került egy olyan, Matsernek címzett e-mail is, amelyhez két csatolt dokumentum az Rt. 45%-ának megvásárlását részletezi, illetve ismerteti Tender tervét az országos üzemanyaggyártó, a 2003 végéig állami nagyvállalatként működő Petrom magánosítására.

Különböző tetteinek fő mozgatórugójaként Matser a minél nagyobb befektetői összegek biztosítását jelölte meg a romániai gazdaságnak. „Magamnak nem volt szükségem valami sokra – magyarázta –, 200 ezer dollárral megelégedtem volna”. Hozzátette, a bukaresti miniszterek különféle törvénytelenségekre is készek voltak, csakhogy vállalkozásának várható hasznából részesülhessenek.

Matser 2003 folyamán, míg a vizsgálat tartott, előzetes letartóztatásban volt. Perét 2004. január 13-án tárgyalta a haarlemi városi bíróság. Ezen Matser közölte, hogy Tendernek, többrendbeli cáfolata ellenére (először 2002. októberében nevezte „hülyeségnek” az ő állításait) az ügylet minden lényeges részletéről tudomása volt – tehát azt is tudta, hogy a 200 millió dollár Kolumbiából származik, és azt is, hogy a pénzmosási folyamat során számos dokumentumot meg kell hamisítani. Matser ugyanakkor azt is közölte, hogy a temesvári üzletember „pozíciójára való tekintettel” megérti, hogy ilyen élesen el kellett határolódnia tőle.

A németalföldi ügyészek elégedetlenek voltak a tárgyalás kimenetelével, és sejtetni engedték, többre is jutottak volna. Egyikük nyilatkozata szerint, a nyomozást a NATO brüsszeli főhadiszállása, a brit rendőrség (Matsernek an-

gol bűntársa is volt), a kolumbiai hatóságok és a bankár tartózkodása akadályozta. A NATO-főhadiszálláson nem hallgathatták ki Matser fölötteseit sem azzal kapcsolatban, volt-e tudomásuk az őrnagy gazdasági vállalkozásainak jellegéről. Tehát a holland ügyészség, bizonyítékok hiányában, kénytelen volt ejteni a legfőbb vádpontot, a pénzmosást. Így kizárólag hamisításért és visszaélésért tudja elítélni a bíróság egy év és két hónapi börtönre. 2004. januárjában szabadlábra kerül.

(Zárójelben, néhány mondat erejéig, visszatérnék a Talpeş iránt az amerikai hatóságok, titkosszolgálatok részéről megnyilvánuló furcsa bizalomra. Matser dollármilliókat ajánlott fel Tender cégének részvényeiért stb. Vajon honnan lehet ennyi pénze? És ha van, vajon miért vállalja a viszonylag szerény NATO-szakértői állást? És miért szabotálta a NATO a nyomozást? Egyetlen magyarázatot tudok elképzelni: Matser nem a saját szakállára dolgozott. Nem magánvagyonából akart részvényeket vásárolni Tendertől. Afféle burkolt titkosszolgálati manőver lehetett az egész homályos, bonyolult történet.

Nos, az efféle nem éppen tiszta, üzelmekhez hasznos, sőt megbízható partner egy olyan kompromittált múltú alak, mint Talpeş.)

Közben Tender zavartalanul folytathatja üzleti tevékenységét. Egy ideig megvalósulni látszik az év legnagyobb privatizációs ügylete az eddig állami nagyvállalatként működő kőolaj- és üzemanyag-ipari nagyvállalat, a Petrom 45%-os részvénycsomagjának megvásárlása. A temesvári üzletember már 2002-ben kijelentette, érdeklődik a Petrom iránt, cégtársa pedig Matser és az amerikai olajipari vállalkozás, a Halliburton lenne. Az óriáscég privatizációját 2003 nyarán meg is hirdették.

Pár hónappal később a Halliburtont Tenderrel együtt kizárják a tizenöt érdeklődő listájáról. A hivatalos verzió szerint csak az olajszektorban erős és évente legalább 1,3 milliárd dollár feletti árbevételt elérő cégek indulhatnak a versenyben. A Halliburton azonnal óvást jelent be a kormány döntése ellen. Tender közli, szükség esetén bíróság elé viszi az ügyet. És fenyegetően hozza közre: nem saját vállalkozásáról van szó, hanem a világhírű Halliburtonról, amelynek elnöke 2000-ig Dick Cheney, az Egyesült Államok alelnöke volt. Ez már az amerikai fél számára is túlságos durva és kompromittáló megjegyzés: a nagykövetség közleményben jelzi, efféle üzleti ügyekben semmi köze a döntéshez annak, hogy Cheney melyik céget vezette korábban.

(Emlékezzünk vissza, Talpeşnek a Treptow-ügyben tett ostoba megjegyzése is hasonló következményekkel járt. Éppen a fordítottját érte el annak, amit akart, rákényszerítette az amerikai nagykövetséget a cáfolatra. Feltételezhető, hogy a nagykövetség örült volna a Halliburton sikerének. A cég vezérigazgatója lobbizott Bukarestben: 2003. július 2-án öt órát töltött a fővárosban,

külön-külön találkozott Iliescuval és Năstaseval. Két héttel később a kereskedelmi államtitkár járt Bukarestben, nyilatkozataiban arra utalt, hogy van komoly amerikai érdeklődő a Petrom iránt.

De olyan nyíltan, otrombán követelőzni, ahogy azt Tender tette – kontraproduktív. Sem Talpeș, sem Tender nem érti, hogy a demokráciában a korrupció, az üzleti élet és az igazságszolgáltatás befolyásolása csak diszkrétan történhet.

Ovidiu Tender édesapja a 70-es években Securitate-tiszt volt. Jelenleg feltehetőleg 70 év körül járhat, azaz évek óta nyugdíjas. Az öregurat annak idején valószínűleg „átvette” a SRI, de különösebb karriert nem futott be, sem szekusként, sem SRI-tisztként nem volt túl fontos személyiség. Ehhez képest Ion Iliescu, 2001-ben, őt is és a SIE igazgatójának édesapját is tábormoki rangra emelte.

Világos, hogy mindkettő előléptetése nem más, mint a fiaknak szóló ajándék.

Vizsgáljuk meg egy kicsit Tender múltját: 1989 előtt egy temesvári nagyvállalat „titkos irattárát” vezeti – ez ugyan nem bizonyíték, de arra utal, hogy köze lehetett a Securitatéhoz; nem feltétlenül szekus tiszt, de mindenképpen kollaboráns. Hirtelen meggazdagodása önmagában is gyanús lehet – rendszerint kábítószercsempészzel és fegyverkereskedelemmel foglalkozva lehet ilyen gyorsan ekkora haszonra szert tenni. Cégcsoportjának összértékét a *Capital* nevű lap *A 300 leggazdagabb romániai* című mellékletében 80–100 millió dollárra becsüli, melynek évi haszna 25 millió dollárra rúg. A lap szerint Tender a 90-es években „kereskedelmi jellegű kirándulásokból” szerezte pénzét. 2002-ig jelentős cégfelvásárlási akciókat bonyolított le: többek között tulajdonába kerül az atomenergetikával foglalkozó Nuclearmontaj Rt. és két geológiai kutatóvállalat. 2002-ben megszerezte az Ardaf Biztosító Részvénytársaságot.

Egyes források szerint a SRI is felfigyelt Tender gyanús üzleteire – a titkosszolgálat szerint veszélyezteti a nemzetbiztonságot, ha energiaszolgáltatással kapcsolatos vállalatok kerülnek egyetlen kézbe. Radu Timofte, a SRI igazgatója aggódik, de Talpeș nyomására a SRI a nyilvánosság előtt hallgat. Kiszivárgott, hogy Timofte már a SRI vezérkarának egyik 2003-as nyári munkaülésén is kifakadt Tender ellen. A SRI 2002-es, a parlamentnek benyújtott jelentésében is szerepel a megállapítás, mely szerint „egyes hazai üzletek” monopolhelyzetbe jutottak a nyersanyag- és energiaszolgáltatás területén. Sőt, Tender neve is szerepelt a jelentés első változatában, de Talpeș nyomására az inkriminált mondatokat idejében kihúzták.

Tender személye tehát vizályt szít az egykori szekusok és utódaik között. Ion Iliescu szekus barátai – legalábbis ami a Tenderhez való viszonyukat illeti – két érdekcsoportra oszlanak. Talpeş az üzletember, hűséges barátja maradt Tendernek, míg Timofte – egyelőre nem tudni, milyen megfontolásból vagy érdekből – ellenfele lett. Szintén ez év, 2004 elején derül ki, hogy Matser romániai tolmácsa, a SRI alkalmazottja 2003. januárjában „ejtette” a hírszerzést, és 5%-os tulajdonrészt szerzett egy olyan Hollandiában bejegyzett holdingban, amelynek 80%-át Matser tartja kézben Transwood Europe nevű vállalkozásán keresztül. A fennmaradó 15% a Larry Wattsé, akinek keresztapja Ioan Talpeş. Watts viszont Kurt Treptow násznagya. A rokonok tehát nemcsak a törtelemhamisításban, hanem az üzleti ügyekben is összetartanak.

Talpeş mint mentőöv

Talpeş becsempészése a kormányba új korszak kezdetét jelenti. Năstase valószínűleg köztársasági elnök lesz, de Iliescu emberei már most szorgalmasan munkálkodnak azon, hogy minél szűkebb keretek közé szorítsák leendő hatalmát. Talpeş, pusztán azzal, hogy megszerezte jelenlegi tisztségét, megkötötte Năstase kezét. Még az is előfordulhat, hogy a választások után ő lesz az új miniszterelnök. Iliescu számára ez az egyetlen lehetőség, hogy megmaradjon „egyed számú Gazdának”.

Talpeş sokkal több, hatalmasabb, mint egy Iliescuhoz hű csinovnyik. Nem csupán bizalmi embere a mostani elnöknek, hanem a neve által félmjelzett korszak egyik főszereplője, aki már eddig is döntő módon járult hozzá a legfontosabb eseményekhez.

Ő az egyetlen, aki Iliescu távozása után át tudná menteni érdekcsoportjának a hatalmát, de kérdés, hogy képes lenne-e betölteni a miniszterelnöki tisztséget. Soha nem végzett efféle munkát, mindig háttérben ügyeskedő szürke eminenciás volt. Nem elképzelhetetlen, hogy önfejűsége miatt ostobaságokat is elkövet, meggondolatlanul nyilatkozik, és hogy képtelen a csapatmunkára. Melyik a kisebbik rossz? Az Iliescu–Talpeş-csoport teljhatalma vagy a Năstase-csoporté? Keveset tudunk Năstase múltjáról, csak gyaníthatjuk, hogy valamilyen formában köze volt a Securitatéhoz, de erre nincs bizonyíték.

Talpeşről viszont tudjuk, hogy Ilie Ceauşescu kedvence volt. Ez pedig százszor kompromittálóbbr, mint bármi, ami Năstaséval kapcsolatban elképzelhető. Ahhoz, hogy valaki megszerezze Ilie Ceauşescu bizalmát, távolról sem volt elég a hízelgés, mint például Elena Ceauşescu esetében.

Ilie Ceauşescu bizalmát csakis komoly munkával lehetett megszerezni. A

komoly munka, ebben az esetben, életre szólóan kompromittáló. Nem is akármilyen mértékben.

Talpeş szorgalmasan dolgozott annak az irányzatnak az érvényesítéséért, annak a történelemszemléletnek a terjesztéséért, amely jóval nacionalistább, izolacionistább és sztálinistább volt a párt és Nicolae vonalánál. Ilie Ceauşescu 1989. december 21-ének éjszakáján személyesen vezette a tüntetők elleni megtorlást. Személyesen lőtt, gyilkolt.

Meddig tartott Talpeş barátsága Ilie Ceauşescuval? Hol volt a mostani miniszterelnök-helyettes azon az éjszakán, amikor egyesek tüntettek, mások lóttek a tüntetőkre, ismét mások a puccsot szervezték, a hatalom megszerzésén dolgoztak; azon az éjszakán, amikor a Securitate, a hadsereg különböző csoportjai, vezetői egyezkedtek, civakodtak? Ez, egyelőre, még nem derült ki.

Ettől függetlenül azonban van még egy fontos kérdés: voltaképpen ki is Watts és Treptow? Csupán Securitate-, vagy CIA-ügynökök is? Véleményem szerint ezek is, azok is. Kettős ügynökök.

Ha csupán a Securitate hasznosította volna annak idején képességeiket, Watts nem került volna a PER romániai kirendeltségének élére, és Treptowból nem lett volna tiszteletbeli konzul Jászvásáron, egyikük sem lett volna az amerikai nagykövetség minden fogadásának állandó meghívottja. Sőt, afféle páriaként kezelték volna őket, hiszen Amerika talán mégse örül az általuk (is) terjesztett Antonescu-kultusznak és a holokauszt minimalizálásának.

Ha az amerikaiak annyira bíznak Talpeşben, miért nem kérték fel, rúgja ki ezt a két annyira kompromittálódott és annyira kompromittáló alakot?

Rákérdeztek az elnöki tanácsosra, minek köszönheti Iliescu bizalmát. Kapásból válaszolt, és ha igaz, amit mondott, akkor az ijesztő: „Iliescu ismerte és nagyra becsülte történelmi tevékenységemet.”

Ne felejtjük el, hogy 1990 és 1992 között, Iliescu első (fél)mandátuma idején alapozódott meg mindaz a rossz, ami miatt Románia mára, majd' minden szempontból, jóval hátrább áll Bulgáriánál. És ebben az időben, akár csak ma, Ioan Talpeş volt az elnök első számú tanácsadója.

A nagy kérdés

Végül is kicsoda Talpeş, azon kívül, hogy elnöki tanácsos? Történelemhamisító történész? Szuperkém? Ügyes intrikus?

Nyilatkozni ritkán nyilatkozik, szerepelni is ritkán szerepel, de olyankor mindig – leszerepel. Képtelen leplezni ostobaságát, primitív könyvekből átvett konspirációs elméleteit stratégiáknak nevezi, majdnem-majdnem nyíltan

kimondja, hogy fő fegyvere az információkkal való zsarolás. Jó példa erre az említett, Treptowot védő nyilatkozat. Talpeş ostoba fecsegése (vagy ostobasága, amely nem engedte, hogy a helyzet igazi mivoltát felismerje) kényszerítette rá Guest nagykövetet a kemény replikára, és ez szorította rá a hatóságokat, hogy – kivételesen – a törvény előírásai szerint járjanak el. Ennek következtében kellett Talpeşnek miniszterelnök-helyettesként megjelennie a parlament előtt, és kérdésekre válaszolnia. „Én a nagy stratégiák szakemberem vagyok – mondta –, így természetes, hogy tudatos diverziót láttam a botrány mögött. Nyilvánvaló, hogy Treptow letartóztatása bizonyos játszmák eredménye, és nem véletlen, hogy a World Trade Center-i terrortámadás egy-éves évfordulóján került rá sor.”

Könnyen ellenőrizhető hazugság. Az újságírók szeptember 19-én értesültek arról, hogy a rendőrségi vizsgálat, amit addig sikerült titokban tartani, hetek óta folyik. De ha az időpont meg is egyezne, beteg agy kell ahhoz, hogy feltételezze: Treptow afféle terrorista akció jelképének, illetve valamiféle Amerika ellenes lépésnek szánta pedofiliáját, amire – esetleg – az Al Kaida kényszerítette szegényt, annak érdekében, hogy kompromittálja a román–amerikai viszonyt.

A parlamenti meghallgatáson, amikor újra rákérdeztek Talpeşre, mert addigi válaszait nem tartották kielégítőnek, begurult, fenyegetőzni kezdett, zsarolni próbált: „Isten óvja meg magukat attól, hogy én mindent elmondja magukról, amit tudok. Azt, hogy ki kivel lép félre, ki kivel találkozik.”

De ennek a meghallgatásnak a fő témája az EU-integráció volt. Ezért ő fog felelni a kormányban, és mint kiderült, kevesebbet tud a témáról, mint egy átlagos, figyelmes újságolvasó. Anélkül, hogy zavarba jött volna, bevallotta: nem ismeri a konkrét adatokat, azt sem, hogy Románia, illetve Bulgária hány fejezetet zárt le eddig a tárgyalásokon.

Arra a kérdésre, hogy miért éppen őt nevezték ki az EU-integráció irányítójának, a következőket válaszolta (nem könnyű idézni, amit mondott, mondatai románul is zavarosak, nyelvtanilag helytelenek): „Hát, az európaiak ismernek engem, azok, akik döntő pozíciókban vannak, értékelnek. Meggyőződésük, hogy én, 1992 óta, mióta a SIE főnöke lettem, különlegesen jól informált vagyok Romániát illetően. Meggyőződésük, hogy én, aki ismerem a romániai valóságot, megtalálhatom az utakat és módokat, amelyek az európaiak elvárásainak is megfelelnek, én meg tudom győzni őket arról, hogy Románia az EU fontos tagja lehet. Lobbizni fogok az integrációért.” Másik mélyenszántó gondolata ilyesformán hangzik: „Lássuk, mi történik velünk. Honnan jöttünk, és hová megyünk. Bizonyos köröknek nem érdeke, hogy Románia az EU tagja legyen.” És: „Fel kell tennünk a kérdést: ki is a bulgáriai rózsáipar

tulajdonosa? Ha megtaláljuk a választ, akkor megtudjuk, miért is előztek meg minket.”

Néhány újságíró feltette a kérdést, mi szükség van egy katonatisztre (történészre?), volt kémfőnökre a kormányban, és főleg, miért éppen az EU-integrációt bízták rá. A PSD szóvivője így reagált: „Nem értem aggodalmait. Ha a maguk logikáját követnénk, akkor Putyin sem lenne megfelelő vezető Oroszország számára.”

1990–1992
VESZÉLYES SABLONOK

Hevenyészett gondolatok egy álmatlan szilveszteri éjszakán

Fiatál Fórum, 1990. január 9.

Vagy talán valaki azt hitte, hogy a nacionalizmus mérgé, melyet a Ceaușescu-diktatúra az őrületig, a fasizmus határáig fokozott, a diktátor halálával egyszerre, automatikusan, napok alatt eltűnik az emberek agyából is?

Délelőtt, a bukaresti Petőfi-ház nyüzsgésében, valaki megkért, határozzam meg pár szóban a demokrácia fogalmát. Képtelen voltam megtenni; éreztem, ilyen általános kérdés esetében sablonokon, közhelyeken, klasszikusok közismert idézetein kívül mást nem tudnék mondani. És ha valamitől e napokban tényleg óvakodni kell, az a közhelyek, klisék, általánosságok ismételtetése. A fontos gondolatok, a lényeg kétféleképp veszhet el, a diktatúrában egyszerűen betiltja a cenzúra, vagy ami még szomorúbb, az öncenzúra. A demokráciában viszont, különösen a frissen született demokráciában – lásd Magyarország utóbbi másfél évét – a robbanó információáradat, idő- és energiahiány miatt már-már fizikailag teszi lehetetlenné az értékes, új, lényeges cikkek, könyvek, filmek, rádió- és tévéműsorok stb. kihalászását a tömegselejt, a közhely, az álművészet és a kommersz demagógia áradatából.

A körülöttem nyüzsgő emberek többsége elsősorban a nemzeti kérdésre érzékeny. Néha úgy érzem, függetlenül az általános politikai helyzettől, túlságosan is csak erre koncentrálnak. Pedig az új helyzet teljesen új hozzáállást, új taktikát követel tőlünk, magyaroktól is. Egyrészt a sajnós jogosan kifejtett hiperérzékenységünket kell fegyelmeznünk. Egy-egy meg nem értett állásfoglalásra – rádió- és tévéadásra, cikkekre, sőt esetleges nacionalista, hazafiaskodó kijelentésre – ma már máshogy kell reagálnunk, belülről is, kívülről is, mint azelőtt. Meg kell értenünk, hogy egy ilyen hang ma már nem a hatalom parancsára szólal meg, nem jelent általános támadást jogaink, intézményeink ellen. Ez ma már csupán egyének, csoportok hangja,

ami ellen határozottan ugyan, de hisztéria nélkül kell fellépniünk a nyilvánosság előtt.

Vagy talán valaki azt hitte, hogy a nacionalizmus mérge, melyet a Ceausescu-diktatúra az örületig, a fasizmus határáig fokozott, a diktátor halálával egyszerre, automatikusan, napok alatt eltűnik az emberek agyából is? Ilyet még a naivak sem hihettek. Vagy valaki azt képzelte, hogy a „demokrácia” megvalósításával egyidejűleg csupán az emberi, haladó, internacionalista, intelligens hangok fognak a nyilvánosság előtt elhangzani? Hisz ez új cenzúrát jelentene, illetve a jók és okosak diktatúráját.

De mivel is kezdődött ez a szocializmus? Valami hasonló, utópisztikus, naiv elképzeléssel. S hová jutottunk? Tehát nem az kell legyen a célunk, hogy e gondolatok ne jelenhessenek meg nyilvánosan, hanem hogy mi szintén nyilvánosan, s ha lehet, meggyőzőbben reagálhassunk rájuk. S nem csupán a saját sajtónkban, hanem ott, ahol a szerintünk téves, ártalmas gondolatok elhangzottak. Hinnünk kell, hogy ha e nyilvános, nyílt vitát türelmesen, okosan, becsületesen, de határozottan folytatjuk, egyre csökken – nem hetek, hónapok, csupán talán évek alatt – azoknak a száma, akiknek mentalitását a nacionalizmus mérge megmételtyezte.

Rosszul lettem egy – remélem nem általános véleményt megfogalmazó hangtól –, mely ilyen programot ajánlott: tűrjük el az ő nacionalizmusukat, de tűrjék el ők is a miénket. Nem! Soha! Ez nem becsületes, de nem is célravezető eljárás. Logikailag ez valami olyasmire hasonlít, hogy ha valaki ellopja a pénztárcámat, ne fogjam le a kezét, ne kiabáljak rendőrért, hanem én is lopjak gyorsan egy pénztárcát és így tovább – a kör sohasem fog bezárulni...

Más, távoli példa, de elgondolkoztató. Amerika és a négerkérdés. Mikor is voltak a legközelebb a négerkérdés megoldásához? Amikor a négerek agresszív csoportja a *black power*-t, a fekete hatalmat hirdette meg? Vagy amikor a türelmes, de kitartó Martin Luther King hívei hosszú, békés propagandahadjárata eredményeként a fehér lány–fekete fiú szerelmespárok már nyugodtan, természetesen, összeölelkezve sétálhattak New York utcáin, s ez senkiben sem keltett megbotránkozást. Ugyanakkor Johnson elnök jóindulatú, de erőltetett törvényének, mely szerint minden iskola szegregáció-mentes legyen, konkrét következménye az lett, hogy a gyerekek nem járhattak a legközelebbi iskolába, hanem szinte egy órányit autóbuszoztatták őket naponta a távol eső tanintézményekbe, hiszen a néger, illetve fehér negyedek eléggé elkülönültek. Mindez pontosan a fajgyűlölők agresszivitását fokozta.

Más: kételkedik-e valaki Franciaország demokratikus jellegében? De ne felejtsük el, hogy ott a társadalomnak majdnem 20%-a Le Pen nacionalista-félfasiszta pártját támogatja. Egy demokráciában ez is lehetséges. S ne felejt-

sük Churchill mondását sem: a demokrácia rossz dolog, de a legkevésbé rossz mindabból, amit az emberiség eddig kitalált.

Ezekkel az egyébként eléggé leegyszerűsített példákkal persze egy percig sem akarom azt mondani, hogy ne követeljük határozottan saját iskoláinkat, újságainkat, tévé- és rádióműsorainkat stb., de ezzel párhuzamosan folytasunk erőteljes propaganda-hadjáratot mind a médiában, mind román barátaink körében, hogy a kisebbség rendre kibontakozó kulturális, politikai, gazdasági, anyagi, törvényes lehetőségei ne szüljenek felháborodást, meg nem értést a nemzetiségi problémákra amúgy sem érzékeny és előítéletekkel beoltott román tömegekben.

Demokráciát tanulunk, tanulgatunk?

Fiatál Fórum, 1990. január 20.

A demokrácia nem azt jelenti, hogy a nép – vagy annak hangosabb része – hirtelen indulatában, lényeges kérdésekben, önkényesen dönt.

Pár hét telt el csupán a forradalom győzelme óta, mégis úgy érzem, figyelmesebbeknek, kritikusabbaknak, talán már dühösebbeknek kellene lennünk a „mienk” ügytelenségével, nyilvánvaló baklövésével szemben. A Front (az én Frontom!) következetlenségei szembeszökők: meg-

hátrál egy többé-kevésbé hisztériás tömeg előtt, három vitatható törvényt hoz, s ezeket már másnap módosítja, félig-meddig visszavonja.

A kommunista párt kérdése. Vitathatatlan, hogy ezt a pártot eddigi, sztálinista formájában, meg kell szüntetni, vagyonát el kell kobozni. Ám mi szükség van egy nulláról induló, vagyon nélküli új kommunista párt törvényes betiltására? A demokratikus Európa előtt ez a döntés enyhén szólva kompromittálna bennünket, nem beszélve arról, hogy mennyire kínosan érintené egy ilyen intézkedés a most baráti Szovjetunió vezetőit. Egy új kommunista párt politikailag jelentéktelen, teljesen veszélytelen lenne, hiszen néhány fanatikusan kívül ki iratkozna be *itt* és *most* egy kompromittált ideológiára támaszkodó pártba? És ki szavazna rá?! (A régi pártfunkcionáriusoknak aligha jutna eszébe beiratkozni, hiszen őket csupán a könnyen szerzett pénz, a karrier vonzotta). A betiltás csak a politikailag műveletlen, de jogos gyűlöletől fűtött tömegek olcsó kielégítését, félrevezetését jelentené. S ez már nem demokrácia – ez demagógia. Vajon nem volna-e hasznosabb ezeknek a tömegeknek indulatait arra felhasználni, hogy mielőbb megtisztítsuk a különböző intézmények, gazdasági egységek vezetőségét az „elvtársaktól”? Ezek az „ottfelejtett”, illetve befurakodott „káderek” műveletlenségükkel, kompromittáltságukkal, összeköttetéseikkel (egy új maffia?!) százszor több kárt fognak okozni nekünk, mint egy esetleges új, jelentéktelen pártocská.

A demokrácia nem azt jelenti, hogy a nép – vagy annak hangosabb része

– hirtelen indulatában, lényeges kérdésekben, önkényesen *dönt*. A döntések előtt (szavazás, referendum stb.) a mass médiának tudatosítania kell a tömegekben választási lehetőségeiket: a vitatott kérdés alapjául szolgáló tényeket, s a döntés lehetséges következményeit.

Más: a közhangulat megnyugtatóására vasárnap, január 14-én a televízió bemutatott néhány foglyot. Egy sorban, egymás mellett állt a „sátán” (a nevét undorodom leírni) két legközelebbi munkatársa, a Securitate két legfőbb hóhéra és – Valentin Ceaușescu. Nem értem, mit keresett Valentin e sorban? Nem tartom ártatlannak, de bűnei elsősorban erkölcsi jellegűek (még anyagi előnyei is kisebbek voltak, mint a család többi tagjának.) A főbűnösök között tehát ott van egy politikailag szinte ártatlan csemete, ugyanakkor a felső vezetés, a Politikai Végrehajtó Bizottság sok olyan tagja, aki két évtized politikáját „csinálta”, szabadon sétál, sőt néhányan közülük magas tisztséget töltenek be (lásd Paul Niculescu Mizil!). Vagy talán Valentin esetében a vérrokonság a főbenjáró bűn, a legsúlyosabb vád?... Vajon nem koncként vették-e őt oda, csupán azért, hogy a valódi bűnösökről eltereljék a figyelmet? A tömegek primitív indulatait, ösztöneit akarjuk így kielégíteni, olcsó trükkökkel kívánjuk lecsendesíteni őket? Tisztázatlan kérdések ezek, de hiba lenne nem elgondolkodni rajtuk.

Mint ahogy azt sem volna szabad figyelmen kívül hagyni, hogy *csökkentették a Securitate tiszteletre méltó „öregfúúinak” a nyugdíját*, s most a nyugalmazott katonatisztekkel egyenlő jövedelemben részesülnek... Igaz, ők semmi rosszat nem tettek 1989. decemberében. Sokan közülük „csupán” az ötvenes évek tömeggyilkosságait szervezték (csatorna, Duna-delta), tízezrek (vagy százazrek?!) bebörtönzését, kínzását irányították...

A január 12-i tüntetés résztvevőinek visszatérő követelése volt a Front vezetői múltjának tisztázása. Iliescu becsületesen, nyíltan válaszolt. Könnyű volt neki, hisz múltjában nincs semmi titkolni-szégyellni való. A következő napokban viszont a tévé dilettáns (vagy netán tudatosan szabotáló?) stábja nekifogott a kompromittálási kampánynak. Mégpedig nagyon egyszerűen: óránként kamera elé állított egy-egy 5–6 tagú csoportot, s szószólójuk monoton hangon felolvasott egy előregyártott dicsérő szöveget Iliescuról. A tévézőnek akarva-akaratlanul a rosszlemkű hozsánna-kampányok jutottak eszébe. Sajnos e napokban kevés tárgyilagos, őszinte szó esett mind régebbi, emberséges tetteiről, mind pedig néhány hetes tevékenységéről, józan cselekvőképességéről, egyensúlyérzékéről, önkritikai szelleméről, műveltségéről, meleg egyéniségéről. Ezzel szemben Mazilu elvtárs (bocsánat az elírásért, de nem véletlen, lásd Freud) szűkszavúan, távolról sem tárgyyszerűen válaszolt a nyilvánosság előtt a múltjára és jelenére vonatkozó súlyos vádak-

ra. Természetes, hogy ez a magatartás feszültséget szült, komoly kérdőjeleket vetett fel. S ezt nem tudomásul venni, a közvéleményt figyelmen kívül hagyni nem éppen demokratikus magatartás a Front, illetve Mazilu (legyen mégis) úr részéről – aki egyébként sajtóperrel fenyegeti a „rosszalkodókat”.

Ami a halálbüntetést illeti. Elsősorban figyelembe kell venni, hogy Románia lakossága nem képes még felelősen dönteni e kérdésben. Két végletes, szenvedélyes érzés fog összeütközni (néha ugyanabban a személyben!): a nem is olyan régen elkövetett gyilkosságok miatti bosszúvágy, illetve egy humanusabb, szentimentálisabb megfontoltság.

Elhamarkodott lépés *most* népszavazással dönteni a halálbüntetésről általában. Mindenekelőtt le kell zárunk végre a bosszúsorozatot, meg kell szüntetnünk a szemet-szemért, fogat-fogért jellegű büvös kört. Tudomásul kell vennünk, hogy a halálbüntetés felszámolásáról minden demokratikus államban lassan, érett megfontolás alapján döntött a parlament (vagy a népszavazás), miután türelmesen végighallgatta, mérlegelte a halálbüntetés híveinek, illetve ellenfeleinek *szakavatott* érveit (jogászokéit, filozófusokéit, szociológusokéit, egyházi képviselőkéit stb.) Figyelembe kell venni mások tapasztalatait: a bűnözési statisztikák alakulását a halálbüntetés megszüntetése, illetve érvényben tartása esetén – a statisztikák szerint ugyanis a halálbüntetés révén nem csökkent a bűnözési arány. Minderre nálunk két hét alatt nincs lehetőség, hangulat, türelem, befogadó képesség. Félő, hogy ez a referendum nem egy jól tájékozott nép felelősségteljes, bölcs döntése lesz (demokrácia!), hanem egy pillanatnyi izzó hangulat egyszerű felmérése (populizmus).

Fel kell hagynunk végre a kaotikus kapkodással. Ha így folytatjuk, odajutunk, hogy a vészesen közlő választásokon az egyén továbbra is felkészületlenül, tájékoztatlanul, előre nem látható befolyásoknak enged majd, anélkül, hogy tudatosan felmérné: kiben és miért érdemes megbízni önnön jövője érdekében. (Időközben a két említett törvényerejű rendeletet visszavonták. Bátor és bölcs döntés volt: a Front beismerte tévedését és ezzel elkerülte azt, hogy hosszú távon veszélyeztesse épülő demokráciánkat.)

Ellopták a forradalmat?

Fiatal Fórum, 1990. február 3.

Reményünket arra alapozzuk, hogy a Front erkölcsileg vitathatatlan „szentjei”, Tőkés, Dinescu, Pleșu stb., ott vannak még, s remélhetőleg ellensúlyozzák azokat a belső erőket, amelyek Iliescut (akinek túlterheltsége és befolyásolhatósága nyilvánvaló!) az utóbbi hetekben helytelen lépésekre készítették.

mind nagyobb jelentőséget nyertek. A hiba emiatt nem az emberekben keresendő: a mass média, s főként a televízió kezdte hitelét veszteni. Különös jelenség ez: az ok és okozat felcserélése. Az emberek nem azért nem bíznak a tévében, mert ostoba előítéleteik vannak, hanem azért, mert a tévé sok esetben bizonyította: együgyű, nyilvánvalóan részrehajló, jelszó-színvonalú propagandát folytat.

Silviu Brucan szerint nálunk legalább húsz évre lesz szükség az igazi demokrácia megvalósításához. Van benne némi igazság, ám tény, hogy ezt az időszakot lehet rövidíteni vagy hosszabbítani. Az utóbbi hetek propagandája – mind a Fronté, mind az úgynevezett ellenzéki pártoké – demagóg, hazafiaskodó hangvételével bizony lassítja e folyamatot, s ezzel elmérgesíti a hangulatot.

Súlyos vádak érték a történelmi pártokat a vasárnapi (január 28-i) tüntetés miatt, amelyen *egyesekek* már a Front lemondását követelték. Ha ez sikerült

Életem legdrámaibb időszakát élem: a teljes illúziórombolás napjait. Az *ügy*, ami két héttel ezelőtt odaadásra, szolidaritásra, áldozatvállalásra készítetett, ma értetlenséggel, kétségbeeséssel tölt el.

Először nyugtalanítani kezdtek a FSN következetlenségei, rögtönzésszerű ügyetlenségei, aztán a helyzet egyre bonyolultabbá, zavarosabbá vált. A tényekről, eseményekről részletesen értesültünk a napi sajtóból, a tévéből, s nem utolsó sorban személyes kapcsolataink révén szerzett, olykor pletyka ízű hírekből. Sajnos, ez utóbbi információk (olykor „rémhírek”)

volna, vitathatatlanul válsághelyzet alakult volna ki, újabb hatalmi vákuum keletkezett volna, s szinte elkerülhetlenné vált volna a katonai diktatúra bevezetése.

Próbáljuk meg azonban szenvedélymentesen, türelmesen elemezni az akkor történeteket. Miért csatlakoztak a tömegek a történelmi pártok híveihez? Vajon jobban megbíztak e pártok programjában, vagy talán azok vezetői voltak kitűnő, karizmatikus szónokok? Szó sincs róla! *Bizalmi krízisről* van szó: rengetegen érzik becsapottnak magukat. Hetek óta kérdik: miért tűr meg a Front tagjai közt kompromittált személyeket? Hogyan lett a decemberi forradalom 60 000 halottjából a *Nagy Per* idejére csupán 600?! Hányan vannak letartóztatva a szekus gyilkosok közül? Hányan furakodtak be vezető állásokba a Ceaușescu-rendszer élenjáró aktivistáiból? E kérdésekre máig sem érkezett egyértelmű válasz.

Amikor a Front egyes vezető személyiségei hetekkel ezelőtt azt nyilatkozták: nem indulnak a választásokon, sokan kétségbe estek. (Bevallom, magam is úgy döntöttem, ez esetben el sem megyek szavazni!) Később viszont, éppen a legrosszabb pszichológiai pillanatban (amikor csökkenni kezdett a Front népszerűsége), meglepetésszerűen bejelentették: jelöltetik magukat, s mint akik amnéziában szenvednek, letagadták, hogy valaha is ellenkező szándékot hangoztattak volna. Ám ha már így döntöttek, elemi követelmény lett volna e bejelentés előtt tisztázni politikai nézeteiket. A Front első programja kitűnő volt egy olyan közigazgatás számára, amelynek átmeneti válságot kell megoldania, de nem volt megfelelő ideológiai platform egy választáson részt vevő, tehát az országot hosszabb időn át vezetni akaró szervezet (párt?) számára. Tudtuk ugyan, hogy a Front több vezetője az RKP tagja volt, mégsem kételkedtünk becsületességükben, hozzáértésükben – státusuk amúgy is ideiglenes volt. Most azonban kötelességük lett volna világosan, félreérthetetlenül leszögezni, mivel szakítottak: a csausizmussal, a sztálinizmussal, a leninizmussal, a kommunizmussal vagy a szocializmussal? Tisztázniuk kellett volna, hogyan képzelik el országunk jövőjét: polgári demokráciát, ún. „emberarcú szocializmust”, vagy esetleg valami harmadik (közép)utat javasolnak?

Egyesek azzal vádolták a Frontot, hogy az RKP-t próbálja átmenteni. Valószínűleg leegyszerűsített, valótlan vád ez. De vajon nem lehetett volna világos programmal elkerülni e vádat?

Én is végignéztem a tévében a „Front kontra ellenzék” tárgyalásokat. Személy szerint semmi okom rokonszenvegni a Nemzeti Parasztpárt vezetőivel: Maniu utódai enyhén szólva nem magyarbarátok, nem is filoszemiták, vezetőik ráadásul eléggé ügyetlen politikusoknak tűnnek, személyi varázsról esetükben szó sem lehet (főként Petre Roman macsóságához viszonyítva nem).

Mégis úgy vélem, nem lett volna szabad megfedkezni arról, hogy ezek az emberek elveik miatt hosszú éveken át börtönben szenvedtek, épp azokban az időkben, amikor a tárgyalóasztal másik oldalán most ülők közül egyesek fiatal pártaktivisták voltak. Ennek a ténynek igenis maximális türelemre, tiszteletre kellett volna köteleznie a Front vezetőit velük szemben. Lehet, hogy Coposuek ultimátumszerűen akartak leszámolni a Fronttal, lehet, hogy demagógok, szűklátókörű, Caragiale-darabból ismert figurák, de ha tisztességesek, demokraták akarunk lenni, jusson eszünkbe, hogy ők is áldozatok, a sztálinizmus áldozatai. Megeshet, hogy esetleges szenilitásukat, a Fronttal szembeni illojalitásukat, bizalmatlanságukat, türelmetlenségüket a Securitate hosszú évekig tartó kínzásai is okozták, illetve fokozták. Harcolhatunk politikájuk ellen – politikai eszközökkel. De személyüket, öregségüket primitív módon gúnyolni emberhez méltatlan aljasság.

Pedig másként nem lehet minősíteni a hétfői (január 29-i) tüntetésen látott gúnyrajzokat és az ilyen versikéket: „Babalicii fără dînți / vor s-ajungă președinți?” („Fogatlan vénségek / pályáznak elnökségre?”) Vajon a „versike” szerzőjének nem fordult meg a fejében az, hogy e „vénségek” hiányzó fogait esetleg épp a Securitate pribékjei verték ki annak idején?...

Más jelmondat: „Nu ne vindem țara!” („Nem adjuk el az országot!”) Ez nem egyéb, mint egy összetett és kizárólagosan gazdasági probléma (vegyes vállalkozások, külföldi tőkebefektetések stb.) vulgarizálása, xenofóbiával fűszerezve...

Ugyanakkor ilyen feliratot is láthattunk: „IMGB e cu Frontul” („Az IMGB a Fronttal van”). Mi ez? A szent monolitizmus visszatérése? Egy több ezer személyt foglalkoztató gyárban nincs, nem lehet, vagy tán nem is szabad lennie egyetlen liberalistának, szociáldemokratának, parasztpártinak, vagy – Uram bocsáss! – monarchistának sem? Vajon e jelszavak valóban támogatják-e, vagy csupán kompromittálni akarják a Frontot, azoknak adva igazat, akik e szervezetben egy újabb RKP-t látnak? Én remélem, hogy Iliescuék nem kívánnak ilyen típusú egységet. De akkor miért túrték el a felvilágosulatlan tömegeknek (?) ezt az együgyű, demagóg, olykor (lásd, a Nemzeti Parasztpárt székháza előtti gyülekezeti!) agresszív tüntetését, amely bár rövid távon, formálisan támogatja, hosszú távon azonban kompromittálja őket?... E tüntetések legalábbis fenntartást szülnek külföldi körökben a Fronttal szemben, a hazai értelmiséget pedig máris kétségbe ejtették.

A televízióban hangzott el ez a kétségbeesett mondat egy román fiatal részéről: „Iliescunak sikerült az, ami Ceaușescunak nem: vizsályt szítani a román népben.”

Egyébként nem tudom felfogni, miért nem lehetett volna az egész válságot

úgy elkerülni, hogy például minden fontosabb párt egy-két képviselőjét már korábban bevegyék a Frontba? Ezzel megnyugtatták volna a kedélyeket a tévé objektivitása és a választások tényleges tisztasága tekintetében.

Tény, hogy túl sok már a „rémhír”. Még ha egy sem igazolódik is be közöttük, akkor is valós információt, egy társadalmi realitást tükröznek: az emberek hangulatát. Lehet ez pusztán információhiány, vágy, félelem, bizalmatlanság következménye – pillanatnyilag talán mindezeké együttvéve. De azért, hogy e rémhíreket szülő hangulat ennyire eluralkodott, nem csak a mass média, hanem maga a Front is hibás.

Gondoljunk most csupán arra, ami minket, magyarokat illet. Iliescu (nem tudni, kinek/minek a befolyására) néhány nappal ezelőtt homályos célzást tett állítólagos erdélyi szeparatista megnyilvánulásokra. Felelőtlenség volt részéről egy már amúgy is feszült hangulatban tűzzel játszani a puskapor közepében, hisz minden célozgató, többféleképpen magyarázható mondat csak elmérgesíti a helyzetet.

Döbbenetes volt Pálfalvy Attila tanügyminiszter-helyettes ügye is. A tévé jóvoltából ismerjük a tényeket (sajnos, csak mi magyarok!). Röviden: egyes (Frontos) nacionalista körök elérik lemondatását, aztán pár órával később Iliescu és Roman, az RMDSZ vezetőivel találkozva, visszakozik és felajánl neki egy iparügyi miniszterhelyettesi állást. Mélységes tévedés! Mi nem Pálfalvy karrierjéért küzdünk, hanem a magyarság jogainak érvényesítéséért. Amennyiben Pálfalvy Attila valóban bajt okozó magyar sovinszta, végleg el kell őt távolítani a vezető-körökből, ám ha „tévedésből”, román sovinszta körök intrikái alapján mondatták le, bocsánatot kell kérni tőle, és vissza kell helyezni őt eredeti tisztségébe. Harmadik megoldás nincs. Vagy ha mégis van, az elvtelen, nem elégít ki sem minket, sem a Front nacionalistább csoportjait. És a Front iránti bizalom tovább csökken. A káposzta is megmaradjon, a kecske is jóllakjon? Ez lavírozás, nem elvi politika!

Mégis bizakodnunk kell.

Tótkés László kiállt a Front mellett. Ez bizalmat önt belénk, hitet ad, s most főleg hitre van szükségünk, hisz a ráció inkább kétkedésre ösztönöz. Reméljük, hogy e napok traumája felébreszti a Front vezetőit, és – Istenem! – tán visszatérnek azok a három–négy héttel ezelőtti szép napok, amikor örömmel, lelkesedéssel vártuk Iliescu minden kis bejelentését, tévészereplését. E hitre, reményre egy rideg tény miatt van szükségünk: Romániában pillanatnyilag nincs más alternatíva az egyensúly megtartására, a demokrácia kivívására.

Reményünket arra alapozzuk, hogy a Front erkölcsileg vitathatatlan „szentjei”, Tótkés, Dinescu, Pleșu stb., ott vannak még, s remélhetőleg ellenúlyozzák azokat a belső erőket, amelyek Iliescut (akinek túlterheltsége és

befolyásolhatósága nyilvánvaló!) az utóbbi hetekben helytelen lépésekre készítették. Őszintén örülnék, ha Doina Cornea és Ana Blandiana visszatérne a Frontba, s ez nem csupán szentimentalizmus: a mérleg átbillenését jelentené a demokratikusabb, becsületesebb, az új iránt fogékonyabb, sablonoktól, trükköktől irtózó tiszta emberek javára. Tudom, ők nem profi politikusok, esetleg ügyetlenségeket követnének el, de meg tudnák tartani egy valóban új jövőbe vetett reményünket, hitünket.

(1990. január 30.)

Utóirat február 1-én: Fellelegeztünk – a felek ma végre megtették az első konkrét lépéseket a megegyezés irányába.)

Ez demokrácia? Meddig?

Fiatal Fórum, 1990. február 17.

Jelenlegi vezetőink ideálja valamiféle mosolygó, toleráns, de mégiscsak paternalista, puha diktatúra.

Az utóbbi két hónapban akkora felelősség hárult Romániában a sajtóra és a televízióra, mint sehol másutt e forrongó századvégen.

A totális diktatúrát szinte órák alatt váltotta fel valamiféle pseudo-demokratikus anarcho-szabadság, s ez felkészületlenül ért bennünket. Tele voltunk kétségbeeséssel, vágyakkal, ám lassan egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy még az ellenzék elitjének sincs világos terve arra: hogyan tovább? Rögtönzések sorozata kezdődött. A döntések nem elvi viták eredményeként, hanem az utca nyomására születtek. És az utca hangulatát, a tüntetések jelszavait sokkal inkább befolyásolja a sajtó, a tévé, mint az új, többé-kevésbé ellenzéki pártok propagandája.

Sajnos egyre nyilvánvalóbb, hogy a Front vezetői, az utca kemény ellenállása nélkül, egyre inkább az úgynevezett „emberarcú szocializmus” irányába vezetnék az országot. Ez tán nem is lenne tragédia (átmenetnek legalábbis elfogadható út lenne), ha – teszem azt – Gorbacsov-színvonalú politikusaink lennének.

Eleinte csodálkoztunk vezetőink nem túlságosan demokratikus módszerein, azon, hogy sorsdöntő kérdésekben teljesen elhanyagolják a közvélemény tájékoztatását. Lassan kiderült: egymás közt sem tartják be a demokrácia elemi szabályait; gyakran 2–3 ember dönt, törvénykezik, a többi vezető pedig a sajtóból értesül a „közös döntésről”. Tudtommal az is egyedülálló eset egy 20. századi demokráciában, hogy tömeggyilkosságban való részvétellel vádoljanak egy belügyminisztert, és a kormány csak fiatal katonatisztek szervezett tüntetésére reagáljon, akkor is: dadogva.

Jelenlegi vezetőink ideálja valamiféle mosolygó, toleráns, de mégiscsak paternalista, puha diktatúra (à la Kádár). Ezt immár nem sikerülhet megva-

lósítaniuk, s most készek a kompromisszumra. Szomorú azonban, hogy nem azokra az érvekre reagálnak, amelyek „csupán” a sajtóban jelennek meg, beadványokban fogalmazódnak meg: csak az utca hangja jut el hozzájuk, s ezzel éppen ők provokálják ki a tüntetések sorozatát. Azoknak pedig, akik tüntetnek – bár áhítoznak a változásra –, nyilvánvalóan hiányzik a politikai kultúrájuk, s így óriási mértékben befolyásolhatók! A mass média azonban részben a régi beidegződések alapján dolgozik (hazugság, elhallgatás, részlegesség), részben szélsőségesen értelmezi a szólásszabadságot. Persze a nyugati polgári demokráciában is létezik úgynevezett botrányújság, pletykasajtó, de ott a stabil társadalmi politikai helyzet, az érvényben levő sajtótörvények (sajtóper becsületsértés miatt) jelentéktelenné teszi annak hatását.

Megkísérelem néhány, találmra kiválasztott példával illusztrálni írott és elektronikus sajtónkkal szembeni kifogásaimat.

Szabad Román Televízió. Február 11-én este James Baker és Tőkés László közös interjúja. Baker kétszer említi az Amerikai Egyesült Államok elvárását – a kisebbségek jogainak biztosítását. A kisebbségi jogokat másodsorú is „emberi jogoknak” fordítják románra. Az amerikai segítséget a piacgazdálkodás elveinek bevezetéséhez köti; ezt „elfelejtik” lefordítani.

Vásárhelyi tüntetések. Pénteken a román diákok, tanárok tüntetnek a „szeparatizmus” ellen, szombaton a magyarok is, a saját iskoláik, kultúrájuk védelmében. A tévé szerint mindkét tüntetés egyformán békés volt, s mindkettőn ugyanannyian vettek részt. Nyilvánvaló hazugság. Közismert, hogy a pénteki tüntetés hisztérikus és erőszakos volt.

A leleplezhető hazugságoknál tán még veszélyesebbek a manipulálás rafináltabb formái. Kb. tíz nappal ezelőtt Petre Mihai Băcanu TV-interjút készített Aurel Dragoș Munteanival, a televízió akkori elnökével. Băcanu többek között megkérdezte, nem jött-e el a változtatások, frissítések ideje, nem kellene-e eltávolítani a túlságosan kompromittált személyeket a TV-ből, lévén, hogy annak munkatársai a jól ismert kontraszelekció révén kerültek oda, s húsz éven át napi két órát hazudtak. A válasz döbbenetes volt, főként egy közismerten gyors észjárású, intelligens ember részéről: a TV munkatársai szerkesztőségi gyűléseken, „demokratikus módon”, maguk fogják eldönteni, kik azok, akiktől esetleg meg kell válniuk... Tehát nem a még egészséges, hanem a rákos sejtek segítenek a rákos sejtek elleni küzdelemben. Ha ezt értjük demokrácián, akkor én tovább mennék, és e logika alapján ajánlanám, hogy a szekuritáté különböző alakulatainak tisztjei „demokratikusan”, többségi szavazattal döntsék el, kiktől válnak meg, kik azok, akiket esetleg bizonyos „túlzasok” miatt bíróság elé kell állítani stb., stb.

Játék a szavakkal – „demokrácia”, „többség”... De söpörjünk a saját por-

tánk előtt is. Egyébként színvonalas, eredeti hangvételi hetilapunk, a *Valóság* február 7-i száma az első oldalon cikket közöl *Vissza a fakanálhoz* címmel. Zsurnalisztikai és politikai szempontból egyaránt helytelenítem e cikket. Ismétlem: a véletlenül múlt, hogy épp ebben a lapban akadt meg a szemem egy ilyen jellegű íráson, másutt is megakadhatott volna, hiszen sajnos nem elszigetelt esetről van szó. Doina Cornea a román nemzet, a Ceaușescu ellenes harc egyik hőse volt és marad, függetlenül későbbi tévedéseitől. Fájdalmas számunkra, hogy nem érzékeny sajátos problémáinkra, különösen nem az a kollektív jogok kérdésében, hogy kijelentései alapján nem nevezhető magyarbarátnak. Mégsem ellenségünk! Jogunkban áll, sőt adott esetben kötelességünk vitába szállni vele (amint ezt Cs. Gyimesi Éva példamutatóan meg is tette), de gúnyos, lekezelő hangú és televíziós beszédét meghamisító cikket írni, közölni róla – felelőtlenség. Egyrészt erkölcsetlennek, másrészt taktikailag hibásnak tartom. Nyilvánvaló, hogy Cornea asszony nem hidegvérű, profi politikus, és ilyen jellegű írásokkal vérig sérthetjük, még inkább eltávolítjuk őt. Nincs elég ellenségünk, hogy újabbakat akarunk szerezni? Jellemző a cikk mentalitására, hogy Cornea asszony elleni támadását a *Tineretul liber* című napilap egyik cikkéből vett idézettel végzi. Abból a lapból idéz, amely nyíltan magyarellenes: Pálfalvyt támadta útszéli hangon, Domokos Géza interjúját szemtelenül meghamisítva közölte stb. Tehát egy magyar újságíró haragszik egy lényegében becsületes román hazafira, aki velünk nem lojális, és hogy őt „kikészítse”, összefog a volt KISZ magyargyűlölő aktivistáival. Ha a cikk írója figyelmesen végighallgatta volna Doina Cornea nyilatkozatát, megértette volna, hogy éppen a hazug propagandakampány ellen emelt szót. Elmagyarázta, hova vezethet a gyűlölet, hová vezetnek az ilyen jelszavak: „Halál az értelmiségiekre!” Cáfolta azt a hazugságot, miszerint a Parasztpártot kell vádolni az 1907-es felkelés vérbefojtásával – hisz ez az Erdélyben megalakult párt az akkori Romániában nem létezett – és türelemre, toleranciára intett bennünket a gyűlöletkampány e hisztériás napjaiban. El kell ezt ismerni, még akkor is, ha elfelejtett a nemzetek közötti összefogásra is felszólítani.

A román polgárság és sajnos az értelmiség egy része is azzal vádol minket és a zsidókat, hogy a kommunizmus megjelenésében és elterjedésében kulcs szerepünk volt. Tény, hogy az illegalitás idejében az RKP tagjai között kevés volt a román. E jelenséget csak hosszabb tanulmányban lehetne megmagyarázni. Röviden: a kétszeresen elnyomott kisebbség érzékenyebben reagál a sérelmekre, érdekeltőbb a változásokban stb. A román nacionalisták sokszor szemünkre hányják: „a zsidókkal együtt ti hoztátok fejünkre a kommunizmust”. Ezt a pszichóziist erősíti a cikkíró, és így lehetőséget ad arra, hogy fel-

tehessék a kérdést: mivel foglalkozott ő akkor, amikor Doina Corneát verték a Securitatén?

Ugyanebben a lapban megakadt a szemem még egy mondaton: „Petre Roman népszerűsége egyre inkább nő”... A sajtószabadság nem azt jelenti, hogy mindent megírhatunk, függetlenül attól, hogy esetleg hazugságról van szó, hanem azt, hogy mindenről írhatunk véleményt, még akkor is, ha véleményünkkel egyedül maradunk, de vélt vagy valós igazunkért érvekkel próbálunk harcolni. Engem nem zavar, hogy egyeseknek rokonszenves Petre Roman személye és politikája, ám vigyázunk a tényekre. Védjük meg az ellene felhozott vádaktól, de ne tegyenek úgy, mintha még mindig 1989. decemberében lennénk, amikor mind Petre Roman, mind Iliescu végtelen rokonszenvennek örvendett. (A tényeken mit sem változtat az, hogy – mint utóbb megtudtam szerkesztőségi kollégáimtól – az említett cikk kb. egy hónappal ezelőtt készült, éppen lapunk, a Fiatall Fórum számára...)

Apropó Petre Roman. Miniszterelnökünk interjút ad az amerikai NBC televíziós hálózat riportérének. Egyik kérdés: van-e Romániában antiszemitizmus? Tudtommal nincs – hangzik a válasz. Két lehetőség van: vagy rosszul tájékozott a miniszterelnök (gondolom, maga válogatja meg tanácsadóit, titkárait stb.), vagy tudatosan hazudik a jól ismert kommunista pszichológiai sémák szerint: amit nem kedvelünk, de nem is tudunk leküzdeni – azt nem létezőnek nyilvánítjuk. Ha kíváncsi az igazságra, menjen le a bukaresti Egyetem melletti aluljáróba, és olyan mennyiségű antiszemita feliratot fog találni a falakon, hogy talán még ő is megváltoztatja hangoztatott véleményét. És ha valaki felhívja a figyelmét a Silviu Brucan ellen irányuló sajtókampányra, abban felfedezheti a kettősséget: bírálják Brucan nézeteit, nyilatkozatait (gyakran jogosan!), ugyanakkor pedig feltűnően hangoztatják: ő – származásánál fogva – nem értheti meg, lebecsüli a „Nemzetet”. A rejtett üzenet nyilvánvaló: azért helytelen a politikája, mert idegen a nemzettől, mert zsidó.

A mass média általában monológ-sorozatokat közlésével foglalkozik. A román lapok 2–3 naponként szomorúan értesítik olvasóikat „szeparatista” megnyilvánulásokról. Részletesebb, magyarázó, cáfoló cikkeinket kedvesen visszautasítják. Mi csupán saját sajtónkban magyarázhatjuk az általunk nagyon jól ismert tényeket, eseményeket, önmagunknak panaszoljuk sérelmeinket, amelyeket a román olvasó nem ismer, és – tekintettel a tekintendőkre – nem is akar, de nem is tud megismerni.

A monológmánia általános jelenség. A tévé képernyőjén naponta megjelenik egy 3–6 tagú csoport, s valakinek/valaminek, általában egy újabb pártnak a nevében programfelolvasást tart. Senkinek sem jutna eszébe, például, két rivális párt képviselőit ültetni a kamera elé, hogy vitázzanak. Pedig éppen

e vitákból derülne ki a különbség programjuk, felfogásuk, s nem utolsósorban intelligenciájuk, vitakészségük között. A „süketek dialógusa” fokozza a feszültséget, félrevezet, kétségbeejt. Emlékezzünk a húszas évek Németországra. E nemzet megalázottsága (vesztett világháború, elvesztett területek), az addig példátlan méretű gazdasági válság (munkanélküliség, infláció), a hagyományos politikai pártokból való kiábrándulás, a korrupció stb. oda vezetett, hogy a kétségbeesett nép – elsősorban a munkásosztály, mely mindenáron, s ha lehet, azonnal rendet, nyugalmat, gazdasági csodát akart, tömegesen lépett be a náci pártba, melynek propagandaapparátusa kitűnően működött. Hitlert azok a néptömegek juttatták hatalomra, amelyek azelőtt következetesen a baloldali pártokra szavaztak.

Esélyes diktátorjelölt nálunk szerencsére még nem tűnt fel a láthatáron. De ilyen politika mellett a mai kormánynak sem jósolok néhány hétnél többet.

A fal

Fiatál Fórum, 1990. március 10.

Az idegengyűlölet, a sovinizmus, az „ősrégi múlt”, az „elsőbbségre” való büszkeség hangsúlyozottabbá vált, mint ahogy azt valaha is hittük volna.

Amint telnek-múlnak a hetek, egyre erősebbé, ledönthetlenebbé válik a fal a többségi román nemzet és a kisebbségek között. Évtizedeken keresztül azzal áltattam magam (sajnos, nem én voltam az egyedüli), hogy bár Ceaușescu gyűlöletet szít, táplálja a sovinizmust, a xenofóbiát, őt az egész nemzet gyűlöli (még a nómenklatúra is), tehát bukása után ez az ideológia is devalválódik, eltűnik. Mindez illúzióknak bizonyult. Az idegengyűlölet, a sovinizmus, az „ősrégi múlt”, az „elsőbbségre” való büszkeség hangsúlyozottabbá vált, mint ahogy azt valaha is hittük volna.

Úgy gondoltuk, hogy ha az egyszerű embereket meg is mételyezte a sovinizmus, az értelmiség, az új politikai erők harcolni fognak majd a nacionalizmus ellen – részben erkölcsi okokból, részben egyszerűen érdekből. A Nemzeti Kisebbségi Bizottság március 5-i gyűlésén Domokos Géza igen helyesen kifejtette: a román nemzetnek szüksége volna az új európai mércéjű identitástudatra, realizmusra, kritikusabb magatartásra önmagával, történelmével, ideológiájával szemben; lényegében le kellene mondania „történelmi nárcizmusáról”. Ilyesmire egyelőre kevesen (Smaranda Enache, a GDS, a Társadalmi Párbeszéd Csoport tagjai) mutatnak hajlandóságot, erkölcsi bátorságot, ők pedig távol állnak a mai és a holnapi „hatalmi struktúrától”. Mi több, magatartásukkal megbélyegződnek és elszigetelődnek. Ők inkább a jövő számára jelentenek alibit („mégiscsak voltak olyan elit román értelmiségiek, akik a kiközösítést vállalva kijelölték nemzetük számára az erkölcsi és politikai szempontból egyaránt járható utat”). Nyilatkozataik ma el sem jutnak a románok többségéhez, vagy ha igen, hatásuk minimális. Üzenetük inkább hozzánk szól: „ne essetek kétségbe, igenis vannak a románok közt becsületes, nem sovén hazafiak – igaz, ők maguk is kisebbségben vannak”. Elkerülhetetlen fo-

lyamat lesz ez a tudati-erkölcsi megújulás, de valószínűleg csak később fog bekövetkezni, és elindítása nem a mi feladatunk.

Hogy mindezt két hónappal ezelőtt elképzelhetetlennek tartottam, az saját naivsággal, s főként a tömegpszichózis jellegének, mélységének felületen ismeretével (lebecsülésével) magyarázható. Van azonban valami, amit logikusan ma sem tudok felfogni: minden politikai erőt, a hatalom képviselőit és az ellenzék egyaránt a Közös Európa-Ház vonz, szoros gazdasági együttműködést óhajt a Nyugattal (és segélyeket vár a Nyugattól), Amerikától újra meg akarja kapni a legnagyobb kedvezmény elvét. Nem tudják vajon, hogy minderről szó sem lehet, ha a nemzeti kisebbségek elleni politikát folytatják? A nemzetiségi kérdés egyre égetőbbé válik most, amikor a román sovinizta jelszavak durvábbak, szókimondóbbak, „őszintébbek”, mint Ceaușescu idején, ugyanakkor a mi „jajkiáltásunk” is szervezettebb, nyíltabb, harsányabb. Egyetlen román politikusnak sem jut eszébe, mit jelenthet Európa számára e nyílt civakodás? Nem gondolnak arra, vajon a világ demokratikus kormányai, tömegszervezetei, újságai kinek adnak igazat: azoknak-e, akik saját iskoláikban saját nyelvüket akarják használni, vagy azoknak, akik az elcsépelet, hamis jelszavakat („szeparatista”, „izolacionista” stb.) szajkózzák?

Az utolsó parlamenti ülésen Verestóy Attila kérte, tűzzék minél hamarabb napirendre a kisebbségi kérdést, hisz a helyzet elmérgesedett. Iliescu szokásos kedvességével nyugtatgatott: Áh, nem sürgős, majd máskor. Talán. A Nemzeti Kisebbségi Bizottság gyűlésére meghívták a kormány, a Nemzeti Parasztpárt, sőt a *Vatra Românească* képviselőit is. Természetesen ígéreteket tettek, és persze senki sem jelent meg. A Végrehajtó Bizottság tagjai – amint Király Károlytól értesültünk – kétségbeesetten ugranak fel, amint megtudják, hogy egyes helységneveket magyarul is ki akarnak írni. Király Károly szomorúan, kissé csalódottan mondta az ilyenfajta javaslatokra: nem annyira az ellenzék, mint inkább a Front képviselői allergiásak. Érdekes és jellemző, hogy bár január 5-én a Front vezetői egyöntetűen megszavazták (az egyébként vitatható) kisebbségi jogokról szóló nyilatkozatot, pár nappal később ártatlanul érdeklődtek Király Károlytól, hogy tulajdonképpen miért is akarnak a magyarok magyar iskolában tanulni stb., stb. Úgy tűnt, már akkor megbánták a nyilatkozatot. Egyébként ebbe bukott bele Pálfalvy, a volt tanügyminiszter-helyettes is: naivan azt hitte, a nyilatkozat érvényes, komoly, tehát ennek szellemében cselekedni is lehet.

Iliescu úr többször említette az állítólagos vasgárdista veszélyt – elég kevés meggyőzően. Annak a bizonyos „vasgárdista röpcédulának” a szövege így fejeződött be: „Heil Hitler”. A vasgárdisták ideológiája és jelszavai lényegesen különböztek a nácikéitól. A háború alatt egymást támogatták, ám nem minden

vasgárdista volt Hitler imádója. Tény, hogy aki e „vasgárdista röpcédulát” készítette, nem ismeri a vasgárdista ideológiát. Ne feledjük, a Securitate propaganda osztálya (mely egy évvel ezelőtt a Fii lui Avram Iancu nevű szervezet nevében fenyegette Ceaușescu ellenségeit) tudtommal szorgalmasan működik – ugyanazzal az apparátussal, mint eddig. Tény, hogy e tisztázatlan kilétű vasgárdisták komoly problémát jelentenek kormányunknak, ugyanakkor a Vatra Românească, melynek létezése és működése kézzelfogható valóság, ugyanezen kormány szerint demokratikus, társadalmi, kulturális szervezet. A televízióban elhangzott, hogy a Vatra Gyulafehérváron megtartott vasárnapi népgyűlésén románok és kisebbségek együtt tüntettek a testvériségért. Vajon kik voltak azok a magyarok, akik ott azt kiabálták: „Le Tőkessel”?

A Kolozsváron megjelenő *Adevărul în libertate* című napilap március elseji száma négy oldalt szentelt a *Vatra Românească*-nak. Idézek Justinian Maramureșanul püspök szövegéből: „Minket nem a történelem szelei, hullámai vetettek ide, hanem öröktől fogva itt énekeltük doinainkat.”; „A Föld és az Ég testvérünk itt. Az erdők és a hegyek büszkék ránk, minket védenek, és amikor kértük őket, rávetették magukat a kiéhezett és gögös hordákra, amelyek, ha volna bennük annyi bölcsesség, elszégyellnék magukat a sok gonoszság miatt, amelyeket e nép ellen a múltban elkövettek.”; „Régi, de fiatal nép vagyunk, nem öregedtünk el úgy, ahogy előregedett és elveszítette férfias erejét sok olyan nép, amely kizsákmányolta a román népet, kiszípolozta, elrabolta munkáját és hazáját.”; „Büszkék vagyunk tiszta és szent nyelvünkre, mely oly árnyalt, mely soha nem válik holt vagy tartalmát veszített nyelvvé.”

Olvassák figyelmesen e sorokat! Ez már tiszta nacionalizmus, a fasiszta szövegekre emlékeztet (Hitler sem beszélt soha a zsidók meggyilkolásáról, csupán életképes és előregedett fajokról, ősök bűneiről stb.) Vajon miért nem figyel fel senki az ilyen szövegekre? Az ország vezetői szerint csupán a mi szeparatizmusunk jelent veszélyt?

A Nemzeti Kisebbségi Bizottság legutóbbi ülésén minden képviselő a magyarokéhoz hasonló gondokról számolt be. A németek felének határozott szándéka kivándorolni, a másik fele még habozik. Az ukránoknak hétszáz éves településeik vannak itt, mégis azzal vádolják őket, hogy Sztálin csapataival jöttek Romániába. Nem mi emigráltunk – mondta a képviselőjük – hanem a történelem változtatta meg a határokat, s nekünk nincs is hova szökniünk, Ukrajnából visszatoloncolnának. A törökök tudatosan úgy nevelték gyerekeiket, hogy ők nem egyenjogúak a románokkal – nehogy később családok érijék őket; a gyerekek 50%-a nem beszél anyanyelvén. Az örmények titokban tanították anyanyelvükön írni gyerekeiket. És így tovább.

Sajnos, egymásnak panaszkodtunk, s még szomorúbb, hogy mi is hibákat követünk el. Az ülésen felolvasott jelentés például hosszúsága, fárasztó nyelvezete miatt nem lehet meggyőző azok számára, akikhez szól, s akikben sem türelem, sem érdeklődés, sem jóindulat nincs a mi ügyünk iránt. A kolozsvári Független Demokrata Párt képviselőjének határozottan jóindulatú beszédében sok naivitás volt, mégis nagyobb jelentőséget kellett volna tulajdonítanunk személyének (tapsot sem kapott, párbeszédet sem próbált vele kezdeni senki).

Az általános nemtörődömség, illetve tehetetlenség légkörében a rémhírek tovább terjednek és bomlasztanak. A villamosban ma (március 6-án) egy idősebb úr Petru Grozát szidta. Szerinte két bűne volt: eladta Romániát a sztálini Oroszországnak és megszervezte a Magyar Autonóm Tartományt (!).

A helyzet (helyzetünk) tehát igen bonyolult. Bízunk a Frontban, s most kétségbe ejt az ország vezetőinek passzivitása. Az ellenzéki pártok programjaiban csak általánosságokban esik szó a nemzetiségi kérdéstről (a parasztpártnak voltak ugyan kisebbség-ellenes nyilatkozatai, de lényegében a többi párttal együtt óvatos, várakozó álláspontra helyezkedett).

A kisebbségek vezetői kétségtelenül nehéz helyzetben vannak, ám a megoldást nem fent, a pártok, a kormány szintjén kell keresni, hanem lent, a tömegben, az emberek között. Ebben az ügyben mindenkinek tennie kell valamit.

Mi a teendő?

Fiatal Fórum, 1990. március 24.

Eddigi próbálkozásaink a párbeszédre semmilyen eredményre nem vezettek.

Dermedten állok. Bekövetkezett az, amire hetek óta folyamatosan figyelmeztetjük – teljesen fölöslegesen – a kormányt, a CPUN-t és a sajtót: a *Vatra Românescă* uszító propagandája következtében megkezdődött a lincselés. Hetek óta vészjeleket küldtünk minden irányba, de értő visszajelzés csupán a többi kisebbség, illetve a román értelmiség egy egészen kicsiny csoportja részéről érkezett. A kormány, a CPUN a füle botját sem mozdította. A pártok közül egyedül a liberálisok felől várhatunk európai viszonyulást (március 15-én velünk együtt koszorúztak, javaslatot tettek arra, hogy a „forró” helyeken és a TV-ben közös, nyilvános kerekasztalokat szervezzünk).

A román sajtó egyre egységesebben hamisít és egyre egységesebben „tálat”. A mai, március 20-i *Adevărul* például visszautasította az RMDSZ-nyilatkozat közlését (amit pedig már megígért), helyette tényeket meghamisító, uszító cikket közöl a hétfői marosvásárhelyi eseményekről. (Szerinte egyébként jogosak a *Vatra Românescă* követelései – csak módszerei túlzók néha egy kicsit!).

Új helyzet állt elő, s ez új politikát kíván, más utakat kell keresnünk. Eddigi próbálkozásaink a párbeszédre semmilyen eredményre nem vezettek. Mit kellene most tennünk? Véleményem szerint két irányba kell indulnunk. Egyrészt minden úton-módon türelemre, békességre, passzív ellenállásra kell felszólítanunk a mieinket. Mindenáron meg kell akadályoznunk az indulatok elszabadulását, a „szemet szemért, fogat fogért” jelszavak megjelenését, az erőszakot. Nem szabad megengednünk, hogy a *Vatra Românescă*nak és cinkosainak vágya, az erdélyi Hegyi Karabah bekövetkezzék. Tehát saját tömegeinket kell fékezni, s ha szükséges, lefegyverezni. És világosan értésükre kell adni, hogy nincs szó semmiféle kompromisszumról, visszavonulásról, csupán az erőszak eszközének visszautasításáról.

Másrészt viszont sokkal határozottabb, keményebb politikát kell folytatni a kormánnyal és a CPUN-val szemben. Világosan ki kell mondani: ha itt vér folyik, a fő felelős a mai központi és helyi vezetőség és a TV, amely nem hajlandó érdemben tárgyalni problémáinkról, nem hajlandó a növekvő feszültséget tudomásul venni (lásd a hétfői – március 19-i – események teljes elhallgatását!). Tudatosan vagy csupán választási taktikából (nehogy a román sovinizták szavazatait elveszítsék) igenis ők segítették elő a *Vatra Românească* „sikerét”.

Ha a kormány nagyon rövid időn belül nem változtat taktikáján, a kisebbségi tisztségviselőknél ki kell vonulniuk mind a kormányból, mind a CPUN-ból. Vezetőinknek jelezniük kell: ha nem tudják befolyásolni ezt a politikát, ha érdemben meg sem hallgatják őket, akkor nincs értelme, hogy pusztán jelenlétükkel legitimizálják ezt a rendszert. Ebben az esetben kénytelenek leszünk a nemzetközi emberjogi szervezetekhez fordulni.

Két nap múlva, március 23-án folytatom.

Új történelmi korszak kezdődött a román–magyar viszonyban. Iliescu rendszere az utóbbi két hónapban többet ért el a „nemzetiségi kérdés végső megoldásában”, mint a Ceaușescué huszonöt év alatt. Ceaușescunak van egy alibije: örült volt. Iliescu azonban kiegyensúlyozott, profi politikus, aki a hatalom és az információk birtokában van. (21-én az RMDSZ óránként könyörgött neki, hogy legalább Sütő András életének megóvása érdekében lépjen közbe. Válaszként a közismerten magyargyűlölő Judea őrnagyra bízta a helyzet megoldását.)

Sok tekintetben odajutottunk, mint a zsidók a 30-as évek Németországában, közvetlenül a deportálások előtt. De 1990-ben járunk, és a mai megújult, demokratikus Európa nem fogja eltérni a holokauszt megismétlését.

Kérdezik tőlünk és kérdezzük mi is magunktól: mi vagyunk a felelősök azért, hogy ide jutottunk? Be kell vallanunk, hogy igenis, elsősorban mi. Illúziókba ringattuk magunkat, és mivel nem voltunk tudatában annak, hogy ennyire gyűlölnek bennünket, hogy a Front január eleji kiáltványa a kisebbségi jogokról csupán tőrbecsalás, nem tudtuk kivédeni ezt a csapást.

Pár órával ezelőtt feltűnt az első reménysugár: a Liberális Párt, szembefordulva a sovinizta közhangulattal, kockáztatva népszerűségét, kezét nyújtott nekünk. Nem szentimentális okokból tette, hanem azért, mert – mint többrendbeli hosszas tárgyalásainkon meggyőződtem róla – ez a párt valóban a pluralista, decentralizált, nyugat-európai polgári demokrácia következetes híve.

Megkezdődött a választási kampány

Fiatal Fórum, 1990. április 14.

Ma a tömegek nacionalizmusa olyan nagy, hogy a nemzetközi-ség enyhén szólva nem ajánlatos választási taktikának.

Igyekszünk népszerűsíteni az RMDSZ programját, képviselőit. De nem ez az egyetlen feladatunk, sőt nem is a legfontosabb. Legyünk realisták: a romániai magyarság sorsa (vagy egyáltalán: létezése) nem attól függ, hogy 2–3 RMDSZ képviselővel több vagy kevesebb jut be a Parlamentbe, hanem attól, hogy kikből fog állni az új kormány és ki lesz a köztársasági elnök. Egyesek erre azt mondhatnák, hogy ez úgysem tőlünk függ, mi csak szavazzunk a mi képviselőinkre, s a többi majd eldől. Tévedés. Tudtommal nekünk saját elnökjelöltünk nem lesz (ha lenne, akkor is csupán az első menetben, esély nélkül, inkább propagandacélból indulna). RMDSZ-vezetői körökben türelmetlenül legyintenek: ez most nem időszerű, majd később eldöntjük, kit is támogatunk. Nos, ez fatális tévedés. A magyar emberek százezreitől, különösen ilyen kritikus helyzetben, ennyi megaláztatás, megfélemlítés után várható, hogy különösebb politikai kultúra nélkül, ösztönösen, automatikusan szavazzon. Az RMDSZ nem annyira centralizált, fegyelmezett szervezet, hogy, ha teszem azt, egy héttel a választások előtt, kellő érvelés nélkül kiadja az ukázt: X-re kell szavazni, akkor a másfélmillió magyar választó habozás nélkül meg is teszi azt.

S most térjünk rá konkrétabban, mi is történhet május 20-án, illetve utána. Leegyszerűsítve a kérdést, két eredmény lehetséges: vagy a Front győz vagy a történelmi pártok. (Persze, kellő többség nélkül, a kis pártokat is bevehetik valamiféle koalícióba.) S ezen a győzelmen múlik a romániai demokrácia és az itteni magyarság közeljövőjének sorsa. Ha a Frontnak sikerül kormányt alakítania és Iliescut elnöknek választják, egyetlen lehetőségünk marad: túlélni, kivárni (s ha lehet, siettetni) e rendszer elkerülhetetlen bukását. Ma már mindenki előtt világos, hogy a Front a nómenklatúra, a volt akti-

visták, a szekusok s néhány volt köztörvényes bűnöző (ma politikai kalandor) szövetsége. Nekik ma sem érdekük – s még kevésbé lesz az a választások után – a demokratizálás, a piacgazdálkodásra való áttérés, a decentralizálás, hiszen mindez pontosan az ő „munkájuk” megszűnését jelentené. Nem, ők nem szándékoznak visszatérni Európába. Az emiatt bekövetkező gazdasági hátrányokat, illetve életszínvonal-csökkenést csupán egyféleképpen lehet kompenzálni: a nacionalista hisztériával, a folytonos „veszélyben a haza”-féle riogatással. S ezért olyan fontos nekik (és a választások után még fontosabb lesz) a Vatra Românească. Hisz mit dadoghatott volna ez a kormány válaszul a Temesvári Kiáltvány kihívására, ha „véletlenül” be nem következnek a „sajnálatos marosvásárhelyi események”?

Az ő hatalomra jutásuk (illetve hatalmon maradásuk) semmi jót nem hozhat. Mégsem szabad pesszimistának lennünk: tegnap este az Egyetem téri aluljáró egyik sarkában a *Timișoara* nevű szerény, olesó, szürke kis napilapot árulták, másik sarkában 8–10 színes, szép kiállítású bukaresti újságot, folyóiratot. A *Timișoara*-ért 100–150-en álltak sorba türelmesen, míg a többiért ötven, hatan. Temesvár keménydió az Iliescu-rendszernek. És ha a jelenlegi hatalom meg is nyeri választásokat (hisz minden tisztességes és kevésbé tisztességes módszert be fog vetni), nem fogja sokáig élvezni a győzelmet, egy új forradalom véglegesen elsőpri majd.

Lássuk azonban, mi történik, ha a választásokon megbukik a Front?

Kezdjük a legrosszabb eshetőséggel: hatalomra jut a Nemzeti Parasztpárt. Jobboldali, nacionalista párt. Vezetői közül egyesek gyanús múltúak, mások középszerűek. Néha antiszemiták, gyakran sovíniszták. Aztán visszaszívják szélsőséges kijelentéseiket. Néha kacérkodnak a Securitatéval is. Aztán megbánják. De egyben következetesek: ők nyugati, európai típusú polgári demokráciát akarnak. Minél szorosabb kapcsolatokat a nyugati országokkal. És e kapcsolatoknak bizonyos feltételei vannak (pl. a kisebbségi jogok elismerése).

Egyesek a magyarok közül (főleg a múlt tapasztalataira hivatkozva) attól félnek, hogy ha a Nemzeti Parasztpárt kerül hatalomra, kimutatja foga fehérjét, nacionalistább lesz, mint ma. Szó sincs róla. A helyzet fordított: ma a tömegek nacionalizmusa olyan nagy, hogy a nemzetköziség enyhén szólva nem ajánlatos választási taktikának, és ennek a pártnak a vezetői nem olyan finnyások, hogy ezt ki ne használnák. Ma, amikor ellenzékben vannak ez az érdekek (s valószínűleg személyes érzelmük is). De hatalmon már nem személyes érzelmeik vezérelnék őket, hanem az Európába való bekerülés lehetősége.

Egyébként mindez csupán elméleti játék, hisz népszerűségük alapján

semmi lehetőségük sincs egyedül kormányt alakítani. De részletesen beszéltem róluk, mert régi beidegződéseink, újabb keletű tapasztalataink főleg tőlük riasztják el a magyarokat.

A Nemzeti Liberális Pártot illetően nincs szükség részletes érvelésre. Az RMDSZ-szel közös nyilatkozatot adott ki a legnehezebb napokban (máig is az egyetlen párt, amely ilyesmire „vetemedett”), sajtója több objektivitással, sőt több rokonszenvvel szól a magyarságról, mint bármely más román újság stb., stb.

Első országos konferenciáján meggyőződtem arról, hogy politikájából, tagjainak beszédeiből egészen meglepő módon hiányzik a demagógia és a hazafiaskodás. Öröm volt tapasztalni Radu Câmpeanu frissességét, realitásérzékét, európaiságát. Egy példa: valaki azt ajánlotta, célozzon a párt programja a Varsói Szerződésből való kilépésre. Radu Câmpeanu elegánsan parírozott: uraim, mi nem nosztalgia-párt vagyunk, igaz, hazánk rengeteget szenvedett a Szovjetuniótól, én is tíz évet ültem. De ez már nem az a Szovjetunió, már nem az a Varsói Szerződés, amely '56-ban és '68-ban volt, tehát egy ilyen kijelentés csupán revánsnak fogható fel, nem realpolitikának.

Radu Câmpeanu a következőképpen vázolta fel Románia jövőjét: Európa felé az út nem egyetlen lépés, hanem egy folyamat, s e folyamat első szakaszaként a volt szovjet gyarmatok minél szorosabb együttműködését, összefogását szeretné elérni (hisz közös problémáink vannak). E célból szeretné, ha első útja Budapestre vezetne (taps a teremben!). Csak azt ne mondja nekem valaki, hogy mindez demagógia, hiszen március utolsó napjaiban így beszélni Bukarestben...

No, de térjünk vissza az elnökjelöltekre. A Nemzeti Parasztpárt jelöltje Ion Rațiu. Nem érdemes időzni személyénél, hiszen esélye nulla. A tömegek ösztönös ellenszenvvel viseltetnek egy számukra ismeretlen milliommossal szemben. A valóságban Románia két személy közt fog választani: Radu Câmpeanu (PNL) és Ion Iliescu (Front) között.

Hogy én kire szavazok: magánügy (bár talán kitalálható), de hogy a másfélmillió magyar egységesen arra szavaz-e, aki megadja a lehetőséget egy európai típusú polgári demokrácia kiépítésére vagy arra a mosolygó elvtársra, akinek egy arcizma sem rándult meg, miközben Sütő Andrászt verték, nem mindegy. S ez az RMDSZ gyors döntésétől, határozott propagandájától, és persze a független magyar sajtótól is függ.

• Ez a cikk nyilvánvalóan propaganda-célből íródott. Számos leegyszerűsítés, talán öncsalás is felfedezhető a mondatok között. A kérdés az, hogy helyes vagy sem választási kampányban a kisebbik rosszra irányí-

tani az olvasók figyelmét, esetleg túlzott illúziókat táplálva? Tény, hogy Radu Câmpeanu gazember, még hozzá kis kaliberű gazember. De akkori információim alapján ezt nem tudhattam. Talán egyetlen kérdésben csúsztottam. Volt alkalmam tapasztalni következtelenségét (interjút készítettem vele, nyilatkozott a Bolyai Egyetem kapcsán, s hosszabb beszélgetéseket is folytattunk, szűk körben). Marad a kérdés: helyes volt-e vagy sem az első választási kampányban, az RMDSZ passzivitása közepette ez a propaganda?

Az RMDSZ első kongresszusa

Fiatál Fórum, 1990. április 28.

A kisebbség erőszakossága tehát semmi mást nem bizonyít, mint azt, hogy szentül hisz igazában és úgy érzi, küldetése azt érvényre juttatni.

Nagyon sokan kérdik tőlem, mi a véleményem az új helyzetről, a kettős (kolozsvári–bukaresti) központról, a tulajdonképpeni kettős vezetésről (a két Gézáról, azaz Domokosról és Szőcsről)? Miért döntött így a kongresszus, pont egy hónappal a választások előtt? Mennyiben fog változni az RMDSZ politikai irányvonala, a vezetés stílusa, s főleg mennyiben lesz sikeresebb, hatékonyabb a működése e hirtelen változások után?

Bármennyi belső (bizodalmasabb) információt szerzek be, akármennyit gondolkodom, próbálok elemezni a tényeket, egyértelmű választ nem találok. Tudom viszont, hogy a változás elkerülhetetlen volt, s a kongresszus döntése – a „kompromisszum” – volt a legkevésbé rossz megoldás az adott helyzetben. A bukaresti központi vezetőséget számosan elítélték, a testület ellen (főleg magánbeszélgetéseken) rengeteg bírálattal, néha ellenszenv fogalmazódott meg – részben a MISZSZ részéről, részben a vidéki (főleg kolozsvári) RMDSZ-központokban – s legyünk őszinték: a bukaresti RMDSZ-aktivisták „kisembereinek” körében is.

Ha nem éreztünk volna valamiféle kötelező, rosszul értelmezett „pártfegyelmet”, tán kezdettől fogva nyíltabban, határozottabban bíráltuk volna a vezetést, s esetleg gyorsabban, kevésbé drámaian következett volna be a változás. De a helyzetet bonyolította az az ellentmondás, hogy bár az RMDSZ központi vezetőségének stílusát határozottan elítéltük (túlzott centralizmus, szinte teljesen hiányzó információcsere a szervezet szintjei között, szervezési impotencia stb., stb.), az egyes számú vezetőt, I. Gézát – mint közéleti személyiséget és mint magánembert – mindannyian őszintén tiszteljük, igazán szeretjük és túlságosan is kíméljük érzékenységét (sőt, mint a kongresszuson kiderült: hiperérzékenységét). Reméltük, hogy magánbeszélgetéseken el-

hangzottakkal tudjuk majd befolyásolni őt és főleg arra rávenni: tisztítsa meg a vezérkart a többi „öregtől”, akinek múltbeli érdemei az ő érdemeinél tízszer kisebbek, viszont kommunista beidegződései ugyanannyival erősebbek. Az ellenszerv – ami e társasággal szemben jogosan kialakult – sajnos Domokos Géza presztízsét is csökkentette.

Domokos Géza úriember. De finomsága, tisztessége, becsületessége egy kiélezett politikai helyzetben visszaüthet, hátránnyá válhat, hibának bizonyulhat. Nem akarok részletesen kitérni az említett csoport minden tagjára, hisz úgy tűnik, kikerültek/nek az RMDSZ vezetőségéből; két példát mégis említenék (annál inkább, mivel a CPUN-ban ma is ők képviselik a magyarságot).

Lőrincz László kongresszusi felszólalásából kiderült: saját szakállára (RMDSZ-megbízás nélkül) folytatott megbeszéléseket a Nemzeti Liberális Párt elnökével, Radu Câmpeanuval. Lévén, hogy személyesen a liberálisokkal való együttműködés híve vagyok, felháborított érvelésének szegényessége (azt, hogy rossz szónok, hogy múltja miatt nem örvend túlzott népszerűségnek, nem róhatjuk fel neki, bár néha talán ez is számottevő szempont). Lőrincz László tehát, noha úgy tűnik, a liberálisokkal való együttműködést szorgalmazza, képviselőként rangján alulinak érezte, hogy ha nem is kéri ki az RMDSZ olyan „kisembereinek” a véleményét, akik e kérdésre „szakosodtak” és nála sokkal értékesebb, meggyőzőbb, dokumentum-jellegű érvekkel szolgálhattak volna, de legalább információkat szerezzen be tőlük.

A következő ügy kényesebb. Hosszú éveken át őszintén tiszteltük, csodáltuk Király Károlyt bátorságáért, erkölcsi tartásáért, erejéért, a romániai magyarságért folytatott harcáért. Ezek vitathatatlan, minden magyar szemében feledhetetlen érdemek. Ám az utóbbi hónapokban folytatott tevékenysége már erősen megkérdőjelezhető. Most sem kétlem azt, hogy szándékai nemesek, de nem tudok egyetérteni politikai felfogásával, taktikájával, munkastílusával.

Úgy érzem, hogy Iliescuval való együttműködése kezdetben illúziókon alapult, s máig sem mondott le teljesen e tévhitekről. Ez az együttműködés formailag kísértetiesen hasonlít a Ceaușescuval való húsz évvel ezelőtti együttműködésre. Király Károly – feltételezem – őszintén, határozottan feltárta problémáinkat, aminek következtében a „főnök” (húsz évvel ezelőtt Ceaușescu, ma Iliescu) olykor tett/tesz néhány apró, de sosem lényeges engedményt. Ilyenkor Király Károly azt hiszi, elért valamit, de a valóságban a „főnök” ért el többet, hisz Király Károly jelenléte „ott fent” pajzsként szolgál a vád ellen, hogy süket a kisebbség problémáira.

Más. Király Károly több vitatható, nyilvánosság előtt tett kijelentése – me-

lyet előzőleg nem egyeztetett, nem is közölt az RMDSZ vezetőségével – megdöbbenést keltett (pl. felszólítása a választások esetleges bojkottálására, jósolata, hogy a magyarság támogatni fogja a Frontot, s ez utóbbi győzni fog a választásokon stb.). Kongresszusi beszéde többünknek csalódást okozott, hosszúsága, ellentmondásossága, ködös, néha érzelmős jellege miatt. Egy konkrét példa: bár keményen bírálta a kormányt, egy ponton visszakozott, és annak „érdeméért” felemlítette, hogy – íme – kitoloncoltatott 36 vasgárdistát. Király Károly úr nem tudja talán, hogy e kitoloncoltak egy része azzal érdemelte ki a vasgárdista címet, hogy harcolt a Temesvári Kiáltvány elismeréséért? Nem tudja, hogy a „szervek”, amelyek kiderítették, hogy ezek vasgárdisták, minket szélsőséges, sovén magyaroknak, néha Magyarország ügynökeinek neveznek, miközben ugyanezek a „szervek” aktívan, lelkesen támogatják a Vatra Românească „kulturális” akcióit? Nincs itt valami ellentmondás?

Főleg ezek (és az ezekhez hasonló, itt nem említett) jelenségek vezettek a válsághoz.

Hogyan lehet továbblépni?

A megoldás a kolozsvári és a bukaresti vezetőség együttműködésén múlik. Mindkét csapatnak félre kell tennie a bizalmatlanságot, a sértődöttséget. S ez, úgy érzem, talán nem is lesz nagyon nehéz, hiszen a feszültség igazi forrásai, okozói (legalábbis nagyrészüik) kikerültek a vezetőségből. A kolozsvári csapatról (sajnos) elég kevés információm van. De Cs. Gyimesi Éva és Szőcs Géza kongresszusi beszédének politikai, ideológiai vonala és színvonala, mindkettőjük karizmatikus egyénisége és nem utolsósorban múltbeli tevékenysége lelkes, őszinte hívökké tett. Ami esetleg veszélyessé válhat a kolozsvári központ számára az, hogy a vezetők többnyire „hiperelit intellektüelek”, s nem tudom, elég ügyesek lesznek-e a banálisnak tűnő, de ma irtózatossan fontos szervezési, adminisztratív kérdések megoldásában.

Külön szólnom kell a fiatalokról, a harminc MISZSZ-képviselő szerepéről (szerepléséről) a kongresszuson. A „hagyományokhoz híven” ezúttal is konfliktusba kerültek az idősebb korosztállyal, vagyis a „többséggel”. Nyilvános elhallgattatásuk érthető módon idegessé, olykor erőszakossá tette őket, s ezáltal néha valóban igazolták az ellenük felhozott vádakot. Ez azonban érthető, hiszen közölték velük például azt, hogy hiába zajos a kisebbség, úgylis a többség dönt, s még azt is megkérdezték tőlük, mit képzelnek, ezután a fark csóválja a kutját? Nos, felhívnám a figyelmet arra az általános igazságra, hogy akárcsak a tudományok, művészetek terén, a politikában is egyének, kis csoportok kezdeményezik a forradalmi megújulást. Amikor egy kisebbség meg van győződve igazáról (és általában mindenki meg van győződve saját

igazáról), sokszor zajosan, hisztériásan, minden eszközt bevetve próbál érvényt szerezni elképzeléseinek. Még a botrányt keltő eszközöktől sem riad vissza – emlékezzünk a húszas évek avantgardizmusára. Különösen érvényes ez a politikában, ahol az új elfogadása (vagy el nem fogadása) döntő következményekkel járhat. Konkrét példa: Rooseveltnél meg volt győződve arról, hogy be kell lépni a világháborúba Hitler ellen, s ezért embertelen trükkhöz folyamodott: kiprovokálta Pearl Harbort. Természetesen a kisebbség zsaroló jellegű agresszivitásából nem következik, hogy feltétlenül igaza van: annak idején ilyen módszerrel vitte keresztül akarátát a lenini bolsevik kisebbség a szociáldemokrata pártban; az eredmény közismert.

A kisebbség erőszakossága tehát semmi mást nem bizonyít, mint azt, hogy szentül hisz igazában és úgy érzi, küldetése azt érvényre juttatni. Ez nem érdem és nem bűn; az idő dönti el, hogy igaza volt-e vagy sem, de mindenképpen becsületesebb dolog harcolni, mint félreállva megalkudni, ami egyértelműen a karrierizmussal egyenértékű.

Tény, hogy a MISZSZ-küldötteket zsarolással vádolták, amiért forradalmasítani akarták az RMDSZ vezérkarát. Tény az is, hogy ez sikerült nekik, amihez szerény lehetőségeimmel (beszélgetések, lobbizás stb.) magam is hozzájárultam. És ezt több korosztályombeli is megtette. Ugyanakkor megnyugtató volt számomra, hogy a „többség” részéről éppen Domokos Géza tanúsított megértést a fiatalok iránt. Képes volt higgadt dialógust folytatni velük, még a számára kínos helyzetekben is. Remélem, hogy valóban tárgyalópartnerként fogja kezelni a vezetőségbe – az ő támogatásával is – bekerült fiatalokat, adni fog véleményükre. Eddig ugyanis szinte egymaga vállalta a döntés felelősségét, igaz, nem is igen volt kire támaszkodnia. Most lehetősége nyílik majd jobb minőségű vezetőségével dolgozni, tanácsadói csoportokat kialakítani, és a vezetőségen belül közösen kidolgozni az együttműködés türelmesebb módszereit. (Persze, ez fordítva is érvényes. Reméljük, hogy a MISZSZ-esek sem sértődékenyek!)

• Bírálataimat ma is vállalom. Azt is vállalom, hogy derűlátásom naiv volt, meglehet, önmagamot akartam ámítani. Szorosan idetartozik, ami sajnos kimaradt a cikkből, hogy a „fiatalok” agresszivitása túllépte az elfogadhatóság határát: konkrétan a „kommunistázásra” gondolok. Én magam, hozzájuk képest, még kevesebb elnézéssel ítélem meg Király Károly és sok más régi komcsi aktivista szerepét, olyanokéit, akiket elkapott az aggodalom annak a kisebbségi közösségnek a sorsa miatt, amelynek tagjai, de egy életen át egyetlen percig sem jutott eszükbe, hogy a rendszernek talán még akad néhány más „kisebb” hibája is. A

gond az, hogy a „büdös kommunisztázás” fő célpontja Domokos Géza volt. Nem kívánom ezt részletezni, többször is kiválóan, meggyőzően írt a kérdésről Szilágyi N. Sándor. Röviden: Domokos Gézának rengeteg hibája volt, van, lehetett és lehet bírálni, de vele kapcsolatban a „Temesvári Kiáltvány nyolcas pontjára” hivatkozni, azaz „kompromittált, nómenklaturista múltja miatt” eltávolítását követelni – megbocsáthatatlan.

Beszéd a bukaresti Egyetem téren, 1990. május 5.

(Archív videofelvétel szövege)

Iliescu rendszere többet ártott a kisebbségi ügyek végleges rendezésének két hónap alatt, mint a Ceaușescué huszonöt év alatt. Sikerült neki összeveszejtenie minket.

Bányai Péter a nevem, fizikus voltam, ma újságíró vagyok. December 21-e óta együtt vagyok veletek. El szeretném nektek mesélni, hogyan lettem kommunistaellenes, illetve az Iliescu-terminológia szerint *golan**. Szüleim a harmincas években már régi kommunisták voltak. Talán paradoxonnak tűnik, de éppen ez segített hozzá, hogy korán, már serdülőkoromban erősen antikommunista irányba fejlődjek. A valóság és a hazugság közti ellentmondás, szüleim naiv, utópista elképzelései és az irtózatossá váló realitás közti ellentét, a tragédiák, amelyekhez az élet minden területén ezek az eszmék vezettek, mindez egy életre meghatározta gondolkodásmódomat.

Fanatikus sztálinista gyermekből tudatosan antikommunista, harcos antikommunista lettem. Ez az átváltozás természetesen nem volt sem egyszerű, sem hirtelen. Hozzásegített családom sajátos helyzete, mely annak a korszaknak tipikus jelensége volt. Édesapám tanügyminiszter-helyettes volt, ugyanakkor a bátyámat kirúgták az egyetemről mint a szocializmus és a Szovjetunió ellenségét. Nagynéném ügyész volt, miközben férje politikai fogoly a Dunacsatornánál. Őrült világban éltem, olyan környezetben, ahol az elnyomók és elnyomottak, a hóhérok és áldozataik békésen éltek együtt, és néha szerepet cseréltek.

Kibírhatatlan feszültségben éltem egy beteg, rákfertőzött világban. A kórt

* Ion Iliescu nevezte így egy lekezelő hangú nyilatkozatban a „neokommunizmustól mentes övezetnek” kinevezett Egyetem téren tüntetőket. A ’tekerő’, ’csavargó’ jelentésű szó így a tömegmozgalom büszkén felvállalt neve lett (még Eugen Ionesco is így írt alá: Ionesco, a golán akadémikus). Ezért nevezik az 1990-es bukaresti, több mint két hónapig tartó tüntetéssorozatot lefordíthatatlan szójátékkal *golaniadának*.

eleinte a sztálinizmussal azonosítottam, később a kommunizmussal, végül a szocializmussal. Véletlenül Magyarországon voltam az 1956-os forradalom napjaiban. Mélységesen sztálinista neveltetésem miatt és természetesen amiatt, hogy még gyermek voltam, semmit sem értettem belőle. De két évre rá Nagy Imre, a forradalom hőse perének és kivégzésének híre már megrendített. Ettől kezdve visszatérő, szenvedélyes álmommá vált, hogy hazámban is megérjek és végigharcoljak egy '56-ot.

Harminchárom évet vártam erre. Harminchárom sűrű évet, olyanokat, amelyek alatt fokozatosan egyre kétségbeesettebb és szkeptikusabb lettem. 1987-ben úgy döntöttem, emigrálok. Az engedélyt 1989. december 18-án kaptam kézhez. December 21-én estefele feleségemmel ugyanezen a piacon voltunk, kissé odébb, a Dallas-terem irányában, és hirtelen eldöntöttük, bármi történjen, nem megyünk el az országból. Azon a fantasztikus délutánon Románia megújult, véglegesen hazánkká vált.

Mesterségem, a tehetetlenségi erő folytán, tizenhét éven át a fizika volt. Azok a szakterületek, melyek valójában érdekelték, azaz a történelem, a politológia, nem tették volna lehetővé kompromisszumok nélküli létezésemet. Idén januárban végleg megváltam ettől a szakmámtól, valamint állásomtól, amelyben fölöslegesnek éreztem magam. És újságíró lettem. Ekként a golánok gondolatait igyekszem átadni a fiatal magyar golánoknak, a *Fiatal Fórum* című hetilap olvasóinak. Tevékenységem miatt dühbe gurult és hivatalosan tiltakozott a *Libertatea* nevű újság és az *Agerpress*, bocsánat, ma már *Rompress*nek hívják, vagyis az állami hírügynökség. Büszke vagyok ezekre a támadásokra, mert ha ezeket az elvtársakat dühítem, azt jelenti, jó úton járok.

Szeretnék idézni egy mondatot abból a cikkemből, amelyik Andronic főszerkesztő elvtárs dühét kiváltotta: „Iliescu rendszere többet ártott a kisebbségi ügyek végleges rendezésének két hónap alatt, mint a Ceaușescué huszonöt év alatt. Sikerült neki összeveszejtenie minket.” Golán testvérek, ne engedjünk nekik!

Emlékezzetek a szörnyűséges marosvásárhelyi eseményekre. Az hiszitek, csak véletlen, hogy ezekre az eseményekre szinte rögtön, pár nappal a Temesvári Kiáltvány megjelenése után került sor? Azokban a napokban, mikor a temesvári gondolatok az egész országban hatni kezdtek volna, és tüntetések indultak volna országszerte úgy, mint ezen a téren? Marosvásárhely nem volt véletlen. Manipuláció volt. Jól szervezték, és az összeveszejtés szempontjából sajnos jól sikerült, elterelte a figyelmet a Temesvári Kiáltvány szellemiségéről.

És még valamire felhívom a figyelmeteket. Miért Marosvásárhelyen robbant ki a konfliktus, és miért nem – teszem azt – Temesváron? Azt hiszitek,

hogy a temesvári magyaroknak más ideáljai, kérelmei, követelései vannak, mint a marosvásárhelyieknek? Nem. Vagy azt hiszitek, hogy a temesvári románok kevésbé nacionalisták, kevésbé büszkék, mint a vásárhelyiek? Nem. A különbség máshol rejlik. A temesvári közigazgatást a forradalom napjaiban kicserélték. Marosvásárhelyen a hadsereg, a Securitate ugyanaz maradt. A régi nómenklatúra tagjait Temesváron megrostálták, de Maros megye egészét régi szekuritátésok uralják, ők szervezték a beavatkozást, illetve azt, hogy a rendfenntartó erők ne avatkozzanak bele az események menetébe. Ők szervezték a tömeghisztériát, ők manipuláltak minden eseményt. Nem a magyarok és nem a románok bűnösök, hanem a volt szekusok és pártaktivisták. Ők játszanak velünk.

Golán testvéreim!

Olvassátok figyelmesen a Front újságjainak az utóbbi napokban megjelent számait. A tegnapi *Dimineața* például azt sugallja, hogy a Temesvári Kiáltványt is a város RMDSZ-tagjai készítették. Még egy lépés, és azt fogják állítani, hogy mi is itt a téren neohorthysta ügynökök vagyunk, akiket forintban fizetnek. Újra éket akarnak közénk verni. Szét akarnak bennünket forgácsolni. Újabb Marosvásárhelyt akarnak. Ne engedjük, hogy ez sikerüljön nekik. Harcoljunk együtt egy szabad Romániáért, egy toleráns, demokratikus országért. 1877-ben sok száz székely-magyar szekeres segített nektek a török elleni szabadságharcban, aktívan részt vett a ti függetlenségi háborútokban. Ma is mellettetek vagyunk. Érdekeink közösek, nem összeegyeztethetetlenek, ahogy egyesek elhitetni próbálják veletek. Legyen Románia a szabad román nemzet, a szuverén nép, de ugyanakkor a nemzeti kisebbség hazája is. A kisebbség ne kívánjon többé kivándorolni, ne érezze többé megtűrtnek, albérlőnek, másodosztályú állampolgárnak magát. Le a széthúzással, le a sovinizmussal, le a totalitarizmussal, le a kommunizmussal. Szabadság!

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Hova-merre, Front?

Fiatal Fórum, 1990. május 19.

Mára már minden tárgyilagos megfigyelő előtt világossá vált, hogy az úgynevezett terroristák, akik a híres helikopter december 22-i útja után gyilkoltak, ha nem is feltétlenül a mai hatalom parancsából, de legalábbis védelme alatt cselekedtek.

Pár héttel ezelőtt egyik cikkemben azt írtam, ha a Front és Iliescu győz, a magyarságnak csupán egy lehetősége marad: túlélni, s ha lehet, siettetni e rendszer bukását. Úgy látszik, honfitársaim nagy része – s főként a fiatalok – egyetértenek velem, nyíltan támogatják a Temesvári Kiáltványt, illetve a „golánok” tüntetéseit. Négy nappal vagyunk a választások előtt, de tudjuk, nem ez lesz a döntő nap, a döntő esemény. A választásokat több mint valószínű, elveszítjük, de ez a vereség erőt

fog adni mindannyiunknak, hogy újabb tüntetésekkel, sztrájkokkal, s végső esetben egy újabb forradalommal végül is győzzünk. Az idő nekünk dolgozik.

Az Egyetem téri „golánok” lelki ereje, meggyőződése harcának igaz voltáról végtelen, megingathatatlan. Az ingadozók nagy része felénk közeledik, miközben a Front becsapott, naivabb híveinek körében is megindult az ingadozás, a kételkedés. Igaz, hogy ugyanakkor a Front vezetői napról-napra merevebbekké, keményebbekké, alkuképtelenebbekké válnak. Megértem őket, hisz számukra a hatalom átadása nem csupán előjogaik elvesztését jelentené: sokan közülük személyes szabadságukat is kockáztatnák. Mára már minden tárgyilagos megfigyelő előtt világossá vált, hogy az úgynevezett terroristák, akik a híres helikopter december 22-i útja után gyilkoltak, ha nem is feltétlenül a mai hatalom parancsából, de legalábbis védelme alatt cselekedtek.

Helyzetük pszichológiaiag hasonló a klasszikus terrorista–tűz képlethez. A terrorista nem engedheti szabadon áldozatait, mert fél, hogy megbűnhődik tetteiért, ezért kénytelen tovább terrorizálni. Ez bűvös kör, melyből nehéz kilépni, és ahogy telik az idő (s a bűnöző bűnlajstroma gazdagodik) egyre ne-

hezebbé válik. Jellemző e pszichózisra a Front propagandájának stílusa. Ha egy-két hónappal ezelőtt egyesek csupán a peresztrojkától, a neokommunizmustól féltették Romániát, ma a Front lapját olvasva kiderül, szó sincs ilyesmiről, a frontosok gondolkodása, nyelvezte nem a '68-as prágai, a 70-es évek budapesti, a '85 utáni moszkvai sajtóéra hasonlít, hanem a legprimitívebb sztálinista propagandáéra a 40-es évek végéről. Azzal a különbséggel, hogy a 40-es évek fanatikus kommunistáitól eltérően a Frontnak már sem hite, sem következetes ideológiája nincs. Jellemző rögtönzéseikre, hogy a Vatra Româneascăt keblükre ölelik, de dühösen átkozzák a vasgárdistákat. A lap ugyanakkor boldogan közli a közismerten vasgárdista múltú Iosif Constantin Drăgan írását, melyben hódolatát fejezi ki Iliescu elnök iránt. (Miután első vezére, a Vasgárda *Kapitánya* elhunyt, Drăgan Nicolae Ceaușescunak hódolt be, és úgy látszik, most Iliescu következik.)

Kissé tán elkalandoztam cikkem szorosan vett témájától, de mégis idetartozik mindez, hisz mindenki tudja a Front vezetőiről, hogy kommunisták voltak, s mindenki kérdezi tőlük, milyen irányba, milyen mértékben változtak. Mint tetteikből és propagandájukból kiderül, nem sokat változtak és ha igen, akkor sem a legjobb irányba. Különböző totalitárius ideológiák (fasizmus és sztálinizmus) elemeit keverik összevissza minden hit és hitel nélkül.

Pár nap múlva a választás. Van-e valamilyen konkrét remény? Csekély, de van. Holnapra, csütörtökre ígérte Iliescu a „nagy tisztogatást” az Egyetem téren. Ha megteszi, nemzetközi botrányt kavart, ha nem, akkor gyengeségét, következetlenségét bizonyítja. Így is, úgy is veszít.

Szintén holnapra várjuk a TV-beszélgetést a három elnökjelölttel. Ha Câmpeanu úr és Rațiu úr jó formában lesznek, keményen sarokba szoríthatják kommunista ellenfelüket, és esetleg megváltoztathatják a várt eredményt. Közelibb napokra ezek a reménységeink. S ha mindez szertefoszlik, pár hónapon belül jön majd a becsapott, átejtett munkástömegek dühe (hisz ebből a súlyos gazdasági válságból egy kitűnő technokratákból álló polgári demokráta kormány sem tudná rövid időn belül kivágni magát, hát még a Front nómenklatúra–kalandor–Securitate triumvirátusa).

Az utolsó lehetőség egy újabb forradalom.

Quo vadis, RMDSZ...?

Fiatal Fórum, 1990. május 26.

Oda kell figyelünk és reagálnunk kell minden olyan szóra, javaslatra, amely az ország demokratikus fejlődését fékezi, teljesen függetlenül attól, hogy van-e az adott problémának kisebbségellenes jellege vagy nincs.

Új, sokunk számára váratlan helyzet alakult ki a választások után (bár hivatalos, végső eredményhirdetés még nincs): az RMDSZ valószínűleg a parlamenti ellenzék legszámottevőbb pártja lesz, megnyilvánulásai tehát nagyobb jelentőséget kapnak, mint eddig. Röviden szólva: ezentúl odafigyelnek ránk. Lehetőségeink megváltoznak, de felelősségünk is megnő.

Decemberben úgy tűnt, a „nagy magyar–román megbékélés” napjait éljük. Ez sajnos illúzióknak bizonyult. Most adódott viszont egy új lehetőség a kevésbé ünnepi, de igazibb, mélyebb megbékélésre. Ez a megbékélés egy lassúbb, de annál mélyebbre hatoló folyamat eredménye lehet. Itt a lehetőség bebizonyítani, hogy mi nem csupán sajátos kisebbségi jogainkért küzdünk, hanem egy igazán demokratikus Románia megszületéséért.

Elsősorban nekünk magunknak kell megértenünk, hogy a kisebbségi jogoknak igazi tartalmuk és időbeli stabilitásuk csupán egy demokratikus országban van. Nem tudhatjuk még pontosan, milyen irányba vezet az országot a Front–Iliescu vezetés, de az biztos, hogy a pluralizmus és a demokrácia ellenkezik érdekeikkel és ízlésükkel.

Két lehetőség van. Ha elhisszük, hogy ez a vezetés hosszabb időn keresztül „sikeresen” irányítja majd az országot, nincs is értelme politizálni – menekülni kell. Ez a lehetőség azonban kizárt. Romániát csupán pár hónapig, legrosszabb esetben két évig sikerülhet a Közép- és Közép-Kelet-Európában megindult demokratikus és liberális áramlattól elszigetelni, a parasztságot és munkásságot „átejteni”. Újabb átmeneti korszak következik tehát. S ebben a nehéz időszakban nekünk távlati, nem rövid, hanem hosszabb távon gyümöl-

csöző politikát kell folytatnunk. Most nem azzal kell foglalkoznunk, hogy hány magyar nyelvű iskola, hány magyar feliratú bolt van, és mikor lesz Bolyai Egyetem. Mondjuk ki világosan (főleg román barátaink előtt): szó sincs arról, hogy minderről lemondanánk, de mindezt akkor látjuk reálisan megoldhatónak, ha ebben az országban is kezd már kialakulni valamiféle demokráciaszerűség.

Egyik vezetőnk állítólag azt állította (bár később visszavonta), hogy a történelem során a magyarság mindig ott hibázott, hogy a vesztes fél oldalán állt, s ajánlotta, ezúttal álljunk a biztos győző oldalára – szavazzunk Iliescúra. Ez a politika nem csupán erkölcstelen, hanem ostoba is, távlatilag vesztes lenne. A magyarság hibája (például a második világháborúban) pontosan az volt, hogy makacsul kitartott a mai győztes, holnapi vesztes mellett.

Ha most Iliescuhoz pártolnánk, ha a közeljövőben kompromisszumokat kötnénk kormányával, valószínűleg pár hét múlva engedélyezne néhány magyar iskolát, egy-két feliratot anyanyelvünkön. De a román nép java (nem a mostani többségre, hanem az igazi, demokratikus elitre, a mai „román kisebbségre”, a jövő szellemi, erkölcsi és politikai vezető, irányadó erejére gondolok!) sosem tudná megbocsátani kicsinyes, önző és lényegében áruló politikánkat. Nem arról van szó, hogy sértett, hisztériás suhancok módjára mindent ellenezzünk, amit ez a parlament, ez a kormány ajánl: ha – par absurdum – olyan intézkedéseket hoz majd, amelyek megfelelnek az ország és a demokrácia érdekeinek, természetesen támogatnunk kell (sejtésem szerint azonban ritkán lesz erre alkalom).

Oda kell viszont figyelniünk és reagálnunk kell minden olyan szóra, javaslatra, amely az ország demokratikus fejlődését fékezi, *teljesen* függetlenül attól, hogy van-e az adott problémának kisebbségellenes jellege vagy nincs. Ilyen politikához viszont sokkal több gazdasági, mezőgazdasági, jogi stb. szakértőre és tágabb, európaibb nézőpontra lesz szükségünk.

Ha román barátaink látni fogják, hogy nem csupán az általános frázisok szintjén politizálunk, nem csak jogainkat követeljük, hanem hozzáértő, bátor, építő jellegű véleményeink, állásfoglalásaink is vannak, s ezek a román demokrácia ügyét szolgálják, a mi sajátos nemzetiségi problémáinkra is oda fognak figyelni, meg fogják őket érteni, és leszámolnak az előítéletekkel, a tévhitekkel.

Ugyanakkor rendszeresebb, szorosabb kapcsolatokat kell kiépítenünk a többi ellenzéki párttal, csoporttal. S nem feltétlenül parlamenti számarányukat kell figyelembe vennünk (hiszen a választások tisztessége igencsak megkérdőjelezhető), hanem elsősorban erkölcsi, intellektuális súlyukat. A Nemzeti Liberális Párttal és a Társadalmi Párbeszéd Csoporttal kialakultak már a kapcsolataink, ezeket most szorosabbá kell tennünk.

Itt az ideje, hogy megszabaduljunk félelmeinktől, előítéleteinktől. Mindannyian emlékszünk a Nemzeti Parasztpárt egyik frakciója, a Maniugárdisták 45 évvel ezelőtti bűneire, de kevesen figyelnek fel Ion Rațiu mai állásfoglalásaira. Két héttel ezelőtt Rațiu úr egy, a *Tineretul liber*ben megjelent nyilatkozatában megkérdőjelezte a *Vatra Românească* nevű szervezet létjogosultságát: e szervezet állítólag a magyar sovinizmus veszélye miatt jött létre, de mert ilyen veszély szerintem nem létezik, a *Vatra Românească* létrehozása értelmetlen. Kedves, nosztalgikus barátaim, figyelem! Számotokra mi fontosabb: egy párt 45 évvel ezelőtti bűne, vagy mai vezetőinek demokratikus kiállása? A Parasztpárt *Dreptatea* című lapjából kaptunk hírt arról, hogy a romániai és magyarországi politikai foglyok szervezete találkozott, barátként tárgyalt egymással, és hosszú távú, szoros együttműködésben állapodott meg. Nem tudom, hányan tulajdonítottunk kellő fontosságot e hírnek. Mint ahogy azt sem tudom, megfelelőképpen értékeltük-e, hogy a mai, előítéletekkel teli Romániában van egy hely, ahol a magyar, török stb. felszólalókat érdeklődéssel, melegséggel fogadják, s ez a hely a „neokommunizmustól mentes övezet”, a „Golánia”?

Ezek a gondolatok talán hasznosak lehetnek az RMDSZ számára további politikája meghatározásában e részben demokratikus, félig-meddig szabad májusi választásokat követő időszakban.

Se liberalizmus, se kereszténydemokrácia, se szocializmus, se...*

Fiatál Fórum, 1990. október 6.

Az új hatalom támogatásával a román sovinizmus erősebbé, agresszívabbá vált, mint bármikor a román történelemben (tán egyedül a Vaszgárda korszakát kivéve).

sem a gyakorlat, a napi politizálás szintjén. De ugyanígy nem létezik a következetes, megalapozott szociáldemokrata, szocialista, kereszténydemokrata vagy más ideológiailag koherens mozgalom sem. Ezt előrebocsátva megpróbálok leegyszerűsítve vázolni a romániai demokratikus ellenzék elméleti felkészületlenségének, gyengeségeinek okait.

Romániában a kommunista diktatúra megdöntése lényegileg különbözött a többi, ún. testvérországban végbement folyamatoktól. Az elnyomás jellege az ellenállásét is meghatározta. A diktatúra brutális ereje, intenzitása közismert. Emiatt, vagy főleg emiatt, nálunk igazi ellenállási mozgalom soha nem alakult ki, az ellenzékiesség csupán elszigetelt egyének ellenállásában nyilvánult meg.

De kevésbé szokás felfigyelni arra a fontos tényre, hogy – az összes kelet-európai ország közül – az utóbbi évtizedek román diktatúrája állt ideológiailag legtávolabb az ún. marxizmus-leninizmustól, sőt még annak elfajult, egyszerűsített változatától, a sztálinizmustól is. Nálunk maga a párt irtotta ki lassan, de sikeresen a baloldali gondolkodás magvát elsősorban a nomenkla-

Feltételezem, azt várják, számolják be a liberális gondolatok jelentőségéről és az ezeket képviselő politikai erők tevékenységéről, súlyáról, különösen ami a romániai magyarokat illeti. Nos, csalódní fog-nak. Romániában ilyen koncepciók igazi súllyal nem esnek latba sem az elmélet,

* Felszólalás a szabadelvű politikusok és politológusok magyarországi konferenciáján. A beszéd írott változata eredetileg a *Beszélő* második folyamában, a sajtóintézmény hetilap-korszakában jelent meg. Ez volt a szerző első közlése a lapban – ezúton is hálás köszönetet mond érte Konrád Györgynek.

túra tagjai közt, aminek következtében a hatalom végig töretlen, monolit jellegű maradt. Rengetegen elégedetlenkedtek persze a felső körökben, de csupán Ceaușescu személyes túlzásai ellen lázadoztak. Államcsínyeket készítették elő, de a reformgondolat, az emberarcú szocializmus, a peresztrojka és hasonló megoldások nem foglalkoztatták komolyan őket.

S ez a tulajdonképpen nagyon egyszerű képletű, de irtózatos helyzet az igazi ellenzékietek sem készítette elméleti elmélyülésre. Kilátástalanságban, kétségbeesésben éltünk, elszigetelve Európától, kábultan vártuk, megszabadulunk-e valaha Ceaușescutól. A román és a magyar értelmiség tekintélyes rétege, az elit javarésze kivándorolt. Ez a jelenség (melynek pontos adatai még ismeretlenek) összehasonlíthatatlanul szélesebb körű és súlyosabb következményű társadalmi jelenség, mint teszem azt a magyarországi '56-os forradalom leverését követő emigráció.

Az igazsághoz tartozik, hogy a román mentalitás – főleg a filozófia – misztikus jellege nem ösztönözte gondolkodásunkat társadalompolitikai-szociológiai elemzésre. A legjobbak (például Eliade) a vallás és a misztika felé fordultak. Az itthonmaradottak közül egyesek képesek voltak komoly, életveszélyes áldozatokra is, de nem készültek fel a másnapra, a diktatúra bukása utáni időszakra. Majdnem mindnyájunkban élt a naiv illúzió, hogy a diktátor bukása után magától minden jobbra fordul. Például mi magyarok – még a bukarestiek is, akik főként román környezetben éltünk – teljesen tévesen, illuzórikusan ítéltük meg a román nacionalizmus intenzitását, elterjedését, erejét. Lebecsültük; azt hittük, mivel ez az ideológia szorosan kötődött Ceaușescuhoz, a tömegek és az új hatalom automatikusan elfordul majd tőle. Nem így történt, sőt az új hatalom támogatásával a román sovinizmus erősebbé, agresszívabbá vált, mint bármikor a román történelemben (tán egyedül a Vasgárda korszakát kivéve).

Tehát a romániai ellenzék sem létszámát tekintve, sem szervezettségében, sem minőségében, eszmeiségében nem hasonlítható a többi kelet-európai ország ellenzékéhez. Nálunk nem szerveződött sem Szolidaritás, sem Charta '77, sem Polgári Fórum, sem Hálózat, Fidesz vagy KOR. 1989 decemberében megbukott a Ceaușescu-rendszer. Illetve lassan kiderült, nem a rendszer bukott meg, csupán a diktátor, a családja és néhány közeli munkatársa. Napok alatt megalakultak a pártok, elsősorban a történelmieket: a Nemzeti Liberális Párt (PNL) és a Nemzeti Parasztpárt (PNT). Ezek lényegileg nosztalgiaipártok, vezetőik a régi alakulatok még életben levő tagjaiból kerültek ki. Ebben a képletben a PNL lenne a liberális eszmék hordozója, s a PNT a legkonzervatívabb, mondjuk a kereszténydemokrata eszméké. A valóság nem éppen ez. Programjuk alapja és közös jellege a kommunista rendszer teljes elvetése és

a magánosítás. A köztük levő különbségek csupán átmeneti, taktikai jellegűek, az eltéréseket néha vezetőik személyisége határozza meg. Komoly tömegbázisa, vonzereje, vezéregyenysége egyiknek sincs, s ha van, azt is csupán Iliescu-ellenességüknek köszönhetik.

Az RMDSZ a romániai magyarság érdekvédelmét kívánja szolgálni, tehát nem akar ideológiai funkciót betölteni. Ez az egyik oka annak, hogy a Románia jövőjére vonatkozó elméleti programot nem dolgoztunk ki, de ehhez hozzájárult az is, hogy nyolc hónapja mesterségesen ébren tartott válságsorozatban élünk – élünk magyar- és értelmiségellenes sajtókampány kíséretében. Közben hónapok óta rettegünk attól, nehogy a katonaság átvegye a hatalmat. Vagy valaki más. S ha átveszi, mi lesz? Jobb lesz nekünk vagy rosszabb? Nem tudjuk.

A decemberi forradalom óta a hatalom a Nemzeti Megmentési Front kezében van. Ez a Front mindenáron hatalmon kíván maradni, ám még csak formailag sem kötődik semmilyen ideológiához, programhoz, amely eddigi tevékenységét igazolná. Csak az a Ceaușescu-ellenes forradalom legitimizálja, amelynek állítólag élére állt. De furcsamód azok, akik december 21-ig Ceaușescuval szemben álltak, ma mind újra ellenzékben találják magukat, és a sajtó ugyanolyan jelzővel illeti őket, mint ami egy évvel ezelőtt járt ki nekik: a lapok szerint Tőkés László, Doina Cornea és társaik hazaárulók és magyar ügynökök.

A Frontnak tehát nincs célja és jövőképe, nem folytat párbeszédet más-ként gondolkodóval és más nemzetiségűvel. A Front az Abszolút Igazság birtokosának tartja magát, de nem nevezi néven az eszmét, nem mondja ki, hogy szocializmus-e vagy egyenesen nemzetiszocializmus. Tagjai főleg a nomenklatúra régi emberei, de ma határozottan megtagadják a kommunista eszmét. Iliescu elnök néha szociáldemokrata orientációról beszél, de sem politizálása, sem beszédei nem ezt igazolják.

Ezek az emberek elszántabban ragaszkodnak hatalmukhoz, mint nomenklatúrás testvéreik bárhol másutt Kelet-Európában, mivel súlyos elszámolnivalójuk van: a decemberi ún. terroristák, a márciusi Marosvásárhely, a júniusi bányászjárás és így tovább. Súlyos kérdések, s a választ csak úgy lehet elodázni, a figyelmet elterelni, ha fenntartják a hisztérikus, „veszélyben a haza”-hangulatot, s az országot válságból válságba taszítják. S nekünk, magyaroknak és a román ellenzékieknek naponta kell védekeznünk, válaszolnunk e kihívásokra, tüzet oltanunk, amelyet másnap újragyújtanak. S e hisztérikus, gyűlölettel telt hangulatban már se lehetőségünk, se kedvünk nincs távlati stratégián gondolkodni, többek között azt tisztázni magunkban: a liberális vagy mondjuk a kereszténydemokrata vonulat a vonzóbb számunkra?

Bocsássák meg e kissé vázlatos, sok fontos részletet kihagyó és tudatosan leegyszerűsítő beszámolót, de arra szerettem volna felhívni a figyelmüket, hogy a mi mai és az önök egy-másfél évvel ezelőtti helyzete között minden hasonlat, párhuzam hamis, felületes, téves következtetéseket von maga után. S aki a romániai magyarság kritikus helyzetén segíteni kíván, vegye tekintetbe különlegesen kényes, veszélyeztetett helyzetünket, tanulmányozza alaposan – ha lehet, a helyszínen – a román politikai élet ellentmondásos, összetett valóságát. S mindenekelőtt fogadja el azt az alapgondolatot, hogy nincs demokrácia a kisebbségek jogainak garantálása nélkül, de ugyanakkor – egy egyébként nem demokratikus Romániában – elképzelhetetlen a kisebbségek jogait külső nyomásra kivívni.

Robbanás előtt?

Beszélő, 1990. november 10.

A fölöttébb bizonytalan helyzet sajátos vonása, hogy Romániában jóval kevésbé félnek a katonai puccstól, mint várná a külső megfigyelő.

Napról napra nő a feszültség Romániában. Egyre kevésbé érvényes az az egyébként is leegyszerűsített kép, hogy az egyik oldalon az önkényuralmat restaurálni vágyó, a nómenklatúrát védő hatalom, másik oldalon a demokráciáért küzdő ellenzék áll. Naponta ismétlődnek a tüntetések, sztrájkok, az árak hihetetlen sebességgel nőnek, a közellátás és a közbiztonság rosszabb, mint Ceaușescu idején volt.

Hétfőn este Petre Roman miniszterelnök bejelentette: ha a tiltakozó akciók nem szűnnek meg, *lemond* tisztségéről.

Az ellenzékéről eddig is tudtuk, hogy távolról sem egységes. Az viszont egészen új, hogy miközben a pártok szerepe csökkenőben van, a szakszervezetek, diákszervezetek, újságíró-szervezetek, emberi jogokat védő ligák mind keményebben politizálnak.

Október elején, a konstancai sztrájkok idején, a szakszervezetek vezetői felvetették az országos sztrájk lehetőségét is. Végül más stratégiát választottak: Iliescu elnöknek állítottak csapdát. Felajánlották, hogy leülnek vele tárgyalni, pedig az államelnöknek erre nincs törvény adta lehetősége, mert a szakszervezetek problémái a kormány hatáskörébe tartoznak. Az elnök besétált az egérfogóba, hatáskörét túllépve különböző, természetesen teljesíthetetlen ígéreteket tett. Ezek után a szakszervezetek egy új, általános sztrájkban már jogosan követelhetik nem csupán a kormány, de az elnök lemondását is. Ez is jellemző példája annak, hogy a román vezetők mennyire szűklátókörűen gondolkodnak.

Ez persze eddig sem volt titok, mint ahogy azt is tudtuk, hogy a hatalom nem egységes. De az, hogy a klánok, csoportok, az elnök, a kormány, a Front, a Securitate kemény magja, a hadsereg már nyíltan egymás ellen fordul, meglepő újdonság. A hadügyminiszter, Victor Stănculescu például, Für Lajossal

együtt közleményt ad ki, melyben szükségesnek ítéli a kisebbségek kollektív jogait is. Ugyanakkor a külügyminiszter, az elnök, a miniszterelnök hallani sem akar erről.

A júniusi bányászakciót vizsgáló parlamenti bizottság dokumentumok, videókazetták birtokában egyértelműen bizonyítani tudja az elnök, a miniszterelnök és a titkosszolgálat bűnösségét. A bizottság 9 tagja a közvélemény elé szeretné tárni ezt a bizonyítékot, a másik 11–12 tag (a frontosok) viszont kompromisszumot akar kötni. Hajlandók feláldozni a volt belügyminisztert és a Front volt alelnökét, és másokat is, de meg akarják menteni Iliescut és Petre Romant. Az egyezkedés holtpontra jutott, a bizottság egyelőre nem tudja közléteni a jelentést.

Új hangok a Frontban?

A Front új alelnöke, Claudiu Iordache (voltaképp ő az igazi vezető, mivel Petre Roman miniszterelnök inkább afféle tiszteletbeli elnöki tisztet tölt be) eddigi nyilatkozatai alapján őszintén kommunistaellenesnek és szekuellesnek tűnik. Elítélte a Front sajtójának és propagandájának sovinizta, ellenzékellenes, uszító hangvételét, s mintha pár hete valóban csitult is volna kissé a „kardesörgetés”. Jellemző azonban az, hogy Románia főügyésze, Gheorghe Robu, beadta lemondását – tiltakozásul amiatt, hogy Iliescu elnök megakadályozta (!) a *România Mare* nevű fasiszta újság betiltását.

Claudiu Iordache csoportja a múlt rendszerben nem vagy nem túlságosan kompromittálódott, nyugati orientációjú értelmiségiekből, mérnökökből, szociológusokból áll. Meg akarják tisztítani a Frontot, ugyanakkor valamiféle – leginkább szociáldemokrata irányultságú – programot is akarnak adni a Frontnak, amely az eddigi kilenc hónap alatt mindenféle programról alaposan megfeledezett.

Ez a megújulási próbálkozás mindenképp pozitív jelenség. De sikere kétséges. Vagy elsöpri a Front szekubarát, kemény magja, vagy túlságosan is sikerül a tisztogatás, és a Front nem csupán hatalmát veszti el, hanem egyúttal jelentéktelen utódpártokra bomlik.

Éljen a király?

A fölöttébb bizonytalan helyzet sajátos vonása, hogy Romániában jóval kevésbé félnek a katonai puccstól, mint várná a külső megfigyelő. Ugyanis a ka-

tonaság berkeiben is létezik egy csoport, a CADA (a Katonaság Demokratizálásáért Küzdő Szervezet), mely ellensége a totalitarianizmusnak, még nemzeti változatának is! Állítólag ezt a csoportot az a hadügyminiszter is támogatja, akit egyébként is a CADA utcai tüntetéseinek nyomására neveztek ki idén februárban. A CADA létszáma, ereje ismeretlen, főleg fiatalabb tisztből áll, akik minél előbb meg akarják tisztítani a hadsereget a temesvári ügyben besorozódott főtisztéktől.

Sokan rebesgetik, hogy I. Mihály király hamarosan visszatér a trónra, s a monarchia visszaállítását esetleg katonák segítik. Személyiségét ismerve ez a lehetőség már-már kívánatosnak tűnik. Szerepe hasonlíthatna János királyéhoz Spanyolországban. Segítené helyreállítani az ország egyensúlyát, meggátolná a polgárháborút. Bukaresti újságok bedobták a hírt, hogy a hadügyminiszter titokban találkozott a Svájcban élő királlyal.

Kivonulás a parlamentből?

Érdemes odafigyelni a parlamentben folyó vitákra is. Nemrégiben Vasile Moiş volt milicista tiszt, a szenátus alelnöke szavazásra bocsátott egy olyan tervezetet, melynek közvetlen célja éppen a CADA betiltása és a kemény diktatúra bevezetése szükségességének igazolása volt. Idézet a szövegből: „A hadsereg nem vonható felelősségre amiatt, hogy a lakosságra lőtt, hiszen harcászultságban volt, tehát jogos önvédelemben cselekedett. [...] A temesvári események túlzott emlegetése egyenlő az állambiztonság elleni merénnyellett.”

Tekintsünk most el attól, hogy a szöveg teljes egészében mellőzi a logikát (miért következik a harci készültségből a jogos önvédelem?!), hiszen szerzői egyébként sem észérvekre, hanem az erőre támaszkodnak, s most is csak azoknak a belügyi és hadügyi tiszteknek a pozícióját akarják erősíteni, akik az elnök és a Front védelmében – ha kell – újra a népre lövetnének, az utólagos felelősségre vonástól való félelem nélkül. A szenátus – formai okokból – egyelőre elhalasztotta a Honvédelmi és Közrendi Bizottság javaslatának megszavazását.

De volt nemrégiben egy másik intő jel is. A parlament úgy döntött, hogy december 1-jén, Románia nemzeti ünnepén, az Erdéllyel való egyesülés évfordulóján, Gyulafehérváron vesz részt az ünnepi ceremónián. Am ezen az ülésen Ioan Gavra, a Vatra Românească közismert propagandistája azt indítványozta, hogy a magyar képviselők részvételét csak akkor engedélyezzék, ha az RMDSZ újabb hűségnyilatkozatot tesz a fennálló rend mellett. A magyar képviselők tiltakozásuk jeléül kivonultak a parlamentből.

Ami a szenátusban történt, talán kevésbé látványos, de jóval veszélyesebb. A kereskedelmi társaságok törvényét tárgyalták, melynek tervezete ki mondta: a társaságok vezetőbizottságainak elnöke és vezetőségének legalább a fele (!) román kell legyen. Nem román állampolgár, nem román nemzetiségű, hanem *román*. A magyar képviselők azonnal tiltakoztak: velünk mi lesz? Válasz: semmi probléma – *ti románok vagytok*. A magyar szenátorok természetesen azonnal kivonultak a szenátusból.

Pár óra múlva váratlanul közbelépett a kormány: megvétózta a szenátus döntését, mivel az, a tervezett „*numerus clausus*” miatt, diszkriminatív jellegű a romániai magyarokkal szemben. Az első hallásra meglepő fordulat magyarázata újra csak az lehet, hogy a hatalom berkein belüli politikai klikkek közül ebben az esetben az kerekedett felül, amelyik nem akarta átengedni a szenátus ezen intézkedését. Ugyanakkor figyelemre méltó, hogy amikor az RMDSZ határozottan lép fel, akkor talán valamennyire a hatalom is megszeppen, zavarba jön, és kissé meghátrál.

Kalandor vagy áldozat?

Valami ilyesmi történt az utóbbi napokban is, amikor Doru Braia ügye kavarta fel a közvéleményt. Doru Braia 12 évvel ezelőtt, „nem egészen önszántából” hagyta el Romániát. „A Securitate-nak 1978-ban érdekében állt, hogy erőteljes emigrációs hullámot indítson el. Ne feledjük: Pacepa Securitate-főnök árulása után vagyunk: az emigránsok közé új ügynököket kellett telepíteni a Pacepa által lebuktatottak helyére” – nyilatkozta. Doru Braia Németországban újságíró lett, tüntetéseket szervezett, a Ceaușescu-rendszer bukásakor társaival elfoglalta a németországi román nagykövetséget. 1990 januárjában tért vissza Romániába, de mint mondja „ellenzéki tevékenysége miatt” április 2-án erőszakkal kitoloncolták az országból: minden törvényes alap, minden indoklás nélkül kihurcolták a repülőterre, és feltették a gépre. Most szeretne újra visszatérni Romániába, ám a román szervek megtagadják az engedélyt, s még jelenleg is Budapesten tartózkodik.

Az eset jogi súlyát mi sem bizonyítja jobban, mint hogy a Temesváron ülésző Emberjogi Konferencia tiltakozó nyilatkozatot szavazott meg, amelyet a Front alelnöke, Claudiu Iordache is elfogadott. A hivatalos állásfoglalás mégis késik. Az ellenzék egyes képviselői magától a belügyminisztertől kértek kihallgatást az ügyben, a miniszter fogadta is őket, sőt ahhoz is hozzájárult, hogy magnófelvétel készüljön a megbeszélésről. De ennél többet nem tud tenni. Tárgyal, hebeg, kínosan érzi magát, nyilvánvalóan fél az ellenzéktől.

Tegnap a budapesti nagykövet is kijelentette, hogy jogtalanság történt, de neki sincs lehetősége, hogy felsőbb utasítás nélkül lépjen. Ugyanakkor racionális megoldás keresése helyett az ellenzék egyes képviselői is hisztérikus, egzaltált, már-már kalandor lépésekkel fenyegetőznek: egy kolozsvári ellenzéki újságíró bejelentette: felgyűjtja magát, amennyiben nem teljesítik követelését, s nem engedik be Braiát az országba.

Barátaim,*

Prietenii. *Contrapunct*, 1990. november 23.

Hogyan lehetséges, hogy ha a Front a Ceaușescu-ellenes forradalom kisugárzása, a Ceaușescu-korszak minden disszidense ma mégis ennek az eredeti demokráciának az ellenfele?

Felkértek, hogy legyek a nagygyűlés egyik szónoka. Örvendtem neki, megtisztelve éreztem magam, eredetileg mégis vissza akartam utasítani, mert elegendem volt a beszédekből, meguntam őket. Akarva-akaratlanul ismételjük magunkat, akarva-akaratlanul mi is többé-kevésbé demagóg közhelyeket, sablonokat használunk.

Hónapok óta ugyanazokat a szavakat ismételjük – számunkra nyilvánvaló igazságokat, az ellenfél szemében destabilizáló hazugságokat. De rajtunk és ellenfeleinken kívül mások is léteznek. Emberek milliói, akik a hatalom propagandájának ügyessége és álnoksága következtében nem értettek meg bennünket. És rá szavaztak. Mára azonban, látva az ország egyre siralmasabb helyzetét a milliók rózsá** iránt érzett lelkesedése is kezd megcsappanni.

És itt kap szerepet a mi Polgári Szövetségünk, amelynek mindenekelőtt hozzájuk kell szólnia, a kiábrándultakhoz, a félretájékozottakhoz, a tájékozatlanokhoz.

Ne ismételjük meg a „golaniada” idején elkövetett hibát, amikor azt hittük, hogy mi, „csavargók” vagyunk a kiválasztottak, amikor beszédeinkkel csupán saját magunkat tudtuk meggyőzni. A köztünk – a csavargók tízezrei – és a köztük – a Frontra szavazók milliói – között fennálló különbség leggyakrabban nem a politikai meggyőződésben, hanem a tájékozottság fokában mutatkozott. Nézzetek Románia térképére, és meglátjátok: a Front legnagyobb győzelmeit ott érte el, ahol a tájékoztatás szempontjából szinte monopolhely-

* A Polgári Szövetség 1990. november 15-én, Bukarestben tartott nagygyűlésén elhangzott beszéd.

** A Nemzeti Megmentési Front logója.

zetben volt, ott azonban, ahova a független sajtó be tudott hatolni, vagy ahol fogni lehetett a magyar, illetve a szerb televíziós adásokat, eredményei sokkal szerényebbek voltak.

De ez a földrajzi térségek szerinti megosztás még mond valamit: azokon a helyeken, ahol 1989 decemberében az emberek kimentek az utcákra, és ahol ebben az időben tüntetők haltak meg, a Front nem örvendett túl nagy sikernek; azokban a térségekben azonban, ahol a lakosság megelégedett azzal, hogy a televíziót nézze, szinte egyöntetűen a Frontra szavazott. Hogyan lehetséges, hogy ha a Front a Ceaușescu-ellenes forradalom kisugárzása, a Ceaușescu-korszak minden disszidense ma mégis ennek az eredeti demokráciának az ellenfele?

És ha már itt tartunk, szeretnék párhuzamot vonni a *Săptămîna* és a *România Mare* között. A *Săptămîna*-ban megjelent írások Ceaușescu útmutatásai alapján íródtak, de túlzott nacionalista és antiszemita jellegük miatt nem jelenhettek meg a *Scînteia*-ban, mert a rendszerrel szembeni nemkívánatos nemzetközi reakciókat váltottak volna ki. De a Ceaușescu-klán igazi ideológiáját, gondolkodásmódját és erkölcsiségét éppen a *Săptămîna* folyóirat tükrözte a leghívebben.

Attól félek, hogy ma a *România Mare* játssza ugyanezt a szerepet. Nem egyszerűen szélsőséges hetilap, hanem a rendszer tartóoszlopa. De a fasiszta ideológiát hivatalosan nem lehet felvállalni. Európa nem szereti. A kommunista ideológiát pedig már nem tűri a román nép, és Európában sem divatos. Azonban egy totalitárius rendszernek mégiscsak szüksége van valamilyen ideológiára, a központi hatalom, a megtorló szervek megerősítésére, szüksége van valamilyen fajta igazolásra, amiért sem a decemberi áldozatokkal, sem a marosvásárhelyi, illetve a június 13–15-i eseményekkel, sem az anyagi ellehetetlenüléssel, sem a Románia történetében példa nélküli kivándorlási hullámmal nem számolt el. Egyetlen igazolása: „A haza veszélyben van, jönnek a magyarok, elveszik tőlünk Erdélyt!”. Miért foglalkozunk mi régi mesékkel, az úgynevezett terroristákkal, mikor óriási veszély fenyeget: „A bukaresti 33-as iskola román diákjait a magyarok elűzik az iskolából!” Hamarosan, ha nem fogtok szorosan össze, monolit egységet alkotva szeretett Frontunk és élén álló szeretett vezetők körül, mi, az RMDSZ, Bukarest minden iskoláját magyar iskolává alakítjuk.

Nem, uraim, sem Magyarország, sem a romániai magyarok nem óhajtják Románia területi egységét kikezdeni.

De mi, magyarok, meg akarjuk őrizni nyelvünket és kultúránkat! Ez azonban csupán jogállamban lehetséges, egy demokratikus Romániában, aminek a megvalósítása közös célunk.

Le a kommunista totalitarizmussal! Le a nacionalista totalitarizmussal!
Éljen a demokratikus Románia!
Egységet!

Fordította: Hadházy Zsuzsa

• *Több mint tíz év múltán közhelynek tűnik, de a szóban forgó korszakban, a körülbelül 75%-os népszerűségi szint körül mozgó FSN ellenzéke 3–4 történelmi pártból, 8–10 törpepártból és 2–3 polgári szerveződésből állt csupán, s ezek képtelenek voltak egymással egyáltalán kommunikálni. Mint jónéhány további cikk alapján látható, sok kérdés kapcsán számos ízben bírálok a Polgári Szövetséget, de a szervezet érdeme vitathatatlan: eme elcsépett – Egységet! – jelszó ismételtetésével kényszerítette rá az ellenzék sok kis törpemozgalmát az egyesülésre, vagyis a CDR megszületésére, amelynek az RMDSZ is tagja volt. Így sikerült az ellenzéki összefogásnak 1996-ban győznie. Az, hogy az 1996–2000 közötti korszak csódnak bizonyult, teljesen más kérdés. Az viszont tény marad, hogy e banális „Egységet!” ismételtetése közelebb hozta akkor egymáshoz a magyarokat és a demokratikus érzelmű románokat.*

Hírek és rémhírek között

Beszélő, 1990. december 1.

Egyre inkább az utca hangulata, a hírek, az álhírek, a rémhírek alapján próbáljuk kitapogatni, mi történik holnap.

nem hajlandó semmilyen politikai, ellenzéki tevékenységet folytatni, hiszen minden reményüket elvesztették. Már nem hisznek a közeli demokratikus változások lehetőségében, és kétségbeesésükben inkább az emigrálás gondolata foglalkoztatja őket. Mások mindenre elszántan készülnek decemberre. Jelszavuk: „Ultima soluție o nouă revoluție” – „Az utolsó lehetőség egy újabb forradalom.”

Az ellenzék kevésbé egységes, mint távolról tűnik. A november 15-i tüntetések sikere vitathatatlan. Országszerte több mint félmillió ember tiltakozott. Komoly figyelmeztetés volt a hatalom számára. De aki közelről, belülről követte az eseményeket, tudja, ez a siker nem annyira a rögtönözve szervezőknek, sokkal inkább a tömegek elszántságának és fegyelmeztségének köszönhető.

- *Akkoriban én is túlértelmeztem e tüntetést. Egyszerűen nem vettem tudomást arról, hogy a résztvevők nagy többségét egy gazdasági döntéssorozat (áremelés) háborította fel, nem politikai, ideológiai, erkölcsi okokból tüntettek. Jellemző, hogy másfél hónappal később, a forradalom évfordulóján, a részvétel döbbenetesen alacsony volt. És évről évre csökkent. Országszerte. Kb. 1991-től már az áldozatok családtagjainak számánál is kisebb csoportok gyűltek össze tüntetni vagy megemlékezést tartani.*

A múlt héten Ilie Verdet, Ceaușescu volt miniszterelnökének vezetésével új párt alakult, többé-kevésbé a régi kommunista párt utódként. Ez az esemény nagy port vert fel. Túl nagyot. Hisz ennek a pártnak a népszerűsége nincs esélye, hatalmi tényezővé sosem válhat. Önmagában tehát említésre sem lenne méltó. De eseményé vált azért, hogy különböző pártok, szervezetek napokon át arra fecsérelték idejüket, energiájukat, hogy elítéljék a kommunista párt újjászületését. És ebbe a demagóg játékba ügyesen beszállt a Nemzeti Megmentési Front, amely maga is felháborodottan elítélte e párt újjászületését, és a kommunista totalitarizmus elleni harc bajnokaként szerepelt. De elképzelhető, hogy éppen a Front bátorította fel Verdet társaságát a párt megszervezésére, hogy kifogja a szelet az ellenzék vitorlájából, és az első sorokban küzdjön a kommunista kísértet ellen. És hogy így szabaduljon meg a neokommunista címkétől.

Sok hír kering arról is, hogy december elejére valakik újabb román–magyar etnikai konfliktust próbálnak kirobbantani: ezzel is igyekeznek az ellenzék egységét tovább bomlasztani. Bár maga a Front nem egységes a nacionalista irány követésében. Két héttel ezelőtt a Front egyik képviselője a parlamentben követelte, hogy tiltsák be a tévé magyar nyelvű adását. Eddig is sok román nacionalista szidta ezt a műsort bátor politikai tartalma miatt, de a műsor létjogosultságát még senki nem merte kétségbe vonni. Most ez is megtörtént. Rá egy hétre egy másik frontos képviselő kemény szónoklatot tartott a parlamentben: követelte, bíróság előtt vonják felelősségre a fasiszta *România Mare* című lapot. Ismétlem, ez az úr is frontos képviselő. A kép tehát egyre bonyolultabb.

Egy héttel ezelőtt Front-párti tüntetés volt. Nem sokan voltak, kb. 20 ezren, egy részét ezeknek is vidékről toborozták. Az akció incidensekkel végződött. A legfontosabb esemény azonban nem ez volt, hanem Petre Roman miniszterelnök beszéde. Bírálta az illetékeseket, amiért nem vonták szigorúan felelősségre Ceaușescu cinkosait. De kik ezek az „illetékesek”? Úgy tűnik, Petre Roman Iliescu elnökre próbálja hárítani a felelősséget az elmaradt számonkérés miatt. Claudiu Iordache, a Front alelnöke még tovább ment. Követelte a Front és az államapparátus megtisztítását a nómenklátúra alacsonyabb rangú beosztottjaitól is. Ez nem meglepő, hisz Claudiu Iordache (három hónapja a Front alelnöke) kezdettől reformistább, demokratikusabb hangon szólalt meg, mint társai.

- *Ami „reformistábbnak”, „demokratikusabbnak” tűnt akkor, egy-két évvel később szélsőséges nacionalizmussá vált. Szerencsére ez a pszichopata kalandor rövidesen eltűnt a politikai életből.*

De Iordache hatalma egyelőre csekély. Többször bírálta a Front sajtóját durva, uszító hangneme miatt – kevés sikerrel. Nem ő tartja kezében a tévét sem, hanem a hatalom egyik csoportja, mégpedig a legreakciósabb, legsovénebb, Securitate-barát csoport. A Front képviselői joggal támadták a tévét a parlamentben, amiért még parlamenti munkájukról is félretájékoztat.

Néha úgy tűnik, minél több információ birtokába jutunk, annál áttekinthetlenebb a romániai helyzet. Minden lehetséges. Mindenesetre egyre inkább az utca hangulata, a hírek, az álhírek, a rémhírek alapján próbáljuk kitalogatni, mi történik holnap.

Megint nem volt forradalom

Beszélő, 1991. február 16.

Attól félek, hogy az újabb decemberi forradalom elmaradása a demokratikus erőknek nem csupán idővesztés: megpecsételheti a későbbi demokratikus kormányzatok sorsát is.

1990. decemberében mindenki várt valamit. Esetleg egy újabb forradalmat, az igazit. Semmi sem történt. Még csak egy „ellopott”, államcsínnyel kevert népfelkelés sem. Katonai diktatúrát sem vezettek be, pedig sokan ettől várták a demokrácia újjászületését, egy puccsszerűen visszaállított királyság segítségével (hasonlóan II. János Károly szerepéhez a Franco-rendszer utáni korszakban).

Volt egyszer egy Golánia...

Pedig Temesvár lakosságának többsége napokon át tüntetett, sztrájkolt. De az ország többi része, főleg Bukarest, ez alkalommal nem volt szolidáris. Persze akadtak tüntetések, kisebb sztrájkok, de ezen csak az ellenzék kemény magja vett részt, körülbelül annyian, mint a híres, heteken át tartó Egyetem téri golántüntetés egyik átlagos napján.

Az ellenzék persze részben maga is hibás abban, hogy megosztottabb, mint valaha, hogy nem sikerült maga köré gyűjteni az újabb elégedetlenséget. Próbálkoznak ugyan az összefogással, de ezek a lépések inkább gesztusértékűek. Jó két hónapja a parlament ellenzéki pártjai közös együttműködési megállapodást írtak alá, de hogy ez mennyit ért, mindjárt másnap bebizonyította Radu Câmpeanu, a PNL elnöke, aki anélkül tárgyalta Iliescu elnökkel az új kormány kinevezéséről, hogy ellenzéki „kollégáit” legalább értesítette volna. Az ellenzéki propaganda ugyanakkor vagy (túl) magas színvonalú, szinte csak az elitértelmiség értheti, vagy populista, kissé ha-

zafiaskodó, antikommunista szöveg, ami ugyan közérthető, csak kissé unalmas már.

Decemberben tehát megint nem volt forradalom. Mit jelent ez? Csupán időt nyert a hatalom, de bukása elkerülhetetlen? Attól félek, hogy az újabb decemberi forradalom elmaradása a demokratikus erőknél nem csupán idővesztés: megpecsételheti a későbbi demokratikus kormányzatok sorát is.

Románia lakosságának nagy része tudja, hogy a nómenklatúra megőrizte hatalmát. Tudja, hogy a tavalyi terroristák Iliescuék közreműködésével ténykedtek s ténykednek ma is. Tudja, hogy nekik „köszönhető” Marosvásárhely márciusa, a bukaresti bányászok júniusa. Ha mindezért a tüntetők már decemberben elkergették volna őket, most viszonylag könnyű dolga lenne az új kormánynak. Iliescuék hónapokon keresztül élvezték volna a nemzet bizalmát már akkor is, ha csupán elkezdik a felelősségrevonást, a privatizálást, a valódi rendszerváltást. Nem kellett volna az embereket gazdasági csodával hitegetni, hisz ez a rendszerváltás elsősorban erkölcsi és politikai elégedetlenség miatt következett volna be.

A hatalom azonban továbbra is makacsul ragaszkodik politikájához, amelynek egyre nyilvánvalóbb következménye a gazdaság megbénulása, az általános nyomor. Pár hónap múlva tehát valószínűleg emberek milliói kényszerülnek tüntetni, sztrájkolni – de akkor elsősorban már gazdasági intézkedéseket fognak követelni. El fogják söpörni a rezsimit, de végső kétségbeesésükben nem lesznek képesek felfogni, hogy gazdasági csodára a legjobb szakemberekből álló kormány sem lesz képes. Tehát elsöprik azt a kormányt is. És ezzel megindul a kormányválságok hosszú sorozata. Beáll a teljes káosz. Amit már esetleg tényleg csak egy katonai diktatúra tud orvosolni. Vagy ismét egy szélsőségesen jobboldali nacionalista mozgalom használja ki a tömegek tudatlanságát és kétségbeesését.

Megy a Vatra Bukarestbe

Ma a *Vatra Românească* önmagában – a Nemzeti Megmentési Front erkölcsi és anyagi támogatása nélkül – nem jelentene komoly politikai erőt. Pár hete ugyan észlelni a Vatra és a Front viszonylagos eltávolodását. Vajon a Vatra vezetői az Egyetem téri tüntetők teremtette új lehetőséget, ezt az új helyzetet ismerték fel? S a Fronttól elhatárolódva törnek hatalomra? Eddig a román ellenzék – a parlamenten belül és kívül egyaránt – diszkréten bár, de elhatárolta magát a Vatrától, a jelenség igazi súlyát azonban nem ismerte fel.

Az utóbbi hetekben a pártok, szervezetek vezetői is, az ellenzéki sajtó is hangot változtatott. Veszélyt szimatolnak. Rájöttek, hogy az 1992-es választásokon a Front ugyan veszít népszerűségéből, az ellenzék azonban mégsem nyerhet. És akkor esetleg jön a Vatra.

A hírhedt *România Mare*, amely szövetkezett a Vatrával, a hatalom támogatásával indult, és fő célja a hatalom támogatása volt. Eszköze: nyíltan fasiszta ideológia alapján támadni a magyarokat, zsidókat, cigányokat, a régi és a mai ellenzékieket („véletlenül” ugyanazokat), a Nyugatot, a Szabad Európa Rádiót, az Európához való csatlakozás gondolatát. Az utóbbi hetekben viszont már nyíltan dicsőíti Nicolae Ceaușescu személyét is. Ez már nem lehet az ország mai vezetőinek érdeke, hisz ők Ceaușescu szelleméhez hűségesek ugyan, de őt magát mégiscsak kivégezték.

Eleinte azt hittük, a hatalom csak eltűri a *România Marét*, később úgy látszott, ez a lap a hatalom első számú szócsöve, a végén kiderült, hogy *a hatalom egyik klikkjének a tulajdona. Azé a klikké, amely a mai vezetők elsővonalbeli csoportját is el akarja seperni, és a teljes restauráció híve.* Jellemző, hogy a lap elindítására és működtetésére létrehozott alapítvány fő támogatója ugyanaz a személy, akit megbízható források a Vatra szülőatyjának is tartanak – *Petre Roman miniszterelnök* (ld. bővebben: *Antiszemitizmus Romániában*).

Az eddigiekben vázolt forгатókönyv természetesen egy a lehetségesek közül, igaz, a legpesszimistább elképzelés. Románia más, normálisabb irányba is fejlődhet, ennek is megvannak az előjelei: a Vatra túllícitálta önmagát, propagandája túl otromba volt, túlságosan kötődött a Fronthoz, ezért népszerűsége kisebb, mint bármikor. Jellemző epizód: a marosvásárhelyi eseményekről szóló jelentés hírére Bukarestbe érkeznek a Vatra „spontánul megszervezett” tüntetői. A bukaresti utca egy része érdektelenül nézi őket, a járókelők többi része kiabál: „Gyilkosok, takarodjatok haza!” A parlament előtt tüntető vatrásokat így heccelték a bukarestiek: „Srácok, szaladjatok az élelmiszerboltba, banánt osztogatnak, de siessetek, mert a magyarok mind felfalják előleket!” Persze, nem szabad illúziókba sem ringatnunk magunkat. Az erdélyi románság köreiben egészen más a viszonyulás a Vatrához. Tehát minden lehetséges. De a nagy alkalmat, a forradalom évfordulóját elszalasztottuk.

- *Nem igaz. A fenti cikk egyszerűen teljes eltévelyedés, nem igazak a fontosabb megállapítások. Csakis azok reménykedtek forradalomban, akik annyira beléélték magukat a 1989-es decemberi eseményekbe, hogy egy évvel később sem józanodtak ki. Képtelenek voltak szembenéz-*

ni azzal az – egyébként tényleg borzalmas – ténnyel, hogy nem volt forradalom, illetve nem abban az értelemben, ahogy képzelték, remélték. És a mi nemzedékünknek ilyesmi már nem is adatik meg. És elkezdtünk reménykedni valami abszurdumban, például a „jó katonai puccsban”.

A Harmadik Erő

Beszélő, 1991. március 9.

Az általánosan elterjedt hit szerint ugyanis Romániában a zsidósnak semmi bántódása nem esett.

Egyre nyilvánvalóbb, hogy a Vatra Românească–România Mare-koalíció a hatalomtól távolodva ellenzéki erőként próbál fellépni. Természetesen szó sincs arról, hogy az eddigi demokratikus ellenzékhez közeledne: független erőként, nyílt fasiszta-populista propagandával támadja a hatalmat. Ráadásul néhány, mindeddig demokratikusnak ismert lap is, mint amilyen az *Atlasul Liber – Cluj*, száznyolcvan fokos fordulatot vett: február közepén már nyíltan antiszemita cikkeket közölt. Az *Atlasul* egyik írása az antiszemiták klasszikus vádjait sorolja fel: a Román Kommunista Pártot a zsidók hozták létre, 1944-ig ők voltak az ötödik hadosztály, ők „adták át” Besszarábiát a Szovjetuniónak, ők hamisították meg a román történelmet, ők alakították ki és honosították meg a román irodalomban a szocialista realizmust, arról nem is szólva, hogy Ceaușescu felesége is valószínűleg félzsidó volt és így tovább.

A cikk második fele már többé-kevésbé új (és a mai helyzetben veszélyesebb) vádakkal hozakodik elő. A zsidók – úgymond – nem Izraelbe emigráltak, hanem Nyugatra, hogy ott uralhassák a román emigrációt, a Szabad Európa Rádiót, és hogy onnan „utasítsák” a román népet, miként küzdjön a kommunizmus ellen. Zsidók jelentek meg mindenütt 1989. decemberében is, és ma a megyei prefektusi hivataloktól kezdve a parlamentig és a kormányig, az államberendezkedés minden szintjén jelen vannak.

Az, hogy ez a cikk egy mind ez ideig kimondottan demokratikus jellegű és nyíltan Vatra-ellenes lapban jelent meg, kétszeres veszélyt jelent. Egyrészt úgy tűnik, hogy a Harmadik Erő, a nyíltan vállalt szélsőjobboldal komolyabb kísértéssel fenyeget, mintsem hittük. Másrészt a cikk a külföldi, többé-kevésbé felületes megfigyelők (és kormányok) számára utólagosan bár, de igazolja a hatalom különböző antidemokratikus lépéseit. A szöveget ugyan föl-

foghatnánk diverzió, szervezett provokáció gyanánt is, amely arra irányul, hogy végre ne a kormánypárt és szövetségesei szerepeljenek Románia politikai színpadának szélsőjobb térfelén, hogy a külföld szemében kompromittálódják végre az ellenzék is.

Az optimistább feltételezésnek – hogy tudniillik elszigetelt esetről van szó – ellentmond az is, hogy az ugyancsak Kolozsvárott megjelenő *Agora* február 6-i száma is antiszemita felhangot üt meg. Az *Agora* cikke ugyan nem nyílt antiszemita támadás, azt azonban határozottan tagadja, hogy Romániában zsidóellenes pogromok lettek volna. Ha mégis voltak, akkor ezek a németek számláját terhelik. Ez az eljárás tovább torzítja a románság zsidóképét, az általánosan elterjedt hit szerint ugyanis Romániában a zsidóságnak semmi bántódása nem esett. A cikk támadja Rosen főrabbit, amiért – úgymond – alaptalanul vádolja a román népet zsidók százezreinek lemészárlásával. A szerző történelmi bizonyítékként többek között Matatias Carp *Fekete Könyvét* említi, holott ez a könyv egyértelműen bizonyítja, hogy a regáti és besszarábiai zsidóság kiirtásáért kizárólag a román hatóságok voltak felelősek. A cikk súlyát azonban növeli a tény, hogy az *Agora* a kolozsvári Antitotalitárius Demokratikus Fórum lapja (amelynek viszont olyan pártok a tagjai, mint a PNL, a PNȚCD és az RMDSZ), és a cikk szerzője nem más, mint a Fórum alelnöke.

Corneliu Vadim Tudor, a *România Mare* főszerkesztője kiválóan megírt vezércikkben támadja a kormányt: „A hatalomnak nincs mentsége arra, hogy válság van és hideg, csökken az életszínvonal, nagy az áruhiány, a kilátástalanság pedig nyomasztóbb, mint Ceaușescu idején volt. Noha tizennégy hónap telt már el Ceaușescu bukása óta, a hatalom semmi eredményt nem tud fölmutatni.” Talán nem is teljesen alaptalanul állítja C. V. Tudor, hogy Ceaușescu népszerűsége visszatérőben van. „Ha az Őrült élne, legalább befejeződtek volna az elkezdett építkezések, és a tolvajok meg a magyarok sem lennének ennyire merészek.”

Úgy hittük, 1992. májusában a mai hatalom és a demokratikus ellenzék közt választ majd a nép. Ma már azonban az sem biztos, hogy megtartják-e a választásokat. Akkor aztán választhatunk a mai nacionalista-populista hatalom és a nyílt fasizmus között. Talán még Iliescuékat is visszasírjuk majd?

• *Még csak annyit, hogy amit az utolsó mondatban írtam, kilenc és fél évvel később, 2000 végén bekövetkezett. Az Iliescu–Vadim párbajban Iliescu győzött. Románia rá szavazott.*

Reálpolitika és megalkuvás

Romániai Magyar Szó, 1991. április 2.

Döbbenettel olvastam az RMSZ-ben Gazda József és Puskás Attila hozzászólását Barki Éva és Domokos Géza levélváltásához. Idézném Gazda Józsefet: a Barki Éva-féle levél „vitatható megállapításaitól most tekintsünk el”, a „leírtak – eltekintve a túlzottan heves vádaskodástól – helyénvalók” és Puskás Attilát: „mindenkit biztosíthatok róla, hogy Barki Éva igen jól tájékozott.”

A valóság épp ellenkezője ennek. Barki Éva igenis olyan vádakkal illeti az RMDSZ-t, melyek bizonyíthatóan hamisak (hogy ne nevezsem az ilyesmit egyszerűen rágalmaknak): „Ön, Domokos Géza, az erdélyi magyarok összes jogos követelését semmibe veszi”; „Szócs Géza főtitkár az Európa Tanács előtt határtalan optimizmusának ad hangot”; a Domokos Géza által képviselt politika „az egységes román nemzetállam megvalósítását támogatja”; az 1990. március 22-i, a Nemzeti Liberális Párttal közösen megfogalmazott nyilatkozat „szégyenletes”; Domokos Géza és az RMDSZ hallgatott az 1990. júniusi eseményekkel kapcsolatban.

Kérdem Gazda és Puskás urakat, hogy lehetnek ezek a hamis vádak mellékesek, „vitatható” jellegűek, amelyektől „most tekintsünk el”? Hiszen éppen Barki Éva teljes tájékozatlanságát, ha nem kimondottan elfogult rosszindulatát bizonyítják az RMDSZ vezetőivel, politikájával szemben. Ennyit a Barki-levélben foglalt tény-hamisításokról. Ami politikai koncepcióját illeti, naivnak vélem. De itt már vélemények, felfogások különbözőségéről van szó. Ezekről lehet és kell is vitatkozni. Érvekkel. Nem hamis tények, vádak felsorolásával.

Az én szememben a levél egyik kulcsmondata a következő: „a magyarok helyzetén *egyedül* csak nemzetközi nyomás javíthatna”. Ez a felfogás számomra elfogadhatatlan. Nem vesz tudomást arról, ami ma történik Romániában, és arról, hogy ami történik, az a valóságban a megérdemeltnél kevésbé érdeklő a nemzetközi közvéleményt és a nyugati politikusokat; de arról sem, hogy a mai Románia vezetői erőteljesebb nyugati nyomás hatására ép-

pen a teljes elszigetelést választanák, és nyílt diktatúrát vezetnék be. Ne felejtjük el, hogy ma a helyzet már nem bipoláris, nem egyszerűen a demokratikus ellenzék áll szemben a hatalommal. Megjelent a harmadik erő, a Vatra Românească–România Mare koalíció, a fasiszta ellenzék, amely nyíltan vállalja, sőt követeli az Európától való elszigetelést, a Securitate teljhatalmát, a katonai diktatúrát. Átmenetileg egy paternalista, tekintélyelvű, nacionalista rendszerben élünk, melyet „véletlenül” a régi nómenklatúra emberei vezetnek. De hogy ezután az átmenet után demokrácia vagy nyílt diktatúra következik-e, az még nem dőlt el.

És az ilyen átmeneti, ingatag helyzetben az akár a külföld, akár a belső ellenzék (például az RMDSZ) részéről kifejezésre jutó türelmetlenség, a forrófejű, „kemény lépések” esetleg éppen a nyílt diktatúra híveit segítenék hatalomra. Tovább egyszerűsítve a képet: rövid távon nincs esély valódi demokratikus választásokra. Egyelőre Corneliu Vadim Tudor, Eugen Barbu és nyíltan fasiszta társai és a mai hatalom emberarcú, reformista nemzetiszocialistái közt válogathatunk (hisz Romanékat, Iliescuékat semmiképp sem tekinthetjük a reformkommunista Nagy Imre vagy Dubcek erkölcsi-eszmei követőinek).

Barki Éva felfogásának legfőbb hibája, hogy a magyar kisebbség jogainak kérdését önmagában, az általános romániai összefüggésből kiragadva vizsgálja. Ha Romániában valóban demokratikus állapotok lennének, akkor az RMDSZ tényleg felelős, sőt bűnös lenne abban, hogy olyan keveset ért el. De akkor, amikor a hatalom makacs ellenállása miatt egyetlen demokratikus párt, érdekszervezet, csoport sem tudott igazán semmit előrelendíteni, hogyan sikerülhetett volna ez nekünk, magyaroknak? A demokrácia egyik próbaköve a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása, de fordítva is igaz: egy nem demokratikus államban elképzelhetetlen a nemzeti kisebbségek jogainak biztosítása.

Egy évvel ezelőtt azt írtam és ma is vállalom: „Ha a Front győz május 20-án, nekünk, magyaroknak egyetlen lehetőségünk van: túlélni ezt a remélhetően rövid korszakot. Harcolnunk kell jogainkért, de minden illúzió nélkül. Ez a hatalom, külső és belső nyomásra, kisebb kompromisszumokra képes lesz, de valóban demokratikus, önrendelkezési jogokról nem lesz hajlandó érdemben még csak tárgyalni sem”.

A kulcskérdés tehát az, meddig tartja magát a mai hatalom: néhány hónapig, évig vagy évtizedig? Ha borúlátók vagyunk, és évtizedekben számolunk, akkor a magyaroknak és a demokratikus felfogású románoknak egyetlen esélyük marad – menekülni, kivándorolni. Ha viszont realisták (nem derúlátók!) vagyunk, akkor a mai európai összefüggések között nem tudjuk elképzelni, hogy a mai hatalom ennyi ideig tartsa magát. És akkor fel kell készülnünk a

Front utáni korszakra, szorosabban kell együttműködnünk a román demokratikus ellenzékkel, siettetnünk kell a demokrácia győzelmét.

Nem vagyok annyira naiv, hogy ne tudnám: a mai román ellenzéki pártok vezetőinek és tagjainak is vannak nacionalista előítéleteik, zavaros elképzeléseik a kisebbségek jogairól. De azt is tudom, hogy lehetséges velük a párbeszéd, amelynek révén saját felfogásukat is alakítják, módosítják, és e módosításban jelentős szerepe van a külföldi nyomásnak vagy még inkább a külföldi közvéleménynek. Köztudott, hogy az ellenzékiek vigyázó szemüket Nyugatra vetik, a Nyugat hatása, reakciója tehát nem csupán kényszerű kompromisszumokat eredményez, hanem felfogásukat is megújítja.

Gazda József szerint a kormány elsődleges Nagy Célja a magyarság elsorvasztása. Szerintem nem ez a lényeg: ez csupán eszköz, nem cél. A mai hatalom egy félig diktatórikus, félig paternalista rendszert kíván fenntartani. És kénytelen is fenntartani, hiszen vezetői, egy demokratikus rendszerben, nem csupán hatalmukat, előjogaikat veszítenék el, hanem bíróság előtt kellene felelniük tetteikért. Tehát „kénytelenek” hatalmon maradni, de egy autoritárius rendszernek ideológiára van szüksége. A román totalitarizmus eddig két ideológiát ismert: a kommunistát és a nacionalistát. A kettő gyakran összekeveredett. De a kommunista ideológiát ismert okokból a mai hatalom már nem vállalhatja, marad tehát a nacionalizmus.

Aki valamennyire ismerte az utóbbi húsz év korifeusait, az tudja, hogy a 20-as, 30-as évek fanatikus, őszinte kommunistáival és fasisztáival ellentétben az előbbieket többsége cinikus, hit nélküli, előnyökre és hatalomra éhes maffiózó. Általában nacionalisták, de csak úgy mellékesen. Talán öngazolás-ként (hogy mégiscsak legyen valami meggyőződésük). S a műveletlen vagy félművelt ember szemében a legkézzelfoghatóbb hit – a nacionalizmus, az idegengyűlölet.

Következésképpen úgy érzem, hogy felfogásom nemcsak tőlük, hanem Barki Évától és híveitől is elvált. Minden alkalmat felhasználok külföldi politikusok, újságírók tájékoztatására a romániai tragikus helyzetről, de elsősorban nem tőlük várom a „megmentést”. Legsürgetőbbnek a román ellenzék fölvilágosítását tartom a kisebbség jogainak kérdésében, erre fordítom én is energiám nagy részét a Polgári Szövetség (de nem csak) összejöveleim, tömeggyűléseim, sajtójában.

Apróság, amit alább leírok, de számomra jelképertékű. A közelmúlt egyik vasárnapján, a bukaresti Dallas-teremben egy, a liberálisok által szervezett, elsősorban az alkotmánytervezet bírálatával foglalkozó szimpóziumot tartottak. Radu Câmpeanu és társai, külföldi érdeklődők (francia gaullisták, a lengyel Szolidaritás és a magyarországi MDF tagjai) is részt vettek rajta.

Domokos Gézát már akkor taps fogadta, amikor a mikrofonhoz lépett. Rög-tönzött beszédében elsősorban a román nacionalista propagandára, a nacionalista totalitarizmus veszélyére figyelmeztetett. Válaszképpen percekig tartó tapsot kapott, az összes felszólalónál nagyobbat. Én ebben látom a reményt. Ezek szerint a román ellenzéki közvélemény igenis kezdi levetkőzni a nacionalista előítéleteit. És ehhez hozzájárult Domokos Géza, aki láthatóan népszerű a román ellenzékiek, viszont enyhén szólva utálatnak örvend a hatalom híveinek körében. Mielőtt tisztújítást követelnénk, kedves barátaim, tán az ilyesmikre is gondolni kellene. Románia egyelőre egy túlcentralizált állam. Sorsa tehát elsősorban Bukarestben dől el. Itt pedig olyan politikusokra van szükség, akik következetesek, elvhűek, de ugyanakkor jól ismerik a román nyelvet, mentalitást, közhangulatot.

A politika a reális lehetőségek tudománya. Az elvhűség összetévesztése a felelőtlen, irreális radikalizmussal („most vagy soha” – „*acum sau niciodată*”*) nemcsak az egyes embert sodorhatja veszélybe, hanem az egész közösséget is.

Lehet, hogy egyesek e cikkemért engem is megalkuvónak tekintenek majd. Emlékeztetem őket, hogy temperamentumom épp a radikális megoldások felé hajt. Az utóbbi tizenöt hónap legtöbb hatalomellenes tüntetésén részt vettem, felszólaltam. Addig, amíg rá nem jöttem, hogy igazán széles tömegek (sajnos) még nem állnak mögöttünk. És akkor, 1990. december 21-i beszédemben, már az utcai tüntetések ellen szóltam. Nem volt elvi-erkölcsi kifogásom a rendszer erőszakos megbuktatása ellen egy újabb forradalom útján (hisz májustól decemberig én is berekedésig kiabáltam: „Ultima soluție, încă o revoluție!” – „Az utolsó lehetőség egy újabb forradalom!”). De gyakorlatilag kivihetetlennek ítéltam, hiszen kevesen voltunk. És a hatalmat képesnek tartottam arra, hogy egy komolyabb utcai tüntetést vérbe fojtson. Beszédemben azt ajánlottam: bármennyire nehezünkre is esik, legyünk türelmesek, energiánkat ne fecséreljük el az utcán, hanem alakítsunk ki szorosabb kapcsolatot a munkássággal, a szakszervezetekkel, értessük meg velük, melyek az ország valós problémái és kik az igazi ellenségei. És ha ez sikerül, pár hónap, pár év múlva egy általános sztrájk napok alatt elsepri a hatalom mai gyakorlóit, és akkor elkezdődhet a demokratikus Románia, a civil társadalom, a helyi autonómiák megszületése. Persze sokkal hősiesebbnek, bátrabbnak tűnik az utcán kiabálni: „Le Iliescuval!”, mint meggyőző munkát folytatni a 45 év hazugságai miatt gyakran politikai öntudattal nem rendelkező, előítéletek-

* Az 1990 után bevezetett román állami himnusz egy sora.

kel teli, úgynevezett egyszerű emberek körében. De a kérdés az: melyik a célravezető, a reális út?

Nyilvánvaló a párhuzam Barkiék nemzetiségi ügyben tanúsított türelmetlensége és a román ellenzékiek legradikálisabb csoportjai között, amelyek naponta az utcára kivonulva szeretnék megbuktatni a kormányt. Egyesek például a Polgári Szövetség vezetőségi tagjait is megalkuvással, sőt árulással vádolják, amiért egyáltalán szóba álltak Iliescuval (függetlenül attól, hogy mit is mondtak neki), illetve amiért 1990 decemberében „nem tettek” valamit szolidaritásból Temesváráért. De mit is tehettünk volna? Újabb elvi nyilatkozatok kibocsátása, illetve a régiók ismételtetése felesleges lett volna. Sztrájkokhoz, utcai tüntetésekhez pedig egyszerűen nem rendelkezünk számottevő tömegbázissal. Inkább vállaltuk a „megalkuvók” bélyeget, mintsem hogy radikálisaink temperamentumának és ambícióinak kielégítése érdekében hatástalan minitüntetések szervezzünk. És hozzáfogtunk a Polgári Szövetség vidéki hálózatának kiépítéséhez, a tanácskozások, konferenciák szervezéséhez. Szürke, látványos sikerek nélküli, unalmas munka. Egyelőre. És még egy ideig. De ma és itt – szerintünk – ez az egyedüli járható út.

A párhuzam, gondolom, itt is világos. Az idealista, türelmetlen radikálisok a nemzeti kisebbség és a politikai kisebbség esetében is megalkuvóknak bélyegzik a reálpolitikusokat. (Egyébként távolról sem vagyok elégedett az RMDSZ vezetőségének eddigi tevékenységével. Csak éppen egészen más okokból, szempontokból, mint mostani vitapartnereim. De erről majd máskor.)

Egységes Nemzeti Börtön

Valóság, 1991. június 21.

Szívesebben lennék szabad állampolgár egy polgári társadalomban, még kisebbségi, tehát hátrányos státusban is, mint egyenrangú rab egy börtönben.

zékeny, hogy románok, magyarok egyaránt milyen ügyetlenül, megosztottan próbáljuk ledönteni a börtön falait.

Egyesek szerint ez nem is börtön, hisz másfél éve már, hogy időnként kimenőt kapunk. De a bökkenő az, hogy az igazi falak, amelyeken sehogy sem juthatunk át, a szomszédos házak falai (hisz túlságosan is sokan menekülnének ebből a börtönből). Másrészt pedig többségünk (a börtönlakók java) nem is akar elmenni innen, hanem a börtönt akarja átépíteni szép és takaros és szerény házzá. Hisz itt születünk mi is, őseink is. Valamikor itt ház állt.

De hát mi is a célunk? Komfortosabb börtön vagy komfort nélküli, kényelmetlen szabadság? Mindig úgy tudtam, hogy a szabadság mint olyan egy és oszthatatlan. Nem azonban mifelénk, ahol igazából talán senki sem figyel a másik szabadságára (amely voltaképpen az ő szabadsága is volna). Vezérek, vezetők, csoportok, pártok, szakszervezetek, szekták és felekezetek hisztérikus sértődöttséggel, monomániásan ismételtetik egyre saját igazságukat. Az atomizálódás teljesebb, mint pár évvel ezelőtt volt. Annak idején éberem figyeltünk minden célzásra, amely elkerülte a cenzúra éberségét. Ma már fársultan eresztjük el a fülünk mellett a váltig ismételtett részigazságokat.

A munkásrabok vezetői (a szakszervezetek) melegeket követelnek és jó börtönkosztot, de a börtön falát nem akarják ledönteni. „Mi nem politizálunk” – mondják.

A magyar rabok magyarul sértődöttek. Megvan rá az okuk. Hiszen dalain-

kat nemcsak betiltották, de meg is utáltatták rabtársaink többségével, s elhittették velük, hogy rabsorsukért mi vagyunk a felelősek. Állítólag a szomszédos szabad házban élő rokonainkkal együtt akarjuk visszafoglalni a börtön egy részét (amely hajdanán valóban a miénk volt). Következésképp szükség van a börtönőrökre. Ezért aztán még azok a rabtársaink sem értik, akik pedig a maguk módján le akarnák dönteni a börtön falait, hogy minek kellene nekünk a mi saját dalaink. Mi pedig megbántódunk értetlenségükért. Nem vesszük észre, hogy mennyire ügyetlenül, felületesen és kétségbeesetten viszonyulnak saját problémáikhoz is. Ők sem egységesek, közöttük is dúl a türelmetlenség, munkál a feszültség.

Unos-untig hajtogatjuk, hogy egy kétmillió rabcsoporthoz igenis jár saját rabegyetem. Ugyan miért? Miért éppen ez lenne a természetes? Börtönben? Miért ez a legfelháborítóbb és legérthetlenebb, amikor, teszem azt, azok, akik alig másfél éve még napokon keresztül buzgón lövöldöztek az utcán (amikor éppen az akkori börtönigazgató és feleségének az eltávolítása zajlott), illetve parancsot adtak az említett lövöldözésre, ma a Forradalom hőseiként vették át a börtön vezetését. Azok pedig, akikre lőttek, és akik – szerencsésükre (vagy szerencsétlenségükre?) – túléltek azokat a napokat, ma a börtön legmegalázottabb rabjai.

Az úgynevezett „radikális” magyarok Marosvásárhelyen azt sugalmazták, ne a román társakkal együtt döngessük a börtön falait, mert ők úgysem értik a mi gondjainkat. Szerintük, ha közös erővel le is döntjük majd a börtön falait, ott kint, szabadon se veszik majd jó néven a mi nyelvünkön fakadt nótát. Meglehet. Felmerült az is, ne tőrjünk tovább a másodosztályú kisebbségi rabstátust. Jelentsük be: egyenjogú társraboknak tekintjük magunkat. Úgy érzem, ez pótcselekvés, hisz sorsunk nem attól függ, hogyan határozzuk meg önmagunkat.

Másrészt szívesebben lennék szabad állampolgár egy polgári társadalomban, még kisebbségi, tehát hátrányos státusban is, mint egyenrangú rab egy börtönben. Bár már ott tartanánk! Bár már szabad emberként veszekedhetnénk! Ehelyett, egyesek szerint mi, magyarok, üvölsünk csak külön és jó hangosan, hátha meghallja valaki odakint, és kívülről, külön nekünk, magyaroknak ledönti a börtön falait. Naivság!

Ha összefognánk rabtársainkkal és kívülről is kapnánk segítséget, akkor is nehéz harc várna ránk. Ezeket a falakat ugyanis negyven éven keresztül építették, negyven éve folyik őrök kiképzése. Ismerjük el érdemeiket. Európa legprofibb börtönőrei ők. Minekutána a szomszédos börtönök falai sorra leomlottak, nekik sikerült megszavaztatniuk a rabokkal a börtön fenntartásának szükségességét.

Radikálisok és mérsékeltek csatájáról szól a kongresszusi krónika, holott létezik egy harmadik csoport, amely leginkább az összefogásra teszi a hangsúlyt. Testvérek, döntsük le együtt a börtön falait, még ha tudatában vagyunk is annak, hogy a fal leomlása után is sok vizzály, vita támad még román testvéreinkkel!

Nem megalkuvásról van itt szó. Már most nyíltan, köntörfalazás nélkül mondjuk meg nekik, hogy nekünk igenis kell magyar egyetem például, ha pedig ők ezt nem akarják megérteni, később majd mélységesen megsértődünk, sőt veszekedni is fogunk. De most kezdjük el ezt mondani, ne kérdezzük őket tízpercenként, engedélyeznének-e nekünk egyetemet, ha szabadok volnánk?

Ez egyrészt értelmetlen. Itt és most szó és ígélet nem sokat ér. Másrészt, amennyiben most bajtársként viszonyulunk hozzájuk, és higgadtan, de határozottan, türelmesen és félreérthetetlenül elmagyarázzuk nekik a saját problémáinkat, holnap tán ők is megértőbbek lesznek.

Az említett csoport az örökkel szemben radikális, de a román rabtársakkal szemben mérsékelt. És, mert rabtársaink többsége beveszi a hatalom tálalta maszlagot, halálra sértődünk. Türellem! Megalázottságukban, tudatlanságukban legalább erre a kompenzációra szükségük van. Ha már börtön, az legalább legyen egységes, nemzeti. De miután ház lesz a börtönből, felszabadultabbak, nyíltabbak és türelmesebbek lesznek, s talán maguktól is rájönnek, hogy egy olyan ház, amelynek a lakóiból több mint 20% kisebbségi, mégsem lehet egységes nemzeti. Akkorra már ez a mítosz nem is lesz nekik létfontosságú. Nem értem barátaim kétségbeesését. A börtön szabályzat (az új alkotmány) rögzítette az Egységes Nemzeti Börtön fogalmát. Na és? Gondolják, hogy majd a Háza is érvényes lesz egy börtön szabályzat? Ugyan. Vagy úgy képzelik, hogy itt örökké börtön lesz?

Börtönőreink néha odasúgják, hogy készek a kompromisszumra; néha-néha még dalolni is engednének anyanyelvünkön. Cserében „csupán” annyit kérnek, hogy ne támogassuk a börtön falait döngetők hadát. Ezen az úton lehetne „eredményeket” elérni. De nem érdemes. És nem is szabad. Számomra (nemkülönben a barátaim számára) elsősorban az a kérdés, hogy emberként, egyénként, állampolgárként vagyunk rabok, és csak másodsorban az, hogy magyarként kétszeresen is azok vagyunk.

Ebbe a csapdába egyszer már besétáltunk. A 40-es évek végén. A háború után létezett Bolyai Egyetem és sok más minden: azon az áron, hogy atyáink segítsenek, vagy legalább áldásukat adják a börtönfalak felépítésére. Ezt az árat még egyszer nem fizetjük meg. Másrészt e korszak tragédiáiból sem lehet leegyszerűsítő következtetéseket levonni a magyarság célravezető politikáját illetően. „Hetven éven át türelmes, mérsékelt politikát folytattunk, eredmény

nélkül, tehát e politika téves volt. Mától kezdve radikálisak leszünk” – hangzott el nemegyszer a kongresszuson. Értelmetlen, politikailag és történelmileg téves demagóg következtetés ez. Elsősorban azért, mert az elmúlt hetven évet tekintve nem beszélhetünk a kisebbségi politizálás folytonosságáról. A magyarság vezetőinek mozgástere lényegesen különbözött a 20-as, 30-as évek korrupciós, balkáni, de mégiscsak polgári demokráciájában, a királyi diktatúrában, az Antonescu-rendszerben, a szovjet uralom alatt, a nemzeti kommunizmus idején, illetve a jelenben. E korszakok nagy részében a magyarság vezetőinek semmilyen befolyása nem volt a valóban történelemalakító eseményekre. Sok szó esik – és sok téves következtetés vonódott le – a Magyar Népi Szövetség 40-es évek végén bekövetkezett úgynevezett árulásáról. Kevesen tudják, hogy ez akkor, az adott történelmi helyzetben, nem politikai alternatíva kérdése volt, sokkal inkább erkölcsi kérdés. Lehet, hogy becsületesebb lett volna nem vállalni az együttműködést az RKP-val. Politikailag azonban ez mit sem változtatott volna a helyzeten. Esetleg többen kerültek volna börtönbe. És talán nem 1959-ben, hanem már 1949-ben megszüntették volna a Bolyai Egyetemet. E kor magyar vezetőinek egy része vállalta a kollaboráns szerepet; egyesek bolsevik fanatizmusból, mások karrierizmusból, megint mások azért, hogy megmentse, ami menthető, akár kompromisszumok árán is (persze, legtöbbször ezek az elemek keveredtek). Ostobaság tehát azon spekulálni mi lett volna a magyarság sorsa, ha vezetőik nem ezt az utat választják. Párhuzam: nagyon szép és dicső dolog lett volna, ha 1956. novemberében Kádár János nem vállalja a gauleiter szerepet, de ez mit sem változtatott volna a dolgok menetén. Talán szörnyűbb lett volna a megtorlás, és a későbbi reformok sem következnek be. Kádár János nem politikai dilemma előtt állt 1956 novemberének elején, hanem erkölcsi dilemma előtt. S arra, hogy mekkora volt tévedésének súlya, mindmáig nincs egyértelmű, cáfolhatatlan válasz.

• *Elméletileg igazam volt, de lassan kiderült, hogy a gyakorlatban éppen fordítva állnak a dolgok, azaz rengeteg gyilkosság, halálítélet Kádárnak és társainak „köszönhető”, nem a szovjetek, a kínaiak kényszerének. De Kádárék sikeresen elterjesztették ezt a legendát. A 90-es évek elején sok olyan új dokumentum került elő, amely bizonyítja a magyar pártfőtitkár személyes bűnösségét. Elsősorban Nagy Imrére és társaira gondolok. Évtizedeken át azt képzeltem, a szovjetek, a kínaiak parancsára gyilkolták meg őket. Hát nem így történt. Arra pedig, ami történt, nincs bocsánat. Számomra ez személyes kérdés is, hisz Nagy Imre meggyilkolása, illetve az a fölött érzett megdöbbenésem, felháborodásom volt az az impulzus, amely kiváltotta szenvedélyes érdeklődésemet a politika iránt.*

A történelem túlságosan gyakori felidézése, az erkölcsi és politikai mozgástér egybemosása téves következtetésekhez vezet. Mi az 1990-es években élünk. A szovjet birodalom széthullásának, a diktatúrák összeomlásának korában, az emberi jogok és a kisebbségi jogok tiszteletben tartása korának hajnalán. Ebben az Európában e börtön puszta léte is anakronisztikus.

• *Istenem! Mennyire naivak voltunk!*

Pusztulásra van ítélve, jóllehet még évekig fennállhat, durvább, nyíltabb fasiszta vezetéssel, mint a mai emberarcú nemzetiszocialista vezetés. És mégis most adatott meg először az erdélyi magyarság vezetőinek az igazi mozgástér, a cselekvési lehetőség (ha közvetlen, látványos eredményeket nem is érhetünk el egyelőre). A kérdés az, mennyire tudnak élni a lehetőséggel, politikai felelősségükkel. Az egyetlen járható út a börtön falainak ledöntése, a Ház felépítése közösen, román rabtársainkkal együtt. Ez adna esélyt arra, hogy később bekövetkezzék a megbékélés, hogy tényleg partnerekké váljunk.

Egyesek szerint ez az esély – nagyon kicsi. Lehet. De ez az egyetlen esély. S azok, akik nem hisznek ebben, tán helyesebben tennék, ha nem az RMDSZ-ben, hanem az RMTESZE-ben (Romániai Magyarok Tömeges Emigrációját Szervező Egyesület) tevékenykednének.

Maffiával állunk szemben!

Noi avem în față o mafie! 22, 1991. június 26.–július 2.*

Másként, más taktikai és stratégiai módszerekkel kell harcolni egy beteg ideológia fanatikusai ellen – mint amilyenek a kommunisták és a fasiszták voltak – és másként egy cinikus, minden gyilkosságra, árulásra kész, de minden eszmét, fanatizmust, ideológiát, következetességet nélkülöző maffia ellen.

Hölgyeim és uraim, szeretném átadni Önöknek az RMDSZ üdvözlétét, kifejezni Önök iránt érzett rokonszenvét, és szeretném emlékeztetni Önöket az RMDSZ néhány állásfoglalására: a Szövetség volt az első politikai alakulat, amely a bányászjárás kiváltotta válság kapcsán a parlamentben határozottan elítélte a hatalmat. Egyébként két fiatal RMDSZ-es képviselőt – bár parlamenti tagokként igazolták magukat – most egy éve, miután megpróbálták felvenni a kapcsolatot a Diákligával, zaklattak.

A május 20-i választások előtt az RMDSZ kijelentette, hogy az elnökválasztás nem törvényes, mert Románia szovjet zsarolás következtében vált monarchiából köztársasággá. Tehát az 1947. december 30-i tett semmis és érvénytelen. Mi nem vagyunk monarchisták, de úgy tartjuk, hogy csupán egy népszavazás döntheti el Románia államszervezési formáját. Elméletileg, ideológiailag sem vagyunk monarchisták, de a legjobb véleményvel vagyunk Mihály királyról, a valódi európai demokratáról, aki történelmi szerepet ját-

* „1991. június 14-én az RMDSZ képviseletében Bányai Péter úr figyelemre méltó beszédet tartott az Egyetem téren. Nemcsak az RMDSZ álláspontjára világított rá a monarchiával, az Antitotalitarista Demokratikus Fórummal és a Polgári Szövetség Pártjának létrehozásával kapcsolatban, hanem néhány, az egyénnek a demokratikus társadalomban való szerepéhez, a nomenklatúrához és a Securitatéhoz, valamint az újfasiszta veszély megjelenéséhez kötődő, személyes véleményére is kitért. Ezt a beszédet közöljük teljes terjedelmében” – a 22 szerkesztőjének egykori megjegyzése. A téren a Polgári Szövetség tartott tüntetést az egy évvel azelőtt zajlott golán/csavargó-mozgalom emlékére.

szott az 1944. augusztus 23-i eseményekben. És az utóbbi időkben tett nyilatkozatai bizonyítják, megvan benne a képesség arra, hogy a jövőben is politikai szerepet játsszon.

Az RMDSZ tagja az Antitotalitarista Demokratikus Fórumnak, a demokráciáért alakult Konvenciónak, kitűnő kapcsolatai vannak a Polgári Szövetséggel, és az ellenzék azon kevés pártja közé tartozik, amely őszintén üdvözli és támogatja egy párt létrehozását a Polgári Szövetség magjából; véleményünk szerint ez nem gyengítené, ellenkezőleg, erősítené az ellenzékot, új színt vinne belé, talán fiatalosabbat, erőteljesebbet, modernebbet.

Ennyit pártom részéről. És most, ha megengedik, kifejtenék néhány szigorúan vett magánvéleményt, nem az RMDSZ vagy a Polgári Szövetség álláspontját, hanem az állampolgárét. Mert olyasvalaki vagyok, aki, mielőtt egy nemzethez, egy párthoz, egy ideológiához tartozna, azt reméli, hogy egyszer majd demokratikus, nyitott, türelmes társadalomban, polgári társadalomban élhet, amelyben az alapvető értékek nem kollektivista típusúak, hanem az egyén értékei. Az ilyen társadalomban mindenekelőtt egyéniség, szabad állampolgár vagy, és csak másodsorban román, magyar, cigány, keresztény, mohamedán, zsidó, ateista, liberális, szociáldemokrata, konzervatív stb., stb. A polgári társadalom, az igazán demokratikus állam nem a hiten, a nemzetiségen, az ideológián alapszik, hanem az egyénen.

Azt hiszem, hogy sokan a jelenlevők közül másként gondolkodnak. De meggyőződésem, hogy mindnyájan demokratikus érzelműek vagyunk, tehát türelmesek lesznek az Önökétől eltérő véleményekkel szemben, ha nem is osztják azokat. Ugyanazon ellenség ellen harcolunk. A jelenlegi hatalom ellen, bár én személyesen másképp határozom meg, más címkével illetem, mint a beszélők többsége. Egyesek kommunistáknak nevezik a hatalmon levőket, neokommunistáknak, peresztrojkaóknak, és azt kiabálják, „le a kommunizmussal!”.

Véleményem szerint valami nem világos itt. Akikről szó van, azok valóban az RKP és a Securitate nómenklatúrájának tagjai voltak, de mostanra – és voltaképpen nagyon régen – elvesztettek minden hitet, minden ideológiát. Egyetlen eszményük van: a hatalom, a mindenáron való hatalom. És hogy a központosított, totalitarista, mindenható állam fenntartásának jogosságát bizonyítsák, új igazoló-ideológiát, új alibi-ideológiát keresnek.

És ez közelebb áll egy emberarcú, populista nacionalista szocializmushoz, mint a marxizmushoz. Egyesek valószínűleg azt mondják majd, hogy mindez fölösleges elméletieskedés. Én nem hiszem, mert másként, más taktikai és stratégiai módszerekkel kell harcolni egy beteg ideológia fanatikusaival ellen – mint amilyenek a kommunisták és a fasiszták voltak – és másként egy cinikus,

minden gyilkosságra, árulásra kész, de minden eszmét, fanatizmust, ideológiát, következetességet nélkülöző maffia ellen. Mi maffiával állunk szemben!

Hogy eltereljék a figyelmet az ország valós gondjairól, hogy széthúzást keltsenek, kétnaponként kiabálják: „Jönnek a magyarok!”, „Erdély veszélyben van!”. De én még arra sem tartom őket képesnek, hogy őszinte nacionalista érzelmeik legyenek. Mindez hidegvérrel, cinikusan végrehajtott mesterkedés. Ennek a cinizmusnak tökéletes példája Petre Roman tevékenysége. Ő az első zsidó a világpolitika történetében, aki fasiszta, antiszemita tetteket, folyóiratokat, mozgalmakat támogat (a *România Mare* és az *Europa* lapokat és a köréjük tömörülőket).

És most elérkeztünk egy lényeges ponthoz. Szeretném, ha megértenék, hogy ő ezt a politikailag, gazdaságilag megsemmisítő politikát nem azért folytatja, mert nem jó román, mert zsidó. Bebizonyította, hogy a zsidó népnek is a legnagyobb ellensége, azoknak barátja, akik zsidóellenes pogromokra buzdítanak, a régi vasgárdista Iosif Constantin Drăgannak és az új vasgárdista Eugen Barbunak és C. V. Tudornak a *România Marétól* és az *Europától*. Nem akar ő sem jó román lenni, sem jó zsidó. Szerény, csupán miniszterelnök akar lenni, ennyi, de azt minden áron.

Jellegetes maffiózó típus.

Tegnap megütötte fülemet a megjegyzés: Petre Roman, a gyilkos Valter Roman fia. Veszélyes, felháborító kijelentés, a kollektív bűnösség gondolatának felelevenítése, vagyis kommunista és egyben fasiszta eszme. Bűnös vagy nemzeti származásod miatt (a fasiszták esetében), illetve egészségtelen társadalmi eredetted miatt (a kommunisták szemében). Egyesek mintha ugyanazt az ismérvet használnák, csak most fordított előjellel: Petre Roman kommunista apjának bűntettei miatt vétkes. Ismétlem, súlyos és megengedhetetlen dologról van szó. Ki-ki csupán saját tetteiért és gondolataiért felel. Ennyi. És Petre Roman úr épp elég sok mindenért fog felelni.

De visszatérek a maffia elleni harchoz. Én már hónapok óta nem kiáltozom: Le Iliescuval! Le Petre Romannal! Fölösleges, hatástalan. Illúzió, ha azt hisszük, hogy érdeklik őket a mi, egyelőre elég kis számú „résztvevőt” mozgósító tüntetéseink, ha pedig többen leszünk és valóban veszélyt jelentünk majd, minden habozás nélkül vérbe fojtják a megmozdulásokat, sokkal kegyetlenebbül, mint Ceaușescu tette. Egyetlen út, amely a győzelemhez vezet bennünket, a hatalommal máris elégedetlen, de egyelőre a döntő lépést megtenni még habozó munkások és szakszervezetek meggyőzése. Nekik gazdasági követeléseik vannak, de nincsenek tudatában a gazdaság és a politika közötti szoros kapcsolatnak.

Ahelyett, hogy berekednénk itt a végkimerülésig kiabálva: Le Iliescuval!,

és aztán hazamennénk önmagunkkal elégedetten, hogy megtettük kötelességünket a hazával szemben, inkább mindenki próbálja közülünk meggyőzni, felvilágosítani az elégedetleneket, akik már nincsenek a hatalommal, de még nem álltak az ellenzék mellé sem. Mindenekelőtt a szakszervezeteket.

És akkor egy általános sztrájk, néhány nap alatt és vérengzés nélkül le tudná söpörni a történelem színpadáról ezt a maffiát.

Egységet! Le a maffiával!

Fordította: Hadházy Zsuzsa

• *Így, leírva, nyomtatott formában olcsó, demagóg jelszónak tűnik ez a felhívás: Le a maffiával! Akkoriban és abban az összefüggésben azonban egyike volt a legfontosabb „üzeneteknek”, amivel a tömeghez próbáltam szólni. Ideológiai ellenzék voltam az ellenzéken belül. Rajtam kívül az akkori, úgynevezetten demokratikus ellenzék minden szónokának, vezércikkírójának a „neokommunizmus” volt a rögeszméje, és – innen egy lépésnyire – a baloldal. Én viszont megpróbáltam újra és újra megértetni, hogy nem a baloldal és a jobboldal, hanem a demokrácia és a totalitarizmus küzdelméről van szó. Újra és újra ismétелgettem, hogy a Nemzeti Megmentési Front csak annyiban posztkommunista, hogy legtöbb tagja a kommunista korszakban is betöltött valamiféle, előnyökkel járó tisztséget. Ami távolról sem jelenti azt, hogy valaha valami köze lett volna a marxizmus klasszikusai által megfogalmazott, és az illegalisták által gyakorlatba átültetni próbált kommunista utópiához.*

Én vagyok a második Hajdu Győző?*

Valóság, 1991. július 26.

Mi, politikai radikálisok ugyanazokat követeljük, mint a nemzetiek, csak nem tudjuk elképzelni, hogy nekünk külön demokráciánk lesz, közben pedig Romániában cigánypogromokat hajtanak végre, fasiszta hangütésű, antiszemita lapok jelennek meg.

Az RMDSZ második kongresszusához sokan fűztek nagy reményeket. Számos olyan kérdés foglalkoztatta-foglalkoztatja a romániai magyarságot, amire a választ – jogosan – ettől a marosvásárhelyi kongresszustól várta. Mennyiben tett eleget a hozzáfűzött reményeknek, merre tart az RMDSZ most, a kongresszus után, milyen a hangulat a szövetségben belül? Ezeket a kérdéseket feszegettük Bányai Péterrel, az RMDSZ politikai referensével folytatott beszélgetésben.

– *Milyen a hangulatod az RMDSZ marosvásárhelyi kongresszusa után?*

– Hétről hétre rosszabb. Nem voltak különösebb illúzióim a kongresszussal kapcsolatban, de reméltem, hogy tisztázódnak a fontos dolgok, mint például a súlyos szervezési hibák vagy a káderpolitika kérdése és sok más egyéb. Attól tartok, fölösleges vitákkal fecséreltük el az időt (lásd a társnemzet zavaros fogalmát). Felvetődött a szervezet székhelyének kérdése. Igaz, a romániai magyarság legnagyobb része Erdélyben él, de világos, hogy Bukarestben dől el minden politikai kérdés, itt működnek az ellenzéki pártok vezetőségei, itt vannak a külföldi ügynökségek, a követségek, a külföldi delegációk is inkább ide látogatnak. Ezért szerintem az RMDSZ-nek nagyon erős magra van szüksége a fővárosban, hogy állandó kapcsolatban lehessen ezekkel a szervezetekkel.

Gyakran vetették az RMDSZ szemére, hogy zárkózott, nem nyit eléggé a román ellenzék felé; ebben a kérdésben nem látok lényeges változást. Gon-

* Kérdezt: Bogdán Tibor.

dolok itt Balázs Sándornak *A Hétben* közölt cikkére. Rendkívül veszélyesnek tartom ezt az írást, kiábrándított. Balázs Sándor azt állítja, hogy társadal-munkban létezik ugyan a nacionalista tábor, de ugyanakkor felütötte a fejét az ellentábor is: az egymás nyakába borulást minden feltétel nélkül vállalók csoportja. Figyelem! Nem Hajdu Győzőről ír Balázs, hanem a kongresszuson a harmadik vonalat képviselő csoportról, amelyről a hazai sajtó nem cikkezett. Személyekre bontva: Cs. Gyimesi Éva, Szilágyi N. Sándor és – büszke lennék, ha engem is ebbe a társaságba sorolnának. Itt van Balázs Sándor úr nagy csúsztatása: egyikük nevét sem mondja ki, hamisan idéz cikkekből, tévéinterjúkból. Szerinte Szilágyi N. Sándor arra int bennünket, hogy Radu Ceantea* lelkéért is imádkozzunk, amit ráadásul a Biblia lobogtatásával próbál megerősíteni. Aki látta a szóban forgó tévéinterjút az tudja, hogy Szilágyi N. Sándor arra hívta fel a figyelmünket, hogy a Vatra vezetői közt vannak olyan ellenfeleink, akiknek aljas kijelentéseire nem szabad reagálnunk, nem szabad tőlük idegrohamot kapnunk. Nem arról van szó, hogy ne vegyünk tudomást róluk, hanem politikus magatartással, lezserséggel kell őket kezel-nünk, nem szabad minden kutyaugatásra visszaugatnunk!

Szilágyi N. Sándor elsősorban azt hangsúlyozta: azáltal, hogy a rádióban, a sajtóban túl gyakran és felháborodottan reagálunk ezekre a provokációkra, a magyar lakosságban a veszélyeztetettség érzését keltjük, fokozzuk azt a pszichózist, amely a Vatra érdekét szolgálja. Másrészt, ha csak ritkán, vagy egyáltalán nem emlegetjük azokat a román személyiségeket, akik nem naci-onalisták – léteznek ilyenek is – akkor az olvasóban kialakul az az érzés, hogy „a románok”, „ők”... „boruljunk minden feltétel nélkül egymás nyaká-ba” – ilyen kijelentés, Hajdu Győzöt leszámítva, tudomásom szerint nem hangzott el a romániai sajtóban. Más kérdés, hogy melyik magatartásból mit lehet kiolvasni és ki a megfejtő. Lehet, csak évek múltán látjuk tisztán, kinek volt igaza. Szilágyi N. Sándor esetében arról van szó, hogy ezelőtt másfél év-vel végigjárta azokat a szerinte demokratikus lapokat, például a *România liberă*t, az *Exprest*, amelyekben sajnos megjelentek többé-kevésbé naciona-lista szövegek, sovinszta cikkek is. Rótta a szerkesztőségeket, kidobták az ajtón, visszament az ablakon mindaddig, amíg... mintha kezdtek volna oda-figyelni a szavára. Az ellenzéki újságokban kezdtek megjelenni objektív cik-kek a magyar kisebbségről.

Nem kötöttünk semmilyen kompromisszumot, igenis kiálltunk távlati és mostani célkitűzéseink mellett. Igenis követeltük a magyar nyelvű egyete-met, de nem sértődtünk meg, ha tárgyalópartnerünk nem értett egyet velünk,

* A Vatra Românească elnöke.

ezért nem fasisztáztuk le. Visszatérnék Balázs Sándor cikkére: nem szabad az emberekre rákényszeríteni egy-egy ideológiát – mondja. (A platformszabadságról van szó.) Tudtommal Cs. Gyimesi Éva soha ilyen délibábot nem kergetett: csupán azt szeretné, ha hozzájárulnánk ahhoz, hogy a magyarság politikailag műveltebb, tudatosabb és majd, egy bizonyos fokon, tagozottabb legyen, mint amilyen most. Adjuk meg a lehetőséget, a szót ezeknek az irányzatoknak! Hátha működképesek! Balázs Sándor ismét árnyékpárbajozást folytat: olyan nézetekkel harcol, amelyeket soha senki nem állított.

Volt elképzelés arra, hogy különítsük el az RMDSZ-en belül a politizálók csoportját a szervező tagoktól, amit én ilyen körülmények közt helyeslek. Természetesnek tartom, hogy érdemben döntsek én is arról, milyen mértékben működünk együtt egy másik párttal, szervezettel, viszont tisztességtelennek tartanám, hogy szavazzak gazdasági ügyekben, mert nem értek hozzájuk. Természetes, hogy külön kell választani a kettőt. Ez ellen egy populistá, demagóg szöveggel válaszol Balázs Sándor: azok, akik a mindennapi munkában, a tervezési tevékenységben nem vesznek részt, a szobatudós Cs. Gyimesi Évák, a Szilágyi N. Sándorok stb. ne merjék meghatározni az RMDSZ politikai irányvonalát!

– *Említetted, hogy a kongresszuson a mérsékeltéken és radikálisokon kívül fellépett egy harmadik vonal is.*

– A kongresszuson mindenkinek öt perc alatt kellett összefoglalnia a véleményét. A sematizálásból ered az a következtetés, hogy a marosvásárhelyi kongresszus a mérsékelték és a radikálisok vetélkedője volt. Ha nagyon igyekszem egyszerűsíteni, akkor is legkevesebb három vonalról beszélnek: mérsékelték, nemzeti radikálisok és politikai radikálisok. A nemzeti radikálisok nagy reményeket fűznek a külföldi segítséghez. A nemzeti radikális bonyolult romániai valóságból kiragadja a kisebbségi problémákat, és úgy tünteti fel a bennünket ért jogsértéseket, mintha egy különben normális jogállamban csak minket, magyarokat ütnének. Mi, politikai radikálisok ugyanazokat követeljük, mint a nemzetiek, csak nem tudjuk elképzelni, hogy nekünk külön demokráciánk lesz, közben pedig Romániában cigányprogromokat hajtanak végre, fasiszta hangütésű, antiszemita lapok jelennek meg. Elképzelhetetlennek tartom, hogy a mi sérelmeinket külön orvosolják. Egyébként is, az Iliescutól kapott magyar egyetem egy fabatkát sem ér: másnap visszaveszi. Nem azt mondom, hogy ne próbáljunk tőle egy-egy magyar osztályt visszaharcolni, de ezzel a rendszerrel szemben nincsenek illúzióink. A lényeg – a rendszerváltozás!

– *A kolozsváriak kemény vonalú politikusok, egészen más szemmel nézik a románokhoz való közeledést, mint te. Te, aki a román–magyar kapcsolatokat*

ápolod, valahogy a perifériára kerültél, pedig a bukaresti vonalra nem ez jellemző. Szerinted mi ennek a magyarázata?

– Az úgynevezett nemzeti radikálisok próbálnak letaszítani a pályáról. Domokos Géza talán tisztában van azzal, hogy politikailag radikális vagyok. Úgy érzem – enyhén szólva – nem kedvel. Az ok lehet pusztán személyes ellenszenv is, de a tény tény marad. Nem vagyok Domokos embere. A kongresszuson a két Géza, a két irányvonal közül a reálisabb politikát, a Domokos-féle vonalat választottam. Rossz szervezőnek tartom Domokos Gézát, de még mindig sokkal jobbnak, mint Szócs Gézát. Szócs Gézát nem lehet elmarasztalni emiatt, hiszen költő. Még hozzá kitűnő! Sajnos gyakran összetéveszti vágyait a valósággal. A kongresszuson bejelentette, hogy az RMDSZ napilapja rövid időn belül megjelenik, minden anyagi és szellemi feltétel biztosított erre. Ismétlem, ez nem felelőtlenség, hanem a költő vágyainak és a valóságnak az összekeverése. Beszédmodora csodálatos: metaforikus, szellemes, de sajnos, néha a legközelebbi, legrégebbi ismerősei számára is hermetikus. Politikai koncepciói gyakran kiismerhetetlenek.

– *És Domokos Géza?*

– Domokos Gézáról ellenfelei gyakran mondják: „régí nomenklaturista”. Ez hamis vád, ami a dolgok lényegi, ideológiai, erkölcsi oldalát illeti. Vállalt ugyan kisebb kompromisszumokat, de nem személyes érdekekből, hanem a magyar kultúra megőrzéséért. A Kriterion eredményei, amelyeket napi közelharcban, állandó veszélyben ért el, örök érdeme marad. A „bolsi” jelzőben mégis van egy kis igazság is: nem erkölcsi értelemben, hanem munkastílusban, reflexekben. Bizalmatlan, rossz emberismerő, nem fogadja el a különvéleményt, a bírálatot, felületes szervező (ennek ellenére egyedül dönt), a kollektív munka fogalmát nem ismeri, paternalista. Elkerülhetetlen hibák, évtizedek során rögzült játékszabályok eredménye. Nemes célokért küzdött a dzsungelben-maffiában, ahol a lényeges ügyek titokban, a kulisszák mögött dőltek el. Egy állítólag demokratikus szervezet élén még nem képes megszabadulni ezektől a reflexektől.

Meglepő, hogy Szócs Géza, aki ugyanazokért a célokért harcolva a diktatúra idején a veszélyesebb utat választotta – vállalta a nyílt konfrontációt, az üldöztetést, kockáztatta az életét – most RMDSZ-vezetőként úgy tűnik, nem a tisztán demokratikus módszereket kedveli, hanem a kulisszákat! Pedig nála régi reflexekről szó sem lehet. Akkor miről van szó? Még furcsább: lassan eltávolodik azoktól a barátaitól, akik a forradalom előtt mellette álltak, közben olyan embereket is támogat, akik a diktatúra kiszolgálói voltak, s most hiperdemokratákká váltak. Olyanokat, akik az üldöztetés korszakában átmentek az utca másik oldalára, ha véletlenül meglátták Szócs Gézát. Termé-

szetesen ebben is van logika: ezek esetében szó sincs autonóm szellemiségről, nem mondanak ellent, nincs különvéleményük.

– *Mit gondolsz, mégis miért nem kedvel téged az RMDSZ elnöke?*

– Domokos Géza végtelenül kedves hozzám, de sohasem volt hajlandó öt percnél tovább szóba állni velem. Politikai referensnek nevezett ki, de sohasem érdekelte a véleményem. Nem tudom, miért nem kedvel. Pletykákra gyanakszom. Baráti hangon megbírált, hogy szertelen vagyok. Ez vonatkozhat a magánéletemre, de úgy érzem, a politikai tevékenységemre nem. Hat hónappal ezelőtt odaadtam neki öt cikkemet azzal, hogy mondjon véleményt róluk. Azóta is várom a választ. Ugyanakkor a Polgári Szövetség kongresszusán Alexandru Paleologu megdicséret, olvasta az írásaimat. Párizsban. Erkölcsei dilemmába kerültem: a Polgári Szövetség kongresszusán titkos szavazással beválasztanak az elnökségbe, ugyanakkor az RMDSZ hetventagú választmányába nem kerülök be. Ebből arra következtetek, hogy a romániai magyarság egyes vezetői amolyan második Hajdu Győzőnek tekintenek, mert tartom a kapcsolatot a román ellenzékkel, míg ugyanezért a tevékenységért a román ellenzék beválaszt a vezetői közé.

RMDSZ-beli főnökeim sem bírálatra, sem dicséretre nem méltattak, egyetlen véleményt, egyetlen tanácsot sem kaptam, ami az RMDSZ nevében elhangzott vagy megírt szövegeimet illeti. Tízezrek, néha százazrek előtt szól-tam a szövetség nevében, ami nagy felelősség, de semmilyen visszajelzést sem kaptam az RMDSZ vezetőségétől. Ezek után úgy érzem, helyesebb magányos farkasként, partizánként folytatnom tevékenységemet. Mondok egy másik példát: gyakran utazom Kolozsvárra. Ott volt a főtitkárság, sokszor találkoztam Doina Corneával, Szilágyi N. Sándorral stb. Ezek a kapcsolatok egy bizonyos ponton politikailag gyümölcsözőnek bizonyultak. Nos, a szememre vetették, hogy a kolozsvári magánútjaimat az RMDSZ-szel fizettetem ki. Természetesen magánjellegű kapcsolataim is vannak Kolozsváron, de ottani időm legnagyobb részét politikai jellegű találkozókkal töltöttem. Ez volt az utolsó csepp a pohárban, ekkor gondoltam először komolyan arra, hogy megválok az RMDSZ-től. Nem sietem el a dolgot, de a sértegetést nem vagyok képes sokáig tűrni. Megalázó, hogy kiszolgáltatott helyzetben vagyok, létbiztonságomat teszem kockára: az RMDSZ-székház pincéjében lakom, a szervezettől kapom a fizetést. Addig, amíg nem találok Romániában vagy külföldön más megélhetési lehetőséget, kénytelen vagyok itt maradni. Életem legmegalázóbb helyzete, hisz 1989 decemberében lemondtam az emigrálásról, bár zsebemben volt a végleges kitelepedési engedély. Szívvel-lélekkkel, őrült hit-tel vettem magam a politikába. Rengeteget írtam, beszédeket tartottam, és büszkén állítom, olyan mondatot még nem írtam le, amelyben szentül ne hit-

tem volna. Persze, lehetnek naivságok, közhelyek, ostobaságok ezek a cikkek, de opportunistá mellébeszélések soha. Tisztának érzem magam.

– *Végleges a döntésed, otthagysz az RMDSZ-t?*

– Átmenetileg szövetségi hivatalnokocska leszek, ameddig még eltűnnek, vagy amíg más lehetőséget találok. S ha itt nem találok, kénytelen leszek külföldre menni. Egyszerre lesz tragikus és komikus: én lennék az első RMDSZ-aktivista, aki nem a SRI vagy a Vatra fenyegetése miatt távozik... Természetesen ez csak végső esetként jöhet szóba.

– *Pesszimista vagy.*

– Igen. Egy éven át teljesen naiv módomban hiperoptimista voltam. 1990 decemberében jöttem rá, hogy ez a borzalmasan abszurd helyzet igenis fenntartható, sőt rosszabbodhat is. Én a fasiszta, nyílt diktatúrát is lehetségesnek tartom Romániában. Meg kell mondanom, hogy sajnos a Polgári Szövetség nálam sem a legjobb a hangulat. Nem kívánok részletekbe bocsátkozni, de hogy mennyi ott is az illúzió, a felületesség... Ijesztő. Aki figyelemmel kísérte a Polgári Szövetség kongresszusát, észrevehette, megesett, hogy antiszemita szövegek is elhangzottak, és ami fájdalmasabb, nem is verték vissza őket. Nyerjük meg a tömegeket mindenáron – ez az ő elképzelésük is! Keserűségemhez hozzájárul még, hogy az egyik nagyon határozott hangvételű cikkemre, ami a 22-ben jelent meg, és amiben egynéhány kérdést intéztem az ellenzékhez (például, miért van az, hogy a PSZ minden héten tiltakozik valamiért, de a cigánypogromról nem vesz tudomást? Maradhatok-e ilyen körülmények között a szövetség elnökségében?) sok embertől kaptam visszajelzést, de a Polgári Szövetség vezetői, akikkel hetente többször találkozom, nem reagáltak rá. Ezért vagyok kiábrándult. Határozottan amellet foglaltam állást, hogy a PSZ párttá alakuljon, mert tudtam, ez csekély, de az egyetlen esély arra, hogy valaki valamit tehessen Románia demokratizálásáért. Valahogy így voltam az RMDSZ kongresszuson is Domokos-párti, mert úgy vélem, pillanatnyilag ez az egyetlen járható út. Naivságomban tavaly megpróbáltam a két Géza közti feszültséget csökkenteni. Természetesen sikertelenül. A klánok közti súrlódások károsak, de még nagyobb bajt okoz e feszültségek táplálása: a híres-hírhedt szőnyeg alá söprés.

– *Vessünk véget ennek: öntsünk tiszta vizet a pohárba, mondjuk ki a hibákat. Mi a helyzet például az RMDSZ vállalkozásával, a Tulipán Kft.-vel?*

– Gazdasági kérdésekben nem vagyok illetékes.

– *Mert kürtőskalácsot árul, de a lapterjesztést nem vállalja, holott kiterjedt hálózata van Erdélyszerte.*

– Titokzatos ügy. Ellenőrizhetetlen pletykákat hallottam. Nem lehetek objektív, mert szerintem a Tulipán ügyvezetői olyan sokat rontottak a bukaresti

RMDSZ székházon belüli hangulaton, hogy félek, túl sok előítélet él bennem velük szemben. Rengeteg pletyka kering arról, hogy az RMDSZ-tisztviselők személyes előnyök megszerzésére használják a szervezetet. Segélycsomagokat, ösztöndíjakat osztanak ki rokonaiknak. Ez nagyon súlyos probléma. Ha rosszindulatú pletyka csupán, miért nem cáfolják meg, hisz ezek a vádak kompromittálják az RMDSZ-t! A múlt héten engem is megtiszteltek egy segélycsomaggal, melyben kávé, cukor, kakaó stb. volt. Kínos, de bevallom: elfogadtam. Utána jutott eszembe, vajon nem a szegényeknek küldték? Állítólag egy éve áll ez a szállítmány az RMDSZ pincéjében...

Másik példa: hónapokkal ezelőtt kaptunk egy videót és egy színes tévét, hozzá körülbelül kétszáz kazettát magyar filmekkel, amelyeket egy közismert magyarországi rendező válogatott és hozott el személyesen az RMDSZ-nek. Mindenki tudja, a forradalom előtt filmterjesztéssel is foglalkoztam, filmklubot rendeztem a bukaresti fiatalok számára a Petőfi-házban. Örültem, hogy ismét terjeszthetem a magyar filmeket. Erélyesen rám szóltak: szó sem lehet róla, senki sem nyúlhat a kazettákhoz! Elolvastam a szerződést, egyetlen kikötés szerepel benne: a kazettákat nem szabad pénzért kölcsönözni. Hónapok óta lakat alatt tartják őket a bukaresti székházban. Vajon ezeket a filmeket azért küldték, hogy még a székházban dolgozók se nézhessék meg őket? Hasonló eseteket még sorolhatnék: mind óhatatlanul rányomja bélyegét a szervezet hangulatára.

– *Sok a szóbeszéd arról, hogy az RMDSZ vezetői személyes előnyöket élveznek.*

– Természetes dolognak tartom, hogy vezető tisztségben lévők személyes előnyökben részesüljenek, ez elkerülhetetlen. Épp ezért tartom demagógiának egyik elnökjelöltünk kongresszusi felszólalását, aki azt állítja, hogy az RMDSZ vezetősége esetében szó sincs személyes ambícióról, hatalomvágyról, mert mi is a mi hatalmunk? Az, hogy a román sovinszta lapok sértegesenek, lepatkányozzanak? A mi életünk csupa áldozat, szolgálat a népért, minden haszon nélkül. Nem kétlem, vezetőink szándékai a legnemesebbek. De hogy a pozíciójuk előnyökkel is jár, ez cáfolhatatlan. Én, aki a szervezet tizedrangú tisztviselője vagyok, meghívót kaptam egy hónapra az Egyesült Államokba, két hónapra várnak Franciaországba. Ez nem jelenti azt, hogy személyes érdekből tesszük, de a túlzott álszerénység szerintem hamis.

Attól tartok, kissé kuszára sikerült ez a beszélgetés, főként, ami keserűségemet illeti, de olyan feszültség él bennem, hogy higgadtabban fogalmazni képtelen vagyok.

Állásfoglalás

O poziție. *Lumea Liberă*, 1991. szeptember 25.

A valóban demokratikus, liberális elveket valló antikommunisták és ezek között a – mondjuk így – fundamentalisták között nem lehet szó akcióegységről.

levő társaimmal azokat a kérdéseket, amelyek e levél tartalmát alkotják, még kevésbé arra, hogy aláírjam ezt a szöveget. Első pillanatra ez formáságnak tűnik, de számomra súlyos, elvi kérdés. Másfél éve támadjuk a jelenlegi romániai hatalmat, azzal vádoljuk, hogy nem demokratikus, elutasítja a párbeszédet a más véleményen levőkkel. És lám, gyakran mi – a demokratikus ellenzék tagjai – is hasonlóképpen cselekszünk, egyhangú nyilatkozatokat teszünk anélkül, hogy legalább megkérdeznénk az úgynevezett aláírókat.

A romániai (és a száműzetésben élő) ellenzék – sajnos – megosztott, felőrli a különböző véleményeket képviselő csoportok közti harc. Ez a gyengeség azonban nem tehető semmissé alapvetően különböző, sőt összeférhetetlen politikai véleményeket valló emberek formái – erőszakolt és mesterséges – egységének mímelésével.

Romániában elterjedt a mítosz, hogy csupán két front, erő, párt létezik: a „neokommunistáké” és az antikommunistáké. Hamis. A hatalmon levők nem „neokommunisták”, hanem egyfajta igazi ideológia nélküli maffiózók, akik különböző (inkább az emberi-mosolygós arcú nemzetiszocializmushoz, mint a revizionista marxizmushoz közel álló) alibi-ideológiákat vesznek kölcsön. Azok pedig, akik kommunistaelenesek, nem feltétlenül demokraták. Romániában is, a diaszpórában is léteznek egyértelműen antikommunista személyek/csoportok, amelyek azonban fundamentalista alapokon állnak. Szerintük az ortodox egyháznak kulcsszerepet kell kapnia a román állam életében,

ugyanakkor pedig legfontosabb hitvallásukat nemzeti-nacionalista érzésük táplálja. Voltaképpen, többé-kevésbé diszkrétén, előveszik a Vasgárda alap- eszméit.

A valóban demokratikus, liberális elveket valló antikommunisták és ezek között a – mondjuk így – fundamentalisták között nem lehet szó akcióegységről. A fundamentalisták gondolkodásmódja nem individualista, hanem kollektivista. Köztük és a marxisták között az a különbség, hogy az előzőek társadalmi osztályok helyett nemzetről beszélnek, párt helyett egyházzal. De mindkettőjüknél az erős nemzeti, központosított állam játszik főszerepet, misztikus szerepet. A felsőbbrendű értékek nem individualista, hanem kollektivista értékek. De, paradox módon, éppen a kollektivista értékek eme fanatikusai óhajtják a társadalom vezetését szinte végtelen hatalmú, karizmatikus vezetők kezébe adni.

Ismétlem, szomorú, hogy a román ellenzék megosztott. De ezekhez a fundamentalistákhoz nem köt más, mint az utolsó negyven év tragédiája miatt érzett felháborodás. Elképzelésük Románia jövőjéről alapvetően különbözik a mi elképzeléseinktől. Nincsenek azonos eszményeink.

Az a javaslat, amely ezeknek a lényeges és nem másodlagos véleménykülönbségeknek a félretételére vonatkozik, politikai naivitás. Az álegységben végrehajtott cselekvés rövid távon segíthet, de hosszú távon politikailag és erkölcsileg egyaránt kompromittál.

Bányai Péter

A Polgári Szövetség Vezetőbizottságának tagja

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Antiszemitizmus Romániában

Amerikai Magyar Népszava, 1991. október 14–18., *Limes*, 1991/1.

Romániában mindig is ügyesen lehetett manőverezni a nacionalizmussal, a sovinszta és antiszemita ideológiák felhasználásával, de az arab- és főleg a Szádám-barát cikkekre ebben az országban egyszerűen nincs vevő.

Gyökerek és sajátosságok

Szubjektív benyomás, személyes vélemény (bár sokan osztják), hogy a klasszikus román antiszemita kevéssé gyűlölködő jellegű, kevéssé éles, mint például a magyar, de szélesebbkörű, elterjedtebb jelenség. Egy lehetséges magyarázat: a román nemzeti mitológia egyik sablonja, közhelye éppen a román nép jámborsága,

toleranciája. S annyiszor ismételték, hogy – legalábbis szóban – néha kénytelenek betartani, mintegy öngazolásként.

De a román gondolkodás, publicisztika és filozófia már a múlt század végétől lényegesen jobboldalibb, mint a magyar – lásd Eminescu idegenyűlő antiszemita írásait, valamint a 20. század húszas-harmincas éveinek filozófusait (Emil Cioran, Mircea Eliade) és íróit, költőit (Octavian Goga). Befolyásos, színvonalas baloldali vagy liberális mozgalom, filozófiai iskola nem létezett Romániában, illetve csupán marginális jelenség volt.

Nyilasok és vaskardisták

A magyarországi nyilaskeresztes mozgalom lényegében a félművelt kispolgárság rétegeire és a lumpenproletariátusra támaszkodott. Egy-egy komolyabb publicista, író ugyan eltávolodott és csatlakozott olykor a mozgalomhoz, de ez inkább kivétel, mintsem szabálysámba ment. Ellenben a Vaskarda szellemi alapítói és támogatói közt ott találjuk a korszak európai

mércével mértén legszínvonalasabb román gondolkodóit és a görögkeleti egyház képviselőinek tekintélyes részét.

A Vaszgárda-jelenség nem kevésbé tragikus és elrettentő, mint a nyilaskezes, de összetettebb és ellentmondásosabb. Főként pedig kibeszéletlenebb és tanulmányozatlanabb. A vaszgárdista lázadás leverése óta (több mint fél évszázada) ez jeleníti meg azt a „rosszat”, amire nem érdemes szót vesztegetni. A történelemkönyvek pársoros sablon-szöveggel intézték el az ügyet, s az a román közvélemény szemében mindmáig rejtélyes, felderítetlen tabutéma maradt. Ugyanílyen tabuként kezelték Romániában az antiszemitizmust is; csúnya, illetlen dolog, amiről nem érdemes, nem illik, sőt nem is szabad beszélni. Matatias Carp *Fekete könyvében* (1947) kívül a zsidókérdésről nem-hogy könyv, de cikk, tanulmány sem jelent meg.

Az antiszemitizmus problémáját a román köztudatban homály övezi. Állítólag „nem szép” antiszemitának lenni, de hogy miért is „nem szép”, főként pedig mi is történt Romániában ez ügyben, arról nemhogy az átlagembernek, de az értelmiség nagy többségének sincs fogalma.

Az 1967-es háború

Érdekes epizód ebben a történetben az izraeli–arab konfliktus. 1967 a Ceaușescu-korszak „szép éve”. Románia az egyetlen ország a szocialista táborból, amely nem szakítja meg diplomáciai kapcsolatait Izraellel. Ceaușescu külpolitikája még népszerű; az arabellenesség (már csak az arab diákok miatt is) már erős. A növekvő nemzeti gőg („mi nem szakítottunk Izraellel, mint a Szovjetunió és csatlósai”), valamint az arabgyűlölet ekkor még érzékelhetően semlegesíti az antiszemita érzéseket és előítéleteket. Hozzájárul ehhez a klasszikus, leegyszerűsítő *bináris-sematikus* gondolkodás: a Szovjetunió az arabok pártján áll, a zsidók ellen küzd, mi utáljuk a szovjetekeket (és az arabokat), tehát a zsidókat szeretni kell (vagy legalábbis úgy kell tenni, mintha).

Rosen és Ceaușescu

A hetvenes évek végén az Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor (Ceaușescu és a Securitate közvetlen munkatársai az írók közül) vezette *Săptămîna* című lap félig-meddig burkolt antiszemita írásokat kezd közölni. Az egyik ilyen mini-kampány Moses Rosen főrabbi ellen irányul. Rosen, aki kapcsolatai ré-

vén sok szolgálatot tett Ceaușescunak, tiltakozik Eminescu antiszemita publicisztikai írásainak újraközlése ellen. Sikeresen. (Ceaușescu tekintetbe vette a nemzetközi zsidóság esetleges fellépését, amely anyagi, gazdasági károkkal járt volna, bosszúból azonban csak odaszúrta a rabbinak a *Săptămîna* segédletével.) A rabbi erélyesen lép fel újra Vadim Tudor már nem is burkoltan antiszemita uszító versének megjelenése alkalmával. Ceaușescu megint taktikázik. Egy időre (egy évre) eltünteti Tudort a közéletből, és egyelőre a publikálástól is eltiltja: diszkrétan Olaszországba küldi, az ösztöndíjat pedig a hírhedt volt vasgárdista, a Ceaușescu-barát áltörténész (trák-specialista), sikeres, dúsgazdag üzletember és valószínűleg a Securitate nyugati kémhálózatának alapembere, Iosif Constantin Drăgan* adja.

A *Săptămîna*-jelenség akkor még nem befolyásolta számottevően a közvéleményt, különösebb hatást nem gyakorolt; az antiszemitizmust is csupán annyiban sikerült szítania, hogy lejáratva Rosen rabbit („be akarja tiltani a mi nagy nemzeti költőnket” – gondolhatták-mondhatták sokan). Ugyanakkor az első nyilvánvaló jele volt annak, hogy a román nacionalizmus – amely vagy húsz éve lassan, de biztosan államideológiává vált, megtartva retorikáját, de diszkrétan kiszorítva a marxizmus-leninizmus ideológiáját – már megengedhette magának, hogy burkolt formában antiszemita felhangokat üssön meg.

Brucan és Petre Roman

Egyesek (a meggyőződéses, fanatikus antiszemiták) már 1989 decemberének utolsó napjaiban furcsállották, hogy a „Nagy Román Forradalom” hősei, az új vezérek közt (még hozzá az új vezető elit élvonalában) két zsidó is fellelhető: Petre Roman és Silviu Brucan. 1990 január elején azután kezd kiderülni, hogy a Nemzeti Megmentési Front nem sürgeti annyira a rendszerváltást, mint ígérte volt, és a különféle homályos ügyek (terroristák és egyebek) körül megjelennek a külföldi, azaz szovjet KGB-befolyás hipotézisei. A két fent említett személyiség zsidósága, illetve életrajza ekkor már irritálja a román közvéleményt: Petre Roman miniszterelnök édesapja régi, illegalitásbeli kommunista (harcolt a spanyol polgárháborúban), a KGB tisztje vagy legalábbis megbízható embere (1956–58-ban ő felel politikailag a Romániában „menedéket” kapott Nagy Imre csoportért, ezért hol Budapestre, hol Moszk-

* A *Capital* gazdasági hetilap 2002-ben, majd 2003-ban jelentetett meg mellékletet arról, kik a legvagyonosabb román állampolgárok. Drăgan mindkét alkalommal 800 millió dollárra becsült vagyonnal vezette a toplistát.

vába repül, tárgyalt, tájékoztat, befolyásol). Valter Roman ugyan sohasem volt a Politbűró tagja, szerepe azonban óriási, hiszen ő a Dej-rezsim szürke emnenciása. Valter Roman sokkal műveltebb, rafináltabb, intelligensebb politikus, mint a fia, csupán az erkölcsi skrupulusok hiányában hasonlítanak egymásra. Apa és fia egyebekben más súlycsoportba tartozik: az apa profi, a fiú csupán amatőr.

Silviu Brucan régi illegalista kommunista, a román pártlap, a *Scînteia* volt főszerkesztője, az (egyetlenegy) televízió volt vezére, a pártfőiskola volt tanára. Nagyműveltségű, ügyes, kissé túlságosan pökhendi, magabiztos politikus. Évek óta félig-meddig eltűrt disszidens: könyvei jelennek meg Londonban és Moszkvában, előadásokat tart a szocializmus alapvető válságáról stb. Az utóbbi tíz évben szoros kapcsolatot tart fenn szovjet, angol, amerikai stb. követekkel. Ceaușescu idejében ez menti meg a keményebb megtorlástól, de később éppen ez válik gyanússá a román ellenzék és a független román sajtó szemében. Vajon – tesz fel a kérdést – a decemberi forradalom nem egy titkosszolgálati, azaz CIA–KGB forgatókönyv alapján zajlott-e le Brucan úr közreműködésével? Brucan súlyos hibát követett el 1990 januárjában. Egy interjúban a román nép 90%-át „stupid people”-nek bélyegezte és kijelentette, hogy ennek okán húsz évre van szükség, amíg Romániában demokrácia lesz. Ha ő ekkor nem befolyásos politikus, „csupán” politológus és gondolkodó, azt is mondhatnánk, hogy szomorú és súlyos igazságot mondott ki.

Brucan azonban a Front ideológusa volt. Kulcsemberekkortájt kezdett kiderülni az is, hogy éppen a Front késlelteti – minden döntésével – a demokratikus átalakulást. Brucan kijelentése inkább egy új diktatúra bevezetésének igazolásaként hat, mintsem objektív elemzés konklúziójaként. Másrészt a román népet évtizedeken keresztül etették azzal, hogy intelligensebb, jobb, szorgalmasabb, békésebb, tehetségesebb és szebb, mint a többi nemzet. Egy ilyen kijelentés még egy tősgyökeres román nemzetiségű politikus szájából is megdöbbenést keltett volna. De hogy az illető politikus zsidó, illetve zsidó származású, és volt sztálinista pártaktivista is egyben – ez már nyílt provokációnak számított.

Ekkor jelennek meg az első nyílt antiszemita kirohanások és feliratok a két politikus ellen. Február elején Petre Romant újságírók faggatják az antiszemita megnyilvánulásokról. A miniszterelnök válasza a később megszokottá vált köntörfalazás: „Romániában nincsenek antiszemita megmozdulások.” Amúgy siet kijelenteni, hogy apja a demokratikus szocializmusért küzdött egy életen át, és semmi köze sem volt Nagy Imréékhez (súlyos csúsztatás, hiszen Valter Roman interjút is adott ebbe a kérdésben, amelyben ugyan szépitgette, illetve kisebbítette, de egyáltalán nem tagadta szerepét a Nagy Im-

re-ügyben). Arról nem is szólva, hogy Valter Roman mindig bizonyosságot tett feddhetetlen román nemzeti érzelmeiről, egy életen át aggódott Románia területi integritásáért (természetesen nem Besszarábia, hanem Erdély kapcsán). Egyébként Valter Roman váradi, asszimilált magyar kultúrájú rabbi fia volt, magyar neveltetésben részesült, de esténként a kommunista rendszer által betiltott román nemzeti dalokat hegedült fiának, a kicsi Petrének – aki, bár zsidó apa és spanyol anya gyermeke, színromán, sőt görögkeleti vallású. A miniszterelnök átlátszó megnyilatkozásai felborzolták a kedélyeket, és az ellenzék primitívebb rétegeiben újabb antiszemita reakciót váltottak ki. 1990 februárjában még a Nemzeti Parasztpárt lapja, a *Dreptatea* is közölt egy-két antiszemita cikket. Rövidesen megbánták (a külföldi sajtó figyelmeztetésére), és azóta parasztpárti antiszemita megnyilvánulás nem fordult elő. Sőt, a *Dreptatea* az egyetlen pártlap, amely 1991 nyarán nyíltan és bátran szembeszállt az Antonescu-kultusszal.

1990 tavaszától 1991 nyaráig az ellenzéki tüntetéseken kevesebb az antiszemita megnyilvánulás, noha gyakorta elhangzanak a két fent említett politikus eredetét firtató célzások, az ellenzéki sajtó pedig kritikus hangvételű cikkeiben anyakönyvben szereplő nevükön – Neulander, Bruckner – nevezi őket.

Petre Roman és a România Mare

1990 nyarára az új hatalom megszilárdult, és megpróbálta megsemmisíteni az ellenzékét. Az Iliescu-rendszer politikájának legfeltűnőbb és legfelháborítóbb manővere a bányáspogrom volt. Nem csekélyebb jelentőségű a hatalom és a Securitate legkeményebb magjának (amelyet pár hónapra diszkréten kivontak a forgalomból) nyílt összefogása. A hírhedt *Săptămîna* volt vezetői, Eugen Barbu és Corneliu Vadim Tudor, közismert sovinszták, antiszemiták és Securitate-kollaboránsok levelet írnak Petre Romannak, amelyben felajánlják segítségüket az ellenzék és a nemzeti kisebbségek elleni harcban. A levélben nyíltan szólnak arról, hogy milyen módszerekkel, stílusban és milyen ideológia alapján fognak harcolni a Securitate rehabilitálásáért („megvédjük hazánkat a külföldi ügynököktől és az itteni ötödik hadosztálytól” – tehát a magyaroktól, zsidóktól és a román ellenzéki értelmiségiektől). A másolat Andrei Pleșu kultuszminiszter birtokában van, aki már többször jelezte, hogy nyilvánosságra hozza. Petre Roman válaszként a Kulturális Minisztérium megkerülésével (amelyet becsületes volt-ellenzékiek vezetnek mindmáig) támogatja az azóta hírhedtté vált *România Mare* alapítványt és lapot. 1991 nyarán megalakult a Nagy-Románia Párt is.

Egyébként Vadim Tudor egyik leglátványosabb antiszemita megnyilvánulása egy vers volt, amelyben örömét fejezte ki Valter Roman halála fölött. Petre Romanról köztudott, hogy hisztérikusan védi apja emlékét, akárhányszor annak kommunista, illetve KGB-s tevékenységét bírálják, de amikor a „zsidó Valter Roman” halálát ünneplik, azt furcsamód megbocsátja. A *România Mare* megjelenése első évében még megkímélte a zsidókat: akkor még csak a magyarság és a román demokratikus ellenzék ellen uszított.

Az *Europa* és az arab kapcsolat

1990 közepén jelenik meg Ilie Neacșu* vezetésével az *Europa* című lap. Eleinte nem kelt feltűnést, egy a sok közül, szerkesztői többé-kevésbé ismeretlenek, lassan azonban kiderül, hogy egytől-egyig Securitate-ügynökök, amolyan másodosztályú tisztek, akik eddig a háttérben működtek. A lap ugyanazt a politikát követi, mint a *România Mare*. Nyelvezete kevésbé vulgáris és uszító, de lényegében szókimondóbb, veszélyesebb. Igazi feltűnést az Öbölháború idején kezd kelteni. A román sajtó nagy része felületesen tudósít ugyan a háborúról, de mind az ellenzéki, mind pedig a kormánypárti lapok a Szaddám ellen fellépő koalíciós erőket támogatták. Az *Europa* ellenben nyíltan Szaddám Husszein oldalára állt, cikkeiben diktátornak minősítette Bush elnököt, szidta Izraelt és a cionizmust. Elítélte a román kormányt, amely az amerikaiakat támogatta, s ezáltal – úgymond – elrontotta a román–arab politikai és gazdasági kapcsolatokat, ártott Románia érdekeinek, kiszolgálta a cionizmust. Az iraki diktátor melletti kampány figyelemreméltó. Romániában mindig is ügyesen lehetett manőverezni a nacionalizmussal, a sovinszta és antiszemita ideológiák felhasználásával, de az arab- és főleg a Szaddám-barát cikkekre ebben az országban egyszerűen nincs vevő. E kampány egyetlen magyarázata: a pénz. Köztudott, hogy a Securitaténak van egy szárnya, az „arab connection”, amely terroristák kölcsönös kiképzésével, fegyverüzletekkel stb. foglalkozott. Az is köztudott, hogy 1982-ben arab nemzetiségű bérencek kíséreltek meg bombamerényletet a Szabad Európa Rádió ellen a Securitate megbízásából. Úgy látszik, bizonyos arab körök elvárják román kollégáiktól, hogy anyagi támogatás fejében nyíltan is arabbarát álláspontra

* Az *Europa* lapigazgatója később a Nagy-Románia Párt tagja lett, de elvbarátai eltávolították, mert túlságosan szélsőséges ideológusnak bizonyult. Ellenben a kormánypárt, a PSD felvette tagjai közé, 2000 decemberétől a párt szenátora.

helyezkedjenek. Még akkor is, ha ez a kampány hatástalanul elsikkad. Lojalitási gesztus lenne?

Ez volt az az úgynevezett harmadik erő, a nyíltan fasiszta (volt securitatis) ellenzék első megnyilvánulása. Elsősorban a demokratikus ellenzékot támadják, de a kormányt sem kímélik már, nyíltan követelik a katonai diktatúra bevezetését, a Securitate teljes rehabilitálását és visszaállítását. 1991 tavaszára már a magyarokról is majdnem megfélemlenek. A zsidóságot vádolják minden rosszért, ami Romániában történt: ők a felelősök a kommunizmus bevezetéséért, még a '89-es decemberi puccsért is. Aztán a 20-as évek klasszikus antiszemita írásait kezdik fordításban közölni. Ekkor kapcsolódik be az antiszemita kórusba a *România Mare*, több szerző a két lapban felváltva közöl.

Románellenes rágalmak?!

E különös fejlemények egyik lehetséges magyarázata: a szellemet (a harmadik erő ideológiáját) a hatalom szabadította ki a palackból, de tán meg is bánta, hisz szemmel láthatóan nem bírja uralni. A helyzet azonban bonyolultabb, már-már érthetetlen. Pár hétre rá, hogy megütik a nyílt fasiszta hangot, hogy pogromra uszító antiszemita cikkeket kezdenek közölni, mindkét lap kitüntetéssel kap a Belügy- és a Védelmi Minisztériumtól. Pedig a kormány feje mégiscsak zsidó származású. És e lapok nyíltan kimondják: Románia vezetésében minden szinten csak tősgyökeres román hazafiak vehetnek részt, s szerintük az egyetlen megoldás kijutni a mai krízisből: nemzeti jellegű katonai diktatúra bevezetése!

A főrabbi (és a nemzetközi közvélemény) nyomására a Roman-kormány nyilatkozatot tesz közzé az antiszemitizmus ellen. A nyilatkozat azonban semmitmondó általánosságokba sikkad. Nem nevezi nevén egyik lapot sem, úgy általában ítéli el az antiszemitizmust. Ez egyáltalán nem zavarja a fent említett kiadványok szerkesztőit, hisz ők sem tartják magukat antiszemitának – csupán cionista-elleneseknek és igaz hazafiaknak.

Újabb robbanás a jászvásári antiszemita pogromok évfordulóján. Ekkor mondja ki először a főrabbi az egész román közvélemény előtt, hogy Romániában igenis történt zsidóüldözés, és 300 ezer zsidó állampolgár haláláért nem a németek, hanem az Antonescu-rendszer a felelős. Ez teljesen sokkolja a közvéleményt. A parlament alig pár hete mint kiemelkedő nemzeti hősről emlékezett meg Antonescu marsallról (csak azok a fránya magyarok nem voltak hajlandók felállva tisztelni a vezér emléke előtt). A közvélemény mit sem

tudott a népirtásról, amit még természetesnek lehetne tartani. De nem is akar tudni, és ez már ijesztő.

A kormánypárti és ellenzéki sajtó ugyanabban a hangnemben fejezi ki döbbenetét a főrabbi „románellenes” rágalmai miatt. Még az *Academia Catavencu*, ez a közismerten bátor és nacionalizmus-ellenes élclap is a rabbit és Elie Wieselt bírálja. Kivétel a parasztpárt lapja, a *Dreptatea*, és részben a *România Liberă* napilap. Az *Expres Magazin*, ez a köztiszteletben álló, független ellenzéki hetilap július végi számában „elemző” cikket közöl a *KGB és az antiszemitizmus* címmel. Nem többet és nem kevesebbet állít, mint azt, hogy az utóbbi két-három évtized antiszemita megnyilvánulásai mögött mindig a KGB állt. A Szovjetunió kompromittálni akarta Nyugat-Németországot, ezért támogatta a neonácikat, KGB-ügynökök segítségével gyaláztak meg zsinagógákat, zsidó temetőket – állítja a lap. A Szovjetunió kompromittálni akarja a magyar- és lengyelországi demokratizálási folyamatot: ezekben az országokban is a KGB áll minden antiszemita megnyilvánulás mögött. (A *Szent Korona* mint KGB-ügynökség?!) Romániában tulajdonképpen nincs is antiszemitizmus, minden csupán a rabbi gyanús céllal megfogalmazott románellenes vádja. A cikk felkéri Izraelt, váltsa le a főrabbit (talán ő is KGB-ügynök?) Fájó, hogy a szerkesztők őszintén hisznek az efféle badarságokban. Aki antiszemita, az KGB-ügynök, aki leleplezi az antiszemitizmust, az is KGB-ügynök. Világképük megrekedt az angyalok (vagyis a jó nemzeti érzésű demokraták) és az ördögök (azaz a KGB-ügynökök) örök harcának sematikus dichotómiájánál.

És egy további hihetetlen, de megtörtént, a helyzetre jellemző eset. A román kormánypárt egyik képviselője egy külügyi bizottsági ülésen felszólította a kormányt, intézzen ultimátumot Izraelhez: vagy leállítja a románellenes kampányt (a román antiszemitizmus bűneinek leleplezését), vagy fizessen kártérítést az utolsó negyvenöt év szenvedéseiért – lévén, hogy a kommunizmust izraeli ügynökök hozták a román nép nyakára.

De politikus és újságíró szájakból egyaránt mindennaposak az olyan „leleplező” kijelentések is, hogy az ellenzéki Társadalmi Párbeszéd Csoport magyar kémügynökség, az ellenzéki lapok egy részét pedig a Mossad pénzeli és irányítja. A kampányt sajnos megkönnyíti a főrabbi kompromittált múltja. A zsidók emigrálásának engedélyezésének érdekében túlságosan is sok kompromisszumot kötött a Ceaușescu-korszak alatt: például kérte az Egyesült Államoktól a legnagyobb kereskedelmi kedvezmény elvének megítélését „Ceaușescu demokratikus országa” részére. A főrabbi akkoriban csupán a Horthy-rendszer zsidó áldozataira emlékezett, és ezzel némileg támogatta a rendszer propagandáját (vagyis azt a szlogent, miszerint a ma-

gyarok elhurcoltak és elpusztítottak 150 ezer zsidót, a jó románok ellenben védték őket).

Külön figyelmet érdemel a jászvásári Elie Wiesel-incidens. Az ismert máramarosi származású író beszédében elítélte a mindenkori román antiszemitizmust. Egy asszony a hallgatóságból felugrott és felháborodottan szakította félbe: hazugság, rágalmazza népünket, gyalázza a hős Antonescu marsallt – kiabálta. Elie Wiesel azonban beszédének elején tartott csupán, általánoságokat mondott, és ami ellen a nő tulajdonképpen tiltakozott – az Antonescu-rendszer bűne, a mai antiszemitizmus – az a beszéd még fel nem olvasott részében következett. Vagyis az ügy pikantériája – ami egyben bizonyíték az ügy *megrendezetségére* – az, hogy a hölgy túlságosan hamar ugrott fel tiltakozni. Hogy az incidens megrendezetsége még nyilvánvalóbb legyen: a nőt civil ruhás rendőrök azonnal kivezették egy várakozó autóhoz, az autó rendszámtábláját eltakarták az újságírók elől, és másnap a város rendőrfőnöke nyíltan megfenyegette azokat a riportereket, akik az ismeretlen tiltakozó kiléte felől érdeklődtek!

Az antiszemita kampány mondvacsinált, mesterkéltnél jellegét bizonyítja az is, hogy a 23 milliós Romániából alig pár tízezer zsidó származásúak (a zsidó közösség többsége már kivándorolt): ebből 16 ezret tartanak nyilván. Nagy többségük nyugdíjas. A két említett politikuson kívül alig egy-két aszimilált zsidó származású személyiséget találni a közéletben.

Világos, hogy nem spontán megnyilatkozásokról van szó, hiszen a cikket régi, dörzsölt Securitate-ügynökök és pártaktivisták írják. Csupán feltételezésekbe bocsátkozhatunk. A hatalom több klán között oszlik meg, ezek pedig kölcsönösen zsarolják egymást.

A Securitate szerepe

A furcsa, áttekinthetetlen romániai hatalmi erőviszonyokat jól példázza, hogy sok, többnyire ellenőrizhetetlen mendemonda kering, melyek szerint a börtönben ülő volt Securitate-ügynökök – ha nem is éppen irányítják a mai titkosszolgálatot, illetve politikát, de – gyanúsán jól informáltak és túlságosan rövid idő alatt jutnak bizonyos adatok birtokába. E csoportoktól nem is lehet rossz néven venni, hogy Románia elszigetelésének hívei, a nyílt és (ha lehet) katonai jellegű diktatúra pártján állnak és megpróbálják megghiúsítani a kormány próbálkozásait az irányban, hogy Európa szemében Románia úgyahogy szalonképesé váljék. A kormány kunyerál, szépeket nyilatkoztat, s e csoportok a háttérben dolgoznak. Munkájuk eredménye az lehet, hogy Európa

végképp lemond Romániáról. A cél a teljes elszigetelés, amely azonban – természetesen – nem a hatalom vétkeinek következménye, hanem Európa bűne, amelynek mi, ugye, amúgy sem kellünk. Eközben nemcsak a nacionalizmus, hanem a Nyugat-ellenesség és a xenofóbia is erősödik, s így majd az egész ország is elfogadja a teljes elszigetelődést és a diktatúra nyílt bevezetését.

Kiváltságok vagy pozitív diszkrimináció?

Privilegii sau discriminarea pozitivă. *Meridian*, 1991. november-december, *A román ellen-zék dilemmája* címmel: *Amerikai Magyar Népszava/Szabadság*, 1992. február 28.

Éppen azok hangoztatják a kollektív bűnösség elvét, akik erőteljesen tiltakoznak a közösségi jogok legitimitása ellen.

interetnikai feszültségek feloldását akarják elérni, általában a következő megfontolásokból, gondolatmenetekből indulnak ki:

A történelem során számos összeütközés és feszültség létezett, de talán soha még olyan erővel nem robbant ki a gyűlölet, mint az utóbbi két évben, bár most van az első történelmi pillanat, amikor az egyenlenségeknek már nincs valós tétjük. (Nem is beszélve az 1989 decemberének testvéries hangulata által teremtett hatalmas esélyről, amely esélyt néhány hét alatt elvesztek.)

A történelem folyamán, különösen a forradalmak, illetve a világháborúk idején, sok ízben felvetődött Erdély hovatarozásának kérdése. Ebben meghatározó szavuk volt a nagyhatalmaknak, a geopolitikai ismérveknek. És nem volt mindegy, hogy az utolsó háborúban (vagy legalábbis annak utolsó hónapjaiban), melyik ország volt a győzők táborában. Erdély sorsa tehát hosszú időszakok alatt bizonytalan volt. A románok és a magyarok közti ellenséges érzések mégsem öltöttek akkora méreteket, mint az utóbbi két évben. Ma már ez a tét – Erdély hovatarozása – egyszerűen nem létezik. Legfeljebb néhány beteges elmében. A valóságos tét ma sokkal kisebb és sokkal beláthatóbb: a magyar kisebbség óhaja, hogy autonóm intézményeinek keretei között megőrizhesse nyelvét és kultúráját. És mégis ellentmondásos helyzet alakult ki: napjainkban az a magyar, aki egy anyanyelvű líceumért küzd, talán nagyobb dühöt és gyűlöletet ébreszt, mint őse, aki valamikor esetleg valóban harcolt

Erdély Magyarországhoz tartozásáért. A leegyszerűsített, bár lényegében helyes magyarázat gyakran megjelent az ellenzéki román sajtóban is. A jelenlegi hatalomnak szüksége van a veszély- és ellenségképre, hogy fenntarthatson egy túlbürokratizált központosított államot, egy erős (fanatizált) hadsereget (amelyet éppen a parlament hatalmazott fel arra, hogy túllépje egy normális ország hadseregének hatáskörét), egy erős titkosszolgálatot. Azért, hogy elvonja a figyelmet az ország valós problémáiról, amelyek a hatalom hibái vagy éppen bűnei következtében jelentek meg. Az egész országban elharapózódott az ingerlékenység, és a nacionalista propaganda hatására (ebben főszerepet a TV játszik) elérte végső határát. A hatalom tudatos – esetleg tudatalatti – óhaja a Jugoszlávia-szindróma kiváltása, de, amennyiben lehetséges, „spontán” módon. Egyelőre nem sikerült. A hisztéria-hadjáratok (amelyek nálunk a választási hadjáratokkal esnek egybe) időben már túl sokáig tartanak. Hol az ellenzék, hol a magyarok, hol a zsidók, a cigányok, a görög-katolikusok stb. ellen. A várt hatás elmaradt, mivel a lakosság túlságosan bódult és kimerült. De a próbálkozások folytatódnak. Ez lenne bizonyos jól ismert jelenségek nagyvonalakban való felvázolása. Ami azonban jelen pillanatban foglalkoztat és gondot okoz nekem, az a mód, ahogy a demokratikus ellenzék megközelíti ezt a kérdést.

A lehetséges megbékélés távlati kibontakoztatásának lehetősége nem Iliescu, Ceuntea, Roman, Tudor és társaik kezében van.

• Radu Ceuntea, a Vatra és a PUNR egykori vezetője, az egyetlen személyiség a fentebb felsorolt négy közül, aki egyszerűen eltűnt a politika színpadáról.

A megbékélés, sőt testvériesség kulcsát az ellenzéki pártok tevékenységében kereshetnénk. A magyarok nagy része (remélem), vagy legalábbis azok, akik a lejáratási kampányok – a pogromra és a bosszúra való felhívások – ellenére megőrizték tisztánlátásukat, soha nem azonosították a fent említett urakat a román néppel. Azt a román szomszédot vagy munkatársat pedig, aki évekig barátunk volt, most viszont hátat fordít nekünk, inkább sajnáljuk, és a propaganda áldozatának tekintjük. Egy szép napon valószínűleg ismét megbékélünk egymással. (A székelyföldi helyzet más elbírálás alá esik. Az ottani emberek – többségükben földművelők – századok óta etnikailag kompakt tömegben élnek. A románokkal inkább csak az utolsó évtizedekben kerültek összeköttetésbe. A térségben élő románok 90%-a „véletlenül” a kommunista megtorló erők sorába tartozott. Elkerülhetetlen volt, hogy az egyszerű ember fejében ne alakuljon ki az egyenlőség képze a román és az elnyomó között.)

A megbékélésnek vagy éppen a testvéresülésnek a kulcsát az ellenzéki pártok tevékenységében láttuk. És ezek a pártok lassan-lassan, többé vagy kevésbé, kiábrándítottak. Szeparatizmussal vádoltak *minket*. Most voltaképpen *minket* szigetel el még azoknak az erőknél a nagy része is, amelyek felé reményeinkkel fordultunk. (Az utolsó csepp: a Hargita–Kovácsna jelentést a PNL, a PNT, a MER parlamenti képviselői is aláírták.) Sokan megkérdőjelezzik az etnikai alapokon szerveződött pártok létjogosultságát vagy létezésének értelmét. De az ellenzéki pártok közül egyik sem méltóztatta legalább egy kicsit figyelmesebben megvizsgálni ezt a kérdést. Üres, felületes megbékélési nyilatkozatokat tesznek közzé.

A román ellenzék vezető személyiségei közül túl kevesen tették fel maguknak a kérdést: mit is jelent a közösségi jogok fogalma, illetve a pozitív diszkriminációé? Általában összekeverik azt a kiváltság gondolatával. A különbség tisztázásának kedvéért, ahelyett, hogy elméleteket gyártanánk, vegyünk egy konkrét példát. Tavaly volt az AZR-nek, a demokratikus, független újságírók szövetségének alakuló kongresszusa. Valaki azt javasolta, hogy a szervezet vezetőségében tartsanak fenn néhány helyet a nemzeti kisebbségek újságíróinak. Azonnal megszületett a válasz: „Mi demokraták vagyunk, nem vagyunk nacionalisták, nekünk mindegy, hogy románról, magyarról vagy zsidóról van szó, kinek-kinek politikai tisztessége és szakmai hozzáértése érdekel, döntsünk demokratikus, titkos szavazással”. Egyetlen „apróságot” felejtettek el: mi, magyar újságírók, rendszeresen olvassuk a román sajtótermékeket, nagyon jól körvonalazott értékskálánk van. A román újságírók azonban, mivel nem ismerik a kisebbségek nyelvét, nem olvashatják sajtónkat, semmilyen tárgyilagos ismervük nincs egyik vagy másik magyar újságíró megítéléséhez. Az információ-áramlás egyirányú. Hasonló vita alakult ki a romániai magyar nyelvű írók önálló PEN Klubjának létjogosultsága körül is.

Más példa: a Polgári Szövetség nyilatkozata a kisebbségekről. Egy sor jog, egy sor kötelesség. Bizonytalanságot ébresztettek bennem a kötelességek. Én mint magyar, ha meg akarom őrizni nyelvemet és kultúrámat, hátrányos helyzetben vagyok román honfitársaimhoz képest. Tehát sajátos jogokra van szükségem. Nem kiváltságokra, hanem pozitív diszkriminációra. De kötelességeimnek azonosaknak kell lenniük minden állampolgár kötelességével. A szóban forgó nyilatkozatban felhívják a figyelmemet arra, hogy tartsam tiszteletben a határok sérthetetlenségét, az ország önállóságát stb. Mint román állampolgár, egyetértek ezzel. De miért hívják fel erre ismét külön a figyelmemet egy kisebbségekről szóló okmányban? A sorok közötti üzenet megalázó és sértő számomra. És körülbelül ez az értelme: mi románok meg vagyunk győződve arról, hogy el akarjátok tőlünk venni Erdélyt, gyertek, kössünk egy

alkut: ha lemondtok az irredentizmusról, kulturális stb. jogokat adunk nektek. Más kötelesség: a román nyelv ismerete. Vitathatatlanul szükségesnek tartom, hogy ismerjem ama ország többségének a nyelvét és kultúráját, amelynek állampolgára vagyok. De zavar a kötelesség fogalma. Egyetlen normális demokratikus ország sem kötelez ilyesmire törvények vagy az alkotmány útján. A mindennapi életben gazdaságilag, társadalmilag, kulturálisan és politikailag hátrányos helyzetbe kerülök, ha nem ismerem a többség nyelvét. Minden ember, akinek esze van, megérti ezt. És az a kevés, aki nem érti meg, saját bőrén tapasztalja majd nyelvi műveletlenségének hátrányait. És abban a pillanatban önként tanulja majd meg a nyelvet, sokkal gyorsabban és hatékonyabban, mintha törvények, alkotmányok satöbbik kényszerítenék.

Én általában minden téren kerülném a kötelesség gondolatát. Amennyire lehet. A tilalom a tiltott gyümölcs eszméjét kelti. Orosz íróknál olvastam valahol, milyen reakciója volt egy moszkvai polgárnak a múlt század 20-as éveiben, amikor a következő tilalmat olvasta a villamoson, amelyen utazott: „Földre köpni szigorúan tilos!”. A bugrisok zavartalanul köpködtek továbbra is. De a civilizált emberek sértve érezték magukat, megalázta őket ez az új tilalom.

Manapság divatos mondás: „Minden szélsőség veszélyes, de harcoljon mindenki saját szélsőségei ellen”. Szépen és udvariasan hangzik. Valójában azonban a kétértelműségek nélküli, a jelenség alapos vizsgálatán alapuló világos állásfoglalás megkerülésének az igazolása. Arra való próbálkozás, hogy egyenlőséggel kerüljön a román és a magyar nacionalizmus közé. Történelmileg tekintve mindkét nacionalizmus sok rosszat tett. És semmi értelme nincs méricskélni a károk mértékét. Ez a történészek feladata. A politikusoknak azonban a jelennel és a jövővel kellene foglalkozniuk. És ha lemondának erről a rövidlátásról („ki-ki a sajátjával”), és eltöltenének egy hetet a székelyek között és egy hetet Budapesten, hogy a színhelyen tanulmányozzák a magyar revizionista-soviniszta-irredenta jelenséget, megértenék, hogy van különbség nacionalizmus és nacionalizmus között. Más az elterjedtség és a veszélyesség foka.

Romániában 3–4, több százezer példányszámban megjelenő – a hatalom által támogatott – és leginkább a hadseregben, a csendőrség és a titkosrendőrség körében terjesztett fasiszta lap létezik. Magyarországon 2–3, néhány ezer példányszámban megjelenő (aminek a felét nem adják el), leginkább a lumpenproletáriátus által olvasott lap van, amelyeket az ügyészség figyel, és rendre-rendre betilt.

Romániában körülbelül száz olyan nacionalista folyóirat létezik, amely nap mint nap, a maga egészében megsérti a magyar közösséget. Éppen azok

hangoztatják a kollektív bűnösség elvét, akik erőteljesen tiltakoznak a közösségi jogok legitimitása ellen. A romániai magyar sajtóból még senki nem tudott egyetlen, a román népre nézve sérelmes cikket sem idézni. (Kivéve, ha azonosítjuk a népet a hatalommal vagy a Vatra Româneascăval.)

Az egyik esemény, amely kirobbantotta az 1990. március 19–20-i magyar-ellenes dühöt, a tüntető vatrás tömegbe autójával belehajtó és sok sérülést okozó magyar sofőr világgá kürtölt esete volt. Sokkal kevesebb reklámot csaptak a marosvásárhelyi rendőrség nyilatkozatának, amely leszögezte, hogy a sofőr részeg volt, és a kocsiában ott ült a felesége és a sógora – mindketten román nemzetiségűek. A kollektív emlékezetben (sajnos a demokratikus ellenzékhez tartozó sok román emlékezetében is) ez az eset úgy maradt meg, mint egy interetnikai összeütközés.

A nacionalista sajtó által több százszor idézett másik példa a volt magyar elnök, Szűrös Mátyás nyilatkozata. Az eredeti így hangzott: *ebben a földben pihennek a magyarok ősei is és a románok ősei is. A Rompres hírügynökség fordítása: Erdély ősi magyar föld.* Még a román ellenzék vezetői sem vették maguknak a fáradságot, hogy ellenőrizzék ezt a „szabad” fordítást, bár felhívták a figyelmet erre a különbségre. Így lett Szűrös Mátyás gyanús, revizionista alak a román kollektív emlékezetben. Egyébként a mai magyar történészek, politikusok, gondolkodók nagy része számára maga a kifejezés, „magyar föld” is anakronizmusnak számít. Elmúlt századok fogalmának. Nem hiszem, hogy a földnek, a hegyeknek, az erdőknek volna nemzetisége.

Nemrégiben hallottam néhány ellenzéki vezető „naiv” javaslatát: „Szervezzünk egy beszélgetést az RMDSZ és a Vatra Românească között, hiszen ott is vannak rendes, nem szélsőséges emberek.” Nem tudok rájönni, hogy valódi naivitásról van-e szó vagy politikai demagógiáról. Nem vonom kétségbe, hogy a Vatra Româneascăban is vannak becsületes emberek. Ilyen becsületes (becsapott, megtévelyedett) emberek voltak a kommunista pártokban is (különösen az illegalitás éveiben) és a fasiszta pártokban is. Olyan eseteket is ismerek, amikor SS-tisztek mentettek meg zsidókat. Az ilyenek naiv becsületesége egyáltalán nem késztet arra, hogy tárgyalásokat folytassak, párbeszédet kezdeményezzek a szóban forgó szervezetekkel. A kérdés továbbra is az: mi a Vatra Românească? Szélsőséges szervezet vagy a románok törvényes képviselője, amelynek szélsőséges vonala is van? Abból a feltételezésből kiindulva, hogy lényegében nem szélsőséges szervezet, azt sugalmaznám, hogy mielőtt leültetnék őket a magyarokkal tárgyalni, javasoljuk nekik, lépjenek be az ellenzék demokratikus szövetségébe. Ha viszont legfőbb céljuk (amit tevékenységük is bizonyít) az, hogy elüldözzék a magyarokat Romániából (mérsékelt irányzatuk csak saját nyelvünkről és kultúránkról való lemondá-

sunk árán fogadna el bennünket), nem világos-e, mire szolgálna egy ilyen Vatra–RMDSZ párbeszéd?

És még egy tragikomikus tapasztalat. Az ellenzék egyik vezető újságírójának hirtelen „zseniális” ötlete támad az interetnikai feszültségek megoldása érdekében: „Keressük fel Domokos Gézát azzal a javaslattal, hogy az RMDSZ még ma számolja fel önmagát – akkor a Vatra is kénytelen lesz néhány napon belül megtenni ezt. Minden megoldódik.” A javaslattevő azt képzelte, hogy az RMDSZ Domokos magánbirtoka, amelyet egyetlen tollvonással megszüntethet, a Vatra pedig csupán az RMDSZ-re adott román válasz, semmi más.

Októberben a *România Liberă* napilap közzétette a román hadsereg néhány hivatalos okmányát – terveket a Székelyföld néhány magyar településének a megsemmisítésére. Nem lepett meg. Minden alkalommal, amikor a hadsereg inogni érzi helyzetét, új diverziót talál ki, új válságot. Minden jel arra mutat, hogy az általános választások elvesztésének esetére kidolgozták a *Végső megoldás* tervét. A legvalószínűbb forgatókönyv a következő: incidenseket provokálnak ki a Székelyföldön, amikre a hadsereg durva beavatkozása lenne a válasz, ez pedig egész székely falvak kiirtásáig menne. A beszámított visszahatás: elkerülhetetlen lesz az egész magyarság fellázadása. És akkor hatalomra jut a katonai diktatúra. A tragédia az, hogy ezzel az ördögi tervvel a kollektív bűnösség elvének alapján az egész székelységet elítélő Hargita–Kovácsna jelentést is aláíró, egyébként semleges, kétértelmű álláspontot képviselő ellenzéki képviselők egy része is egyetértett. És ugyanakkor az ellenzék más, naiv képviselői azt javasolják nekünk, hogy ítéljük el szélsőségeinket, ki-ki a magáét. De kicsodák is, hányan vannak és mit akarnak voltaképpen a romániai magyar szélsőségesek? Van néhány székelyföldi, második vonalbeli RMDSZ-aktivista, aki autonómiát kér. De területi elszakadás nélkül! Gondolatmenetük naiv, zavaros, apolitikus, érzelmi töltetű. 1990 első napjaiban lehetőségem volt hosszasan elbeszélgetni ezekkel a későbbi szélsőségesekkel. Abban az időben nyoma sem volt bennük a hasonló kalandos gondolatoknak. Mai politikájukat én is szélsőségesnek tartom. De csodálkozom, hogy a nyomáshoz képest, aminek két éve ki vagyunk téve, milyen kevesen vannak ezek a szélsőségesek és milyen szelídek. Egyelőre. A magyar kisebbség lelkiállapota az 1930-as évek zsidóinak lelkiállapotához hasonlít. Pattanásig feszültek vagyunk. El fognak úzni bennünket? Megsemmisítenek? Van-e még remény? Vagy jobb, ha mindnyájan kivándorlunk? Közismert, hogy hitlerista újságokban, okmányokban sem beszéltek nyíltan a zsidók fizikai megsemmisítéséről, csupán a „zsidókérdés megoldásáról”. Ceonteák, Romanék stb. nyelvezete, stílusa az előbbiekéhez hasonlít, amikor a „magyarkérdésről” beszélnek. Ha a román ellenzék szilárdabb magatartást tanú-

sított volna, ha valóságos és következetes szolidaritást tapasztalhattunk volna, talán nem kerültünk volna ebbe a kétségbeesett lelkiállapotba. Nem élhetünk Erdélyben két millióan magyarok hat millió román között a nélkül a remény nélkül, hogy legalábbis enyhül majd a feszültség és a gyűlölet. De mit remélhetünk még, ha az ellenzék legtiszteltebb vezetői is csupán üres, felszínes álmegoldásokat javasolnak?

Két éven keresztül minden cikkem, hozzászólásom egy credót, egy majdnem-rögeszmét fejezett ki. Magyar honfitársaimnak újra és újra elismételtem: legyetek türelemmel! Ne esettek kétségbe! A román demokratikus ellenzékkel megdöntjük majd a jelenlegi rendszert, és aztán meglátjátok, hogy egy demokratikus Romániában milyen békésen, a tárgyalóasztalnál oldódnak majd meg sajátos nemzeti gondjaink az ellenzék mai vezetőivel, a jövő Románia vezetőivel. Ma már nem látom ilyen egyszerűen, ilyen optimistán a dolgokat.

Az ellenzéki pártok dilemmában vannak. Félnek, hogy ha nyíltan szembe fordulnak a nacionalizmussal, túl sok szavazatot veszítenek. Ha azonban kijátsszák a nacionalizmus kártyáját, a külföld előtt elveszítik hitelességüket, és hozzájárulnak majd a magyarok, cigányok stb. milliónyinak végső kétségbeeséséhez, aminek beláthatatlan következményei lennének az országra nézve. Egyelőre általában középpártoknak nevezik magukat, és összetévesztik a középpárti magatartást a semleges magatartással.

A román politika vezetői közül nagyon kevesen értették meg, hogy a magyar-, cigány-, zsidókérdés elsősorban románkérdés. Gyakran bíráltam azokat a vezető román értelmiségieket (legtöbbjük a Társadalmi Párbeszéd Csoport tagja), akikben megvolt az erkölcsi és intellektuális bátorság, hogy egész mélységében újragondolják az ország minden problémáját, beleértve a nemzetiségi kérdést is, viszont visszautasították azt, hogy tagjai legyenek valamilyen politikai pártnak.

Elvileg ma sem értek egyet a közvetlen politikai cselekvéstől való távolmaradással.

De mintha már kezdeném megérteni.

„Uram, ez mészárszék, nem a parlament!”

Amerikai Magyar Népszava/ Szabadság, 1991. december 13.

Az átlag román egyre jobban zavarta, hogy munkahelyén, a boltokban, az utcán egy általa ismeretlen nyelvet beszélnek, hisz a tévé és a nacionalista sajtó naponta azt sugallta, hogy ez a nyelv az ősi ellenség nyelve.

A helyszín Kolozsvár egyik mészárszéke. Sorban állunk húsért. A mészáros magyarul beszél néhány vevővel. Egy román rájuk förmed: „Miért nem beszélnek románul?” Mielőtt a magyarok szóhoz jutnának, már csattan is egy másik román válasza: „Uram, nem szégyelli magát? Itt nem uszítunk! Ez mészárszék, nem a parlament!” Jellemző anekdota az októberi parlamenti cirkusz utáni erdélyi hangulat.

Más tájakon a parlamentben úriemberek vitatkoznak civilizált hangnemben, és a boltokban, kocsmákban fordul elő a durva, gyűlölködő szóváltás, sértegetés. Nálunk mintha fordítva lenne.

De mielőtt az októberi eseményeket ismertetnénk, lássuk az előzményeket. 1989 december 16-tól az év végéig úgy tűnt, hogy a diktatúra elleni közös román–magyar összefogás, a testvéri szellem rövid idő alatt legyőzi a régi etnikai feszültségeket. Az első illúzióromboló, magyarellenes rágalmak 1990. januárjában jelentek meg a sajtóban. December végén országszerte előfordultak szekus- és rendőrlincselések. A Székelyföldön négy román és három magyar rendőr esett áldozatul a tömegek bosszújának. A nacionalista sajtó ezeket az eseteket „románellenes” atrocitásokként tálalta. Még három magyar rendőr meglinceselése is „románellenes” tettnek minősült – állítólag román kollégáikkal való szolidaritásuk miatt kellett bűnhődniük.

A nacionalista kampány második fejezete a Székelyföldről elűzött románokról regél. De mi a valóság? A Ceaușescu-korszakban az úgynevezett kötelező kihelyezési törvény működött. A végzős diák nem dönthetett munkahelye felől; köteles volt elfogadni az állam által kijelölt – többnyire a szülőföldjétől távol eső – munkahelyet. A „véletlen” úgy hozta, hogy a ma-

gyarokat Moldvába, Olténiába, a románokat pedig Erdélybe – főleg a Székelyföldre – költöztették.

1991. januárjában a törvényt hatályon kívül helyezték; kisebb népvándorlás indult meg az ország határain belül. Aki tehette, hazaindult szülőföldjére, rokonai közelébe. Természetesen sok román is elhagyta a Székelyföldet. Egyébként ezeknek több mint fele pártaktivista, rendőr vagy titkosrendőr volt. Ezt a természetes migrációt 1990 elején a románok elűzésekként kezdték tállalni. Az általános pszichózis, bizonytalanság és bizalmatlanságérzés természetesen a Székelyföldön élő román kisebbséget is érintette. Valószínű, hogy az 1990-es marosvásárhelyi véres március után a magyarok nagy része hűvösebben kezdett viselkedett román kollégájával, román szomszédjával, különösképpen azokkal, akik beiratkoztak a Vatrába. Az átlag románt egyre jobban zavarta, hogy munkahelyén, a boltokban, az utcán egy általa ismeretlen nyelvet beszélnek, hisz a tévé és a nacionalista sajtó naponta azt sugallta, hogy ez a nyelv az ősi ellenség nyelve.

Egy év múlva ezek a feszültségek és incidensek már enyhülőben voltak; ekkor azonban a Vatra és a kormányzó párt, a Front, keresztülvitte egy olyan parlamenti bizottság létrehozását, amely a székelyföldi „románellenes” cselekedeteket volt hivatott kivizsgálni. 1991 októberében a bizottság több mint kétszáz oldalas jelentése a parlament elé került. Bevezetője a viszontagságos román–magyar kapcsolatok ezeréves történetét taglalja. Történelmi szemléletének lényege: a magyarság ezer éve ellensége a románságnak, és mindörökké az is marad. A jelentés az említett sajtókampányokat is túllícitálva tállalja az 1989-es decemberi, illetve az 1990 tavaszán bekövetkezett incidenseket. Még a merőben gazdasági jellegű problémákat is a magyar sovinizmus rovására írja. Rendre elítéli a romániai magyarság *minden* szervezetét, intézményét, legyen az politikai, kulturális, gazdasági vagy vallási jellegű. A jelentés felolvasását és az ezt követő vitát a TV egyenesben közvetítette. Három éven át, minden hétfő délután 7–8 órán át folyt a precedens nélküli uszítás. A kormánypárt képviselői mindenestől átvették vatrás kollégáik érvelését, demagóg patetikus hangnemét. Többen követelték a magyarság vezetőinek a letartóztatását, szervezeteinek, újságainak, rádió- és tévéadásainak betiltását, a katonai kormányzat bevezetését a székely megyékben és így tovább.

Az ellenzéki pártok képviselői, akik eddig partnereink voltak a demokratikus konvencióban, nem álltak ki mellettünk. Nem mertek szembeszállni az uszító, nacionalista hullámmal. Félték attól, hogy tömegbázisuk tovább csökken. Hozzászólásaikban nem uszítottak ugyan ellenünk, de határozatlanul dadogtak, mellébeszéltek.

Az RMDSZ-ről tudni kell, hogy válságban van. Az erdélyi magyarság te-

kintélyes része elégedetlen tevékenységével. Vezetői gyakran személyes ambíciók által fűtött klikkharcokra fecsérlik energiájukat. A szervezet decemberre rendkívüli kongresszust hirdetett meg, amelyen komoly személycserék is várhatók. Nos, az RMDSZ parlamenti csoportja ezúttal, e belső válság ellenére, ragyogóan szerepelt. Végig megőrizte méltóságát, a sértésekre, rágalmakra kemény érvekkel válaszolt. Pedig szónokait gyakran félbeszakították, lehurrogták. Ilyen közbeszólások is elhangzottak: „Gyilkosok vagytok!” Semmi sem hozta ki őket a sodrúkból; ők nem sértegettek, de nem is hunyászkodtak meg. Dokumentumokkal, adatokkal cáfolták a jelentés hamisításait, torzításait. Saját feszültségüket néha iróniával oldották fel. Egy-egy román parlamenti képviselő túlságosan ostoba, sovíniszta kijelentését tüntetően megtapsolták. (Például, amikor egyikük a pápa magyarországi látogatását gyanús, románellenes cselekedetnek minősítette.)

A legerjedtebb román nacionalista klisé: „Mi, románok, mindig békés és türelmes nemzet voltunk.” Nos, ismerjük be, hogy egy szemernyi igazság van benne. Ha az októberi parlamenti közvetítésekben és egyéb tévéadásokban elhangzott vádaknak csak egyharmadát is elhitte volna egy átlagromán, normális reakciója az lett volna, hogy az első keze ügyébe kerülő magyart húsággal agyonveri. És tulajdonképpen éppen ez volt a célja a parlamenti cirkusznak. „Spontán” etnikai incidenseket provokálni. Petre Roman, a volt miniszterelnök, a Front mai vezetője, külön tévébeszédben buzdította bosszúra a románságot. De nem történt semmi. Egyelőre. Mi is a magyarázata a lakosság passzivitásának? A román természet türelmes volta tény – emiatt szenvedte el minden komolyabb ellenállás nélkül a diktatúrák sorozatát. De van még egy ok. Két éve már, hogy pszichózisban él az ország, egymást érik a gyűlöletkampányok. A magyarellenes kampány csupán egy – igaz a legerősebb – e sorozatban. Pár héttel ezelőtt még a bányászok negyedik „kirándulását” élte át Bukarest lakossága. Közben a lakások mind hidegebbek, a boltokban egyre kevesebb az áru – főleg az élelmiszer –, nő az infláció. Az emberek belefásultak, belefáradtak az egészbe; voltaképpen már senkinek nem hisznek. Kiveszett belőlük a remény, a lelkesedés, de a düh is. Elképzelhető, hogy a következő választásokon csupán a választók fele jelenik meg az urnák előtt, ahol tavaly májusban végeláthatatlan sorok kígyóztak. Akkor még hittek. A zöm, sajnos, a Frontban.

A mindenen uralkodó apátia most nekünk dolgozott. A polgárháború, az interetnikai konfliktusok még nem következtek be. De távlatilag éppen ez az apátia teszi majd lehetővé a hatalom mai bitorlónak, hogy hatalmon maradjanak, szükség esetén pedig katonai-félfasiszta diktatúrát vezessenek be. És itt idézném Moțiu képviselő úr szavait: „Bizonyítékaink vannak, hogy renege-

teg román katonai egyenruhát loptak, és Magyarországra csempészték őket. A cél egyértelmű: a magyar katonák rövidesen román egyenruhába öltözve hatolnak majd be országunkba, lemészárolják egy pár székely falu lakosságát, és elhítetik a világgal, hogy a románok tették. Ezek után nemzetközi segílyt kérnek, és elrabolják szent földünket, Erdélyt.”

Úgy tűnik, nem is olyan nagy a különbség a mészárszék és a parlament között: itt is véres hússal dolgoznak, ott is. Csak az a kérdés, melyikben hogyan. Én mindenesetre inkább a mészárszékre szavazok.

Egyszerűsítések, kétértelműségek, veszélyes tévedések

Simplificări, ambiguități, confuzii periculoase, 22, 1992. február 15–21.

A román demokrácia „eredetisége” abban áll, hogy a reakciós nacionalisták vannak hatalmon, és ezek azonosak a volt nőmenklatúra tagjaival.

azaz csavargók) abban az illúzióban élünk, hogy nemsokára sor kerül a forradalom második – igazi – szakaszára. A naiv eufóriának ebben az idejében érthető és természetesek voltak a lelkes, de egyszerűsítő diskurzusok, jelszavak. Forradalom idején – vagy annak közeledtével – nem végezhet bonyolult elemzéseket. Természetes, hogy „rólunk” (angyalokról) és „róluk” (ördögökről) beszélsz. De majdnem két év telt el azóta, hogy rájöttünk: a második, igazi forradalom kitörésének várása illúzió volt. A mi harcunk tehát – azoké, akik demokratikus, európai Romániát akarunk – hosszú lesz. Türelmemre van szükség. Más stratégiákra, más taktikákra. És mindenekelőtt más diskurzusokra és más propagandára. Talán kevésbé patetikusra, kevésbé lírira. De bonyolultabbra és mélyebbre. Amelynek a célja és azonnali következménye nem forradalmi pezsgés lesz, hanem a múlt és a jelen valósabb megértése. Olyan megértés, amely később hozzásegíti majd az embereket ahhoz, hogy állampolgári mivoltukat felvállalják, és ne nézzék passzívan az ország sorsának alakulását.

Ellentmondás, de sok ellenzéki párt képviselője annál csökönyösebben használja az egyszerűsítő jelszavakat, minél kevésbé hatékonyakká, minél inkább tartalom nélküliekké válnak. *Ők* (a FSN, amely a kommunistákkal egyenlő) és *mi* (az ellenzék, vagyis a demokratikus erők) – mondják. Folyik a harc a kommunizmus, folyik a harc a kommunisták ellen, ámde a jellegzete-

1989 decembere: forradalomnak nevezte, aztán palotaforradalommal kombinált ellopott, elvesztegetett forradalomnak. Aztán megkezdődött a harc a forradalom megmentéséért, valódi céljainak kibontakoztatásáért. Körülbelül fél évig sokan (az Egyetem téri „golánok”,

sen kommunista gondolkodásmódban mélyen meggyökeresedett sematikus módszerek szerint, csupán a plusz és a mínusz előjel cserélődik fel. Mindazt, amit a kommunista propaganda negyven éve alatt dicsérni kellett, ma átkozni kell és fordítva. Mindazok, akiket a negyven év hivatalos propagandája „hősként” tartott számon, automatikusan árulókká váltak és fordítva, minden további árnyaltabb megkülönböztetés nélkül, akárcsak akkor, a politika és a történelem menetének mélyebb mechanizmusa iránti figyelem nélkül, akár csak akkor.

A volt nómenklatúra tagjai karrierista bérencek: nem kommunisták

Harcolunk a kommunizmus ellen. De a *kommunizmus* fogalma több különálló kört ölel fel: az ideológiát, a szervezeteket, struktúrákat, intézményeket és az aktivisták, funkcionáriusok körét. Ha hatékony megoldást akarunk találni, külön kell elemeznünk minden kategóriát figyelembe véve, hogy mérgező hatásuk különböző.

A kommunizmus *ideológiája* évtizedek óta nem létezik. Tudományos szempontból nagyon érdekes a marxista-leninista ideológia elleni harc, de politikai szempontból tökéletesen fölösleges. *Struktúrái* – az ismert névváltoztatásokat leszámítva – érintetlenek maradtak. Végül maguk a *kommunisták*. Ez a legkényesebb kérdés. A volt erkápis-szekus nómenklatúra, amely „véletlenül” azonos a jelenlegi fészénés-széréis nómenklatúrával, azt állítja, hogy már nem kommunista identitású. Ez alkalommal nem hazudik; tökéletesen igaza van. De nem ’89 decemberében szűnt meg kommunista lenni, tagjai soha nem voltak azok. A kommunista korszak bérenc-karrieristái, oportunistái voltak. Mit jelent kommunistának lenni? Fanatikusan hinni egy ideológiai és politikai rendszerben, amelynek erővel való hatalomra juttatásáért képesek bizonyos intézményekbe – például pártba, titkosszolgálatokba – beilleszkedni. Ez a helyzet áll fenn az illegalisták nagy részének és azok egy részének esetében, akik a negyvenes, ötvenes években álltak a rendszer mellé.

Megállapítható, hogy hatvanas-hetvenes-nyolvas években, illetve évekre a hit gyakorlatilag eltűnt, felszámolódott. Ezért egyértelműen különbséget tennék az igazi kommunisták és azok között, akik pusztán érdekből álltak melléjük: vagyis a karrierizmus, az opportunizmus, a konformizmus motiválta őket. Nem szeretném, ha ezeket a sorokat bárki is úgy értelmezné, mint az igazi kommunisták – elsősorban az illegalisták – rehabilitációjának kísérletét. De szükség van a világos megkülönböztetésre és azonosításra, mert más

módszerekkel kell harcolni a fanatikusok ellen, és más úton-módon a cinikus bérencek ellen, akik a mindenható maffiák szakszervezetébe tömörültek. A gyilkosok azonosítása és a jogos büntetés kiszabása érdekében – de minde nélkül a további gyilkosságok megelőzéséért – elemzésre van szükség, meg kell tudni állapítani a fentebbi kategóriák közti pontos különbségeket, s első-sorban tisztázni kell a gyilkosságok indítékait.

A kommunizmus elleni harcban azonban bizonyos dolgokat gyakran összekevernek: észrevétlenül egyenlőségelet tesznek a 19. század filozófusai (akiknek gyakorlatba ültetett utópiája a 20. század tragédiájához vezetett) és a nyolcvanas évek Securitatéjának fizetett gyilkosai közé. Ilyenformán minden zavarossá válik. Egyfelől bizonyos emberekkel, másfelől bizonyos gondolkodásmódokkal, ideológiákkal kell harcolnunk. Akik most a hatalmat kezükben tartják, minden áron meg is akarják azt tartani: ők voltak az Román Kommunista Párt (RKP) és a Securitate aktivistái. Innen ered a téves következtetés, hogy továbbra is kommunisták maradtak, tehát a kommunista ideológia ellen, esetleg a baloldali gondolkodásmód ellen kell harcolni. Míg a jobboldali veszély nem is létezik – vagy a veszély nem a jobboldalról érkezik. Példaként Benito Mussolinit említeném meg, aki figyelemreméltó tehetségű fiatal újságíró és szocialista, baloldali aktivista volt, ami nem akadályozta meg abban, hogy később a fasizmus megteremtője legyen. Ne feledjük, hogy mind az olasz fasizmusnak, mind pedig később a német nemzetiszocializmusnak voltak antikapitalista, demagóg társadalmi elvei. A hangsúly mindig a nacionalizmuson volt. Ha pedig figyelemmel kísérjük fészénés elvtársaink „munkásságát”, esetükben hasonló gondolkodást, nyelvezetet és kényszerképzeteket vehetünk észre.

De térjünk vissza a húszas-harmincas-egyvenes évekbeli, igazi kommunistákra. Fanatikusok voltak, akik őszintén hitték, hogy miután az egyedülálló, csodálatos megoldást erőszakkal rákényszerítették a társadalomra, saját fórumuk minden társadalmi, politikai, nemzetiségi stb. kérdést megold. Az első szakaszban – amikor a kommunista mozgalomhoz közeledtek – egyetlen, erkölcsi jellegű mozgatórugójuk volt: a lázadás az egyenlőtlenségek ellen és a jobboldaltól való félelem. Ez a részleges magyarázata az RKP-ban részt vevő zsidók és magyarok nagy számának. Mindenekelőtt őket fenyegette a szélsőjobb győzelme, és ezért elkerülhetetlenül a másik szélsőséghez, a baloldalhoz csatlakoztak.

A kommunisták igazi felelőssége – a pillanat, amikor gyilkosokká válnak – a hatalom átvételekor kezdődik. Az új rendszer gyászos következményei gyorsan megmutatkoznak, ők mégis belekapaszkodnak a hatalomba. Egyesek, a leginkább fanatizáltak, nem hajlandók meglátni, meghallani azt, ami

nyilvánvaló. Mások lassan-lassan rádöbbennek a valóságra, de vagy a Securitatétól való félelmükben, vagy saját érdekeik védelmében, tovább hazudnak önmaguknak. Nagyon kevesen vannak, akik óvatosan visszahúzódnak. Az RKP és a többi kommunista párt története az ötvenes évekig majdnem azonos, csak ezután jelennek meg a különbségek. De ezek a „kis különbségek” járultak hozzá Románia jelenlegi tragikus helyzetéhez. A többi ország kommunista pártjaiban időnként megjelennek olyanok, akiknek erkölcsiségéhez és hazafiságához kétség sem fér. Amikor a valóságra rádöbbennek, levonják a következtetéseket, és megpróbálják az ideológiát és a rendszert részleteiben vagy egészében felülvizsgálni. És készek ezért börtönnel vagy akár az életükkel is fizetni. Felelős történelmi személyiségekké alakulnak, elsőként jelentkezik, hogy mindent kockáztatva ledöntsék az éppen általuk emelt sztálinista falakat. Idealisták maradnak a szó nemes értelmében. Az RKP-ban egyetlen ilyen eset sem fordult elő.

Íme, néhány példa:

Milovan Dzsilas. Illegalista. Partizán. A Sztálin és a Tito közti szakadás idején a jugoszláviai nőmeneklatúra második embere. Tárgyalásokat folytat Sztálinnal. Elítéli a sztálinizmust. Meghatározó módon hozzájárul a Moszkva és Belgrád közti szakadáshoz. De nemsokára rájön, hogy lényegében, minden helyi jellegzetesség ellenére, a titoizmus sem más, mint a sztálinizmus. Azonnal lemond, és megkezdi a kommunista rendszert leleplező könyveinek közzétételét. Időnként, minden közlés után, volt barátja, Tito börtöneiben „időz”.

Nagy Imre. Jellegzetesen bolsevik pályafutás. Illegalista, aztán a Szovjetunióba menekül, szoros kapcsolatban áll a KGB-vel. A magyarországi hatalomátvétel után, egyértelmű reform-törekvései miatt, bizonyos értelemben a második vonalba kerül. Sztálin halála után néhány héttel, Berija miniszterelnökké nevezeti ki. Aztán „tartalékba” küldik. 1956-ban, ezúttal a forradalmi tömegek kényszerének engedve, ismét miniszterelnök lesz. A forradalom leverése után (Valter Roman közvetítésével) csupán ennyit kérnek tőle: gyakoroljon önkritikát, és jelentse ki, hogy az '56-os eseményeknek ellenforradalmi jellege is volt. Cserében biztosítják szabadságát, sőt miniszteri széket is kap. Az ajánlatot az utolsó percig fenntartják: élet – a forradalom nyilvános elítéléséért cserébe. 1958-ban kerül sor tárgyalására: kötél általi halálra ítélik. Egyetlen pillanatig sem inog meg. Felakasztják.

Dubcek. Esetét a román közönség sokkal jobban ismeri. A Nagy Imrével való párhuzam nyilvánvaló. Külörszági tekintélye megóvása érdekében – és mert közben a nemzetközi helyzet is megváltozott – a Kreml úgy dönt, megkegyelmez neki. De erkölcsi indoka és a vállalt kockázat ugyanaz volt.

Romániában semmi hasonlóra nem került sor. Gheorghiu-Dej utolsó évei-

ben Románia hasonló okok miatt távolodott el Moszkvától, mint Tito. A rendszer lényegében ugyanaz maradt, viharosan erősödött a nacionalizmus, és – rövid időre – mérsékelt liberalizmus volt érezhető. Ebben az időben sok román értelmiségi lett tagja az RKP-nak, azt a jelszót hangoztatva, hogy: nem vagyok kommunista, de a rendszert csak belülről javíthatod meg. Illúzió volt. Nem ők használták fel az RKP-t a nép és a haza érdekében, hanem az RKP használta fel őket: növelte tekintélyét. Ezek közül az értelmiségiek közül nagyon keveseknek volt bátorságuk ahhoz, hogy kiszálljanak a játékból, amikor megértették, hogy csapdáról van szó. *Paul Gomán*nak volt mersze nemet mondani. Hányan követték példáját? Legtöbbjük konformista-oppportunista maradt.

De mit mondhatsz azokról, akik a hetvenes, nyolcvanas években döntöttek úgy, hogy pártaktivisták lesznek vagy éppen a Securitate besúgói? Van valamilyen mentségük? Volt még remény arra, hogy belülről lehessen megjavítani a rendszert? Volt még valaki, aki komolyan vette a marxizmus-leninizmust? Felettébb kétséges, hogy ezek közül a bérencek közül bárki is olvasta volna a marxizmus klasszikusait. Őket kommunistáknak lehet nevezni?

Neokommunizmus: peresztrojkás Gorbacsov-követők

Nem kívánom Gorbacsovot dicsérni. Az viszont tény, hogy történelmi személyiség. És Iliescut neokommunistának, Gorbacsov-követőnek stb. nevezni olyan megtiszteltetés, amit semmiképp sem érdemel meg. Gorbacsov olyan radikális reformokat kezdeményezett, amelyek a minden valószínűség szerint eredetileg tervezetteknél sokkal radikálisabb változásokat eredményeztek. Mindettől függetlenül, a párt- és államapparátusban többségben levő sztálinista konzervatívok iszonyú nyomása ellenére, Gorbacsovnak sikerül keresztülvinnie ezeket a változtatásokat. Akkor is, ha taktikai okokból néha tétovázott.

Iliescu és csapata képtelen önmagától bármilyen elképzelést kialakítani a reformról, a változásról, a demokratizálásról. A demokratizálás, a privatizálás felé tett legkisebb lépéseket is csak az utca vagy a külföld nyomására volt képes megtenni. Iliescu semmi esetre sem Gorbacsov utódja, sokkal inkább a Gheorghiu-Dejé és az 1944–46-os időszaké. Időnyerés céljából – mivel még nincs totális hatalma – megalkuszik a demokratikus erőkkal. De, pechére, már nem a negyvenes évek Európájában élünk, Coposut sem lehet olyan könnyen kivégeztetni, mint Maniut. Iliescuék lapjait (az *Azit*, és a *Dimineață*) olvasva megállapítható, hogy azok nem a Szovjetunió reformpárti, hanem a negyvenes évek sztálinista sajtótermékeihez hasonlítanak: ugyanaz a gyűlölet,

ugyanaz a türelmetlenség. Aki nincs velünk, az ellenünk van. Csupán a negyvenes években osztályellenségéről beszéltek. *Ma* a nemzet ellenségéről. A sztálinizmusról a nemzetiszocializmusra való áttérés egyértelmű.

Mussolini nem szocialistaként szerezte meg a hatalmat. Ehhez fasisztává kellett válnia. Iliescu és csapata nem maradhatnak hatalmon marxista jelszavakkal? Semmi gond: a nemzetiszocializmus útjára lépnek. És hogy hatalmon maradhassanak, felpiszkálják a nemzeti érzelmeket. És ahhoz, hogy meg lehessen állítani őket, nemcsak azt a szót kellene elemezni, ami a pártkönyvekben állt (kommunista), hanem azt az ideológiát is, amely lehetővé teszi számukra, hogy ma is a hatalmon maradjanak. Nemzetiszocializmusnak hívják. És ez nem baloldali, hanem szélsőjobb ideológia.

A román nép történelmében a legnagyobb tragédia a kommunizmus *volt*. De *ma* nem balról fenyeget a veszély, hanem jobbról. És nemcsak Romániában. Másutt azonban a volt kommunista nómenklatúra visszavonult (leginkább az üzleti életbe), és a politikai harc a demokratikus erők és a nemzeti konzervatívok között folyik. A román demokrácia „eredetisége” abban áll, hogy a reakciós nacionalisták vannak hatalmon, és ezek azonosak a volt nómenklatúra tagjaival.

Gyakran pejoratív módon beszélnek a kommunista korszak internacionalizmusáról. Engem az zavar, hogy a nemzetköziségnek *az* a formája lerombolta a méltóságot, a lelkiismeretet, a nemzeti kultúrát, de virágba szöktette az idegengyűlöletet, a sovinizmust, az antiszemizmust. Nem az internacionalizmus eszméje idegen számomra, hanem *ez* a képmutató gyakorlat. Apropó, Havel esszéit olvasva feltűnt, hogy több száz oldalon keresztül meglepően ritkán fordult elő a „nemzet”, „hazafiság”, „cseh” kifejezés. Szerinte: „Véletlenül vagyok cseh. Mint ahogy véletlenül vagyok férfi, szőke és így tovább. Mindez számomra nem jelent különösebb gondot”. Havel elsősorban felelősségteljes gondolkodó, állampolgár. És hazafivá nem a frazeológiája teszi, nem rögeszméi, hanem mindaz, amit cseh művészként és demokratikus antikommunista harcosként évtizedek alatt tett.

A kommunizmus idegen a román szellemiségtől

Ez a megfogalmazás teljes mértékben felfoghatatlan a Havelhez, Michnikhez vagy Konrádhoz hasonló személyiség, illetve a többi kommunistaellenes diszszidens számára. Ők tudják, hogy ezt a közhelyet a különféle országokból származó antikommunisták terjesztették. A balti országokból érkezők kijelentették: az oroszok hozták ránk a kommunizmust. Az oroszok panaszkod-

nak: Lenin partizáncsapatái lettekből álltak. Mások: a bolsevik párt tele volt zsidókkal, Izrael pedig azért, hogy az antiszemita orosz bolsevikok az arabokat támogatják Izrael elleni harcukban. A hasonló kijelentéseknek lehetnek valós, a múltban gyökerező alapjuk, de kiragadva az összefüggésekből, abszolutizálva, eltúlozva őket, egyszerűsítő, téves következtetések levonására vezetnek.

A kommunizmus nem idegen a román szellemiségtől! Az ellenkezőjét állítani egyszerűsítés, nacionalista megfogalmazás, amely azt sugallja, hogy vannak más, „alacsonyabbrendű” népek (valószínűleg az oroszok), amelyek szeretnek a kommunista diktatúra rabságában élni.

Romániába az orosz tankok hozták a kommunizmust. Igaz. De mintha megfedelkednének arról, hogy addig (1944-ig) mintegy tízmillió oroszot semmisített meg a kommunista Gulágon. És arról is, hogy azok, akiknek sikerült kigyógyítaniuk a Nyugatot a vakságból (Szolzsenyicin, Zaharov) szintén oroszok voltak.

A kommunizmus idegen a román szellemiségtől – a háború előtt az RKP apó, jelentéktelen párt volt. Igaz. De ebből a tényből nem sietnék a nemzeti büszkeséget igazoló következtetéseket levonni, mert évtizedeken keresztül Olaszországban és Franciaországban működött a legerősebb és a legtöbb – sajnos sok jelentős értelmiségi – taggal is rendelkező kommunista párt. Talán azt hiszi valaki, hogy a harmincas évek Romániája civilizáltabb, bölcsebb volt, mint például a korabeli francia vagy olasz társadalom? Sokkal bonyolultabb dologról van szó. Az egyszerűsítő magyarázat oka éppen a romániai baloldali gondolkodásmód gyengeségében rejlik. És ha nagy szerencsét jelentett is Románia számára az, hogy nem volt erős szélsőbal mozgalma (bár ez nem ok a büszkeségre), szinte tragikus, a mai napig kiható következményei vannak annak, hogy nem volt erős balközép beállítottságú mozgalma sem.

A későbbi évtizedekhez képest a két világháború közötti román társadalom, a történelmi pártok tevékenysége távoli paradicsomnak tűnik. Az igazság viszont az, hogy a történelmi pártok épp elég hibát követtek el, nem voltak mentesek a korrupciótól stb. Ez azonban nem mond ellent annak a ténynek, hogy meghatározó módon hozzájárultak a román társadalom fejlődéséhez. Ezeknek a pártoknak nagyobb lenne a szavahihetősége, ha lemondanának saját múltjuk idealizálásáról. A pártnak mindig igaza volt, soha nem tévedett – ez kommunista eredetű sablon, melyet néha-néha átvesznek a kommunizmus áldozatai is.

Mindezek a zűrzavaros és leegyszerűsített sablonok zavart és kavargást okoznak a közéletben és közvéleményben. Marian Munteanu tökéletes idealista, olyan valaki, akit a körülötte tenyésző igazságtalanságok és képtelensé-

gek felháborítanak. De enyhén hajlamos a dogmatizmusra, ha nem éppen a fanatizmusra, demokratikus antikommunista harcosból lassan-lassan a szélsőjobb felé tolódik. Senki nem próbálja megállítani, senki nem próbálja felébreszteni. Lehet, hogy számára már késő is volna. De vannak mások is, talán kevésbé híresek, de éppoly eltévelyedettek. Őket talán még meg lehetne állítani, ha az ellenzéki pártok gondolkodásmódja modernebb és európaibb, nem ennyire leegyszerűsítő lenne.

Mindaddig, amíg a kommunizmus ellen csupán a nemzeti hazafiasság zászlaja alatt küzdünk leegyszerűsített és leegyszerűsítő sablonokkal, a türelmetlen jobboldal felé taszítjuk a közvéleményt, és előkészítjük a terepet egy új totalitarista-nacionalista diktatúra számára, amelyben az urak – véletlenül – az RKP és a Securitate volt aktivistái lesznek.

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Sütő András interjújának margójára

Romániai Magyar Szó, 1992. február 20.

Előítélet, indulat nélkül, érvekre támaszkodva kell újra és újra kezdeni a párbeszédet minden problémánkról, és éppen azért nem szabad megsértődnünk és félbeszakítanunk a dialógust, mert a mi közösségünk van veszélyeztetettebb helyzetben.

kájával tulajdonképpen senki sem elégedett.

A kérdés az, hogy ez a rendkívüli kongresszus képes lesz-e életkéesebb megoldást találni. De ez semmi esetre sem ott, két nap alatt fog eldőlni, hanem az azt megelőző viták, kerekasztal-beszélgetések, sajtópolémiaik során; ezek az alkalmak talán fékezhetik az indulatokat, visszafoghatják az érzelmeiket (csalódottságokat, túlfűtött személyes ambíciókat, sértődöttségeket), vagyis hozzásegíthetnek ahhoz, hogy érvek segítségével mérjük fel, hol is tévedtünk, és milyen úton haladjunk tovább.

Ebben a válsághangulatban, illetve válsághelyzetben óriási befolyása lehet egy olyan köztisztelőben álló vezéregyéniségnek, mint Sütő András (ez esetben semmi jelentősége annak, hogy vezetői tisztsége nincs). A *Magyar Hírlapnak* adott interjújában (melyet az *RMSZ* is közölt) többek között a román ellenzékkel való kapcsolatainkról, a platformszabadságról, azaz kulcskérdésekről fejt ki véleményét.

Ha mindez csupán az író, a magánember véleménye lenne, azzal a keserű élettapasztalattal tetézve, amellyel kevesen rendelkeznek (Sütő valóban évtizedeken át küzdött közössége jogaiért, valamint a többségi nemzettel való

Május végén az RMDSZ rendkívüli kongresszust tart. Mi lehet összehívásának oka? Vajon annyira új, előre nem láthatóan alakuló politikai helyzet állt elő, hogy szükséges megtenni ezt a lépést? Nem. Arról van szó csupán, hogy a legutóbbi kongresszus felületes, indulatos hangulatában – talán kompromisszumként – hevenyészett, szedett-vedett vezetőséget választottunk az úgynevezett radikális, illetve mérsékelt táborból, és annak mun-

normális, baráti viszony kialakulásáért – egyelőre, önhibáján kívül, sikertelenül), akkor megérteném, noha számos kérdésben eltér a véleményünk. De Sütő szavainak, néhol mély szkepticizmusának óriási hatása lehet. És attól tartok, éppen egy-egy fontos kérdésben sokakat tévútra vezethet. Közéleti gondolkodásunk még mindig a fekete-fehér, a velünk vagy ellenünk duálisan leegyszerűsített sémáin alapszik. Okkal-joggal tartok tehát attól, hogy egyesek orcátlan, Sütő elleni támadásként könyvelik majd el a cikkemet. Nos, vállalom. Túlságosan is súlyosnak érzem a problémát.

A román–magyar viszony kérdésében sokáig úgy hittük (vagy reméltük?), hogy bár a hatalom ellenségünk, az ellenzék ettől még lojális partnerünk marad. E sémának a fele ma is igaz (a hatalom egyre következetesebben sovíniszta); a másik fele viszont optimista leegyszerűsítésnek bizonyult. Sütő András szerint a román ellenzék kénytelen a választási sikerek érdekében engedményeket tenni a nacionalizmusnak. A valóság sajnos ennél bonyolultabb. A román ellenzék és a magyarság közös harcának már-már megszállott híveként, tevékeny tagjaként, számos személyes tapasztalat alapján jöttem rá, hogy az ellenzéki pártok vezetői néha csupán hiszik, hogy engedményeket kell tenni a nacionalizmusnak. Az ellenzék vezetői gyakran sokkal felületesebbek, tudatlanabbak, jobban tele vannak előítéletekkel, mint a társadalomnak az a rétege, amely határozottan őket támogatja. Megpróbálom pár példával illusztrálni e jelenséget.

A Polgári Szövetség (PSZ) kongresszusának dokumentumai között szerepelt egy nyilatkozat a kisebbségek jogairól. A PSZ vezetőinek egy része túl merésznek értékelte a szöveget (mely szememben túlságosan általánosítónak és felületesnek tűnt) és megpróbálta felolvasását megakadályozni. Sikertelenül. A többszáz küldött minden további megütközés és ellenvetés nélkül, egyhangúlag megszavazta. Ugyanezen a kongresszuson a küldöttek titkos szavazással megválasztották a PSZ 28 tagú vezetőségét. Smaranda Enache – akinek nemzetiségi kérdésben való nézetei közismertek voltak – az előkelő harmadik helyen szerepelt. A 28 tagú vezetőség újabb titkos szavazással megválasztotta a 23 tagú felsőbb vezetőséget. Nos, ide Smaranda Enache már nem került be.

Más példa. 1991. június 13-án, a bányászlátogatás első évfordulóján 10–15 ezres tömeg előtt volt alkalmam felszólalni Bukarestben. Beszédem egy részében a nemzetállam fogalma ellen érveltem. A tömeg lelkesen megtapsolta ezt a részt is, a szervezők viszont enyhén szólva furcsállották nézeteimet. A román ellenzék vezetőivel kapcsolatban még sok hasonló csalódásról, feszültségről írhatnék, dehát ezekről hosszabban is szóltam – román nyelven – a 22-ben, illetve a *Meridian*éban közölt cikkeimben.

Többé-kevésbé ismerem a román nacionalizmus történetét, hagyományait, de én ebben a kérdésben a hangsúlyt nem a kontinuitásra, hanem ellenkezőleg, a törésre helyezném. Ceaușescu huszonöt éven át tartó nacionalista propagandája sokkal kevésbé volt hatásos, mint az utolsó két év nyílt gyűlöletkampánya. A régi propaganda fanyelven szólt, inkább tudatlanság és előítélet lett a következménye, mintsem nyíltan vállalt gyűlölet. 1989 decembere után viszont a hatalom és az általa befolyásolt média (elsősorban a TV), de sajnos a független lapok egy része is sikeres, ügyes és hatékony magyarellenes kampányba kezdett. És ha ennek a gyökerét firtatom, akkor nem a két világháború közti vagy a Ceaușescu-korszakbeli nacionalizmus jut eszembe, hanem inkább a hitleri Németország első éveit, a holokausztot megelőző, de azt már előkészítő antiszemita propaganda.

Akármeddig böngészünk a két világháború közti vagy a Ceaușescu-korszakbeli román sajtót, olyan írást, amely nyíltan (vagy rejtett uszítással) pogromra, Magyarország megszállására, illetve az itteni magyarság koncentrációs táborba zárására buzdított volna, nemigen találunk. Mára ez már mindennapossá vált. Kezdjük megszokni.

Amikor Ceaușescu félfasiszta propagandistái túllóttek a célon, és nyíltan antiszemita szövegeket közöltek a *Săptămîna* nevű lapban, a diktátor kénytelen-kelletlen, de egy időre befogta a szájukat. Valamennyire mégiscsak érdekelte a nemzetközi visszhang, illetve felismerte saját érdekeit. Az őrült diktátorral ellentétben „demokratikus elnökünknek” esze ágában sincs, hogy a már nyíltan agresszív fasiszta lapokat, pártokat megfékezze. Vagy nincs ereje rá.

Sütő András arra a kérdésre, milyen jelentőséget tulajdonít annak, hogy már a magyarok között is akad olyan, aki előítélettel kezd viseltetni a románokkal szemben („román, de rendes”), így válaszol: „Ez most mellébeszélés. A lényeg az, hogy a magyarság megkapja-e az őt megillető jogokat.” Idézem tovább: „Népünk sorsa nem függhet attól, hogy akad tíz, húsz vagy akár ötven román értelmiségi, aki bennünket szeret.” Természetesen egyetértek azazal, hogy legfontosabb célunk megkapni jogainkat, itt maradhassunk és megőrizhessük nemzeti identitásunkat. A kérdés az, hogy lehet ezt elérni. A külföldi nyomás hatékonyságával kapcsolatban nincsenek illúzióim (de erről részletesebben később.) Nincs olyan eszközünk – és nem is lesz –, amellyel akarata ellenére rákényszeríthetnénk a román társadalmat, hogy a minket illető jogokat megadja.

Egyetlen járható utat látok csupán. Vállalni az összefogást a román ellenzékkel, és gyökeresen változtatni a rendszeren. És ezzel párhuzamosan folytatni partnereinkkel a dialógust. Makacsul, újra és újra megpróbálni felvilágosítani őket arról, hogy kik is vagyunk és mit is akarunk valójában. Ebben

a párbeszédben rövid távon nem várhatunk látványos sikereket, sok csalódásban lesz még részünk (lásd ilojalitásuk a helyhatósági választásokon), nehéz és keserves lesz a munka.

Ha viszont történelmi távlatokban gondolkodunk, biztosak lehetünk abban, hogy ezen az úton győzni fogunk. De ha a dialógushoz azzal az előítélettel állunk hozzá, hogy „román, de rendes”, sőt: „rendes, de román”, akkor a folyamat sikertelenségre van ítélve, és még azzal sem kárpótolhatjuk magunkat, hogy nem rajtunk múltott. Jogosan félek attól, ahogy egyes RMDSZ-aktivisták értelmezik majd, illetve félreértelmezik ezt az állítást.

A múlt héten az egyik erdélyi nagyváros RMDSZ-székházába ellátogatott a Polgári Szövetség helyi vezetőségének néhány tagja. Segítségünket kérték, hisz tagjaik körében is zavart keltett a Für Lajos*-nyilatkozat körüli cécó. Felvettem egy magyar–román dialógus megszervezésének ötletét, mégpedig olyan formában, hogy közvetlenül válaszoljunk az érdekeltek (a város román lakosai, ideértve a Vatra híveit is) kérdéseire. Legnagyobb meglepetésemre a PSZ képviselői lelkesedtek az ötletért, az RMDSZ-esek viszont részben veszélyesnek neveztek és elleneztek, részben pedig fanyalogtak a felvetésre: meg kell még gondolni, jól fel kell készülni – mondták. Mint utóbb megtudtam, a PSZ helyi vezetősége körében is felbukkantak nacionalista nézetek, hangoztatóik fő érve éppen az RMDSZ visszahúzódó, csupán nyilatkozatokra szorító, a dialógust nem igazán vállaló magatartása volt. A PSZ nem nacionalista vezetői lehangoltan közölték velem, hogy a helyi RMDSZ magatartása nem szándékosan ugyan, de hozzájárult a PSZ nacionalistáinak térhódításához.

Gyakran mindent csupán magyar szemmel nézünk, és amikor valami olyat állítunk, amiről meggyőződésünk, hogy igaz, nem törődünk azzal, hogy olyan érvekkel éljünk, és azokat olyan szavakkal fejezzük ki, amelyek partnerünket is meggyőzik. Empátia nélkül a dialógusnak nincs esélye. Ez az empátia, illetve a bizalom nem helyettesíthető semmiféle protokoll-udvariassággal, főként pedig nem engedi meg a kényes problémák megkerülését (mint az eddig a román–magyar párbeszéd-kísérletek nagy része esetében történt).

Előítélet, indulat nélkül, érvekre támaszkodva kell újra és újra kezdeni a párbeszédet minden problémánkról, és éppen azért nem szabad megsértőd-nünk és félbeszakítanunk a dialógust, mert a mi közösségünk van veszélyeztetettebb helyzetben. Ideje, hogy rájövjünk: a mai román közéletet nem csupán nemzetiségi kérdésekben jellemzi felületesség és intolerancia. (Például a Vatra kolozsvári sikerét megakadályozhattuk volna, ha a város lakosságának

* Az Antall-kormány kizsákdapárti hadügyminisztere.

csupán 2%-át következetes román–magyar dialógussal meggyőzzük annyiról, hogy nem vagyunk veszélyes, esküdt ellenségeik.)

Legyünk őszinték, van-e jogunk a román–magyar dialógus dökögése miatt kétségbeesni, amikor a magyar–magyar dialógus is megszűnőfélben van? (Gondoljunk a MISZSZ-szes fiatalok és az idősek generációja, a platformosodás és az egység híveinek, a „radikálisok” és „méréskeltek” konfliktusaira.)

Szomorú, de tény, hogy a romániai magyarság sorsa igenis attól függ, akad-e 10–20–50 olyan román értelmiségi, aki szeret bennünket, vagy legalábbis átérzi problémáinkat. Egész pontosan: sorsunk alakulása attól függ, sikerül-e a jövőben (nem feltétlenül a közeljövőben) ennek a kis csoportnak elsősorban az ellenzéki pártokra, másodsorban a közvéleményre olyan befolyást gyakorolnia, amely a toleráns, demokratikus Románia megszületését lehetővé teszi.

Utópiának tűnik. De emlékezzünk vissza, hány német értelmiségi akadt a 30-as években, aki nyíltan szemben állt a fasiszta előretöréssel. Kevesen voltak, nem sokkal többen mai román barátainknál, de mégiscsak ők teremtették meg és formálták az 50-es évek demokratikus Nyugat-Németországának szellemi arcélét, s ez vezetett többek között a német–francia megbékéléshez. De a politikai szempontot és célszerűséget mellőzve is súlyosnak érzem a „román, de rendes” típusú kijelentésekben megnyilvánuló mentalitást. Erkölcsileg elfogadhatatlan, hogy egy megalázott kisebbség azokat a kliséket használja, mint elnyomói. Akármilyen veszélyben vagyunk is, szégyellem, hogy olykor mi is a román nacionalisták szintjére süllyedünk.

Sütő András szerint az RMDSZ mulasztása, hogy nem tudtuk megszerezni a nemzetközi támogatást. Állítása szerint „alig létezik olyan néptöredék, amelyről a Nyugat ne tudna többet, mint rólunk”.

Az utóbbi két évben számos külföldi politikussal, diplomatával, politológussal, újságíróval, emberjogi harcossal beszélgettem. Két hónapot töltöttem az Egyesült Államokban, ahol informáltam és informálódtam. Épp az ellenkezőjét tapasztaltam. Rengeteget tudnak rólunk. Részletesen. De az is tény, hogy nem játszunk olyan „fontos” szerepet, mint szeretnénk. Szomorú, de természetes állapot: akármilyen veszélyeztetett helyzetben vagyunk is, egyelőre nem „kelhetünk versenyre” (szerencsére) a kurdokkal, a volt jugoszláviaiakkal, a Nagorno-Karabahban élőkkel és így tovább. És különböző geopolitikai és gazdasági megfontolásból ezekért a kisebbségekért, népekért sem sokat tett a Nyugat.

Azt képzelni, hogy ha az RMDSZ sikeresebb külpolitikát folytatna, lényeges változás következne be: merő illúzió. A mai román hatalommal kapcsolatban Nyugaton semmiféle illúzió nincs. De él az a meggyőződés, hogy az erő-

teljesebb nyomásgyakorlás esetén a mostani hatalom a teljes elszigetelődést vállalva nyíltan fasiszta diktatúrát vezetne be. Tehát az egyetlen, ami segíthet, a visszafogott nyomásgyakorlás és az apróbb támogatások valamiféle egyvelege. A cél: időt nyerni, lehetővé tenni, hogy az ellenzék megerősödjön, és képes legyen a választásokat megnyerni. Tehát inkább eltérnek egy kompromisszumokra hajló féldiktatúrát, mintsem hogy türelmetlenségükkel akaratlanul is a totális önkényuralom bevezetését segítsék elő. És ismerjük be, igazuk van. A politika nem vágyakkal, ideálokkal foglalkozik, hanem reális lehetőségeket latolgat. A román ellenzék ereje és minősége egyelőre nem kínálja a demokratikus alternatíva lehetőségét. Így hát ezt a kérdést sem lehet külön kisebbségi ügyként kezelni.

Még soha nem volt olyan részben- vagy teljes egészében diktatorikus állam, mely külföldi nyomásra demokratikus jogokat adott volna a kisebbségeknek. Ami az RMDSZ külföldön folytatott propagandáját illeti, minden külföldi tárgyalópartner rendkívül érdeklődő, figyel a jogsértéseket feltáró részletes, tényszerű, dokumentált beadványokra, de a patetikus, lirizáló, panaszos felhangok elriasztják őket. Amikor pedig hetven év folyamatosan kisebbség-ellenes jogsértéseiről hallanak, hűvössé, tartózkodóvá válnak: két nemzet, illetve egy nemzet és egy kisebbség történelmi viszályaiban nem hajlandók döntőbíráskodni, ám a mai kormány törvénysértései ellen annál inkább fellépnek.

Sütő András félti az erdélyi magyarság egységét a platformosodástól: „ha egy várat ostromolnak [...] nem a platformról kell tárgyalni, hanem a védekezés módszereiről” – írja. A probléma viszont az, hogy az RMDSZ-ben ma különböző embereknek, csoportosulásoknak éppen a „védekezés módszereiről” van eltérő véleményük: az egység csupán jelszó, és csakis mesterségesen, tekintélyuralmi parancsra lehetne újjáteremteni.

A platformosodás hívei viszont úgy vélik, hogy ha a „védekezés módszereiről” minden létező csoport – vállalva ideológiai hovatartozását – egyenlő eséllyel fejthetné ki véleményét, akkor, ha véleménybeli egység nem is, de egy konszenzuson alapuló összefogás talán elérhető lenne.

A platformosodás hívei éppen attól félnek, hogy ha egy csoport vezető pozícióba kerül, a „szent egység” nevében a saját „védekezési módszereit” kényszeríti rá az egész RMDSZ-re úgy, mint ahogy eddig történt. Ez esetben pedig a jelenlegi feszültségek, nézeteltérések, viszályok, versengések az RMDSZ széteséséhez vezetnének. Inkább összpontosítsuk erőinket elérhető „kis lépésekre”, mintsem a nagyokról álmodozva egyhelyben topogjunk.

A szélsőjobb és a szélsőbal összefogása–azonossága

Amerikai Magyar Népszava / Szabadság, 1992. április 3., április 10.

Újra és újra kijelentem – hiába –, hogy a romániai helyzet elemzéséhez, a lehetséges fejlemények kiértékeléséhez nem a „normális”, vagyis megszokott ideológiai, gazdasági vagy más érdekeket kell elsősorban figyelembe venni, hanem a lélektani, sőt a tömegpszichózis jellegű megnyilvánulásokat.

Botoşani Ceauşescu-időkbeli polgármestere, PSM-tagként (a Román Kommunista Párt utódalakulata) jelölteti magát polgármesternek. Peche van: a PSM-t illegálisnak nyilvánítják. Sebaj. Másnap feliratkozik a România Mare jelöltlistájára. Csíkszeredában a Nemzeti Megmentési Front és a Vatra Românească közös listáján szintén PSM-tagokat fedezünk fel. Ilyen nyílt összefogás – illetve gyakorlati azonosság, közös identitás – kommunisták és fasiszták között, mint a mai Romániában, történelmileg precedens nélküli jelenség.

• *A fenti megállapítás ma már felületes leegyszerűsítésnek minősül azért, mert sem a PSM, sem RKP – legalábbis az 1960 utáni korszakot tekintve – nem volt igazi kommunista szerveződés, hanem „nemzeti kommunista”, azaz vasgárdista jellegű, a szélsőségesen nacionalista elemeket keverte a sztálinizmus ideológiájával és gyakorlatával. És fordítva, a PRM-ről sem lehet egyértelműen kijelenteni, hogy fasiszta alakulat. Talán a leghelyesebben így lehetne mondani: a PSM közelebb állt az RKP 70-es években követett ideológiai vonalához, míg a PRM nyíltabban idegengyűlölő eszmeiségű. Voltaképpen csupán hangsúly- és stílusbeli különbségekről van szó.*

Az *Europa*, ez az agresszív antiszemita-nacionalista hetilap a választásokon az USD-t (a baloldal demokratikus unióját) támogatja. Az Unió választási fel-

hívásának egyik jellemző frázisa: nem fogunk hajbókolni a külföld előtt! – amely ócska sztálinista jelszó, újabb bizonyítéka (amennyiben erre még szükség van) annak, hogy Romániában, az úgynevezett volt kommunisták körében, még 1992-ben sem jelent meg egy legalább reformkommunista-reformszocialista jellegű megújulás-mentalitás. Csupán begyepesedett agyú, opportunistá-sztálinista apparatcsikokról van szó. Jellemző rájuk (és az egész RKP történelmére), hogy amennyiben hajlandók változni, elvtársaiknak tekintik a fasisztákat, a vasgárdistákat, de Dubcek, Nagy Imre vagy Gorbacsov csupán árul a szemükben. Még Kádár János hatvanas évekbeli reformjaitól is hideglelésük támad.

Lássunk egy jellemző, sokat eláruló idézetet az *Europa* 1992/3-as számából: „Megkaptuk a Drobeta-Turnu Severin-i, börtönben ülő fiatalember levelét. Levele megrázó! Önt csupán a munkanélküliség kényszerítette a bűn útjára! Lám, hova is vezet a vad gazdasági liberalizmus! Mindenesetre nem Iliescu elnök adott parancsot a munkások elbocsátására...” A szöveg a vulgármarxizmus sztálini továbbkorecsosítása. A bűnözés egyetlen oka a kapitalizmus igazságtalansága – azaz a munkanélküliség. Másrészt egyértelmű a felhívás: deklasszált lumpenelemek, ne szégyelljétek bűneiteket! Mi megértünk titeket, számítunk rátok, szeretettel várunk sorainkba...

Az is figyelemre méltó, hogy miközben mind az *Europa*, mind a *România Mare* vadul ellenzi az utolsó két év reformjait és támadja Petre Romant, aki ezeket – bármennyire felemás módon, de – végrehajtotta, Iliescu elnöknek felajánlják a békejobbot és támogatásukról biztosítják. Óriási az ellentmondás, ugyanis e lapok és mozgalmak nyíltan gyászolják, illetve rehabilitálják Ceaușescut. Iliescu elnök nem éppen a reformok híve, de Ceaușescu bukásához talán némi köze csak volt.

További jellemző adat az *Europa* 1992/3-as számából: a lapban három Líbia és Khadafi-barát cikket találunk. Újabb bizonyítéka annak a ténynek, hogy ezt az újságot – illetve mozgalmat – a Securitaténak az a szárnya támogatja, amely szoros kapcsolatban áll az arab terrorista mozgalmakkal. És ez a kapcsolat nem csupán „elvaráti” jellegű: komoly érdekek, pénzek, üzletek kötik össze őket.

Ugyanazon az oldalon egy újabb Ceaușescut rehabilitáló cikk – ezúttal a pánrománság fogalmának bevezetésével: „Mihai Viteazul, Tudor Vladimirescu, Nicolae Ceaușescu – mindhármójuk halálát az árulás okozta. Nemzetidegen erők érdekében, nemzetidegen erők parancsára gyilkolták le őket. Mindhárman a pánrománság gondolatát vallották. Mindhárman oltyánok voltak, és mindhárman Târgoviștén pusztultak el” – írja a lap.

Kiestünk a történelemből. Kommunistaink kezét nyújtottak vasgárdistá-

inknak, megpróbálják ötvözni Sztálin és Hitler ideológiáját, de a reformkommunizmus (illetve neofasizmus) nem érdekli őket. Liberálisaink (pardon: nemzeti liberálisaink!), parasztpárti kereszténydemokratáink a húszas-harmincas évek nagyromán monarchiájának a bűvkörében élnek. A közben eltelt ötven év eseményeiről, Európa és főleg a szomszédos országok fejlődéséről, a mai modern liberalizmusról, a mai kereszténydemokráciáról még nem hajlandók tudomást venni. E pártok részben retrográd, részben anakronisztikus erők – attól függetlenül, hogy a mai hatalomhoz képest még mindig megváltásnak tűnnek.

A Polgári Szövetség Pártjához sok nyitott szellemiségű fiatal értelmiségi nagy reményeket fűzött. Egy modernebb, európeéresebb mozgalmat képzeltek el. A párt vezetőségének döntése, hogy nem kötelezik el magukat semmilyen ideológia mellett, megkérdőjelezi a párt jövőjét. Sőt, kétségessé teszi alapításának értelmét is. Hisz vezetőik sohasem nyilatkoznak arról, hogy miben is akarnak különbözni a történelmi pártoktól. Ez sajnos magyarázható az általános romániai pszichózissal. Itt csak szeretet vagy gyűlölet létezik. Barát vagy ellenség. Tehát a különbözőség kinyilvánítását, akármennyire nem lényeges kérdésekben történne is, az ellenzék egységének a bomlasztásaként értelmeznék. Bírálat nincs, csak támadás. Ma persze a Polgári Szövetség Pártját modernebb felfogású, pragmatikusabb és európeéresebb emberek vezetik, mint a történelmi pártokat, de a populista tendencia sajnos tőlük sem idegen. Nem lehet tudni, hogy ha teszem azt Nicolae Manolescu és még egy-két vezető visszavonul a politikától, milyen irányba is fordul ez a felemás mozgalom.

Sok minden járult hozzá szkepticizmusom, bizalmatlanságom kialakulásához, hadd szolgáljak most egy új keletű, konkrét példával: Nagyváradon az RMDSZ 6–7 román polgármesterjelöltet tekintett számára elfogadhatónak, de nem tudott kiegyezni a Demokratikus Konvencióval. Úgy döntött, hogy saját jelöltet indít. Az első forduló eredménye: első az RMDSZ jelöltje, második a Fronté, harmadik a Demokratikus Konvencióé. Hogy az ellenzékkel való lojalitását bizonyítsa, az RMDSZ felajánlotta: a második fordulóban jelöltje lemond. Sajnos, a kétértelmű választási törvény ezt nem tette lehetővé, tehát folytatta harcát a frontossal. A Parasztpárt, a Liberális Párt és a Polgári Szövetség Pártja viszont azt sugalmazta híveinek, hogy szavazzanak a Front képviselőjére. A Szabad Európa Rádió kommentátorának szomorú szavaival élve: „Inkább egy román neokommunista, mint egy magyar demokrata.” Ez az eset erősen meg fogja ingatni a magyar tömegek (és nemcsak a tömegek) bizalmát a román ellenzékben.

Az ilyen jelenségek értékeléséhez tekintetbe kell venni, hogy az ellenzéki pártok helyi döntéshozatali hatalma elég erős. A vidéki liberális–paraszt-

párti–polgári szövetségi vezetőknek gyakran egész mások az erényeik és a hibáik, mint az országos pártvezetőknek. Câmpeanu, a liberális vezér közismerten opportunistább és nacionalistább, mint Coposu, a parasztpárt elnöke, de a helyi vezetők esetében ennek a fordítottja érzékelhető.

Apropó, helyi autonómia: a központosított nemzetállam retrográd képződés. A haladó erők a helyi autonómiák megerősödésében reménykednek. Ez elvben, elméletileg szép is, haladó is, demokratikus is. De úgy tűnik, hogy a közeljövő Romániájában még ez sem megoldás. Ugyanis a helyi önkormányzatnak nagyobb hatalma, mozgástere lenne, mint eddig volt. De a következő négy évre megválasztott helyi tanácsokat zömével sötét, korrupt, reakciós, nacionalista volt pártaktivistácskák töltik majd be. Hogy mire használják hatalmukat, az előre látható. A bukaresti központi hatalommal szemben nincsenek illúzióim, de ők legalább volt elit pártaktivisták. Tudják, meddig lehet feszíteni a húrt anélkül, hogy a Nyugat túlságosan is felhördülne. Néha zsarolni is lehet őket emberjogi ügyekben. Ezentúl mosolyogva vonhatják meg a vállukat. Már el is képzelek egy így hangzó választ: „Önöknek teljesen igazuk van. Szomorú és helytelen, hogy minden magyar iskolát megszüntettek Kolozsvárott (vagy Marosvásárhelyen stb.), de sajnos nekünk semmi lehetőségünk ezen változtatni. Ez a demokratikusan megválasztott helyi önkormányzat döntése.”

Újra és újra kijelentem – hiába –, hogy a romániai helyzet elemzéséhez, a lehetséges fejlemények kiértékeléséhez nem a „normális”, vagyis megszokott ideológiai, gazdasági vagy más érdekeket kell elsősorban figyelembe venni, hanem a lélektani, sőt a tömegpszichózis jellegű megnyilvánulásokat. Aki a România Maréra vagy a Vatrára szavaz, annak döntése logikus, könnyen magyarázható: az illető nacionalista, számára a nemzet és a nemzetállam a központi érték, és minden, ami ezt, úgymond, veszélyezteti – a más identitású csoportok, a kisebbségek –, az ő szemében ellenség. Ez koherens (bár számomra gyűlöletes) világvélemény, illetve politikai opció. Aki a kommunistákra, a liberálisokra, a kereszténydemokratákra szavaz – azt is értem, döntése minden további nélkül értelmezhető.

De mivel magyarázhatom azoknak a motivációját, akik még ma is a Frontra szavaznak? A Front tagadhatatlanul elmélyítette a gazdasági csődöt. És ezt még populista demagógiával sem tudták kimagyarázni. Megdöntötték a Ceaușescu-rezsimet, a diktátort legyilkolták, de rendszerét csupán minimális mértékben kozmetikázták. Semmiféle világnézeti identitásuk, hovatartozásuk nincs. Szociáldemokráciát emlegetnek, és nacionalista uszítást folytatnak. Reformokról beszélnek, de csak a butikok szintjén privatizálnak – bár varázsszavuk a *piacgazdaság*. Két úgynevezett „karizmatikus” vezetőjük van, és ők hónapok óta egymást pocskondiázzák.

És Románia választóinak egyharmada mégis rájuk szavaz. Hogyan is lehet ezt ideológiai-gazdasági terminusokkal magyarázni? Egy magyarázat marad: a pszichózis. 1989 decemberének az emléke. Ők jelentek meg a képernyőn, és a több napi lövöldözés után ők „tettek rendet”.

Lássuk, a Nagy-Románia Pártnak milyen szándékai vannak. Vadim Tudor így nyilatkozik február 12-én, a *Curierul Național* napilap munkatársának: „A kulcs* viszonylagos sikere nem a parasztpártiak vagy a liberálisok érdeme, hanem két fontos pártvezér, Petre Roman és Radu Ceontea, a Front, illetve a Vatra vezetői által folytatott katasztrofális politika eredménye. A PRM kötelességének tekinti, hogy bármi áron kitépje a zászlót ezeknek a műkedvelőknek a kezéből, és az általános választásokra *Partidul Național* (Nemzeti Párt) névvel megteremtse egy nagy szövetségnek az alapját.” Vajon mekkora esélye van ennek? Petre Roman – bár még vannak tartalékai – eltávolítása lehetséges. Az elnökség és a titkosrendőrség vezeterei ellene küzdenek. Radu Ceontea pártja országos szinten vereséget szenvedett, pártjában hónapok óta dúlnak a klikkek-frakciók közti harcok. Azok a helyi Vatra-szervezetek, amelyek sikeresen szerepeltek a választásokon (többek között Kolozsváron), különösen feszült viszonyban vannak a vásárhelyi központtal. Tehát Ceontea bukása sem kizárt. De az, hogy egy olyan „kemény” fiú legyen az utóda, aki Vadim Tudorral kiegyezik, elképzelhetetlen. Párton belüli ellenfelei (például a kolozsváriak) éppen a rafináltabb, mérsékeltebb vonalhoz tartoznak, sértődöttek, sőt irritáltak ismételtetik: mi nem vagyunk fasiszták! A PRM nekik is „büdös”.

A Front Petre Roman-féle szárnya, bár cinikus és elvtelen, de miután vezérüket naponta lebüdösztették, nem vállalhatja a koalíciót. A Front Iliescu-féle szárnya is csupán kétségbeesésében (a választási bukástól való félelemben) vállalná azt. Tudják, hogy bár ez a koalíció biztosítaná a választás megnyerését, a Front további bomlását, széthullását nem tudná megakadályozni. Nyugat felé pedig nyílt kihívásnak számítana, következménye az ország tudatosan vállalt elszigetelése lenne. Feltételezhető, hogy Iliescuéknak ez mégsem áll érdekében. Ám tévedés azt feltételezni, hogy felismerik saját érdekeiket. Hiszen pár héttel a sikeres választások után – amikor már nem volt félnivalója – a párt megengedte magának a *Mineriada*, a bányász-pogrom luxusát. Vagyis kiszámíthatatlanok.

Mi történik az általános választásokon a Demokratikus Konvencióval, az ellenzék egységével? Nyilvánosan mindenki az egységet élteni, de a sűrűn hangoztatott jelszavak mögött jogos kételyek lapulnak. Az ellenzék vezetőinek

* A Demokratikus Konvenció választási logója.

személyes ambícióitól eltekintve (bár ezt nehéz megtenni, lévén gyakran ez a fő szempont), hogyan tudnának osztozkodni a közösen nyert parlamenti mandátumokon? Nincs semmilyen objektív kritérium, olyan közvélemény-kutatás például, mely felelhetne arra a kérdésre, hogy a szavazatok milyen arányban oszlottak meg a Parasztpárt és a Liberális Párt stb. hívei között. Sajnos, az RMDSZ-nek is komoly oka van a bizalmatlanságra, noha elvben érdekében áll az ellenzék egységének fenntartása. Azonban bizalmas és félbizalmas beszélgetésekben mindenki elsősorban Câmpeanu, illetve a PNL politikáját kérdőjelezi meg: Câmpeanu elnök oportunistamusa és ambíciói közismertek.

Ha a Demokratikus Konvenciónak valóságos esélye lenne a győzelemre, Câmpeanu benne maradna, és félig-meddig az ellenzék vezérének a szerepében tetszelegne. De ennek nem nagy a valószínűsége, így nem is teszi ezt. Ha viszont külön indul a választásokon, elég komoly sikerre számíthat: körülbelül 15%-ra. Ebben az esetben (csakis ha külön, nem az ellenzékkel társulva indul), a Front – amely feltehetőleg kb. 30%-ot ér majd el – komoly pozíciót ajánlhat fel neki egy koalíciós kormányban. És tulajdonképpen igaza is van. Mintsem hogy a Front kétségbeesésében a Vatra Româneascăval és a Nagy-Románia Párttal kényszerüljön szövetségre lépni, az országnak is jobb, hasznosabb lenne egy ilyen se színű, se szagú oportunistákból álló kormány. Persze, ez lényegileg semmit sem fog megoldani, de legalább a nagy válságot – illetve a teljes (esetleg katonai jellegű) diktatúra bevezetését – elodázza.

A romániai magyarság esélyei szorosan összefüggnek az ország általában vett esélyeivel. De azért vannak sajátos jelei is. És ezek nem túl biztatók. A Demokratikus Konvención belül egyre feszültebb a viszony az RMDSZ és a román pártok között. Sok román ellenzéki politikus tehernek érzi a szövetséget. Szerintük sokkal nagyobb győzelmet arattak volna, ha a magyarokkal való együttműködés nem „kompromittálta” volna őket.

A Besszarábiában kialakult helyzettel kapcsolatban a Demokratikus Konvenció olyan agresszíven nacionalista és a diplomáciai udvariasságot, alkotmányos jogokat semmibe vevő nyilatkozatot tett közzé, amelyet az RMDSZ nem írhatott alá. Ezt is ilojalitásnak könyvelték el. Természetesen az RMDSZ bizalma is megrendült román partnereiben, és inkább a forma kedvéért maradt egyelőre a Demokratikus Konvenció tagja. Pedig politikusainknak fel kellene ismerniük, hogy akármilyen nehéz is vállalni és fenntartani ezt a szövetséget, mégiscsak ez az egyetlen esélyünk. Ha ez is megszűnik, mind a román hatalomtól, mind a román ellenzéktől elszigetelődünk, és elképzelni sem tudom, milyen esélyeink lennének jogaink kivívására. Vezetőink közül többen egyedül a Nyugat, illetve Magyarország támogatásában bíznak. Ez szerintem illúzió.

Az RMDSZ belső válsága tovább bonyolítja a helyzetet. Több csoport küzd egymással, egyre inkább elzárkózva a párbeszédétől és a kompromisszumtól. Eddig főleg az úgynevezett mérsékelték és az úgynevezett radikálisok közt folyt a vita. Most viszont a platformosodás hívei közt dúl a harc. Rendkívüli RMDSZ-kongresszust hívtak össze, valószínűleg májusban tartják meg.

E csoportok közti viszály túl bonyolult ahhoz, hogy pár sorban jellemezhessem a motivációkat, hiszen ebben a vitában ideológiai elképzelések keverednek egyszerű, egyéni ambíciókkal, néha politikai kalandorsággal. Aki e feszültségek megjelenését, illetve elmérgesedését két éve közlőről követi, az sem igazodik el egykönnyen, különösen, hogy mindkét fél a teljes igazság egyedüli képviselőjének képzele magát.

De nem az a lényeges, hogy e csoportok közül melyiknek miért és hány százalékában lehet igaza, hanem egyszerűen az, hogy az RMDSZ amúgy is kisszámú aktív politikusai megosztottak, körükben a kompromisszum már elképzelhetetlen. Tehát vagy győz az egyik csoport és kiszorítja a másik híveit a politikai életből, vagy rövidesen két rivális RMDSZ születik. Mindkét változat rossz. Választhatunk.

Összefoglalva: bár a marosvásárhelyi pogromhoz hasonlítható esemény nem történt, és rövidtávon ilyesmi nem is várható, kilátásaink mégis rosszabbak, mint két évvel ezelőtt voltak, részben a román ellenzékkel való együttműködés dőcögése, részben saját belső megosztottságunk miatt.

Két választás között

Kapu, 1992/4, április

Két évvel ezelőtt egyértelműbb volt a helyzet: ott, ahol nem voltak véres események 1989 decemberében, a Front könnyen győzött, ott, ahol volt valami spontán forradalomféleség, viszonylag erősebb volt az ellenzék.

Mostanra a mostani parlament dönt a választások időpontjáról. És ha őszre halasztják, közbejön a nyári parlamenti szünet, melyre kormánypárti és ellenzéki képviselő egyaránt fizetést kap. Tehát egyiküknek sem érdeke a sietség.

Pár hete zajlottak le Romániában a helyhatósági választások, és eredményeiből próbáljuk megjósolni esélyeinket az általános parlamenti és elnökválasztásokon. Normális körülmények között az általános választások júniusban esedékesek. De a jelenlegi helyzet alapján úgy tűnik, hogy ezekre most nem kerül sor, így aztán azon sem csodálkoznánk, ha őszig halasztódnának. Ennek fő oka nem annyira a politikai érdek, mint az a banális tény, hogy végső

Helyhatósági választások

Többször próbáltam írásban, szóban felhívni a figyelmet arra, hogy Romániában az események, prognózisok, feszültségek elemzésében az első szempont a különféle pszichózisok, és nem az érdekkülönbségek, illetve erőviszonyok figyelembevétele. Más szóval (marxista terminológiával), a szubjektív elemek fontosabbak az objektív elemeknél.

De a szubjektív elem – megbízható közvélemény-kutatás hiányában – felmérhetetlen, vagyis minél több részigazságot, tény, véleményt ismerek meg, annál kevésbé értem az egészet. Annál kevésbé merek jóslni. Február 9-én másfél órát álltam sorba csak azért, hogy szavazhassak. Megdöbbsentem mindazon, amiket a körülöttem állók beszéltek. A választók nagy része telje-

sen szkeptikus, sem a hatalomtól, sem az ellenzékétől nem vár semmi jót. A szó szoros értelmében ötletszerűen fog szavazni, az utolsó percben dönt. Ez eddig teljesen érthető, logikus. A hatalomban csalódott, az ellenzék populista, demagóg propagandája nem győzte meg. Tehát nem szavaz egyértelműen sem valakik ellen, sem valakik mellett. De akkor miért állnak másfél órán át sorba? Miért nem ülnek otthon? Számomra ez felfoghatatlan. Pedig ez a leglényegesebb kérdés. Hiszen ezek a félretájékoztatót, csalódott emberek fogják eldönteni a választások végeredményét.

Az átlagos választó bizalmatlansága, tájékozatlansága teljesen normális. A kampány hangvétele minden eddigi populista, demagóg komolytalanságon túltett. A Szabaddemokrata Párt elnöke ilyeneket ígér például polgármesterre választása esetén: mindig lesz meleg víz minimum 25 Celsius fok a lakásokban, minden boltot magánosít, az öregek otthonaiban nagyobb luxus lesz, mint most az elsőosztályú szállókban, nem látni majd több részeg embert az utcán és végül – megszűnik a bűnözés és bezárják a börtönöket.

A Front népszerűsége csökkent, ez igaz, de a jelenséget általában túlértékelik. Erejét főleg a civilizáltabb nagyvárosokban veszítette el. És ott sem teljesen. Egyébként ilyen gazdasági helyzetben egy kitűnő szakértőkből álló kormánypárt is megbukna, hisz csodát senki sem tud tenni, tehát a Front erejének csökkenése, ami még nem azonos a bukással, természetes, várható jelenség volt. Az viszont szomorú tény (és erre kevesen figyeltek fel), hogy a Frontban csalódottaknak csupán csekély része támogatja a Demokratikus Konvenciót. A többség vagy semleges (nem is szavazott), vagy a szélsőséges, félfasiszta-félkommunista pártokat támogatta.

Megyéenként más és más a politikai képlet. Két évvel ezelőtt egyértelműbb volt a helyzet: ott, ahol nem voltak véres események 1989 decemberében, a Front könnyen győzött, ott, ahol volt valami spontán forradalomféleség, viszonylag erősebb volt az ellenzék. Mára a képlet bonyolultabbá vált. Temesváron, a „forradalom” szülővárosában, várható volt az ellenzék győzelme. De ha figyelemmel elemezzük a százalékokat, látható, hogy ez a „győzelem” rendkívül szerény, politikailag tán inkább vereségként értelmezhető. A szavazóknak ugyanis csupán a 60%-a támogatta a Demokratikus Konvenciót, és ami még súlyosabb, a szavazásra jogosultaknak csupán a 60%-a fáradt el az urnáig. Tehát Temesváron nem annyira az ellenzéki hangulat, sokkal inkább a közömbösség, a szkepticizmus, a kilátástalanság uralkodik.

Ahhoz képest, hogy milyen támogatásban részesültek a hipernacionalista pártok a hatalom, illetve a média részéről, az egész országot véve figyelembe, vereséget szenvedtek. A Regátban a PUNR 1% körül forog, a PRM 6–7 % körül. Szomorú, de rosszabb is lehetett volna. Elvégre a franciák a kormány

és a sajtó támogatása nélkül, spontán módon, kevesebb manipulációval is tömegesebben támogatják Le Pent, mint a románok Vadim Tudort.

A következő négy évben a helyhatóságokat az ország nagy részében nem a „mieink” fogják uralni, de (legalábbis a városokban) az ellenzék emberei is majdnem mindenütt jelen lesznek. Az egymással vetélkedő, sőt ellenséges pártok képviselőinek jelenléte egymás mellett a tanácsokban megnehezítheti e testületek működését, de a korrupciót is fékezni fogja. Nálunk a korrupciónak maffia jellege van: bizalomra, összjátékra épül. Nos, ez a csapatmunka most lehetetlenné válik. Mindenki mindenkitől félni fog, nehogy feljelentse. Teszem azt, egy vatrás tudatában van, hogy RMDSZ-es „kollégája” figyel, és alig várja, hogy feljelenthesse kétes üzemeiért, és, legyünk őszinték, ez fordítva is éppúgy érvényes lesz.

• Tévedtem, mindenki mindenkivel összejátszott, sem az „ideológiai”, sem az „etnikai” megkülönböztetés nem működött. Közösen loptak, románok és magyarok, liberálisok és vasgárdisták, békésen, egymással szolidarizálva. Talán erre kellett volna alapozni az interetnikai megbékélést? Lopjunk közösen!

No, de a helyhatósági választások eredményének legnagyobb jelentősége az, hogy végre megpróbálhatjuk megjósolni, mi is fog történni az általános választásokon.

Ezekon a választásokon sok kis disznóság történt ugyan, de lényegileg mégiscsak tükrözik a lakosság politikai opcióit. Az általános választásokon majdnem kizárt az ellenzék győzelme, illetve csak akkor következhetne be, ha egyrészt az Iliescu–Roman-csoport harca tovább folytatódna patthelyzetben, másrészt, ha a Front nem lépne szövetségre a szélsőséges pártokkal. De ha megtenné, az politikai öngyilkosság lenne.

Illúzióktól a szkepticizmusig?

Amerikai Magyar Népszava / Szabadság, 1992. április 17., 24.

Itt maradni azzal a feltételezéssel, hogy gyermekeink, unokáink is a gyűlölet légkörében fognak élni – önsanyargatás.

Hónapok óta egyre ritkábban vagyok képeses ími. 1989 decemberében, a nagy remények napjaiban, negyvenhárom évesen próbáltam először a nyilvánosság előtt kifejteni véleményem. Egy éven át zökkenőmentesen ment, hisz naiv módon hittem a ma-holnap beköszönő gyökeres demokratikus változásokban. És hittem, hogy ezt a folyamatot a publicisztika és az utcai tüntetések egyaránt siettethetik.

Csalódásaim 1990. december végén, a forradalom egyéves évfordulója körül kezdtek felhalmozódni, naiv optimizmusomat mély pesszimizmus követte. Ekkor már egyre ritkábban mertem nyilvánosan megszólalni. Magánügy? Úgy érzem, nem. Ebben az időszakban, kissé visszavonulva a közélettől, talán sikerült problémáinkról és lehetőségeinkről valóságosabb képet kialakítanom. Ehhez azonban sok illúziótól kellett megszabadulnom. A fő gond nem is ez volt, hisz valamennyien kénytelenek voltunk lemondani illúzióinkról, hanem az, hogy ellen tudok/tudunk-e állni annak a lélektanilag egyébként természetes következménynek, mely az illúziókkal való leszámolást általános szkepticizmusba, reménytelenségbe, a kiúttalanság érzésébe fullasztja.

1989 Kelet-Európájának illúziója – és a valóság

A kommunista uralom összeomlott; jön a szabadság, jólét, polgári demokrácia, tolerancia (nemzeti türelem is!). Ünnepeztük a nemzeti függetlenség, önrendelkezés megszületését és nem számoltunk azzal, ami Jugoszláviában már bekövetkezett és a volt Szovjetunióban valószínűleg most kezdődik. Holott számolnunk kellett volna, ám euforikus örömeinkben – hogy vége a bolsevik

diktatúrának – nem elemeztük a veszélyeket. A történelem nem ismétli önmagát, minden párhuzam viszonylagos. Mégis emlékeztetnék a baloldali, liberális és általában a demokratikus nemzetközi közvélemény naiv ujjongására, amikor 30–40 évvel ezelőtt a gyarmatok sorra visszanyerték függetlenségüket. Történelmileg szükséges, pozitív fejlemény volt, de az elkövetkező évtizedekben a volt gyarmatok sorra primitívebb, sőt groteszkebb minidiktatúrákká változtak, mint azt valaha is képzelhette volna bárki. És megszületett a harmadik világ, amely nemhogy apró lépésekkel fejlődne a jólét és a demokrácia felé, hanem következetesen éppen az ellenkező irányba halad.

Nem kell jóstehetség ahhoz, hogy a volt Szovjetunió ázsiai (főleg muzulmán vallású) köztársaságainak hasonló jövőt jósoljunk azzal a különbséggel, hogy „szent” háborúik jobban, modernebbül felszerelt és kiképzett hadseregekkel fognak lezajlani. A volt szovjet köztársaságok közül polgári demokratikus hagyományok egyedül a balti államokban léteztek, de a kisebbségekkel szembeni toleranciára ott sincs remény.

1990 Romániájának illúziója

Amikor rájöttünk, hogy a Front elsikkasztotta a forradalmat, körülnéztünk, és úgy tűnt, a volt szocialista országok valóban a polgári demokráciát választották, méghozzá békés úton – ám Románia és Albánia kivétel. Románia a térség egyetlen országa, melynek urai dacolnak az általános európai irányvonalal – a történelem irányával. Ez anakronizmus, mondtuk, tehát rövid, átmeneti jelenségről van szó: különböző belső és külső, politikai, gazdasági, társadalmi folyamatok valósággal vonszolni, tuszkolni fogják Romániát Európa felé.

A belső folyamatok gyengesége közismert, a külsőké kevésbé. Felvetődik a kérdés, milyen mértékben anakronisztikus a mai Románia. Nos, ha a Ceaușescu-rendszer a kommunizmus groteszk *ad absurdum* kiadása volt (persze már fasiszta elemekkel megtűzdelve), a mai Iliescu-rendszer az Európában *létező* nacionalista, populisták irányzatok szélsőséges, már-már karikírozott balkáni elemekkel megtűzdelte példája.

Elméletileg a pár évvel ezelőtti kelet-európai viszonylagos prosperitás, (vihár előtti) csend idején több lehetőség volt Romániát a KGST-n, a Varsói Szerződésen és más nemzetközi testületeken keresztül befolyásolni, mint ma. A mai Nyugattól – az iraki háború, a jugoszláviai események után – nem várhatunk semmit, és bizonyos mértékben igaza is van. Hisz mi is a bányászjá-

rás vagy a marosvásárhelyi pogrom Dubrovnikhoz képest? Bármennyire is fáj nekünk a Bolyai Egyetem nemléte, ugyan mit jelent ez a világpolitikában, amikor különböző kisebbségek tömeges lemészárolása folyik rendszeresen – elég itt csupán a kurd helyzetre gondolnunk.

1990 első felében, különösen a világsajtó számára, Románia nemzetközi értelemben fontos volt – vagy legalábbis így tűnt. Később ez megszűnt. És ez kivételesen nem a rezsim bűne, vagy csak kis mértékben az: olyan feszültségek, veszélyek jelentek meg a Szovjetunióban és Jugoszláviában, amelyekkel mi, szerencsére, nem versenyezhetünk. És ha a Romániában hatalmon levő réteg teljesen demokratikus lenne, sőt, jó szakemberekből állna, komolyabb külföldi segítségre számítani akkor is illúzió lenne. A Nyugatnak nincs elég tőkéje ahhoz, hogy mindenkin segítsen, és most érthetően egy exszovjetunióbeli, kiszámíthatatlan következményekkel járó robbanás megakadályozása a legfontosabb.

A román–magyar viszony

Egyértelmű, hogy a megbékélés nem a hatalommal, hanem az ellenzékkel, illetve az „egyszerű emberekkel”, a román tömegekkel folytatott párbeszéd-től függ. A Kovászna–Hargita Jelentés tette világossá, hogy a román ellenzékkel való összefogásunk felületesebb, formálisabb jellegű és általában véve gyengébb, mint reméltük. Ez nem a mi hibánk elsősorban, de azért a miénk is. Erőteljesebb dialóguskereséssel, nyitottabb propagandával esetleg valamivel többet is elérhettünk volna.

A románsággal tulajdonképpen intézményesített kapcsolatunk nincs (nincs például román nyelvű, országos terjesztésű lapunk). Személyes, alkalmoszerű benyomásaim alapján, parlamenti tagjaink fellépése (főleg válsághelyzetekben) erősen befolyásolják a nem túlságosan elfogult átlagembert. De számos, az RMDSZ-hez közelálló magyart végleg kiábrándított az ellenzéki pártok hozzáállása. Személyesen nekem még több okom van csalódásra, kétségbeesésre, hisz tevékenységem fő célja a román ellenzékkel való egységes fellépés volt. Bevallom, nekem is illúzióim voltak. Hittem például azt, hogy a Polgári Szövetség többé-kevésbé a Társadalmi Párbeszéd Csoport gyermeke, tehát éppen azt a mentalitást kívánja átültetni a politikai gyakorlatba, amely minden populizmustól, nacionalizmustól mentes. Hát nem éppen így történt. Fájt, de nem azt a következtetést vontam le, amit egyes társaim, hogy a megbékélésre nincs lehetőség. Az út hosszabb, mint hittem. De ma is meggyőződésem, hogy más út nincs. Illetve még egy van: az erdélyi ma-

gyarság emigrációja. A külföldről várni az erdélyi magyarság megmentését – mint teszik azt Barki Éva és hívei – politikai analfabétizmus.

Sokan és túlságosan gyakran emlegetik a 70 évi jogfosztottságot, és a történelmi pártok nacionalizmusát. Ez történelmileg, de méginkább politikailag, hiba. Én a hangsúlyt nem a múlt és jelen román nacionalizmusának folytonosságára teszem, hanem a különbségekre. Mert például az, aki a húszas–harmincas években a német antiszemitizmus hagyományairól, kontinuitásáról beszélt ahelyett, hogy minden erejével és a koalíció bármely formájának segítségével a hitlerizmus ellen küzdött volna – politikai analfabéta volt. Nem lehet és nem szabad egyenlőségjelet tenni olyan 19. századi német között, aki – teszem azt – ellenezte, hogy a lánya zsidóhoz menjen férjhez és a között a 20. századbeli német között, aki milliók elgázosításában segédkezett.

Visszatérve napjaink Romániájához, biztos, hogy a történelmi pártok egy ideig még többé-kevésbé a nemzeti állam bűvkörében élnek majd, és nem fogják támogatni például a kollektív kisebbségi jogokat. Pogromra azonban nem ők uszítanak, hanem a Front–Vatra koalíció. A történelmi pártok Nyugatra figyelnek. Minden korlátoltságuk, előítéletük ellenére polgári demokratikus pártok. Változhatnak, fejlődhetnek. Bármennyire is fájnak a két világháború közötti, hozzájuk kötődő emlékeink, illetve mai következetlenségeik, szolidaritás-hiányuk (Kovácsna–Hargita Jelentés), ők a jövőbeli potenciális partnerek.

Egyesek azt állítják, hogy ezek az alakulatok „mind egyformák”, ha hatalomra kerülnének, ugyanolyan nacionalisták lennének, mint a Front. Minden ennek a fordítottját bizonyítja. Ma, kisebbségben, ellenzékben félnek vállalni a túl merész és népszerűtlen nézeteket. Hatalomra kerülve viszont túl sok érdek kötné őket a Nyugathoz ahhoz, hogy ne igyekezzenek modernebbé, toleránsabbakká válni.

Ismétem, nincsenek illúzióim. Nem akarok szépíteni. De itt maradni és ugyanakkor kizárni az igazi megbékélés lehetőségét – képtelenség. Ha a legcsekélyebb esély, lehetőség is van a párbeszédre, a megértésre, ki kell használni. Számomra más út nem létezik. Itt maradni azzal a feltételezéssel, hogy gyermekeink, unokáink is a gyűlölet légkörében fognak élni – önsanyargatás. Néha úgy érzem, hogy a megbékélés lehetetlenségének szószólói tudatosan vagy tudat alatt saját kivándorlásukat igazolják előre.

Az öncenzúra és a tabuk

Az erdélyi magyarság az utolsó két évben olyan gyűlöletkampánnyal nézett szembe, melyre tudomásom szerint egyetlen precedens létezik: a húszas–

harmincas évek Németországának antiszemita kampánya. Eddigi eredménye demoralizálásunk, lelki eltorzulásunk. Hol bagatellizáljuk, hol túldramatizáljuk a veszélyt. És a veszélyeztetettség érzésének következtében megszületett az öncenzúra. Megjelentek a tabu-témák. És ez közéletünk önmeghasonlításához, a tudathasadásos állapot kialakításához vezetett.

De hogy is kerülhetett erre sor?

A válasz roppant egyszerű, csupán figyelemmel kell kísérnünk politikusaink nyilatkozatait. Ezek túl gyakran szólnak arról, hogy ilyen vagy olyan formában sértegetik, bántalmazzák népünket, szervezeteinket, vezetőinket, őriznünk kell tehát „szent egységünket”. Ennek érdekében óvatosan kell bánnunk a bírálattal, hiszen az ellenségeink malmára hajtja a vizet. (Majdnem azt írtam, „az imperializmus malmára”). Erkölcsileg valóban súlyos dilemmába kerülsz, ha szervezetünk, vezetőink egy-egy kijelentését, lépését szeretnéd bírálni, hisz a nacionalista román sajtó amúgy is naponta becsmérli őket. Félünk, nehogy ellenségeinknek adjunk érveket, ötleteket, nehogy szervezetünk egységét bontsuk, vezetőink presztízsét kezdjük ki.

Ha a román nacionalizmus elleni harc (vagy védekezés) rövid időtartamú lenne (mint naivul reméltük), erre az öncenzúrára tényleg szükséges lenne. De hosszú távon az, hogy „nekik” is érvekkel szolgálunk, kevesebbet árt, mint az egység mesterséges fenntartása, vezetőink, szervezetünk súlyos hibáinak, gyengeségeinek elkendőzése. Vezetőink máris mártírnak érzik és hiszik magukat, és a szó erkölcsi értelmében többségük az is. A hatalom otromba támadásai erősítik ezt az érzést. De a baj az, hogy ezzel párhuzamosan kezdik „csalhatatlannak” hinni magukat. Lélektanilag ez érthető reakció, hiszen egyesek évek óta életüket is kockáztatják a közösségért. Minden kijelentésüket uszító kampány követi, és ez megerősíti őket meggyőződésükben, hogy az abszolút igazságot, a politikailag leghelyesebb eljárást képviselik. Ez viszont végzetesen leegyszerűsíti a dolgokat, sőt, politikailag is veszélyes. Más volt a helyzet a teljes diktatúra korszakában, amikor életed kockáztatásával kellett kimondanod az egyszerű igazságot, és más a parlamentben dolgozni, lobbizni, taktikázni a jelenlegi féldiktatúrában.

Akkor veszélyesebb volt, de egyszerűbb, ma egy fokkal kevésbé veszélyes, de sokkal bonyolultabb politizálni. Akkor több bátorságra volt szükség, ma több bölcsességre, politikai tudásra lenne. És sajnos azok, akik évekkal ezelőtt hősök voltak, a mai megváltozott körülmények között nem rendelkeznek feltétlenül politikusi képességekkel. Kelet-Európa-szerte tapasztalt jelenség ez. De ahhoz, hogy vezetőink politikusként kevésbé kiválóak, mint a totális diktatúra korszakában képzeltük, nagymértékben hozzájárultak mítoszaink is. Mártíroknak, csalhatatlan hősöknek ábrázolták őket, bírálóink szinte

egyenlő (volt) az árulással. Persze az utóbbi hónapokban már megjelent néhány bíráló írás, de a hosszú önmegtartóztatás, visszafojtás eredményeképpen ezek túl indulatosak, néha igazságtalanok. Vagy annak állították be őket.

Tény, hogy ezek az írások nem érték el céljukat. Nem a hibák, ügyetlenségek helyreigazítása következett, hanem épp fordítva: a klikkek egymás ellen használják fel őket. És az RMDSZ-en belüli közhangulat tovább romlik. Már-már elképzelhetetlen, hogy valaki nem klikk-érdekből kifogásol, hanem egyszerűen azért, mert elégedetlen a mai állapotokkal. Vagy mert más a véleménye. És éppen ők azok, akik „kikopnak”, vagy akiket „kikoptatnak” az RMDSZ-ből.

Az egység illúziója

A marosvásárhelyi kongresszuson még én is az egység híve voltam. Boldogan lélegeztem fel, mikor a két Géza kompromisszuma megszületett. De rövidesen felmerült bennem a kétely: vajon a jó és a rossz között, avagy a rossz és a rosszabb között választottunk? Hamar kiderült, hogy vezetőink, ebben a mesterséges, kierőszakolt egységben, energiájuk javarészét klikk-harcokra fecsérik. És a szervezet lassan működésképtelenné válik. (Kivétel a parlamenti frakció, amely pazarul szerepelt, különösen a válsághelyzetekben.)

Vajon tényleg olyan nagy tragédia lett volna, ha akkor kettészakadunk? A lényeges kérdésekben – céljainkban – úgyis egységesek vagyunk. Az egyik szervezet radikálisabb, a másik mérsékeltebb (szerintem realistább) módon, de ugyanazért küzdött volna, ráadásul külön-külön harmonikusabban, egységesebben, koherensebben, hisz az eltérő ambíciókból eredő személyes torzsalkodások száma a súrlódási felülettel együtt csökkent volna. És természetesen koalíciós partnerek lettünk volna.

Talán ha a platform-szabadságot biztosítottuk volna, megőrizhettünk volna egy reálisabb egységet. Egységet a különbözőségben. Akkor talán egy kisebb, liberális beállítottságú, nemzeti szempontból mérsékeltebb, politikailag radikálisabb frakción belül én is otthon érezném magam az RMDSZ-ben. De ezek már álmok, hisz éppen e csoport potenciális vezetői koptak ki, illetve ezeket koptatták ki szervezetünkből. Marginalizációjukat súlyos jelenségnek érzem (teljesen függetlenül attól, hogy emberileg, szellemileg közel állnak hozzám), hiszen ők, egyetemi tisztségük miatt, nem voltak potenciális vetélytársak fizetett funkciókra.

Magyarország – illúziók, tabuk

A román sajtó nagy része az ostoba vádaknak olyan mennyiségét sorolja fel naponta Magyarország és a magyar nép – anyanemzetünk – ellen, hogy megbénulunk. És önvédelemként indulatosan védekezünk a gyűlöletkampány ellen. És e védekezésben akarva-akaratlan idillikusnak képzeljük a magyarországi állapotokat. (Hasonlóan a román ellenzékiekhez, akik idillikussá szépítik a két világháború közti Romániát – részben persze igazuk van: az utolsó negyven évhez képest az viszonylag maga volt a paradicsom). Összevetjük a magyarországi és a romániai nacionalizmust, türelmetlenséget, és azt állítjuk, a magyarországi az itteninél tízszer gyengébb, ártatlanabb. És így összehasonlítva igazunk is van.

De ha nem a romániai állapottal hasonlítjuk össze – ami nem éppen az ideális mértékegység – és igazi magyar hazafiként objektíven mérlegeljük az ottani viszonyokat, minden okunk megvan a szégyenre, a kétségbeesésre. Nem annyira a nacionalizmus, hanem általában az intolerancia (a nacionalizmus ennek csupán egyik összetevője), a gyűlöletkampány miatt. Ismétlem, ez, éppen mert magyar vagyok, megdöbönt, elszégyenít.

Merem állítani, hogy a magyarországi gyűlölet- és intolerancia-kampányt a romániaiainál is súlyosabbnak érzem. Súlyosabbnak két oknál fogva. 1. Vitathatatlan, hogy Románia 50–80 évvel elmaradottabb ország a civilizáltság, a demokratikus hagyományok, az életszínvonal stb. szempontjából, mint Magyarország. 2. Romániában óriási a tét. Mai „uraink” nem csupán miniszteri széküket, hatalmukat kockáztatják. Egy demokratikus rendszerben nagy többségük életfogytiglani börtönt kockáztatna különböző „kis” ügyek, a terroristák, a marosvásárhelyi pogrom és a bányászlátogatás miatt. „Érthető”, hogy erkölcsi skrupulusok nélkül minden eszközt felhasználnak uralmuk fenntartására. De mi a magyarázata a mai magyar demokratikus hatalom és demokratikus ellenzék közötti intoleráns, gátlástalan gyűlöletkampánynak? A tét csekély, bármelyik mai MDF-es miniszter kitűnő állást kapna az MDF bukása után is, hisz mindenik jó szakember. És fordítva. Kommunista, fasiszta vagy más jellegű diktatúra veszélye szóba sem jöhet. Honnan akkor ez a gyűlölet, intolerancia és félelem?

Vihar egy pohár vízben

Amerikai Magyar Népszava / Szabadság, 1992. május 29., június 5.

**Minden lehetséges és minden ki-
számíthatatlan.**

A napi történéseket és részleteket tekintve április eseménydús, sőt szenzációs hónap volt. De ha a végeredményre összpontosítunk: az erőegyensúly kialakulására, a kilátásokra, az igazi változásokra, nos, akkor akár eseménytelennek is minősíthetjük. Csupán újabb esélyekről, lehetőségekről beszélhetünk. De ezek is mintha a pathhelyzetet fokoznák. Egyaránt érvényes ez az általános politikai helyzetre, a hatalom belső berkeiben megnyilvánuló viszálykodásokra, az ellenzék egységtörekvésére, az RMD SZ belső válságára, no és az általános közhangulatra.

De vegyük csak szépen sorjában, külön-külön elemezve a történeteket. Nehéz fába vágom a fejszemet, mivel akarva-akaratlanul kénytelen vagyok leegyszerűsíteni, elkülöníteni egymástól olyan eseményeket, folyamatokat, amelyek összefüggnek egymással.

Ráadásul még nehezebbé teszi a politikai elemzést az a tagadhatatlan tény, hogy két év alatt sem a hatalom, sem az ellenzék nem tett egyetlen lépést sem előre a politikai professzionizmus, érettség és komolyság tekintetében. Itt nem általános érdekek vagy nyíltan vállalt elvek, ideológiák ütköznek elsősorban, hanem fanatizmusra, tévhitekre, hangulatokra, érzelmekre, sértődöttségekre, személyes érdekekre, személyes temperamentumokra alapozott politikai meggondolások. E holtpontról nincs kimozdulás.

A királylátogatás

A hónap, sőt talán az utóbbi tizenkét hónap legfontosabb és legváratlanabb eseménye az 1947. december 30-án lemondott Mihály király hazalátogatása volt. Vagyis nem maga a látogatás mint olyan, hanem a lakosság reakciója. Az 1989-es decemberi „forradalom” óta még egyszer sem özönlötte el ennyi

ember Bukarest utcáit. Az az egyöntetű lelkesedés, amely a még csupán kíváncsiságból megjelenteket is megfertőzte, a legfanatikusabb monarchistákat is meglepte.

A megbízhatóbb politikai kommentátorok eddig úgy vélték, hogy bár az átmeneti időszak stabilitását a monarchia (és főleg I. Mihály személye) garantálhatná a leginkább, ez mégsem járható út, mert egyszerűen megvalósíthatatlan. A közvélemény-kutatások eredményei rendszeresen azt jelezték, hogy népszavazás esetén a lakosságnak csupán 10–20%-a szavazna a monarchiára.

Februárban a király megbízta két hívét, hogy töltsenek pár hetet Romániában és mérjék fel a terepet – vajon milyen eredménnyel járma egy húsvéti látogatás? Mindketten határozottan ellenezték a látogatást, amely – az információk szerint – a csekély számú rokonszenvező miatt kudarcba fulladna, vagy az erőszakos ellentüntetés miatt egyenesen katasztrófához vezetne. Ezt a véleményt osztotta a Parasztpárt elnöke, Corneliu Coposu is, aki szintén monarchista. Mihály ennek ellenére úgy döntött: eljön Romániába. Egyedül döntött, saját szimata, ösztöne vezette csupán. Legközelebbi munkatársait, híveit, sőt családját is csupán 24 órával, illetve hat nappal a látogatás előtt értesítette.

Híveit kétségbe ejtette ugyan a király makacssága, de megpróbálták menteni a menthetőt, megszervezték tehát a nagy látogatást.

És legnagyobb megdöbbenésükre és örömükre kiderült, hogy információik tévesnek bizonyultak.

És ez sokat mond. Ion Cristoiu, az egyik legismertebb politikai kommentátor egyik cikkében részletesen elemzi, miért is oly nehéz előre látni Romániában az eseményeket, miért nehéz politikai jóslatokba bocsátkozni. Szerinte a román lélek kiszámíthatatlan; hosszadalmas passzivitás, közömbösség után nem racionális, hanem érzelmi alapon reagál az eseményekre éppen akkor, amikor erre senki nem számít. Teljesen egyetértek vele. Élénken emlékszem 1989. december 17–20-a időszakára. Azt próbáltam megérezni, kiszimatolni, hajlandó-e Bukarest szolidaritást vállalni Temesvárral. Minden jel (az általános hangulat, villamoson elhangzott beszélgetések stb.) teljes közönyre utalt. És lám, ennek ellenére, december 21-én (és a következő napokban is) a bukarestiek százezrei vállalták, hogy életük kockáztatásával is, de megdöntik a diktatúrát.

Ez után a diadalmas királylátogatás után a királyság gondolata nem tekinthető többé naiv utópiának. De nem is könnyen keresztülvihető. Ma már – különösen Bukarestben – sokkal több híve van a monarchiának, mint a látogatás előtt. De országos viszonylatban, egy közeljövőben esetleg megrendezendő népszavazáson, még ez sem hozna többséget. A királynak szándékában

áll a közeljövőben több látogatást tenni az ország különböző vidékein. A látogatássorozat várható eredménye, hogy fél éven belül a lakosság többsége a monarchiát pártolja majd (bár fordítva is történhet, az „esemény” banalizálódik). Ez azonban távolról sem elég a sikerhez. A népszavazást ugyanis csupán a parlament írhatja ki. Az viszont elképzelhetetlen, hogy megtegye, hiszen a következő parlamentben az ellenzék a legoptimistább számítások szerint is csak 40%-ot érhet el. Önellentmondásnak tűnik, de tény, hogy sokan azok közül, akik pár nappal ezelőtt a királyt éltették, az általános választásokra esetleg el sem mennek, vagy ha el is mennek, nem biztos, hogy az ellenzékre szavaznak. (Hasonló politikai analfabétizmusnak lehettünk tanúi pár hónappal ezelőtt Szlovákiában, ahol a közvélemény-kutatások arra a megdöbbentő eredményre jutottak, hogy a szlovákok kétharmada ellene van Szlovákia és Csehország különválásának, ugyanakkor azonban kétharmada olyan pártokra szavazna, amelyek Szlovákia függetlenségéért harcol.)

A monarchia híveinek stratégiája a következő: az ellenzék nem állít elnökjelöltet, hagyja, hadd győzzön Iliescu. Utána az utca tömegtüntetésekkel kényszeríti a parlamentet népszavazás kiírására. A terv naivnak tűnik: elsősorban nem valószínű, hogy az ellenzék ezt egyöntetűen elfogadja, másodsorban a tömegtüntetések és az általános bizonytalanság eredménye kiszámíthatatlan – ám ha a tüntetések békésen zajlanak, mind a parlament, mind pedig Iliescu fűtyül az egészre.

Ha azonban összetűzésekre kerül sor, akkor valószínűbb, hogy a hatalom nem enged, nem népszavazást rendez, hanem brutálisan szétveri a tüntetőket. Ezt a helyzetet egyébként kihasználhatják a Securitate és a hadsereg héjái (akik számára még Iliescu is túl lágy, engedékeny, „demokratikus”), hogy bevezessék a nyílt diktatúrát. A monarchia gondolatának mostani sikere tehát egyforma eséllyel segítheti elő a demokráciát és a nyílt diktatúrát. Minden lehetséges és minden kiszámíthatatlan.

A Demokratikus Konvenció

Közismert, hogy Radu Câmpeanu Nemzeti Liberális Pártja végleg szakított az ellenzék szövetségével, a Demokratikus Konvencióval. Miért? Hivatalos nyilatkozatok szerint nem hajlandó együttműködni elsősorban az RMDSZ-szel, másodsorban a Polgári Szövetség Pártjával.

Az RMDSZ-ből elege van Câmpeanu úrnak, hiszen, mint hónapokkal ezelőtt kiderült, pártjának elnevezésében a hangsúly nem a Liberális, hanem a Nemzeti (értsd: nacionalista) szón van. Azt reméli, hogy így több szavazatot

nyer. Kétséges. Romániában rengeteg a nacionalista érzelmű ember. De miért éppen a PNL-re szavazzanak? Hiszen az, a nacionalizmus szempontjából, nem versenyezhet a Vatrával, a România Maréval vagy akár a Fronttal.

Az értelmiség egy része természetesen kommunistaellenes, tehát nem szavaz a PUNR-re, a PRM-re, a Frontra – de nacionalista is, tehát zavarja az RMDSZ jelenléte az ellenzéki koalícióban. Ez a réteg elfogadja Câmpeanu úr döntését. De szerintem sokkal nagyobb azoknak az eddigi PNL-szimpatizánsoknak a száma, akik, függetlenül a magyarok iránti érzelmeiktől, elfordulnak a párttól, mivel Câmpeanu gesztusát az egyesült ellenzék elárulásaként értelmezik (ne felejtjük el: Câmpeanu nemcsak a magyaroknak fordított hátat, hanem az elitértelmiség pártjának, a Manolescu által vezetett Polgári Szövetség Pártjának is).

És az ellenzéki sajtó vádját mind többen elhiszik: „Câmpeanu kiegyezett Iliescuval, megbontja az ellenzék egységét, segít Iliescunak, hogy újra elnök lehessen, cserébe megkapja a miniszterelnöki széket.” Ez a vád kissé naiv, leegyszerűsített, de a lényeg igaz: Câmpeanut csupán magánambíciói vezérlik.

Más kérdés, hogy pusztán személyes érdekeit tekintve sem döntött bölcsen. A Demokratikus Konvenció ugyanis nem gyengül számottevően a liberálisok kilépésével, sőt, talán működőképesebbé válik, mert a liberálisok eddig is csak fél lábbal vettek részt a szövetségben, amely egyre inkább terhelni kezdte őket. A PNL sok tagja, szimpatizánsa a PNT vagy PAC felé sodródik. Több közismert és köztiszteletnek örvendő parlamenti képviselője látványosan kilépett a pártból. Câmpeanu gesztusa tehát legyengítette, sőt mi több, kompromittálta pártját, anélkül, hogy olyan segítséget nyújtott volna Iliescuéknak, amelyet az elnök miniszterelnöki székkal lenne kénytelen honorálni.

Természetesen felvetődik a kérdés: ha már ennyire népszerűtlen Câmpeanu úr lépése, miért nem buktatja meg őt a saját pártja? A válasz egyszerű: A PNL a mai Románia legcentralizáltabb, legdiktatorikusabb pártja. Az elnököt nem szavazattal választották, hanem egyszerű tapssal! A vezetőséget pedig az elnök nevezi ki, és bármelyik tagját bármikor lecserélheti. A PNL az egyedüli párt, melynek országos konferenciájára nem engedték be a sajtót. Hihetetlen, de igaz. Az országos konferencia másnapján a TV riportere feltette a kínos kérdést a párt alelnökének, Cerveninak: „Önök szerint a Front neokommunista párt, a PNL pedig demokratikus, mégis a Front konferenciáján részt vehettek az újságírók (bár óriási, előrelátott, már-már botrányba fúló veszekedés folyt a Roman- és az Iliescu-frakció hívei között), Önök pedig kitiltották őket. Miért?” Válasz: „A mi pártunk az ország legdemokratikusabb pártja. Ennek bizonyítéka, hogy este sajtókonferenciát tartottunk és ott min-

den újságírónak joga volt bármit kérdezni.” Sic! Hogy teljes legyen a cirkusz, negyvennyolc órával később Cervení alelnök urat kizárták a pártból. A konferencián állítólag vitatni merté Câmpeanu úr politikai lépésének bölcsességét.

Egyelőre tehát Câmpeanu úr pártelnöksége nincsen veszélyben még akkor sem, ha esetleg a párttagok 80%-a ki is lép a pártból. Hosszabb távon azonban karrierjének vége. Hozzá kell tenni, hogy a száz embernél nem népesebb pártelit valószínűleg hű marad Câmpeanuhoz, ugyanis azáltal, hogy félévvel ezelőtt belépett a kormányba, sok hívének biztosított kisebb-nagyobb anyagi előnyökkel járó állami állást.

A hatalom

Patthelyzetben folyik az állóháború Ion Iliescu és Petre Roman között. Rendes körülmények között ennek a Front teljes bukásához kellene vezetnie: nincs olyan bűn, melyért csupán egyikük lenne a felelős, hiszen másfél éven át egy hajóban eveztek. Roman most a kommunista- és Securitate-ellenes demokratát játssza. Amerikában Lantossal és Frank Wolffal tárgyal, fűt-fát ígér, koalíciós kormányt szeretne, „természetesen az RMDSZ részvételével”.

A parlamentet Iliescu hívei uralják, a pártszervezeteket a Romanéi. Iliescu első számú fegyvere Măgureanu SRI-vezér, akinek – saját kijelentése szerint – birtokában van 400 000 Securitate-kollaboráns iratcsomója, a parlamenti képviselők jó része pedig érintett ebben az „ügyben”. Magyarán szólva, Măgureanu azt zsarol meg, akit akar. Iliescunak volt egy húzása, amellyel valószínűleg a Nyugat rokonszenvét próbálta megnyerni, de többet vesztett, mint nyert: Ceaușescu volt Politbürojának tagjait pár hónappal ezelőtt felmentette a bíróság. Az államügyész fellebbezett, és a végleges ítélet ottól tizenhat év közötti börtönbüntetést rótt ki a vádlottakra.

Ez azonban nem váltott ki túl nagy érdeklődést Nyugaton. A román ellenzék rokonszenvét sem lehet ezzel megnyerni. De a szélsőjobb és -bal (itt egybeesik), vagyis a Nagy-Románia Párt és a Verdet-féle PSM, amely eddig nyíltan támogatta Iliescut, most nyíltan szakított vele. A *România Mare* cikksorozatban leplezi le Iliescut mint orosz kémeket, nemzetárulót stb. Adrian Păunescu lapja, a *Totuși iubirea*, valamint az *Europa* ugyanúgy reagált. Figyelem! Ezek nem csupán kis példányszámú hetilapok, illetve kis taglétszámú pártok. Ők képviselik a Securitate és a volt pártaktivisták legkeményebb és legjobban szervezett szárnyát. Minden jel arra mutat, hogy komoly külföldi anyagi támogatásban is részesülnek (arab szervezetek, Líbia, illetve Korea részéről, esetleg Kína is szerepet játszik).

Érdekes, hogy bár a médiában kemény, uszító hangon szólalnak meg, még egyetlen tömegtüntetést sem szerveztek. Pedig minden lehetőségük megvonná rá (tömegbázis, szervezési rutin, anyagi alap stb.). A Nagy-Románia Pártnak megjelent a konkurense, a Mozgalom Romániáért. Ők is a vasgárdista, nacionalista gyökerekből indulnak ki, de szövegeik misztikusak, mélyen vallásosak és egyelőre nem uszító jellegűek. Vezérük Marian Munteanu, a Golánia, az Egyetem téri tüntetések hőse.

Az is jellemző a román politikai élet infantilizmusára, hogy a mozgalom lapjának főszerkesztője Gelu Netea. Két évvel ezelőtt a Nemzeti Liberális Párt lapját főszerkesztette, édesapja pedig közismert nacionalista történész. Netea viszont a marosvásárhelyi pogrom idején komoly kockázatokat is vállalva szembefordult a nacionalista hullámmal és magyarbarát cikkek sorozatát írta, illetve közölte. 1990. június elején hárman képviseltük Romániát a Fidesz kongresszusán, Marian Munteanu, Gelu Netea és jómagam. Good old times.

Más keserű személyes emlék. Az ellenzék leghíresebb napilapja a *România Liberă* 1990 első hónapjaiban elég gyakran közölt nacionalista, magyarellenes hangvétellű cikkeket (persze nem annyira uszító hangvételben, mint a kormánybarát lapok), 1990 nyarán irányt váltott, és bár nem következetesen, de tompította a magyarellenes hangot. Fő szerepe volt ebben Sorin Roșca Stănescunak, aki több intelligens, érett politikai elemzést közölt, amelyekben hangsúlyozta, hogy a magyarellenességet a hatalom diverziójaként kell felfogni. Saját kezdeményezésemre magyarországi kiránduláson vettünk részt együtt, összehoztam több ottani pártvezérrel, újságíróval stb.

A múlt héten a *România Mare* közzétette iratcsomóját. Kiderült, hogy hosszú ideig a Securitate besúgója volt. Előbb hamisításnak véltem a hírt, de igaznak bizonyult. A *România Liberă* tiltakozik, amiért a hatalom információt szivárogtat ki egy-egy volt besúgóról, kompromittálja a számára kényelmetlen személyeket, a többit pedig zsarolja. De a dosszié hitelességét nem kérdőjelezték meg! Pszichológiai rejtély. Ha tudta, hogy kompromittált múltja van, és bármikor megzsarolhatják, illetve leleplezhetik, miért dacolt oly bátran és magabiztosan a hatalommal, főleg a Securitatéval?

Az RMDSZ

Sokan panaszkodnak, hogy a magyarországi pártviszályok beszivárognak az RMDSZ soraiba. Ezzel magyarázzák a platformosodás jelenségét is. Tévedések tévedése. Az RMDSZ csupán a román politikai élet infantilizmusait, mű-

kedvelő-jellegét követi. Bár Magyarországon nő az intolerancia, a feszültség, nacionalista és populista irányzatok jelentkeznek, mindez belső következetességre, logikára vezethető vissza. Noha elkeserítő, de többé-kevésbé természetes jelenség. Mégis elsősorban elvek, ideológiák, világnézetek, erkölcsi felfogások összecsapásáról van szó. És csak másodsorban személyes érdekekről. Nekem legalábbis távolról úgy tűnik.

Nálunk épp a fordítottja történik. Személyes ambíciókat, érdekeket, rokonszenveket és ellenszenveket ideologizálnak meg. Vezetőink vérmérséklete függvényében ellenszenveik politikai, elvi, világnézeti ellentétekként jelennek meg a közéletben. Nehéz ezt úgy példázni, hogy az embert ne vádolják durva személyeskedéssel. Próbáljuk másként:

Elképzelhető-e Magyarországon, hogy, teszem azt, a Kisgazdapárt egyik képviselője minden átmenet nélkül hirtelen SZDSZ-es vezetőként jelentkezik? Vagy elképzelhető-e olyan üzletember, aki magánbeszélgetésekben a vallásoktatás kötelező jellegéért áll ki, másnap pedig liberális vezér szerepében tündököl? Vagy olyan profi kommunista, pártaktivista, aki negyven éven át esküdött a marxizmus-leninizmusra (jóllehet Ceaușescu nacionalista politikáját bátran bírálta!), aztán egyik napról a másikra „Isten! Nemzet! Haza!” jelszóval kereszténydemokrata vezérré vedlett?

Nos nálunk ez van! Egyelőre ezért nem igazán autentikus, szerves jelenség a platformosodás, úgy ahogy az jelenleg folyik, noha elvben már régen szükséges lenne, hiszen mégsem természetes kétmillió magyarról azt hinni, hogy *egyetlen* világnézete, politikai opciója – magyarsága van!

Az eddigi uniformizáló, „Éljen a szent magyar egység!” típusú RMDSZ-politika lassan, de biztosan eltávolította az RMDSZ-től és általában a politizálástól a magyar értelmiség (főleg a humán értelmiség) javát és a fiatalság nagy részét.

Ez a kampányszerű, elkésett és hirtelen, rögtönözve folytatott platformszervezés viszont szintén mesterséges, életképtelen folyamat, amellyel nem nyerjük meg az elitet, viszont sok egyszerű embert elidegenítünk a politikától.

Quo vadis, Románia?

Mint a fentiekből kiderül: a közeljövőben minden lehetséges, de mindennek az ellenkezője is. A politikai előrejelzés ez esetben inkább a jóslással rokon. Egy budapesti politológus barátom feltette a kérdést: vajon Iliescuék nem szándékosan támogatták-e, sőt időzítették a királylátogatást, hogy ezáltal az ellenzék vezetőit nehéz helyzetbe hozzák, megosszák az ellenzéki pártok

amúgy is ingatag egységét, hiszen a közeljövőben közös és ugyanakkor félig-meddig monarchista elnökjelöltet kellene indítaniuk. A kérdésben megfogalmazott feltételezést naivnak ítélem. Túlértékeli politikusaink felkészültségét, stratégiai képességeit, több lépést előre kiszámító sakkjátékosnak tekinti őket. De ugyanolyan hiba lenne képességeiket alábecsülni. Igaz, nem sakkbajnokok, csupán kártyások. De egy jól blöffölő pókeres sem akar ki.

Egy skót politológustól, Tom Gallagertől kérdeztem, mi a magyarázata annak, hogy a közismerten jellemtelen, sőt, hazug, elvtelen, opportunista Petre Roman viszonylagos sikernek örvend New York-i politikusok körében. Gallagher szerint Petre Románnak senkit sem sikerült „átejtenie”. De sok nyugati politikus megcsömörlött a demokráciától (ha ezt nyíltan nem is vallhatja be), és Petre Roman cinikus, elegánsan előadott balkáni blöffjeit vonzónak találja. Egyelőre tehát többet exportálunk nyugatra „eredeti demokráciánkból”, mint amennyit importálunk onnan az igaziból.

Választási kampány vagy tudatos provokáció?

Campanie electorale sau provocare conștientă? *Tribuna Ardealului*, 1992. június 11.

Most találkoztam életemben először szemtől szembe ilyen emberekkel, akiket – legalábbis arckifejezésük után ítélve – elöntött a gyilkolás vágya.

Beszédekben, cikkekben hónapok óta szinte megszállottan ismétlem, hogy az igazi kérdés nem az, ki fog nyerni a választásokon, hanem egyszerűen az, lesznek-e egyáltalán választások, vagy katonai diktatúra kerül hatalomra. Mindennek semmi visszhangja nem volt. Én lennék a

legboldogabb, ha félelmem minden valós alapot nélkülöző rögeszmének bizonyulna. Azonban az utóbbi hetek politikai eseményei egyre borúlátóbbá tesznek. Mind több és több jele van az Iliescu-féle FDSN és a PSM, valamint PRM közti közeledésnek. Senkit nem kell meggyőznöm e két utóbbi párt nem túl demokratikus, nem túl európai szándékairól. Ők a hatalmat akarják, és mivel (egyelőre) nincsenek esélyeik törvényes úton történő megszerzésére, destabilizációra törekednek, hogy aztán a hadsereg segítségével uralomra jussanak. A szélsőbal (PSM) a privatizálás, a gazdasági reformok elleni fellépésre fekteti a hangsúlyt, a szélsőjobb (PRM) az idegenek (a magyarok, a zsidók) elleni harcra. De csupán hangsúlybeli különbség van köztük, kommunista-fasiszta programjuk lényegében azonos.

Iliescu, illetve a FDSN egyértelműen rokonszenvvel viseltetik ezek iránt az útitársak iránt, de egyelőre még nem tett nyíltan javaslatot a szövetségre, mert azt kívánja, hogy Európa, ha nem is szereti, nem is fogadja el, de legalább megtűrje őt. Voltaképpen egy apró, Iliescu elnök kolozsvári látogatása alkalmával bekövetkezett (számos politikai kommentátor szemében lényegtelennek tűnő) esemény késztetett arra, hogy írjak, hogy meghúzzam a vészharangot (félek, most is hiába).

A polgármesteri hivatal előtt 30–40 rokonszenvező gyűlt össze, a szemben levő járdán pedig néhány száz (talán ezer) Iliescu-ellenes tüntető. A két csoport között gumibotos rendőrök százai. Ez eddig természetes. A csendőrség

feladata az, hogy megőrizze a rendet, és megvédje az elnököt mindenféle incidenstől. A dolgok az elnök megérkezésekor kezdenek furcsává válni. A tömeg lehurrogja (ebben semmi új nincs), ő mosolyog (vagy vicсорít?) és gyorsan bemegy a polgármesteri hivatal épületébe. A sokaság a járdán marad, Ilescu-ellenes jelszavakat skandál, legkisebb jelét sem mutatja annak, hogy közeledni akarna az épülethez (amire, az erős csendőrkordon miatt, nem is lett volna lehetősége).

És mégis, az elnök kocsiját kísérő autóból négy feketébe öltözött alak száll ki, és géppisztolyát a hurrogó tömegre irányítja. Megismétlem, természetes, hogy egy elnököt fegyveres testőrgárda védjen az esetleges merényletek ellen. De egyetlen olyan előzményről sem tudok (még az utóbbi két és fél év Romániájában sem), amikor is az őrző-védő gárda fenyegetően fordítsa fegyverét békés tüntetők csoportja ellen. E kihívó gesztus következtében az emberek három és fél órán keresztül, az elnök kijöveteléig kitartottak, hogy „megköszönjék” neki a nagy meleg ellenére Kolozsváron tett látogatást. Időközben megnőtt a csendőrök és a katonák száma, meghaladta a tüntetőkét. Tehát szó sem lehetett olyan incidensről, ami esetleg megsebezte volna az elnököt. Senkinek nem volt lehetősége megközelíteni az épületet. És mégis, fél perccel azelőtt, hogy az elnök az épületből kilépett volna, hirtelen megjelent egy trolibusz és két autóbusz, hogy hermetikusan elzárja egymástól a két tábor. Aztán 4–5 autóból kiugrott 30–40 sisakos katona, ráncfogott fegyverekkel, csövük gyakorlatilag hozzánk ért. Természetes, hogy fellángolt a düh. Eszembe juttatta 1989. december 21-ét, Bukarestben. Egy különbséggel. Bukarestben, az első sorban álló katonák – legalábbis, akiknek arckifejezését akkor ki tudtam venni – ijedtek voltak, feszélyezettek, bizonytalanok. És december 21-ének egész délutánján élt bennem az illúzió, hogy nem lesz bátorságuk lőni. Tévedtem. Viszont soha nem fogom elfelejteni annak az arcát Kolozsváron, aki előttem állt, majdnem megérintett a gépfegyverével, és kétségbeesett kiáltásunkra: „Gyilkosok, ti lőttetek 21-én és 22-én!” cinikusan nevetett, egyetértően, azzal a szemmel látható kívánsággal, hogy megismételje akkori tettét.

Az 50-es évek szovjet filmjeiben szereplő SS-tisztek arckifejezését juttatna eszembe – a gyilkolni akaró tiszta szadizmust. Azt hittem, ilyen figurák, arckifejezések csak a szocreál, illetve a kommersz rémfilmekben léteznek. Most találkoztam életemben először szemtől szembe ilyen emberekkel, akiket – legalábbis arckifejezésük után ítélve – előntött a gyilkolás vágya. Szeretném kiemelni azt a mérhetetlen különbséget, ami a csendőrök és azok magatartása között mutatkozott, akiket bátorkodok terroristáknak nevezni. A csendőrök határozottan viselkedtek, készen arra, hogy szükség esetén fegy-

verrel vegyék elejét minden rendbontásnak, incidensnek, de nem voltak el-lenséges, kihívó gesztusaik. Arc kifejezésük közömbösséget, unalmat fejezett ki, de egyetlen percig sem gyűlöletet. Feladatukat teljesítették, munkájukat végezték, minden érzelmi, lelki ráadás nélkül.

De hagyjuk a szubjektív, talán (bár a körülöttem levők mindenike által osztott) túlfűtött érzéseket.

Próbáljuk megmagyarázni az eseményeket. Csupán feltételezéseim vannak. Iliescu beteges félelme? Nem áll. Tökéletes védelmet, elszigeteltséget élvezett. Végő soron a szomszéd utcára nyíló kapun is távozhatt volna, ahol nem voltak tüntetők. Megijeszteni, elbátortalanítani a politikai ellenfeleket. Nincs túl jó véleményem Iliescu csapatáról, de annyira hülyéknek nem tartom őket, hogy azt képzeljék, ilyen gesztusokkal elérhetik, hogy megéljenezzük (és megszavazzuk) őt. A tömegpszichológia banalitásai közé tartozik, hogy (függetlenül a politikai meggyőződéstől stb.) a hasonló provokációk felbátorítják, merészebbé teszik, akár öngyilkos dühvel is eltölthetik a tömeget.

Az utolsó feltételezés a legvalószínűbb. Az a nyilvánvaló vágy, hogy kiprovokálja az erőszakot a sokaság részéről. Majdnem megtörtént. És ha megtörténik, az egyetlen, akinek semmi baja nem eshetett volna, az a bámulóitól körülvett elnök. Viszont utólag ki lehetett volna jelteni, hogy a fasiszták, a neohorthysták, neoeremdézesek stb. olyan mértékben destabilizálták a helyzetet, hogy a szegény megtámadott hadseregnek védekeznie kellett (mint Temesváron!). És az azt követő általános zűrzavarban csak a hatalmat átvevő hadsereg állíthatta volna helyre a rendet.

Ami Kolozsváron történt az egy katonai hatalomátvétel főpróbája volt (esetleg egy arra irányuló sikertelen kísérlet?). Kérem azokat, akik úgy találják, hogy túl pesszimista, rémhírterjesztő stb. vagyok, adjanak egy másik valószínű magyarázatot ezekre az eseményekre. Egy pontosítás: nem tartom Iliescut minden rossz kútfejének. Valószínűleg csupán bábfigura, akit egy csoport tábornok, szekus, általunk talán nem is ismert nevű aktivista irányít, zsarol. Előfordulhatna, hogy egy katonai puccs eredményeképpen éppen ők tennék meg Iliescut bűnbaknak. Egyfajta ismétlése lenne a '89. december 25-én törtéteknek. Két embert – nem is a két legbűnösebbet –, mivel vitathatatlanul fanatikus pszichopaták voltak, felelőssé téve az országban történt minden rosszért, meggyilkoltak. Aztán az igazán felelősségre vonandó szekusok, tiszta fejű aktivisták – nem pszichopaták, de erkölcs nélküli maffiózók – átvették a hatalmat. A történelem megismétlődik?

Ui. A gépfegyverek iránti furcsa rokonszenv nem is olyan új. Enver Ho-

dzsa írja bukaresti első, 1949-es látogatásával kapcsolatban: „Meg voltam döbbenve. A román elvtársakat géppuskás testőrök őrizték. Nem voltam biztos abban, hogy hol vagyok: egy kommunista párt vagy a maffia székházában.”

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Öngól-zápor

Beszélő, 1992. szeptember 26.

Ma már mindenki ellenzéki, mindenki elégedetlen az utolsó két és fél év eredményeivel.

nem az a csapat fog győzni, amelyik több gólt lő az ellenség hálójába, hanem amelyik kevesebb öngólt szerez. Itt ugyanis nem ideológiák, hanem érdekek, jól artikulált, szervezett pártok ellentétéről van szó. A szeptember 27-i parlamenti és elnökválasztások eredményének megjósolását különösen megnehezíti az a tény, hogy alig létezik megbízható közvélemény-kutatás, a közhangulat egyébként is a kétségbeesés és az apátia közt csapong.

Ma már mindenki ellenzéki, mindenki elégedetlen az utolsó két és fél év eredményeivel. Persze, az ellenzékiségek motivációja különféle, gyakran egymásnak ellentmondó. A demokratikus ellenzék a posztkommunista hatalmat vádolja a politikai-gazdasági krízis miatt. Iliescu elnök és frissiben köréje tömörült pártja – a Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja (amely a régi Frontból szakadt ki) – a Petre Roman-kormányra, reformprogramjára hárítja a felelősséget. A Petre Roman által vezetett FSN szerint épp fordítva áll a helyzet, reformjaik azért sikeredtek felemásra, mert Iliescu és hívei fékeztek, sőt megtorpedózták a piacgazdaság bevezetését.

A Vatra pártja és a PRM szerint Romániában minden baj forrása a „nemzetidegen” elem. Minden rossz kútfeje a magyar kisebbség, a már-már nem létező zsidó közösség, az imperialista Amerika, általában a Nyugat, konkrétan Soros György és bérencei stb. Fennen hangoztatják, hogy a baj ’89 decemberében kezdődött. Nyíltan visszasírják Ceaușescut és „aranykorszakát”. Jellemző a politikai élet abszurdítására az a tény, hogy éppen azok, akik ma kiállnak Ceaușescu rehabilitálásáért (Adrian Păunescu, Corneliu Vadim Tudor stb.), nyíltan támogatják Iliescu elnököt. Mintha megfeledeztek volna

arról az „elhanyagolható” tényről, hogy példaképüket, Ceaușescut, Iliescu parancsára ölték meg.

A Demokratikus Konvenció

Melyek az esélyesebb pártok, koalíciók, mit ígérnek, illetve mit lehet tőlük várni? Kezdjük a Demokratikus Konvencióval, az ellenzéki pártok koalíciójával. Egyértelműen a rendszerváltás hívei, a piacgazdaság bevezetését sürgetik, a jogállamiság és a demokrácia megteremtéséért szállnak síkra. Ám sajnos, mindezek lejáratott fogalmak, hisz minden párt programjában szerepelnek.

A választási kampány előtt az RMDSZ is a Demokratikus Konvenció tagja volt. Közös megegyezés alapján külön listán indulnak, de megmaradnak politikai partnereknek, tehát az RMDSZ a konvenció elnökjelöltjét, Emil Constantinescut fogja támogatni. Eddig tehát az RMDSZ mintha házastársra lett volna a konvenciónak, most a szeretői státus illeti meg (amelyet az előbbi hol nyíltan vállal, hol kissé szégyell, a konjunktúra, a pillanatnyi érdekek alakulása szerint), de állítólag a választások után újra házasság lesz a dologból.

Már amennyiben a házasulandó felek pár hónap múlva még talpon vannak. Mind a konvencióba tömörülő pártok közti listák sorrendjének kialakítása (a PNȚCD-nek sikerült a biztos befutó helyek több mint a felét megszereznie, míg a Polgári Szövetség Pártjának meglepően kevés jutott), mind pedig Emil Constantinescu közös elnökjelölése (illetve Manolescunak, a Polgári Szövetség Pártja vezetőjének elgáncsolása) viharosan zajlott. A választási kampány idején ezeket az ellentéteket igyekeznek majd leplezni, de utána olyan robbanás következhet be, amely egyszerűen megszüntetheti az ellenzék formális szövetségét, a Demokratikus Konvenciót.

Az RMDSZ

Az RMDSZ a választások után kongresszust tart. A belső platformok, irányzatok, klikkek közt jelenleg akkora a feszültség, hogy elképzelhető: a kongresszus után az RMDSZ 2–3 kisebb, többé-kevésbé együttműködő csoportra szakad. A magyarok szövetségének belső feszültségei, illetve népszerűségének csökkenése komoly hatással lehet az elnökválasztásra. A vezetőség ugyan hivatalosan támogatja Emil Constantinescut, de a magyarság már kevésbé bízik vezetőiben, mint két évvel ezelőtt, tehát ez a „hivatalos” támoga-

tás egyáltalán nem garantálja a remélt egymillió szavazatot. Constantinescu ezt a veszélyt nem mérte fel, óvatosan, általánosságokban fogalmaz, nehogy elveszítse potenciális román szavazói közül a sovinszta érzelműeket. Veszélyes taktika. A román nacionalisták 4–5 elnökjelölt közt válogathatnak, nincs túl sok okuk arra, hogy éppen Constantinescu szavazzanak. A magyarok viszont, akik 1990 májusában Radu Câmpeanut támogatták, és később keserűen csalódtak benne (hisz Câmpeanu hónapról hónapra egyre nacionalistább lett), fenntartással viseltetnek Constantinescu iránt.

Minden valószínűség szerint a Demokratikus Konvenció fogja a szavazatok többségét megszerezni – 30–35%-ot. De ahhoz, hogy kormányt alakíthasson, olyan partnerekre van szüksége, akikkel együtt parlamenti többséget alakíthat. Az RMDSZ 6–7%-ára biztosan számíthat.

A Nemzeti Megmentési Front

Rajta kívül a Demokratikus Konvenció egyetlen lehetséges koalíciós partnere a Front. Pillanatnyilag a második legnépszerűbb párt: 10–15%-ra számíthat. Megtisztította sorait a túlságosan kompromittált, konzervatív volt pártaktivistáktól, gazdaságilag piacorientált, a gyors reformok híve. Nacionalizmusa, bár visszafogottabb az 1–2 évvel ezelőttinél, jogos fenntartást vált ki az RMDSZ-ből.

A Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja

Úgy néz ki, hogy a harmadik helyen az Iliescu híveiből verbuvált Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja áll (10–12%). Volt pártaktivisták, szekusok szervezik. Állítólag szociáldemokraták. Szavakban. Propagandájuk azonban nacionalista, hazafiaskodó, patetikus demagógia. A központosított államnak kívánnak minél nagyobb hatáskört és hatalmat biztosítani. A privatizációt csak a butikok szintjén támogatják. Kezükből tartják a tévét, a rádiót, a titkoszolgálatot (SRI) és sok helyen (főleg a falvakban) a helyi adminisztrációt. Ezzel a „háterszággal” szeptember 27-én meglepetésszerűen előretörhetnek.

Nincs kizárva, hogy kormányt alakítsanak, hisz a Demokratikus Konvenció, a Front és az RMDSZ kivételével az összes többi párt számba vehető koalíciós partner (még Câmpeanu Nemzeti Liberális Pártja is, amennyiben egyáltalán eléri a 3%-os küszöböt, hogy bejusson a parlamentbe).

A Demokratikus Agrárpárt

Iliescuék legközelebbi „elvtársai” a Demokratikus Agrárpárt tagjai. A párt esélyeit nehéz átlátni, mivel a városokban gyakorlatilag nincsenek hívei, de azt még senki sem mérte fel, hogy mint rendkívül jól szervezett párt (aktivistái a falvak volt káderei, nómenklatúristái) milyen mértékben nyerte meg magának a parasztságot.

A Románia Mare és a Vatra

A PRM természetesen szintén Iliescut támogatja, körülbelül 6–7%-os sikerre számíthat. A PUNR (a Vatra pártja) saját elnökjelöltet indított a kolozsvári polgármester, Gheorghe Funar személyében: semmi esélye, hogy a második fordulóba bejusson, maximum 7–8%-ot jósolok neki. Hivatali bikkfanyelven folytatott közönséges propagandája pártja esélyeit is csökkenteni fogja: körülbelül 4%-ot fog elérni. A Vatra propagandája szürke, egysíkú, míg a Nagy-Románia Párté rafinált és hatásos.

A Szocialista Munkapárt és a Republikánus Párt

Iliescu nyílt támogatója a Szocialista Munkapárt (PSM), a volt Román Kommunista Párt utóda is. Ez a támogatás kétélű, politikailag kompromittálja, gyakorlatilag kevés szavazatot jelent. Nem valószínű, hogy a 3%-os küszöböt elérni, és bejut a parlamentbe. A választásokon számos esélytelen törpepárt vesz részt. Létük, szereplésük sok embert megzavar, elundorít a politikától, ezért is lehetséges, hogy jóval kevesebben járulnak majd az urnák elé, mint két évvel ezelőtt.

A Republikánus Párt jelöltje esélytelen a második fordulóra. Többé-kevésbé ismert sarlatán (tíz évvel ezelőtt, Ceaușescuné munkatársaként, felfedezte az „élő vizet” – afféle perpetuum mobilét), de ügyes, demagóg szónok. Figyelemre méltó politikai jelenség, mivel fellépései csökkenthetik Iliescu esélyeit. Az egyetlen független jelölt a Moldova Köztársaság volt miniszterelnöke. Politikai programjának egyetlen pontja Besszarábia (Moldova Köztársaság) minél előbbi egyesülése Romániával. *Ezzel* a programmal nem jut be a második fordulóba, de hívei aligha szavaznak majd Iliescúra.

Az új parlamenten belül tehát körülbelül egyforma erőt fog képviselni a demokratikus erők koalíciója, valamint a szélsőséges, restaurációs pártoké.

Az új kormány minimális többséggel rendelkezik majd a parlamentben, és képtelen lesz rövid idő alatt megoldani a gazdasági-társadalmi feszültségeket. Kormányválságok sorozatára számíthatunk.

Románia elnökét valószínűleg a második fordulóban választják meg, feltehetően Iliescu és Constantinescu közül. Egy-két hónappal ezelőtt úgy tűnt, Iliescu esélyei csökkennek, de az a tény, hogy nemrég fogadta a spanyol király és a pápa, jócskán lendít népszerűségén. (Az ellenzék ismételt vádjá Iliescu ellen az volt, hogy személye nemkívánatos a Nyugat előtt, az ő hibája Románia elszigeteltsége.) Egy dolog bizonyos: bárki kerüljön hatalomra, akár a demokratikus erők, akár a posztkommunista-nacionalista elemek, a közeljövő Romániájában *semmiféle* stabilitás nem képzelhető el. Sem a diktatúra, sem a demokrácia stabilitása.

- *Utolsó mondatom, „jóslatom”, nyilvánvalóan tévedés volt. A Văcăroiu-féle, 1992–1996-os korszak volt az ország legstabilabb periódusa a mocsárban.*

Választási kampány?

Amerikai Magyar Népszava / Szabadság, 1992. október 2.

A nagy vesztes a Polgári Szövetség Pártja.

Az aug. 28-i határidőre az összes párt letette képviselői, illetve szenátori listáját, és jelentkezett az a hat elnökjelölt, akinek sikerült összeszedni a kötelező százezer támogatói aláírást. Románia valósággal paradicsom a politikai megfigyelő, elemző számára, már amennyiben hozzászokik ahhoz, hogy minél több információ birtokába jut, annál kevésbé tud saccolni arra, mi is fog történni a közeljövőben, illetve minél többet tud, annál kevésbé érti az egészet.

Kezdjük a Demokratikus Konvencióval, amelynek jelöltje Emil Constantinescu és nem Nicolae Manolescuval. Ez az első öngól. A Konvenció parlamenti és szenátori listáján a biztos befutó helyek felét a Parasztpárt harcolta ki magának. A maradék 50%-ot „demokratikusan” szétosztották a többi párt között, függetlenül azok politikai súlyától, tömegbázisától. A sértődések, feszültségek a választások után – esetleg – robbanáshoz, a Demokratikus Konvenció széteséséhez fognak vezetni.

A nagy vesztes a Polgári Szövetség Pártja. Támogatóinak, híveinek száma valószínűleg egyenlő a Parasztpártéval vagy legalábbis megközelíti azt. Ez lett volna az első ellenzéki, de nem történelmi párt, amelynek modernebb, európeerebb és többé-kevésbé liberális szelleme lényegesen hozzájárulhatott volna Románia megújulásához. Ha az ellenzék győz, és kormányt alakít, akkor a pártnak komoly szerepe lesz, hiszen soraiból kerülnek majd ki a középkorú, művelt technokraták, akik különböző „pozícióhoz” juthatnak. A PSZP tehát – bár a parlamentben kevés hellyel fog rendelkezni – kulcsszerepet fog betölteni az új kormányban. A félig-meddig karrierista hivatalnokok, potenciális diplomaták stb. is inkább ebben a pártban fogják látni a jövőt, már csak a saját érdekeik miatt is.

Ha viszont az ellenzék veszít, Iliescu a szélsőjobb és szélsőbaloldali pártok koalíciójával alkot kormányt. Ebben az esetben a PSZP-nek csak annyi

szerepe marad, hogy képviselői néha egy-egy szép ellenzéki beszédet tartsanak. Aztán beleunnak, rájönnek, hogy hasznosabb irodalmi újságokat vezetni, egyetemi előadásokat tartani stb. (hisz többségük elit értelmiségi). Elképzelhető, hogy a párt összeomlik, hisz vezetői megcsömörlenek az öncélú politizálgatástól, s ehhez persze hozzájárulnak majd ellenzéki partnerekkel való konfliktusaik is. Márpedig ha ez bekövetkezik, Románia elveszti utolsó lehetőségét, hogy politikai jövőjébe egy modern, nem csupán a háború előtti Nagy-Románia nosztalgiájából élő párt is beleszóljon.

A Parasztpárt persze megerősödik, és vezetői, bár rájönnek, hogy a közeljövő arculatát nem befolyásolhatják, végül megelégednek annyival, hogy ők aztán keményen odamondanak. Többségüknek ez is óriási elégtétel, hisz idős emberek, akik közül sokan börtönt szenvedtek és évtizedeken át teljes hallgatásra, tehetetlenségre voltak ítélve.

Mindez persze nem egyéb feltételezésnél. A valóság összetettebb. A Polgári Szövetség Pártjának képviselői közt is akad jóindulatú karrierista. És a Parasztpárt vezetőségében is vannak olyan művelt európeérek, mint Adrian Marino. Marino minden írása, gondolata egyébként sokkal inkább jellemző egy modern, liberális felfogású emberre, akitől minden nacionalista előítélet távol áll, mint egy történelmileg nacionalista kereszténydemokratára.

No de mi a helyzet a Liberális Párttal, illetve most már pártokkal? A PNL vezetősége, élén Radu Câmpeanuval, sorozatosan bebizonyította elvtelen oportunizmusát. Karrierjükért cserébe beálltak Iliescu szekértolói közé. Minden logikusan gondolkodó elme arra számított, hogy vagy leváltják az áruló vezetőséget, vagy a párt tagságának többsége belép valamelyik törpe liberális pártba. Nos, a logika itt is csődöt mondott. Persze, csökkent a párt taglétszáma, népszerűsége, de távolról sem olyan mértékben, mint az várható lett volna. A többi ellenzéki liberális alakulat egyelőre minipárt marad. Pedig a Nemzeti Liberális Párt – Demokratikus Konvenció presztízsét növelte az a tény, hogy a tehetséges és egyenes derekú Dinu Zamfirescu (a '89-es budapesti kiáltvány egyik aláírója) főtitkári minőségben átvette vezetését.

Az RMDSZ külön misét érdemel. Radikális vezetői két hónappal ezelőtt megkíséreltek előrukkolni az úgynevezett Csapó-féle autonómia-tervezettel. Ennek két lehetséges eredménye lehetett volna: rosszabb esetben fasiszta katonai diktatúra bevezetése; a jobbik esetben a román ellenzék teljes kompromittálása és Iliescuék fényes győzelme a választásokon. Szerencsére az elnökség 2–3 józanabb tagja és a megyei RMDSZ szervezetek vezetői megakadályozták a lépést.

Ezután következett a Magyarok Világkongresszusa. Ez számunkra (és a román demokratikus ellenzék számára is) fényes győzelem volt. Kulcsszerepe

volt ebben Tőkés Lászlónak, aki vagy bölcsébbé vált, vagy okosabb tanácsokkal veszi körül magát, mint régebben. No de a mi büszke magyarjaink nem akarták kihasználni ezt a nagy esélyt, helyzeti előnyt. Olyan piszkos, személyeskedő harc kezdődött a koncert (a parlamenti helyekért), hogy sok magyart távolított el az RMDSZ-től. Vagy nem fognak elmenni szavazni, vagy a román ellenzékre voksolnak. (Hogy hányan, azt találgatni sem érdemes.) De ez sem volt elég. Domokos Géza állítólag az utolsó órákban változtatott az egyik székely jelöltlistán. Elnökségi „barátai” előszedték a csatabárdot és etikai bizottság elé citálták.

Feltételezem, hogy a politika történetében ilyen még nem fordult elő. Pár héttel a választások előtt megpróbálják a sokak által jogosan – vagy jogtalanul (ez itt most mindegy) – tisztelt elnököt kompromittálni, esetleg lemondatni. Lemondatni most azt az embert, aki egyértelműen kijelentette, hogy két hónap múlva, a kongresszuson *minden* politikai tevékenységétől visszavonul, s erre köztudomásúlag gyenge egészsége is kényszeríti.

Vajon ezekben az emberekben akkora a vakgyűlölet, hogy nem képesek várni pár hetet a választásokig, nem mérik fel, hogy milyen fegyvert adnak ellenfeleink kezébe, mennyire demoralizálja a magyarságot ez a botrány? A helyzet külön pikantériája, hogy az RMDSZ Országos Etikai Bizottságának Elnöke dr. Újvári Ferenc. Az az ember fog tehát ítélni Domokos felett, aki nyílt revizionista cikkeiben azzal dicsekszik, hogy rendszeresen ír és előadásokat tart magyar újfasiszta barátainál – a Hunnia társaságnál.

Mi lehet a magyarázat? Két eset létezik: 1. Ez a radikális csoport csupán érzelmi alapon dönt, egyáltalán nincs politikai látóköre. 2. Tudatosan vállalják az RMDSZ-botrányt, a választási sikertelenséget, bármit, azért, hogy még a kongresszus előtt megszabaduljanak nem csupán Domokos Gézától, hanem az összes többi, mérsékelt személyiségtől, illetve reálpolitikustól. Előnyben részesítenek egy olyan RMDSZ-t, amelynek tömegbázisa is kisebb lesz, képviselői is kevesebben lesznek, de amelyet teljesen uralnak, és – feltehetőleg – az MDF sugallatai, ha nem éppen irányítása alatt vezetnek. Ebben az esetben feltételezhető, hogy a mozgató rugó a személyes érdek (például anyagi támogatások).

A kongresszus ezek után – meglehet – botrányba fullad. Egyetlen esély marad. A kisebb rossz. Felosztani az RMDSZ-t. Ha lehet, csupán két szárnyra. A radikálisok vezessék az egyiket (sajnos minden esély megvan arra, hogy a vagyont, a székházakat stb. megtartsák maguknak) és szülessen egy új, szegény, de tiszta (vagy valamivel tisztább) neo-RMDSZ a liberálisok és az úgynevezett mérsékelték (vagy reálpolitikusok?) összefogásával. Persze, ez is csak álom. De egy ilyen kétségbeesett helyzetben legalább álmódzni, ter-

vezni kell. Tény, hogy ha a kongresszus után egy RMDSZ marad, a magyar értelmiség (és nem csak) becsületesebb része hosszú időre kivonul a politikából. És ehhez nem csupán az eddig felsorolt okok fognak hozzájárulni, hanem az RMDSZ új nómenklatúrájának kihívása. Nem csupán az RMDSZ-re jellemző, de arra még kompromittálóbbr, hogy vezetőink párhuzamosan politizálnak és üzletelnek.

Győztesek és vesztesek

Beszélő, 1992. október 24.

Iliescu húsz éve áhítozik a hatalomra.

Iliescu és a Nemzeti Demokratikus Megmentési Front diadala *nem a baloldal győzelme* – miként azt a sajtó és a közvélemény elkönnyvelte – hanem a nemzeti totalitarizmus, a *központosított nemzetállam* örömmünnepe, valamint az ex-pártaktivistákból maffiózókká átvedlettek uralmának legitim kezdete. Romániában a türelmetlenséget szavazták meg, s alulmaradt a *másság*, az etnikai, politikai és vallási eltérés iránti türelem. Győzött a középszerűség. De hogyan? Ki segítette őket győzelemre? A propagandáról, a manipulálásáról könyvtárnyi anyagot írtak már össze, szó esett a választási csalásokról is, amelyek valóban megtörténtek, de nem számottevő mértékben.

Kik győztek?

Ez a választási győzelem valójában három társadalmi rétegnek köszönhető. Az első a volt pártaktivisták, titkosügynökök, állami hivatalnokok (valamint családtagjaik) rétege. Számuk minimum egy-kétmillióra tehető. A második réteg a Ceaușescu által a városokba, ipari központokba telepített félpasztork-félproletárok tömege. Identitászavarban szenvedő réteg, hiszen a paraszti élethez nem fűzi őket szinte semmi, de nem is urbanizálódtak még: gyökértelen, konformista emberek, akiket könnyű megzavarni az előítéletekkel. A harmadik réteg a falun élő, a munkáról lassan leszoktatott, kis igényű kolhozparasztság.

E két utóbbi réteg még mindig a „*Mai rău să nu fie!*” („Csak rosszabb ne legyen!”) bűvkörében él. Mintegy önvédelemből minden változást eleve visszautasít; e stagnálás fenntartására pedig jobb biztosíték Iliescunál nem akad. Elég, ha elővesszük Románia térképét: a FDSN-re, valamint a PRM-re leadott szavazatok alapján meg lehet állapítani, melyek az ország legelmar-

dottabb térségei. Erdélyben – ahol pedig számottevő a magyarság lélekszáma, és a magyar revizionizmus mumusának könnyebben eladhatónak kellene lennie – Emil Constantinescu győzött, mi több, győzhetett volna Hargita, Kovászna megye szavazatai nélkül is.

A választási eredmények nagyrészt a Securitatéból SRI-vé átvedlett titkosszolgálatnak köszönhetőek, valamint Iliescu úr „szíami ikertestvérének”, Virgil Măgureanunak, a SRI igazgatójának. Minden eszközt felhasználtak: a tévé mellett leginkább a vidéki, helyi hatóságok befolyására építettek. Iliescuék kampánya eleve jórészt a falvakra korlátozódott, s kimutatható, hogy olyan megyékben ért el több mint 70%-ot, amelyeket az 1989. decemberi események alig érintettek.

A győztes szélsőségesek

Iliescuék alig több mint 30%-os győzelme a felületes szemlélő számára inkább hanyatlásnak tűnhet a 90-es választások eredményeihez képest, amikor az Iliescu–Roman-féle Front 66%-ot ért el. Mégis, a mostani, számtanilag szerényebb eredmények biztosabb alapot szolgáltatnak a teljhatalom kialakulásához, mint a két évvel ezelőtti kétharmados többség.

Az akkori Front hemzsegett a megbízható elvtársaktól, de a – gyanús, mert reformot követelő – „betolakodottaktól” is. Egyeseknek volt képük komolyan venni a forradalmat, sőt akadt olyan is, aki nem átalotta magáévá tenni a Temesvári Kiáltvány nyolcadik pontját, amely kimondja, hogy a volt pártaktivisták, szekusok ne vállalhassanak vezető szerepet az ország politikai életében. Az illetudó, jól szelektált és fölöttébb megbízható elvtársakból álló Iliescu-féle Front azonban most egyharmadát sem teszi ki a parlamentnek. Sebaj, akadnak szövetségesek: a Román Nemzeti Egységpárt, a Nagy-Románia Párt, a Szocialista Munkapárt és a Demokratikus Agrárpárt.

Mi a közös bennük? Az, ami lényeges: egységes céljuk a központosított és erős nemzeti államhatalom megteremtése, hatókörének, végrehajtó szervei hatalmának a kiteljesítése – az erős hadsereg, erős titkosszolgálat, erős rendőrség és hivatalnoki gárda, minisztériumok, bizottságok stb.

Amiben különböznek, az a stílus. Iliescu nacionalizmusa visszafogottabb, *elvben* nem utasítja el a reformot, csupán csak a „reális lehetőségek” szintjére szorítaná: butikok, kozmetikai szalonok meg egyéb hasonló iparágak körére. Iliescu *elvben* nem Nyugat-ellenes, de szerinte a Nyugat Románia-ellenes, ebben a helyzetben pedig mi mást tehetne, mint hogy azokkal tartsa a kapcsolatot, akik úgymond szívesen látják: vagyis a harmadik világ, a Balkán,

Kína, Korea. Az *Europa* című szélsőséges lap rendszeresen tudósít Kubáról, Észak-Koreáról, Kínáról, s alkalmanként idéz Kim Ir Szen elvtárs értékes útmutatásaiból is.

Vadim Tudor pártja, a PRM, már nyíltabban fogalmaz: nem kell reform, mert „nemzetellenes”, kell viszont egy Románellenes Tevékenységet Kivizsgáló Bizottság, hisz egyre erősödik az ősellenség: a magyarság, a cigányság, a zsidóság, és általában a Nyugat, de főleg Amerika befolyása; az emberjogi ligák, de még az ENSZ is azon mesterkedik, miként árthat Romániának. A most épp kettészakadó PUNR ugyan nem reformpárti, de nyíltan nem is ellenzi azt. Magyargyűlölete hol durvább, hol visszafogottabb, mindenesetre nem annyira antiszemita, mint a PRM. Eddigi elnöke, Ceotea épp most bukkott meg: a hírek szerint szeku- és kommunistaellenes kijelentései miatt.

A Román Kommunista Párt jogutódja az Ilie Verdeț által vezetett Szocialista Munkapárt, melynek reform-ellenessége, nacionalizmusa, sőt, xenofóbiája méltán vetekedhet a fent említett nemzeti pártokéval. Többen e pártok közt észlelhető rivalizálásban, a PUNR kettészakadásában, a PRM-vel folytatott szóváltásban látják a reményt. Sajnos tévednek. A hatalmi harcok tagadhatatlan tények, de csupán ebből nem szabad arra következtetni, hogy nem fognak majd össze a reform, a pluralizmus – s úgy általában a demokrácia – elleni harcban. Szélsőségeink közül egyesek nyíltan rehabilitálják a Ceaușescu-rezsimet és a Securitatét, mások néha bírálatokkal is illetik őket, akad olyan, aki csak a magyarokat gyűlöli, de olyan is, aki csak a zsidókat, cigányokat stb. Valamiben mégis különböznek a 30-as, 40-es évek fasisztáitól: egyikük sem ismerné el, hogy ő bizony fajvédő. És alibi is van. A PRM egyik vezetője és parlamenti képviselője például *színmagyar*: Furó Gyula volt brassói pártaktivista. Mai nevén: Furó Iuliu Ioan.

Felmerül a kérdés: vállalja-e Iliescu a koalíciót a szélsőséges erővel, amelyek nyíltan támogatták kampányát? Legutóbb kifejezte azon óhaját, hogy egységes nemzeti kormányt szeretne, amelyben *minden* parlamenti párt részt venne. Attól tartok, ez nem egyéb demagógiánál. Elsőként a Demokratikus Konvenció utasította vissza az elnök megtisztelő ajánlatát. Lehet, hogy a Petre Roman-féle Front sem lesz hajlandó koalícióra lépni a kormánnyal, bár féltő az is, hogy a Front némely mindenre elszánt opportunistája mégiscsak kiegyezik Iliescuval. Akinek ezek után nemigen marad miből válogatnia: vagy kinevez egy javarészt technokratákból álló pártsemleges kormányt (amely minden bizonnyal megbukik pár hónapon belül), vagy kénytelen lesz vállalni a koalíciót természetes szövetségeseivel: a szélsőséges pártokkal. Ha pedig az ezekből az elemekből álló kormány túlságosan is megsérti a demokrácia szabályait, Iliescu elnök szokott mosolyával jelenti majd ki: ő aztán

mossa a kezeit, nem ő a hibás a túlkapasokért, magára vessen a Demokratikus Konvenció, miért nem akart részt venni a hatalom gyakorlásában!

A legnagyobb győztes

Iliescu húsz éve áhítozik a hatalomra. Az 1970-es évek elején az RKP főtitkára szeretett volna lenni; sikertelenül. A máig is tisztázatlan '89-es decemberi események után (puccs és népfelkelés-egyvelege) a Nemzeti Megmentési Front elnökévé avanszált. 1990 májusában 88%-os többséggel köztársasági elnökké választották. De '92 októberétől nagyobb hatalmat bitrol, mint bármikor. Ráadásul szentesíti az új alkotmány is, amely példátlanul nagy hatáskört, befolyást és döntési lehetőséget biztosít az elnöknek. (Bár ezt Iliescu a választási kampány során vehemensen tagadta.) Pártaktivista-stílusát máig sem sikerült levetkőznie, nem jó szónok, eredeti koncepciói sincsenek, a *kulisszák mögötti játékoknak* azonban igazi nagymestere. Még az is elképzelhető, hogy rövidesen ejti az eszköz gyanánt használt fasiszta-kommunista pártok szélsőséges propagandáját. Amennyiben hosszabb távra kíván berendezkedni a Cotroceni-i palotában, nincs más lehetősége. Ha azonban rövidtávon tör sikerre, könnyen elképzelhető a nemzeti diktatúra bevezetése, az ellenzék és a független sajtó betiltása.

Fél esztendeig, egy évig menne is a dolog. Utána azonban mindenestől belbukna saját diktatúrájába. Ez a tömeg már nem az a tömeg, amely oly lelkesen támogatta '89 decemberében. Ha Iliescu elnök felméri ezt a lehetőséget, akkor okosabban teszi, ha legalább *utólag* elhatárolja magát szélsőséges szövetségeseitől, és a félmegoldások útjára lép. S ami ekkor következik: egy félig-meddig stabil, autoritárius és paternalista, de nem kimondottan diktatórikus rendszer. Nacionalizmusa „szalonképes”, s bár módjával, de olykor enged majd a reformpárti törekvéseknek is. És mindaddig, amíg egy ilyen rendszer uralkodik, az egész ország egy helyben topog majd, vagy hátrafelé mozog, a nyílt fasiszta-kommunizmus felé.

Kik vesztek?

A végső, hivatalos – és érdekes módon majdnem a második forduló küszöbén közzétett – eredmények szerint a Demokratikus Konvenció (DK) az RMDSZ és a Nemzeti Megmentési Front szavazataival együtt is kisebbségbe került. A hármas koalíció lehetősége eleve kizárt volt, de mostanra a DK is felbomlott:

ellenzéki koalíciós lehetőségeit tekintve eleve torzszülött volt. A Parasztpárt hamar felmérte gyengeségét; így sikerült megszereznie a befutó helyeknek több mint a felét. A képviselőházban 81 hely közül 41 a Parasztpárté, 13 (!) a Polgári Szövetség Pártjáé, 11 a Nemzeti Liberális Párt Fiatal Szárnyáé, 10 a Szociáldemokrata Párté (amellyel csak az a baj, hogy valójában nem nagyon létezik), 4 szék jutott az Ökológus Pártnak (amely párt elnöke vígan odabigyesztette a nevét a hírhedt Hargita–Kovácsna Jelentés alá), a maradék kettőt pedig a Nemzeti Liberális Párt–Demokratikus Konvenció szárnya foglalja el. A szenátusban sem rózsásabb a helyzet: a DK 33 helyéből 21 a Parasztpárté, 7 a Polgári Szövetség Pártjáé, 5 a liberális szárnyaké.

A Demokratikus Konvención belüli ellentéteket a választási kampány idején még igyekeztek takargatni, ma azonban már senkinek sem áll érdekében az egység illúzióját fenntartani. Kivéve a Parasztpártot, mely csak az „egységben az erő” untig koptatott jelszóval háríthatja el (vagyis át) a különféle vádak és bírálatok özönét.

Vesztes liberálisok

Elhangzott már a *kontraszelekció* vádja is. Köztudott, hogy Ceaușescu Romániájában nem létezett – mert nem létezhetett – szervezett ellenzék. Léteztek azonban olyan személyiségek, akik nyilvánosan is vállalták ellenzéki szerepüket. Ugyan hányan jutottak be közülük a parlamentbe? Egy sem. Nagyobb baj, hogy az aktív, becsületes értelmiségiek, illetve jó politikai érzékkel megáldott politikusok közül eleve siralmasan kevés került fel a DK listáira. Alig pár nevet idézhetnék – Manolescu, Paleologu stb. –, és azok legtöbbje a Polgári Szövetség Pártjának a tagja.

Miután Radu Câmpeanu úr oly szégyenletes módon elárulta a DK-t, a Nemzeti Liberális Párt becsületesebb magva létrehozta a Nemzeti Liberális Párt–Demokratikus Konvenció szárnyát. E csoport élén az eddig Párizsban élő Dinu Zamfirescu, az előbb híres, aztán hírhedt *Budapesti Kiáltvány* (1989) egyik értelmi szerzője és aláírója áll. Liberális a javából. (Nem pedig *nemzeti-liberális*.) Természetes hát, hogy ő sem került be a parlamentbe. Bejutott viszont Nicolae Cervenii közismert zugüggyvéd és politikai kaméleon. A választások pozitív eredményeként könyvelhetni el viszont a Câmpeanu-féle Nemzeti Liberális Párt csúfos bukását, amely bukás *elvben* lehetővé teszi az igazi liberálisok csoportosulását: vagy egy új párton belül, vagy azáltal, hogy Câmpeanu és klikkje nem tekintheti többé magát a *történelmi* Nemzeti Liberális Párt jogutódjának.

Mindez azonban a képzelet birodalmába tartozó lehetőség. Aki ellenben közelebbről is ismeri azokat, akik egy liberális párt kulcsfigurái lehetnének, vagyis a parlament két liberális frakciójának a tagjait (a Fialat Szárnyat és a hagyományos liberálisokat), az joggal szemlélheti szkeptikusan a liberalizmus kilátásait. Ha nem egyébert, hát azért, mert a liberálisok egy része gyanús karrierista, üzletember (Dinu Patriciu és társai), a többről pedig alig tudni valamit. Márpedig jó okunk van arra, hogy tartsunk az ismeretlenségtől. Az eltelt két és fél év alatt az ellenzéknek igenis megvolt az alkalmja a szereplésre: tüntetéseken, nyilvános beszédek révén, a sajtóban, előadásokon stb. Okkal-joggal gyaníthatjuk tehát, hogy az új nevek mögött többnyire közepszerű helyi potentátok bújnak meg. Nem szabad megfélemlenünk arról sem, hogy a valóban szabadgondolkodó román értelmiségiek 99%-a nem akar aktívan politizálni. Ez pedig nemcsak a liberálisokra érvényes.

Gondoljunk csak a kolozsvári parasztpárti Adrian Marinóra, erre az igazi európeai értelmiségire. A Parasztpárthoz a családi tradíció köti, felfogása és magatartása alapján – amint az kiváló cikksorozatai is bizonyítják – inkább liberális. Természetes, hogy őbelőle sem lett képviselő.

A legkevésbé vesztes vesztesek

Parasztpárti listán futott fel viszont a Volt Politikai Foglyok Szövetségének az elnöke. Primitív, agresszív, kommunistaellenes alak. Szerény(telen) véleménye szerint, aki a ma Romániájában a szélsőjobb és a vasgárdista mozgalmak képviselte veszélyre célozgat, az mindenestül Iliescu szekértolója. Romániában sok a hiánycikk, de Fónayink, az van. Attól tartok, a parasztpárti listák egyetlen kritériuma az lehetett, hogy ki ült többet börtönben a sztálinista időben.

Parasztpárti képviselő a besszarábiai Leonida Lari költő is, aki kerek két és fél éve ingázik a Vatra és a România Mare között. Költői munkásságát ne firtassuk. Bessarábiai tevékenységének mindenesetre megvolt a (román szemmel nézve) maga jó oldala is: például harcolt a latin ábécé bevezetéséért. Romániai fellépése annál kevésbé áldásos. Rendszeresen jelentkezik a volt udvari bárd, Adrian Păunescu lapjában, aki viszont a Szocialista Munkapárt listáin indul; olykor meg-megereszt egy-egy Ceaușescut rehabilitáló szoc-szürreál költeményt. Leonida Larit most is bensőséges viszony fűzi a Vatra, a Nemzeti Egységpárt stb. vezetőihez és szószólóihoz. Hogy a politikai foglyok táborát kissé színesebbé tegyék, egy második költőt is indítottak a parasztpárti listán, Ion Alexandrut. Költőnek jó, ortodox fanatikusnak is az. Egy interjúban elmondta, hogy ő ugyan szereti a kisebbségeket, szót is ért velük, de a ma-

gyar kisebbség is értse meg, hogy Románia természetes határa a Tiszánál húzódik. Kilencven óta parlamenti képviselő, hosszú ideig a Parasztpárt alelnöke volt. Parlamenti szereplése olykor közröhejbe fulladt. Egyszer például tekintélyes nagyságú fakereszttel a kezében fellépett az emelvényre, és nem kevesebbet javasolt, mint hogy az ortodox egyház fejét léptessék elő hadügyminiszterré, vagy legalábbis a hadsereg főparancsnokává.

A Polgári Szövetség Pártjának listája már szalonképesebb, ami viszont a Szociáldemokrata Párt listáival történt, az már túlmegy a józan ész határain. Két év alatt két szociáldemokratával találkoztam: a szocdem párt elnökével és alelnökével. Később Kolozsvárott alkalmam nyílt megtekinteni a harmadik romániai szociáldemokratát is – a Kolozs megyei szervezet elnökének személyében. Felfogása, nézetei inkább a PRM-be illő fasisztára vallottak. Naivul értesítettem hát Cunescu elnök urat arról, hogy ki is vezeti a kolozsvári fiókszervezetet. Cunescu úr sajnálkozva közölte velem: tudja, hogy a Kolozs megyei elnök közismert fajvédő, de sajnós, nincs kivel helyettesíteni. Ha ugyanis leváltaná, vége lenne Kolozsvárott a szociáldemokráciának. És ez a „nem létező” párt nem kevesebb, mint tíz képviselőt juttatott a parlamentbe. Ennyit az ellenzék színvonaláról. Nem sokat nőtt az utolsó két évben.

És az RMDSZ?

Amennyiben az RMDSZ képviselői és szenátorai együtt óhajtanak majd működni a román ellenzékkel, okosabb, ha tudomásul veszik, hogy ez *ebben a parlamentben* nem a DK, nem is egyes pártok révén, hanem inkább *egyéni szinten* valósítható meg. Attól tartok azonban, az RMDSZ parlamenti képviselőit túlságosan is lekötik a belső harcok. Önáltató RMDSZ hivatalnokok ugyan azzal dicsekednek, hogy lám, több képviselőnk lesz a parlamentben, mint két éve. Ám a legkitanultabb politikusoknak is vajmi nehéz lesz valós eredményt felmutatni egy *ilyen* parlamentben. Féltő, hogy az RMDSZ, miközben erőfeszítéseket tesz, hogy megőrizze tagságát, demagóg, populista (hogy ne mondjam, nacionalista) irányba tolódik el. Ha már (noha nem önhibájából) nem mutathat fel valós eredményeket, akkor legalább jól odamond, magyarkodik, vitézkedik stb. Megeshet, hogy az RMDSZ-ből nemsokára RMDF lesz?

Egy volt (?) „magyar csavargó” kételyei

Nedumerilile unui fost „golan maghiar”, 22, 1992. július 7.

Ha a keresztény erkölcs és a jogállam elvei alapján állsz, nem fogadhatod el egy száz tagból álló közösség megbüntetését 99 tagjának a bűnössége alapján sem.

1989. december 21-én kezdtem el cselekvően politizálni. Az első évben minden világosnak, egyszerűnek tűnt. Tudtam, a barikád melyik oldalán állok, tudtam, kik a szövetségeseim és kik az ellenfeleim. De néhány hónapja összezavarodtak szemem előtt a dolgok, nyugtalanító jelek ütötték fel a fejüket, egyre bizonytala-

nabb lettem. De kezdjük az elején.

Most másfél éve, néhány héttel az 1989-es decemberi események után, megdöbbsentettek, elképesztettek az úgynevezett szabad sajtóban megjelent első sovinizta, xenofób cikkek. Aztán lassan-lassan majdnem immunissá váltam a Vatra Românească és a hatalom magyarelles hadjáratával szemben. Megértettem, hogy számukra mi, romániai magyarok (akárcsak a magyarországi magyarok), függetlenül attól, hogy mit mondunk, vagy mit teszünk, *örök ellenségek* voltunk, vagyunk és leszünk. Ebből a meggyőződésből indultam ki minden állásfoglalásom – hozzászólásom, cikkem, interjúm – esetében.

Röviden: politikai hitvallásom szerint (amelyet sok nemzettársam oszt) a magyar nemzetiség nem reménykedhet sajátos kérdéseinek megoldásában mindaddig, míg Romániában nem lesz demokrácia. És jelen pillanatban inkább távolodunk ettől az eszménytől, mint közeledünk hozzá. A jelenlegi, kívülről vagy belülről ilyen-olyan intézkedésekre rákényszerített, megzsarolt hatalom képes ugyan engedményekre, de soha nem fogja megvizsgálni a kisebbségi (vagy más lényegbe vágó) kérdés alapjait. Tehát a sajátosan nemzeti ügyekhez képest fontosabbnak tűnt számomra az ország demokratikus rendszerre való áttérésének kérdése.

Türelmet kértem nemzettársaimtól, holott kéréseink egy demokratikus ál-

lam, egy jogállam keretei közt tökéletesen jogosak lennének. De a jogi rendezést is megelőző kérdés a gondolkodásmód kérdése. A román nép, négy évtizeden keresztül, semmilyen értesüléshez nem juthatott hozzá a nemzeti kisebbségek életéről, kultúrájáról, gondjairól. És az utóbbi másfél évben olyan hivatalos sovinizta propaganda kapott lábra, amely a gyanakvásnak, a félelemnek, a gyűlöletnek mindez ideig még nem tapasztalt légkörét teremtette meg. A hatalom televíziója és sajtója által megmérgezett milliók még sokáig képtelenek lesznek higgadtan, előítélet-mentesen megközelíteni ezt a kérdést.

Az utóbbi hónapokban azonban súlyos, zavarba ejtő jelek ütötték fel fejüket a demokratikus ellenzék soraiban is. Lássunk néhány példát:

– A demokratikus és sovinizmusellenes ellenzék folyóirataként ismert kolozsvári *Atlasul Liber* a hitlerista korszak újságjainak hangvételére és érvrendszerére emlékeztető primitív, erőszakos, antiszemita hangvételű cikket közöl.

– A február 6-i *Agora*, az Antitotalitarista Demokratikus Fórum lapja, talán kevésbé erőszakos, de a múltat és a jelent torzítottan összemosó antiszemita cikket közöl saját elnökének a tollából.

– Az Antitotalitarista Demokratikus Fórum vezetőségének egyik ülésén, arra a javaslatra, hogy hozzanak létre egy bizottságot a nemzeti kisebbségek kérdéseinek megoldására, az ellenvetés (egy pártelnök szájából!) a következő: „főlöszleges, mindnyájan románok vagyunk”. Vajon mit akart mondani? Azt, hogy a magyaroknak, zsidóknak, cigányoknak stb. nincs mit keresniük körükben vagy azt, hogy a magyarok, zsidók, cigányok voltaképpen románok? Vagy azok lesznek? Az erőszakos beolvasztás elméletéről volna szó?

– Az április 24-i *România liberă*-ban megjelent Sorin Mager *Szemponokja* a magyar oktatásügy kérdésében. A cikk békés hangnemben íródott, tele van meggyőzőnek tűnő statisztikai adatokkal (ezek azonban részben hamisak, részben célzatosan megválogatottak). A szerző szerint a magyar nyelvű sajtó cikkei és az RMDSZ nyilatkozatai az oktatás kérdéséről tulajdonképpen „felforgató propaganda”, hasonlatos ahhoz, amely a bekövetkezett súlyos erdélyi események oka volt, illetve hozzájárult azok kibontakozásához: a Bolyai Egyetem megalakítására vonatkozó, „Sztálin generalisszimus utasítására” megalkotott törvényhez – ennek a semmitmondó kijelentésnek nyilvánvaló propagandisztikus céljai vannak. A szerző természetesen nem tesz említést arról, hogy a Bolyai Egyetem újraindulását lehetővé tevő iraton ott szerepel Mihály király aláírása. Megismétlem, újraindítás, mert Kolozsváron (megszakításokkal) 1581-től létezik magyar egyetem.

Súlyosnak találom a hatalom ránk, magyarokra vonatkozó kedvenc vádjának („szeparatizmus”, „elkülönülés”) felbukkanását egy olyan kiadvány-

ban, amely általában az európai szellemet hirdeti. Az európaisodás nem jelent uniformizálódást, egyneműsítést, ellenkezőleg, egységet jelent a más-ságban. A civilizált Európában minden kisebbséget tisztelnek, függetlenül (nemzeti, politikai, művészi, nemi stb.) jellegétől. A demokráciák türelmesek a számbelileg kevesek nyelve, kulturális szokásai, ízlése vagy éppen hobbijai iránt.

A szerző ellenzi a magyar egyetem újraindítását. Ugyanakkor azzal vádolja a magyar tanárokat, hogy miután román nyelven elvégezték az egyetemet, román iskolákban tanítanak, elfoglalva a románok helyeit anélkül, hogy eléggé ismernék a román nyelvet. Egyetlen következtetést lehet ebből levonni: a magyarok egyáltalán ne hozzanak létre egyetemet. Magyar nyelvűt azért ne, mert szeparációhoz, elkülönüléshez vezet, román nyelvűt azért, mert úgysem fogják tökéletesen beszélni a román nyelvet.

Apropó, szeparatizmus: egy anekdota. Most huszonöt éve megboldogult barátommal, Cornel Chiriac-kal az első romániai dzsesszklubok megindításáért és az első romániai dzsesszfesztivál megrendezéséért küzdöttünk. Nagy gond volt, hogy nehezen tudtunk tisztázni a kor kultúraktivistáival, miért is akarunk önálló klubokat, dzsesszfesztiválokat. Miért nem kombináljuk őket szimfonikus zenével, esetleg operával, de legalább könnyűzenével? Netán lenézzük a többi zenei műfajt? Csak nem vagyunk szeparatisták? A párhuzam, remélem, nyilvánvaló.

De térjünk át komolyabb dolgokra. A Kogălniceanu- és a Bolintin-beli eseményekre. A bűnözés a cigányok (az iskolázatlan, nevelésben nem részesült, munkanélküli társadalmi rétegek) körében régi, ismert gond. De az ügy, akár csak a rendfenntartó erők tehetetlensége, cinkossága, elhallgatásra ítéltetett. Ami viszont újabb és sokkal félelmetesebb, mikor egy egész etnikumot ítélnek el, büntetnek meg egyes, körükbe tartozó egyének bűnei okán. Mindez pogromra való felhívással egyenlő, melyet a hatalom bátorít és engedélyez. Egy társadalmi osztály vagy egy nemzetiség kollektív bűnössé való ki kiáltását eddig csupán a fasizmus és a kommunizmus engedte meg magának. Most már a FSN is?

A kérdésnek, leegyszerűsítve, két oldala van: egy erkölcsi és egy gyakorlati oldala. Ha a keresztény erkölcs és a jogállam elvei alapján állsz, nem fogadhatod el egy száz tagból álló közösség megbüntetését 99 tagjának a bűnössége alapján sem. A közösség legalább egy tagja ártatlan! Hogyan akarják gyakorlatilag, félretéve az erkölcsi, elvi megfontolásokat, akár el is fogadva a kollektív bűnösség, a rasszizmus elvét, megoldani a kérdést? Cigányok millióinak megfélemlítésével, pogromokkal, polgárháborúval? Netán teljes megsemmisítésükkel?

A demokratikus ellenzék (kevés kivétellel) mélyen hallgat. A Polgári Szövetség a jog és az európai erkölcs elvei alapján akar felépíteni egy polgári társadalmat. Heti átlagban kétszer nyilatkozik, de ezt a kérdést mellőzi. Struccpolitikát folytatna? Netán átvette azoknak a politikai pártoknak a magatartásmodelljét, amelyek hajlandók jóformán bármilyen erkölcsi megalkuvásra, csak el ne veszítsenek egyetlen hívet sem? (Azért vagyok ennyire „kemény” a Polgári Szövetséggel, mert számomra is ez a párt jelenti az utolsó reményt).

Meggyőződésem, hogy mindezeket a valós és bonyolult kérdéseket őszintén meg lehet beszélni a demokratikus ellenzék tagjaival. Ezek a nyugtalanító jelek a bizonytalanság, a gyanakvás, a kétértelműség érzését keltik bennem, néha szeretném feltenni magamnak a kérdést, mit is keresek én a Polgári Szövetség, az Antitotalitarista Demokratikus Fórum, az AZR vezetőségében? Amikor Doina Cornea, Ana Blandiana, Petre Băcanu stb. beszédet tart, cikket ír, akkor a hatalmat bírálja. Ha azonban én vagy egy másik magyar vagy zsidó vagy német vagy cigány teszi ugyanezt, megemlékezve saját külön fájdalunkról is, már nem bírál, hanem „befektíti az országot”, „félretájékoztatja”, „románellenes propagandát folytat”? Talán gyanús, másodrendű állampolgárok vagyunk? Vajon csak azzal a feltétellel fogadnak be az ellenzék tömbjébe, hogy az ország általános gondjaival törődünk? Nekünk nem lehetnek sajátos gondjaink?

Ha még az európai szellemű demokratikus szervezetek, újságok, személyiségek is elhalasztják a tárgyilagos elemzés elkészítését, ha még ők is megpróbálkoznak a sematizálással, akkor valószínűleg valóban kénytelenek leszünk szeparatizmusba, elkülönülésbe menekülni. És abban a pillanatban természetesen majd a magyarok között is felerősödik a nemzeti érzés, és nacionalizmussá, sovinizmussá alakul. Az első jelek kezdenek már megjelenni, és az RMDSZ vezetői, a magyar értelmiségiek egyedül, a román demokraták segítségével nélkül, nem tudják majd uralni a helyzetet.

Gyakran hallom, „harcoljunk a mindkét táborbeli szélsőségesek ellen”. Elméletileg nagyon szépen hangzik. Mégsem nyugtat meg. A történelem folyamán mindkét népnek megvoltak azok a korszakai, amikor a nemzeti érzés szertelenül virágzott, és ennek mindig megvoltak a maguk gyászos következményei. De mi a jelenben élünk. 1990 októberében tanúja voltam egy budapesti fasiszta rendezvénynek. Elfogott a düh, az undor, kész lettem volna összeakaszkodni velük. De, körülnézve, lehiggadtam. Száz-százötvenen voltak, a lumpenproletáriátus legalsó rétegéből valók, a járókelők pedig láthatóan rosszalották az eseményt, lehurrogták a résztvevőket. Az ottani fasisztáknak lapjuk is van. Ötezer példányban jelenik meg, de a felét sem tudják eladni.

Gondjaik vannak az ügyességgel is, amely antiszemitizmus, revizionizmus vádjával vizsgálja őket. Ezzel szemben úgy tűnik, hogy a Vatra Româneascănak több millió híve van, a *România Mare* újság pedig 500 ezer példányban jelenik meg, és a belügyminisztérium támogatását és kitüntetését élvezzi. Csupán mennyiségi különbségről volna szó?

Erkölcsei szempontból minden sovinizmus elítélendő. Engem személyesen jobban felháborít a magyar nemzetiség – amelyhez tartozom – soraiban tapasztalt nacionalizmus. De a magyar irredentizmus, nacionalizmus ma sem Erdélyben, sem Magyarországon nem igazán elterjedt, szélre szorult, másodlagos jelenség, émelyítő, de politikailag semmi jelentősége. Sajnos egyetlen európai ország sem mentes teljesen a szélsőjobb mozgalmaktól. A különbség az, hogy a romániai szélsőséges sovinizta mozgalmakat a hatalom pártolja. Azt hinni, hogy csupán a Front és a demokratikus ellenzék között kell választanunk, mellőzve a Vatra Româneascăt és a România Marét, legjobb esetben is politikai rövidlátás. Ez a koalíció a hatalom által létrehozott dzsinn, amely fölött azonban elvesztette uralmát, és amely szélsőjobb ellenzékké vált, harmadik erővé a román politika színpadán.

Valós veszélyt jelent az, amit meglepő módon a demokratikus ellenzék nem vesz figyelembe, hogy a volt Ceaușescu-klán keményvonalasai (szekusok, pártaktivisták) nyíltan fasiszta ideológia alapján magához ragadják a hatalmat. Fennáll egy totális diktatúra katonai puccs vagy éppen sikeres választás útján való bevezetésének veszélye. Azt hinni, hogy a román sovinizta nacionalizmusnak ilyen megerősödése csupán a kisebbségek gondja, felelőtlenség és önáltatás. Az egész ország gondja. A német nemzetiszocializmus első korszakában csupán a zsidó népiirtás okozója lett, végül azonban a rendszert eltűrő és támogató egész német nép tragédiájának okozója.

Félek, hogy ha időről-időre még a demokratikus erők is hozzájárulnak a zűrzavar növeléséhez, az „Arturo Ui előretörése” megállíthatatlan lesz.

Fordította: Hadházy Zsuzsa

Szinte általános az elégedetlenség az RMDSZ eddigi tevékenységével szemben

Nemulțumirea față de activitatea de până acum a UDMR-ului e cvasigenerală, *Nu*, 1992. november 11–18.

**Az ellenzéki politikusok működve-
lők a hatalmon levőkhöz képest.**

Az RMDSZ nem párt, hanem pártok, platformok, mozgalmak, kulturális egyesületek stb. szövetsége. Ami a felsoroltakban

közös, az a nemzeti önazonosság, illetve az azt biztosító intézmények megőrzése iránt érzett közös gond. Ami különbözik bennük, az az ideológia (a magyarok között vannak keresztény-demokraták, liberálisok, szociáldemokraták stb.). Az ideológiának megfelelően különböznek a módszerek, a stratégiák, a prioritások.

Megismétlem, az RMDSZ nem párt, de alapszabályzatának, működési formájának megfelelően mégis úgy működik, mint egy párt. És, a demokrácia szabályainak értelmében, a többség szava dönt. Ami növekvő feszültséget okoz. A radikálisok (akik maguk is több csoportot alkotnak) mindenekelőtt azt szeretnék, hogy az RMDSZ valódi szövetséggé váljon, vagyis, hogy a határozatokat megegyezéssel alapon és ne a „többség diktatúrájának” alapján hozzák. Az alapszabályzat mondja ki a „hatalom megosztását” azok között, akik művelődési, társadalmi, szervezeti kérdésekkel foglalkoznak, és azok között, akik gyakorlati politikai kérdésekkel. És a politikai oldal valóban pluralista legyen – minden platform, ideológia járulhasson hozzá a kérdések megoldásához. Az RMDSZ monolit képe ez idáig is fikció volt. De a radikálisok, egy új szerkezet felépítésével, tartalommal akarják megtölteni a pluralizmust, hatékonyabbá akarják tenni az RMDSZ működését. A jelenlegi körülmények között ez elég nehezen elérhető cél.

Másrészt, a radikálisok (legalábbis egy részük), elégedetlenek lévén az eddig elért eredményekkel, az RMDSZ-politika lényegi megváltoztatását akarják elérni. És itt nem annyira a különböző ideológiák, felfogások jutnak szerephez, mint inkább a vérmérséklet. Az egész romániai demokratikus tár-

sadalmon – különösen a választások után – elkeseredés vett erőt. Az ellenzéki politikusok műkedvelők a hatalmon levőkhöz képest. Műkedvelők, nagyrésztük volt ellenálló, akiket erkölcsiségük, illetve vérmérsékletük gyakran a hideg, ésszerű számítás fölé emel. A politikálásnak ez a módja tiszteletre méltó – de a gyakorlatban hatástalan.

Egy példa: a monarchista-mozgalom. A királpártiak szerint I. Mihály visszatérése sok lényegbevágó kérdést megoldana (ebben egyetértek velük), de nem veszik figyelembe azt a tényt, hogy ez a visszatérés – legalábbis a közeljövőben – megvalósíthatatlan. És nem veszik figyelembe azt sem, hogy – gyakran leegyszerűsítő jelszavakkal harcolva – rövidtávon eltávolítják a lakosság nagy, politikailag műveletlen részét az ellenzéktől.

Más példa: Bukarest, Egyetem tér – Golaniada. Gyönyörű volt. Minden, amit ott kértünk, erkölcsileg jogos és magától értetődő volt. De az eredmény szörnyű volt: az 1990 májusában sorra kerülő választások megmutatták, hogy amit mi, csavargók ott tettünk, az választási szempontból a kívánatossal éppen ellenkező hatást váltott ki.

Visszatérve az RMDSZ-re. A radikálisok kívánalmi, hogy a szövetség semmilyen engedményt ne tegyen a jelenlegi hatalomnak, hogy a közösségi elvek alapján öngazgatást kérjen – ami *számomra* nem jelent pejoratív értelemben vett szeparatizmust, hanem intézményes lehetőséget arra, hogy oktatási, művelődési intézményeinket, a bukaresti központi „szervek” közbeszólása nélkül, magunk vezethessük – természetesen. Egyelőre megválaszolatlan kérdés, hogy milyen eredményei lesznek eme kérdések egyértelmű – talán nem teljesen világosan megfogalmazott – kinyilvánításának.

De a mostani politikai helyzetben e kérések teljesítése szóba sem jöhet. Gondot a következmények okoznak, az, hogy hogyan viszonyul majd a román többség és a magyar kisebbség kinyilvánításukhoz. Fennáll annak a veszélye, hogy a román társadalom, még a demokratikus is, gyanakvóan tekintsen ránk. De az is megtörténhet, hogy egy ilyen nyilatkozat kíváncsivá, érdeklődővé teszi a mi gondjaink iránt. És ezt a kíváncsiságot már érdemes lenne megnyerni. Lehet, hogy eredményeképpen komolyabb, mélyrehatóbb párbeszéd alakulna ki köztünk. A román ellenzék mindmostanig a „mindnyájan egyenlők vagyunk, mindnyájunknak ugyanaz az érdekünk – a demokrácia” jelszót ismételtette, de nem figyelt oda sajátos gondjainkra. De, érdekes módon, elfogadta azt a gondolatot, hogy a munkások, értelmiségiek, parasztok, alkalmazottak, munkanélküliek stb. számára léteznek bizonyos prioritások. A kommunista korszakban mindnyájan elnyomottak voltunk, de különbözőképpen. A kérdés nem mennyiségi – kit nyomtak el jobban? –, hanem minőségi – kit milyen formában nyomtak el? A parasztok számára a legfontosabb kér-

dés a kollektivizálás volt – föld nélkül maradtak. Az értelmiségiek számára valószínűleg a cenzúra, az ideológiai diktatúra volt a legszörnyűbb. És így tovább. Hasonlóképpen a magyarokat is sajátos módokon nyomták el. Az általános gondolkodásmód szerint az a paraszt, aki az 50-es években fellázadt, mert elvették a földjét, harcos kommunistaellenes hős volt, ám az a magyar értelmiségi, aki tiltakozott a magyar tannyelvű iskolák számának csökkentése ellen, magyar nacionalista.

A román ellenzék nagy figyelmet szentelt az értelmiségiek sérelmeinek (szólásszabadság stb.), formai, felszínes, inkább csak nyilatkozat-szinten létező figyelmet a parasztok, munkások sérelmeinek, és szinte semmilyen figyelmet a (vallási, nemzeti) kisebbségek sajátos sérelmeinek.

Ebben gyökerezik sajnos az, hogy a magyar radikálisok egy részének csökkent a bizalma a román ellenzékben. Magától értetődik, senki nem utasítja vissza a Demokratikus Konvencióval való együttműködést, de a belé vetett bizalom fogyóban. Ami engem illet, bár szomorúan tapasztalom, mennyire széthúzó és hatástalan a román ellenzék, úgy találom, hogy sajátos kisebbségi jogaink elérése csupán a román demokratákkal való szoros együttműködés, közös harc során valósítható meg. De nincsenek illúzióim. Lehetetlen megvalósítani a tökéletes együttműködést két olyan szervezet – a CDR és az RMDSZ – között, amelynek mindenike, külön-külön, súlyos válságban van, és mindkettőt a széthúzás és a becsvágy uralja.

Fordította: Hadházy Zsuzsa

A kényszerházasság rosszabb egy laza viszonynál*

Erdélyi Napló, 1992. december 17.

Az RMDSZ egyetlen lehetősége a teljes platformszabadság megteremtése.

– Ön már a választások előtt jelezte, hogy az RMDSZ-en belül nehézségek merültek fel. Ezeknek oka egyrészt a személyes ellentétekben, másrészt a szervezet stratégiájában keresendő, ami sem a szövetség működésének,

sem a romániai politikai életben való részvételének nem válik hasznára.

– Már a választások előtt elég pesszimista voltam, de a bukás mértéke engem is meglepett. Egyáltalán nem értettem egyet azzal a győzelmi mámorral, amely a román ellenzékét a választások előtt eltöltötte, és amely tulajdonképpen sikertelenségét okozta. Ezt akkor nem mondhattam ki, mert csak tovább rontottam volna Constantinescu esélyeit. Ugyanez volt a helyzet az RMDSZ esetében is. Láttam a hibákat, a feszültségeket, az ostobaságokat. A választások előtt ezekről nem lehetett szólni, nem lehetett kockáztatni, hogy akár egyetlen szavazat is elvesszen. Mivel a vezető testületek ülésain a '91-es marosvásárhelyi kongresszus óta a Képviselők Országos Tanácsának ez év októberi üléséig nem vettem részt, az RMDSZ döntéseiről csupán részinformációim vannak. Sajnos, az RMDSZ elnökségi üléseiről nemhogy a tagság, de még a tisztségviselők sem kapnak még néhány soros hivatalos tájékoztatást sem. Pletykákra vagyunk utalva, ha az ott történekről szeretnénk megtudni valamit.

– Tehát az, aki nem szigorúan vett vezetőségi tag, mit sem tudhat arról, ami a vezetőség megbeszélésein történik?

– Továbbmennék: csak a csúcsvezetés tud róla. Merem állítani, hogy azok a szenátorok, megyei elnökök, akik nem tagjai az elnökségnek, negyvennyolc órával az elnökség gyűlése után – még viharos gyűlések után is –, csak annyit tudnak, hogy ott „elemezték a helyzetet”.

* Kérdezett: Simon Judit.

– *Ön szerint mi ennek az oka?*

– Közismert, hogy az RMDSZ-en belül harc folyik. Nem tudom megítélni, milyen mértékben írható ez a személyi ambíciók rovására, illetve milyen mértékben többirányú hatalmi harc. Bizonyos okokból mindenkinek érdeke volt, hogy ez a harc, illetve az eldurvulása, ne legyen túlságosan nyilvános. Végül a vitás kérdéseket úgy söpörték a szőnyeg alá, hogy nyilvánosságra kerültek ugyan, de nem tisztázódtak. Sohasem a kulcskérdésekre összpontosítanak. Nem az a fontos, hogy az RMDSZ-nek huszonkét vagy huszonkilenc képviselője van-e a parlamentben, hanem az, hogy mire számíthatunk a következő félévben. Hosszabb időszakot ugyanis nem lehet bemérni. Mi következik ezután? Annak a folytatása, ami volt? Még zavarosabb állapot? Diktatórikusabb? Vagy megerősödnek a demokratikus erők? Milyen is az ellenzék? Milyen mértékben számíthatunk rá? És kire számíthatunk? Mert egyértelmű, hogy Demokratikus Konvenció mint olyan nincs, hanem pártok és frakciók vannak. Egyedül kell mennünk, vagy remélhetünk valamilyen támogatást a román ellenzék részéről? Mire számíthatunk a Nagy-Románia Párt és a hasonlók részéről? Ha a felvetett kérdésekre választ kapnánk, el tudnánk dönteni a továbbiakat.

Fel kellene vetni a kérdést: veszélyben vagyunk-e vagy sem? Létezik olyan szándék, hogy törvényileg tiltsák be az etnikai alapon létrejött pártokat. Mennyi ennek a valószínűsége, mit teszünk, ha bekövetkezik? Szerintem ilyen kérdésekről kellene tárgyalni. És racionális, nem érzelmi alapon. Mert az érzelmi hozzáállást – „már ennyi és ennyi éve túrunk, most már legyen vége” – minden oldalról érzékelné. Ez olyan, mintha a jogtalanul húsz évre ítélt rab két év letöltése után bejelentené, hogy holnaptól szabad embernek tekinti magát, mert jogtalanul ül. Szép kijelentés, de ilyesmi nem létezik. Egy börtönben a következő lehetőségek vannak: beadványokat ír, fellebbez, vagy amnesztiát kér az ember. De azt, hogy bejelenti a börtön igazgatójának, hogy szabad embernek tekinti magát, nem is tudom minősíteni.

– *Visszatérve a viszályokra: felvetődött Domokos Géza felelősségre vonásának kérdése. Ő a januári kongresszuson amúgy is visszalép. Egyrészt mert az alapszabályzat szerint harmadszor már nem választható meg elnöknek, másrészt többször is azt nyilatkozta, hogy egészségügyi okokból vissza akar vonulni. Mi a célja az etikai bizottság elé állításának?*

– Közismert, hogy az elnökség vagy nem működik, vagy rosszul működik. Béna. Kérdés, hogy ez Domokos miatt történik-e vagy sem. Én ugyan nem vettem részt elnökségi üléseken, de meggyőződésem, hogy Domokos sok fennakadást okozott, sok hibája van. Ugyanakkor azt sem hiszem, hogy ha tőle „megszabadulunk”, akkor egy csapásra jobban működik majd a Szövetség.

A „két Géza” – ez nagyon leegyszerűsített kép – hívei közötti kölcsönös gyűlölet annyira erős, hogy felemésztí az energiákat. Feltételezhető tehát valamilyen fajta érzelmi ok is. De nem hiszem, hogy erről lenne szó, ehhez túl sok okos ember akad ebben a játékban.

Vitathatatlan, hogy Domokos Gézának óriási érdemei vannak. Aki ezt tagadja, az szerintem komolytalan. Nemcsak arra gondolok, amit a Kriterionnál tett, hanem arra is, hogy az ellenzék körében tekintélyt vívott ki magának, és ezáltal a magyarságnak is. Ha ő botrány nélkül vonul vissza, elképzelhető, hogy az utána következő vezetésben megjelennek olyan realista politikusok, akik átveszik azt, ami jó Domokos Géza irányvonalában, és megszabadulnak hibáitól. Mert hajlamos volt a centralizmusra, valamiféle önkényességre, de most ne firtassuk a hibáit. Tény, hogy el tudok képzelni olyan politikusokat, akik folytatják azt, ami jó. De ha Domokos megbélyegezve távozik, akkor megjelenik a domokosista (lásd: rákosista, sztálinista) jelző, minősítés, és akik valamit is átvesznek a józanságából, realizmusából, már eleve hátránnyal indulnak, kiszorulnak a későbbi vezetésből. Olyan emberekre gondolok itt, akikre nagy szüksége van a szervezetnek. A „domokosista” megbélyegző jelzővé válhat, ami kihathat azokra, akik közelebb állnak az ő elképzeléseihez, mint teszem azt a Borbély Imrééhez.

– *Hogyan alakulhat ön szerint az elnökség és a parlamenti csoport viszonya?*

– A frakció Bukarestben tartózkodik. Elképzelhetetlen, hogy ha hirtelen döntenie kell, kikérje az elnökség tanácsát, azét az elnökségét, amelynek minimum három napra van szüksége, hogy össze tudjon ülni Ez abszurdum. Képzeljük el, hogy az RMDSZ irányt változtat. Volt egy ilyen eset, ha a Kolozsvári Nyilatkozatot irányváltásnak tekintjük. Milyen módszerekkel lehet kényszeríteni képviselőinket, hogy egyetértsenek, ha az ő lelkiismeretük szerint ez az út nem felel meg a magyarság érdekeinek? Őket ugyanis egy bizonyos program alapján választották meg. Tehát, ha az RMDSZ változtatásra szánja el magát, nem kötelesek elfogadni. Az RMDSZ egyetlen lehetősége a teljes platformszabadság megteremtése. Én egyszerűen kizárnám azokat, akik nem fogadják el mások véleményét. El kell döntenie: vagy feloszlunk két-három pártra – ennek megvannak az előnyei és a hátrányai –, amelyek önállóan működnének, vagy megtartjuk az RMDSZ-t, mint szövetséget, anélkül, hogy kiátkoznánk azokat, akik más véleményen vannak, mint mi. Ez utóbbit jelentené a platformok létrehozása.

– *Ön jól ismeri a román ellenzékét. Alapító tagja a Polgári Szövetség Pártjának. Mennyire számíthat az RMDSZ kettejük támogatására a törvényhozásban?*

– Kezdjük ott, hogy szerintem nincs román ellenzék. Vannak ellenzéki csoportosulások, illetve azokon belül személyiségek. Bizton számíthatunk

például Coposura, de nem tudom, mennyire számíthatunk a Nemzeti Paraszt-pártra. Számíthatunk Adrian Marinóra, és még sorolhatnám a neveket. Kérdés, hogyan alakulnak a pártok belső viszonyai, ki lesz a hangadó. Minden okunk megvan arra, hogy ne bízzunk az ifjú liberálisokban. Ők személyes ambíciók miatt árulták el Câmpeanut. Most azért nem nacionalisták, mert Câmpeanu az. Még kevésbé bízom a szociáldemokratákban, mert az nemlétező párt, ám nagyon bízom Sergiu Cunescuban, de nekik is van tíz képviselőjük, és fogalmam sincs, kik ezek. Csak emberekről tudok véleményt mondani, mivel a pártok megosztottak, átalakulóban vannak.

Persze egyetlen lehetséges partnerünk a demokratikus ellenzék, de tudni kell, hogy közöttük is vannak olyanok, akikben nem lehet feltétlenül megbízni. Figyelni kellene az ellenzéki csoportosulásokban, pártokban végbemenő változásokat, hogy tudjuk mihez tartani magunkat. Szorosabb együttműködésre, viszonyra volna szükség, mert rendkívül keveset tudnak rólunk. Abban a hiszemben élnek, hogy mi egy monolitikus, egységes, kitűnően szervezett valami vagyunk. Semmilyen konkrét információjuk nincs arról, ami a magyarságon belül történik.

– *Ezek szerint úgy ítéli meg, hogy az RMDSZ nem folytat komoly és célratoró párbeszédet a román ellenzékkel?*

– Határozottan állítom, hogy nem. Néhány ember, nagyon kevés, igen, de nagyon felszínesen, nem szervezeten. Ehhez egy-egy csapatra volna szükség minden megyében, minden városban. Ha már civil társadalomról, román–magyar kapcsolatokról beszélünk, akkor ennek nemcsak pártvezetői szinten kellene működnie. Nincs kölcsönös információgyűjtés és továbbítás. Merem állítani, hogy Funar kolozsvári sikere nem következhetett volna be, ha az RMDSZ komoly dialógust folytat a románsággal, és nemcsak pártvezetői szinten.

– *A Kolozsvári Nyilatkozat megerősíti az egységet, összpontosítja az RMDSZ-en belüli erőket?*

– Szerintem a nyilatkozat nem erősítette meg az egységet. A kényszerházasság rosszabb egy laza viszonynál. Amikor megszavazták a nyilatkozatot, olyan feszült volt a hangulat, akkora volt a félelem, hogy ott helyben bekövetkezik a szakadás – amit senki sem kívánt –, olyan nagy volt a pszichológiai nyomás, hogy hatása alatt nem mertünk (én sem mertem) ellene szavazni. Aki akkor nemet mond, autonómiaellenesnek, labancnak, nemzetárulónak tűnhetett volna. Ezért szavaztam a nyilatkozat elfogadására.

– *Ön szerint ennek a nyilatkozatnak nem kellett volna megszületnie?*

– Elvben szükségesnek tartom az autonómiát és az ezt kimondó nyilatkozatot. De azt, ahogyan és amikor történt, hibás lépésnek tartom. Köztudomá-

sú, hogy a nyilatkozat szövege helyben és nagy sietséggel készült. Legalább egy héttel korábban meg kellett volna fogalmazni. Akkor nem lett volna homályos a szöveg, amelyet mindenki másképpen értelmez, másképpen magyaráz, és megint másképpen magyarázzák a románság felé. Az átlagember számára egyáltalán nem világos, miről is van szó. Az önrendelkezés fogalma sok mindent magában foglal. A nyilatkozatban pontosan meg kellett volna határozni az önrendelkezés mikéntjét – formailag és tartalmilag –, valamint azt, hogy mikor és hogyan tervezik a megvalósítását.

– *Megvalósulhat-e a jelenlegi politikai helyzetben az önrendelkezés?*

– A jelenlegi kormánnyal, a törvényhozásban fennálló erőviszonyok mellett, nem. A jelenlegi politikai légkörben nem. De mint perspektíva, természetesen lehetséges.

Nyílt levél a Polgári Szövetség kongresszusához

Scrisoare deschisă către congresul Alianței Civice, 22, 1992. december 17–23.

Eleinte hallgatással siklottak el megfogalmazott különvéleményeim fölött, később szakadárságként, majdnem árulásként könyvelték el őket.

Sajnálom, hogy nem vehetek részt a kongresszuson, de éppen azért írom ezeket a sorokat, hogy elmaradásom okait megmagyarázzam. Természetesen nem személyes okokról van szó, bár formailag, felületesen nézve, így is lehet majd értelmezni az általam leírtakat. Mégis meggyőződésem, hogy eltávolodásom/kizárásom a Polgári Szövetségtől / Szövetségből politikai-ideológiai alapon történt.

Emlékeztetek arra, hogy állandó résztvevője (gyakran szónoka is) voltam az Egyetem téri eseményeknek, alapító tagja a Polgári Szövetségnek és kezdettől fogva a vezetőség tagja. Az első kongresszuson titkos szavazással beválasztottak a legfelső, kilenc tagú országos vezetésbe. Ma is híve vagyok a Polgári Szövetség eredeti programjának, eszméinek, bár néha még nyilvánosan is kifejeztem egyet nem értésemet bizonyos álláspontokkal, a vezetőség egyes konkrét határozataival kapcsolatban. Nem ismervén a „pártfegyelem” fogalmát (soha nem voltam tagja az RKP-nak), azt hittem, megengedhetem ezt magamnak, annál inkább, mert különvéleményem, bár ideológiailag nem értettem egyet bizonyos határozatokkal, semmiben sem mondtak ellent a Polgári Szövetség alapszabályzatának vagy programjának.

Mégis, eleinte hallgatással siklottak el megfogalmazott különvéleményeim fölött, később szakadárságként, majdnem árulásként könyvelték el őket.

De lássuk konkrétan ezeket az eseteket. Románia egyik súlyos gondja az a veszély, amit a nemzetiségek közti feszültségek jelentenek. A Polgári Szövetségnek hatalmas szerepe lehetett volna e bomba hatástalanításában. De a jelenlegi vezetőség következetesen elutasította, hogy az ügybe beleavatkozzon. Valamiféle tanulmány formájú párbeszéd, ennek a nagyon bonyolult kérdésnek alapvető megvitatása helyett arra szorítkozott, hogy közhelyeket ismél-

teljen: mindnyájan egyenlők vagyunk, minden szélsőség elítélendő stb. Példa erre a Polgári Szövetségnek a kolozsvári lakossággal folytatott beszélgetése Funar polgármesteri beiktatása után néhány hónappal. A város és az ország több mint húsz jeles személyiségét hívták meg, hogy válaszoljon a kérdésekre. Közülük egyetlen egy sem volt magyar nemzetiségű. Az itteni magyar értelmiség, amelynek nagy része tagja, illetve szimpatizánsa a Polgári Szövetségnek, sértve érezte magát, és joggal. A magyaroknak joguk volt kérdezni, de válaszolni nem.

Mint (egyébként elég felületesen) közismert, az RMDSZ vezetőségén belül előfordulnak egyet nem értések, széthúzások, hatalmi harcok. A „radikálisok” egy része hallgatólagosan (nyíltan még nem) azt tartja, hogy „mi magunk”, vagyis nem számíthatunk a román demokratákkal való együttműködésre; a Polgári Szövetségnek (és más, ellenzéki alakulatoknak, pártoknak) említett politikája azt segítette elő, hogy egyre inkább ők legyenek hangozók a vezetőségben. Ha az RMDSZ 1993. januári kongresszusán sikerül a „radikálisoknak” egy populista-nacionalista vonal megerősítésével megragadniuk a kormányrudat, ez a Polgári Szövetség eme felületes magatartásának is köszönhető lesz.

Legyen világos: soha nem kértem, hogy a Polgári Szövetség támogassa az RMDSZ (gyakran vitatható) nyilatkozatait vagy cselekedeteit. De kértem ennek a valós kérdésnek nyitott és felelősségteljes hozzáállással való tüzetes megvizsgálását. A magyarokat gyakran szeparatista törekvésekkel vádolják. A vád eleinte ostoba kitalációnak számított, később azonban a valóságban is kezdett megjelenni ez a törekvés. Elkerülhetetlen volt. Az egyetlen szervezet, amely komolyan veszi ezt a kérdést, továbbra is az RMDSZ (igaz, ideológiai és politikai szempontból egyre leegyszerűsítőbb és zavarosabb válaszokat ad, de ez is elszigetelésének következménye, annak, hogy lehetséges román partnerei, elsősorban a Polgári Szövetség, ünnepélyes nyilatkozatokat tesznek ahelyett, hogy lényegbevágó párbeszédet folytatnának vele).

Az egyenetlenkedés egy másik esete. Most egy éve Ana Blandiana, a Polgári Szövetség vezetősége nevében, közös harcra szólította fel a száműzetésben élő románokat a kommunizmus ellen, a demokráciáért. Mindazok számára, akik nem ismerik az emigrációban élők közti különbségeket, a szöveg nagyvonalúnak és szépnek tűnt. De én az Egyesült Államokban tartózkodtam a felhívás megjelenésekor, és így tisztában lehettem a mélyben húzódó „erővonalakkal”. Az Egyesült Államokban a Calciu atya körül tömörülő, vasgárdista beütésű szélsőjobb kikiáltotta magát a Polgári Szövetség szóvivőjének. Az ottani román liberális demokraták (Dorin Tudoran, Vladimir Tismăneanu stb.) a bukaresti Polgári Szövetséghez fordultak, és felhívták figyelmét a PSZ

erkölcsi lejáratásának veszélyére, kérték az elhatárolódást a szélsőjobbtól. Ehelyett az egységre való felszólítás érkezett. Minderre az amerikai sajtóban válaszoltam, elmondva, a kommunista totalitarizmus ellen küzdök a demokrácia érdekében, de soha nem fogok elfogadni olyan szövetséget, amely egy másik fajta totalitarizmusért, a nemzetiért küzd.

Állásfoglalásom következtében megfagyott a hangulat körülöttem a Polgári Szövetség csúcsvezetőségében. Javasoltam Rusan úrnak – mert Blandiana asszony ugyanis a lehető legnyíltabban kifejezte felháborodását „szakadárságom” miatt –, hogy esetleg szűkebb körben ülünk le, beszéljük meg a kérdést. Még reménykedtem egy őszinte beszélgetésben, amely talán tisztáz valamit, talán csökkenti a köztünk levő távolságot. Erre, az általam ismételt javasolt beszélgetésre, soha nem került sor. Még csak vissza sem utasítottak, csupán udvariasan halasztgattak.

Közben Kolozsvárra költöztem. Közöltem, hogy nehezen tudnék rendszeresen Bukarestbe utazni, de ha fontosabb ülésről van szó, azonnal jövök. Soha nem értesítettek sem telefonon, sem levélben. Utólag, véletlenül (!) megtudtam, hogy – tekintetbe véve a gyűlésekről való távolmaradásomat – mással „helyettesítettek” a vezetőségben. Mai napig sem tudom, hogy csupán a felső kilenc, a huszonhetek országos vezetőségéből kerültem-e ki, vagy a Polgári Szövetség párttagságát is megvonták tőlem.

Igaz, időközben elköttem egy „hibát”. Nyilvánosan fejeztem ki rokonszenvemet Nicolae Manolescu iránt. Ráadásul levélben fordultam a Polgári Szövetség vezetőségéhez, amelyben kifejtettem, hogy a tagok között megoszlanak a vélemények a Constantinescu-kérdésben. Azt tartottam volna demokratikusnak, hogy a Demokratikus Konvencióban a Polgári Szövetségre jutó hat szavazat megoszolják a három lehetséges változat (Manolescu, Constantinescu, Rațiu) között. Természetesen semmilyen választ nem kaptam. Vagy lehet, kizárásom (bocsánat, helyettesítem) volt a válasz? Le szeretném szögezni, hogy a Demokratikus Konvenció határozata *után*, nyilvánosan is, magánemberként is minden erőmmel Emil Constantinescut támogattam. Több ezer aláírást gyűjtöttem, RMDSZ-nagygyűléseken beszéltem. A második forduló előtt magyar templomokban szóltam a jelenlévőkhöz, arra bíztattam őket, vegyenek részt a szavazáson, támogassák Constantinescut és így tovább.

Fölösleges volt. Nem nyertem „bocsánatot”.

Nagyon szeretném, ha ezt a levelet nem értenék félre, nem magyaráznák hamisan. Nem a hiúságom késztet arra, hogy személyes ügyeket mondjak el, hanem az, hogy hiszem, néhány eset, esemény elmondása világosabbá tesz bizonyos jelenségeket, mint a kimondottan elvont, elméletieskedő diskurzu-

sok. Konkrét eseteket pedig természetesen csupán saját tapasztalatomból ismerem. Ennek a levélnek nem célja a Polgári Szövetséget lejáratni vagy megtámadni, hanem a kongresszus és az új vezetőség figyelmét felhívni néhány, a szövetség eredeti elveitől való, nem éppen demokratikus elhajlásra és egyes kérdések (mint például a nemzetiségi kérdés) mellőzésének veszélyére.

A helyzet ellentmondásos: polgári szervezetről van szó, amely azonban gyakorlatilag állandóan politizál. Elfogadhatónak tartanék egy néha-néha politizáló polgári szervezetet, amely időnként, *közvetve* a politikumot befolyásolja, illetve egy társadalmi kérdésekkel is foglalkozó politikai pártot, de nem érthetek egyet a jelenlegi zavaros változattal, amelyben homályos, ködös szövegekkel takargatják a Polgári Szövetség igazi szerepét, valódi lényét. Voltaképpen identitászavarról van szó.

Feltételezve, hogy a Polgári Szövetségnek sikerül ezen a kongresszusán, amelyen sajnálatomra nem vehetek részt, pontosabban, világosabban meghatároznia saját magát, és feltételezve, hogy a Polgári Szövetség rendszeresen részt vesz majd egy interetnikai párbeszédben, amihez szerény képességeimmel magam is hozzájárulnék, és végül feltételezve, hogy a Polgári Szövetség demokratikusabbá válik, és türelmesebbé a más véleményt hangoztatókkal szemben, hogy „megbocsát” majd azoknak, akik bátorkodnak nyilvánosan is a „felső vezetéssel” ellentétes véleményt nyilvánítani: remélem, továbbra is veletek maradhatok. (A témáról lásd még: *Az eredeti demokrácia eredeti reformjai*)

Fordította: Hadházy Zsuzsa

1992–1996
HOLTPONTON

Most vagy soha?

Borbély Imre tanulmányának margójára
Romániai Magyar Szó, 1993. január 6.

Közhely, de kevesen veszik figyelembe: a politika a realitás művésze.

Nem vagyok a filozófia, a társadalomtudományok szakértője, de a marxista-leninista ideológia klasszikusainak szövegeit eléggé ismerem. Bár évtizedek óta antikommunistának vallom magam, megvetem az úgynevezett primitív antikommunizmust, amely egyenlőségjelet tesz a 19. század filozófusai, forradalmárai és a 20. század hetvenes, nyolcvanas éveinek pártaktivistái, szekus verőlegényei közé. Másként szólva, elismerem azt, hogy a kommunizmus elméleti megalapozói és első harcosai olyan idealisták voltak, akiket erkölcsileg felháborítottak az akkori világ, a korai kapitalizmus, a félféudalizmus vitathatatlan igazságtalanságai. Ezért megalkottak egy elveiben szépen szóló eszmét (egyenlőség, nemzetköziség stb.). Csupán egy „apró hibája” volt: utópiának bizonyult. Nem vette figyelembe a társadalmi, gazdasági és főleg tömeglélektani jelenségek egy részét, s mintegy erőszakot követett el magán a történelmen. Ezt az eszmét sikerült gyakorlatba ültetni – erőszakkal. Az eredmény közismert. Az eredeti humánus szándékok önmaguk ellentétébe csaptak. És ez nem csupán a kivitelezők emberi gyarlósága miatt történt így, hanem az elmélet messianisztikus-utópisztikus jellege miatt is. Az eredmény nagyjából ugyanaz lett volna akkor is, ha nem Sztálinhoz, Ceaușescuhoz hasonló szörnyek kerültek volna az élre, hanem becsületesebb, humanusabb, szerényebb idealisták (akikről mostanában nem illik beszélni), mint Dubcek vagy Nagy Imre. Ismétlem, a baj gyökere nem a régi kommunisták erkölcsi indítékaiban, motivációjában rejlik, hanem fanatizmusukban, illetve az elmélet alapvető csapdáiban, melyeket nem voltak képesek felismerni.

E hosszú bevezető után térjünk rá Borbély Imre tanulmányára. Mondani-
 valójának logikai felépítése, a szerző vitathatatlan műveltsége és már-már fa-

natikus hite saját elméletében kísértetiesen emlékeztet az említett idealista baloldali forradalmárok gondolkodásmódjára.

Figyelem! E párhuzam szándéka semmiképp sem Borbély Imre kompromittálása! Meggyőződésem, hogy a régi szélsőbalos forradalmárok erkölcsi indítéka nemes volt, egy igazságosabb társadalom megvalósítását tűztek ki célul maguk elé. De dogmatikusak és voluntaristák voltak, elméletük, illetve tevékenységük következményeit nem tudták felmérni. Elvontan gondolkoztak, *absztrakt* proletariátusban, *absztrakt* burzsoáziában, *absztrakt* osztályharcban. Borbély Imre viszont *absztrakt* nemzetben, *absztrakt* Romániában, *absztrakt* román sovínizmusban és *absztrakt* demokráciában gondolkodik. Lelki alkata az előzőkéhez hasonlít, ő is felháborodik (jogosan) a jogfosztottságon (ez esetben nemzetiségünk jogfosztottságán), ő is kialakított egy elméletet, amelyben őszintén hisz.

Elmélete és javasolt stratégiája első olvasatra meggyőző, minden égető kérdésre megoldást kínál. Egy eszményi vagy legalábbis egy-két fokkal civilizáltabb, európaibb, demokratikusabb, gazdaságilag fejlettebb Romániában talán alkalmazható is lenne. De attól félek, hogy ameddig ez az ország ezt a pár lépést a fejlődés útján megteszi, hosszú évek, évtizedek múlnak el. A *mai* Romániában viszont e stratégia elfogadása épp ellenkező hatást érne el, mint amit az maga elé, mint amit mi magunk elé célul kitűztünk: a magyarság helyzetének javítását.

Borbély Imre a mai román rendszert fasisztoid-kommunista féldiktatúrának tartja. Ebben egyetértünk. De alábecsüli a hatalom stabilitását, erejét, sőt formális legitimitását. Kétségbeejtő, de aki figyelmesen tanulmányozza a romániai politikai, társadalmi fejleményeket, kénytelen belátni, hogy lényeges változásokra itt néhány éven belül nem számíthatunk, illetve ha fordulat történne, ez csupán egy nyíltabb, keményebb diktatúra bevezetése lehetne. Beszélhetünk-e akkor a közeljövőben megvalósítható célként egy olyan romániai magyar önkormányzatról, amely „hivatott lenne a vétőjog kikövetelésére és gyakorlására olyan törvények esetében, amelyek diszkriminatív módon érintik népcsoportunkat”? A román vezetés két és fél évvel ez előtt érdemileg *tárgyalni* sem volt hajlandó sokkal szerényebb igényeinkről (magyar iskolarendszer, esetleg egyetem, kulturális autonómia). De a mai már nem is ugyanaz a hatalom. Ez egységesebb, erősebb és konokabb. (A félig-meddig rugalmasabb, reformistább frontosok az ellenzékbe szorultak.)

Tárgyalásokkal, parlamenti úton, politikai eszközökkel tehát nem sokat érhetünk el. Esetleg követeléssel, presszióval? Milyenek lennének az esélyeink, erőink, kik lennének támogatóink egy ilyen kiélezett helyzetben? A román ellenzék semmilyen formában nem állna mellénk. Az, hogy esetleg csu-

pán korlátoltsága, előítéletei, rövid távú célkitűzései miatt nem, és hogy távlatilag érdekében állna a nemzetiségi konfliktus megoldása valamiféle decentralizáció, autonómia formájában, hosszú elméleti vita tárgya lehetne. De nekünk most nem ideológiai, elméleti, erkölcsi és más hasonló kérdésekre kellene összpontosítanunk, hanem a kézzelfogható valóságra. *Tény*, hogy ennek a stratégiának az elfogadása *itt és most* közelítené az ellenzékét a hatalomhoz és a romániai bonyolult, sokrétű politikai, társadalmi és más feszültségek helyett egy *vegyszer* román–magyar ellentét kerülne előtérbe.

A nemzetközi hátteret is másként ítélem meg, mint Borbély Imre. Való igaz, hogy a különböző fórumokon egyre nagyobb figyelmet szentelnek a nemzetiségek kérdéskörének. De többnyire csak elméletileg. Az elmélettől a gyakorlatig azonban kissé hosszú az út. A legszörnyűbb példa erre Jugoszlávia. Hosszú időt fecsért el a Nyugat, amíg egyáltalán elismerte Horvátországot és Szlovéniát. Azóta már nem polgárháború folyik ott, hanem Szerbia agressziója független államok ellen. És mégis, mit segít Európa? Naponta nyilatkozatokban ítéli el az agresszort, megpróbál élelmiszert, orvosságot küldeni. Eddig lényegében ennyit. Nyilvánvaló, leginkább valamiféle kompromisszumot látna szívesen (bármelyik fél rovására), hogy a nyílt beavatkozást elkerülhesse. Sem az erkölcsi nyomás, sem a gazdasági szankciók nem hozták meg a remélt eredményt.

Románia, szerencsére, távol áll a jugoszláviai helyzettől. De az ottani állapotok is bizonyítják, önáltatás azt képzelni, hogy az európai civilizált országok kiállása egy ügy mellett azonnali pozitív eredményt hozhat. Továbbmegyek. Némi tapasztalatra én is szert tettem nyugati politikusokkal, diplomatákkal folytatott beszélgetéseimben. Ismételten óvatosságra, mérsékletre, türelemre, kompromisszumra intettek. Vitatkozni lehetne arról, hogy erkölcsileg ez helyes-e részükről, hogy nem lenne-e kötelességük többet tenni értünk? De nem ez a lényeg. A lényeg a valóság. A szomorú valóság pedig az, hogy sokkal kevésbé számíthatunk támogatásukra, pontosabban támogatásuk hatékonyságára, mint azt radikális barátaink hiszik, vagy szeretnék másokkal elhitetni.

Az orosz kisebbségek tömeges megjelenése távlatilag valóban előnyünkre szolgál, de nem közvetlenül és nem a közeljövőben. Oroszország olyan belső válságban van, annyira legyengült, destabilizálódott, hogy arra számítani, saját kisebbségei megsegítése által mi is támogatást nyerhetünk, egyelőre a távoli jövő reménye.

Pár mondatban kitérnék Borbély Imre írásának egy olyan részletére is, amely számomra lényeges, és amely azt bizonyítja, hogy nem csupán elméleti-gyakorlati kérdésekben különbözik véleményünk, hanem etikai szempont-

ból is. Felsorol néhány *taktikainak* nevezett RMDSZ-döntést. Ezek célja az lett volna, hogy a román ellenzéket, „szövetségeseinket”, ne hozzuk hátrányos helyzetbe a választások előtt. Itt említi azt, hogy az RMDSZ nem vett részt az Erdélyi Magyarok Világkongresszusán. Köztudott, hogy ezen a kongresszuson nyílt revizionista, nacionalista, románellenes nyilatkozatok sorozata hangzott el. Úgy tudom és hiszem, hogy például Tőkés László nem csupán „taktikai” okokból utasította vissza részvételét.

Az RMDSZ a román nacionalisták elleni harcában nem szövetkezhet magyar sovínistákkal. Ez számomra – és meggyőződésem, hogy a romániai magyarok többsége számára is – nem taktikai, hanem elvi, erkölcsi kérdés. Nem tekintem megalkuvónak magam. Szükség esetén fegyverrel is védeném népeimet a fasisztoid nacionalistákkal szemben, de szóban sem lennék hajlandó más nemzetet becsmérelni. Még akkor sem, ha annak tekintélyes százalékát oda juttatták, hogy gyűlöljön bennünket.

Szólnék pár szót a romániai magyar önkormányzatról, melyet általános és titkos szavazással hoznánk létre. Elnézést, de ezt egyszerűen komolytalan demagógiának érzem. Elhiszem, hogy választási kampányra megfelelő jelszó, de ennél semmivel sem több. Ez olyasvalamit jelentene, hogy a 8%-os magyarságnak lényegében sikerülne demokratikus keretek között élnie egy olyan országban, amelyben félig fasiszta, félig kommunista, anarchikus, mosolygó arcú diktatúra uralkodik. Mindenesetre a történelemben előzmény nélküli kísérlet lenne. Politikatudományi szempontból forradalmi újítás. *Számomra utópia.* Bocsánat, ez megint a marxisták történelmet, valóságot semmibevevő, voluntarista szómágiáját juttatja eszembe. (Amikor az afrikai gyarmatok felszabadultak, egy részük szovjet befolyás alá került, és állítólag érdekes kísérletbe kezdtek velük. Megpróbálták a kőkorszakból egyenesen a fejlett szocializmusba átvezetni őket. Az eredményt ki lehetett számítani.)

De hagyjuk az elméletet. Nézzük, hogyan lehetne egy ilyen általános titkos szavazást *gyakorlatilag* lebonyolítani? (Amennyiben persze a román hatalom ezt egyáltalán eltűrné!)

1. Ki vesz részt a választásokon? Borbély Imre szerint, „aki fontosnak tartja a magyar közösség védelmét”. A mai apátiában elképzelhető, sőt valószínű, hogy még az RMDSZ-tagoknak is csak egy része menne el szavazni. Teszem azt a magyarság 10%-a. Mennyivel lesz akkor ez az „általános és titkos szavazás” legitimebb, jelentősebb, mint, mondjuk, a megyei RMDSZ-vezetőségek megválasztása? Feltehetően ugyanazok, ugyanannyian fognak elfáradni szavazni.

2. Ha, teszem azt, százezer vatrás bejelenti, hogy „számára fontos a magyar közösség védelme”, lesz-e szavazati joga és ha igen, milyen következmények-

kel? Vagy előzőleg be kell „bizonyítani”, hogy magyar vagy? Esetleg azt, hogy „színmagyar”? Vagy csak RMDSZ-tagok szavazzanak? A vegyes házasságból származók szavazhatnak? Netán nyelvvizsgával nyersz szavazati jogot?

3. Ki fedezi a költségeket? Tudtommal az RMDSZ annyira szegény, hogy a telefonszámlákat is nehezen fizeti ki.

4. De képzeljük el, hogy tisztázzuk, ki jogosult a részvételre, és kitör a nagy lelkesedés, a magyarság többsége szavaz, valahonnan pénzt is kerítünk. Demokratikus lesz-e a döntés vagy amolyan „1990. május 20.”? Úgy tudom, a demokráciához nem elég a lehetőség, hogy titkos szavazással, szabadon dönts sorsodról. A fő követelmény az, hogy sokrétű információk birtokában tudatosan és nem a hangulat, befolyásolás (manipulációk?) alapján válassz. Igaz, létezik magyar nyelvű szabad sajtónk, amelyben a különböző ideológiák, vélemények megjelennek, ütköznek. De milyen példányszámban jelenik meg, hová jut el? Hány romániai magyar tudja ma azt, hogy mit is jelent a kereszténydemokrácia, a liberalizmus, a szociáldemokrácia vagy éppenséggel az autonómia és így tovább?

Amikor helyi ügyekről, személyekről kell dönteni, választani, a kis közösségek, a megfelelő információk birtokában, jól felismert érdekeik szerint és általában bölcsen választanak. De amikor nemzeti érdekek, ideológiák, platformok ütköznek, amikor olyan kérdésekről van szó, amelyekbe (önhibájukon kívül), nincs közvetlen belátásuk, amelyekről nincsenek tapasztalataik, információik, képesek-e bölcsen dönteni? Nem arra a személyre, irányzatra szavaznak-e, aki többet ígér, aki demagógabb, populistább stílusban tudja „eladni” magát? Így vajon nem a nevezetes május 20-i választások ismétlődnének meg? Persze, magyar közegben. Azt képzelem Borbély Imre, hogy félszázados elszigetelés után a romániai magyarság politikai műveltsége, öntudata olyannyira felette áll az általános romániai tudatlanságnak, hogy jó szándékú terve azonnal megvalósítható lenne? Vajon hány erdélyi magyar tudja, mi is a politikai különbség, teszem azt, a három Borbély között (Imre, Ernő, László)?

Nem lett volna talán mégis sürgősebb, hogy a radikálisok néhány lépést tegyenek a romániai magyar sajtó megsegítésére? A minőség és főleg a példányszám növeléséért, a lapok népszerűsítéséért, a terjesztés javításáért? Úgy hírlik, erre adódtak ugyan anyagi lehetőségek, de azokat más célokra használták.

A nagy lépések, tervek, kijelentések vajon nem a lehetséges és sok hasznot hozó kis lépések elmulasztásáról próbálják elvonni a figyelmet? Azok, akik a marosvásárhelyi kongresszuson konkrét megbízatásokat kaptak és vállaltak, a tetszetős utópiák kergetésével nem saját felelősségüket akarják-e menteni a vád alól, hogy például másfél év alatt sem szervezték meg a politi-

kai titkárságot, a magyar sajtó támogatását, az RMDSZ-lap beindítását, esetleg egy román nyelvű újság alapítását és így tovább?

Befejezésül pár szó a radikális–mérsékelt, forradalmár–reformer, illetve hazafi–áruló ellentétről. Aki 1848-ban az osztrákokkal való kiegyezésről beszélt volna, az megalkuvó, gyáva, aki viszont 1867-ben újabb forradalomra szólította volna fel a magyarokat, az kalandor lett volna. A példákat lehetne sorolni napjainkig. Egyetlen eszmének, gondolatnak, követelésnek sincs a politikában önmagában, a történelmi összefüggésekből kiragadva erkölcsi értéke. Közhely, de kevesen veszik figyelembe: a politika a realitás művészete. A vágyak, ideálok kiindulópontok ugyan a stratégiai cél megjelölésére, de a cselekvés döntő tényezői egy adott pillanatban a politikai erőviszonyok, a társadalmi helyzet, a közhangulat, az anyagi lehetőségek és még sok más hasonló hétköznapi fogalom. Egyszóval – a valóság.

• *Közismert, hogy a mai RMDSZ-viszályokban rendszerint a személyes ellentéteket ideologizálják meg. Nos, személyeskedjem én is. A cikk megírása idején már több mint egy éve elhúzódó konfliktus-sorozatomból az RMDSZ elnökségével. Többen indítványozták elbocsátásomat a politikai tanácsadói státusból, mások közömbösek voltak. Egyetlen elnökségi tag védett meg, értékelte tevékenységem, bár tudta, nem vagyok politikai híve. Ez Borbély Imre volt. Őszinte hálával tartozom neki, de ez nem ok arra, hogy olyan elméleteket támogassak (vagy olyan elméletekről hallgassak udvariasan), amelyeket közösségünk jövője szempontjából veszélyesnek tartok. Tudom, hogy kényelmetlen, kínos feladatot vállaltam, de nem tehettem mást.*

A „nagy egységes összefogás” Gyergyószentmiklós tükrében

Eredeti cím: *A brassói „nagy egységes összefogás” illúzióvá foszlott Gyergyószentmiklóson,*
Limes, 1993/1., január-február

**A vidéki küldöttek felháborodottan
kérdték: ha a vezető urak már
kiegyeztek, ha létezik egy politikai
alku, minket miért hívták ide?**

Az említett polémia előre levezette az indulatokat – a különvélemények, az el-
lentétek tehát nem a kongresszuson robbantak „döglött aknaként”. Másrészt,
a kongresszus előtti hetekben a különböző platformok, érdekcsoportok veze-
tői többször is összeültek tárgyalni. A kerekasztal mediátora Szilágyi N. Sán-
dor volt, az erőszakmentes konfliktuskezelés, konszenzuseresés közismert
és elismert szakértője.

A kongresszus kevés személyi kérdésben döntött. Tőkés visszalépése után
Markó Béla elnökké választása csupán formalitás volt. Egyértelműnek tűnt,
hogy a vezetés egy többé-kevésbé egyenrangú tagokból álló csapat kezébe
kerül, és ezek a tagok világosan körülírt, konkrét feladatokat kapnak, munka-
társaik kiválasztásáról is függetlenül döntenek. Megegyezés született arról is,
hogy a vezetőket arányosan választják, illetve nevezik ki a különböző platfor-
mok, csoportok tagjai közül. Ez első látásra a marosvásárhelyi második kong-
resszus döntéséhez hasonló kompromisszumnak tűnt. Akkor az elnökség tag-
jai – közel arányosan – a két Géza (Domokos és Szócs) hívei lettek. Annak a
döntésnek azonban katasztrofális következményei voltak. Az elnökség ahe-
lyett, hogy közösen dolgozott volna, egymás elleni intrikákkal, veszekedéssel
„szórakozott”. Az új vezetőség elkerülheti ezt a csapdát, mert a feladatokat,
jogokat, hatásköröket elkülönítették és pontosan meghatározták. Tulajdon-
képpen mindegyik elnök és alelnök egy-egy külön hivatal vezetője. Ez tehát

Az RMDSZ harmadik kongresszusát erős,
néha már-már durva, kampányszerű saj-
tótovita előzte meg. Brassóban viszont vá-
ratlanul békés hangnemben folytak a ta-
nácskozások. Az előzményekhez képest.
Ennek két magyarázata van. Egyrészt, az

az egyetlen megoldás, amely működőképessé teheti az RMDSZ-t, anélkül, hogy bármely irányzatot kizárná a vezetésből. Elméletileg! Gyakorlatilag azonban felmerül a kérdés: van-e elég megfelelő ember, illetve pénz egy ilyen mamut-apparátus kialakítására? Ismereteim szerint egyikkel sem rendelkezünk. Lehet, hogy tévedek. Remélem.

A kongresszus előtti egyeztető kerekasztalokon és a kongresszuson magán is a konszenzus, a kompromisszumkészség eufórikus hangulata uralkodott. A Szövetségi Képviselők Tanácsa (SZKT) gyergyószentmiklósi alakuló ülészakán viszont kiderült, hogy ez az eufória illúzió volt. Amíg a kongresszuson csak elvben, nagyvonalakban egyezkedtünk, mindenki egyetértett, de amikor Gyergyószentmiklóson konkrét és főleg személyre szóló döntéseket kellett hozni, kitört a vihar.

Ezért elsősorban az RMDSZ már funkcióban lévő vezetőit terheli a felelősség. A kongresszus és az SZKT-ülés között eltelt négy hét alatt, természetesen, egyezkedések folytak a különböző csoportokkal, főleg személyi kérdésekről. Kialakult egy névsor, amelyen többé-kevésbé arányosan szerepeltek a különböző irányzatok képviselői. De erről az egyeztetésről, kompromisszumról csak a bennfentesek értesültek. A küldöttek többsége naivan azt hitte, most fog eldőlni, a szokásos demokratikus szavazási eljárással, ki lesz ennek vagy annak a hivatalnak a főnöke. Markó Béla csak annyit árult el az ülészak elején, hogy ügyvezető elnöknek Takács Csabát fogja ajánlani. Azt viszont nem közölte a képviselőkkel, hogy Takács személyét (és csapatát) a jobb híján radikálisnak nevezettek csak azzal a feltétellel fogadták el, hogy az SZKT elnöke Borbély Ernő lesz.

Elsőként éppen ezt a tisztséget szavaztatták meg. És a küldöttek spontánul szavaztak, nem tudva, hogy itt politikai alkuról van szó, s az egyik pont tiszteletben nem tartása maga után vonja az egész megegyezés felborulását, illetve újratárgyalását. Borbély néhány szavazattal kevesebbet kapott, mint úgynevezett mérsékelt ellenjelöltje, Csiha Tamás. Még ekkor sem lett volna késő. Ha nyíltan bejelentik a már létező egyezséget és Csiha megválasztásának következményeit, talán sikerül elérni Borbély Ernő elnökségét. De nem ez történt. Miután Csiha elmondta, hogy nagyra becsüli Borbélyt, és bejelentette, hogy csupán vele együtt (mint alelnökkel) hajlandó dolgozni, szót kért Borbély Ernő. Ő is megdicsérte Csiha Tamást, hozzáértéséért, becsületességéért stb., majd a maga részéről bejelentette, hogy ha nem lehet *elnök*, *soha többé* nem vállal semmilyen politikai tisztséget az RMDSZ-ben. Kínos jelenet volt.

Másnap reggel egy mintegy negyvenöt aláírást tartalmazó, eléggé ügyetlenül és agresszívan megfogalmazott felhívást terjesztettek a teremben, amely

Csiha megválasztása ellen tiltakozott. Ehhez ugyanis kétharmados többség kellett volna. Ekkor már gyakorlatilag megbomlott az ülés rendje, szünet szünetet követett, amikor is a „fontos elvtársak” maguk közt tárgyaltak, egyezkedtek, lobbiztak. Ezzel párhuzamosan már többen kezdtek a plénum előtt is – célozgatva vagy nyíltan – arról beszélni, hogy az egyszerű többség nem dönthet, újabb egyeztetésre van szükség, hiszen ha minden pozícióról egyenként, számtani többséggel döntenénk, akkor egy teszem azt 51%-os többségi csoport (mondjuk, a mérsékeltek) az összes vezető pozíciót elnyerheti.

Az érvelés ésszerű volt, de túl későn mondták ki. A hangulat már túlságosan elmérgesedett. A vidéki küldöttek felháborodottan kérdezték: ha a vezető urak már kiegyeztek, ha létezik egy politikai alku, minket miért hívták ide? Statisztálni és szavaztatni, a demokrácia látszatát őrizgetni? Ha előzőleg értesítik őket a megegyezésről, és az ülészakon azt kérik tőlük, hogy ezt a „csomagtervet” szavazatukkal fogadják el vagy utasítsák vissza, akkor (meggyőződéseim) nem fullad kudarcba a tanácskozás.

Tehát Csiha Tamás előző napi megválasztását megerősítették, és ezután kellett volna megválasztani a három alelnököt és a három titkárt. Hogy ezt a hat személyt kijelöljék, a különböző csoportok képviselői kivonultak egy újabb egyeztető tárgyalásra. (Hisz Borbély Ernő végleges visszavonulásával az erre vonatkozó alku is megbukott.) Közben a Szabadelvű Kör kezdeményezésére bejelentették a mini-parlament frakcióinak megalakítását. Így jött létre a Szabadelvű-, a Fialalok- (MISZSZ), a Bethlen Gábor- és a Széchenyi-frakció (ez utóbbiba olvadt bele az Erdélyi Magyar Kezdeményezés). Az úgynevezett mérsékeltek nem voltak hajlandóak *frakciónak* nevezni magukat, ők megalakították a Függetlenek *csoportját* (körülbelül hatvanan a 135-ből).

A tárgyalások a frakciók vezetői között folytak. De már késő volt megegyezni az említett hat személy kérdésében. Ennek, a feszült hangulat mellett, az volt a fő akadálya, hogy a legnagyobb csoportosulás, a Függetlenek vezetője nem tudta szavatolni, hogy csoportja be is tartja a megegyezést, és a titkos szavazáson ennek megfelelően foglal állást. Ebben a fázisban vált világossá, hogy a többség nem hajlandó kompromisszumra. Ugyanakkor nem erőszakolhatja rá akarátát a kisebbségre, ugyanis az ülés csak a küldöttek kétharmadának jelenlétében döntőképes. Húszan amúgy is hiányoztak (külföldi út, betegség stb.), ha még húszan kivonulnak a teremből, vége a találkozóznak. Úgy döntöttek, hogy az SZKT három alelnökének és a három titkárnak a megválasztását egy hónappal elhalasztják.

Következett a szövetség ügyvezető elnökének megválasztása Takács Csaba személyében. Ez simán ment, csak két ellenszavazatot kapott. Takács felolvasta az általa javasolt alelnökök névsorát. Az alelnököket együttesen kel-

lett (volna) megszavazni. Ezt senki sem kifogásolta, mert azok, akik nem értettek egyet egyik vagy másik személlyel, jól tudták, itt nem lesz érvényes szavazás. Időközben körülbelül tízen hazautaztak. Tehát elég volt az, hogy tíz küldött „véletlenül” ne legyen a teremben. A kétharmados határozatképesség 89,3 képviselő jelenlétét követeli meg. A szavazáson 88-an vettek részt. Félórás huzavona után sikerült betuszkolni a terembe a 89-ediket is. Ezután két órán keresztül arról folyt a vita, hogy a 89,3 gyakorlatilag 89-et vagy 90-et jelent. Győzött a logikus 90. Következésképpen a szavazatokat meg sem számlálták. Újra kezdjük négy hét múlva.

Az ülés után a szélsőséges román sajtó, szokás szerint, ismét félreverte a harangot. A magyarok, természetesen Budapest utasítására, alkotmányellenesen saját parlamentet hoztak létre, most már bizonyos, hogy az ország szétdarabolására törnek, most már aztán igazán eljött az RMDSZ betiltásának ideje és így tovább. Nem akarták észrevenni, hogy a mi ülésünkkel egyidőben tartották a román liberális mozgalom egy részének egyesülő kongresszusát, és ott a miénkhez hasonló belső szervezeti felépítést fogadott el az új Liberális Párt. Számomra meglepőek voltak viszont a hazai magyar sajtó nyugodt hangvételű tudósításai, kommentárjai. Vagy nem akarták az olvasókat nyugtalanítani, vagy nem ismerték fel a helyzet tragikomikus voltát, a benne rejlő veszélyeket.

Mert ez a látszólagos pathhelyzet veszélyessé is válhat. Egy hónap múlva valószínűleg előlről kezdünk mindent. Úgy tűnik, Csiha Tamás SZKT-elnökségét is megóvják majd. Újra a kétharmados többséggel megszavazott elnököt fogják követelni. Ha addig sikerül előzetes megbeszéléseken kiegyezni, új alkut kötni, és ezt közölni és elfogadtatni is a 135 képviselővel, minden rendben. De ha négy hét múlva a képviselőket újra meglepetésként – és esetleg kellemetlen meglepetésként – éri majd az új megállapodás, akkor annak súlyos következményei lehetnek. A 135 képviselő közül 15–20 minden bizonnyal hiányozni fog (indokoltan). Tehát, ha körülbelül 115 jelenlévő közül 25 megsértődik és elvonul, az ülés ismét döntésképtelenné válik. Ez reális veszély. Ebben az esetben már nem lehet szó egy újabb négy hetes halasztásról, hanem rendkívüli kongresszust kell összehívni, és a legelőjéről kell mindent kezdeni.

A kérdés megoldása a következő hetekben 7–8 kulcsembert kezében van. Személyes véleményem szerint, függetlenül politikai hovatartozásuktól, egy közös hibát követnek el: hol elméleti-ideológiai szemszögből közelítik meg a kérdéseket, hol pedig túlságosan személyekhez kötve (pro vagy kontra). Teljesen mellőzik azt a tényt, hogy ellentéteink már nem csupán elméleti vagy személyes jellegűek, bár így indultak, hanem már vad és vak csoportos

gyűlésbe fulladtak. Szabályzatunk, amely a kétharmados kvórumot ki mondja, rákényszeríti a szervezetet a kiegyezésre, a konszenzusra a 10–15 tagú kis csoportokkal is. De a konszenzus és egyáltalán a tárgyalás a gyűlés és a kölcsönös kiátkozás hangulatában nem vezethet semmilyen eredményre. Csapdahelyzetben vagyunk. Olyan szabályzatot alkottunk, amely lehetővé teszi a törpe kisebbségnek is, hogy diktálhasson vagy zsarolhasson. Ugyanakkor pszichológiailag képtelenek vagyunk az érzelemmentes alkutárgyalásokra. Az egyeztetést nehezíti az a tudat is, hogy tudniillik kényszerhelyzetbe kerültünk, a megoldást nem lehet tovább halogatni. És, bár erről nem illik beszélni, azt is ki kell már egyszer mondani, hogy vezető politikusaink, eltekintve eszmei-személyi ellentéteiktől, azért is tudnak csak nehezen szót érteni, mert szellemi képességeik, műveltségi szintjük túlságosan különböző. Hasonló hatalmi pozíciókban dolgoznak elit humánértelmiségi-ek és egyébként jó szándékú, szervezői tehetséggel megáldott, lelkes, elkötelezett vidéki, félművelt vagy éppen műveletlen volt tisztviselők, üzemmérnökök, kispolgárok.

Ha tekintetbe vesszük a kölcsönös, csak többé-kevésbé igaz, de magánbeszélgetésekben naponta ismételt és terjesztett korrupciós vádakot is, még szomorúbbá válik a képlet. Egyébként is, rosszul üthet ki a korrupcióval szembeni magatartás. Nyilvánosan nem feszegetjük. Ez, úgy mond, kompromittálná az RMDSZ-t. Lehet, hogy ezeknek az ügyeknek a tisztázása (amelyek esetleg alaptalan, de mégis széles körben terjesztett rágalomok) rövidtávon presztízsvesztéssel járna. De a halogatás egy olyan ügyben, amelyről a tagságnak legalább a fele tud (esetleg torzított, túlzott formában), később sokkal nagyobb baj forrása lehet. Egy-két év múlva, amikor ezekre az ügyekre fény derül, mert ez elkerülhetetlenül bekövetkezik majd, nem csupán azokat fogják erkölcsileg elítélni, akik a magyar kisebbség „hősies védelme” során gyanúsán meggazdagodtak, hanem azokat is, akiknek becsületessége bizonyított, de hozzájárultak a gyanús üzletek eltussolásához. Ha ide jutunk, olyan bizalmi válság robbanhat ki az RMDSZ vezetősége és tagsága között, amelynek következményei kiszámíthatatlanok.

Mit kellene tehát tenni?

1. Tisztázni, vállalva bármilyen közvetlen következményt, a gyanús korrupciós ügyeket, illetve az ilyen rágalomokat.

2. Olyan légkört, helyzetet kialakítani (sajnos, nem tudom, hogyan), amelyben egymás véleményeivel, ideológiájával, elképzeléseivel keményen vitatkozunk ugyan, de nem azzal a már-már patológikus kölcsönös gyűléssel, amely a jelenlegi helyzetet meghatározza. Ide tartozik a kétharmados szabály említett veszélye is, ami lehetővé teszi egy kisebbségnek, hogy zsarolja

a többséget. Persze, a kisebbségnek lehet igaza (sőt, gyakran neki van igaza), de egy zsarolással elért győzelem fabatkát sem ér. A többség is zsarolható, bosszút állhat később, és akkor előfordulhat, hogy ezt a circu(lu)s viciosust csak a szervezet szétrobbanása szüntetheti meg.

Belpolitikai körkép

Limes, 1993/1., január-február, kivonatolva *Vonzások és választások* címmel: *Beszélő*, április 3.

A legtöbb párt újkeletű, sokan kariervágyból, félig-meddig taláalomra iratkoztak be egyik vagy másik pártba, és ha sikerült valamilyen parlamenti, polgármesteri vagy tanácsosi tisztségbe jutniuk, már nem tekintik magukra nézve kötelezőnek pártjuk ideológiáját, hiszen pozíciójukat, legalábbis az újabb választásokig, a párt nem befolyásolhatja.

Az utóbbi évek romániai politikai élete gyakran emlékeztet gyermekkorom történelemkönyveinek ellentmondáságára. Az 50-es évek közepén írt könyvek alaptétele ugyanis a sztálini értelmezésű osztályharc volt. A román nép története ennek megfelelően körülbelül így nézett ki: adott korszakban a nép nehezen élt, az elnyomók (rabszolgatartók, később bojárok, még később burzsujok) kegyetlenül kizsákmányolták. A következő évszázadban (vagy évtizedben) az elnyomás erősödött, a nép (rabszolgák, jobbágyok, munkások) mind egyre szegényebb lett. És így tovább, vagy ezer éven át a kommunista párt győzelméig. A legnaivabb gyerek is feltette magá-

ban a kérdést: egyáltalán hogyan élte túl ez a nép azt a szerencsétlen időszakot, hogy nem pusztult mindenki éhen, vagy miért nem robbant ki egy komolyabb lázadás, forradalom?

Miért is jut olyan gyakran eszembe ez az otromba történelemszemlélet? Mert fennáll egy furcsa párhuzam. Ezúttal nem parancsszóra írt primitív történelemkönyvről van szó, hanem a romániai közéletben (sajtó, pártpropaganda, közvélemény) általánosan elfogadott véleményekről. Az utóbbi három év története e séma szerint a következőképpen fest:

1. Erkölcsi, politikai, de főleg gazdasági szempontból 1989 vége a mélypont volt.

2. Az elkövetkező három kormány (Roman, Stolojan és most Văcăroiu kabinetje) világos koncepciójú reform helyett zűrzavart, anarchiát, korrupciót

hozott, az eredmény a gazdasági teljesítmény és az életszínvonal csökkenése, a munkanélküliség növekedése. Romániában majdnem mindenki egyetért ezzel a megállapítással, persze az okokat és a bűnbakokat mindenki másutt keresi.

3. A legutóbbi évet, főleg a választások utáni öt hónapot, a növekvő politikai és társadalmi apátia jellemzi. Az ellenzéki pártok népszerűsége csökken, anélkül, hogy a kormány bírná a lakosság bizalmát. Az utcai megmozdulások elvesztik tömegjellegüket: az 1989 decemberi forradalom harmadik évfordulójára rendezett megemlékezésekre kevesebben mentek el, mint bármikor azelőtt (az áldozatok családtagjait is beleértve).

A szélsőséges, félfasiszta-félkommunista pártok ereje, befolyása nem nőtt, legalábbis nem látványosan. Pedig populista propagandájuknak meg kellett volna ragadnia legalább a munkanélkülieket és a munkanélküliségtől rettegő rétegeket. A magyar-, zsidó-, cigányfaló *România Mare* példányszáma közel félmillióról 60 ezerre csökkent. Funar kolozsvári polgármester hisztérikus magyarellenességének maximális eredményeként száz–százötven zajos vátrást sikerült felvonultatni a Mátyás-szobor kapcsán tüntető ötezer magyar ellen.

Tehát mind az ellenzéki pártok, mind a szélsőséges nacionalista pártok nehezen mozdítják meg a tömegeket. Egyetlen remény maradna, a szakszervezeti mozgalom. Bár e téren információim felületesebbek, mint politikai téren, úgy vélem, hogy a szakszervezetek ugyanolyan megosztottak és apolitikus jellegűek, mint két évvel ezelőtt, csak követeléseik lettek valamivel szerényebbek. Vezetőik gyakran találkoznak a kormány képviselőivel, fogadta őket néhányszor a miniszterelnök is, nem sok eredménnyel. Ágazati és általános sztrájkokkal fenyegetőznek, de az utóbbi hónapokban nem került sor egyetlen jelentősebb munkabeszüntetésre sem. Az 1993-as kollektív munkaszerződésekről folyó, vége felé közeledő tárgyalásokon, úgy tűnik, a kormány álláspontja győz. Képviselői nem fogadják el a minimálbér megket-tőzésére irányuló szakszervezeti követelést. Jellemző az érdekvédelmi szervezetekkel szembeni közömbösségre, hogy a Munkanélküliek Szövetsége által januárban meghirdetett bukaresti tüntetésre mindössze ötven (!) ember gyűlt össze. A munkanélküliek száma meghaladja az egymilliót, hivatalos előrejelzések az év végére másfélmillióval számolnak. Bár erről nincs hiteles felmérés, a jelenség társadalmi súlyát, úgy tűnik, csökkentti az a tény, hogy a munkanélküliek egy része, és éppen a tevékenyebbek, meglehetősen kiegészítő jövedelemre tesznek szert. A joghézagokat és az ellenőrző szervezetek hozzá nem értését kihasználva sokan vállalnak feketemunkát, külföldi vagy alkalmi feladatokat a magánszektorban, bekapcsolódva a csempészet-

be, feketekereskedelembe, valutaüzérekedésbe, esetleg családjuk visszakapott földjén gazdálkodnak.

Térjünk vissza a három alaptételhez: 1. 1989 mélypont volt; 2. az eltelt három év súlyosbította a helyzetet, még csak reményt se nyújtott a gazdasági, erkölcsi, politikai válság meghaladására; 3. a lakosság nagy része elégedetlen, de apatikus, sem politikai, sem szakszervezeti eszközökkel nem kíván hozzájárulni semmiféle változáshoz. Sőt, mintha az emigráció-pszichózis is csökkenőben lenne.

Egy politikai elemzés feladata elvben nem csupán a tények, jelenségek, illetve összefüggések feltárása lenne, hanem valamiféle magyarázat keresése is. Ennek a mai abszurd romániai helyzetnek a magyarázata nem politikai, illetve gazdasági jelenségekben rejlik. Talán csak az oknyomozó tömeglélektan tudna válaszolni a kérdésekre. De ilyen irányba próbálkozni is üres spekuláció lenne, hiszen Romániában nem állnak rendelkezésre megbízható közvélemény-kutatási adatok.

- *Voltak. Csak én nem hittem bennük, és voltaképpen nehéz is volt hozzájuk férni.*

A Văcăroiu-kormány és a törvényhozás. Iliescu pártjának belső ellentétei

Ha a lakosság tulajdonképpeni véleményéről, reményeiről nincs is információnk, az új kormány tagjairól (és azok múltjáról!) sokat tudunk. Mint ismeretes, az ellenzék visszautasította részvételét az Iliescu elnök szorgalmazta úgynevezett nemzeti egységkormányban. Részben elvi megfontolásból, ugyanis egy ilyen kormány és az azt támogató parlament összemosta volna a választásokkal kialakult politikai-programbeli különbségeket. Az ellenzékiek nem akarták megosztani a kormányzati felelősséget azzal a FDSN-vel, amely populista-demagóg és előreláthatóan megvalósíthatatlan választási ígéretekkel (például egymillió új munkahely teremtése) jutott viszonylagos többséghez. De arra is számítottak, hogy a választási ígéretek és a kényszerpálya ellentéte, amelyre a valóság szorítja az új kormányt, hamarosan a kormánypárt bukásához, esetleg előrehozott választások kiírásához vezet. Ez eddig hiú reménynek bizonyult.

Így a hatalom teljes egészében az Iliescu elnök és az általa, illetve érte létrehozott FDSN kezébe került. Érthetetlen, de úgy tűnik, mintha az elmúlt hónapokban saját érdekeik ellen cselekedtek volna, saját bukásukat siettetnék, szándékosan provokálnák az ország jobb érzésű, esetleg demokratikusabb ré-

szét. Mintha kifejezetten destabilizálni akarnák a politikai helyzetet, ami pedig kedvező számukra.

A kormányt és a kormánypártot a parlament két házában nyíltan támogatja a szélsőséges PRM, PSM és a PUNR. Így együtt, mintegy 55%-os többséget alkotnak. Ez esetről esetre még változhat is a javukra, mert a Petre Roman-féle FSN képviselőinek egy része Iliescuékhoz húz. Másrészt a CDR-be tömörült ellenzéki pártok képviselői sem szavaznak mindig egységesen. A fordított jelenség elképzelhetetlen: a fasiszta PRM, vagy a kommunista-utód PSM képviselője soha nem fog liberális, demokratikus törvényeket megszavazni.

Ebben a helyzetben természetesnek tűnt Nicolae Văcăroiu miniszterelnöki kinevezése, akiről biztos volt, hogy elődeitől eltérően másodrendű, szürke csinovnyikként Iliescu elnök minden utasítását automatikusan követni fogja. Kevésbé tűnt viszont természetesnek néhány, a múltban kompromittált személy miniszteri kinevezése. Az egyik legkirívóbb példa az egészségügyi miniszteré, aki Ceaușescu korában tudományos elméletekkel támasztotta alá a „racionális táplálkozás” elvét – magyarán az alapvető élelmiszerek hiányát, a lakosság éheztetését. Több más, a régi rendszerben tisztséget viselt miniszterhelyettes, államtitkár, állami tervbizottsági vezető stb., egyszóval – Iliescu egyik kedvelt kifejezésével élve – „nagy tapasztalattal rendelkező szakértő” is előtérbe került. De bizonyítandó, hogy mennyire zavaros a képlet, az egyik államminiszter-jelölt (gyakorlatilag miniszterelnök-helyettes) az ellenzék által is kiváló szakembernek, Nyugat-barát reform-közgazdásznak, a privatizáció és a piacgazdaság feltétlen hívének tekintett Mișu Negrițoiu lett.

Ezt a kormányt az említett felállású parlament néhány oldalas szándéknyilatkozat alapján könnyedén beiktatta. Miközben a részletes kormányprogramot és az 1993-as (!) költségvetés tervezetét a kormány csak február végére ígérte. De erről majd később.

A választások óta eltelt időszakban a törvényhozó tevékenység lényegében szünetelt, törvénymódosítások, nem túlságosan nagy jelentőségű nemzetközi egyezmények és más hasonló kérdések töltötték ki a két ház napirendjét. Csak a két volt Ceaușescu-lakáj, Corneliu Vadim Tudor (PRM) és Adrian Păunescu (PSM) útszéli hangvételű, idegengyűlölő szellemben fogant dörge-delmei élénkítették időnként a hangulatot. Ilyenkor az ellenzék rendszerint kivonult.

Az egyetlen igazi tétre menő küzdelem a központi állami hatóságok (Audiovizuális Tanács, Legfelső Bírói Tanács, Számvevőszék stb.) kormánypárti megszállásáért, illetve az ellen folyik, az ellenzék szempontjából nem sok sikerrel. Bár a kormánypárt parlamenti jelenléte mindössze 28%-os, minden-

hova saját embereit igyekeznek bejuttatni, sokszor még a szövetségesei rovására is. Ez a tendencia nem csak a központi szervekre szorítkozik. Az előző kormányzatoktól örökölt, többnyire FSN-tag vagy szimpatizáns megyei prefektusok (kormány megbízottak) jó részét leváltották. Csak az maradhatott, aki, mint például Grigore Zanc kolozsvári prefektus, idejekorán átiratkozott az új pártba. Ezek az intézkedések nagy, de hiábavaló felháborodást, ellenállást váltottak ki elsősorban az ellenzéki többségű megyékben, de nem csak ott. A Temes megyei tanács választott elnöke még Iliescu elnököt is felkereste a régi prefektus megtartása érdekében, mindhiába, mert a kinevezés a kormány hatáskörébe tartozik. Az abszurdum határát súrolja a napokban beiktatott Mehedinți megyei prefektus esete. Őt ugyanis, visszaélései miatt, egy hónappal ezelőtt mentették fel egy falusi általános iskola igazgatói tisztségéből. A FDSN erőszakos térhódítása érezteti hatását a különböző megyei hatáskörű szervek, a tanfelügyelőségek, pénzügyigazgatóságok, de a kimondottan gazdasági jellegű egységek élén újabban végbement személycserékben is. Annyira nyilvánvaló ez a folyamat, hogy néhány ellenzéki kommentátor a pártállami gyakorlat újraterteléséről beszél. A viszonylagos parlamenti többségét csak a szélsőséges pártok segítségével fenntartó FDSN a jövőre tekintve nem túlságosan derűlátó, és így akarja hosszú időre biztosítani jelenlétét a hatalmi szférában.

Az Iliescu-féle hatalom távolról sem annyira egységes, mint amilyenek a választások után tűnt. Az utóbbi időben két jelentősebb irányzat jelentkezett a párton belül. Egyrészt Adrian Năstase volt külügyminiszter vonala, amely kész bizonyos engedményeket, kompromisszumokat tenni a reform és általában a demokrácia irányában, hogy erősítse Románia kapcsolatait a nyugati országokkal. Őket támogatja, állítólag, Iliescu elnök. A másik szárny prominens egyénisége Vasile Văcaru, a bukaresti sajtó-pártszervezet hajdani titkára. Ez a szárny közelebb áll a Securitate „kemény szárnyához”, a PRM és PSM politikájához, mint az előbbi. Érdeke Románia elszigetelése Európától. Külpolitikában és a gazdasági kapcsolatokban az arab országok, a harmadik világ, a volt Szovjetunió egyes országai, Szerbia lennének partnerei. Valószínű, hogy ez a kör a Moszkva–Bukarest–Belgrád-tengely gondolatának sugalmazója, a vallási alapú, ortodox összefogás eszméjének hirdetője. Jellemző, hogy a közelmúltban, a PRM meghívására, Romániában járt az iraki Baasz Arab Szocialista Párt küldöttsége. Az irakiak, vendéglátóikon kívül, a FDSN-vel, a PSM-vel és a Demokratikus Agrárpárttal tárgyaltak. (Ez utóbbi szintén Iliescu-párti, de a legutóbbi választásokon csak a szenátusban sikerült néhány képviselőt bejuttatnia.)

Egy hónappal ezelőtt üres spekuláció lett volna a FDSN kettészakadásáról

beszélni. Az utóbbi hetek viszont bebizonyították, hogy a két szárny valóban harcban áll egymással. Ezt ugyan ők maguk mindkét oldalról tagadják, de jó néhány tény emellett szól. Mintegy vízvázlat volt a külföldi beruházók területvásárlási jogát engedélyező törvény módosító javaslatának képviselőházi fogadása. Az ellenzék természetesen mellette szavazott, a baloldali-szélsőséges tömörülés – a „nem adjuk el az országot” jelszó jegyében – ellene. A javaslatot a kormánypárt képviselői egy részének támogatásával sikerült elfogadtatni.

De nézzük, mi áll mindennek a háttérben. Az ellenzéki újságok általában úgy fogalmazzák, hogy ami nálunk történik, az a régi rendszer restaurációja. Ez tévedés, illetve leegyszerűsítés. Nem restauráció folyik, hanem a volt rendszer kiszolgálói hatalmának a megerősítése (lásd fennebb az államvezetés megszállását). Közülük sokan meggazdagodtak, vállalkoznak, kft-jük van stb., tehát már nem hívei a teljes állami ellenőrzésnek. A lassú privatizációt támogatják, amely biztosítja számukra és klientúrájuk számára, hogy ők legyenek az első kapitalisták. Lehetőleg monopolhelyzetben, vagy a lehető legkisebb konkurenciával. A teljes rendszerváltás persze nem érdekük, részben 1989 előtti politikai szerepük, részben 1989 utáni gazdasági jellegű, csak félig-meddig törvényes üzelveik miatt.

A volt Securitate különböző részlegeivel majd' mindannyian kapcsolatban voltak. Akik az arab világgal, főleg Khadafi és Szaddám Husszein terroristáival voltak és vannak kapcsolatban, közvetlenül érdekeltek (gazdaságilag is) a Nyugat-ellenességben. A többiek ellenkezőleg. A különböző érdekesoportokat viszont egyvalami összeköti. Kölcsönösen zsarolják egymást a '89 előtti és utáni „ügyekkel”, de főleg a forradalom titkaival (hatalomátvétel, a „terroristák” kérdése stb.). Ezért nehezen képzelhető el, hogy a FDSN egyik szárnya egyszerűen legyőzze a másikat a következő kongresszuson. Valamilyen kompromisszum születik, hiszen „törököt fogtam, de nem ereszt”. Esetleg egyének, netán kisebb csoportok lemorzsolódásával, jobbra vagy balra való átállásával számolhatunk.

Diverziók, pártok, remények

A vázolt ellentmondásos helyzetet magyarázza az utóbbi hetek jó néhány, nagy vihart, felháborodást kiváltó eseménye. A háttérben a „kénytelen-kelletlen” európai orientáció felerősödése áll. Február elején Văcăroiu miniszterelnök aláírja az Európai Közösség társulási szerződését. Románia parlamenti küldöttséget meneszt Strasbourgba, hogy sürgesse teljes jogú tagságát

az Európa Tanácsban. A delegáció tagja a PSM részéről Ceaușescu közismert udvari költője, Adrian Păunescu, aki pár nappal azelőtt is dicsérte lapjában a volt diktátort. Az Iliescu-féle Front lemond egy helyről a PRM javára. Így kerül a küldöttségbe Iuliu Furo (Furó Gyula), a magyar nemzetiségű román nacionalista.

Ugyanakkor bombaként robban a hír a sajtóban: az ismert polgárjogi harcost, Doina Corneát beidézte az ügyészség. Vádlottként, mert a Petre Roman-kormány bukását hozó 1991. szeptemberi bukaresti bányászjárás idején a tévében elítélte az erőszakot, és inkább általános sztrájkra buzdított. A vád: a államrend erőszakos megdöntésére irányuló kísérlet. Az idézőn szereplő „vádlott” kifejezést később gépelési hibának nyilvánítják, és már csak meghallgatásról beszélnek. A feljelentő három magánszemély, köztük egy akkor még aktív katonatiszt és egy kisvárosi FDSN-szervezet jelenlegi elnöke. Doina Cornea egyébként barátságos kolozsvári kihallgatásán kiderül, hogy az ügyésznek sem hangszalagon, sem videofelvételen „nincs birtokában” az inkriminált beszéd. Sem a televízió, amelynek akkori vezérigazgatója még aznap este nyilvánosan elhatárolta magát Cornea asszonytól, sem a titkosszolgálat nem segített neki megszerezni. Végül Cornea asszony egyik barátjának, a tanúként kihallgatott közismert monarchista aktivista, Simina Mezinescu adta át a felvételt tartalmazó kazettát az ügyészségnek. Az elnöki szóvivő az ügy kapcsán rosszul megválasztott időpontról beszélt, az igazságügyminiszter két nyilatkozatban is elítélte Doina Cornea kihallgatását, amely szerinte mind erkölcsi, mind nemzetközi politikai következményeit tekintve csak kárt okoz az országnak. Jogos a kérdés: annyi idő elmúltával miért pont mostanra időzítették ezt az ügyet, és miért fontosabb ezt rivaldafénybe helyezni, mint a több mint ezer halálos áldozatot követelő decemberi események tisztázását, a vétkesek felelősségre vonását? (Egyébként januárban az illetékes katonai ügyész nyilvánosan bejelentette, hogy a kolozsvári sortüzekért – 26 halott, 56 sebesült – senki sem tekinthető büntetőjogilag felelősnek, legfeljebb Ceaușescu.)

A FDSN és szövetségeseinek egyes parlamenti képviselői és újságai összetűzet zúdítanak Mugar Isărescúra, a Nemzeti Bank elnökére. Első pillantásra ez a már említett személycseré-sorozatba lenne illeszthető, de a támadók populista, minden közgazdasági, pénzügyi szükségszerűségnek fittyet hányó érveikkel tulajdonképpen az egész eddigi pénzügyi politikát kérdőjelezik meg. Főleg az infláció okozta magas kamatokat veszik célba, és a Nemzetközi Valutaalap, az ország szinte egyetlen számottevő külföldi hitelforrása megszorító követelményei és egyáltalán romániai jelenléte ellen hadakoznak a „nemzeti méltóság” nevében. Emlékezetes Ioan Gavranak, a PUNR alelnök-

kének és főideológusának egyik idevágó kijelentése: „Ha nincs elég pénz, akkor állítsunk elő többet, hiszen ezt tették középkori uralkodóink is”.

A diverziók sorából természetesen nem maradt ki a Román Televízió (RTV) sem. Ez az intézmény, amely távolabb áll a közszolgálattól, mint Makó Jeruzsálemtól, külön tanulmányt érdemelne. Egy belső rendelkezéssel, „véletlenül” éppen a Strasbourgba indulás napján, megtiltották a nemzetiségi műsorok szerkesztőinek, hogy társadalmi vagy aktuálpolitikai kérdésekkel foglalkozzanak. Csupán a folklór, a népi hagyomány engedélyeztetik. Néhány nap múlva az intézkedést visszavonták. A televízió talán egyetlen tartásos műsora a *Fájdalom emlékirata* című sorozat, amely a romániai politikai üldözések, az 1944. augusztus 23-a utáni börtönök, munkatáborok történetét térképezi fel. Szerkesztőjét, Lucia Hossu-Longint névtelen levélírók, titokzatos telefonálók zaklatják, halállal fenyegetik. Nyílt állásfoglalás volt viszont az a félhivatalos átirat, amelyben nemrég a FDSN néhány aktivistája, a tagság nevében, a sorozat betiltását követelte. Talán nem véletlenül éppen akkor, amikor a Román Televízió élére új vezérigazgató került: Paul Everac, aki e minőségében új műfajt, saját megnevezésével „heti vezércikket” honosított meg a képernyőn. Az első ilyen elmélkedést éppen az Európa Tanács ülése idején közvetítették. Hangvétele még a román tévében megszokottnál is keményebben Nyugat-ellenes és nacionalista jellegű, de a szerző fixa ideáit ismételtető, tizenöt–húszperces moráliák száraz, unalmas stílusúak. (Említésre méltó, hogy elvtársai, Adrian Păunescu és Vadim Tudor terjesztenek hasonló eszméket, ám mindketten fanatikus és karizmatikus egyéniségek.) Világos, hogy itt nem véletlen egybeesésekről, ügyetlenségekről van szó.

Most pedig lássuk, mi újság a politikai pártok háza táján: úgy tűnik, megszűnőben van a romániai liberális-mozgalom szétforgácsolódása. Röviden az előzményekről: a diktatórikusan vezető és rossz politikusnak bizonyult Radu Câmpeanu PNL-jéből főleg személyes ellentétek miatt sorra kiszakadt frakciók saját pártot alapítottak. Az első volt, még 1990-ben, a Nemzeti Liberális Párt Fiatal Szárnya, amely később csatlakozott a Demokratikus Konvencióhoz. Câmpeanu hiúságával vagy a hatalom iránti szolgálalkúságával, haszonlesésével magyarázható a PNL váratlan kilépése a Konvencióból a helyhatósági választások után, ami a PNL – CDR megalakulását eredményezte. Az anyapárt egyetlen parlamenti mandátumot sem szerzett. Egy újabb disszidens csoport belülről próbált változtatni a helyzeten. Egy részüket kizárták, egy részük magától távozott. Hosszas és nem éppen zavarmentes tárgyalássorozat, egyeztetés után ez a három csoportosulás most egyesült és létrehozta a Liberális Pártot. (Egy kommentátor szerint azért nem „nemzeti”, mert nyitva akarja hagyni a kiskaput az RMDSZ Szabadelvű Köre előtt is.)

Az Iliescu-féle Front fő támogatói – mint már említettem – a PSM, a PRM és a PUNR. A PRM-n belül is feszültségek jelentkeztek, ezek okai azonban nem a politikai, elvi ellentétek, hanem személyes nézeteltérések. Vadim Tudor pártelnök személyi kultusza, diktatórikus, lekezelő stílusa közeli munkatársait is felbőszíti. Egy-két prominens személyiség ott is hagyta a pártot, és most a bulvársajtóban leleplező cikkeket közöl hajdani szeretett elnökéről, akinek hetilapja, a *România Mare* mintegy tízszer kisebb példányszámban kel el, mint két évvel ezelőtt. Ez persze nem feltétlenül jelenti azt, hogy csökkent a szélsőséges nacionalisták száma. A lap (és talán a párt) népszerűségének apadását inkább azzal magyaráznám, hogy egyszerűen unalmassá vált. Bár következetesen átkozza, pocskondiázza, rágalmazza a magyarokat, a zsidókat, a cigányokat, a román ellenzéket, illetve saját személyes ellenségeit (a pártján belülieket is), nincs aktuális jellege. A hetilapot végigolvasva nem lehet megállapítani, hogy múlt heti vagy másfél évvel ezelőtti számról van-e szó. Ugyanaz a nyelvezet, ugyanazok az érvek, ugyanazok az ellenségek. Másrészt Vadim Tudor kissé túllihegte magát, nem annyira lapjával, inkább szenátusi felszólalásaival, amelyeket a televízió is szorgalmasan közvetített, akár csak heti sajtóértekezleteit. Csaknem hetente jelezte, hogy itt és most veszélyben a Haza, pontos értesülései vannak arról, hogy Magyarország, az ötödik hadoszlop (az RMDSZ) segítségével, támadni fog. Ez – természetesen – egyszer sem történt meg, és ettől még a legkeményebb magyargyűlölők is kisé zavarba jöttek.

A PUNR is identitászavarral küszködik. A párt vezetésére sikerült rátennie a kezét a Funar–Gavra–Moțiu-féle kemény magnak. De a parlamenti csoport többsége mintha inkább a volt elnök, Radu Ceonțea felé hajlana. Sovinizmusukban mérsékeltebbek, gazdasági kérdésekre koncentrálnak. És furcsa mód pártelnökük, Gheorghe Funar kommunista ihletésű, etatista, egyszerűsítő gazdasági elképzeléseivel szemben, a privatizáció felé hajló liberális megoldásokat támogatják. Ha éppen nem szól közbe a pártfegyelem. Furcsa, meghökkentő, hogy az RMDSZ képviselői szerint a PUNR-sek nagy része szalonképesebb, dialógusra, sőt, horribile dictu, együttműködésre is készségesebb, mint az Iliescu-hű FDSN-sek bugris társasága. Ezzel magyarázható néhány következetlenségük. Igaz, hogy pártközleményeikben az RMDSZ minden megmozdulása (legutóbb a kongresszus, majd a gyergyószentmiklósi összejövetel) előtt félreverik a hazafias vészharangokat, ama bizonyos vízválasztó szavazáson (a külföldiek telekvásárlási jogáról) a honmentőkhöz csatlakoztak, de alig egy hét múlva már egy ultraliberális gazdasági programot tettek közzé. Persze valószínű, hogy időközben értesültek az új kormányprogram reformjellegeről, meg arról, hogy ezzel az elnök is egyet-

ért, és így siettek lojalitásukat bizonyítani, esetleg előnyt kovácsolni abból, hogy „lám, mi már előre megmondtuk, jó, hogy ránk hallgattak”.

Egyébként helyhatósági szinten is észlelhető ilyen identitászavar. Például Kolozsvár egyik liberális tanácsosa következetesen sovinszta és demokráciaellenes, míg a Kolozs megyei Torda PUNR-s polgármestere egy éve semleges, sőt udvarias partnere a magyaroknak. Az ilyen zavaros helyzetek magyarázata egyszerű. A legtöbb párt újkeletű, sokan karriervágyból, félig-meddig taláalomra iratkoztak be egyik vagy másik pártba, és ha sikerült valamilyen parlamenti, polgármesteri vagy tanácsosi tisztségbe jutniuk, már nem tekintik magukra nézve kötelezőnek pártjuk ideológiáját, hiszen pozíciójukat, legalábbis az újabb választásokig, a párt nem befolyásolhatja.

Február közepén egyre gyakrabban cikkezett a sajtó a küszöbön álló kormányátalakításról. A nyugati nyitás, amit csak hangsúlyosabbá tett Iliescu elnök látogatása a NATO-nál, valószínűvé tette, hogy a FDSN államelnöki ösztönzésre meg szeretne szabadulni függőségétől, kompromittáló parlamenti szövetségeseitől, és új erőviszonyokat akar. A ellenzéki pártok óvatosan, kételkedve nyilatkoztak, de nem utasították el az ötletet, csupán a feltételeiket hangoztatták. A PUNR is határozott Nyugat-barát hangvételre váltott. Még inkább valószínűsítette a találgatásokat, hogy Iliescu konzultációra hívta meg a parlamenti pártokat. Másrészt az elnök és a kormánypárt önbizalma láthatóan megnőtt, saját érdemének tudja be az Európa Tanácsi társulást, az Európa Parlament ígéretét, hogy befogadják Romániát, a NATO-találkozón elhangzott kijelentéseket, amelyek szerint az országnak jelentős szerepe lehet az európai biztonságpolitikában.

A találgatásoknak, még a konzultációk megkezdése előtt, a legutóbbi elnöki sajtóértekezlet vetett véget. Iliescu határozottan kijelentette, teljes mértékben megbízik a kormányban, semmiféle változtatásnak nem látja értelmét. Amint azt a pártokkal folytatott megbeszélések is igazolták, csupán a kormányprogram támogatását akarta biztosítani.

Erről a programról, bár még nem hozták teljes egészében nyilvánosságra, már tudunk annyit, hogy néhány szóban jellemezhesük. Már önmagában az a tény is sokat mond, hogy a kormány legreformistább tagja, a már említett Mișu Negrițoiu államminiszter neve fémjelzi. A várakozásokkal ellentétben tartalma meglepően realista, liberális, beleépítették az ellenzéki pártok programjainak fő elemeit. Szöges ellentétben áll az elnök és a FDSN populista választási ígéreteivel. Az ellenzék kénytelen lesz elfogadni, hiszen saját elképzeléseit látja viszont benne. Az elnöki egyetértés és támogatás ugyanakkor kényszerpályára szorítja a kormánypárt két szárnyát, mert nekik lételemük az Iliescu-hűség. A PUNR, mint láttuk, máris alkalmazkodott az új helyzethez, feltétlen kormány-

hűségét hangoztatja. Ilyen körülmények között a PSM és a PRM a maga 6–7%-ával elhanyagolható tényezővé válik. Tökéletes konstrukciónak tűnik. Elvben.

De mert Romániában vagyunk, a képlet nem ennyire egyértelmű. Jó néhány kérdés vár még válaszra. A hatalmi szféra máris teljes mértékű európai legitimizálásának illúziójában tetszeleg. Vajon nem táncol-e vissza, amikor rádöbben, hogy Romániával szemben más, emberjogi, kisebbségpolitikai elvárások is vannak, és a társult tagság nem egyetemes csodaszer? Hogyan viszonyulnak a közeljövőre semmi jót sem ígérő elképzelésekhez az érdekvédelmi szervezetek? A törvények megszavazása során mennyire maradnak következetesek a képviselők, és mindenekelőtt maga a törvényelőkészítő kormány? Biztosíték-e a megvalósításra a kormány jelenlegi összetétele? A központi és helyi adminisztráció vezető állásait sebtében elfoglaló új emberek, akiknek kiválasztásában nem a kompetencia volt elsőrendű szempont, hanem a párthűség, nos, ezek az emberek képesek lesznek-e végrehajtani a rájuk váró nem könnyű, és lehet, hogy elveikkel is ellenkező feladatokat? (Sok jónak mondható kezdeményezés fulladt ki az elmúlt három évben az államigazgatás alacsonyabb szintjein.) Elfogadja-e az ellenzék a neki szánt jóindulatú kibic szerepét? Következetes lesz-e az elnök, vállalja-e saját pártja hátrányára a szükséges személyi és strukturális változtatásokat? És így tovább, és így tovább...

Ui.: Romániában azért szép lassacskán változtatnak a dolgok. A Kárpátok Eurórégiót megalapító szerződés aláírását nem fogadta akkora általános nemzeti felzúdulás, mint másfél-két évvel ezelőtt azt a hasonló témájú tanulmányt, amelyet egy lengyel folyóirat közölt. A hivatalos reakció csaknem egy hétig váratott magára. Aztán az említett sajtóértekezleten Iliescu dixit. Szavából egymásnak logikailag némiképp ellentmondó két megállapítás kerekedett ki. Egyrészt irigység: már megint kihagytak bennünket valamiből, amiben részt venni pedig jogunk van (lásd még: Visegrádi Egyezmény). Másrészt gyanakvás: alaposan meg kell vizsgálnunk, mi bújik meg az aláírók szándéka mögött, mit is akart mondani Catherine Lalumière asszony, az Európa Tanács elnöke Debrecenben azzal, hogy Románia is kiléphetne elszigeteltségéből, előtte is nyitva állnak a hasonló regionális szerződések? Mert lehet, hogy megint aljas összeesküvést szőnek ellenfeleink az ország területi egysége ellen! És különben is, mi köze Magyarországnak a Kárpátokhoz!

Mi a román most? *

Ideológiai irányzatok a mai Romániában

Beszélő, 1993. június 5.

A mindennapokba belefáradt újságolvasó – aki egyébként nem volna se nacionalista, se szélsőséges – érdeklődéssel olvassa a tyúkok és nagymamák bestiális megerőszakolásáról szóló rövid tudósításokat, s annyi borzalom után elégedetten veszi *naponta* tudomásul, hogy ő, már csak nemzeti hovátartozása miatt is, okos, szép és mindenestre magasabbrendű, mint az ilyen-olyan egyéb nációk.

ban geo- és külpolitikai szempontból mellékes tényező.

A tavasz külpolitikai eseményeinek fénypontja Iliescu washingtoni látogatása. Ennek előjátéka is volt: Iliescu úr tiszteletét tette a bukaresti zsinagógában.

A szeptemberi választások után úgy tűnt, hogy a román politikai életben a hatalom egyetlen célja a tél átvészélése. De offenzívába lendült, s a belső stabilitás és külpolitika terén egyaránt sikereket ért el. A külpolitikai életben megfordult a széljárás – most épp Romániának kedvezőbb irányba. Mintha az 1990 során kreált igen kedvezőtlen külkép lassan halványulni kezdene. Vásárhelyszindróma, bányászlátogatás rég nem volt már. Az emberi és kisebbségi jogok terén ugyan tapasztalható „némi lemaradás” – de az utóbbi két esztendőben a világot nem annyira a demokrácia, mint inkább a stabilitás izgatja. Márpedig Romániában van stabilitás. Ez a stabilitás egy végső kétségbeesés megnyilvánulása, alapja az apátia – mindez azon-

* Saszet Ágnessel közösen.

Külpolitikai offenzíva...

Az amerikai út *önmagában* bajosan könyvelhető el átütő politikai sikernek. Iliescu nem hivatalos látogatásra ment, csupán egyike volt az ott-tartózkodó számos államfőnek. Találkozása Clintonnal nem lépte túl a diplomáciai protokoll határait. A látogatás *valami másra* nyújtott kiváló alkalmat. A bukaresti zsinagógában, később pedig Washingtonban, Iliescu végre fontos gesztust tehetett a külföldnek: elismerte, hogy Romániában igenis létezett holokauszt, elítélte a háborús bűnös Antonescu marsallt, állást foglalt a szélsőséges megnyilvánulások ellen úgy általában, valamivel konkrétan Ilie Neacșu, az *Europa* igazgatója ellen.

Iliescunak többször felrótták, hogy nyíltan élvezi a fasiszta, szélsőséges lapok, illetve pártok támogatását, és hogy nem hajlandó elhatárolni magát a fenti pártok uszító, gyakran fajvédő nyilatkozataitól. Iliescu valóban nemcsak élvezte a szélsőséges elemek rokonszenvét, hanem támogatta is e szervezeteket: az illendőség határain belül, diszkréten, a titkosszolgálat segítségével.

Az elhatárolódás is igen taktikusan történt. Romániában ugyanis léteznek vasgárdista megnyilvánulások, és léteznek nyíltan vasgárdista lapok is. Az *Europa* azonban nem tartozik ezek közé. Az *Europa* a Ceaușescu-korszak iránti nosztalgiát nyílt xenofób propagandával keverő lap. Iliescu viszont nem antiszemizmusaért rója meg Ilie Neacșut, hanem „túrheterlen nyelvezetéért és azért, ahogy a vasgárdista mozgalomról beszél”. Jellegzetes balkáni csúsztatás.

... belpolitikai defenzíva

A külföldi sajtó füttyült Iliescu zsinagógai és amerikai kiruccanására – annál nagyobb volt a hazai sajtóvisszhang. *És ez a sajtóvisszhang* leplezte le vezető publicistáink valódi mentalitását és hatalmát. Figyelemre méltó az ország legnépszerűbb napilapja, a Cristoiu-féle *Evenimentul Zilei* és a legkeresettebb hetilapok egyike, az *Expres Magazin* reakciója. „Iliescu jelenléte a zsinagógában és a washingtoni Holocaust-múzeumban kockázatos, mivel hallgatólagosan a románság bűnösségének elismeréseként is értelmezhető” – írja például Cristoiu vezércikkében. Hasonló szellemben nyilatkozik Ileana Lucaciu az *Expres Magazinban* és többen a *România Liberă*ban is. Jellegzetes és hatásos csúsztatás egyenlőségjelet tenni egy diktatúra bűnei és az egész nemzet felelőssége között.

Nem árt tudni, hogy régebben mind Ileana Lucaciu, mind pedig Ion

Cristoiu a Corneliu Vadim Tudor és Eugen Barbu meghatározta klikkhez tartozott. 1989 decembere után szétváltak útjaik. Cristoiu ma a független, ellenzékinek számító sajtó legnépszerűbb elemzője, Ileana Lucaciu az *Expres Magazin* belső munkatársa. Paradox módon azonban Tudorék primitív módon uszító, gyakran tettelegességre bujtogató („Románok! Fegyverbe!... Románok! Fegyvert a vállhoz!” stb.) propagandája *hosszú távon* kevésbé kártékony. A Nagy-Románia Párt hívei egyrészt a lumpenproletárok – Ceaușescu városfejlesztési politikájának a haszonélvezői, akik az erőszakos iparosításnak köszönhetőek, hogy a városokban valamennyire emberibb körülmények közé kerültek –, a volt párt- és szekuaktivisták fanatikusabb rétegei, valamint ezek baráti köre és családtagjaik. A választási eredményeket figyelembe véve a lakosság 3%-a. A közeljövőben nőhet még a táboruk, de az 5–6 %-ot aligha fogja meghaladni.

Cristoiuék képviselik a nagyobb veszélyt. A lakosság szélesebb rétegeit célozzák meg hatékony, rafinált eszközökkel. Olyan ügyesen adagolnak szenzációt információval, botrányt társadalomtudományi felmérésekkel, hogy az olvasó óhatatlanul is a lap – és a lapon keresztül Cristoiu – vonzáskörébe kerül. És alig is veszi észre, hogy olykor szinte mindegy, hogy az Ilie Neacșu vezércikkét olvassa-e vagy a Cristoiuét. Neacșu kiindulópontja mindenkor a román nép felsőbbrendűsége. Cristoiu nem uszít, de sorai közt ugyanezt az alaptételt találjuk meg. A mindennapokba belefáradt újságolvasó – aki egyébként nem volna se nacionalista, se szélsőséges – érdeklődéssel olvassa a tyúkok és nagymamák bestiális megerőszakolásáról szóló rövid tudósításokat, s annyi borzalom után elégedetten veszi *naponta* tudomásul, hogy ő, már csak nemzeti hovátartozása miatt is, okos, szép és mindenesetre magasabbrendű, mint az ilyen-olyan egyéb nációk. A lap egyik módszere: akár köztörvényes, akár politikai bűnözőkről ír, feltünteteti nemzetiségüket – már amikor nem román az illető.

„Itt a küzdelem ideje”

Hogy mi áll az amerikai út háttérében, azt az *Adevărul*, a volt *Scînteia* (az RKP hivatalos lapja) utódja mondja ki legnyíltabban. C. T. Popescu (aki elkísérte Iliescut Amerikába) ekként összegzi az elnöki út tanulságait: „Románia most előnyös konjunktúrális helyzetben van, akár amerikai, akár nyugat-európai manővereit tekintve: mivel az Egyesült Államok és Nyugat-Európa között nő a feszültség, Magyarország amerikai megítélése egyre kedvezőtlenebb, Gore alelnök értékeli a Kisebbségi Tanács létrehozását, a State

Departament-nek egyre rosszabb a véleménye az ellenzék vezetőiről, bezzeg Iliescu elnök keleti kapcsolatai lehetővé tehetik, hogy Románia újból közvetítőként szerepeljen az arab–izraeli konfliktusban, arról nem is szólva, hogy Románia fontos stratégiai zónában van, két tűzfészek, a volt Szovjetunió és a volt Jugoszlávia között”. Végső következtetés: „Bel- és külpolitikánk harcba lendülhet. Itt a küzdelem ideje. A lanyha halogatások kora lejárt.”

Az amerikai út viszont válságba sodorhatja Iliescuék viszonyát a szélsőséges, fasisztoid pártokkal. A Nagy-Románia Párt nyílt levelet intézett az elnökhöz. A levél tartalma banális, hangneme durva, mocskoló – néhány udvarias körmondattal ékesítve. Néhány idézet: „Az út több mint egymillió dollárt emésztett fel – többet, mint Ceaușescu bármely külhoni látogatása [...]. Ön nyíltan románellenes kominternes nevelésben részesült, amelytől máig sem tud szabadulni [...] a teljhatalom a visszaesés bűnébe sodorta Önt. [...] Elnök úr, Önt a zsidók juttatták hatalomra, a zsidók segítik abban, hogy megtartsa hatalmát – az ár, amelyet fizetnie kell, Románia tönkretétele [...]. Ez a mi drámánk: a Demokratikus Konvenció a magyarok kezében van, az ország elnöke a zsidók kezében [...]. Ön úgy vigyorog, mint valami úttörőparancsnok, és úgy billegeti magát, mint Fred Astaire. [...] És még valami: *mondja csak, ki mészárolta le hidegvérrel azokat az ártatlan gyermekeket 1989 decemberében, és ki őrzi hét lakat alatt a dossziéikat?*”

A paranoiás néptribun

Kulcsmondat ez, amely megérdemli, hogy közelebbről is megvizsgáljuk. A vád, hogy a világ december 22-e után egy Iliescuék rendezte *gyilkos show*nak volt a tanúja, ma már közhelyszámba megy. Eddig azonban főként a demokratikus ellenzék emlegette ezt a tényt, jóllehet egyetlen konkrét, közvetlen, tehát törvényszék elé terjeszthető tárgyi bizonyítéka sincs. Annál több bizonyíték birtokában lehet a Securitate-kapcsolatairól hírhedt Corneliu Vadim Tudor. A bizonyítékokat azonban egyelőre sem neki, sem pártjának nem áll érdekében nyilvánosság elé tárnai, hiszen ők is érintettek az ügyben, és megeshet, hogy saját legközelebbi elvtársaikat áztatnák el Iliescuval együtt.

Az elnökség válaszolt a levélre, öt napon belül. Pedig egyébként Iliescu a füle botját sem mozdítja, főleg akkor nem, ha tisztességes hangnemben megírt súlyosabb témákkal „zavarják” a demokratikus ellenzék személyiségei. Az elnöki válasza több magyarázat is akad. A legvalószínűbb, hogy Iliescu a washingtoni nyilatkozat ellenére is fenn akarja tartani (ha diszkrétebb formában is) a kormánypárt–Nagy-Románia Párt-koalíciót. Ugyanakkor az elnök-

ség meg is ijedhetett – okkal – Tudor esetleges hisztérikus megnyilvánulásától (amely egyes igencsak kompromittáló dossziék közlésével járt volna), és megpróbálta „leszerelni” a paranoiás néptribunt. Egyelőre sikeresen.

Önmagáért beszél a már olyan gyakran idézett – és a közvéleményt olyan hatásosan befolyásoló – Ion Cristoiu kommentárja is. Cristoiu szerint mesterseges csetepatéről van szó csupán, és Vadim éppen olyan hű tényérnyalója és kiszolgálója Iliescunak, mint Ceaușescunak volt annak idején. Persze Vadim Tudor és Eugen Barbu még a Ceaușescu-korszak alatt sem volt pusztán – és még kevésbé engedékeny – eszköz a hatalom kezében. Nem mintha nem szolgálták volna a rendszert – szolgálták azt teljes erőbedobással, aktívan, energikusan, lobbiztak, ha kellett – de megkérték az árát. Ez az ár a rendszer faszálódása volt.

Felsőbb utasításra

Cristoiu tudatosan ferdít Ilie Neacșu esetében is: Neacșu nem is igazi antiszemita, útszéli, gyalázkodó cikkeit „felsőbb utasításra” írta azért, hogy az elnök úrnak legyen mitől elhatárolnia magát, s az elhatárolódás tényével hadd tűnjék civilizált európeérnek – sulykolja az olvasók tudatába a legnépszerűbb napilap igazgató-főszerkesztője. Ilie Neacșu közben szemrebbenés nélkül folytatja antiszemita kampányát. Legutóbbi cikkében nemhogy visszavágna az elnöknek, de még mentegeti is, azzal, hogy az elnök, ugye, nem rendelkezik teljhatalommal, ezért aztán áldozat: a világméretű cionista összeesküvés mártírja, akit a zsidók és zsidóbérencék szántsándékkal aláznak meg, sőt még arra is rákényszerítik, hogy a húsvétot a zsinagógában töltsse. (Az *Europa* hű olvasói még ezt is beveszik, minekutána az előző számból arról értesülhettek, hogy a lúdtalpasok és homokosok 90%-a a zsidók közül kerül ki.)

Cristoiu kifinomult és következetes propagandája azt sugallja, hogy Romániában nincs antiszemitizmus, sovinszta-xenofób mozgalom, párt, a szélsőjobb sem jelent veszélyt – mindez csupán a neokommunisták kreálta mummy. Vadim Tudor, Neacșu és társaik csupán Iliescu bábjai, akik a *valódi és egyetlen* veszélyről – a baloldaliról, az úgynevezett neokommunizmusról próbálják elterelni a figyelmet.

A kíséret

Az elnök kíséretében ott volt Raul Șorban is. Fontos és veszélyes személyiség. Șorban állítólag zsidómentő volt Észak-Erdélyben. Egyesek szerint ezt üzleti érdekből és minden különösebb kockázat nélkül tette. A valóságot ma már nehéz rekonstruálni. Az viszont tény, hogy a zsidó hitközség bizalmát élvezte, és a washingtoni múzeumban a neve a zsidómentők közt szerepel.

Șorban eme múltbéli érdeme lett a Ceaușescu-korszak egyik legvehemens magyarellenes kampányának igen erős ütőkártyája. Summázva: „Mi románok jók voltunk, sosem voltunk antiszemiták, mentettük a zsidókat, nem úgy, mint ti, gonosz magyarok...” Lehet, hogy Raul Șorban valóban mentett zsidókat, az azonban biztos, hogy ő kezdeményezte számos magyar író, értelmiségi közlésjogának a megvonását (néha még post mortem is!), azzal a rágalommal, hogy horthysták – eklatáns példa erre Kós Károly.

Magyarellenes, román nacionalizmust tápláló kampány ez a filozemitizmus álcája alatt. Aljasságát a nyolcvanas évek közepén Tudor Bugnariu – volt illegális, román kommunista – leplezte le egy rendkívül merész és becsületes írásban. Mondanom sem kell, hogy Bugnariu írását soha nem közölték. *Akkor* a cenzúra állította le, *ma* pedig nem illik volt kommunisták írását megjelentetni, még akkor sem, ha jó ügyet képviselnek...

A másik oldal

Romániában, a politikusi réteg gyengesége miatt, az újságírók akarva-akaratlanul politikusokká válnak. A függetlenek nagy része (felületességéből, tudatlanságából vagy érdekből) többé-kevésbé a nacionalista irányt támogatja, mások ezt a veszélyt alábecsülik, és csupán jelszavak szintjén ítélik el a nacionalizmust. De léteznek olyan lapok, újságírók, gondolkodók, politikusok is, akik Románia válságának okait-gyökereit komolyan, elmélyülten elemzik. A 22 hetilap ismert kiadvány, eddig kivételként emlegették. Nincs egyedül.

Alina Mungiu, az *Expres* főszerkesztője szerint: „Romániában mind a jobb, mind pedig a bal használhatatlan fogalom. Egyesek azért nevezik magukat baloldalinak, mert a másik oldalon már foglaltak a helyek. Ez nálunk régi hagyomány. Az első világháború idején Marghiloman például azért lett németbarát, mert a semleges, illetve az antantbarát pozíciókat már előtte elfoglalta Brătianu és Nicu Filipescu. A román választók többsége konzervatív,

nacionalista, intoleráns, az emberi jogokért egy lyukas garast se adna. A magyarországi és a csehszlovákiai ellenzéki mozgalom a baloldali hagyományban gyökerezett, míg a román (és az orosz) értelmiség megelégedett a kultúra eszközeivel. Más szóval apolitikus volt. Romániában nincs esélye a kereszténydemokráciának, ez csak a katolicizmussal egyeztethető össze. Az ortodoxiához egyetlen politikai mozgalom kötődött, és ez a szélsőjobboldali Vasgárda volt. Ma a baloldali, a szocdem, a liberális jellegű politikának nincs tömegbázisa. Mégis mindent meg kell tenni a fasiszta pártok választóinak átcsalogatásáért”.

Érdemes odafigyelni e kulcsmondatra: a szerző nem az úgynevezett neokommunizmustól fél, hanem a fasizmustól!

„Több gondolkodónk szerint a román nép az ortodoxia miatt nem tudott történelemalkotó tényezővé válni, és az értelmiség ugyanezen okból nem tud politizálni – írja a *Dilema* című hetilapban Ștefan Augustin Doinaș, a Polgári Szövetség Pártja vezetőségi tagja –. A diktatúra korszakában az ellenállás csak etikai szinten létezett – nem öltött politikai formát. *A mi nemzetszeretünk íróink mindenkor jól fizetett nyersanyaga*. Még a nagy Eminescunál is abban nyilvánul meg a nemzetszeretet, hogy lenézi, semmibe veszi és gyűlöli azokat a népeket, akikkel történelmi vitáink voltak. Constantin Noica egy fiatalokból álló szellemi csoportot alakított, de ezt a csoportot nem buzdította arra, hogy szembeszegüljön a totalitarizmussal. A jeles gondolkodó a filozófia kedvéért hajlandó volt megalkudni a hatalommal, és csak fiatal hívei gátolták meg abban, hogy ne botoljék jóvátehetetlenül nagyot ezen az úton. A Ceaușescu által kreált »új típusú ember« – szomorú valóság. A mai román értelmiségnek nincs politikai érzéke, ezért nincs politikai stratégiája és taktikája az ellenzéknek.”

Ugyancsak a *Dilemában* Alexandru George kritikus kommentálja Eminescu egyik újra kiadott publicisztikai kötetét. Tudni való, hogy a románság zöme Eminescuban nemcsak a nagy nemzeti költőt, hanem az igazi, nagy honfit becsüli, *akinek szellemisége, gondolatai ma is érvényesek és időszerűek*. A román értelmiség liberálisabb rétege elkülöníti a nagy költőt a reakciós, konzervatív, xenofób publicistától. Alexandru George tovább megy, azt bizonyítja: Eminescu reakciósságát az teszi teljessé, hogy általában a haladás, az európai kapcsolatok, a beilleszkedés, az ipar és kereskedelem fejlődése ellen hadakozott. Egyik uszító hangvételű cikkében például „az átkozott liberálisokat” kárhoztatja azért, „hogy vasút épül Konstancáig, sőt – az örület teteje! – hidat akarnak építeni a Dunán”. I. Károly király terveit egy korszerű vasúthálózat kiépítésére „a román nép elleni bűnnek” tekinti, és felhív „a már felépített vasúti pályák szétrombolására”.

Kényelmetlen máskéntgondolkodók

Alexandru Pippidi, az ismert történész dokumentált tanulmányban száll szembe Antonescu marsall, Románia diktátorának rehabilitálási kampányával. Említésre méltó a kolozsvári Adrian Marino (a Parasztpárt vezetőségi tagja, irodalomkritikus) cikksorozatának vezérgondolata: a román válság rákfenéje az, hogy a múlt öröksége az intoleráns, jobboldali mentalitás, eme terhes örökségre ráakad a második világháború eredményeképpen ránk erőszakolt baloldali intolerancia. A liberális közép, a toleráns gondolkodók mindmáig kisebbségben vannak. Ez a másként gondolkodó értelmiségi réteg azonban itthon kényelmetlen. Elsősorban a hatalomnak, de néha az ellenzéknek is, hiszen szabadgondolkodók a múltat idealizáló közhelyeket nem tekintik tabunak, sőt elsősorban ezek demitizálására törekcszenek. Az ellenzéknek, ha igazán európai szellemű, demokratikus erővé kellene válnia, ideológiailag ebbe az irányba kellene indulnia. Rövidtávon ez természetesen népszerűségének csökkenésével járna, amit, sajnos, nem vállal. Egyelőre.

A magyarországi olvasó, a közvélemény nem ismeri ezeket a gondolkodókat (még a romániai magyarság sem), akik a nacionalizmus gyökereivel küzdenek. Persze, szenzációsabb téma egy román ember populista ízű magyarbarát nyilatkozata, mint egy román értelmiségi öngyötrő elemzése, amelyből hiányzik a jelszó: „Éljen a román–magyar barátság! Éljen az RMDSZ!”.

Pedig ha lesz jövője Romániának, és ha a nemzetiségek közti feszültségek csökkenni fognak, az nem a klisében, jelszavakban gondolkodó hordószónokok érdeme lesz, hanem ezeké a cseppet sem harsány, de a mélyebb, fájdalmasabb igazságot feltáró gondolkodóké. Akiket éppen románságuk gyötrelmesen őszinte vállalása tesz európeerekké. Akik arra a kérdésre keresik a választ: „Hol tévedtünk el?”

Történelemhamisítás és „történelemhamisítás”

Eredeti cím: Vétkesek közt cinkos, aki néma, avagy: miért nem veszek részt az SZKT marosvásárhelyi ülésén, *Romániai Magyar Szó*, 1993. szeptember 24.

Lehet-e nemzeti hőst faragni abból, akinek „érdeme” annyi, hogy kevesebb zsidó lemészárolásához járult hozzá, mint diktátor kollégái?

Közismert jelenség az RMDSZ mélyülő válsága. Ennek okait röviden elemezni lehetetlen! De egy jelenségre mégis fel szeretném hívni a figyelmet. Az RMDSZ: szövetség. Befogad bármilyen felfogású embert, aki a magyarság érdekeiért cselekedni kíván. Elvben kizárja a szélsőségeket.

A gyakorlatban nem. A baloldali szélsőségesek szerintem jelentéktelenek – komcsi jelszavakkal ma már nem lehet sikert aratni. Természetesen szervezetünkben is sok az átvedlett kommunista, pártaktivista, de többségük csupán középszerű, elvtelen arrivista-karrierista. (Múltjuk miatt – mintegy kompenzálásként – sokszor magyarkodók.) Gyakran okoznak bajt, de nem elvi szintű balosságuk, hanem rutinos, bürokratikus beidegződéseik miatt.

A veszély ma a szélsőjobb felől érkezik (mint általában Kelet-Európában). Ez pedig egyre nyíltabban jelentkezik az RMDSZ-en belül is. (Ismétlem, nem X vagy Y politikai múltjáról beszélek, hanem mai tevékenysége ideológiai forrásairól. Teszem azt, a román belpolitikában számomra Vadim Tudor és a többiek egyértelműen fasiszták – függetlenül attól, hogy négy évvel ezelőtt az RKP nómenklatúristái voltak.) A legegységesebben Borbély Imre nyilatkozatából világlik ez ki, amit Horthy Miklós temetésén való részvételével kapcsolatban tett.

Borbély Imre szavaiból kiderült, hogy csodálójá a kormányszónak, korszakának és szellemiségének. Szerinte „megengedhetetlen az a történelemhamisítás”, amely torz képet fest Horthyról és korszakáról. Lássuk, milyen is volt a kormányzó és korszaka Borbély Imre szerint, illetve hogyan próbálták ezt befeketíteni a „történelemhamisítók”: „Horthy tisztességes magyar ember volt [...] összetartotta a magyar nemzetet [...] stabilizálta az országot, főleg a

tradicionális, morális értékekre épülő nemzetneveléssel [a vitézi rend megteremtésével], [...] a csendőrség kellő súlyának biztosításával [...] morális szempontból jelesre vizsgázott a zsidókérdéssel kapcsolatban”.

No de idézzünk a „történelemhamisítók” írásaiból is: „A Horthy-korszak – császár nélküli Habsburg-restauráció” (Németh László – Szárszó, 1943). Általában a népi írók jeleskedtek, főleg szociológiai jellegű írásaikban, a „történelemhamisítással”, amikor például feltárták a földreform elmaradása miatti „állítólagos” nyomort a falvakban. Szerencsére hatvan évvel Borbély Imre megállapítása előtt a Horthy-korszak hatalmi szervei már tudták, hogy „a történelemhamisítás megengedhetetlen”, és perbe fogták őket (Féja Gézát például a *Viharsarokért*, Kovács Imrét a *Néma forradalomért*).

Az urbánusokról nem is szölok, hisz Borbély és hívei szerint ők feltételezhetően liberális judeo-plutokraták. A baloldali, szocialista íróktól sem idézek (József Attila, Fejtő Ferenc). De felteszem a kérdést, hány olyan népi író ismer Borbély Imre, aki egy dicsérő szót is leírt volna Horthy személyéről, illetve korszakáról? (A paradoxon, hogy egypár jobboldali népi író a nyilas mozgalom szociális demagógiája hatása alá került – de a Horthy-korszaknak aligha lettek hívei.)

Ha viszont, mint „történelemhamisítókat” kizárjuk az urbánusokat, népieket, liberálisokat, szocialistákat, akik különböző mértékben, különböző formában, de mind a Horthy-rendszer ellenfelei voltak, mi is marad a két világháború közti magyar irodalomból, művészetből, gondolkodásból? Esetleg Herczeg Ferenc?

De lássuk, hogyan jellemzi ezt a korszakot egy nagy „történelemhamisító”, Bibó István: „Újból helyreállt a restaurált nagybirtok, és a megriadt középrétegek évszázados szolidaritása. A huszonöt esztendő ellenforradalom ezen épül fel [...], politikai harcai a körül folynak, hol legyen a súlypont, a nagybirtokon, a középosztályon vagy azon a torz alakulaton, amely erkölcsi gyökereiktől elszakadt nagyurakból és nagypolgárokból, deklasszált középosztályiakból, romlott kispolgárokból és alja proletárokból összetevődve, fasizmus neve alatt ismeretes. A társadalmi erőviszonyoknak a megmerevedése a Horthy-éra huszonöt évében tökéletesen változatlan maradt”. Szerencsére Bibó „történelemhamisító” írásai nem sokáig fertőzték a magyar nemzetet, hiszen Rákosi alatt is, Kádár alatt is betiltották őket (1956 után életfogytiglanira ítélték a szerzőt). Később újra kiadták műveit. Sokan tanultak belőlük, de nem elegen. Persze, ha ne adj’ Isten, Borbély Imre elvbarátai hatalomra kerülnének Magyarországon, gondoskodnának arról, hogy Bibó írásai ne mételyezzék a jó magyar ember tudatát. (Esetleg írásainak azokat a részeit engedélyeznék, amelyek ugyanilyen keményen elemzik és ítélik el a kommunizmust.)

Kabos László, a népszerű filmszínész, nem történész, nem irodalmár, csupán a kor tanúja. Pár héttel ezelőtt, tán emlékeztettség miatt vagy tudatos „történelemhamisítás” céljából, ezt nyilatkozta: „Nem Szálasi idején, a Horthy-éra alatt vittek Mauthhausenbe”. Persze, nem szavahihető, hisz zsidó származású.

De térjünk rá a politikusokra. Bajcsy-Zsilinszky Endre következetesen harcolt a német–magyar szövetség, tehát a Horthy-féle külpolitika ellen, bár jobboldali, nacionalista, sőt fiatalkorában fajvédő is volt. El is nyerte méltó büntetését – Szálasiék felakasztották. Horthy toleráns volt – parlamenti képviselőnek is eltűrte –, cikkeiből, beszédeiből azonban semmit sem tanult.

A korszak legnagyobb „történelemhamisítója” talán a konzervatív, jobboldali, revizionista tudós, Horthy Miklós miniszterelnöke, Teleki Pál gróf. 1941. április 3-án, egy napra rá, hogy Magyarország Németországgal közösen megtámadta Jugoszláviát (pár héttel a barátsági és meg nem támadási szerződés aláírása után!), azt írja a kormányzónak: „Főméltóságú Úr! Szószegők lettünk – gyávaságból [...] odadoztuk becsületünket. A gazemberek oldalára álltunk [...] Hullarablók lettünk. A legpocsékabb nemzet. Nem tartottalak vissza: bűnös vagyok” – és pár perccel e búcsúlevél megírása után főbe lőtte magát, hogy e „történelemhamisító” soroknak nagyobb súlyt adjon. Hiába tette. Horthy Miklós, a Borbély Imre szerint oly „tisztes magyar ember” rendületlenül folytatta ugyanazt a politikát. Később, amikor rájött, hogy vesztes lóra tett, ingadozni kezdett, ügyetlen, sikertelen hintapolitikát folytatott. Műkedvelő, elkésett kiugrási kísérlettel próbálkozott.

Természetesen lehet árnyalni. Horthy közepes szellemiségű, kényszerpályán mozgó, idős konzervatív ember. Antiszemita, de a tömeges kiirtást túlzásnak, embertelennek véli. Megpróbálja menteni, ami menthető. De már késő. Lehet-e nemzeti hőst faragni abból, akinek „érteme” annyi, hogy kevesebb zsidó lemészárolásához járult hozzá, mint diktátor-kollégái? A teljes, árnyalt igazság feltárása a történészek feladata. (Franco nem volt hajlandó a második világháborúban részt venni. Ez vitathatatlan érdeme volt. De ennek ellenére fasiszta diktátor maradt. Demokratikus spanyol politikus sosem fog Francóból példaképet faragni.) Horthy, illetve korszakának pozitívumai, főként a lényegében hasonló rendszerektől való különbségekben állnak. Nem nyílt fasizmus volt, hanem féldemokratikus, tekintélyvel, kasztrendszeren alapuló konzervatív rendszer.

Párhuzam: Kádár is „emberibb” diktátor volt, mint, teszem azt, Ceaușescu. Mégsem tekintem követendő, pozitív történelmi hősnak. Sőt! Illyés Gyula „történelemhamisító” szép sorai jutnak eszembe: „Ahol zsarnokság van / ott zsarnokság van”. És ha már Illyést idéztem, megemlíteném, hogy az

ő személyében az erdélyi magyarság nemcsak a nagy költőt tiszteli, hanem azt az embert is, aki elsőnek tárta a nyilvánosság elé aggodalmát, kétségbeesését sorsunkért. Akkor, amikor ez (Kádárnak köszönhetően) tabutéma volt. De azért nem szabad Illyés Gyulát túlságosan tisztelni, nem feledkezhetünk meg „hőseiről” sem – egy életen át következetesen gyűlölte azokat az „értékeket” (nemzetnevelés à la Horthy, Vitézi Rend, csendőrség...), amelyeket Borbély Imre annyira tisztel, és egy életen át megvetette azt az embert, akinek nevéhez ezek az „értékek” kötődtek. Ki legyen hát a példakép? Illyés vagy...?

De itt most lényegében nem a történelmi múlt megítéléséről van szó, hanem politikáról. Sőt, aktuálpolitikáról. Borbély Imre így nyilatkozik: „A Horthy-temetés mérföldkő [...] jelenlétemmel hozzájárulok ahhoz, hogy az erdélyi magyarság fölébredjen”.

Horthy egy ügyben következetes volt. A revizionizmusban. Egyetlen megoldást látott az erdélyi magyarság sorsának javítására: Erdély visszacsatolását Magyarországhoz. Akár erőszakkal, akár háborúval is. Bármilyen szövetséges oldalán, Hitlerrel is, Mussolinival is együtt. Ezért Borbély Imre nyilatkozatát úgy értelmezem, hogy lemondott az RMDSZ programjáról – a belső önrendelkezésről (amely a határok változtatása nélküli autonómiát jelent), és többé-kevésbé nyíltan a revízió gondolatát sugallja.

Ui.: Felmerül a kérdés, miért nem veszek részt az SZKT ülésén, hogy ott nyíltan felvessem ezeket a problémákat. Válaszom egyszerű. Képtelen lennék tárgyilagosan, higgadtan hozzászólni. Személyesen is érintett vagyok. Elfogult. Anyai nagyanyámat, aki sem bankár, sem gyáros stb., sem baloldali (esetleg kommunista) nem volt – egy „bűne” volt csupán, zsidó származása –, Auschwitzben elégették. Nem Szálasi nyilasai vitték el, hanem a Borbély Imre által annyira tisztelt és becsült horthysta csendőrség.

Ha következetes akarok lenni, meg kell kérdeznem magamtól, maradhatok-e egy szövetségben olyan emberekkel együtt, akik így politizálnak, így gondolkoznak. A válasz egyértelműen nem. Egyelőre mégsem mondok le SZKT-tagságomról. Az RMDSZ kongresszusa választott meg. Ez kötelez. Egy bizonyos határig. Hisz a kongresszus szavazata meg a belső önrendelkezés elvét is, amely kizárja a revizionizmust. A Horthy-kultusz és -szimbolika propagálásával Borbély Imre rúgta fel ezt az elvet.

Egyelőre tehát „felfüggesztem” SZKT-tagságomat és várok. Abban a reményben, hogy személyesen kevésbé érintett társaim felébrednek, és megtisztítják ezt a remélhetőleg nem csak nevében demokratikus szövetséget a szélsőséges jobboldaliaktól. Hiszem, hogy erkölcsileg addig vagyok jogosult egy szervezet tagja lenni, ameddig politikájának lényegével egyetértek, illet-

ve lehetőséget, esélyt látok arra, hogy a tévutakra térést valamennyire is fékezhessem.

- *Az eredmény: mély hallgatás! Egyetlen reagálás sem! Semmi. Ha valamit bánok életemben, akkor talán azt, hogy nem voltam következetes. Ki kellett volna lépnem az RMDSZ-ből. Akkor, amikor világossá vált, hogy még csak vitatkozni sem kíván senki, abszolút senki e cikk állításaival.*

Változtatás – változás nélkül?*

Beszélő, 1994. február 12–24.

Iliescu fél elfogadni az új koalíciót, mivel attól tart, hogy ha a legkisebb engedményt is teszi a demokratikus ellenzéknek, párthívei közül sokan – főként a parlamenti képviselők – átpártolnak a szélsőséges pártokhoz.

A hangulat forrong (az elmúlt hét közepén ismét bányászmozgolódásról érkeztek hírek), de robbanásnak (még?) nincs jele. Sok minden történik. De lesz-e változás? Lesz-e új kormánykoalíció? A szélsőségesek vagy a demokratikus erők törnek-e előre?

Iliescu „párbeszédei”

Decemberben a parlament csekély többséggel leszavazta a kormány ellen benyújtott bizalmatlansági indítványt: az ellenzék ezt erkölcsi győzelemnek könyvelhette el. Ezek után Iliescu párbeszédre szólította fel a parlamenti pártokat. Úgy tűnt, új kormány, új kormánykoalíció van kilátásban. Az ellenzéki politikusoknak nem lehettek illúzióik, ám mivel annyiszor vádolták már őket obstrukcióval, destruktív, merev ellenzékiséggel, nem jelenthették ki előre, hogy semmit sem várnak az Iliescuval folytatandó beszélgetésektől. Az ellenzéki sajtókommentátorok kezdettől fogva szkeptikusabbak voltak: „az ellenzék ahelyett, hogy hagyná Iliescut csupán természetes partnereivel (a szélsőségesekkel) tárgyalni, újra bekapja a csalit.” „Nem egységes az ellenzék sem: Petre Romanék és a liberálisok részt vennének a koalícióban, a Parasztpárt óvatosabb.” „Iliescu azért is ragaszkodik Văcăroiu [a jelenlegi kormányfő] személyéhez, mert ő remekül betölti a villámhárító szerepét, az elégedetlenség nő, de a többség gyűléte elsősorban Văcăroiu ellen irányul, míg Iliescu és pártja népszerűsége alig csökken.”

* Saszet Ágnessel közösen.

Iliescu kezdeményezése mindenkinek gyanús volt: az ellenzékiek csapdát szimatoltak, a kormánypártiak féltették monopolhelyzetüket, a szélsőségesek attól tartottak, Iliescu netán mégis feláldozza őket a reformok érdekében. És ez utóbbinak voltak is előjelei. December 22-én, Ceașescu bukásának negyedik évfordulóján, Iliescu tévébeszédet tartott: ez volt eddigi leg-reformpártibb beszéde. A szélsőségesek menten támadásba lendültek. Fenyegetőztek, zsaroltak: „A kormánypárt a Demokratikus Konvenciónak udvarol, hogy közösen kormányozzanak. Iliescu le akarja váltani Văcăroiu-t, ezt a szerény, tisztességes embert. Ha megteszi, csupán pár hétig tartja meg még székét, amelyben mi, 'szélsőségesek', négy éven át őriztük! Elnök Úr, a politikai hibákért olykor fejvesztés a büntetés!” – így a PRM vezére, C. V. Tudor. „A kormánypárt Románia legkomolytalanabb pártja – így Funar, a PUNR elnöke –. Nincs szükségünk egyszínű elnöki kormányokra, amelyek három éve küzdenek a román nép ellen.”

Nem késett azonban Năstase, a kormánypárt és a képviselőház elnökének replikája sem: „Funar felelőtlen nyilatkozatokat tesz, ilyen emberekkel nem tárgyalhatunk. Vagy leváltják, vagy az egész párt eltűnik a politikai életből.” Persze miközben Funar szidja Iliescuékat, Năstase pedig Funar leváltását követeli – pártjaik között tovább folyik az alku.

A Demokratikus Konvenció (CDR) pártjai – Emil Constantinescu vezetésével – nem kevés huzavona után, január 12-én találkoztak Iliescu elnökkel. Ám – mint várható volt –, a tárgyalófelek nem jutottak közös nevezőre. A CDR két javaslattal állt elő: előrehozott választásokat tartani, vagy új kormánykoalíciót alakítani. A CDR a Petre Roman által vezetett Demokrata Párttal együtt hajlandó lett volna koalícióra lépni az Iliescuhoz hű kormánypárttal, amennyiben az elnök és pártja hajlandó szakítani szélsőséges partnereikkel (PRM, PSM, PUNR). Ez lett volna az első alkalom, hogy az ellenzék vállalta volna a kormányzati felelősséget, ha a hatalmat is megosztja vele Iliescu pártja. Iliescu elnök – mint az előre látható volt – mindkét ajánlatot elutasította. Naivul (vagy cinikusan?) kijelentette: „az ellenzékben több a szélsőséges, mint partnereim közt.” Az egyik liberális vezető szerint Iliescu fél elfogadni az új koalíciót, mivel attól tart, hogy ha a legkisebb engedményt is teszi a demokratikus ellenzéknek, párthívei közül sokan – főként a parlamenti képviselők – átpártolnak a szélsőséges pártokhoz.

Iliescu egy ködös, általános politikai paktumban látja a megoldást, amelyet minden parlamenti képvisellel rendelkező párt aláírna, s amelyben az aláíró pártok köteleznék magukat a kormány támogatására. A Konvenció ezt elutasította. „Iliescu egy gentleman's agreement-et óhajtana minden párttal,

csakhogy ehhez nálunk hiányoznak a gentlemanek” – kommentálta Nicolae Manolescu, a Polgári Szövetség Pártjának elnöke. Na, igen: miközben Iliescu épp a CDR-küldöttséget fogadta, pártja az igazi partnerekkel, a szélsőségesekkel konzultált.

Előítéletek nyomában*

Respublika, 1994. július 8-14.

Ellentmondásos helyzet kezd kialakulni: a szélsőséges pártok szavazópolgárai kevésbé gyűlölködők, mint azt vezéreik szavai alapján hinni lehetne, viszont a demokratikus ellenzékiek sorában jobban megerősödött a nacionalista előítélet, mint azt valaha is el tudtuk volna képzelni.

kai fóbiát”. Ugyanakkor a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt elnöke, Corneliu Coposu úgy óhajtja megoldani a kisebbségi kérdést, hogy állami garanciát kér az önálló oktatás, a saját egyetem felállítására. Ennyiben a Parasztpárt véleménye megegyezik az RMDSZ álláspontjával, de előbbi nem ért egyet a belső önrendelkezés és az autonómia törvénybe iktatásával. A Szociáldemokrata Párt elnöke, Sergiu Cunescu úgy véli, hogy „semmilyen európai jellegű dokumentumban nem szerepel a kisebbségi törvény. Semmi nem fog megváltozni a kisebbségek követelése miatt: a világ nemzeti államokra épül”.

Reménykeltőbb a Petre Roman vezette Demokrata Párt nagyváradi nyilatkozata, amely terjedelmesen taglalja a nacionalizmus különböző formáit: az etnikai, a gazdasági, az idillikus és a retorikus nacionalizmust. „A nacionalizmus a hazafiaság beteges formája, amelynek minden megnyilvánulása ellen küzdenünk kell” – mondta. Persze, ez a nyilatkozat hitelesebb lenne, ha nem éppen azok szerkesztették volna, akik közvetlenül 1989 decembere után

Néhány hónappal ezelőtt Constantin Sorescu előadást tartott a bukaresti *Vatra Românească* székházában *Románia Tőkés és Zsirinovszkij között* címmel. A céghez és a címhez képest meglepően mérsékelt, mondhatnók reformista szöveg hangzott el. Többek között arról beszélt, hogy „Tőkés László pragmatikus radikalizmusa és Zsirinovszkij extravagáns radikalizmusa” ellen a románság csak úgy tud védekezni, ha erősíti a helyi autonómiákat, decentralizálja a gazdaságot, felgyorsítja a privatizálást és „visszautasít mindenfajta etni-

* Saszet Ágnessel közösen.

nyíltan támogatták a Vatrát; nemcsak szavakkal, hanem, például Marosvásárhelyen, tettekkel is. Reméljük, nem fogják rövidesen ismét megváltoztatni véleményüket, hiszen egy újabb véleménycserével úgysem nyernék vissza a nacionalisták bizalmát. Ráadásul elveszítenék azt a réteget is, amelyet az utóbbi időben maguk köré vonzottak; azt a réteget, amelyet megijesztett ugyan demokratizmusuk, de felismerte a hatalmi koalíció nacionalista politikájának az ország gazdasági elszigetelődéséhez vezető súlyos következményeit. A kolozsvári egyetem ellen támadásba lendültek a nacionalisták. Céljuk a közismert liberális szellemiségű rektor, Andrei Marga leváltása és az általa folytatott politika – az interetnikai provokációk elleni föllépés – irányváltása. Marga nyílt levéllel fordult a közvéleményhez, amelyben arra kéri az ország értelmiségét, hogy támogassa a kolozsvári egyetem ökumenikus szellemének megmentését a felelőtlen és korlátolt nacionalisták elleni küzdelemben. Érdemes Marga és a Vatra konfliktusából egy konkrét példát is megemlíteni. 1946-ban a kolozsvári Dermata gyár többnyire magyar munkásai a kommunisták irányításával megtámadták a román történelmi pártok híveit a mai Avram Iancu kollégiumban. A Vatra uszító szövegű emléktáblát akart állítani a diákokthoz bejáratánál, az incidenst mindössze etnikai konfliktusként mutatva be. Marga nem engedélyezte a tábla kifüggesztését. Döntéséhez ritka bátorság kellett, hiszen így nem csupán a vatrásoknak állt ellen, hanem többé-kevésbé a román ortodox egyháznak is, mert az emléktábla szövegének szerzője Bartolomeo Anania ortodox érsek volt.

Talán fölösleges megemlítenünk, hogy mennyi előítélet-mentes, européer román politikus, gondolkodó, közíró tevékenykedik, de egyetlen olyan párt, szervezet vagy román napilap sincs, amely következetesen kitartana a fenti helyzetben. Kivételek a *22* és a *Dilema* nevű sajtóorgánumok. Ezek azonban kis példányszámban megjelenő hetilapok, és eléggé szűk körű elithez szólnak. Ellentmondásos helyzet kezd kialakulni: a szélsőséges pártok szavazópolgárai kevésbé gyűlölködők, mint azt vezéreik szavai alapján hinni lehetne, viszont a demokratikus ellenzékiek sorában jobban megerősödött a nacionalista előítélet, mint azt valaha is el tudtuk volna képzelni. Négy év után mintha minden összemosódna: fasiszta tömegeink kevésbé vadak, mint vezéreik szeretnék, az ellenzék pedig kevésbé toleráns, mint ahogy reméltük, hogy lesz.

A „visszasomfordáló”

Romániai Magyar Szó, 1994. augusztus 5.

Most tehát, akarva-akaratlanul, a műveletlenebb román újságírók jutnak eszembe, akik egyenlőségjelet tesznek a bolsik és a nyugati szociáldemokraták közé. Vagy a konzervatív reakciós jobboldal és a fasizmus közé.

hogyan Nits Árpád vitaindító cikke épp az érveket, tényeket mellőzi, ám annál többet csúsztat.

Két meg nem nevezett célpontja van: Kántor Lajos, aki kilépett az SZKT-ből, és alulírott, aki „visszasomfordált” oda. Kántor nyilatkozatban indokolta kilépését, amiből Nits Árpád természetesen nem idéz, eszébe sem jut vitába szállni érveivel. Pedig volna miről vitakozni. Kántor számára elfogadhatatlan a kézfogásos politika Tőkés-féle visszautasítása. Kántor kilépése azonban – többek között – azért is megkérdőjelezhető, mert Tőkés beszéde nem egyértelmű – nem derült ki belőle világosan, hogy kikkel és milyen mértékben utasítja el a párbeszédet. Kérdés, hogy amennyiben valóban veszélyes, izolacionista politikát is sugallt, hányan értettek volna egyet vele az SZKT tagjai közül. Kántor döntése tehát vitatható, de vitathatatlan e lépés súlya és szándékainak tisztessége. Több évtizedes tevékenységével sokunk számára (és Nits Árpád nem tartozik ide) bizonyította, hogy nem akárki, nem az, aki szeszélyből „bedobja a törülközőt”. Ez nem „magánügy”, és nem „ilyen egyszerű a képlet”, mint Nits Árpád próbálja elhitetni. Épp fordítva. A helyzet nagyon bonyolult, az új kihívásokra megadni a megfelelő választ a legbőlcsebb politikus sem képes kapásból, magabiztosan. Illetve épp azokban lehet

Nits Árpád az *Szabadság* július 19-i számában *Zajos kilépések, csendes visszalépések* című írásában az SZKT július 10-i ülését, illetve ennek visszhangját kommentálja. A szerkesztőség pár soros bevezetőjében reményét fejezi ki, hogy a téma megvitatásában a majdani felek az érvekre és tényekre fognak összpontosítani, óvakodni fognak a csúsztatásoktól. Reméljük, hogy így lesz – annak ellenére,

épp az érveket, tényeket mellőzi, ám annál

legkevésbé megbízni, akik véleményüket vitathatatlanak, magától értetődőnek képzelik.

Rövid sematikus leírása ez az adott helyzetnek. A hatalom makacsul ragaszkodik antidemokratikus, nacionalista politikájához. A civilizált Európa mind elnézőbb. Még Václav Havel is meglátogatta Iliescut, ami pár évvel ezelőtt elképzelhetetlennek tűnt. Ez a legitimizációs gesztus keserűséggel tölthet el, de tudomásul nem venni politikai analfabetizmus. Az Európa Tanács és más szervezetek számos konkrét helyzetben megpróbálnak segíteni nekünk, de arról szó sincs, hogy rákényszerítsék Romániát nacionalista politikájával való szakításra. (Nits Árpád szerint a kézfogások eredménye az lenne, hogy „Európa még azt hinné, jó barátokkal vagyunk körülvéve, és nem sietne segítségünkre, ha történetesen újra fojtogatni kezdenek”. Épp fordítva. Európát elsősorban a stabilitás érdekli, akár az emberi jogok csorbulásának árán is. Azokat támogatják, akik mindent megtettek a dolgok békés, tárgyalásos rendezéséért, és azoktól óvakodnak, akik kemény fellépésükkel a stabilitást veszélyeztetik.)

Az ellenzéknek csekély esélye van arra, hogy az elkövetkező években hatalomra jusson. És ha esetleg mégis sikerülne, akkor mind gazdasági, mind kisebbségi téren újabb csalódásokra számíthatunk. Az ő nacionalizmusuk ugyan nem lenne ennyire primitíven uszító, de ahogy az évek múlnak, a mi tűrőképességünk is egyre csökken. Magyarországon az új kormány sürgeti a kétoldalú szerződést, kisebb vagy nagyobb kompromisszummal. Közismert, hogy az RMDSZ eddig túl nagy sikereket nem ért el. A kérdés az, hogy radikálisabb vagy fordítva, a megegyezésre inkább épülő politikával mit lehetett volna elérni? Úgy vélem, az RMDSZ kényszerpályán mozog a román politikai élet mocsarában. És ezen nem sokat lehet változtatni. Jó lenne bölcsebben, ügyesebben politizálni, lehet stratégiát is változtatni, de csodákra, átütő sikerekre aligha számíthatunk. Nincs esély sem az autonómia bármilyen formában való elfogadtatására, sem a tanügyi kérdés teljes megoldására (még ha esetleg a törvényt meg is változtatnák javunkra, ebben az ellenséges légkörben bármikor számíthatunk annak gyakorlati szabotálására, illetve későbbi módosítására), sem a kivándorlás csökkenésére. Nem, bármilyen stratégiát is választanánk, ez nem lesz „a végső harc”. Olyan világban élünk (és itt nem csak Romániára gondolok), amely a kommunizmus bukásának éveiben a legpesszimistábbak rémálmaiban sem jelenhetett meg. Minden sokkal bonyolultabb. Aki azt képzeli, és legtöbb írásával azt terjeszti, hogy a válaszok egyszerűek és természetesek, az a sztálinista mentalitás belső logikáját követi. (A párt, illetve a felsőbb vezetők minden lépése az egyedül üdvözítő lépés, bármilyen kétely eret-

nekségnek számít, a különvéleményeket, mint „magánügyet”, a legjobb esetben mellőzni kell, nem szabad firtatni.)

De térjünk rá Nits Árpád írásának arra a részére, amelyben kifogásolja, hogy „oly csendesek a visszاسomfordalások”. Itt már nem csupán leegyszerűsítésekről, politikai elfogultságról van szó, hanem csúsztatások sorozatáról. Kénytelen vagyok önmagamot idézni Borbély Imrét „feljelentő” írásomból. „Nem mondok le SZKT tagságomról. [...] Felfüggesztem tagságomat. [...] Nem veszek részt a marosvásárhelyi ülésen”. Nits Árpád felteszi a kérdést: „Mire volt jó ez a zajos kivonulás?” Ha elolvasta volna ominózus „feljelentésemet”, megértette volna. (Figyelem! Nem egyetértést, hanem a másik fél véleményének tisztességes tudomásulvételét kívánom!) Nits Árpád fantáziája képtelen felfogni okfejtésemet, pedig az egyszerű és banális. Helyesen vagy sem, bölcsen vagy ostobán, meggondoltan vagy hebehurgyán, elfogulatlanul vagy elfogultan – egyszerűen őszintén úgy éreztem és gondoltam, hogy a Horthy-kultusz politikailag és erkölcsileg elfogadhatatlan. És így vélem ma is, de e kurzus politikai veszélyét a magyarországi választások után csekélyebbnek ítélem. Nits Árpád szerint azért támadtam Borbély Imrét, mert „nem fasisztázta le Horthyt”. Ezen nincs mit vitatkozni, mert egyszerűen nem igaz. Azért támadtam, mert példaképet próbált faragni Horthy több mint vitatható személyéből. Erről kellene és lehetne vitatkozni. De Nits Árpád számára a lefasisztázás visszautasítása és a dicsőítés közt nincs különbség. Persze, ezen az alapon önmagamot is feljelenlhettem volna, hisz én se fasisztáztam le soha Horthyt. Most tehát, akarva-akaratlanul, a műveletlenebb román újságírók jutnak eszembe, akik egyenlőségjelet tesznek a bolsik és a nyugati szociáldemokraták közé. Vagy a konzervatív reakciós jobboldal és a fasizmus közé. Nem ártana pontosan fogalmazni. Főleg amikor politikai témákról írunk. Vagy egy kis történelmet tanulni. Kiderülne, hogy századunk történelme sem csak a Jók és a Rosszak harcából áll. Szokjunk le a banális logikáról. Az a tény, hogy a román nacionalisták lefasisztázzák Horthyt, nem jelenti azt, hogy Horthy nagy hazafi volt. Nem jelent semmit. Csupán tudatlanságukat bizonyítja. A szimplista Hazugság fordítottja nem az Igazság.

Jellemző, hogy Borbély Imre határozottan visszautasította véleményemet – torzítás és rágalmazás nélkül. Borbély Imre tudja, hogy nem személyes kérdéstről van szó, hanem 180 fokban eltérő világnézetünkről, és erről beszél – nem félrebeszél, mint fogadatlan prókátora. És ha Nits Árpád írásomat feljelentésnek véli és személyemet – feltételezem – feljelentőnek, akkor legalább nevezzen néven és idézzen írásomból, vagy adja híven vissza annak tartalmát. Szakítson végre a jó balkáni román zugújságírás modelljével, a meg nem nevezett ellenfél vélt véleményeire való sanda célozgatással.

Meg kell mondanom, felkavarnak az efféle írások, pedig ha nem lennék képes elviselni az ellenvéleményeket, akár támadásokat is, akkor óvakodtam volna az efféle kényes ügyekhez hozzászólni. Vártam és várom a kemény vitát. De elegendem van a bulvársajtó-szintű fölényeskedő, mindent tudó és mindent jobban tudó csúsztató pamfletekből, amelyek épp az érdemleges vitát teszik lehetetlenné. Ezt tartom káros jelenségnek. Nem Kántor kilépését vagy az én „visszasomfordálásomat”, hanem a különvéleményt hangoztatók diszkreditálását, leírását – ilyen módszerekkel. Felmerül a kérdés, vajon Nits Árpád valóban ennyire leegyszerűsítve látja-e a világot, vagy az átlagolvasót hiszi bunkónak, és ezért tudatosan, célszerűen egyszerűsít. Első látásra oly primitív és hatásvadász írástechnikája tulajdonképpen eredményes. Megmérgezi a hangulatot. A rebelliseket, azokat, akik saját véleményeikkel, meggyőződéseikkel is folytonos vitában állnak, egyetlen fegyverrel lehet lebunkózní – őszinteségük, jó szándékuk visszautasításával, a „vitára sem érdemes” kategóriába sorolásukkal. Számos értelmiségit ismerek, aki elfordult a közélettől, megcsömörlött ezektől a pszeudovitáktól, amelyekben pszeudovéleményeket támadták pszeudopamfletekben.

Száznyolcvan fokos fordulat?

Beszélő, 1994. december 1.

Tény például, hogy a szélsőségek előretörése, hivatalos politikai tényezővé tétele félelmetesen egybeesik a demokratikus ellenzék (és az RMDSZ) elbizonytalanodásával.

Korunk hőse: a megyei párttitkár

„Odajutottunk, hogy a reményt a volt megyei első titkárok képviselik. A kormánypárt már nem eléggé hiteles, az ellenzék nevetségessé tette magát. A fiatal nemzedék előbb-utóbb a nemzeti kommunista Flacăra-kör képviselője és a szent vasgárdista jelölt között lesz kénytelen választani”

– kommentálta a brăilai őszi időszakos helyhatósági választás fordulóját a *Dilema* című független lap. A szocialista munkapárti polgármesterjelölt valóban ijesztő fölénnyel (58%) nyert, miközben a kormánypárti jelölt 14%-kal, az ellenzéki Demokratikus Konvenció jelöltje pedig 11%-kal kullogott utána. Korunk új hőse tehát a volt megyei párttitkár, aki 1989 decemberében „belekeveredett az eseményekbe”, emiatt egy évet börtönben töltött, ami csak tovább növelte nimbuszát. A brăilai eset ráadásul nem kivétel, nem a véletlen műve: hasonló eredménnyel – volt első titkárok győzelmével – zárult az Onești-i, a slatinai és a scorteni polgármester-választás is. Egyesek szerint e választások eredményét a volt nómenklatúra tagjai és családtagjaik, barátaik döntötték el, hiszen a szavazásokon való részvétel nagyon alacsony volt. Csak hát a távolmaradás maga is állásfoglalás, különösen azután, hogy mind a kormánypárt, mind az ellenzék zajos kampányt folytatott mindenütt. Az ok inkább a jelenlegi pártokkal szembeni általános bizalmatlanságban keresendő, amit a helyi politikai életben legfőképp a kormánypárt idézett elő sajátos „korrupcióellenes hadjáratával” (számos ellenzéki polgármestert váltottak le az utóbbi időben – többnyire minden bizonyítás nélkül). A helyhatóságok mesterségesen létrehozott „stabilitása” mögött tehát hihetetlen mennyiségű feldolgozatlan konfliktus rejlik.

A „nemzeti viszály” pártjai

Hasonlóan sok szőnyeg alá söpört viszály, súrlódás húzódik a kormány sokat emlegetett stabilitása mögött is: a PDSR és a kormányra emelt szélsőség, a PUNR között egyre nő a feszültség. A köztudatban a kormánypárt, a PDSR, a volt nómenklatúra tagjainak posztkommunista baloldali, pszeudoszocdem pártja, az egységpárt, a PUNR pedig sovén, primitív, szélsőséges nacionalista párt.

Valójában ezeket a pártokat nem elvek, ideológiák tartják egybe, illetve választják el egymástól, hanem a „főnök” iránti hűség, amely gyakran törzsi, „családi” alapon működő személyes bizalomra, kölcsönös támogatásra, illetve zsarolásra épülő kapcsolatot takar. A PDSR-t Iliescu tartja össze. A PUNR-nak nincs igazi Iliescuja, Funart a többi vezető legfeljebb csak elviseli, vagy épp leváltásán töri a fejét, s nem győznek elhatárolódni a főnök kínos nyilatkozataitól. A párt a szakadás szélén áll (az egyik lap szerint a „Nemzeti Viszály Pártja” lenne számára a legmegfelelőbb elnevezés), egyik szenátorra pedig már meg is kezdte Erdélyben egy új mozgalom titkos fiókszerveinek létrehozását („Máramarosi Liga, Bihari Liga stb., melyek Román Liga néven fognak egyesülni”). Ez a sajátos erdélyi nacionalista mozgalom a feltételezések szerint nem a magyarokkal, hanem Bukaresttel, a kompromittált Funar-féle vezetéssel szemben jön létre, határozott elitista programmal. „A pártok regionalizálódása történelmi veszély. A Liga egyenesen az ország föderalizálását kívánja” – állítja a szenátus alelnöke.

A PDSR-n, a kormánypárton belüli csend is mesterséges: több klikk, „döntési centrum” között folyik a hatalmi harc. „1990-ben a kormány volt erős, a párt gyenge. Most a másik szélsőségbe estünk: a párt a kormány minden szintjét, intézményét ellenőrizni próbálja” – jellemezte egy november közepén tartott sajtókonferencián Năstase pártelnök a kialakult helyzetet.

A hetek botránya

A koalíció „szakítószilárdságának” próbája az őszi legnagyobb politikai botránya volt. Szeptember 23-án, közvetlenül Ion Iliescu amerikai látogatása előtt, hét román képviselő és szenátor, Adrian Moțiu, a Román Nemzeti Egységpárt szenátorának kezdeményezésére, tiltakozó levelet küldött Jesse Helms szenátornak, illetve az amerikai szenátusnak Alfred Moses bukaresti nagyköveti kinevezése miatt. A botrány azért robbant ki, mert a tiltakozó levél születésekor a román kormány már hivatalosan elfogadta a nagykövet sze-

mélyét (aki egyébként azóta is hivatalban van), a kezdeményező Egységpárt pedig akkor már jó pár hete a kormánykoalíció tagja volt.

A levél érvelése rövid: „Alfred Moses közeli kapcsolatban állt a Ceaușescu-házaspárral. A 70-es, 80-as években, a Kongresszus bizottságai-ban bagatellizálta a tragikus romániai helyzetet. Kinevezése veszélybe sodorja a két ország jó kapcsolatát, és felerősíti a szélsőségesességet”.

A kormány természetesen elítélte ezt a szokatlan kezdeményezést. A kormány egységpárti tagjai szintén. Năstase, a PDSR-vezér szerint, Funaréknak nem ez az első felelőtlen politikai gesztusa, amióta bekerültek a kormánykoalícióba. Vadim Tudor, a *România Mare* elnöke is elítélte a „hetek” levelét, mivel éppen amerikai látogatásakor kompromittálta Iliescu elnököt. Ez persze egyszerű üzenet Iliescunak: „ha kell, mi sokkal mérsékeltebbek is tudunk lenni, mint az Egységpárt, amelyet partnerként vállalasz”. Mindez persze alaptalan kombinációnak bizonyulhat, ha a másik meghökkenítő hipotézis igazolódik be, amire az amerikai kormánypolitikus, Richard Schifter utal egy interjúban: az incidens nem a román belpolitika botránya, hanem az amerikaié; azaz a Funar-párti szenátorok tollát Washingtonból irányították.

Erkölcsei bizonyítvány – Amerikából

Az ősz legtanulságosabb története azonban mégiscsak az, miként stabilizálódott Iliescu elnök helyzete. 1989 decembere után az amerikai és nyugati politikai elit nem tartotta szalonképesnek az Iliescu-rendszert. Az idő múltával azonban változott az álláspontja: Románia ugyan nem lett demokratikusabb, a stabilitást viszont garantálta. Elfogadta a Nemzetközi Valutaalap (IMF) gazdasági stabilizálási tanácsait, beléphetett az Európa Tanácsba, megkapta az amerikai kereskedelmi kedvezményt, maga Iliescu „jó benyomást keltett” Strasbourgban, még magához Clintonhoz is bejutott – jóllehet a „kiskapun”, nem hivatalos meghívottként. Eddig rendjén is volna. Újabb jelek azonban arra vallanak, hogy egyes amerikai politikusok és lobbizók már-már átesnek a ló túlsó oldalára: mintha a „megátalkodott balkáni suhanc” valójában szép, jólnevelt és okos lenne, csupán a hazug ellenzékiek és a magyarok rágalmazták az ártatlan gyermeket állítólagos emberjogi és kisebbségügyi jogsértésekkel.

Részlet a Schifter-nyilatkozatból

„Iliescu kitűnő benyomást keltett, válaszai mély történelmi, gazdasági és geopolitikai ismeretekről tanúskodtak. A »hetek levele« az amerikai politikai rivalitásokból ihletődött. Ha figyelmesen elolvasod, nyilvánvalóvá válik, hogy egy amerikai írta és a PUNR-seket csupán felhasználta. Személyesen úgy vélem, hogy Antonescu negatív szerepet játszott a román történelemben, de ha egy polgármester úgy véli jónak, hogy szobrot állítson neki... hát minket más dolgok foglalkoztatnak. *Kérdés:* Itt Washingtonban léteznek fenntartások a román kormány kisebbségi politikájával szemben? *Válasz:* A kérdés az, hogy milyen normákat nem tartanak tiszteletben, ha ezt ön tisztázza, válaszolhatok a kérdésre. *Kérdés (megjegyzés):* Alfred Moses aggódott a szélsőséges pártok hatalmi pozíciója, illetve a kisebbségi ügy rendezetlensége miatt. *Válasz:* Kérdezze meg Alfred Mosest, mire is gondolt. Figyelmesen tanulmányoztuk a Ceaușescu utáni korszakban elkövetett jogtiprások vádját. Alaptalannak bizonyult. Bukarestben azt mondták nekem, hogy semmi sem változott – tudtam, hogy ez hazugság. Románia és a többi volt szocialista ország közt nincs különbség a szólásszabadság, sajtószabadság, társulási szabadság szempontjából. Amerika eddig tévesen ítélte meg a romániai helyzetet, de túlléptünk ezen a félreértésen.”

Szavahihető források szerint Richard Schifter, a Nemzetbiztonsági Tanács Közép- és Kelet-Európa Osztályának igazgatója már a Román Nemzeti Egységpárt kormányba kerülésekor közölte, hogy az amerikai kormányt már nem foglalkoztatja a szélsőséges pártok „koalícióképessé” nyilvánítása. Elégedettek a kormány gazdasági sikereivel és stabilizációs törekvéseivel: Iliescu és a kormánypárt meggyőzte őket arról, hogy sikeresebben tudnák fékezni és ellenőrizni a szélsőségeket, ha azok a hatalmon belül lennének. Ezt a „békát” még csak-csak lenyelte a román ellenzék, ám Schifter a Szabad Európa Rádióknak adott októberi interjúja túllépett a „túrészhatáron”: „a nyílt beismerés, hogy Washington immár hivatalosan is szalonképes tárgyalópartnernek tekint az Iliescu elnök által vezetett Romániát, óriási felzúdulást keltett” – jelentette ki a román ellenzéki értelmiség tekintélyes lapjában, a 22-ben Andrei Cornea, a leghiggadtabb politikai elemző; csak Jalta és Ceaușescu támogatása volt ehhez fogható. „Száznyolcvan fokok fordulat történt – írja egy másik kommentátor ugyanott –. Miután Romániát befogadták az Európa Tanácsba, Iliescu elégedetten jelentette ki, hogy a Nyugat beismerte: tévedett, amikor a veszteseket (az ellenzéket) támogatta. Iliescu tudta, amit tudott. Bebizonyította, hogy ő az egyetlen partner. Az ellenzéknek – Schifter ‘történel-

mi' interjúja után – át kellene értékelnie stratégiáját (ha ugyan egyáltalán volt stratégiája). Ez a fordulat anélkül következett be, hogy Romániában bármi is változott volna. Sőt, a hatalom mind türelmetlenebb. [...] Ami valóban változott, az a nyugati hatalmak stratégiai érdeke.”

Latin sziget a szláv tengerben

Az eddig is közismert volt, hogy Schifter támogatja Romániát – nem csupán azért, mert Romániában született s máig kiválóan tud románul, hanem azért is, mivel ő az Amerikában működő, egyébként igen erős román lobbí egyik kulcsfigurája –, a SZER-interjú mégis nagy meglepetést keltett. Az amerikai politika átértékelődésének persze nemcsak a Schifter-interjú az egyedüli jele, s az is valószínű, hogy nem is csak a diszkrétén, a háttérből működő román lobbí egy-egy akciójának a következménye (a román lobbizók között egyébként jócskán vannak a Ceaușescu-korszakban a Securitate által megszarolt vagy megvásárolt politikusok, újságírók is). A *Washington Times* Stephan Halper írását közli azon az apropón, hogy az USA Stratégiai Légvédelmi Parancsnokságának helyettes vezetője látogatást tett Konstanca. „A Pentagon főszerepet játszik a Washington–Románia-kapcsolatokban. Konstanca, a modern kikötő, hasznos lehet Amerika és a NATO számára. A szakemberek már három éve tanulmányozzák egy konstancai katonai bázis megteremtésének lehetőségét. A Fehér Ház még nem döntött: mindenesetre Konstanca képviseli jelképesen a különbséget a békepartnerség és a teljes NATO-tagság közt. A Fehér Ház egyetlen alapkérdésben halogatja a döntést: támogassák-e a közép-európai demokráciákat, vagy fogadják el Moszkva nagyhatalmi hegemonia igényeit.” A fenti írást Liviu Turcu (volt szekus-tiszt, e téma szakértője) így kommentálja a *România Liberă*-ban: „Az 1989 utáni hatalom átvette a volt diktatúra dezinformációs fegyvertárát, a dezinformálás szakembereit. Jó példa erre Halper cikke, a *Washington Times*-ban: Halper a State Department alkalmazottja volt: véleményei, »véletlenül«, teljesen megegyeznek a hivatalos bukaresti propaganda álláspontjával. Washington azonban nem sokat tud arról, milyen is valójában ez a latin sziget a szláv tengerben. Halper szerint Romániának nincsenek regionális biztonsági szerződésai, ezért Amerikától reméli biztonságának garantálását: cserébe felajánlotta a konstancai kikötőt.”

A Nyugat „árulása”!

Lehet, hogy a román ellenzék reagálása hisztérikus, túlméretezett volt, esetleg túlértékelt az amerikai politika egyik befolyásos szárnyának üzenetét. Az is lehetséges, hogy téved az ellenzék, amikor a „Nyugat árulásáról” beszél, és úgy ítéli meg, hogy elvesztette legfőbb hivatkozási alapját, a Nyugat támogatását. A román belpolitika jelenlegi látszatstabilitásához azonban az efféle „tévhitek” is hozzátartoznak. Tény például, hogy a szélsőségek előretörése, hivatalos politikai tényezővé tétele félelmetesen egybeesik a demokratikus ellenzék (és az RMDSZ) elbizonytalanodásával. Az azonban nem bizonyítható, hogy mindez közvetlenül következik az „új schifteri politikából”. Nem feltétlenül kell Washington kezét látni az olyan kísértetiesen egybeeső tényekben sem, mint a román államfő „rágalmazásáért” (azaz bírálataért), valamint a román nemzet lejáratásáért kirótt büntetés szigorítása, az idegen zászlók kitűzéséért és az idegen himnuszok énekléséért járó többéves börtönbüntetés bevezetése, illetve a Kolozs megyei RMDSZ alelnökének letartóztatása a kolozsvári Főtért tönkretévő ásatások elleni tüntetés miatt, és így tovább. Az elnöki hatalom erősödése azonban – vélik sokan a román ellenzékben – nem független a „stabilizálás” jutalmaként járó külső legitimitás elnyerésétől.

Holtponton

Beszélő, 1995. április 20.

**A titkosszolgálatok (pillanatnyi-
lag épp kilenc működik!) egyre
nyíltabban foglalkoznak a politi-
kai, illetve „ideológiai” ellenfe-
lekkel.**

Egy évvel a választások előtt

Két éven át a *stabilitás* volt legtöbb írá-
som kulcsszava: a lényeges változásokat,
jót, rosszat egyaránt, valószínűtlennek
vélttem. Két éven át egy helyben topog-
tunk. 1995 januárjától azonban felgyor-

sultak az események, válsághelyzet van kialakulóban. Többoldalú válságé.
Valami történni fog; de ennek kimenetele a hatalmi szférákban fog eldőlni –
a tömegek legfeljebb statisztálni fognak e harchoz.

Míg 1990-ben nehezen kézben tartható, kiszámíthatatlan következmé-
nyekkel fenyegető, általános társadalmi jellegű instabilitás alakult ki – Ma-
rosvásárhely újabb, esetleg még súlyosabb etnikai összecsapások, az Egye-
tem téri tüntetés pedig újabb forradalom lehetőségét hordozta –, addig most
ilyesmiről szó sincs. Az egyes rétegekben ugyan nő az elégedetlenség, de a
szétforgácsolódott szakszervezetek ezt nem tudják képviselni. Mind több a
vadsztrájk, a sztrájk sorozat jelentőségét azonban nem szabad túlértékelni.
Paradox módon nem a hatalmat veszélyeztetik, hanem a kezdetleges, rosszul
működő, de mégiscsak létező demokratikus intézményeket. Minden csoport
csak a saját, partikuláris ügyei miatt követelődik – egyebek mellett emiatt
sem nyerik el más rétegek szolidaritását. Nem a mai kormány, illetve kor-
mánypárt-koalíció hatalmát gyöngítik (esetleg a demokratikus ellenzék javá-
ra), hanem a parlamentáris rendszerrel szembeni általános bizalmatlanságot
növelik.

A közvélemény-kutatások eredményei is ezt a bizalmi válságot jelzik. A
márciusi felmérés szerint a lakosság 72%-a elégedetlen a politikai élettel
(hatalmival, ellenzékivel egyaránt). A legnagyobb bizalomnak a hadsereg
(91%) és az ortodox egyház (82%) örvend. A parlament csupán a lakosság

25%-ának bizalmát élvezi. A közvélemény-kutatások azt sugallják, hogy a lakosság nagy többsége egyáltalán nem esne kétségbe, ha katonai vagy tekintélyuralmi rendszer kerülne hatalomra. Sőt.

Ellenzék – partvonalon kívül

Az ellenzéki Demokratikus Konvenció (CDR), illetve a belőle kilépett pártok ma már legfeljebb a hangoskodó kibic szerepét vállalhatják. Nem csupán azt a lehetőséget játszották el, hogy az 1996-os választásokat megnyerjék, hanem azt is, hogy legalább a lakosság egy része számára hitelesen képviseljék a reményt. Az elmúlt fél évben az ellenzéki vezetők nyilatkozataik 62%-ában „kollégáikat” becsmérelték, és csupán 38%-ában bírálták a kormánykoalíciót. Nem csoda, hogy 1994 decemberében a közvélemény-kutatások szerint a választók 45%-a szavazott volna a CDR pártjaira, 1995 márciusában pedig már csupán 33%-a!

Az ellenzéki pártok közül egyedül a Petre Roman vezette Demokrata Párt (PD) őrizte meg egyensúlyát. Konzekvens, nem keveredik állandó önellentmondásba. Stabil 10%-os népszerűségnek örvend. Külföldi presztízsét főleg a Szocialista Internacionálén belül kivívott tekintélyének köszönheti – ahonnan még a megfigyelői státusból is kitessekeltek az Iliescu-pártot. A decemberi felmérések szerint a Demokratikus Konvenció és a Demokrata Párt együttese legyőzhette volna a mai hatalmon lévő pártkoalíciót – márciusra ez az esély eltűnt, és minden okunk megvan feltételezni, hogy ez a folyamat megfordíthatatlan.

A koalíció diszkrét bomlása

Iliescu pártjának, a Romániai Társadalmi Demokrácia Pártjának (PDSR) belső helyzete is, koalíciós partnereihez fűződő viszonya is ellentmondásos, a mozgástér minimálisra szűkült. „Az ipar 96%-a még állami tulajdon. Ha Románia nem sietteti a privatizálást, az évente 2 milliárd dollárnyi veszteséget okozó ipari mammutvállalatok megszüntetését, az eddigi fejlődés nemlétezővé válik – jelentette ki Alfred Moses az *International Herald Tribune* március 17-i számában –. A gazdaság stagnálni fog, a szélsőséges irányzatok erősödni fognak a politikában. Ahhoz, hogy az IMF és a Világbank tovább támogassa Romániát, meg kell szavazni a privatizálási törvényt, a csódtörvényt, és létre kell hozni az értéktőzsdét. A külföldi befektetések csupán egymilli-

árd dollárt tesznek ki, míg például Magyarországon 8 milliárdra rúgnak. Továbbá szigorú monetáris politikát kell folytatni, ami nem lesz népszerű a választók számára, hisz ma az átlagjövedelem csupán 60%-a az 1989-esnek.”

A négyparti koalíció léte eleve meglehetősen természetellenes.

Iliescunak és a Társadalmi Demokrácia Pártjának legitimitása mégiscsak '89 decemberéhez kötődik, a Nagy-Románia Párt lapja viszont még 1994. decemberében is Nemzetellenes Antiszocialista Ellenforradalomként emlegette a '89-es decemberi eseményeket, agyonismételt jelszava pedig az, hogy az országot csak a katonai diktatúra mentheti meg. A négyparti koalíciós jegyzőkönyv szövege ugyancsak tartalmaz kisebb „ellentmondásokat”: „*Folytatni kell a gazdasági szerkezetátalakítást és a privatizálást*” – mondja, később viszont: „*Erősíteni kell az állam tekintélyét a piacgazdaság törvényes kereteinek megszervezésében és a nemzeti gazdaság védelmében*”. Eközben – pár héttel a négyparti egyezség aláírása után – a Szocialista Munkapárt egyik képviselője a privatizálás leállítását és a közösségi tulajdonforma visszaállítását követelte. A párt alelnöke szerint persze „a négyes egyezség egyelőre formális”, hiszen még sem a szocialisták, sem a nagy-romániások nem jutottak kormánypozíciókhoz. E két utóbbi párt együtt tiltakozott az ellen is, hogy Románia békefenntartó erőket küldjön Angolába: bár a koalíciós jegyzőkönyv értelmében ők is elfogadták az európai integrációt, képtelenek felfogni, hogy a nemzetközi szervezetekbe való tartozás esetleg kötelezettségekkel is jár.

Nem lehet véletlen, hogy ebben a képlékeny helyzetben a koalíció kielégítetlen pártjai is igyekeznek új partner után nézni. Az Egységpárt legesélyesebb szövetségese, Ioan Gavra alelnök szerint, Câmpeanu lenne. (Az a Radu Câmpeanu, aki 1990-ben a Nemzeti Liberális Párt elnöke, az RMDSZ egyes számú partnere volt!) Az egyetlen akadály Radu Câmpeanu azon követelése, hogy támogassák elnökjelöltségét, annak ellenére, hogy az Egységpártnak, nem hivatalosan, Gheorghe Funar személyében, már van elnökjelöltje. Vices kedvében valaki azt ajánlotta, hogy támogassák Câmpeanut mint elnökjelöltet, Funart pedig mint királyjelöltet. Közben persze a PUNR egyes vezetői szabadulni szeretnének a kompromittált és kompromittáló Funartól. De a kongresszust, amelyen ez eldőlné, egyre halogatják.

Vannak, akik szerint a kormánypárti–egységpárti viszály megreked verbális szinten. A viszály győztese egyelőre azonban Gheorghe Funar – Ion Iliescu rovására. És ehhez hozzájárult a tévé is: rendszeresen azt sugallta, hogy a magyarok veszélyeztetik a nemzeti szuverenitást, tehát az átlag nézőnek azt kell hinnie: Funarnak van igaza, és Iliescu az, aki eltussolja a helyzet súlyosságát. A Funar-ellenes nyilatkozatok tehát visszaütöttek, miközben az Egységpárt továbbra is jól megélhet a magyarellenos nyilatkozatokból.

A kormánypárt offenzívája

A PDSR egyvalamit igen ügyesen és hatékonyan tesz – mindenüvé befurakodik. Üzletembereket és technokratákat toboroz. Minden hívét lekötelezi, pozícióhoz juttatja. „Évente ezer külföldi ösztöndíjat biztosítunk nektek, akik a szellemi és fizikai szépség útját választottátok” – harsogja Zanc prefektus és PDSR-vezér a párt ifjúsági mozgalmának gyűlésén. Ellenzéki polgármesterek, tanácsosok sorozatát váltják le. Olyan területeken is tisztogatnak, amelyek nem a politikum szférájába tartoznak (gazdaság, irodalom, színház, tudományos kutatás, Tudományos Akadémia). Félreállítanak mindenkit, aki még nem öltött végképp rinocéroszbórt.

A PDSR rátette a kezét az egész gazdaságra. Fináncoligarchia alakult ki a latin-amerikai modell szerint. Nem véletlen, hogy Adrian Năstase PDSR-elnök kolozsvári találkozója telt ház előtt zajlott – főleg fiatalok és középkorúak részvételével. Mérnökök, menedzserek, üzletemberek. Magyarok is. Noha nem annyira a lelkesedés hajtotta őket, mint inkább az opportunizmus. Eközben az ellenzékiek találkozóin (például Nicolae Manolescu látogatásán) ugyanaz a számra kevés, többségében idős, konok ellenzéki van jelen. Elvártuk volna, hogy az ország második egyetemi központjában legalább az elsősorban irodalomkritikus és csak másodsorban politikus Manolescu vonzza majd Kolozsvár számos irodalmárát és diákját. Nem így történt.

De a PDSR offenzívája nem csupán a mézesmadzagos toborzásban merül ki (saját koalíciós partnereik körében is): hozzátartozik a megfélemlítés is. A titkosszolgálatok (pillanatnyilag épp kilenc működik!) egyre nyíltabban foglalkoznak a politikai, illetve „ideológiai” ellenfelekkel. A két legnagyobb botrányt kavart ügy a Patapievici- és az Ungureanu-botrány. Patapievici eszéiben Iliescu személyiségtorzulásainak szerepét (kisebbségi komplexusát és ebből fakadó bosszúvágyát) tárta föl az utóbbi öt év eseményeit áttekintve – a következmény: az esszéíró szomszédait és rokonait titkosrendőrök látogatják. Traian Ungureanu jászvásári történész, a csángók eredetével foglalkozik. A helyi SRI egyik főnöke figyelmeztette, hogy kutatásai „geopolitikailag” veszélyeztetik a nemzetbiztonságot!

Le a kormánykorrupcióval!

Az *Adevărul* napilap nemrégiben nagyszabású kampányt indított: közölte azoknak a képviselőknek listáját (többségük PDSR-s, illetve annak koalíciós partnerei soraiból került ki, néhányan a PD és az RMDSZ tagjai), akik (oly-

kor rokonaikkal együtt) több állami tulajdonban lévő vállalat igazgatótanácsának tagjai, amiből családonként akár tízmillió lejnyi plusz jövedelemre is szert tehetnek. Ilescu rájött, hogy ez a kétélű „jótétemény” nagyon is veszélyes: híveit ugyan magához láncolhatja vele, a választókat azonban elriaszthatja. Merész lépésre szánta el magát: a párt tagjai ezentúl legfeljebb egyetlen ilyen tanács tagjai lehetnek. A vezetőség 400 tagjának többsége némi vita után, fogcsikorgatva fogadta el ezt az önmegettartóztató határozatot – de megfélemedtek a családtagokról.

Mi az újdonság ebben? A független sajtó két éve rendszeresen leplezi le a hatalom visszaéléseit, korrupciós ügyeit. Ilescu eddig hallgatott – illetve elítélte a sajtó „destabilizáló” tevékenységét. Most eddig nála példátlan vehemenciával ítélte el „ezt az erkölcstelenséget”. Felismerte, hogy a következő választások fő témája a korrupció lesz. Ha az ellenzék majd arra hajt kampányában, hogy ezek a többségében kormánypárti „igazgatótanácsai” tagok nem véletlenül késleltetik a privatizálást (jövedelmük javától válnának meg), akkor meglepetések történhetnek a választásokon. Az időzítés kérdése is közrejátszhatott. Pár hónappal ezelőtt az ellenzék erősebb, egységesebb volt (vagy annak tűnt), míg a hatalmi koalíciót formálisan még nem kötötték meg. Ha Ilescu akkor elhatárolja magát a saját korrump politikusaitól – megindulhatott volna a lavina. Ma viszont az ellenzék gyengébb, megosztottabb, mint valaha, míg a négyes koalíciós paktum úgy-ahogy, de működik. A hatalom most akár botrányok árán is vállalhatna egy belső tisztogatást anélkül, hogy bukástól kellene tartania.

Elnök kontra kormányfő?

Kormánybizottság alakult – feladata „Románia Európai Unióba való Integrálása Stratégiájának” kidolgozása. Ilescu szerint e bizottság megalakítása a legfontosabb esemény '89 óta. Enyhe túlzás – egyébként pedig minek egyáltalán a bizottság? Ha a kormány olyan kifogástalanul működik, mint azt Ilescuék állítják, akkor az integrálódás bizottságok nélkül is sikerülni fog. Világos, hogy a bizottságok feladata nem a problémák megoldása, hanem a reklám és a propaganda. De ha ez esetben is pusztá protokollról van szó, miért reagált rá oly ingerülten Văcăroiu miniszterelnök a bizottság alakuló ülésén?

A bizottság vezetője Tudorel Postolache, Ilescu bizalmi embere: ő dolgozta ki 1990 elején a piacgazdaság felé vezető út stratégiáját. Röviddel ezután kegyvesztett lett – luxemburgi követté nevezték ki, el is feledkezett róla mindenki. Az általa kifejtett „elnöki” koncepció nyilvánvalóan ellentmond a „kor-

mányfői” gazdaságpolitikának: „A román politikai-gazdasági maffia a pusztulásra ítélt gazdasági struktúrákba fektette be a pénzét, ezért fékezik minden erővel a reformot – olvashatjuk az *Adevărul* kommentárjában –. Postolache azonban felvállalta a faltörő kos szerepét: olyan (a Văcăroiu-félék számára) eretnokségeket állít, hogy nemzeti szinten legalább két idegen nyelv tanulása lenne szükséges, valamint az informatika széles körű tanítása”.

Văcăroiu se volt rest fűgét mutatni Postolachénak. Arról szónokolt a maga hivatali bükkfanyelvén, hogy kormánya reformjainak eredményeképp már készen is állunk arra, hogy belépünk az EU-ba. Csakhogy – tette hozzá – nem az EU kívánságai szerint fogjuk átalakítani iparunk szerkezetét. Sőt: „Minket nem érdekel akármilyen Európa, kampányt indítunk – majd mi megmutatjuk, miféle Európát akarunk!” – jelentette ki a kormányfő a frissen megalakult bizottság legitimitását kétségbe vonó beszédében.

Az új erő?

Túlságos leegyszerűsítése a kérdésnek a PDSR kettéosztása reformpártiakra és konzervatívokra, de tény, hogy léteznek személyek és csoportosulások, akik/amelyek mindent a reformra tettek fel. Ezeknek egy része eltávolodott Iliescutól (a GUVPR, azaz a Románia Jövőjéért Csoport, egyszerűbben: Jövőcsoport tagjai), más részük kiesett a végrehajtó hatalomból, és Iliescu tanácsadója lett (Negruțoiu, aki feltételezhetően GUVPR-tag, bár ezt a nyilvánosság előtt nem vállalja, igaz, nem is tagadja). De mi is ez a titokzatos GUVPR? A volt Ștefan Gheorghiu pártiskola középkorú tanárainak csoportja, feltételezhetően a Securitate „reformista” szárnyával volt (és van!) összekötetésben. 1990 után ez a csoport félhivatalosan Iliescu tanácsadói szerepét töltötte be. Később – főleg a szélsőséges pártokkal kötött koalíció megkötése – után eltávolodott, vagy eltávolítottak a hatalom közeléből. Függetlenedtek. Úgy hírllett, tagjai saját pártot alapítanak. Ez nem történt meg. Nem improvizálnak, nem változtatják naponként álláspontjukat. Tény, hogy szakítottak Iliescuval. Talány, hogy félrevonulnak-e az aktív lobbizásból, vagy van annyi megbízható emberük a mai adminisztrációban, hogy befolyásolják a változásokat. Az biztos, hogy még egyszer nem állnak be Iliescu mellé szürke eminenciásnak – nem hallgatott tanácsaikra. De az kizárt, hogy a ma létező ellenzék bármelyik csoportját támogatnák. Valami új erőre várnak – vagy épp azon dolgoznak, hogy előkészítsék ennek megjelenését. Csakhogy egy új erő hatalomra jutásához a mainál sokkal súlyosabb válságra van szükség.

A Jövőcsoport felfogását Vladimir Pasti februárban (kormánytisztviseléséből

való lemondásának hetében) megjelent esszéje eléggé egyértelműen képviseli. Pasti elégedetlen a mai helyzettel, hatalommal, ellenzékkel egyaránt: szerinte a rendszer lényegében van a hiba. Taktikai változások, újabb koalíciók ezen már nem segítenek. Nem mondja ki szó szerint – de az üzenet egyértelmű: Románia politikai elitje megbukott a demokratikus többpártrendszer játékában. És ebben messzebbre ment, mint a Polgári Szövetség Pártja (PAC), mely állítólag modern liberális párt, felfogása mégis ijesztően poros: gazdasági szakembere például, egy közelmúltban tartott tévébeszélgetés alkalmával, a nemzeti jelleg megőrzése, az ortodox szellem megtartása mellett érvelt a modernizálás, a reformok megvalósításával kapcsolatban. Pasti szerint viszont épp azok a nemzetek őrzik meg nemzeti jellegüket, amelyek gazdaságilag, politikailag erősödnek, s azok a nemzetek vannak veszélyben, sőt eltűnőben, amelyek megrekednek a fejlődésben – úgyhogy kár úgy féltetni a nemzeti jelleget. Pasti szellemesen anekdotázott: „Egy szigeten felszámolták az amerikai katonai támaszpontot. A bennszülöttek nosztalgiával emlékeztek vissza a jég-szekrényre, amely teli volt jó falatokkal. Megpróbálták lemásolni – fehér bádogból dobozfélét eszkábáltak, de nem volt benne semmi jó falat. Ekkor elkezdtek mágikus szertartásukat. Ez sem segített. Kérdés: ezek után nem kezdtek-e kételkedni a mágia erejében? Dehogyan, a jég-szekrényben csalódtak. (Hát így vagyunk mi a demokráciával, piaccgazdasággal.)”

Pasti és kollégái egyértelműen beszélnek, amikor a jelenlegi válságról van szó. A kiútra azonban csak ködösen utalnak. Kizárásos alapon. Ha a kormánypárt és partnerei megreformálhatatlanok, ha semmi bizalom az ellenzékben, ha a „demokratikus többpártrendszer játékában” a román politikai elit megbukott, mi más lehetne a kiút, mint egy önkényuralmi rendszer bevezetése, amely képes lenne véghezvinni a modernizálást?

Eddig úgy véltük, hogy egyesek (a hatalmon lévők) a demokrácia és a reform ellenfelei, mások (az ellenzék) a demokrácia és reform hívei. A valóság kissé bonyolultabb. Lehet, hogy az utóbbiak hívei a demokráciának is, a reformnak is – de semmi esélyük azok megvalósítására. Valóban a Jövőcsoportnak volna igaza? Tényleg a tekintélyuralmi rendszer lenne Románia egyetlen esélye? Olyan rendszer, amely előbb megvalósítja a reformokat, aztán valamikor majd – talán – elindul a demokrácia felé?

A Demokratikus Konvenció születése és bomlása

A Demokratikus Konvenció az ellenzéki pártok és szervezetek szövetségé-ként alakult meg 1991-ben. Fő és tán egyetlen sikere az 1992-es helyhatósá-

gi választások eredménye volt – a nagyobb városok többségében CDR-s polgármester-jelölt győzött. E siker után viszont hideg zuhanyként érte a konvenciót az 1992-es általános választások eredménye, Iliescu fölényes győzelme a CDR jelöltjével, Emil Constantinescuval szemben.

A CDR működési zavarai e kudarc után sokasodtak meg. A belső válság legfőbb oka azonban a szövetség összetétele: egyenrangú tagként vannak jelen komoly tömegbázissal és tekintélyes vezetőekkel rendelkező parlamenti pártok, társadalmi jellegű tömegszervezetek (Polgári Szövetség, Volt Politikai Foglyok Szövetsége), tömegbázist és közismert vezető személyiséget egyaránt nélkülöző fantompártok, szervezetek (a volt forradalmárok egyik szervezete, a munkanélküliek egyik szervezete, a monarchista mozgalmak egyike stb.). Időközben a CDR-n belül aránytalanul megnőtt a Kereszténydemokrata Nemzeti Parasztpárt (PNȚCD) befolyása: már-már az általa uralt „népfronttá” vált. Mindezt tetézte a pártokon belüli ideológiai és mentalitásbeli zűrzavar. A PAC-nak, mint állítólag modern liberális pártnak, toleránsnak kellene lennie a kisebbségekkel szemben, mégis e párt követelte elsőként nem csupán az RMDSZ kizárását a CDR-ből, de a kapcsolatok megszakítását is azokkal, akik tárgyalni hajlandók oly eretnek gondolatokról, mint például az autonómia. Máskor egy volt Nemzeti Liberális (később PL-93-as), jelenleg független liberális szenátor követelte a homoszexuálisok szigorú börtönbüntetését, hisz a homoszexualitás „ellentétes a hagyományos román ortodox felfogással”.

A régóta meglévő ellentétek egyre nagyobb nyilvánosságot nyertek az utóbbi hónapokban. Támadások, ellentámadások sorozata következett, a hegemoniát élvező PNȚCD szabadulni kívánt a rebellis PAC-tól, a PL-93-tól, a PSDR-től, de nem akarta kizárni és ezzel mártírrá avatni őket – az önkéntes kilépést viszont senki sem vállalta. Kompromisszumként a CDR vezetősége közölte, hogy akik március 15-ig nem írják alá az új szervezeti szabályzatot, önmagukat zárják ki a szövetségből. Elsőnek a Szociáldemokrata Párt, utána az RMDSZ, végül pedig a PL-93 és a PAC is a távozás mellett döntött. A helyzet mégsem javult, hanem tovább mérgesedett: a kilépőket azzal vádolják, hogy elárulták az ellenzéki egységet, s ezt azért tették, hogy lepaktáljanak az Iliescu-rendszerrel. A kilépők régóta ellenezték Emil Constantinescu újrjelölését az elnöki tisztségbe. Kiderült, hogy a karcsúsított CDR-ben sem ment éppen döccenőmentesen újraválasztása a március 21-i vezetőségi ülésén. De azért sikerült. Ez azt jelenti, hogy újra Constantinescu lesz a CDR jelöltje az 1996-os elnökválasztásokon: ő az egyetlen személyiség, akinek a feltételezhetően Iliescu elleni küzdelemben esélye van bejutni a második fordulóra.

A magyarkérdés mint a román ellenzékiesség „sírásója”?

Emil Constantinescunak és a CDR-nek a magyarsághoz, az RMDSZ-hez, a kisebbségi kérdésekhez való viszonya igen ellentmondásos. Fontosnak ítélték a magyarság egymillió szavazatát, ezért – anélkül hogy az RMDSZ programjáról valaha is érdemben tárgyaltak volna – partnernek tekintették a szövetséget. Ez év február elején a PAC ultimátumot intézett a CDR-hez, amelyben azt követelte, hogy zárják ki az RMDSZ-t, ha az nem ismeri el a román nemzetállamot, és nem mond le autonómia-követeléseiről. Constantinescu erre semmi okot nem látott, de toleráns nyilatkozatával kevesen értettek egyet a CDR-n belül. Erre Constantinescu meggondolta magát, új nyilatkozatában már egyetértett a PAC követelésével, és ultimátumot intézett az RMDSZ-hez.

Ez a magyarelleses pálfordulás komoly tekintély- és hitelvesztéssel járt; Constantinescu két szék közt a pad alatt találta magát. Ő is, a Demokratikus Konvenció is azzal áltatta magát, hogy megnyerik a nacionalista tábor rokonszenvét, ám a dolog fordítva sült el. A CDR „üzenete” az volt, hogy lényegében a szélsőséges nacionalistáknak van (és volt!) igazuk, de túl „durván” fejezik ki magukat. Ám a műveletlenebb átlagválasztó és a rafináltabb értelmiségi számára egyaránt nem a stílus eleganciája a kérdés, hanem az, hogy a magyarság veszélyt jelent-e a románság számára vagy sem. Ezzel a kérdéssel azonban a CDR nem nézett szembe.

„Az ellenzék támogatja a nemzeti gőgre alapozott izolacionizmust: az antikommunisták kezét nyújtottak a nemzeti kommunistáknak – állapította meg a *Dilema* című szabadelvű értelmiségi lap az eset kapcsán –. A CDR nyilatkozata azt erősíti, hogy ellenfeleiknek mindig is igazuk volt a magyarkérdésben. A hatalmon belül feszültség volt Iliescu (és pártja), illetve a PUNR, PRM, PSM közt. A CDR az utóbbiak oldalára állt, ezzel hitelesítette az ultranacionalista hullámot: támogatja az 1989 utáni legreakciósabb kormányt. Ezek után az is elképzelhető, hogy Emil Constantinescu és társai az elnökválasztás második fordulóján a PRM–PSM–PUNR közös jelöltjét fogja támogatni csupán azért, hogy végre legyőzzék Iliescut.”

Az alapszerződés-vita kapcsán egyedül a Petre Roman által vezetett Demokrata Párt jelentette ki világosan, hogy a román kormány külpolitikája nemzetáruló, és hogy a magyarok által ajánlott szöveg igenis elfogadható lett volna Románia számára. A DP szerint egyetlen „veszélye” lett volna a szerződés aláírásának: az etnikai konfliktusok és félelmek csökkentek volna, ami befolyásolná az 1996-os választásokat, a nacionalista retorikának pedig kisebb sikere lett volna. Emil Constantinescu ezzel szemben azt képzei, hogy

nacionalista propagandával válik versenyképpessé a hipernacionalistákkal szemben. Nos, mivel leghűségesebb hívei is kételyekkel küszködnek, a CDR-nek és elnökének, Emil Constantinescunak nem sok esélye van a politikai küzdelemben.

Románia – európai integrálódás vagy elszigetelődés?

A Nemzeti Technológiai Intézet (NETI) hírlevele, 1995. július 27.

A hatalom éppen azért írta alá sietve és nagy hűhóval az EU-ba való belépési nyilatkozatot, dolgozta ki a „stratégiát”, hogy miután se politikai, se gazdasági ügyekben nem fog előre lépni, később a „rossz Európát” és a „magyar lobbít” hibáztathassa, amiért mégse fogadják be Romániát.

A romániai hatalom szerint az összes parlamenti párt között konszenzus van az országnak az euroatlanti szervezetekbe való mielőbbi integrálódás kérdésében. Egyes ellenzéki vélemények ezzel szöges ellentétben azt állítják, hogy a mai hatalom célja fordított, tudatosan az izolálódás felé viszi az országot, európai diskurzusának célja csupán a felelősség áthárítása. Az izoláltság viszont tarthatatlan állapot, mivel előbb-utóbb az orosz befolyási övezetbe való kerülést jelenti.

A valóság bonyolultabb. Nem vagy, hanem is-is. A hatalom párhuzamosan több irányba tapogatózik. Minél jobb viszonyt szeretne kialakítani az euroatlanti szervezetekkel, de még inkább azokkal az országokkal, amelyek nem követelnek cserébe reformokat, demokratizálást: Oroszországgal, a balkáni országokkal, a dél-amerikai és a távol-keleti államokkal.

Néhány hónappal ezelőtt megalakult egy bizottság, amely kidolgozta az Európai Unióba való integrálódás stratégiáját. A jelentést minden parlamenti párt aláírta. Adrian Severin PD-vezető szerint: „Az aláírás nagyzó, ünnepi jellege bizonyítja a Társadalmi Demokrácia Romániai Pártja (PDSR) bizánci stílusú játékát. A hatalom éppen azért írta alá sietve és nagy hűhóval az EU-ba való belépési nyilatkozatot, dolgozta ki a »stratégiát«, hogy miután se politikai, se gazdasági ügyekben nem fog előre lépni, később a »rossz Európát« és a »magyar lobbít« hibáztathassa, amiért mégse fogadják be Romániát”. Tény, hogy az okmány általánosságokba vesző szándéknyilatkozat,

sem mire sem kötelezi a kormányt. Nem szól a privatizálás dinamikájáról, az emberi jogokról sem sokat. Nyugtalanító, hogy külön fejezetet szán a pluralizmus–korporatizmus lehetséges alternatívájának.

Amikor az európai integrálódás esélyeire koncentrálnunk, akkor elsősorban a hatalmon levő koalíció pártjainak, a pártokon belüli különböző csoportok, személyiségek érdekeire, meggyőződéseire, súlyára kell odafigyelnünk. Az ellenzék inkább kibicnek tekinthető. Amennyire stabilnak merem nevezni a hatalom–ellenzék egyensúlyt (55% kontra 45%), annyira instabil a négyes kormánykoalíció, illetve e pártok vezetőinek pozíciója, befolyása.

A hatalmon lévő pártok, illetve személyiségek között van, aki híve, van, aki ellenfele az európai integrálódásnak. Az integrálódás ellenfelei könnyen megnevezhetők (a PRM egésze, a PUNR 75%-a, a PSM nagy többsége), de hívei már nehezebben. Lássuk a PDSR érdekcsoportjait. Egy részük reformereknek tekinthető. Egy részük ingadozó, „el nem kötelezett”. A reform- és Európa-ellenesek vezetőségi szinten nem jelentkeznek nyíltan. Egyelőre kötéltáncot folytatnak. Egy lépés előre, egy hátra. Az integrálódás előnyeire rövid távon szükségük van, de az „árat” kifizetni nem csupán elveikkel, mentalitásukkal is ellentétes, és hosszabb távon érdekeikkel sem egyezik. Miért?

A gazdaság átalakítása, az igazi privatizálás még el sem kezdődött. A veszteséges ipari mamutvállalatokat továbbra is támogatják. A valódi reform a munkanélküliség növekedését, az amúgy is alacsony életszínvonal csökkenését jelentené. Nem merik vállalni. Érdekük és rögeszméjük a központosított, mindent ellenőrző mindenható állam. A gazdasági csőd viszont lehetetlenné teszi az életszínvonal további csökkenésének meggátolását. Külső finanszírozásra van szükség. Ezért kell legalábbis ígéretet a Nemzetközi Valutaalap, a Világbank stb. előtt a reformot, a privatizálást. Az utóbbi hónapokban azonban az említett szervezetek már elégedetlenek a pusztá ígéretésekkel. A hatalmi szféra egy részének, egy kisebbségnek érdeke a privatizálás, hiszen, ha elvesztenék is politikai hatalmukat, az új kapitalisták 99%-a közülük kerülne ki. A többé-kevésbé törvényes úton szerzett gazdasági hatalmat hosszú távra biztosíthatnák maguknak.

A Păunescu-testvérek „birodalma” és befolyása

Ők az ország leggazdagabb iparbárái, akik kissé gyanús úton (Securitate-kapcsolatok) jutottak vagyonukhoz. Támogatják a hatalmat, de nem a reform és az integrálódás hívei. Gyáraik ugyanis épp a nagyipar veszteséges részét képviselik. Állami szubvenció tartja fenn őket. Ők a hívei és szervezői a

KGST újjászületésének, szorosan együttműködnek az Oroszországi Iparosok főnökével. Iliescuék támogatását is élvezik. Nyilatkozataik, bár az általuk feltárt kilátások meglehetősen kiábrándítóak, tulajdonképpen meggyőzőek. A Păunescu-testvérek szerint még hosszú ideig elképzelhetetlen az, hogy a román áru Nyugaton is elfogadható szintet érjen el. Az a kormány, amely felszámolná a veszteséges gyárakat, a következmények miatt megbukna. Eszerint egyetlen kiút marad: halasztani az illuzórikus európai integrálódást, és szorosabbá tenni a gazdasági együttműködést a volt KGST-államokkal.

Más alternatíva

Három éve hozták létre a *Fekete Tenger Térségének Gazdasági Együttműködése* nevű szervezetet. Tagjai: Törökország, Görögország, Moldova Köztársaság, Albánia, Bulgária, Románia, Örményország, Grúzia, Ukrajna és nem utolsósorban Oroszország. Eddig sóhivatalként működött, de a júniusi bukaresti csúcstalálkozón reményeik szerint sikerül aktívvá tenni a szervezetet. Az egyik közvetlen terv egy regionális fejlesztési bank létrehozása. Török hivatalos álláspont szerint e szervezet soha nem irányult az EU ellen.

A NATO és Oroszország közti román ingadozásra utal az orosz parlament felsőháza elnökének bukaresti látogatása nyomán kitört vihar. Őt Bukarestben a legmagasabb szinten fogadták. Kijelentette: „Mindkét fél ellenzi a NATO spontán kiterjesztését”. Meleşcanu kénytelen volt helyesbíteni: „Ez a vélemény csupán az orosz küldöttségé. Abban egyetértünk, hogy a NATO terjeszkedésének nem szabad veszélyeztetnie Oroszország biztonságát”. Hogy mit is tárgyaltak, miben egyeztek meg, vagy mit értett félre az orosz küldött, nem tudjuk, de az világos, hogy Románia, bár állítólag be akar lépni a NATO-ba, semmiképp sem kívánja megharagítani Moszkvát. Ellenzéki körökben nyugtalanságot keltett, hogy Meleşcanu külügyminisztertől eltérően, Iliescu elnök nem vélte szükségesnek a „helyesbítést”. Mi több, Ioan Mircea Paşcu hadügyminisztériumi államtitkár (Iliescu volt személyi tanácsadója és ma is bizalmi embere) kijelentette: „Oroszország beleegyezése nélkül nem léphetünk be a NATO-ba”.

A Washingtonból visszatért Gheorghe Tinca hadügyminiszter június 28-án kijelentette: „Egyetlen közép-európai országnak sem válna előnyére, ha elcsúszna belépését a NATO-ba. A gazdaságilag és katonailag gyenge államok befogadása gyengítené a NATO-t. Ez összetett folyamat. Addig is fő feladatunk a hadsereg modernizálása. Az utóbbi hetekben tizenkét amerikai és német fegyvergyártó céggel vettük fel a kapcsolatot”. Tinca kijelentéseit nem a NA-

TO iránti aggodás vezérli, hanem annak felismerése, hogy Romániának egyhamar nincs esélye bekerülni a szövetségbe. Ugyanakkor viszont a hadügy-miniszter (államtitkára, Paşcu véleményével ellentétben) azt is kijelentette: „Oroszországnak semmiképp sem lesz vétőjoga Románia NATO-ba való integrálódásával kapcsolatban”. Az Erdélyi Hadosztály nagyhatalmú parancsnoka, Paul Cheler tábornok, aki azáltal vált hírhedtté, hogy az 1990. december elsejei ünnepség (Erdély egyesülése Romániával) előtt azzal fenyegetőzött, hogy rendbontás esetén (értsd a magyarok részéről) a tömegbe lövet, erről a kérdésről így vélekedik: „A NATO-tagság politikai kérdés, a Békepartnerség jó lenne, ha korrekt lenne. A Román [így, nagybetűvel!] nem tűri, hogy parancsolgassanak neki.”

Ahhoz a felismeréshez, hogy a NATO-tagság nem lesz egyhamar időszerű, kapcsolódik az alábbi, egyre gyakrabban terjesztett vélemény az alapszerződéssel kapcsolatban: „Nem kell úgy sietni az alapszerződéssel, hiszen, Magyarországgal ellentétben, Romániának egyelőre nincs esélye bekerülni a NATO-ba. Abban kell reménykedni, hogy a NATO nyomást fog gyakorolni Magyarországra, hogy befogadása érdekében írja alá az alapszerződést, lemondva az 1201-es ajánlásról”.

Figyelemre méltó a Románia Jövőjéért Csoport (GUVPR) álláspontja. Hasonló szempontokból indul ki, mint a reformellenes izolacionisták (a radikális reform nehezen kezelhető társadalmi elégedetlenséget váltana ki), de ellenkező következtetésekre jut. Igenis gyorsan be kell vezetni a reformokat, mindent meg kell tenni az európai integrálódásért, és ahhoz, hogy ezt társadalmilag kezelni lehessen, le kell mondani egy darabig a mai demokratikus játékszabályokról, áttérni egy tekintélyuralmi rendszerre. Példaképp hozzák fel Dél-Koreát és Chilét.

Az integrálódás, a reformok politikai vetülete

Az európai elvárások a nacionalista szélsőséges csitítását követelik (ehhez tartozik a kisebbségügy rendezése és az alapszerződés is). Ez viszont nem csupán az úgynevezett szélsőséges partnerek, hanem magának a PDSR-nek a jövőjét is veszélyeztetné. Hisz programjuk és választási retorikájuk, ha nem is a Funar-féle vulgáris stílusban, de mégiscsak a nacionalizmusra épül. Az a feltételezés sem kizárt, hogy tudatosan közelednek az orosz befolyási övezet felé. A lakosság azonban olyannyira oroszellenes, hogy ezt nyíltan meghirdetni politikai öngyilkosság számba menne. Egyetlen járható út maradt csupán: ügyesen mímelni az európai integrálódási szándékot, és miután ez előrelátha-

tólag nem jön be (hisz a gyakorlatban nem sokat tesznek a reformokért), diszkréten megvalósítani a szorosabb kapcsolatokat Oroszországgal, úgy tálalva, mint az ország elszigetelődését megakadályozó egyetlen lehetséges kényszermegoldást.

A PDSR nehéz helyzetbe kerülne a reform és európai integrálódás vállalásával, de mivel az adminisztrációt és a fő választási tényezőt, a TV-t teljesen uralja, megőrizhetné hatalmát az 1996-os választásokig. Problémája viszont az, hogy ha valóban rászánná magát erre a lépésre (a magyar–román alapszerződés aláírására az 1201-es ajánlással együtt), kormányválság törne ki. A PRM és a PUNR zsarol és fenyeget. A PDSR számára elvben az lenne a megoldás, hogy lemondjon szélsőséges partnereiről, és más pártokkal lépjen szövetségre. De ez gyakorlatilag már-már megvalósíthatatlan.

E pathhelyzetet részben saját „sikerüknek” köszönhetik. Márciusban, miután megszületett a magyar–szlovák szerződés, hisztérikus hangulatot keltettek, aminek eredményeképpen megszületett a „Nagy Nemzeti Egység”. Az ellenzék (a PD, a PL-93 és az RMDSZ kivételével) áldását adta a román külpolitikára, és elfogadta az új jelszót: „Nem, nem, soha az 1201-est!” Nehéz a PDSR-sek számára is visszakozni az 1201-es ügyében, bár félszájjal már megtették. De azt elérni, hogy az ellenzéknek éppen az a része visszakozzék, amely már túllicitált ez ügyben, a lehetetlent sűrolja. Ezt az is bonyolítja, hogy míg Iliescuék éveken át óvatosabbak voltak a Moldova Köztársaságot érintő kérdésben, az ellenzéknek épp a fent említett része következetes módon unionista. Márpedig az európai integrálódáshoz nem csak a román–magyar viszony rendezése tartozik, hanem a Románia területi követeléseiről való lemondás is. Az ellenzéki lapok egy részében viszont mind agresszívebb hangnemben ismétlődik az a vélemény, hogy egy esetleges NATO tagságot nem szabad lemondani a „szent román földről”, és egyenlőségjelet tesznek a múltbeli szovjet imperializmus és az euroatlanti szervezetek új imperializmusá közé, amely meg akarja fosztani Romániát jogos területeitől, és ki akarja kényszeríteni a magyarok privilégiumainak biztosítását.

A hatalom megpróbálja meggyőzni azokat a nagyhatalmakat, amelyek sürgetik az alapszerződést, hogy legyenek tekintettel „nehéz helyzetükre”, a nacionalista erők súlyára, és próbálják meg rávenni Magyarországot, hogy ne ragaszkodjon az 1201-es ajánláshoz. A valós cél természetesen nem az, hogy megszülessék az alapszerződés az 1201-es nélkül, hanem az, hogy a nemzetközi közvéleményben, a politikai és gazdasági világban legalább megoszoljon a felelősség a két ország közt az alapszerződés meg nem születése miatt, és az, hogy javítani lehessen azon a nagyon kedvezőtlen képen, amely a magyar–szlovák alapszerződés aláírása után kialakult:

„Lám, a nacionalista Meciar aláírta azt, amiről Iliescu még csak tárgyalni se hajlandó”.

Nagy súlya van az európai integrálódás kérdésében az ortodox egyház hozzáállásának. Minden közvélemény-kutatás szerint az összes intézmény közül (kormány, parlament, hadsereg stb.) több mint két éve az egyház (és a hadsereg) iránt a legnagyobb és a legstabilabb a bizalom. Az állam, a Securitate/SRI és az Egyház együttműködése közismert. Teoctist pátriárka júniusi szerbiai és palei látogatása nemcsak egyházi jellegű látogatás volt. Visszatérésekor a kormány magas rangú tisztségviselői fogadták az egyházfőt, mintegy felhívva a figyelmet e látogatás hivatalos, politikai súlyára.

Teoctist pátriárkának érdekes múltja van. 1989. december 21-én áldását adta Ceaușescura, amiért vérbe fojtotta a temesvári „románellenes ellenforradalmat”. Ezután egy-két hétre visszavonult. A kevésbé kompromittált ortodox papok megpróbálták leváltani. Iliescu „megbízottja” meggyőzte őket arról, hogy Teoctistnek maradnia kell. Ellentmondásosnak tűnhet, hogy épp Ceaușescu híu szolgáját akarták megtartani. Pedig logikus lépés volt. Az Iliescu-csoport ekkor már a hatalom hosszú távú megtartását tervezte. Szüksége volt arra, hogy az egyházat kézben tartsa, és erre a szerepre éppen az olyannyira kompromittált egyházfő volt a legalkalmasabb. Lássunk néhány példát mindabból, amit Teoctist az utóbbi időben tett: a parlamenthez írt nyílt levelében tiltakozott amiatt, hogy a „román szellemiséggel és hagyománnyal ellentétes” homoszexualitást (az ET nyomására) már nem büntetik börtönnel. Kifejezte elégedetlenségét a tanügyi törvénytervezettel szemben. Túrhetetlennek vélte ugyanis, hogy a tanulók különböző hittanórák közül választhatnak, hisz „a nemzet hite és szellemisége” ortodox. Húsvéti beszéde pedig Európa „démoni kísértéseiről” szólt, a Sátán kifinomultabb változatának minősítve a Nyugatot.

Az eredeti demokrácia eredeti reformjai I.*

1993. november–1995. május

Egy olyan többé-kevésbé autark és izolacionista vadkapitalizmus megszületésének vagyunk tanúi, amelyben a tőke, az ún. „felsőbb szintű döntések” és az információ egy maffia monopóliumának része, birtoka lesz.

Közismert, hogy egy elhíresült nyilatkozatában Iliescu elnök, még 1990 elején, „eredeti demokráciát” ígért. Közismert, hogy Romániában politikai, gazdasági és társadalmi válság van. A párhuzamosan zajló történések közül melyik a valódi súllyal bíró esemény és melyik a pszeudobotrány? Cselekvésekről vagy pótcselekvésekről van szó? Lesz e változás?

1993. november – 1994. január: ideológiai és kulturális restauráció

Az Everac-botrány jól példázza a rendszer és Iliescu elnök fejlődéstörténetét**. Paul Everac drámaíróként egy évvel ezelőtt bízták meg az egyetlen állami tévéadó vezetésével. A gesztus már önmagában felért egy kihívással, a restauráció újabb győzelmével. Everac tulajdonképpen nem nevezhető karrieristának, mert az ilyesmi szükség esetén a liberálisabb eszmékhez való alkalmazkodást, azaz opportunistát is feltételez. Viszont egész életében – a szó legklasszikusabb értelmében – őszinte, félművelt reakciós volt, hitt a legretrográdabb eszmékben, melyek egyaránt jellemzik a kommunizmust és a fasizmust. Erről vall minden színdarabja, évtizedeken keresztül a szó szoros értelmében „megdramatizálta” a Központi Bizottság üléseinek utasításait, jelszavait. Színdarabjaiban hemzsegnek a jó és bölcs aktivisták, az alulról jö-

* A három éven keresztül írt politikai naplóból több részlet is megjelent a *Beszélő* hetilapban. Most két részre osztva közöljük az eredeti szöveget.

** A botránysorozatnak a román sajtó a *teveraciada* eposzi jelzőt adta a tévé és Everac szavak összevonásával.

vő kezdeményezések, a termelési sikerek és más hasonlók. De figyelt a külföldre is. Fő céltáblája, természetesen pártutasításra, a román értelmiségi emigráció, különösen a liberális szellemű párizsi csoport, Monica Lovinescu és társai voltak.

Az Everac-i rémálom

Paul Everac 1989. decembere után a szélsőséges nacionalista sajtóban jelentkezett rendszeresen. A *Românul* című Vatra-barát újságban a múlt év júliusában közölt „üdvтанát” (*Ha én lennék Románia elnöke*) a *România Liberă* elemezte. Az írás címe nagyon jól összegzi az Everac-i gondolkodás lényegét: *Rémálom. Everac „Mein Kampf”-ja*. Íme néhány országmegváltó ötlete: Románia 23 millió lakosát tanulmányi felkészültsége és erkölcsi tulajdonságai alapján tízes osztással kasztokba kellene sorolni. Minden kaszt csak meghatározott foglalkozásokat űzhetne. Aki becstelennek bizonyulna, visszaesne az alacsonyabb kasztba. Az országot 230 parlamenti képviselő és 23 miniszter irányítaná egy vagy két elnök vezetésével. A közrendet egy lelkes fiatalokból álló erkölcsvédő testület felügyelné. Az is jó lenne, ha ők – vagy legalábbis vezetőik – szüzességi fogadalmat tennének. Intervenciós, megtorló és egyben nevelő szerepük lenne. Különben is a megtorlás, a határozott, kemény büntetés – Everac szerint – nevelőeszköz. Idegen csak akkor jöhetne az országba, ha egy román állampolgár kezességét vállalna érte. De nem ám akárki! Csak a 230 ezres vagy ezen felüli kaszt tagjai lennének jogosultak a meghívásra. (Szép jövő várna a kisebbségekre, főleg a cigányságra!) A románság arányszáma csökken, fő veszély a szapora cigányság. Ebben a vész helyzetben az idegengyűlölet fogalma értelmét veszti és egyenértékűvé válik az önfenntartási ösztönrel. A cenzusos (kaszt-) rendszerrel fokozatosan be lehetne olvasztani a nevelésre fogékony kisebbségeket, második fokozatban túlnépesedési adót kellene kivetni rájuk, s ha ez sem segít, a turbulens, asszimilálhatatlan elemeket ki kell zsuppolni az országból.

A közvélemény, a független ellenzéki, sőt a visszafogottabban hatalombarát sajtó is egy éven át hadakozott Everac ellen – eredménytelenül. Az igazgató 1993 utolsó napjaiban követte el azt a két súlyos hibát, amely miatt az országos botrány kipattant, és ő – bukott.

Az első politikai jellegű: december 30-án, a köztársaság kikiáltásának, illetve Mihály király lemondatásának évfordulóján, közvetlenül az esti híradó után, a tévé meglepetésszerűen műsorra tűzött egy párperces dokumentum-

film-montázst Antonescu marsall kivégzéséről. A filmet a kormány filmstúdiója készítette, amelynek igazgatója a hírhedt Mircea Hamza, „másodállásban” a PRM szóvivője. A propagandafilm célja kettős: egyrészt rehabilitálni, mártírrá avatni a háborús bűnös diktátort, másrészt kompromittálni Mihály királyt. A módszer a primitív vágás: a filmen felváltva láthatók kivégzési jelenetek és Mihály király, amint protokoll-jellegű fogadásokon, előadásokon vesz részt szovjet tisztek társaságában. Az üzenet világos (bár történelmileg teljesen hamis): a királyt terheli a felelősség Antonescu mártírhaláláért és azért, hogy Románia szovjet uralom alá került. Sőt, mi több: a film ezzel a felirattal végződik: „Antonescut megölték, hogy Mihály megőrizhesse trónját. Most újra a trónra feni a fogát, ez alkalommal vajon ki fog a kivégzőosztag elé kerülni?”.

Kitört a botrány; Everac a BBC hírműsorában így mentegetőzött: „A filmet a kormánytól kaptuk, de én nem is láttam. A kormány így kívánt reagálni a monarchista tüntetésre, amelyre december 30-án reggel került sor. A filmbe-li párhuzam nem volt teljesen korrekt, ezt sajnálom”. (A szóban forgó megmozduláson 40–50 személy jelent meg.)

Ion Cristoiu, a közismert politikai kommentátor szerint: „Még Ecaterina Oproiu, Iliescu hű embere is felháborodott. Monarchista lett? Ellenzéki? Szó sincs róla. Felismerte, milyen veszélyt jelent a társadalomnak egy ilyen ordinaré trükkfilm bemutatása. Sokan rájöttek, hogy a restauráció nem Ceaușescu pártaktivistáit juttatta újra hatalomra, hanem ennek a társaságnak az alját. Nem a volt főtitkárok kerültek uralomra, hanem a szolgálk. Azok, akik azelőtt főnökeik boros demizsonjait cipelték, akik főnökeik cipőjét levették, amikor »az elvtársak« túlságosan berúgtak”. Más szóval a lumpenréteg.

Vadim Tudor azzal dicsekszik, hogy a film három igazi hazafinak köszönhető: övé volt az ötlet, Sergiu Nicolaescu (a történelemhamisítás filmrendező-klasszikusa) szerezte be a dokumentumfilmeket, és Mircea Hamza készítette el: „Hazugság az, hogy Visinszkij és Grozáék zsarolással kényszerítették volna lemondásra a királyt”. Nicolaescu tiltakozik: „Semmi közöm ehhez a disznósághoz, ehhez a szovjet inspirációjú propagandához”. A kormány mosza a kezét; így nyilatkozik: „Nem mi rendeltük a filmet, nem is láttuk, semmiről sem tudunk”. (Mintha Hamza nem az ő alkalmazottjuk lenne, igazgatói státusban.) Tudor visszaüt: „A kormánynyilatkozat szégyenletes hazugság. A kezdeményezés az enyém volt, de bemutatás előtt hét miniszter is látta a filmet, és mindnyájan lelkesedtek érte”. Ezek a dokumentumfilmek egyébként nem találhatóak meg sem az Állami Archívumban, sem a Nemzeti Filmarchívumban, csupán a SRI Securitatétól örökölt archívumában. A provokáció tehát a SRI segítségével történt – állítják mások. A *România Liberă* szerint: „ez

nem csupán propagandisztikus manőver, hanem a nemzetiszocialista erők offenzívájának kezdete. Văcăroiu rájött, hogy Iliescu kénytelen lesz leváltani. Új gazdát keres. Egyetlen párt támogatja őt nyíltan, a Nagy-Románia Párt. Nem a királynak adtak sakkot – hanem az elnöknek. Számukra túl puha, túlságosan is közeledett a Nyugathoz. Spiroiu hadügyminisztert sem véletlenül támadják. Bukarest központjában gyanús autóbalesete is volt (figyelmeztetés? merénylet?). December 29-én egy csoport magas rangú katonatiszt látta az ominózus filmet. Lelkesedtek. Közben pedig Iliescu rendszeresen bírálja Antonescut. Annak idején sokan »gyengesége« miatt bírálták Antonescut (mint most Iliescut a szélsőségesek): és bekövetkezett a vasgárdista lázadás.”

Nagy port vert fel ez a pár perces filmecke, de Everac bukásának ez csupán egyik oka. Az igazi felzúdulást a szilveszteri műsor keltette, amely politikai, társadalmi, nemzetiségi hovatartozástól függetlenül mindenkit felháborított. Everac írta és rendezte az egész estét. Annyira unalmasra és vulgárisra sikeredett, hogy szinte minden nézője dührohamot kapott. Az egyik szereplő – az igazgató szövegének alapján – előbb vulgárisan sértegetni kezdte úgy általában a bolgárokat, a görögöket és az oroszokat, utána pedig így kezdte dicsérni saját nemzetét: a román férfi a legpotensebb, mert lám, 1989 decemberében még a nemzeti lobogót is sikerült kilukasztania kemény micsodájával.

Bár az Országos Audiovizuális Tanács (CNA) tagjainak többsége kormánypárti, illetve szélsőséges beállítottságáról ismert, a testület mégis berendeli a tévéelnököt, majd sajtókonferenciát tart, amelyen egyhangú döntés alapján bejelenti: a szilveszteri műsor vulgáritása törvényt sért, és az ún. dokumentumfilm súlyosan meghamisítja a történelmi igazságot.

A ellenzéki tiltakozásokat csak Everac tegnapi elvtársainak tiltakozásai múlják felül. „Lidércnyomásos éjszaka, médiabűnözés, az a hibás, aki Everacot kinevezte” (Adrian Păunescu). „Everac – közveszély, a tévészilveszter – nemzeti szégyen, Everac földig lógó tökű bika, aki a saját lakodalman képzelte magát” (Vadim Tudor). A Vatra Românească tiltakozik, leváltásokat követel.

Everac (mintha makacs gyermek, vagy szenilis vénember volna) az utolsó percig (január 11-ig) halogatta lemondását. Végül a kormány diszkrét, de határozott figyelmeztetésére beadta a derekát. Ez az értelmetlen macacsság kísértetiesen emlékeztet a volt kulturális miniszter botrányára. A lapok sorozatosan közzétették fényképeit tökrészeget, nyitott sliccel a miniszteri székben, nyilatkozatok jelentek meg, amelyek szexuális zaklatással vádolták, még szélsőséges barátai is követelték leváltását. A miniszter úr pedig valami affélét dadogott, hogy ez az egész az ellenzék provokációja, és az utolsó percig halasztgatta elkerülhetetlen lemondását.

További, hasonló ügyek megtörténte mellett nem meglepő, hogy a Kulturális Minisztérium sorra leváltotta azokat a liberális értelmiségieket, akik 1990-ben az ismert ellenzéki, Andrei Pleșu minisztersége alatt kerültek vezető pozícióba. Kirívó például a Szépművészeti Múzeum újonnan kinevezett igazgatója, V. Mărgineanu esete: ő volt Ceaușescu udvari festője.

Miért jellemzi az Iliescu-korszak berendezkedését mindaz, ami a tévé és más kulturális intézmények körül történt? Iliescu a 60-as, 70-es években „liberális” pártaktivistának számított. Éppen a szabadelvű, többé-kevésbé ellenzéki értelmiségiek, művészek bíztak abban, hogy Ceaușescu utódként jó irányba viszi majd az országot. Csalódnuk kellett. Iliescu személyiségének, illetve attitűdjének kulcsa elsősorban nem ideológiai, hanem lélektani síkon keresendő. Mindig is végtelenül ambiciózus volt. Mindenáron „az utód” szerepét akarta betölteni. De rendkívüli önuralommal rendelkezve, türelmesen kivárta a megfelelő pillanatot. Kialakította saját imázsát: Ceaușescu alternatívájaként ez emberibb, reformistább, liberálisabb stílust követelt meg. Személyiségét lassacskán legenda kezdte övezni – amelyhez a Szabad Európa Rádió korabeli adásai is besegítettek. Később ugyan kiderült, hogy nem elvszerű, belső meggyőződés vezérli, mint annak idején a tragikus sorsú reformkommunistákat és revizionistákat, hanem csupán az ambíció. Feltételezzük, hogy döntései zömét különféle emóciók határozzák meg. Miután a legfelsőbb pártvezetésből kiesett, további életútján a Ceaușescuék iránti bosszúvágy vezérelte. A diktátor bukása után – az új történelmi helyzetből mit sem értve – valami olyasfélét képzelt, hogy ő lesz a román Kádár. Hisz az ő ízlése szerint még Gorbacsov is túlságosan demokratikus szellemiségű, reformista és liberális politikus. De Iliescu más történelmi és geopolitikai helyzetben került hatalomra, mint Kádár. Alig-alig mérte fel, hogy az időpont – és az ország hangulata – nem a legalkalmasabb egy új, de lényegében szintén totalitarista rendszer megalapozására. Azt képzelte, hogy demokráciaként reklámozott felvilágosult despotizmusa általános lelkesedést és támogatást vált majd ki. (Vagy tévedünk: a demokratikus értelmiség értékelte naivan túl 1989 eufóriáját, és Iliescu volt a bölcebb, intuícója megsúgta, hogy ez a demokráciáért, emberi jogokért való lelkesedés múlt diavat csupán, és marad a hideg reálpolitika?)

1990 januárjában az első Iliescu-ellenes tüntetések alatt néhány kellemtelen meglepetés érte, taktikát kellett változtatnia. A Securitatéval és a hadsereggel történt kulisszák mögötti megállapodás után többé-kevésbé el is érte célját, vagyis a hatalom monopolizálását, de a továbbiakban a teljhatalmi jelleg és e „kiegyezés” leplezésére kényszerült.

Kezdetben főként a humán értelmiség támogatására számított. 1990 elején hideg zuhanyként érthette, hogy az intelligencia java nem „eredeti”, ha-

nem valódi demokráciát akar. Feltehetően ekkor fogta el az a már-már patológus gyűlölet, amelytől vezérelve a vezetői pozíciókból lassan és módszeresen eltávolította a liberális értelmiség színe-javát. Ezek után azokra kezdett támaszkodni, akik a Ceaușescu-korszakban ellenfelei voltak, vagyis a legalávalóbb, legközépszerűbb és legkorruptabb párt- és Securitate-aktivistákra, valamint a legkompromittáltabb, félfasiszta értelmiségiekre, Ceaușescu tegnapi talpnyalóira (akik annak idején a rezsimet a fasiszta-kommunizmus irányába mozdították el).

Ezt a folyamatot nevezik restaurációnak, holott nem pontos a kifejezés. Nem a régi intézmények, ideológiák visszarendeződése zajlik ma Romániában. Szó sincs a szocializmus újjáépítéséről. Egy olyan többé-kevésbé autark és izolacionista vadkapitalizmus megszületésének vagyunk tanúi, amelyben a tőke, az ún. „felsőbb szintű döntések” és az információ egy maffia monopóliumának része, birtoka lesz. A maffia működése a „családok” kooperációja (olykor konkurencia-, másszor testvérharca) révén zajlik, az „outsiderek”-nek nem sok esélyük van belépni a versenybe. Nos, ez az új maffiatípusú elit-réteg a volt nómenklatúra tagjaiból alakult. Ennyiben tehát valóban visszarendeződésről van szó: a régi uralkodó osztály egy része csakugyan visszaszerezte hatalmát és befolyását, vagy még annál is többet.

E berendezkedés alappillére a nacionalizmus és az ortodoxia. Az ideológia hívei mindent megtesznek, hogy uralkodó tényezővé válhassanak, de kevésbé élnek adminisztratív eszközökkel. Az új hatalom rafináltabb, „kapitalistább” eszközökkel dolgozik: finanszíroz. Saját jövőjébe, biztonságába fektet be. Reakciós, szélsőséges lapok, kiadványok megjelentetésébe, terjesztésébe investál. A hazai nacionalista média egyik pikantériája, hogy a görögkeleti egyház valóban európai szellemi nagyságairól és mártírjairól mélyen hallgat, holott szép számban kerültek elő olyan dokumentumok, amelyek bizonyítják, hogy az ortodox papok sem voltak mindig megalkuvók.

Úgy tűnik, hogy a tévéképernyő a legreakciósabb erőknak van fenntartva, no meg az ortodox mentsvár nacionalistább beállítottságú képviselőinek. A tv adásaiban ritkán szerepel az ellenzék. 1993. december 19-én a *Zenei est* című adás vendége viszont az a Dan Zamfirescu volt, aki 1990 elején büszkén vallotta: „költő és szekus voltam”.

Mit fabulál a Securitate-alkalmazott?

A műsor amúgy edzett hallgatóságát Dan Zamfirescu most mindennél disszonásabb szövegekkel lepi meg, közölve, hogy Ceaușescu még az országalapí-

tó királyoknál, Ștefan Cel Marénál, sőt Mircea cel Marénál is nagyobb politikai lángész volt. (A diktatúra viszonyaira jellemző példa Mircea cel Bătrân [Öreg Mircea] átkeresztelése Mircea cel Maréra [Nagy Mirceára]. Történt ugyanis a nyolcvanas években – amikor Ceaușescu már igencsak öregedett – hogy a „politikai lángelmét” egyre gyakrabban hasonlították a nagy román uralkodókhoz, többek közt Mircea cel Bătrânhez. Ceaușescun igen eluralkodhatott már az öregség- és halálfóbia. Az összehasonlítás hízelgő volt ugyan, az Öreg jelző azonban ingerelte, de lángelméje hamar rájött a megoldásra: az összevetés marad, de az uralkodót átkereszteltette.)

Dan Zamfirescu hű marad a géniusz útmutatásaihoz, és négy évvel Ceaușescu halála után még mindig Mircea cel Marét emleget. Zamfirescu síron túli hűsége legalább érthető. Amennyiben elhisszük neki, hogy húsz éven keresztül Románia volt a negyedik világhatalom, akkor tényleg üdvösebb szakítani a Nyugattal, mintsem eltűrni, hogy még olyan belügyeinkbe is beavatkozzék, hogy kinek állítsunk szobrot (lásd: Antonescu-emlékművek). Zamfirescu ezek után – mint a negyedik világhatalom egyik oszlopos tagjától elvárható – homályos fejtegetésbe bonyolódik a román nép „purifikálásának” szükségességéről. A poszt-csausiszta korszak az aktivisták újbóli megdicsőítése révén mintha azt példázná: a rendszerek változnak, az őket éltető paranoiák azonban maradnak.

Felületes olvasatban e történések csupán többé-kevésbé pikáns pletykáknak tűnhetnek. Pedig fontos információtartalmat hordoznak azok számára, akik a romániai politikai életet meg akarják érteni. Ideológiai harc, szélsőségesség, karrierizmus és korrupció mindenütt létezik. De mifelénk fellelhető egy szavakkal, fogalmakkal nehezen körülhatárolható, kissé irracionális mentalitás is, amely a politikai döntéshozatal folyamatában gyakran fontos tényezőnek számít. Romániában érdemes odafigyelni a pletykára, gyakorta megesik, hogy komoly információt tartalmaz. Tényszerűen nem feltétlenül igaz – de számos döntéshozó mentalitását tükrözi, így befolyással bír az ország sorsára. Iliescu erős érzelmi beállítottságát, illetve az ebből fakadó döntéseket (gondoljunk a bányászpogromra) említettük már. Attól tartunk, hogy az országgal foglalkozó politológusok és újságírók túlságosan is bíznak a logikában, az érdekek kényszermechanizmusában, és elhanyagolják a mentalitást, a látszólag irracionális pszichológiai (pszihopatológiai?) jellegű motivációkat.

Most lássuk, hogyan tör elő az ortodoxia: 1994 elején a Román Ortodox Egyház módosította statútumát, és kimondta önmaga nemzeti, önkormányzó (*autocefal*) és oszthatatlan jellegét. A vallástörténet alig ismer még olyan egyházi öndefiníciót, amely ennyire egybecsengene az állam, mint olyan

meghatározásával (vö. az új román alkotmány első paragrafusával). Az egyház vezetői így nyilatkoznak: a törvény előtt minden felekezet egyenlő, de történelmileg nem. Természetes, hogy ez az egyház, a román nép bölcsője, amelyben a nemzet felnőtt, emeltessék a nemzeti egyház rangjára. Az ortodoxia tehát „egyenlőbb”. Feltehetőleg ennek eredményeképp tapasztalhatni az ökumenikus mozgalom lanyhulását is Romániában. „Nemzeti egyházként” a görögkeleti kezdte beleélni magát vezető szerepébe, s a katolikus és protestáns egyházak konzultálása nélkül találta meghívni az Egyházak Világtanácsát az 1998-as kongresszusra Romániába. Minekutána e lépésről elfeledte tájékoztatni a többi felekezetet, meglepetéssel vette tudomásul, hogy a protestánsok – noha elvileg szívesen fogadták volna a Tanácsot – a meghívást elutasították, és némi szerénységre intették a „nemzeti egyházat”.

Az új rendszer ideológiailag nacionalista és ortodox megalapozottságú, és ez utóbbi összetevő az uralkodó, amely azonban nem tör hegemoniára, kötelező jellege nincs. Lenézően ugyan, de az elit eltűri a „máskéntgondolkodókat”; hiszen nem sok vizet zavarnak, ha a formálisan demokratikus választásokon a domináns ideológia hívei, a maffia tagjai győznek (sőt még szükségesek is az ellenzékiek, hogy kijelenthessék: lám, nálunk pluralizmus van!).

Ha modellt keresünk, az új, lassan kialakuló rendszer közelebb áll a dél-amerikai korrupciónak, de nem túl véres diktatúrákhoz, vagyis a banánköztársaságokhoz, mint a szocializmus bármelyik válfajához.

A régi rendszerrel az új elit nem vállalhat szolidaritást, hiszen a mai vezetők végeztették ki Ceaușescut és feleségét „bűneikért”. De azért e vétkeket is lassan minimalizálják, bagatellizálják: a legnyíltabban a PRM és PSM hangadói; nekik könnyű, ők nem vettek részt a diktátorpár megbuktatásában, nem vádolhatók tehát következtelenséggel. De maga a SRI vezetője, Virgil Măgureanu – aki a „per” főszervezője és feltételezhetően a Ceaușescu-ellenes puccs kulcsembere volt – 1993. december 24-én, a terrorelhárítók napján nem ártallja megállapítani: az 1989 decemberében elpusztult harcosok vére elmosta a volt Securitate összes bűnét. Súlyos kijelentés. A Securitate négy évtizeden át uralkodott, százazretet hurcolt el, kínozta meg és gyilkolt le. A „terrorelhárítók” december 22-e után Iliescuék oldalára állt vezetőik parancsára – tehát nem önszántukból – már az új hatalmat védték nem tudni ki ellen, hisz Ceaușescuhoz hű fegyveres erőt már nem lehetett felkelni. Ma már tudjuk, hogy terroristák nem is voltak, csak antiterroristák. Ezekben a napokban, mindmáig tisztázatlan körülmények között, több tucat elhárítós is elhunyt. „Áldozatuk” ellensúlyozta volna a Securitate félévszázados rémuralmát?

1994 február–április: láttelep a stabilitásról

Írásom első részében jeleztem, nem érdemes lényeges változásokra számítani. Válság ugyan van – de hosszabb távon is kezelhető. Az utóbbi hónapok történései (pszeudoeseményei) is e meggyőződésemet támasztják alá. Úgy tűnik, egyaránt kizárt a gyors váltás a demokratizálás, illetve a nyílt diktatúra bevezetésének irányában. A hatalmon lévő erők professzionalizmusa nyilvánvaló. Helyzetüket ideológiamentességük erősíti: egyetlen céljuk a hatalom megőrzése, tehát pillanatnyi érdekeik szerint, szabadon saszszéznak hol egyet előre (ha úgy tetszik jobbra) hol egyet hátra (balra?). Előnyükre válik, hogy nem egy szűk klikk érdekeit képviselik, hanem egy százezrekből álló rétegét, melynek RKP-aktivisták, a hadsereg, a Securitate, az államapparátus hivatalnokai, azok családtagjai és klientúrájuk is a tagjai.

Ezzel szemben az ellenzéknek négy év elteltével is joggal róható fel a dilettantizmus; a Demokratikus Konvenció az egység jelképe csupán, tartalom nélküli forma. A választók elégedetlenek, rég kiábrándultak már a politikából és sajnos a szakszervezeteknek sem sikerül mozgósítani őket. Passzív elszennvedői a társadalmi-gazdasági és a politikai-erkölcsi válságnak.

Május–augusztus: a hatalom és az ellenzék közötti egyensúly

Idősebb kolozsvári szociológus barátom, Gáll Ernő panaszolja, hogy bár csupán egy pesti napilapra és két-három hetilapra fizet elő, úgy véli, érti mi történik Magyarországon és úgy nagy vonalakban a nagyvilágban, de annak ellenére, hogy itt él s figyelmesen követi a román sajtót, halvány fogalma sincs arról, mi is zajlik ebben az országban. Ez részint az ő hibája: tudósként a racionalitáshoz szokott, az ok-okozati összefüggések mentén valós érdekeket keres. De a romániai helyzet megértéséhez ez nem elég. Itt az érdekeknel fontosabbak a vélt érdekek. A hitek és főleg a tévhitek. Az ok-okozati viszonynál fontosabb a politikai szereplők tudatlansága, a racionalitásnál az irracionálitás, a mentalitások különfélesége.

Két éve nem történt váratlan esemény, és valószínűleg az elkövetkező hónapokban sem fog történni. Hogy miért, arra nehéz nem sematikus választ adni. A romániai és a többi volt szocialista ország között sok a hasonlóság, de még jellemzőbbek a megkülönböztető elemek. Ezeknek nagy része a múltban, a sajtáságos román nemzeti kommunizmusban, illetve a két világháború közti balkáni féldemokráciában gyökerezik. A helyzet lényege a részletekben, néha az anekdotaízű, apró eseményekben rejlik.

A hatalmon lévő volt kommunista funkcionáriusok és az ellenzéki antikommunisták között több és jelentősebb a mentalitásbeli-dogmatikus közös pont, mint képzelnénk. Persze nem ideológiáról van szó, hisz volt kommunistáinkról is nehéz feltételezni, hogy valaha is hithű marxisták lettek volna. De antikommunistáink sem épp következetes liberálisok vagy kereszténydemokraták. A kontraszelekció jobban működött a romániai nómenklatúra köreiben, mint bármelyik testvéri országban. Ellenkező előjellel ugyan – az antikommunista jelszó jegyében – de az ellenzéki pártok is sokat tanultak a kontraszelekciós párt-szervezési technikákból. A hangsúly a hűségen és nem a hozzáértésen van.

Alin Teodorescu szociológus, a Soros Alapítvány romániai részlegének vezetője, a Társadalmi Párbeszéd Csoport (GDS) alapító tagja, az IMAS közvélemény-kutató intézet igazgatója szerint a romániai pártok, kivétel nélkül saját szervezésükre, túlélésükre, jövőjükre koncentrálnak, nem a közjóra. Egyiknek sincs a jövőről terve, elképzelése. A közönséggel nem kommunikálnak. Önmagukra koncentrálnak és elvesztik a kapcsolatot a valósággal. A hangsúly a személyiségekre tevődik. A szervezet hangja összecseng a vezetőik hangjával. Így a vezéri pozíció tovább erősödik, és a szervezet gyengül. „Nem hiszem, hogy az a két év, ami még hátra van a választásokig, elegendő lesz ahhoz, hogy az ellenzék győzzön. De arról sem vagyok meggyőződve, hogy képesek lennének jobban kezelni a gazdasági kérdéseket, a közéletet, mint a mostaniak” – magyarázza.

A *Dilema* független hetilap szerint a kormánypárt ultranacionalista balos partnerei ellenezték a belépést az Európa Tanácsba és az IMF-vel kötött meg egyezést. Sok kormánypárti is így gondolkodik. Ők a reform és az európai integrálódás sikertelenségében érdekeltek. Veszélyes játéka ez a kormánypárt vezetőinek, akik mégiscsak érdekeltek a reformokban, hogy épp ezekre támaszkodnak. De az ellenzék is megnehezíti helyzetüket. Mintha a „minél rosszabb annál jobb” jelszóval provokálná a kormánypárt és a szélsőségesek szorosra font szövetségét. A katasztrófára számítanak, arra, hogy a kétségbeesett választók a „jöjjön bárki, de ezek tűnjenek el” jelszóval megdöntik a rendszert. De egyáltalán nem biztos, hogy egy ilyen hipotetikus helyzetben azok a demokratikus ellenzékét választanák. Az ellenzéknek kezdettől fogva egyetlen célkitűzése volt: bebizonyítani, hogy Iliescuék tönkreteszik az országot. Amikor a parlamentben a reformot előmozdító törvényekről volt szó, olyan taktikát alkalmaztak, amely a reformellenesek egységes offenzíváját provokálta ki. Ez antidemokratikus politikai logika. A kisebb-nagyobb összeesküvések, a nagyhatalmak feltételezett támogatása, a hadsereg és titkosszolgálat belső feszültségei fontosabbá válnak, mint a lakosság valós érdekei – összegez a folyóirat.

Azt a primitív világgépet, leegyszerűsítő antikommunizmust, amelyet a fentebb idézett elemzések annyira kontraproduktívnak vélnek, a Polgári Szövetséghez (AC) és a Nemzeti Parasztpárthoz közel álló *România Liberă* nevű lap képviseli a legvegyetisztábban. Petre Mihai Băcanu főszerkesztő és AC-elnök szerint: „Iliescu reformjainak a lassúságát, az életszínvonal csökkenését a vak is látja. Az apátia eltűnőben. Óriási politikai vihar várható”. Továbbá: „a hatalom véglegesen kompromittálódott a választók előtt. A társadalmi elégedetlenség a robbanás határához közeledik”.

És még egy pár jellemző idézet e fundamentalista mentalitásra: „egyesek a hatalom és az ellenzéki elit kiegyezéséről beszélnek. Ez lehetetlen, hiszen a konfliktus nem két elit, hanem a hatalom és az ország között áll fent. Százerek estek áldozatul a kommunista önkénynek. Már ez se számít? Erkölcsei alapok nélkül sehol sem lehet politizálni, különösen nem egy olyan hagyományosan keresztény országban, mint Románia. Ha kiegyeznénk, elveszítenénk emberi és román identitásunkat.” (Érdekes lenne a szerzőtől megkérdezni, mi a különbség a román és a „csupán” emberi identitás között. De ha már így egymás mellé állítottuk az aggódó, elmélyült elemzőket a primitív propagandistákkal, meg kell jegyeznünk, hogy az előbbiek túlságosan is hermetikus stílusban, kis példányszámú hetilapokban írnak elitközönségnek, míg utóbbiak az ellenzéki napilapokat uralják, százerekhez, tán milliókhoz szólnak.)

Az identitás felvállalásának szempontjából a lapok nem keltenek meglepetést, közismert, hogy melyik szerkesztőség elmélyültebb, melyik szenzációhajászóbb, melyik nacionalistább, melyik elfogulatlanabb. A sajtóintézmények mára koherens szakmai, ideológiai identitással rendelkeznek. Ez a folyamat pártok esetében egyáltalán nem ment végbe: ún. liberális pártokban gyakran találkozunk nacionalista fundamentalistákkal, kereszténydemokrata pártban liberális kozmopolita politikusokkal. Bármilyen meglepetésre el lehetünk készülve. Egy példa: a háborús veteránok jogaiért folyó parlamenti vitában az egyik liberális képviselő a magyar hadseregbe besoroltakat minden joguktól meg kívánta fosztani, míg egy Vatra Românească-honatya a nacionalista jellegű jogtiprás ellen szólalt fel – amely egyébként pártja kezdeményezése volt.

1990 májusában az Egyetem téri tüntetésen néhány óránként bejelentették, hány támogató aláírás gyűlt össze a híres Temesvári Kiáltványhoz. A szöveg azt követelte, a nómenklatúra tagjai vonuljanak vissza a közéletből. A választások előtt pár héttel állítólag már 11 millióan írtak alá! Ha ennek a fele is igaz lett volna, nem győzhetett volna az Iliescu-féle Front. Primitív naivitás volt a dolog, de 1990 tavaszának hangulatát figyelembe véve érthető: össze-tévesztettük vágyainkat a valósággal. De négy és fél év után ugyanott folytatni, semmit sem tanulni a történetekből...

A fentiek megírása óta több mint egy hónap telt el. Vajon jól fogalmaztam, mikor határozottan azt állítottam, a közeljövőben lényegesen új mozzanat nem fog megjelenni? Ha valaki a rendszer bukását és a demokratikus ellenzék gyors győzelmét remélte vagy ha a nyílt diktatúra bevezetésétől félt, akkor helyesen állapítottam meg, ilyesmire kilátás nincs. De eléggé meglepő az is, bár nem feltétlenül új, ami most vált nyilvánvalóvá: a restauráció és korrupció jellemezte rendszer igenis működésképes, stabil és – a Nyugat szemében – (jobb híján) szalonképes is. Újdonság-e vagy sem, hogy az ellenzék négy és fél év után sem képes felébredni álmaiból?

Felvetődik a kérdés, ha valaki csupán az ehhez hasonló elemzésekből tájékozódik az országról, eléggé hű képet kap-e? Nem. A valóság kevésbé reménytelen, mint amennyire azt a jelen írás sugallja. Hol a hiba? Mit felejtettem ki? Nos, a válasz eléggé ködösnek tűnhet, de egyszerű. Az elemzők általában a politika, a gazdaság ún. objektív tényeit veszik számba, s azok nem reménykeltők. De figyelembe kell venni a helyzet legalább ennyire fontos másik részét is – ami viszont más műfaj. Jobb híján nevezzük a mindennapi életnek. Ennek jellemzése inkább egy riporter, szociológus vagy író feladata volna. Megpróbálok mégis néhány hétköznapi észrevétellel illusztrálni, miért vagyok optimistább, mint arra a fentebb felsoroltak feljogosítanak.

A nacionalista előítéletek széles körben elterjedtek, ez a helyzet belátható időn belül nem fog változni. De ez az „elvekre” érvényes, nem a mindennapi életre. Vátrás orvosunk szívélyesen kezel – és magyarul próbál beszélni. Privatizált. Egyre kevesebben vásárolják a csupán nacionalista szószót ontó lapokat. Nem azért, mert nem értenek egyet a cikkek állításaival – hanem mert unalmasak. És azért sem, mert ebből már nem nagyon lehet megélni, nem nagyon lehet csupán csak ezzel érvényesülni. (Kivéve a nagypolitikát – de itt nagyon szűk a piac.) Annál kelendőbbek a gazdasági jellegű, menedzsmentről, számítógépezésről szóló szakkönyvek.

Fura, felemás privatizálás folyik. Az újkapitalisták nagy része maffiajellegű kapcsolathálók révén valószínűleg a volt pártaktivisták, szekusok közül kerül ki. Lehet. De ezek az új tulajdonosok már nem elsősorban személyes, rokon kapcsolat alapján fognak szakembereket, mérnököket, szakmunkásokat, könyvelőket alkalmazni vagy elbocsátani, és nem is a politikai lojalitás, a nacionalista szólamok, hanem a szaktudás alapján. Érdekeik ezt követelik meg. Olaszországban évtizedeken át uralkodott a korrupt maffiózó rendszer, de a rothadás a csúcstelítet, a politikusokat, a gazdasági vezetőket érintette csupán, nem az átlagembereket, akik többé-kevésbé érdekeik szerint érvényesültek. Románia társadalmá 1989 előtt teljesen lebénult, merev, passzív volt, az érvényesüléshez minden szinten leginkább politikai megbíz-

hatóságra és összekötésekre volt szükség. A mai Románia dinamikus. Nem feltétlenül a tehetség, inkább az ügyesség vagy az ügyeskedés számít – de ez is előrelépés. 1989 előtt még az érzékeink is eltompultak, hozzászoktak a szürkességhez, és e jelzőt nem átvitt, hanem nagyon is hétköznapi értelemben használom. Amikor először jártunk Budapesten vagy Nyugaton, elkábultunk a sok színtől.

Tudatában vagyok annak, hogy a kollektív jogok, a magyar közösség autonómiája egyelőre vágyalom. De Gheorghe Funar Kolozsvárában is természetes, hogy mindkét román kábeltévéhálózat közvetíti a Duna TV-t. Ügyfeleik körülbelül 20%-a magyar. És gyermekünknek, ha egy kissé ügyes, tehetséges – vagy inkább, ha megvannak a „megfelelő összekötéseink” – szerezhetünk ösztöndíjat Budapestre vagy bárhová. Igaz, hasznosak a kapcsolatok, de felhasználásukra nem a román hatóságok felé, hanem a „mieink” irányába van szükségünk. Ez nem éppen az a civil társadalom és nem az az autonómia, amiről álmodtunk – de előrelépés.

Az életszínvonal az adatok szerint szerény. Nagy a munkanélküliség, kicsi az átlagbér. És mégis a szegénység nem látványos jelenség, az igazán nyomorgó emberek nincsenek túl nagy számban. Ez a földalatti gazdaságnak, a korrupciónak is „köszönhető”. Rengeteg jövedelmező tevékenység létezik, amelyekről a statisztikák nem számolhatnak be.

Életminőség. Pár évvel ezelőtt egy éjszakát álltunk sorba a reményért, hogy másnap esetleg húst adnak. Most a külvárosok boltjaiban, akár éjjel is válogathatók többféle sonka között. Persze attól függ, mivel hasonlítjuk össze a felhozatalt. A választék még sokkal szerényebb, mint például Debrecenben. De *van*. Mihez képest: ez nem csak az életszínvonalra, az életminőségre vonatkozik, hanem a mindennapi élet és a közélet szinte minden vetületére. Ha az 1989–1990-es eufóriához viszonyítunk (itt a demokrácia, a piacgazdaság, a nemzeti kiegyezés, a kisebbségi autonómia stb.) akkor minden okunk megvan a kétségbeesésre. De ha ezeket a vágyakat zárójelbe tesszük, és a helyzetet az 1989 előttivel, vagy akár az 1991-es állapotokkal hasonlítjuk össze, akkor bizakodhatunk. Ha 1989-es vágyaink alapján az elkövetkező évtizedekre demokratikus, fejlődő, a kisebbségi jogokat tiszteletben tartó társadalmat és államot képzelünk el – akkor csalódnunk fogunk. De ha prózáiban csupán annyiban reménykedünk, hogy pár év múlva egy fokkal jobban fogunk élni, egy fokkal kevesebb igazságtalanság, jogtiprás, kisebbségüldözés fordul majd elő ebben az országban, akkor lehetőséget adunk magunknak az optimizmusra.

Csöndben folyik tovább a restauráció

A kulturális restauráció folyamata megállíthatatlanul halad előre anélkül, hogy a nagyközönséget is érintő, látványosabb botrány kitörne. Óvatosan, fokozatosan, de biztosan, rendeletekkel központosítják a kulturális életet. És leváltanak, kineveznek, tisztogatnak. Andrei Pleșu volt művelődésügyi miniszter szerint a mostani kulturális adminisztráció a kommunista korszak szintje alatt mozog: az akkoriak rutinból, alárendeltségük folytán romboltak, a mostaniak hozzánemértők és zavarodottak. Nyájösztönben szenvedő, szellemileg csonka, deviáns lelkiéletűek hatalmába került a kultúra – állítja a volt miniszter, megfontoltságához képest ritka felháborodással. Nem túloz. Egy példa. A Művelődésügyi Minisztérium színházügyi igazgatója közölte, manapság nem az a lényeg, hogy jó igazgató legyen valaki, hanem hogy legyen jó román. A színházügyi illetékes bizonyos Raffai Rodicát akarta kinevezni a temesvári Opera igazgatójának, de figyelmeztették, hogy az illető neve nem hangzik jól románul.

Érdeemes hosszabban idézni Eugen Ionesco lányát, Marie-France Ionescót. Nemcsak a kulturális adminisztráció otrombaságairól árul el sok mindent, hanem az „új kultúrpolitika” magas szinten eldöntött szándékairól is:

„Május 16-án a bukaresti Nemzeti Színház igazgatója nyilvánosan felolvasta anyám állítólagos levelét, amely szerint létezik apámnak egy eddig ismeretlen színdarabja, amelyet a bukaresti Nemzeti Színháznak szánt. Mint édesanyám nyilatkozatából is kitűnik, a levél primitív hamisítvány. Aláírása A. Ionesco, míg anyám neve Rodica Ionesco. Az íráskép sem hasonlít. A stílus még kevésbé. Ki hinné el, hogy édesanyám így szólítaná meg a Nemzeti Színház igazgatóját: Szeretett vezetőség! De a tartalom a lényeges. Apámnak ismeretlen darabja nincs. Ettől függetlenül határozottan megtiltotta, hogy a Nemzeti Színházban, amelyet ezek a neorinocérosok vezetnek, bármilyen darabját bemutassák. De ez nem elszigetelt eset. Hasonló történik Emil Ciorannal is. Dohotaru külügyi államtitkár kijelentette, Cioran orvosaitól tudja, hogy a filozófus rossz egészségi állapotban van, elhagyatott és komoly anyagi nehézségekkel küzd. Ami egészségi állapotát illeti, elképzelhetetlen, hogy egy francia orvos ennyire ne tartaná be a titoktartási kötelességet. A többi egyszerűen hazugság. Világos, hogy mi a céljuk. Hazahozni Romániába, még halála előtt. Pedig sem Cioran, sem apám nem kívánt a mai Romániába visszatérni. Enescut is megpróbálták otthon újratemetni – de az örökösök ezt megakadályozták. Sikerült viszont Titulescut újratemetni, az örökösök nem voltak éberek. Apámat sokkolta az ortodoxizmus irányzata, amely egy vallást egy országgal, egy nemzettel próbál azonosítani. Nyugtalanította a romániai

katolicizmusellenesség, görög katolikus ellenesség, az a felfogás, mely szerint csak az ortodox a jó román. Apám szerint a hit a szellem választása, és ezt egy ország nem sajátíthatja ki” – írja a drámaíró lánya.

Ehhez annyit tennénk hozzá, hogy amikor a kormánypárt és képviselőház elnökét, a közismert diplomatát, Adrian Năstăsescu megkérdezték, hogy a kormányt miért nem képviselte senki Eugen Ionesco temetésén, azt válaszolta: a drámaíró elidegenedett Romániától és nem szolgálta hazáját.

Kísérlet a szakszervezetek megosztására

A szakszervezeti mozgalom még gyermekcipőben jár. Hogy nincs hagyománya, az nem kielégítő magyarázat. E négy és fél év alatt a szakszervezeti vezetők egy része túl naivnak, egy része pedig túlságosan kompromisszumra késznek, illetve megvásárolhatónak bizonyult. A legtöbb híradás a CNSLR-Frăția szakszervezeti szövetség felbomlásáról szól. Érdekes, hogy a szervezet két vezetője közül Victor Ciorbea, akit éveken át a régi kommunista szakszervezeti mozgalom átmentőjének tekintettek, most az ellenzékkel köt szövetséget, míg a bátor antikommunista Miron Mitrea, aki 1990-ben a lehangosabban kiabálta: „le Iliescuval!”, a kormánypárthoz közeledik.

Mitrea gyanús egyezkedéseiről már júliusban érkeztek hírek, állítólag egy szenátori tisztség volt a tét. Augusztusban a szakszervezeti vezető saját pártot alapított, nem titkolva, hogy egyesülni fognak a kormánypárttal, és ő lesz a tizenöt közül az egyik alelnök. De egyelőre megtartotta szakszervezeti pozícióját is. Ciorbea kijelentette, nem ért egyet e kormánypárti fordulattal, és híveivel együtt kilép, új szakszervezeti szövetséget alakítanak. Hozzátette, most érti meg igazán eddigi sikertelenségeik okát: a kormány semmilyen követelésüktől nem ijedt meg, tudta, hogy vezetőik közt ott vannak saját emberei. Azt is közölte, Ovidiu Gherman és Adrian Năstăsescu, csak hogy megszelídítsék őket, felajánlották nekik az egész Munkaügyi Minisztériumot, vagyis a miniszteri mellett négy államtitkári tisztséget is. Nem mindenkit sikerült megvásárolniuk. A Demokratikus Konvenció augusztus 18-án szövetséget köt Ciorbea szakszervezeti csoportosulásával, amely egy hét múlva önállósul és kilép a CNSLR-Frățiából. Az eseményt számos elemző sokféleképpen kommentálta, de az az abszurdum senkinek sem tűnt fel, hogy valaki egy olyan szervezet nevében ír alá együttműködési megállapodást, amely csak a közeljövőben fog megszületni.

A legtöbb elemző csupán a reformisták (tehát az ellenzékiek) és az etatiszta, megalkuvó kormánypártiak közti ellentétet látta a szakszervezeti szaka-

dás folyamatában. A bonyolultabb, de kézzelfoghatóbb magyarázat szerint Mitrea nem a kormányt, hanem a kormánypárt reformista szárnyát akarja támogatni. Nem az ellenzék ellen lép fel (amelyről feltételezi, hogy egyhamar nem kerül hatalomra), hanem a kormánykoalíció reformellenes erői ellen. Erre utal az, hogy Mitrea kifejezte bizalmát Năstase iránt, és ugyanakkor felhívta a figyelmet a nagy veszélyre, a szélsőbaloldali Szocialista Munkapártnak (PSM) a szakszervezeti mozgalomra gyakorolt befolyására. Eszerint Mitrea nem a jó és a rossz, a konzervatív hatalom és a reformista ellenzék között választott, hanem a nagyobb és kisebb rossz közt, a jelenlegi és az elkövetkező rendszer reformistább és reformellenesebb szárnya közt. A hatalom–ellenzék egyszerű sémáját az is bonyolítja, hogy Ciorbea csak a Konvencióval kötött szövetséget, az állítólag szociáldemokrata, ellenzéki Demokrata Pártot kifejejtette. Mindenesetre a kettészakadással a szakszervezeti mozgalom, legalábbis mint az ország politikai életét befolyásoló tényező, megszűnt létezni.

Szeptember–december: a reformfasizmus stabilitása

A Ceaușescu-rendszer bukásának – vagy inkább az Iliescu-rezsim hatalomra jutásának – ötödik évfordulóját ünnepeljük. Itt az ideje mérleget készíteni. Nem is annyira a múlt hónapok kisebb-nagyobb eseményei érdekesek, hanem az, hogy merre mutatnak? Mivel az utóbbi év látszólag banális, eseménytelen korszak volt, a válasz éppen a jelentéktelen eseményekben rejlik. Néhány, az események elemzéséből származó következtetésemet, bizonyítás nélkül, közreadom.

Az elcsépeelt, de megkerülhetetlen kulcsszó a stabilitás: ez bárminemű lényeges változást lehetetlenné tesz az elkövetkező évekre. A hatalom stabil. A választások óta profi módon, teljes sikerrel működik, jóllehet célja csupán a hatalom biztosítása. Az általános elégedetlenség, a gazdasági, társadalmi nehézségek dacára biztosította győzelmét a következő választásokra is. Valószínűleg sokan fognak az urnáktól távol maradni, kevesebben fognak a kormánypártra szavazni, de ez nem az ellenzék erősödését, hanem a nyíltabban baloldali (vagy jobboldali) szélsőséges pártok jobb szereplését jelenti majd. A végeredmény számít: nem önmagában véve a PDSR sikere, hanem a PDSR, a PUNR, a PRM és a PSM közti koalíció győzelme. Az 1996-os választások tétje az arányok kialakulása: fölényes elsőbbséget szerez-e a PDSR, vagy csupán *primus inter pares* lesz a szélsőségesekkel alkotott koalícióban? Kérdés az is, hogy ha ezek a szélsőségesek nagyobb befolyáshoz jutnak a kormányban, mennyire fognak ragaszkodni reformellenes, nyugatellenes jelsza-

vaikhoz? Mi áll majd érdekükben? Hisz akármennyire is xenofóbok, nacionalisták ezek a csoportok – nem lehet őket még összehasonlítani sem a Vasgárda híveivel. Az előbbieket őszinte reakciósok, de érzelmeiknél és rögeszméiknél fontosabbnak vélik érdekeiket; elsősorban opportunisták, karrieristák, maffiózók és csak másodsorban nacionalisták. Ám az utóbbiak fanatikusak és megvesztegethetetlenek. Fontos megkülönböztető jegy a valláshoz való viszony: a vasgárdisták fanatikus, fundamentalista ortodox hívők, míg a mai szélsőséges pártok csupán demagógiából, érdekeikből és az öngazolás kényszeréből kifolyólag hivatkoznak az egyházra. (Ebben kivétel a Marian Munteanu-féle mozgalom.)

A Nyugat éveken át vesztegzár alatt tartotta a kormányt. Miután meggyőződött arról, hogy belátható időn belül az Iliescu-rezsim az egyetlen politikai partner, megbocsátotta és elfelejtette vétkeit – ebben geopolitikai érdekek is közrejátszottak. Ez is hozzájárult a hatalom legitimitásának erősödéséhez, és az ellenzék amúgy is gyatra esélyeinek apadásához. A Nyugat sokkal kisebb súlyt fektet az emberjogi és kisebbségügyi kérdésekre, mint pár évvel ezelőtt, a bukaresti hatalom pedig diszkrétebben, ám magabiztosabban és következetesebben szegi meg e jogokat.

Az ellenzék eljátszotta esélyét, semmi remény arra, hogy a közeljövőben ez megváltozzék. Természetesen egy 35–45% között mozgó szavazóréteg mindig ki fog tartani az ellenzék mellett. Ha a hatalom esetleg előre nem látható hibákat követ el, ez az arány még az 50%-ot is megközelítheti, de ezen túl nem juthat.

Ez a stabilitás részben hasznos: pár évvel ezelőtt még attól tartottunk, hogy ha a választásokon az Iliescu-rendszer megbukik, mivel túl sok a vesztenivalója, inkább katonai diktatúrát vezet be, mintsem átadja a hatalmat a győztes ellenzéknek. Ez a veszély elmúlt, nyílt diktatúra nem lesz – a féldemokratikus, butikgazdaságot építő, emberarcú reformfasizmus stabilizálódni látszik.

Gazdaság. Közismerten lassúak a reformok és a privatizáció, alacsonyan mozog az életszínvonal, növekszik a munkanélküliség. De minden ellenzéki „jóslat” ellenére, mely szerint a gazdaság a csőd szélén áll, az elégedetlenség rövidesen robbanáshoz vezet, a jelenség nem aktív, nem vált ki agresszív jellegű tömegakciókat, hanem apátiához vezet. Az adatok csalnak. A hatalom statisztikusai, főleg az 1989 előtti helyzethez viszonyítva, paradox módon feketére festik az ördögöt. A hivatalos átlagjövedelemről elérhető a statisztika, de a „mellékest” ez nem tartalmazza. Pedig a lakosság jó része éppen ebből él, vagy ebből egészíti ki egyébként nyomorúságos fizetését. A statisztikák azt sem tartalmazzák, hogy öt évvel ezelőtt átlagban hány órát álltak sorban éjjel

az emberek azért, hogy másnap „ esetleg adnak” húst, tojást vagy „valamit”. Az átlagjövedelmek valós értékét nem ismerjük. Egy biztos: az életminőség rengeteget javult. Ma annyira, amennyire a Ceaușescu-időben tellett, még az átlagfizetésből élőknek is telik – de ma már magasabbak az elvárások. Mindez sokat nyom a latban, amikor a hatalom sikeréről és az ellenzék hitelvesztéséről beszélünk. Utóbbi a gazdasági helyzetről apokaliptikusan szól, mint ha heteken belül általános éhínség fenyegetné az országot. Az ellenzék úgy járt, mint a farkast kiáltó hazug pásztor.

A fiatalság közömbös a társadalmi, politikai ügyek iránt. És ez még a kisebbik baj, ellenkező esetben félné lenne, hogy jobb híján a fanatikus Marian Munteanu fasiszta pártjának befolyása alá kerülne.

Magyar kisebbség. A marosvásárhelyi pogrom még enyhébb formában sem fog megisméltódni. De nemhogy autonómiára, kis engedményekre sincs semmi esély. Folyik az állóháború. Egy-két magyar iskolát megszüntetnek, utána újra engedélyezik őket és így tovább.

Román–magyar alapszerződés. Ha figyelmesen értelmezzük a magas rangú román politikusok ismételt kijelentéseit, valószínűnek látszik, hogy a közeljövőben nem várható a szerződés aláírása. Hasonló esetben ugyanis a vita arról folya, hogy a határok, ki tudja hányadszorra történő elismeréséért a román fél mennyi és milyen kisebbségi jogokat biztosít a magyar kisebbségnek. Ezen lehetne vitatkozni, esetleg alkudozni. De a román fél és személyesen Iliescu, ismételten kijelentette, hogy erről nincs is mit tárgyalni, hisz Romániában a magyarság több joggal rendelkezik, mint bármely más kisebbség bárhol másutt a világon. Feltételezem, hogy ezt viszont még egy nagyon kompromisszumra hajló magyar kormány sem fogadhatja el. Az alapszerződés ügye izgalmas politikai meccs – de a tét nem az, hogy lesz-e vagy sem szerződés, illetve, hogy a magyar fél mennyit enged, hanem az, hogy sikerül-e a világközvélemény előtt bebizonyítani: a szerződés elmaradásáért nem a „revizionista, sovinizta, neohorthysta” magyar fél a bűnös.

Talán a legnehezebb feladat lenne a mai romániai berendezkedés meghatározása: tudjuk, hogy a kommunista diktatúra a múlté, bár egyesek „neokommunizmusról” beszélnek. A demokratikus polgári társadalom a jövő zenéje. Átmeneti időszakról lenne szó a diktatúrából a demokrácia felé? Ez is leegyszerűsítés. Átmenetről a nemzeti kommunista ideológián alapuló diktatúrából egy maffiózó típusú banánköztársaság felé? Talán. Mindenesetre bármilyen meghatározása ennek a teljesen új típusú, „eredeti”, a többi volt szocialista országtól annyira különböző államberendezkedésnek leegyszerűsítés volna.

Szeptember–december: megemlékezés az 1989-es decemberi eseményekről

A tévében közvetített hivatalos megemlékezés nem annyira amiatt volt érdekes, amit a politikusok nyilatkoztak, hanem inkább amiatt, amiről teljes konszenzusban hallgattak, valamint az említettek arckifejezése miatt, amely sok mindent elárult. A műsor rekonstrukcióként indult, a 20–30 szereplő egymás mellett állt, elvben ugyanazok ugyanabban a „beállításban”, mint öt évvel ezelőtt: Iliescu, Roman, Gelu Voican Voiculescu, Mazilu és sok ismeretlen (ők egyébként, legalábbis a tévé által megvágott változatban, nem szólaltak meg). Mindenki azt várta, hogy azokról a napokról fognak mesélni, és ha váratlan leleplezésekre nem is számíthattunk, egy-egy személyesebb emlékre, véleményre talán mégis.

A műsor fele ellenben Iliescu monológjából állt, aki váratlan felháborodással, magából kikelve utasította vissza azokat az „aljas vádakot”, melyek szerint létezett volna valamiféle összeesküvés, hogy a terroristák eltüntetésében, a felelősségrevonás elmaradásában nekik valami szerepük lett volna. Hazugsággal vádolta Gușe és Hortopan tábornokokat eskü alatt tett vallomásukért, amely szerint Iliescu szovjet segítséget akart kérni. És a szereplők között teljes volt az egyetértés. Roman, Mazilu, Voiculescu is egyetértően bólogatott, akkori vizsgálóikra célzás sem történt. Iliescu és Roman (sőt Voiculescu) között lehet, hogy akkoriban teljes volt az egyetértés, de Mazilu a nyilvánosság előtt próbálta megbuktatni Iliescut: erről mára teljesen megfeledkezett.

Majd áttértek az eltelt öt év „eredményeinek” mérlegelésére. Itt már polémia tört ki Roman és Iliescu közt, de mindkét fél lapos, demagóg érvekkel hozakodott elő. Voiculescu egyetlen épületesebb hozzászólása szintén a „nagy nemzeti egység és fontoskodás” jegyében történt. Szerinte a román forradalom nem csupán országos, hanem globális jelentőségű volt! Ez adta meg a végső lökést a Szovjetuniónak. (Ha fordítva történe, mondjuk egy orosz politikus elmélkedne arról, hogy a gorbacsovi reformoknak milyen nagy szerepük volt a kelet-európai diktátorok és diktatúrák bukásában – ugyanazok a Voiculescuk vinnyogni kezdenének „a belügyekbe való beavatkozás” miatt.)

Döbbenetes volt a tökéletes egyetértés a valóban kényes ügyekkel szemben. Ezek a bukott politikusok, akiket Iliescu legyőzött, elsepert, esetleg egy-egy távoli, jelentéktelen országbeli nagyköveti állással megvásárolt, célzást sem mernek tenni 1989 valódi titkaira. Azt a „komolytalan rágalmat”, hogy efféle titkok egyáltalán létezhetnének, egyforma felháborodással utasítják vissza. Erre egyetlen magyarázat van: egyformán büntársak, cinkosak voltak.

Ioan Itu, a *Tinerama* főszerkesztőhelyettese, az évfordulóra meggyőző és tényyszerű összeállítást közöl az *Adevărulban A forradalom titkai és hamis titkai* címmel. Mint a cikkből kiderül, terroristák, Ceaușescuhoz hű fanatikusok – legalábbis abban az értelemben, amelyet akkor hangoztatott a tévé – nem léteztek. A diktátorhoz saját testőrei sem ragaszkodtak. Közismert, hogy a tévé pánikot keltett, de ezért nem a bemondók, műsorvezetők a felelősek, nem ők írták a szövegeket, nem ők cenzúráztak. December 22-én 19 órától kezdve a bemondók csak Dan Mărțiannak, a FSN képviselőjének jóváhagyásával olvashatták be a befutott híreket. Kulcskérdés, ki és miért cenzúrázta Ceaușescu letartóztatásának hírét? Huszonnégy órás késéssel jelentették be! Ha *ad absurdum* lettek volna a diktátorhoz hű erők, e tudósítás visszafogta volna harci kedvüket, de mindenképpen csökkent volna a pánikhangulat, a tömeghisztéria.

Egy összeesküvés-terv viszont létezett. Ennek első felét, Ceaușescu erőszakos megbuktatását, a szerzők nem merték megvalósítani. A terv második része a diktátorhoz hű elemek elleni harc volt. Ezt valósították meg anélkül, hogy valaki is megpróbálta volna visszahozni Ceaușescut. A Securitate ugyanis, a várakozással ellentétben, semleges volt, sőt inkább az új hatalmat támogatta. Ez a döntés – amelyben Militaru tábornoknak kulcsszerepe volt – 800 bukaresti életébe került.

A pártaktivisták december 25-én adták át fegyvereiket. Semmit sem tudni arról, hogy addig mire használták. A bukaresti ügyészség december 24-én parancsot adott, hogy a halottakat ne boncolják. Így gátolta meg a legegyszerűbb bizonyítást. A szerző emlékeztet arra, hogy Victor Stănculescu tábornok 1990 tavaszán, hadügyminiszterként kijelentette, rövidesen kiállítás rendeznek a fegyverekből és szimulátorokból, amelyeket a külföldi terroristák használtak. Azóta erről mindenki megfeledkezett. Eltűnt a Ceaușescu-per dossziéja. 1990-ben Popa bíró a hadügyminiszternek adta át, ő pedig, Iliescu utasítására, Vasile Ionel tábornoknak. Utóbbi ezt nem tagadja, de a dossziét nem találja.

A cikk szerint Gușe tábornok arra kérte Iliescut, intézzen felhívást a civil lakossághoz, ürítse ki az utcákat. Iliescu visszautasította, arra hivatkozva, hogy a tömegek azt fogják képzelni, a katonaság át akarja venni a hatalmat. Iliescu döntése legalábbis bizarr: következtében sok ember pusztult el feleslegesen. A műsort folytatni kellett: enélkül hogyan lehetett volna előléptetni a katonatiszteket? Esetleg a 22-e előtti sortűzparancsokért? Hogyan lehetett volna forradalmár-igazolványokat osztogatni a rendőröknek, hacsak nem a 22-e előtt letartóztatott és összevert forradalmárok miatt?

Iliescu szerint, ha Ceaușescuékat a Központi Bizottság székházában elfog-

ta volna a tömeg: meglincselte volna. A valóság a fordítottja. A legfőbb jelszó az *erőszak nélkül!* volt. Ha a tüntetők tartóztatták volna fel a házaspárt, törvényes ítélezést követeltek volna, pontosan azt, amit a Târgoviște-i pszeudoper megakadályozott. A tömeg nem gyilkolni akart, hanem kivívni szabadságát! – zárja elemzését Itu.

Amikor Iliescu és társai először jelentek meg a nyilvánosság előtt, természetesen lelkesen fogadták őket. De később megjelent volna a politikai konkurencia. Nem ártott egy legalább tíz évig használható imázstőke. A kérdést nem úgy kellene feltenni, hogy kik voltak a terroristák – hanem mire szolgált és kiknek használt tevékenységük. Iliescu és társai egy, a történelemben precedens nélküli tettet hajtottak végre. Körülbelül ezer embert gyilkoltak meg – nem azért, hogy hatalomra jussanak, nem is azért, hogy veszélyeztetett hatalmi pozíciójukat megtartsák, hanem azért, hogy az eljövendő demokratikus választásokra népszerűséget szerezzenek. Ceaușescu elmenekült, és Iliescuék pechére senki sem próbálta megmenteni. A hatalmi vákuumban csúcsra került Iliescu-csoportnak demokratikus keretek közt kevés esélye volt hatalmát hosszú távon megtartania. Erkölcsi tőkére volt szükségük. Az ötlet ördögi és zseniális volt: a *jönnék a Ceaușescuhoz hű terroristák, veszélyben a szabadság!* jelszóval megrendezték a Nagy Decemberi Forradalmi Show-t. Ilyen körülmények között természetesen „nemzeti hőssé” és az eljövendő választások biztos győztesévé alakult az a csoport, amely állítólag legyőzte a diktatúra „sötét erőit”.

De az is természetes, hogy ezek után kissé félnek. Személyiségtorzulásuk, az ellenzékhez, a szabad sajtóhoz, a bírálathoz való, patológiásnak nevezhető viszonyulásuknak ez az alapja. Az ellenzékiek többsége ezt a viszolygást a demokratikus intézményektől és viselkedési formáktól csupán Iliescu és társai párhivatalnokai múltjával magyarázza. Ezeknek a régi reflexeknek is megvan a szerepük, de a döntő mozzanat 1989 decembere.

IRSOP-felmérés 1994 decemberében

A közvélemény-kutató iroda a következő kérdést tette fel: *Érdekli-e még Önt, hogy mi is történt 1989 decemberében?* 58% válaszol igennel, 42 azt nyilatkozta, nem igazán. A *Meg kellett-e döntenii a Ceaușescu-rendszert?* kérdésre 73% felel igennel, 23 nemmel. Ezt az utóbbi adatot kommentálnám. A lakosság gyakorlatilag háromnegyede tekinti helyesnek a Ceaușescu-rendszer megdöntését. Ám kérdés, hogy e jelentős többség miért helyeselte ezt, illetve a diktatúrát mivel kívánta helyettesíteni? A megbuktatással egyetértettek

azok, akik csupán egy kevésbé örült diktátort kívántak; akik a reformkommunizmusban reménykedtek; akik a szélsőjobboldali-vasgárdista diktatúra hívei; akik egy katonai diktatúráról álmodoznak; és végül azok, akik a nyugati típusú demokrácia hívei. Attól tartok, hogy utóbbiak vannak a legkevesebben.

1995. január: mesterséges feszültség

Teljesen váratlanul és minden valós ok nélkül felgyorsultak az események. Körülbelül két éve stabilitásról írok, a meglepetéseket, a lényeges változásokat valószínűtlenné tartottam. Most mintha történe valami. Feszültség van. Iliescu és pártjának helyzete zavarosabb, bizonytalanabb, mint bármikor. És ez nem az ellenzék tevékenységének, nem is a nemzetközi helyzetnek, nem is a választók hangulatának köszönhető. Ez a válság teljesen mesterséges. Nincs igazi oka, illetve az ok nem az ország gazdasági, társadalmi, nemzeti-ségi jellegű problémáiban rejlik.

Lehet, hogy elszabadultak, ellenőrizhetetlenné váltak a kulisszák mögötti hatalmi harcok. Lehet, hogy a hatalmon levő klikk elszámította magát és túlértékelte 1994 viszonylagos sikereit. Azt képzelte, mindent szabad, az egész Nyugatot átjethetik és Gheorghe Funarral, Vadim Tudorral és Ilie Verdet-cel karöltve alapszerződést köt Magyarországgal, az ország belép a NATO-ba és az Európai Unióba, csordulnak az IMF és a Világbank dollárjai és így tovább. Amikor kiderült, hogy ez nem így lesz, hisztérikus rögtönzésbe kezdett, bűnbakot keresett. Tagjai egymással veszekednek. Nyilatkoznak és ellen-nyilatkoznak.

A klasszikus klisé, a magyar mumust is bevetették, de minden eredmény nélkül. Ugyanis akármilyen provokációhoz is folyamodnának, újabb Marosvásárhely kizárt, a két ország fegyveres konfliktusáról nem is beszélve, annál az egyszerű oknál fogva, hogy ez a mostani feszültség csak a politikai világban létezik. Szó sincs tömeghisztériáról, mint 1990-ben Marosvásárhelyen és Bukarestben. A tömegek teljes érdektelensége mellett azonban, csupán beöltöztetett SRI-sek segítségével lehet komolyabb összecsapást kirobbantani. Itt a közeljövőben valami történni fog, de ez a hatalom elitszférájában fog történni – a tömegek nem fognak még csak statisztálni sem e hatalmi harchoz.

A kormányon és az ellenzékben levők szövetségeiben egyaránt túl sok feszültség halmozódott fel, de a szakadásokat még lehet egy ideig halogatni. Megfogalmazok néhány kérdést, amelyre ma még nehéz egyértelműen válaszolni. A PDSR és a PUNR viszonya rosszabb, mint valaha: valószínűleg

tényleges küzdelem folyik az európai integráció – és ezen belül az alapszerződés – hívei és az izolacionisták között, vagy – a másik magyarázat szerint – klikkek közt zajlik a belső hatalmi harc, és ezek csupán felhasználják ezt a feszült helyzetet a másik fél kompromittálására. Kérdés, hogy miért éppen most, egy hónappal a PUNR kongresszusa előtt történik mindez? Nem a Gheorghe Funar–Ioan Gavra duó megbuktatása vagy megerősítése a tét? Adrian Năstase és Ovidiu Gherman is, miután a pártok közti koalíciót egy megállapodással, amelyben újabb vezető pozíciókat is meglebegtettek, formálisan is megerősítették, most, pontosan két héttel a PUNR kongresszusa előtt ultimátumszerű stílusban kéri fel Funar pártját az együttműködés lehetőségéinek tisztázására.

A válsághelyzet továbbra is fennáll a kormánykoalíción és a Demokratikus Konvención belül, de lényegi döntést senki sem vállal. Nehéz megjósolni, meddig tartható fenn ez a válság, amely mindkét oldalon banalizálódott, pathetizet alakított ki. A hatalom többé-kevésbé elhatárolja magát szélsőséges partnereitől, de szó sincs arról, hogy válásra kerüljön sor. (A „hatalom” kifejezés egyre kevésbé fedi a lényegét, hiszen a különbségek a kormányzóvívó, valamint Iliescu és Năstase kijelentései között már nemcsak az árnyalatok szintjén jelentkeznek: most már véleménykülönbségekről van szó.)

A Konvenció vezetőségének legutóbbi nyilatkozata, első olvasatra, szolidaritásra utal az RMDSZ-szel, de ez a szöveg, bár pillanatnyilag erkölcsi elégtételt nyújt az érdekvédelmi szervezetnek, hosszabb távon (ami Romániában napokat jelent) semmit sem jelent. Sőt, ez a legnyilvánvalóbb bizonyíték annak, hogy a Konvenció halott, csak senkiben sincs elegendő bátorság vagy akarat a halotti bizonyítvány kiállításához. Ugyanis a nyilatkozat egyhangú elfogadása után alig pár órával több ellenzéki párt kijelentette, fenntartja korábbi RMDSZ-ellenes álláspontját, és tulajdonképpen nem is ért egyet a nyilatkozattal. Ritka politikai analfabétizmus: nemzeti jelszavakkal ugyanis lehet szavazatokat szerezni, és lehet racionális, toleráns, kompromisszumra hajló politikával is, ám ezzel az opportunistáknak, önellentmondásos taktikázással csupán a hitelét vesztheti az ellenzék. A nacionalisták úgysem bocsátják meg a nyilatkozat „nemzetáruló” jellegét, hiába jelentik ki utólag a pártok, hogy nem épp úgy értették, ahogy ott írva van. Ily módon a Konvenció elveszíti a magyarok és a nem nacionalista románság amúgy is megcsapant, maradék bizalmát is.

Február–május: politika, társadalom, kontraszelekció

A felszínen mozgó politikai erők, a pártok (a titkosszolgálatok és a hadsereg esetleges befolyásáról semmilyen információ nem szivárog ki) sorozatosan öngólokat lőnek. Mindannyian csak rövid időre előre tekintve taktikáznak. A spontán lelkesedés, az idealizmus úgy tűnik, jó időre kihalt, és ezt a mélyülő válság sem fogja megváltoztatni.

Míntha megint befagyott volna a status quo: ennek egyik jele a nemzeti egység az Európa Tanács kisebbségi jogokról szóló 1201-es ajánlásával szemben. És ez továbbra is a stagnálást szolgálja. Elsősorban az ellenzék került kényszerpályára, de részben a PDSR is. Azt írtam, a változásokat kiváltó feszültségek a politikai szférán belül keletkeznek, az eseményeket nem a társadalmi, illetve a társadalom és a politikum közti ellentétek fogják befolyásolni.

A politikum „függetlenedett” a társadalomtól. A politikai nyilatkozatok, döntések többsége mögött nem a valós, normális, megszokott politikai küzdelmet (a hatalom az ellenzék, a reformisták a konzervatívok ellen) fedezhetjük fel, hanem pártokon belüli, koalíciókon belüli ellentéteket. Legtöbben nem pártjuk sikeréért küszködnek, hanem csupán azért, hogy bármi áron saját személyes pozíciójukat erősítsék. Ennek a jelenségnek (amely kisebb mértékben ugyan, de világszerte létezik) elég egyszerű a magyarázata: a politikai pozíció, a hatalom mindenütt csábító és előnyökkel jár. De konszolidált országokban azok, akiknek esélyük van politikai tisztségekhez jutni, általában felkészült, elismert szakemberek (például ügyvédek, gazdasági szakemberek), tehát társadalmi és anyagi helyzetüket legfeljebb egy-két fokkal erősíti politikai hatalmuk. Romániában viszont olyanok jutottak vezető politikai pozícióba – ellenzékiek is –, akiknek semmilyen más érvényesülési lehetőségük nem létezhetett, enélkül senkik. Életszínvonaluk a hivatalos jövedelem, a külföldi utazások, a rokonaiknak, barátaiknak juttatott ösztöndíjak, az üzleti életben kamatoztatható kapcsolatok miatt túlzás nélkül minimum húszszor magasabb, mint azelőtt, ezért kapaszkodnak görcsösen, kétségbeesetten pozíciójukba. A politikusok 99%-a, ha választania kellene a között, hogy pártja győz a választásokon, sikeresen megvalósítja mindazt, amit ígért, de ő személy szerint mellékvágányra kerül és a között, hogy pártja minden kompromisszum ellenére éppen csak bejut a parlamentbe, de ő maga biztos befutó: nos, gondolkodás nélkül az utóbbit választaná. Ez a görcsös pozícióféltség magyarázza bizonyos mértékig az ellenzékiek leegyszerűsítő hozzáállását különböző kérdésekhez. Például, ha egy ellenzékievel, teszem azt, a kisebbségi kérdéstről vitázunk, kiindulópontja nem az, hogy vajon mennyire van igaza a

vitapartnernek, hogy nem lenne-e hasznos vagy legalább erkölcsileg helyes, ha pártja másképp közelítene ehhez a kérdéshez, hanem az, hogy nyilatkozata mennyire erősíti vagy gyengíti pozícióját a pártján belül.

Ahhoz, hogy a politikai osztály (és most elsősorban az ellenzékre gondolk) megújuljon, fejlődjön, képes legyen szemléletváltásra, olyan politikusokra lenne szükség, akiknek egzisztenciája nem függ ilyen nagy mértékben politikai helyzetüktől. Olyanokra, akiknek pártbeli tisztségük elég erős ahhoz, hogy rebellis gondolatokkal is foglalkozzanak, vagy akiknek személyes karrierjük nem létfontosságú, és megengedhetik maguknak, hogy „idealisták” legyenek.

A politikai osztály kontraszelekciója

Az ellenzéki politikai osztály kontraszelekciójának, erkölcsi és szakmai közepszerűségének oka bonyolult jelenség. Az anyagi és szociális előnyök szerepe mellé hozzátennem a személyiség torzulását, amely a régi illegalista kommunisták átváltozásához hasonlóan ment végbe. Ez utóbbiak a 20-as, 30-as években idealista forradalmárok voltak, személyes előnyökre még csak nem is gondolhattak. Hatalomra jutásuk után, megízlelve a kormányzás előnyeit, 90%-uk gátlástalan karrieristává változott, aki régi jóbarátját is börtönbe juttatta, ha ez pozícióját erősítette. A történelmi analógia nem illik teljesen az ellenzékre, mások a mai viszonyok, ennyire súlyos erkölcsi bukásra lehetőségük sincs, de a párhuzam létezik.

Tény, hogy régi ideáljaikból sokat feladtak: konkrét esetekkel nem szívesen példalóznék, de legalább egy jellegzetes sorsmintát példaképp bemutatnék. Voltak olyan román értelmiségiek, addig nem túl ismert személyiségek, akik bátran szembeszálltak az 1990 elején eluralkodó nacionalizmussal. Motivációjuk ekkor csupán erkölcsi jellegű volt. Később belekeveredtek „a helyzetbe”. Cselekedni kezdtek. Politizáltak, alapítványokat létesítettek, román–magyar baráti társaságokat hoztak létre. Túl nagy sikerük a tömeges nacionalizmus elleni küzdelemben nem volt. Harcuk Don Quijote-jellegű volt, ám lassan kiderült, hogy az eredménytől teljesen függetlenül, jó üzlet. Egy életen át kellemesen meg lehet élni belőle, ismétlem, függetlenül a tevékenység hatékonyságától! Sőt, a hatékonyságnál sokkal fontosabbak a „megfelelő kapcsolatok” ahhoz, hogy hetente meghívást kapjanak „emberbaráti” szimpóziumokra, kongresszusokra. Kényszerpályára jutottak. Tevékenységük inkább kirakatjellegű – de részint hiúságból, részint érdekből már nem hagyhatják abba. Az igazi tragédia persze az, hogy ebben az országban sokan ab-

ból élnek, hogy ők „jó románok”. De az is fura kissé, hogy néhányan csupán abból élnek, hogy ők nem nacionalisták. Ha ez utóbbiak a mostani, 1990-hez képest egészen megváltozott helyzetben és közönyösebb hangulatban legalább megkísérelnének új, hatékonyabb módszereket keresni a nacionalizmus elleni küzdelemhez, akkor talán más lenne a helyzet. De erről szó sincs. Kimerültek, elfásultak, feladták a harcot, kényszerpályán izegnek-mozognak.

Azt is kijelenthetjük, hogy a magyar elit sem különb. Az RMDSZ újnomenklatúrájának többsége 1989 előtt is a vezető réteg tagja volt, és most az új jelszót, az *édes Erdély, nem hagyunk el!*-t hangoztatva keresik pénzüket. És ami a legundorítóbb, ezt és az összekötéseiket elsősorban arra használják, hogy csemetéiket Magyarországra áttelepítsék (eddiggi információim szerint az RMDSZ vezetői 80%-ának rokonai éves átlagban legalább egy külföldi ösztöndíjhoz jutottak). Ami érvényes a román ellenzékiekre, még találóbba a „mieinkre”. Csak úgy, kísérletképpen, képzeljük el, hogy a hiperradikális politikusok egyike rájön, tévúton járt, a mérsékelteknek van igazuk (vagy fordítva). Mit is tehetne? A másik tábor már úgysem fogadja be. Ha nyilvánosan bejelenti véleményének megváltozását, politikusként elbukik. Valamennyien kényszerpályán mozognak. A bukaresti hatalomtól háromszintű autonómiát követelünk – de képtelenek vagyunk saját magunknak a gondolat- és vélemény szabadságot biztosítani. Azt állítjuk, hogy a román sajtóban megjelenő, a radikális–mérsékelt ellentétet operáló képlet leegyszerűsítés, hiszen az RMDSZ-ben a platformok révén pluralizmus van. Papíron valóban. A tisztségekért folyó küzdelemben tényleg működnek a platformok, de csak ott. A választásokig több mint egy év van hátra, de az RMDSZ belső köreiben a beszélgetések zöme nem a választási programról, taktikákról, jelszavakról stb. folyik, hanem arról, hogy ki és hogyan biztosította már be újabb parlamenti mandátumát.

Két példa

A parlament egy fiatal RMDSZ-es tagjának véleményét szűk baráti kör kérte ki egy kérdésben. Válasza így szólt: hagyjuk e témát, tudjátok, hogyan vélekedik erről megyém RMDSZ-vezetősége; „különvélemények” hangoztatásával nem kockáztathatom újrjelölésem. Apám öregkori szavai jutnak eszembe. Számára a kommunizmus egyik fő tragédiája az volt, hogy nem csupán évtizedeken át vallott téves eszméket, hanem a szó fiziológiai értelmében is leszokott a gondolkodásról, agya automatikusan visszautasította az „eretnek” gondolatokat.

Doina Cornea ugyan gyakran tévedett, de mindig lelkiismerete szerint nyilatkozott. Amióta magyar ügyekben (és másokban is) változott az ellenzék „konceptiója”, Cornea „magyarbérenc” írásait a *România Liberă* nem közli, és elveszítette régi barátja, Corneliu Coposu bizalmát is. Gyakorlatilag visszavonult a közéletből, lelkiismerete tiszta maradt, de viszonylagos befolyásolási lehetőségeit is elvesztette.

A dilemma: mihelyt kimondom, hogy „meg akarom változtatni a világot”, attól kezdve arra semmi esélyem, kibukom a politikai osztályból. Tehát a maradás érdekében folytatom opportunistá, kicsinyes játszmáim, és lelkiismeretem azzal álltatom, hogy ha nagyobb hatalomra teszek szert, akkor majd... Számos ízben hallottam például ellenzéki politikusoktól, hogy egyelőre ne várjunk túl nyíltan magyarbarát állásfoglalást tőlük, most a fő cél a választási győzelem, és ehhez nemzeti demagógia is szükséges. De miután hatalomra jutnak, minden kisebbségi probléma „magától megoldódik”. És az a szomorú, hogy sok ellenzéki e szöveggel nem annyira minket, hanem önmagát csapja be.

Az opportunizmus kezdetben csupán annyiból áll, hogy az illető egyet gondol, és mást mond, majd e skizofrén meghasonlás miatt lelkiismeretfurdalása támad, végül ettől megszabadulva meggyőzi önmagát, hogy az az igazság, amit érdekből vall a nyilvánosság előtt. Orwell ábrázolja legjobban ezt az öngagyosási folyamatot. A diktatórikus rendszerek az egész társadalomtól elvárták ezt. A mai „eredeti demokrácia” totalitarizmusa viszont pluralista jellegű, csak a pozícióval rendelkező politikusokra érvényes. Máskéntgondolkodókra nem tart igényt a romániai politikum. A korlátok leszűkültek.

Mindez valószínűleg nem nevezhető tudományos értelemben politológiának, de a politikát mégiscsak emberek „csinálják”, s döntéseik mögött bizonyos motivációk, érdekek, ideálok lapulnak. És tapasztalatom szerint azok, akiknek túl sajátos, rövidtávon nem „comme il faut” koncepciói vannak, kibuknak a döntési, befolyásolási pozíciókból. Ezért nem látok a politikai életben lehetőséget megújulásra, kellemes meglepetésekre. (Apropó, „tudományosság”. Az elemzések visszatérő eleme az a feltételezés, hogy valaki a Securitate vagy a KGB ügynöke (volt), ez magyarázza opcióit. Az én variánsom banálisabb: a legtöbb döntés mögött egyszerűen tudatlanság, felületesség és főleg kicsinyes karrierizmus rejlik. Vulgáris ugyan, de attól még lehet valós alapja, és valószínűleg valahol itt rejlik a magyarázata annak, hogy az elkövetkező években se várhatunk megoldásokat, értelmesen merész ötleteket a politikai osztálytól.)

Magánügyek? Közügyek?

Barátaim, ismerőseim gyakran teszik fel a kérdést, miért hallgattam el. Két éve csak elvétve publikálok, ritkán szólok meg az RMDSZ Szövetségi Képviselők Tanácsában. Magánügy ez vagy sem? 1989-ben, Románia történelmében – és mindannyiunk életében – törés következett be. Ez közismert, de úgy vélem, legalábbis így éltem át, hogy körülbelül két év múlva újabb törés következett be. Nos, az 1989 decemberétől körülbelül 1991 végéig tartó korszak és az ezután következő évek közti eltéréseket összegezném az alábbiakban.

1989 előtt „politizálni”, vagyis a rendszert átkozni szellemi önkielégülés volt: megkönnyebbültél anélkül, hogy valamit is megváltoztattál volna. A disszidensek kis létszámú csoportjáról nem szólok, önhibájukon kívül tevékenységüknek csupán erkölcsileg volt értelme. Nemhogy befolyásolni tudták volna a politikumot, de 1989 után, a szomszédos országok volt ellenállítóit eltérően, még szellemi szinten sem fejthették ki befolyásukat. 1989 decemberétől kezdve percek alatt szép új világ született, ez ugyan illúzióknak bizonyult, de hát az is fontos, ha emberek millióinak közös illúziója támad. Azt gyorsan, napok, hetek leforgása alatt észrevettük, hogy az új rendszer nem egészen az, amiről álmodtunk. És mégis ez a korszak, az elkövetkező két év, nem csupán a nagy ábránd napjai, életem talán legszebb korszaka marad. Miért? Hisz 1990 januárjától tudtuk, hogy az új hatalom kikből is áll és mik a szándékai. Ennek ellenére azt elképzelni sem bírtuk, hogy az évek teltevel a zsenge ellenzék nemhogy hatalomra jutni nem képes, de olyan kontraszelekción folyamaton megy át, annyira sok mindent vesz át a százszor elátkozott rendszertől, hogy mára már tulajdonképpen mindegy, az elkövetkező években ki is lesz kormányon.

Az ellenzék története 1990 elején kezdődött, és 1995 elején csúfosan befejeződött: erkölcsileg megbukott. Bár ma is ugyanannyi (vagy még több) tisztánlátó román ellenzéki munkálkodik, mint öt évvel ezelőtt, de a politikai erő a szó legrosszabb értelmében „professzionizálódott”. Megmerevedtek a belső hierarchiák, és pontosan a gondolkodó elmék, az európeerek, a műveltebb politikusok, a nem-karrieristák buktak ki a legfontosabb tisztségekből, vagy maradtak és „rinocerizálódtak”. A sajtóban, a kis példányszámú *Dilemá*ban és a 22-esben persze közölhetnek, de a pártok befolyásos vezetői ma már a vitát is visszautasítják a kényesebb kérdésekről.

1989 decembere után egy ideig értelme és hatalma és befolyása volt a szónak, az írásnak, egyszerű embereket és profi politikusokat egyaránt elgondolkodtatott. Egy sikeresebb cikk, beszéd hatással volt egy-egy párt vezetőségének valamely döntésére, irányvonalára és a tömeghangulatra is. Ennek a

korszaknak vége. A dialógusnak vége. Ma már az egyszerű olvasó és a vezető politikus egyaránt azt az újságot olvassa, amely meggyőződéseit erősíti és igazolja. Eltűntek a kételyek, a kérdőjelek. A táborok lemerevedtek.

1990 elején részt vettem és sikeresen szólaltam fel az ellenzéki tüntetésen. Siker alatt nem a tapsot értem, hanem azt, hogy Bukarestben heteken át megállítottak az utcán ismeretlenek és megköszönték, hogy segítségemmel végre értelmezni tudták például a marosvásárhelyi provokációt, amelynek pár héttel azelőtt még bedőltek. Öt évvel később ez megismételhetetlen lenne. Semmiféle tömeggyűlésen nem lennék hajlandó felszólalni. Éspedig azért, mert ma csupán a nacionalista érzéstől mentesek hallgatnának meg, protokollszerűen, barátságból gratulálnának. Ez volna a cél?

Három-négy évvel ezelőtt is voltak feszültségek az RMDSZ különböző irányzatai közt. De akkor még a széles olvasóközönség és az aktív politikusok nagy része önmagának is tett fel kérdéseket. Akkor egy sikeresebb beszéd, cikk ténylegesen befolyásolta például egy RMDSZ-kongresszus döntéseit. Ma ez elképzelhetetlen. Az aktív politikusok 99%-a és az olvasók nagy része is „elkötelezte” magát egy-egy áramlat mellett, semmiféle érv nem ingatja meg őket. Megváltozott az SZKT-üléseken elhangzott beszédek szerepe is. Arról már szó sincs, hogy a döntéseket, a szavazatokat befolyásolnák, a jobb felszólalásokkal vagy ügyes demagógiával viszont saját frakción, csoportodon, klikkeden belül jó pontokat, elismerést és hálát nyerhetsz. Néha még le-lefolytattak egy-egy pszeudovitat, általában zárt ajtók mögött, teljesen céltalannul, hiszen az összes küldött eleve határozott véleménnyel érkezett. A szavazás végeredménye mindig ugyanaz lett volna akkor is, ha egyetlen beszéd sem hangzik el. De számtalan alkalmmal volt azt tapasztalni, hogy a „kényes” kérdésekről való tárgyalást *ab ovo* visszautasítják.

1990 végétől a Polgári Szövetség vezetőségi tagjaként tapasztalhattam, hogy a kisebbségi ügyeket tekintve ottani társaim is hihetetlenül felületesek, de azzal az illúzióval mentegetem őket, hogy rövidesen megbuktatjuk az Iliescu-rendszert, és nem a mi sérelmeink megoldása, amely az előbbitől függ, a sürgetőbb. Miután kiderült, hogy a rendszer nem fog napokon belül megbukni, és úgy véltem, itt lenne az ideje a kisebbségi kérdéstről is beszélni: falakba ütköztem. Megpróbálkoztam egy kisebbfajta „zsarolással”: közvetlenül a kongresszus előtt kiléptem a Polgári Szövetségből, és nyílt levélben kértem, figyeljen már fel e kérdésre, mert a „díszmagyar” szerepét többé nem vállalom. Nos, ami történt, az a legpesszimistább feltételezéseimet is felülmutta. Bár nyílt levelem megjelent a 22-esben, a kongresszuson még csak célzás sem esett róla. Pedig nem azt kértem, támogassák az RMDSZ programját, csupán arra figyelmeztettem őket, hogy a kisebbségi

kérdés létező és súlyos probléma, amin el kell gondolkodni, és amiről szükséges vitatkozni.

Akkor sem gondolkodtak és nem is vitáztak róla, most sem. Persze ez nem csupán a Polgári Szövetség gyakorlata, hanem minden hierarchizálódó, megmerevedő politikai szervezeté. És ennek a megmerevedésnek mindig voltak és vannak külső, jelképértékű megnyilvánulásai.

Első felháborító tapasztalataim, amelyek ráébresztettek a kommunista rendszer embertelenségére, a hierarchia rituáléival kapcsolatosak: az elvtársak interakcióját a pillanatnyilag érvényes hierarchiai viszony határozta meg, minél magasabb pozíciót töltött be valaki, annál rituálészerűbb volt a viselkedés. Bizonyos értelemben ezek az idők visszatértek, legalábbis a szertartásrendek, a gesztusok, a személyközi viszonyok formájában. Természetes, hogy egy szervezetben, egy pártban hierarchia alakul ki, természetes, hogy egyesek döntéshozatali pozícióba kerülnek, mások nem. A belső hatalmi harc minden párt, szervezet létének szükségszerű jelensége, de mindez történhet stílusosabban, nagyvonalúbban vagy ízléstelenebbül. Nos, 1989 után mindezekelőtt az RMDSZ-körökben észleltem azt a gyermekkoromban tapasztalt jelenséget, hogy a melegebb vagy hűvösebb mosoly, köszönés nem neked magadnak, hanem aktuális hierarchiabeli helyzetednek szól.

A fentiek miatt érzem kissé vacakul magamat ebben a „szép új világban”. A szavaknak már nincs szerepe, jelentősége. És ebbe nehéz belenyugodni. De tudomásul veszem. Az RMDSZ mindenkori vezetősége „bölcse” felismerte ezt az eljelentéktelenedést. Az RMDSZ abból indul ki, hogy nekünk mindenben igazunk van, felesleges magyarázni és magyarázkodni, vitatkozni (és pontosan fogalmazni, fordítani román és más nyelvekre). Rengeteg fő- és alosztály, igazgatóság és aligazgatóság jött létre, de egyik sem foglalkozik sem a saját szavazótábornak, sem az egész országnak és a külföldnek szóló propagandával, vagyis általában véve a kommunikációval. Így ment ez I. Géza idején, a két Géza dualizmusának idején és I. Béla korszakában egyaránt. Energiánk szinte egészét olyan követelések megfogalmazására pazaroljuk, amelyek megvalósítási esélye az elkövetkező évtizedeket tekintve egyenlő a nullával. Soyons réaliste – exigons l'impossible!

Az eredeti demokrácia eredeti reformjai II.

1995. július–1996. augusztus

Elképzelhető, hogy 1996 után egy jobb szándékú koalíció és kormány alakul, de mozgástere olyan szűk lesz, olyannyira akadozva fog tudni csak működni, annyira bizonytalan lesz parlamenti támogatása, hogy az esetleges nemes szándékok az ediginél is rosszabb eredményt fognak szülni.

itt él, és régóta figyelemmel követi az eseményeket, háttérinformációi is vannak, az is legfeljebb megérzi a lehetséges, esetleges fejlemények valószínűségét.

Az „emberi tényező” is megnehezíti az előrelátást. Minél kevésbé demokratikus egy ország (és Románia bízvást tekinthető autoriter rendszernek), annál több múlik a vezetők személyiségén, hangulatán, szeszélyén. Az elmúlt öt év fontosabb történéseiben kulcsszerepe volt Iliescu torzult személyiségének. Egy példa. 1990 májusában az elnök és pártja fölényesen győzött a választásokon. A híres Egyetem téri maratontüntetés végnapjait élte. Száznál nem sokkal több, makacs ellenzéki még kitartott, de napokon belül maguktól visszavonultak volna, a demonstráció az Iliescu-rendszer szempontjából már semmiféle politikai veszélyt nem jelentett. És ekkor, június 14-én, Iliescu ellenzékelles pogromra szólította fel a Zsil-völgyi bányászokat (ezt a kifejezést persze nem használta). Ehhez az egyébként alaposan megszervezett ak-

A nacionalista erők, a külpolitika és a magyar–román alapszerződés

E bevezető célja meggyőzni olvasómat arról, hogy a címben említett témákkal kapcsolatban bármiféle előrejelzés nem annyira a politikai elemzés, mint inkább a jóslás műfajába tartozik. Azt nem tudom, hogy elemzőnek tekinthetem-e magam – de az biztos, jós nem vagyok. Románia jelene (és múltja!) olyannyira bonyolult, zavaros és ellentmondásos, hogy rövid, határozott véleményekkel, előrejelzésekkel szolgálni szinte lehetetlen. Még az is, aki

cióhoz semmiféle érdeke nem fűződött. Egyetlen magyarázat marad, a pszichológiai: olyan mélyen megaláztatónak találta a hosszú tüntetést, amely ellen a választások előtt nem mert fellépni, hogy közvetlenül utána bosszút állt. Személyisége kiszámíthatatlan. Döntéseiben néha érdekei, néha érzelmei (főleg a bosszúvágy) vezérlik.

Vadim Tudor kampányt folytat Iliescu ellen: kivégzéssel fenyegeti, hazaárulónak kiáltja ki, és Iliescu rezzenés nélkül túri, sőt továbbra is koalíciós partnerként kezeli a Nagy-Románia Pártot. Egyetlen magyarázat létezik: Iliescunak még nincs lehetősége visszavágni, mert zsarolhatják. Vár, amíg Vadim Tudor kitombolja magát, és megelégszik egy újabb kiegyezéssel. Persze ez fordítva is érvényes, Iliescunak is van mivel zsarolnia Vadim Tudort, de e zsarolási pókerben az előny az utóbbié, őt ugyanis erkölcsileg meg lehet semmisíteni, esetleg bűnperben faji uszításért, rágalmazásért el lehet ítélni, de: ennyi. Míg Iliescu esetleg előkerülendő dossziéjában ott lehet a bizonyíték a több mint ezer ember legyilkolására. Nagy különbség. És még egy aduja van Vadim Tudornak, hogy kevésbé fél: tényleg fanatikus, őszinte fasiszta, aki ha kell, kockázatot is vállal. Iliescu ezzel ellentétben óvatos duhaj. Kivár.

Mindenütt a világon működik a politikai ambíció, mozgatórúgó a személyes érdek, él a korrupció. De nálunk még inkább. Mindenütt előfordul, hogy a politikusok „füllentenek”. De nálunk olyan esetben is előfordul, hogy szégyentelenül hazudnak, amikor egyrészt világos, hogy hamar kiderül az igazság, másrészt nem is áll igazán senkinek érdekében a hazugság. A szónak, nyilatkozatnak, egyezségnek csekély a súlya, jelentősége – ezt szokás leegyszerűsítve balkáni tradíciónak nevezni.

Minden olyan országban, amely nemrég lépett a demokrácia útjára, az új pártok többé-kevésbé tisztességes eszközökkel a hatalomért küzdenek. De tudatában vannak, hogy amennyiben ígéreteiknek legalább egy részét nem teljesítik, elvesztik hitelüket, és a következő választásokon megbuknak. Tehát függetlenül létező vagy nem létező ideáljaiktól, „hazaszeretetüktől”, érdekükben áll az országot társadalmi, gazdasági sikerre vinni. Itt a különbség! Romániában komoly politikai ellentétek feszülnek, de arról szó sincs, hogy egy év múlva a mai hatalom megbukhatna. A kérdés az, hogy az adott egyensúlyban és összetételben marad-e a mostani kormánykoalíció. Az Iliescu-féle PDSR domináns helyzete biztosítva van. Nincs igazi riválisa, de egyedül nem kormányozhat. A partnerekkel alakuló viszony befolyásolja az európai integráció kérdését is – és még ez is leegyszerűsítés, ugyanis az állítólagosan szociáldemokrata PDSR-ben dolgoznak befolyásos hiperacionalista, Európa-ellenes politikusok is, a PUNR vezetői között akadnak gazdasági kérdésekben liberális felfogású, mérsékeltebb nacionalisták

is. A fő küzdelem tehát nem a hatalom és ellenzék közt zajlik, illetve e harcnak nincs igazi tétje, hanem a kormányzó vagy ellenzéki pártkoalíció tagjai, illetve e pártokon belül különböző csoportosulások, személyiségek közt, és ezt a háttérből befolyásolják a titkosszolgálatok különböző érdekeltségű csoportjai. A küzdelem tétje ráadásul elsősorban nem politikai, ideológiai jellegű, a „főszereplők” nagy része kis formátumú ügyes – vagy ügyeskedő – karrierista.

Két párhuzam

1953 után a magyar parasztság többsége is tudatában volt annak, mit is jelentene Nagy Imre győzelme vagy bukása. Ma Romániában a politikai elemzők is legfeljebb találgatnak, amikor például feltevődik a kérdés, hogy ki is valójában Adrian Năstase, milyen politikát folytatna, ha esetleg Iliescu utóda lenne?

Más. A bolsevik forradalom (1917) után legalább tíz évig még működött egyféle „belső demokrácia”. A párt csúcsvezetői a *Pravda* hasábjain folytatták élesen, nyíltan polemikus jellegű elméleti vitáikat. Így válhatott közismertté Buharin, Trockij, Zinovjev és társaik véleménye, felfogása. És az is közismert volt, hogy ki melyik frakciónak a híve. Jellemző, hogy ebben az időben Sztálin kevésbé fedte fel kártyáit, a háttérből figyelte a frakciók egymás elleni küzdelmét, amelyek naiv módon nem ismerték fel, hogy közös és legveszélyesebb ellenfelük éppen ő. Egyébként Sztálin sikere épp azzal magyarázható, hogy nem elméleti vitákra fecsérelte idejét. Kézbevette a párt szervezését, egyrészt saját megbízható embereit léptette elő – akik a párt elitjénél középszerűbb, műveletlenebb káderek voltak –, másrészt gyűjtötte a „dossziékat”, amelyekkel riválisait kompromittálhatta, zsarolhatta.

A magyar–román alapszerződés, az európai integráció, az orosz közeledés kérdése másodrendű azok szemében, akiktől e döntések függenek. Egyelőre a hatalomért küzdenek, erre koncentrálnak. Dönteni később fognak, az érdekcsoportok győzelmének, valamint a jövőbeni koalíciók és szövetségek függvényében. Addig halogatnak. Látványos változás rövidtávon elképzelhetetlen. Ad absurdum valószínűbb lenne egy katonai vagy félkatonai diktatúra máról holnapra történő bevezetése, mint az, hogy a jelenlegi hatalom a választások előtt nyíltan döntsön és cselekedjen lényeges ügyekben a már gyanús, de megszokott halogatás, huzavona helyett.

Mentalitások, beidegződések, a professzionalizmus hiánya

A romániai politikai palettáról mindig is hiányoztak a reformista, revizionista kommunisták – ha a jelen vezető politikusait kéne egy szóval jellemezni, inkább a szokatlan reform-fasiszták terminust használnám. Ami még súlyosabb örökség: a Ceaușescu-rendszerben a viszonylag magas rangú aktivisták döntéshozatali mozgásteret is oly kicsi volt, mint talán sehol másutt a világon. Nos, ezek az emberek kerültek 1989 után vezető pozíciókba – elvileg ma már nagyobb a hatáskörük, de egyszerűen hiányzik a kezdeményezőkézségük, nincs is erre igényük, nem szokták meg, felkészületlenek. Ezért – mintegy tehetetlenül – egyik napról a másikra rögtönözgetnek, politikájukkal kapcsolatban lehetetlen a „távlati stratégia” kifejezést emlegetni. De amennyire műkedvelők a távlati, elvszerű elképzelések esetében (és nem is érdeklődnek az ilyesmi iránt), legalább annyira profijai az intrikáknak és a manőverezésnek, jeleskednek a populista-nacionalista propagandában és dezinformálásban.

De ne felejtjük, hogy még azokban az országokban is, ahol a pártvezetésen belül működött belső ellenzék, ott is leegyszerűsítés a két csoportra, az ortodox kommunisták és a reformisták táborára való felosztás: Magyarországon 1987 és 1989 között a Kádár-ellenes belső ellenzékhez tartozott Pozsgai, Horn, Szűrös, Németh, Tabajdi, Nyers Rezső és mások, de 1989 után már nem egy csapatban játszottak. Ha figyelmesen követtük 1989 előtti szereplésüket, kisebb-nagyobb valószínűséggel előrevetíthettük a felszínre kerülő különbségeket: Pozsgai és Szűrös például inkább a „nemzeti” ügy nevében lépett fel „ellenállóként”.

Egy példa a hatalmon levő román politikusok következetlenségére, improvizációjára, perspektíva és koncepció nélküliségére: Ion Iliescu régóta készült és felkészült az „utódlásra”. 1989. december 22-e délutánján már kész csapattal jelentkezett a hatalom átvételére, amelyet technikai értelemben kitűnően szerveztek meg, ügyesen és hamar kiegyeztek a Securitatéval, a hadsereggel. Kitűnően megszervezték a „terrorista” diverziót (illetve ahhoz a tévépropagandát), amely hosszú távra biztosította Iliescu, „a nemzetet Ceaușescutól megmentő hős” népszerűségét. De a hogyan továbbal nem foglalkoztak. Nyoma sem volt távlati elképzelésnek arról, miféle társadalmi berendezkedést, államrendszert is akarnak. Erről Iliescu első beszéde tanúskodik, amely szerint Ceaușescu megcsúfolta a szocializmus nemes ideáljait, vagyis a Ceaușescutól megszabadult Román Kommunista Párt főtitkáraként szólalt meg. Pár órával később – amikor észrevette, kissé változott a helyzet, a tömeg sem lelkesedik túlságosan a szóban forgó nemes ideálokért – zavartalanul, mintha mi sem történt volna, kezdett demokráciáról (illetve „eredeti

demokráciáról”) nyilatkozni, az elvtárs megszólítással is felhagyott, és elkezdte egyre sűrűbben vetni a keresztet ortodox pópák társaságában. Ismétlem, nem azt kifogásolom, hogy még hitt a megújítható szocializmusban (nem is hinném, hogy komolyan hitt volna valamiben), hanem azt, hogy rezzenéstelenül, az ingadozás, zavar, szégyen bármiféle jele nélkül váltott át. Ez is bizonyítja, hogy meggyőződés, hit, ideológia, távlati elképzelés és stratégia nélküli, ügyesen rögtönző akarnokkal állunk szemben, akinek egy célja van csupán: a hatalom bármi áron. Iliescu és társai számára mindegy, hogy nemzeti kommunista, fasiszta vagy félig demokrata, ha muszáj, akár teljesen demokrata berendezkedésű államot vezetnek-e. Egy a fontos: ők vezessenek.

Ez érvényes nemzetiségi- illetve külpolitikájukra is. Ösztönösen ellen-szenvesek ugyan szemükben a demokratikus értékek, az emberi és kisebbségi jogok – de elsősorban nem az efféle meggyőződés vezérli őket, hanem inkább rövidtávú érdekeik a hatalmi monopólium biztosítása szempontjából. Egy tekintélyuralmi rendszer – ha már kénytelen lemondani a marxista-leninista retorikáról – kényszerűen áttér a nacionalista retorikára. Egy autoriter (vagy diktatórikus) rendszer hivatalos állami ideológia nélkül fenntarthatatlan. E célra két ideológiát lehet alkalmazni: a szélsőjobb- vagy a szélsőbaloldali nacionalizmust – vagy e kettő keverékét.

Állításomat, mely szerint semmiféle távlati külpolitikai elképzelés, stratégia egyszerűen nem létezik, megerősíti Boda József augusztus elejei tévényilatkozata, melynek lényege: a különböző eseményekre, helyzetekre a román külpolitika öt év óta minden távlati koncepció nélkül, rögtönözve reagál. Boda éveken át elnöki tanácsadó, Iliescu egyik bizalmasa volt, de egy éve többé-kevésbé kegyvesztett lett: kinevezték svájci nagykövetnek. A romániai hivatalosságok nyilatkozatainak, kijelentéseinek célja gyakran a tudatos félrevezetés, de ez esetben semmi okunk kételkedni Boda szavaiban. Nehéz olyan nyakatekert logikát elképzelni, mely szerint mégis lennének a kormánynak és az elnöki hivatalnak távlati elképzelései, de úgy próbálják eltitkolni, hogy eljártsszák a dilettánst.

Még egy példa a professzionalizmus hiányára, illetve a kontraszelekció jelenségére: annak ellenére, hogy Romániában az átlagos értelmiségi, sőt még a félig-meddig művelt réteg is meglepően jó színvonalon beszél akár több idegen nyelven is, épp a diplomáciában és a nemzetközi szervezetekben (ET) gyakran olyanok képviselik Romániát, akik egyetlen idegen nyelven sem képesek kommunikálni. Általában a Securitate- illetve pártaktivisták is beszélnek idegen nyelveken, könnyen találhattak volna tehát olyanokat, akik híven képviselik a mai hatalom politikáját, és műveltségük, nyelvtudásuk révén ezt a „terméket” hatékonyabban adták volna el. Ha távlatban gondolkozna a ha-

talom, ezt tette volna. Ehelyett taláalomra kineveztek e tisztségekbe néhányat azok közül, akiket épp jutalmazni akartak, vagy azokat, akik adott pillanatban kényelmetlenekké váltak itthon, de mindenestül elseperni őket nem lehetett – bizonyára azért, mert túl sok mindenről volt tudomásuk.

Drakula a diplomáciai pályán

A nagyköveti tisztség már a Ceaușescu-korszakban dívó szokás szerint parkoló pályának számított: a diktátor riválisa, Gheorghe Apostol (akinek szintén a főtitkári funkció volt az ambíciója) hosszú éveken át argentin nagykövet volt. Iliescu szintén egy nagyköveti beosztással hallgattatta el első és pár héten át legveszélyesebbnek látszó riválisát, Dumitru Mazilut, aki 1990 elején tömeggyűléseken uszított az elnök erőszakos megbuktatására. Kinevezése óta (és talán miután emlékeztették kissé kompromittáló titkosszolgálati-professzori dossziéjára) csak dicsérő szavai vannak Iliescuról.

Az 1989. decemberi fordulat után pár hónapon át az ország második emberének Gelu Voican Voiculescu számított, akiből tuniszi nagykövet lett. Professzionalizmusát, gondolkodásmódját, elemző kézségét ítéljük meg egyik, a *L'Espresso*-ban megjelent interjújából. A cikkíró által felvázolt portré: 1989 végén–1990 elején Iliescu bizalmasa, a Ceaușescu-házaspár holttestének őre, első miniszterelnök-helyettes, az új titkosszolgálatok megszervezője. Saját elmondása szerint véletlenül ismerkedett meg Iliescuval, és a véletlennek köszönheti említett tisztségeit. „Egyik őszám Drakula volt. Máig emlékszem a Ceaușescu perre, olyan részletekre is, melyeket a román nép nem ismer, hogy kivégzésük előtt megkötötték, megverték és megkínózták a házaspárt. A per közben gyakran néztem az órára. Drakulára gondoltam. Az idő nekem dolgozik. Ceaușescu holtteste három napon át megőrizte normális testhőmérsékletét és rózsaszín maradt” – nyilatkozta.

Más párhuzam. Bridzs és póker: az előbbi esetében a licitálás és játék folyamán nyilvánvalóvá válik, melyik párnak milyen értékű a lapja, ki a tehetségesebb, nagyobb tudású játékos (az, aki több lehetőséget előre tervez, ezek valószínűségét tekintetbe veszi, és ennek alapján dönt, tehát van stratégiája), ki milyen eséllyel körülbelül mennyit fog nyerni. Ez, mondhatni, demokratikus társasjáték. Pókerben ellenben nem az győz, akinek jobb a lapja, hanem az, aki magabiztosabban blöfföl, ez tehát az autoriter jellegű, maffiózó-típusú játék. Nos, a romániai politikai élet elsősorban a blöffölésre épít. A póker és a romániai politizálás esetében távlati koncepciókról nincs szó.

A legfontosabb események továbbá egyszerre befolyásolják a belpolitikai helyzetet és a külpolitikai orientációt. Egy konkrét példa. Július végén a PDSR és a Demokratikus Konvenció megegyezett az új választási törvényről, vagyis arról, hogy a bejutási küszöböt az eddigi 3%-ról 5%-ra emelik. Mit jelent ez? Lehetséges, csupán diverzió, de az sem kizárt, hogy komolyan gondolják és meg is valósítják. Mi lesz ennek a következménye? Milyen pártokat veszélyeztetne az új törvény? Elsősorban az ellenzéki PL-93-at. De ennek nincs nagy jelentősége, hisz ez a párt valószínűség szerint a 3%-os küszöböt sem fogja elérni. Az igazi célpont tehát a három szélsőséges párt, a PDSR mai partnerei, hisz egy éve már, hogy népszerűségük a fatális 5% körül forog. Ha a PDSR-nek tényleg szándékában áll eltüntetni a politikai, illetve a parlamenti palettáról eddigi partnereit, könnyen megteheti, hisz a tévé, a fő választási propagandaeszköz a hatalom kezében van, elég kompromittáló adat áll rendelkezésére ahhoz, hogy a kampány során mindhárom partner népszerűségét az 5% alá szorítsák. De egyáltalán nem biztos, hogy ez a valódi szándék. Lehetséges, hogy ez is csupán egy zsarolási eszköz, hogy elszemtelenedt „elvtársaikat” kordában tartsák.

De ha mégis elfogadjuk a lehetőséget, hogy szándékaik komolyak, azaz kibuktatják a parlamentből kellemetlenné vált partnereiket, akkor ennek a fontos, sőt talán az egyetlen hosszú távon is lényeges változást jelző eseménynek a fényében egészen más távlati külpolitikai orientáció lehetséges. Az ellenzéki politizálás trendje ugyan egyelőre elszomorítóan nacionalista, de mégiscsak elfogult vakság lenne egyenlőségjelet tenni az ellenzék, valamint Vadim Tudorék és a Funar-féle PUNR nacionalizmusa közé. Tehát akármilyen csekély is az esély a PDSR és az ellenzék választások utáni koalíciójára a szélsőségesek kibuktatásával, figyelni kell erre. De megvalósulása esetén sem szabad illúziókba ringatnunk magunkat, ez még nem elégséges a demokrácia és a román–magyar kiegyezés megszületéséhez – de az ország lassan-lassan elindulhatna ebbe az irányba. Egy koalíciós kormány kezdettől fogva némileg rugalmasabb lenne például a Meciar-rezsimnél.

A külpolitikai döntéshozatal szervezeti háttere

Hol és milyen intézményben születnek a döntések? Azt legfeljebb sejteni lehet, hogy hol, de az pontosan tudható, hogy milyen testületeknek, azaz kiknek nincs lényegi beleszólásuk ilyen ügyekbe: például a diplomácia irányítójának. A *külgügyminisztérium* ugyanis egyértelműen csak végrehajtó szerv, nem szerves része a hatalomnak, tartalmi döntésekben sokkal kisebb a befo-

lyása, mint például Magyarországon (a nyugati országokat nem is említve). Természetesen információikkal, szakvéleményeikkel bizonyos mértékben megpróbálnak diszkrétan, közvetve és szerényen befolyásolni. Amennyiben fellépésüknek komolyabb hatása lenne – ez a rugalmasabb külpolitika irányába történne. Közismert, hogy bár Meleşcanu fegyelmezett hivatalnok, politikáját mégis határozottan támadták a kormánykoalíció szélsőségesebb pártjai és a nacionalistább sajtó. A vád: túlságos kompromisszumkészség „magyar ügyekben”.

Most, mikor e sorokat írom, még Meleşcanu a külügyminiszter, de elképzelhető, hogy rövidesen amerikai nagykövet lesz belőle. Az itteni izolacionisták számára ez jó lépés lenne. Több elemző szerint a külügyminiszter ellenzéki körökben és a közvélemény szemében is népszerű, eséllyel indulhatna még az elnökválasztáson is – bár e szándékának eddig semmi jele. Követségi kinevezésével két legyet ütneek egy csapásra: megszabadulnának az ízlésük szerint túlságosan Európára nyitott minisztertől, és megfelelő személyiséget találnának az ország imázsának javítására.

Ide tartozik az is, hogy amennyiben egy árnyalatnyival rugalmasabb, kompromisszumra hajlóbb külpolitikai álláspontról van szó – ez csupán Meleşcanu külügyminiszterre (esetleg néhány kollégájára) vonatkozik és nem általában a külügyi apparátusra. A magasrangú külügyi hivatalnokok nagy többsége egyszerű karrierista, akinek ha van is saját egyéni véleménye, elképzelése: még önmaga előtt is titkolja.

A külüggyel ellentétben a *védelmi minisztérium* vezetői, a tábormokok szuverénebb döntéshozók, viszonylagos hatalmuk tudatában magabiztosabbak. Nem kishivatalnokok, hanem a hatalom birtokosainak egy rétegét képviselik. Elvben tehát nagyobb beleszólási lehetőségük van a külpolitikába – bár az nem tartozik szűken vett területükhöz. Hozzáértendő a fentiekhez, hogy a tábormokok koncepciója, véleménye sem monolit jellegű, és még kevésbé közismert, mint a diplomatáké. Az viszont tudható, hogy például Románia és Magyarország között 1990 eleje óta meglepően jó a katonai együttműködés, különösen ahhoz képest, ahogy úgy általában rosszabbodott a viszony. És ebben nagy szerepük volt a szakminisztereknek. Érdekes, hogy bár a hadügyminiszteri tisztségváltások nagy politikai küzdelmek, sőt botrányok nyomán következtek be, a román–magyar katonai együttműködést ezek a változások nem befolyásolták.

Annak idején, 1990 elején, a CADA (a Hadsereg Demokratizálásáért Küzdő Szervezet) az állítólagos KGB-ügynök Militaru tábormok (az első hadügyminiszter 1989 után) leváltását követelte a demokrácia, a pluralizmus, a Nyugathoz való közeledés érdekében. De ugyanakkor ezek a CADA-s katona-

tisztek voltak az első „megbízható” források, amelyek Bukarest lakosságát a „magyarveszély” súlyosságára figyelmeztették a demokrácia jelszavait hangoztató utcai tüntetéseiken.

És miközben az egymást váltó hadügyminiszterek a magyar tábornokokkal „bratyiznak”, és ismételten cáfolják, hogy Magyarország katonailag fenyegetné Romániát, a tévé katonai adása, amely szintén a hadügyminisztérium égisze alatt működik, rendszeresen, ritka durvasággal uszít a magyarok ellen. Kétszínűség? Ez esetben kivételesen nem erre gyanakszom. A hadsereg vezetői a kevésbé nacionalisták közül kerülnek ki, de hierarchiaileg közvetlenül alattuk egy másik, szintén befolyásos réteg áll, és az említett műsor ennek a rétegnek a szemléletét képviseli. Nem lehet csupán kétszínűséggel magyarázni e különbségeket. Nem lehet pusztán véletlen, hogy Nicolae Spiroiu, az a hadügyminiszter, akit hónapokon át (egészen leváltásáig) leha-zaáruló és becsmérel Vadim Tudor lapja és pártja, volt az egyetlen kormánypárti politikus, aki táviratban üdvözölte az RMDSZ két évvel ezelőtti kongresszusát. Ezt semmiféle protokoll nem kívánta meg. Politikai gesztus volt.

A kormány és a miniszterelnök. Tekintsünk vissza előbb a múltba: *Petre Roman* 1989 decemberétől 1991 szeptemberéig töltötte be tisztségét. Határozottan nyugatbarát orientációjú politikát szeretett volna folytatni, de nem volt elég széles látókörű, azt képzelte, hogy ehhez elégséges „személyes karizmája”, no meg nyugati kapcsolatai. Csak a nyugatra összpontosított, teljesen figyelmen kívül hagyta a kapcsolattépítést a szomszédos, általában a volt szocialista országokkal. Hamarosan konfliktusba került Iliescu elnökkel, a rivalizálás folyamatában naivan azt képzelte, sikerül győznie, ha még Iliescunál is nacionalistább politikát folytat. Nyíltabban támogatta a *Vatra Românească*t és társait, mint az elnök. Ehhez a nem csupán erkölcstelen, hanem teljesen sikertelen politikához az is hozzájárult, hogy hátrányos helyzetből indult. A már 1990 elején is eléggé nacionalista Románia miniszterelnöke gyakorlatilag nem volt „román vér”, hanem félig zsidó, félig spanyol származású. Túlkompenzált és belebukott. De addig is nagymértékben hozzájárult a román–magyar viszony elmérgesedéséhez, nem volt tudatában annak, hogy a Vatrás Romániát nem fogadják tárt karokkal Európában.

Miután pártja ellenzékbe került, lassan, de biztosan az ellenzék legprofibb, legkövetkezetesebb és legeuropéerebb pártjává vált. De ez nem Petre Roman pártelnök érdeme, a változás többé-kevésbé akarata ellenére következett be. Roman magatartása teher a pártnak, de képtelenek megszabadulni tőle, mivel „karizmája” – legalábbis egyes választói rétegek szemében – megmaradt. Nem sokban javítottak viszont a párt imázsán Roman tovább folytatott, populistákompensációs jellegű ötletei: augusztusban például egy

kolostorban osztogatott autogramokat imakönyvekre és ikonokra! Gheorghe Funar ezúttal joggal nevezte az ortodox vallásra nemrégiben áttért politikus gesztusát szentségtörésnek.

Theodor Stolojan 1991 szeptemberétől 1992 őszéig töltötte be a kormányfői tisztséget. Befolyása kisebb volt, átmeneti mandátuma csak a választásokig szólt, és ambíciója is visszafogottabb volt. Szakterülete a pénzügyek: jó szakemberként folytatta munkáját, s az ország 1989 utáni legnépszerűbb politikusa volt, vagy lehetett volna, ha nem vonul vissza a bankszférába. Paradox módon annak köszönhette népszerűségét, amit politikustársai közül sem előtte, sem utána senki sem vállalt: nem ígérgetett demagóg módon csodákat. Nem volt populista, de a túlzottan bonyolult szaknyelvvvel sem élt vissza. Tömören, szakszerűen és érthetően tárta fel az ország valós gazdasági helyzetét, ezen próbált valamit javítani a rendelkezésére álló egy év alatt. Ami a külpolitikát, illetve a román–magyar viszonyt illeti, ezzel nem sokat foglalkozott, nem is volt erre felhatalmazása. Elődétől és utódától eltérően nem uszított nacionalista szövegekkel.

A Stolojan-jelenség külön alfejezet tárgya lehetne; az ő „országglása” alatt alakult ki Romániában a lakosság stabilitás iránti igénye. Ebben az időszakban gyűrültek például a tüntetések, kormányfő-ellenes tüntetésre pedig egyáltalán nem került sor, annak ellenére, hogy voltaképpen rendkívül népszerűtlen intézkedéseket foganatosított. Eddig ő volt a „legszalonsképesebb” és legelegánsabb miniszterelnökünk, és ő gondolkodott leginkább perspektívákban. A lakosság pozitívan értékelte azt is, hogy nem féltette miniszterelnöki székét. A nemzeti kérdést a nyilvánosság előtt egyetlen frappáns mondattal intézte el: vannak dolgok, amelyekben nem ismerünk tréfát. A szélsőséges nacionalisták máig kampányolnak ellene, országrontónak, a korrupció egyik atyjának titulálják. (A párhuzamok általában erőltetettek, de Stolojan alakja Németh Miklóst idézi a magyar közelműltből.)

Nicolae Văcăroiu 1992 őszétől (talán) 1996-ig miniszterelnök. Kis kaliberű könyvelőcske. Iliescuék remek választása volt: Romannal ellentétben soha nem lesz belőle rivális, Stolojannal ellentétben soha nem lesz veszélyesen népszerű, soha nem lesznek „eredeti” ötletei. Szónoknak csapnivaló, nyelvtanilag és logikailag egyaránt értelmetlen frázisait vicclapok szokták idézni. Urai parancsait teljesíti, inkább adminisztrátor, mint politikus. Csinovnyik.

Ami a külpolitikát illeti, ambíciója sincs a beleszólásra. A román–magyar viszony tekintetében nincsenek kezdeményezései, saját ötletei, de szívesen vesz részt, mintegy áldását adva, mindenféle szélsőségesen nacionalista párt, szervezet rendezvényein, ünnepségein. Egyes elemzők úgy vélik, hogy Văcăroiu inkább a szélsőséges pártok érdekeit, illetve a PDSR konzervatív

szárnyát képviseli. Ez így igaz, de nem fontos. Harc folyik a hatalom szintjén, a PDSR-n belül a reformistább csoport (amelyik meg akar szabadulni a szélsőséges koalíciós pártoktól) és a nacionalistább, konzervatívabb szárny között. E harc kimenetele, végeredménye még ismeretlen. A döntő szó Iliescué és tanácsadóié, egyes titkosszolgálatoké és egyes tábornokoké lesz. Egy biztos: Văcăroiu a végkimenetelt nem tudja még csak befolyásolni sem. Kibicel és izgul, mert ha a reformistább szárnyé lesz a palma, akkor őt minden biznnyal feláldozzák.

A baromság mint politikai kategória

„Sokáig tűnődtem: rosszindulatú-e vagy csak tudatlan Văcăroiu miniszterelnök? Most rájöttem, hogy mindkettő. Sőt. Văcăroiu egy barom” – jelentette ki Dinu Patriciu, a PL-’93 vezetője. Egyre inkább megszokottá válik, hogy a hazai politikai élet jellemzésére nem elegendők az afféle kategóriák, mint jobboldali, baloldali, reformista, konzervatív. A közismert publicista, Ion Cristoiu például imígyen jellemzi a miniszterelnököt *Văcăroiu-stílus* című cikkében: „Annak, aki az arisztotelészi logikához szokott, nagy megróbáltatás végighallgatni egy Văcăroiu-beszédet. De akárhányszor [a kormányfő] végre a tárgyra tér, kibújik belőle a jellegzetesen centralista, reformellenes lény. Azt ígéri, előbb kivezeti a gazdaságot a válságból, és majd utána kezdi az átszervezést és a privatizálást”. A kormányfő szájából persze mindez kicsit kacifántosabban hangzik: „Még szükség van bizonyos technológiákra, ez egészen más, de tapogatózásokból is, hát ez alapérdeklődés volt, itt van a repülőgépipar fejlődésének az alapján, és van egy átszervezési programunk”. (A Văcăroiu-stílus igazi gyöngyszemei már-már szállóigévé váltak.)

De van, akinek ez a kabinet igencsak kedvére való. A közismerten Vatra-barát Liviu Maior tanügyminiszter például így nyilatkozik: „Văcăroiu kimagasló személyiség, kormányzása nemzetmentőnek bizonyult, a romániai helyzet egyre jobb. Az ország kincstára megtelt, eladtuk az ezüstöt, és aranyat vásároltunk. A kormánypártot egyre nagyobb rokonszenv övezi, egyes tájékokon, mint például Moldvában és délen olyan erősek vagyunk, hogy a többiek moccanni sem mernek.”

A *parlament* külpolitikai ügyekben szerencsére nem oszt és nem szoroz. Ha nem a kormányzó pártokon belül lazulna a „pártfegyelem”, akkor az eddiginél is retrográdabb törvényeket szavazott volna meg. Több esetben olyan jogszabályokat hozott, amelyek egy-egy külföldi szervezettel kapcsolatban

kínos helyzetbe hozták a kormányt, illetve az elnököt. Amikor a hatalomnak érdekében állt kompromisszumot kötni a demokrácia, a reform, az emberi jogok ügyében, akkor képviselőit, szenátorait „megdolgozta”, s azok fogcsikorgatva ugyan, de vezetőik utasítása szerint módosították az illető törvényeket. A parlament és általában a politikai osztály részéről veszély fenyeget: sokan az ellenzék köréből is annyira elsajátították az uszítóan nacionalista és izolacionista szövegeket, hogy amennyiben csökkenne a pártok, koalíciók belső kohéziója, stabilitása, és lehetőségük lenne teljesen spontánul, szabadon törvénykezniük – akkor az eddigieknél is fundamentalistább törvényeket fogadnának el. Egy pártfegyelemtől szabadult parlament nagy többséggel, spontánul betiltaná nem csak az RMDSZ-t, hanem az anyanyelvnek a magánszférán kívüli, bármilyen szintű használatát is. „Bátrabban” válaszolnának az Európa Tanács, az Európai Unió, a Világbank, a Nemzetközi Valutaalap „okvetetlenkedéseire”, és jó szívvel felfüggesztenék a kapcsolatokat e „románellenes” szervezetekkel: megbüntetnék végre Európát!

Az elnöki hivatal a tényleges hatalom központja. A külpolitikai kérdések is itt dőlnek el. A kérdés csupán az, hogy milyen mértékben hallgat Iliescu elnök tanácsadóira, illetve más érdekcsoportokra (titkosszolgálatokra, tábornokokra, üzletemberekre) és milyen mértékben dönt egyszemélyben. Sajnos e kérdésre válaszolni még a megbízhatóbb pletykák révén sem lehet. A „régiszip időkben”, bár természetesen nem volt közismert, mégiscsak sokan tudtuk, melyek azok a problémák, amelyekben csak Ceaușescu dönthet személyesen, illetve lépéseit kik és milyen mértékben befolyásolják.

Választási esélyek: a nemzeti téma lesz a meghatározó?

Igen, ha a meghatározó jelleg alatt azt értjük, hogy a kampányban egymást fogják túlllicitálni a románok, a mégrománabbak és a legrománabbak. Ha viszont ez alatt azt értjük, hogy a nemzeti retorika fogja-e eldönteni a választások eredményét, ez esetben határozott *nem* a válaszom. Romániában összehasonlíthatatlanul erősebb a nacionalizmus, mint Magyarországon, de a választók 85%-a számára nem ez a prioritás, hanem a gazdasági helyzet; a zavaros, illetve a hiányzó jövőkép izgatja őket. Figyelem! Ennek a többségnek több mint fele többé-kevésbé nacionalista meggyőződésű, tehát a nemzeti retorika hiánya nyugtalanítaná őket. De ennek a választói rétegnek elsősorban más elvárásai vannak: hátrány, ha egy párt nem nemzeti, de nem jelent előnyt az, ha „hipernemzeti”. A további 15% (a százalékok hozzávetőlegesek, a köz-

vélemény-kutatásokon alapulnak) mindenképp a szélsőséges pártokra, vagy a kellő mértékben nacionalistának tűnő PDSR-re fog szavazni.

Azt is szükséges tudomásul venni, hogy a hipernacionalista pártok népszerűségének csak az egyik magyarázata a nemzeti retorika. Ezek a szervezetek a tekintélyelvűség, a rendpártiság igényét is kielégítik, biztosítják híveiket arról, hogy semmi különösebb társadalmi változás, felfordulás nem fog történni. Nincs ok a bizonytalanságra. Nem lesznek reformok, amelyek következtében egyesek netán meggazdagodnak, míg mások munkanélkülivé válnak. Drasztikus módszerekkel visszaszorítják a bűnözést: a lakosság nagy része azt képzei, hogy a közbiztonság romlása a demokrácia eredménye, pedig csupán arról van szó, hogy negyven éven át a médiában tabutéma volt a bűnözés, míg az elmúlt öt évben ez gyökeresen megváltozott. A román nemzet többsége – elsősorban a falvak, kisvárosok lakói, illetve a nyugdíjasok, kevésbé iskolázottak – paternalista, autoriter rendszerre vágyik. Az államnak kell gondoskodnia létükről, biztonságukról, s cserében hajlandók eltűrni az apparátus „szigorúságát”, akár a magánszféra megsértését is, hisz Romániában ez a fogalom jószerint ismeretlen a választók körében; mivel annyi éven át nem létezhetett, igény ma is alig van rá. Számos elemzővel találkoztam, aki ezt a közömbösséggel társuló passzivitást toleranciának vélte. Toleranciáról azonban szó sincs; példa rá a nemzeti kérdés vagy a közvélemény manipulálhatósága például az értelmiség vagy a vállalkozói réteg ellen. Szellemesebb fogalmazásban: toleránsak az intoleranciával szemben. Az egyéni szabadság, emberi jogok e réteg számára jelentéktelen absztrakt fogalmak, tudatalatti szinten a szocialista, mindenről „gondoskodó” totalitarista-autoriter állam hívei.

Két alternatíva létezik: vagy egy baloldali/jobboldali autoriter rendszer garantál kevés munka árán biztos létet szerény, már-már nyomorúságos életszínvonalon, vagy egy liberális demokrácia az egyén kezdeményezése, szak tudása és szerencséje alapján nyújt óriási lehetőségeket bizonytalanságok, veszélyek árán. Nos, Románia lakosságának óriási többsége az első híve. Az átlagpolgár nem kockáztat, inkább lemond a nyereségről, tart az újtól, a szokatlantól, az idegentől (a szó nagyon tág értelmében). A nacionalizmus ennek a mentalitásnak az egyik komponense. Jellemző az is, hogy az átlagpolgár, amennyire ebből a szempontból konzervatív, épp annyira „tűróképes” a régi rendszerből átmenekített visszásságokkal, a korrupciós botrányokkal szemben, annak ellenére, hogy az ellenzéki sajtó nagy nyilvánosságot biztosított ezeknek. De hát a korrupciónak nagy a hagyománya.

A szélsőséges pártok sikere ezzel magyarázható, nem csupán a szűken értelmezett, hagyományos nacionalizmussal. És ezzel magyarázható a PDSR,

illetve Ilescu sikere is. Elsősorban csendet, rendet (tehát kevés változást) ígért, illetve szuggerált. A helyzet paradoxona, hogy míg az ellenzékiek jogosan elégedetlenek, amiért Ilescuék késleltetik a reformokat, a nép nagy része számára már az eddigi reformok, változások is túl soknak és „kellemetlenek” tűnik.

Ami az ellenzék egyre nacionalistább politikáját illeti, politikai vakság, tudatlanság eredménye. Egy részük (a PNȚCD és a PNL) amúgy is egész történelme alatt nacionalista beállítottságú volt, de 1989 után a másfél milliő magyar szavazat megnyerése reményében visszafogta ezt. Ami a PAC-ot illeti, ez már súlyosabb kérdés. Ez lehetett volna elvben az első román modern, liberális, toleráns párt. Pálfordulása csak veszteséggel járhat a választási siker szempontjából is.

Más fontos jelenség a választási propagandában már jelentkező nacionalista retorika, ami valóban fontos eleme lesz (illetve már az) a választási küzdelemnek, de nem abban az értelemben, hogy amelyik párt nacionalistább retorikájú, az több szavazatot szerez. A politikusok többsége számára nem a választási győzelem a valódi tét (kivételt jelentenek a pártok vezető elitjei, kb. 5–10 döntéshozó, és a pártok nem politikusi ambícióval rendelkező, de fanatikus hívei). A tét a saját parlamenti mandátum. A pártok mindegyike központosított, a fontos döntések monopóliumát néhány ember tarja kézben. Az ellenzéki vezetők nagy része különböző (szerintem téves) megfontolásokból elhatárolódott volt partnerüktől, az RMDSZ-től, nap nap után nacionalistábbá válnak, áldásukat adták a kormány külpolitikájára. E pártok képviselői, illetve eljövendő potenciális képviselői elsősorban azért ismételtetik egyre hangosabban nemzeti elkötelezettségüket, hogy az „új irányzattal” szembeni lojalitásukat bizonyítsák saját pártjuk felső vezetősége előtt. A nacionalista retorika nagy részének tehát abban az értelemben van választási tétje, hogy az adott politikusok bebiztosítsák magukat a jelöltlistákon való előkelő, biztos bejutó helyre.

Rövid általánosságok

1990 után a hatalom és az ellenzék küzdelméről beszéltünk. Később felfigyeltünk a hatalom táborán belül a reformerebb és a konzervatívabb csapat küzdelmére. És tovább osztódtak, bonyolódottak a táborok: ma például úgy tűnik, hogy a PDSR reformerebb szárnyának vezetői (elsősorban Adrian Năstase) azok, akik elvi alapon el kívánnak szakadni a szélsőséges nacionalistáktól – ugyanakkor a korrupció bajnokai, illetve a korrupció intézménye-

sítói, akik saját pártjukat manipulálják, az egypártrendszer irányában indulnak el, a párt és az állam egyre szorosabb összefonódásán dolgoznak, építik a maffia-típusú kapcsolathálókat.

De az érdekviszonyok, elképzelések az utóbbi hetekben nyilvánosság elé kerülő összebonyolódása számomra is váratlan. Naponta újabb események következnek be, többé-kevésbé hiteles hírek jelennek meg, amelyek részben ellentmondanak az egy nappal előbb írt prognózisnak. Alapvető ellentmondások jelennek meg meglepetésszerűen elvek és érdekek között. Egyazon politikai táborban ülők gazdasági érdekei olyannyira összekuszáltak, hogy egyik napról a másikra klikktársaikéval ellentétesek is lehetnek. Régóta együttműködő, hasonló elveket, programokat valló politikusok, illetve pártok egyik napról a másikra partnerekből riválisokká, ellenfelekké, sőt ellenségekké válnak. Talán kétnaponként kellene átírnom vagy kihúznom az aktualitásukat veszített prognózisaimról szóló bekezdéseket...

1995. december–1996. január: kormányozható lesz-e Románia 1996 után?

Az 1996-os választások után nem az a fő kérdés, hogy milyen pártkoalíció fog kormányt alakítani, hanem az, hogy egyáltalán kormányozható lesz-e Románia. Ma már semmi esélyt nem látok arra, hogy egy párt (PDSR), illetve a Konvenció (CDR) egyedül megszerezze a többséget. Tehát a választások után a PDSR-nek mindenképpen partnereket kell találnia. Nos, ez nehezebb lesz mint bármikor, ugyanis miközben az idő sürgetne, egyes pártok esetében még a parlamenti bejutás is kétséges, a pártközi viszonyok, tehát az együttműködési lehetőségek, koalíciós esélyek egyre rosszabbodnak. Lássuk a lehetséges változatokat:

A mostani koalíció felmelegítése. Eddig még úgy-ahogy döcögött, de az idő múlásával az együttműködés egyre nehezebb lesz. Egyrészt a kölcsönös vádak, személyeskedések, sértések sorozata miatt rosszabbodott a viszony, másrészt Iliescu és a PDSR az idén, határozottabban, mint valaha, kinyilvánította szándékát az integrálódásra az euroatlanti szervezetekbe. A PRM és a PSM ezt nyíltan ellenzi, a PUNR hozzáállása kétértelműbb. És fordítva, az európai szervezetek számára, amelyek amúgy sem sietnek túlságosan Románia befogadására, kitűnő érv lesz a visszautasításra a szélsőséges pártok jelenléte a kormánykoalícióban. Iliescu és a PDSR vezetősége ennek tudatában van, nem vállalhatja a felelősséget a visszautasításért, az ország elszigeteléséért.

Kormánykoalíció a CDR-vel. Számos jel szerint ez a változat lenne a leg-

valószínűbb, de nem fog könnyen menni: Coposu pártelnök halála növelte a PNTCD (és a CDR) népszerűségét, de Coposu nélkül a CDR az esetleges kompromisszumok ügyében nehezebb helyzetbe került, mert az átlagos ellenzéki választó és a CDR-vezetők nagy része durván antikommunista. Ha Coposu magyarázná meg, hogy a mostani helyzetben az ország érdeke rugalmasabb, kompromisszumra hajlóbb politikát követel, a választók nagy része elfogadná, egyesek morognának, de „árulásról” nem lehetne szó, hisz Coposu erkölcsi integritása ellenfelei számára is vitathatatlan volt. Ha viszont a sokkal csekélyebb népszerűségű Emil Constantinescu hirdetné meg az új politikát, a CDR hívei nagy részének eszébe jutna, hogy az ellenzéki vezér 1989 előtt kommunista párttitkár volt, mégha csupán egyetlen is, azzal vádolnák, hogy eladta a CDR-t a neokommunistáknak.

Nem állítom, hogy nem kerül sor valamiféle kompromisszumra. Az új kormány minden bizonnyal megalakul, de ez a megegyezés (bárki bárkivel is köti meg) sokkal törekenyebb lesz az eddigieknél. Az így született kormány nem számíthat majd a parlamenti többség automatikus támogatására. A végrehajtó hatalom elvi, csoport- és személyes érdekek mentén egyaránt kialakuló, belső ellentétei is határozottan erőteljesebbek lesznek. Az elmúlt hat év kormányai magabiztosan és nyugodtan dönthettek így vagy úgy, biztosak lehetek a parlamenti többség támogatásában, és a kormány összetétele is eléggé koherens volt: együttműködtek, csapatot alkottak. Az egészen más kérdés, hogy ennek az elsősorban Ilescu által irányított politikának szinte minden vonatkozását (gazdaság, kisebbségek ügye, külpolitika, reformok, demokratizálás) csapnivalónak vélem. Megvolt viszont a lehetőségük demokratikusabb stílusban történő politizálásra is. Az akarat hiányzott (ennek a magyarázata is csak részben mentalitásbeli kérdés, nagyrészt csoportok, klikkek érdekei diktálták így).

Elképzelhető, hogy 1996 után egy jobb szándékú koalíció és kormány alakul, de mozgástere olyan szűk lesz, olyannyira akadozva fog tudni csak működni, annyira bizonytalan lesz parlamenti támogatása, hogy az esetleges nemes szándékok az eddiginél is rosszabb eredményt fognak szülni. Nem attól tartok, hogy politikája még etatistább, reformellenesebb, nacionalistább lesz, mint az eddigi koalícióé, hanem egyszerűen attól, hogy megszűnik az egyetlen dolog, amellyel Ilescuék jogosan dicsekednek: a belső stabilitás. Egyelőre kölcsönös az inkompatibilitás a pártok közt, éppen akkor, amikor mindenkinek az ellenkezője lenne az érdeke, vagyis a parlamentbe bejutni, a kormányzásra vagy koherens ellenzéki politizálásra szövetségeseket keresni. Ez spontán jelenség, de nincs kizárva, hogy azok az erők, amelyeknek elégük van a „demokrácia” címkéjű játékból, besegítenek. Ha mindenki mindenkit

ellenségnek, és nem ellenfélnek tekint, gyenge és rövidéletű kormány születik, kormányváltások sorozata lesz várható, újabb és újabb, improvizált kényszer-szövetségek születnek majd, a stabilitás megszűnik: és akkor valóban esély nyílik a nyíltan autoriter rendszer bevezetésére. Ez a helyzet a román–magyar viszonyban is számos következménnyel járhat.

1996. július–augusztus: választási előszelek

November 3-án parlamenti és elnökválasztás lesz. Az ellenzék a májusi helyhatósági választások eredményei szerint viszonylagos előnnyel indul, de paradox módon a viadal végeredményét nem annyira az ellenzéki és kormányzó pártok közti választási harc fogja eldönteni, hanem inkább a két oldal szövetségeiben dúló belső harcok. Tavaly készült egy figyelemreméltó felmérés, kimutatva, hogy az ellenzéki politikusok nyilatkozataik 70%-ában kollégáikat támadták, és csupán 30%-ában bírálták a kormány és kormánypárt politikáját. Ez a jelenség ma is fennáll, normális körülmények közt a mai hatalom elvesztené a választásokat: de bekövetkezhet a „Kolozsvár szindróma” is (a helyhatósági választásokon az ellenzék jelöltjei egymás ócsárlásával segítették elő Gheorghe Funar ismételt győzelmét).

A küzdelem döntő része nem annyira ideológiai, propaganda-eszközökkel folyik, mint inkább zsarolással, az ellenfél kompromittálásával. A leghatékonyabb és egyre gyakrabban használt fegyver a gyanús, törvénytelen gazdasági üzelmek leleplezése. Ezt az eszközt nem a hatalom és ellenzék közti harcban használják, mivel az ellenzékiek közül kevés személyiségnek sikerült megkérdőjelezhető úton-módon meggazdagodnia. A hatalom köreiből tartozó korrupt politikusokról pedig az ellenzéknek nem sok lehetősége van leleplező dokumentumokhoz jutni. Tehát a gazdasági visszaéléseket leleplező botránysorozat a kormánypárti csoportok belső harcának következménye. Az más kérdés, hogy ezt sikeresen kihasználhatja az ellenzék a hatalom általában vett kompromittálására.

Vagy kétvényi mozdulatlanág és stagnálás után a társadalom és a politikai osztály egyaránt dinamizálódott. Nincs kizárva, hogy egy-két hónapon belül a ma fennálló szövetségek felbomoljanak, vagy legalábbis a szövetségeken és pártokon belül más személyek (és más irányzatok) jussanak vezető pozíciókhoz. A választások után is különböző szövetségek fognak alakulni, felbomlani, egy biztos: új korszak következik. Ma már nem az a kérdés, hogy a hatalom vagy az ellenzék győzedelmeskedik, hanem az, hogy a PDSR egyáltalán benne lesz-e az új kormánykoalícióban, és hogyan is fog kinézni

az új koalíció? Korábban csupán a számbajöhető koalíció-variációk inkoherenciájára, instabilitására, várható tehetetlenségére helyeztem a hangsúlyt.

Azóta újabb veszély, destabilizáló tényező jelent meg: az amúgy is csekély népszerűségű parlament a választások után még életképtelenebbé fog válni, steril vitákra használható vitaklub lesz. Miért? Az 1992-es választások eredményeképp körülbelül tíz párt került be a parlamentbe (azért a bizonytalanság, mert egyes alakulatok a CDR listáján jutottak be, majd később kiléptek, utána pártjukból is kiléptek, visszatértek, saját parlamenti csoportot és/vagy új pártot alkottak). De a migráció ellenére a legtöbb pártnak, politikusnak volt „arca”, a választó többé-kevésbé tudta kicsoda-miféle, mik a céljai, elképzelései, mi várható tőle. 1996 nyarán a PDSR lemondott a bejutási küszöb 5%-ra emeléséről, s kiderült, hogy ez által a kis népszerűségű, arc és elképzelés nélküli zsebpártokból alakított koalíciók is könnyen bejuthatnak. E szövetségek közvetlenül a parlamentbe jutás után valószínűleg felbomlanak, mert sem karizmatikus személyiség, sem közös elképzelések nem tartják őket össze, csupán a bekerülés pusztá érdeke. A törvényhozásban olyan pártok, politikusok fognak megjelenni, akikkel a választó, a közélet iránt érdeklődő nem tud mit kezdeni. Nem is kormánypártiak, nem is ellenzékiek, nem technokraták, nem fanatikusok, talán még a volt pártaktivistáknál is korlátoltabb, elvtelenebb, rövidtávon futó, piti karrieristák megjelenésére számíthatunk: hétről-hétre áruba bocsátják szavazatukat annak, aki többet kínál.

És végül vissza a stabilitáshoz?

Mire írásom lezártam, megváltozott az egész helyzet. Előreláthatatlan, sőt eddig kizártnak vélt lépést tett a PDSR: előfordulhat, hogy aggodalmam az elkövetkező kormánykoalícióval és főleg a parlamenttel szemben napokon belül elveszti aktualitását. Egy évvel ezelőtt a PDSR a parlamenti bejutási küszöb 3%-ról legalább 5%-ra való felemelését támogatta. A helyhatósági választások után meggondolta magát, állítólag már nincs idő a választási törvény módosítására. Azóta ezt minden párt és minden elemző kész ténynek vette, és e számítások alapján alakultak különböző szövetségek (a választási törvény szerint egy pártkoalíció számára szintén 3% a bejutási küszöb, függetlenül attól, hogy hány pártból áll).

Augusztus 28-án, „véletlenül” Iliescu elnökjelölésének hivatalos és ünnepléses bejelentése napján, a PDSR meggondolta magát, mintegy rájött, hogy mégiscsak van idő (vagyis mégsem áll érdekében az instabilitást vállalni) és kijelentette, hogy a parlamentben támogatni fogja a választási törvény

módosítását. A törvénytervezet valószínűleg 5%-os küszöböt fog előírni a pártoknak, 8%-ot a két pártból alakult szövetségeknek, 10%-ot a három pártból álló szövetségeknek és így tovább. Ha ezt megszavazzák (és ez csak a PDSR akaratától függ) akkor új helyzet előtt állunk. A legfontosabb következménye e döntésnek az lenne, hogy a szélsőséges pártok, a PUNR, a PRM és a PSM valószínűleg nem kerülnének be a parlamentbe, legalábbis nem mindhárman, mert népszerűségük a helyhatósági választások és a közvéleménykutatások eredményei szerint 4–5% között ingadozik.

1996–2000
HOGYAN TOVÁBB?

A NATO-bővítés és Románia

NETI hírlevél, 1996. szeptember 19.

Mértéktartó romániai politikai körök úgy látják, hogy Románia egyetlen reális lehetősége a nyugati orientáció, akkor is, ha az ország, minden erőfeszítés ellenére, a NATO-n kívül maradna, és komolytalannak minősítik az azzal való fenyegetőzést, hogy abban az esetben Románia újra az orosz befolyási övezetbe kerülne.

hullámban befogadni. Ahogy az *Adevărul* írta: „A helyzet jobb, mint amilyenek nyár elején tűnt, de távol állunk attól, hogy integrálódási esélyeinket reálisnak tekinthessük.”

Román hatalmi körök, ha késve is, de felismerték, hogy Romániának nincs esélye az első hullámban bejutni a NATO-ba. Ám ezzel kapcsolatos reakcióikat sokak szerint taktikázás és rögtönzés jellemzi. Egyes román politikusok (Iliescu elnök és közeli tanácsosai, például Chebeleu szóvivő) arra törekednek, hogy valamiképp meggátolják, vagy legalább késleltessék Magyarország befogadását. Mások (illetve néha ugyanazok) inkább azon fáradoznak, hogy a békepartnerség rangjának, súlyának felértékelésével valamiféle köztes megoldást találjanak.

Annak idején kormánykörök rágalomhadjáratot indítottak Petre Roman ellen, „nemzetárulónak” bélyegezték, azt állítva, hogy a békepartnerséggel próbálja meggátolni Románia befogadását a NATO-ba. Pár hónappal később

Az elmúlt hónapok során a bukaresti politikai körök és a román diplomácia egyik prioritása Románia integrációs lehetőségeinek növelése, az ország NATO-felvételének elősegítése és az érintett nyugati országok megnyerése volt. Az eddigi eredmény azonban még román értékelés szerint sem egyértelműen sikeres: Amerika érdeklődik, de nincs meggyőzve, Franciaország megígérte támogatását, de saját NATO-n belüli helyzete nem teszi lehetővé azt hatékonyan tenni, Németország közömbös, Nagy-Britannia pedig úgy véli, hogy a román államot nem kell az első

viszont magukévá tették ötletét. Június végén már Ioan Mircea Pașcu, a hadügyminisztérium államtitkára is kijelentette: „A békepartnerségnek sokkal tartalmasabbá kell válnia. A békepartnerségi tag, vagyis a jövő NATO-tag és a már teljes NATO-tag közti különbség csökkenjen a minimumra”. Hasonlóan nyilatkozik Románia frissen kinevezett politikai-diplomáciai képviselője a NATO-nál.

A júliust viszont erőteljes offenzív magatartás jellemezte: ekkor a román vezetők már nem a köztes megoldásra tették a hangsúlyt, hanem szokatlanul drámai hangon fenyegetőztek, követelődtek. Néhány emlékeztető példa:

„Románia nem fogadja el azt a lehetőséget, hogy ne az első hullámban fogadják be a NATO-ba. A tárgyalásoknak a leendő tagokkal szimultán kell kezdődniük, aztán egyenként be lehetne fogadni őket aszerint, hogy milyen mértékben teljesítették a kritériumokat, az elvárásokat” (Meleşcanu külügyminiszter).

„Magyarország és Románia vagy együtt lép be a NATO-ba, vagy egyik sem lép be” (Ion Iliescu).

„A NATO-hoz való csatlakozás sikere vagy sikertelensége hosszú távra eldönti Románia történelmét, sorsát. Ezért dolgozunk érdekében ilyen szakadatlanul, kétségbeesetten, drámaian. Offenzívát folytatunk, hogy meggyőzzük Nyugat meghatározó erőit arról, hogy ne kövessenek el hibákat, és értsék meg, milyen előnyökkel járna számunkra Románia befogadása a NATO-ba. Figyelmeztetjük a Nyugatot, hogy kockázatos volna Romániát kihagyni az első hullámból. Nem hiszem, hogy lesz egy második hullám is. Ha Romániát nem hívják meg az első befogadandó államokkal folytatott tárgyalásokra, akkor hivatalos nyilatkozatot fog kérni a NATO-tól, amely garantálja a dialógus folytatását az integrációról” (Tincea hadügyminiszter).

Érdeemes idézni a jól értesült *Adevărul* egyik vezércikkéből is: „Románia Amerikára összpontosította diplomáciai erőfeszítéseit. Amerika kezdi komolyan fontolgatni Románia befogadásának lehetőségét – egyelőre azonban csak nyilatkozatok szintjén. A túlságosan Amerika-központú és elkésett offenzíva hátránya egyes európai országok irritáltsága. Két párhuzamos folyamatról van szó: a NATO-ba és az EU-ba való integrálódásról. Európa (elsősorban Franciaország) korlátozni szeretné az amerikai jelenlétet Európában. Meleşcanu párizsi látogatásának fő célja a franciák meggyőzése volt. Meleşcanu kérte, hogy a franciák emeljenek szót német kollégáiknál Románia érdekében. Franciaország viszont nem híve annak, hogy a NATO európai szerepe növekedjék, szintiszta európai biztonsági erő létrehozását szeretné elérni. Más szóval, valóban lehet számítani a francia támogatásra az EU-ba való befogadásunkkal kapcsolatban, de ami a NATO-t illeti, Bukarest gya-

korlatilag azt kérte, hogy a franciák saját meggyőződésüknek ellentmondó lépéseket tegyenek.”

Mértéktartó romániai politikai körök úgy látják, hogy Románia egyetlen reális lehetősége a nyugati orientáció, akkor is, ha az ország, minden erőfeszítés ellenére, a NATO-n kívül maradna, és komolytalannak minősítik az azal való fenyegetőzést, hogy abban az esetben Románia újra az orosz befolyási övezetbe kerülne. E tekintetben figyelemre méltó a Nemzetközi Tanulmányok Központja egyik kutatójának értékelése:

– Úgy tűnik, hogy már létezik egy orosz–amerikai megegyezés a NATO bővítéséről, illetve egy korlátolt bővítésről. A jelenlegi orosz álláspont nem kifogásolja a NATO terjeszkedését – ha az infrastruktúrák nélkül történik. Ám ezen álláspont maradéktalan elfogadása a NATO halálát jelentené: a védelem nem megvalósítható katonai infrastruktúrák nélkül.

– A NATO politikájának fő eleme jelenleg a stratégiai partnerség Oroszországgal. Rövidesen meg fognak nevezni néhány országot – a visegrádiakat – mint eljövendő NATO tagokat, de ezek sem válnak rövid időn belül a szövetség tagjaivá. A NATO nem biztosíthatja biztonságukat az infrastruktúra kiterjesztése nélkül. Egyelőre nem tudni, mikor fogadják be ténylegesen a megnevezett államokat – valószínűleg csak akkor, amikor a NATO és Oroszország viszonya kedvező irányban változik. Ám már önmagában a potenciális NATO-tagként való megnevezés is siettetni fogja ezeknek az országoknak a közeledését az EU-hoz és a Nyugat-Európai Unióhoz.

– Ami a román vezetők agresszív nyilatkozatsorozatát illeti, erre az egyetlen magyarázat, hogy a hatalmi körök pánikba estek. Drámai színekben ecsetelik Románia kifelejtésének a következményeit. Úgy tűnik, már nem maradt más eszközük a döntés befolyásolására, ám az ilyen nyomásyakorlástól nem sok eredmény várható. Annak a kérésnek, követelésnek, hogy minden állammal egyszerre kezdődjenek a befogadást előkészítő tárgyalások, belpolitikai magyarázata van. Nem kívánják, hogy túl hamar kiderüljön, Románia nem lesz az első közt, hiszen ez a román hatalom kudarca.

– Iliescu kijelentése („vagy mindketten vagy egyik sem”) valójában esélytelen kísérlet – Romániának valójában nincs lehetősége megakadályozni vagy késleltetni Magyarország integrálódását. Még ha Magyarország előbb lép is be a NATO-ba, a román hivatalos politika akkor sem módosíthatja politikáját a NATO-val szemben, mert Románia pro-atlanti orientációja megváltoztathatatlan. Ezek a nyilatkozatok csupán konjunkturális jellegűek.

Románia '96 második felében – választási napló

(részletek)

Eredeti cím: Románia '96 őszen – választási napló. *Pro Minoritate*, 1996/tél

Az Iliescu-rendszer bukása kelle- **Iliescu kampánya**

metlen meglepetés volt az ameri-
kai adminisztráció, elsősorban a
külügyminisztérium számára.

Iliescu szeptember 25-ig „megfeledkezett” saját pártjáról, a PDSR-ről. Körülbelül húsz választási beszédet tartott úgy, hogy egyszer sem ejtette ki pártja nevét.

Miután megtörtént a kiegyezés a pártjával – jóváhagyta a PDSR jelöltjeinek listáját, melyen az „új csapat” tagjai is szerepelnek –, kampányában elkezdte dicsérni a pártot, s bagatellizálni a korrupciós vádakot.

Ioan Mircea Pașcu, Iliescu kampánystábjának szóvivője a kampány fő témájául az integrációt jelölte meg. A *Reuters* kommentárja szerint Iliescu lemondott a kommunista korszak bikkfanyelvéről, elhatárolódott 1992-es kampányának balos retorikájától. A *Le Monde* idézte Iliescu kijelentését, miszerint „az ellenzék és az én programom számos közös elemet tartalmaz”. A francia lap véleménye az volt, hogy „Iliescu hozzá próbálja szoktatni a közvéleményt a kohabitációhoz, hiszen a PDSR mind elszigeteltebb a politikai szintéren: a szélsőségesekkel elképzelhetetlen egy új szövetség, az ellenzék pedig feltételezhetően többségben lesz a parlamentben. A legvalószínűbb egy USD–CDR kormánykoalíció”.

A PDSR és Iliescu kampánya szeptember végére összehangolódott. Úgy tűnt, hogy a PDSR vezetősége komolyan remélte, ha pártja nem is győz majd, tagja lesz az eljövendő kormánynak. Mire alapozódott ez a remény? Elsősorban Iliescu jelenlegi (és feltételezhetően jövődől) elnök támogatására. Másodsorban az ellenzék egységének hiányára. És arra a nyíltan is elhangzott fenyegetésre, hogy ha a PDSR ellenzékbe kényszerül, meglesz az ereje és lehetősége a kormány megbuktatására. A PDSR-és politikusok fő és leggyakrabban ismételt jelszavai az euro-atlanti integráció siettetésére, a külföldi tő-

ke és befektetések volumenének növekedésére Romániában, a privatizálás gyorsítására vonatkoznak. Mindez, ismételték újra meg újra, ma már beindult folyamat – amely viszont csak akkor fog folytatódni, ha az ország stabilitása biztosítva lesz. A politikai stabilitásnak pedig Iliescu és a PDSR az egyedüli garanciája.

Szomorú, hogy e propaganda részben valós elemekre és folyamatokra épült. Tény, hogy az ellenzék, enyhén szólva, nem volt éppen egységes, a kampány során több energiát fecsért a parlamenti székekért való civakodásra, mint a választási kampányra. És persze nem csupán személyes ambíciókról, rivalizálásokról volt szó, hanem lényegesen eltérő, ellentétes ideológiákról, koncepciókról, gazdasági elképzelésekről. A CDR-en belül például léteznek „liberálisok” és „kereszténydemokraták”, akik közül egyesek etatista gazdasági koncepciója nagyjából egyezik a PDSR-ével. És nem volt megfelelő mechanizmus, amely ezt az egységhiányt feloldhatta volna. A PDSR-n belül is komoly harcok folytak klikkek és koncepciók között. De ott volt egy „atya” (Iliescu), aki szükség esetén rájuk kényszeríthette döntését, ha kellett erőszakkal, zsarolással, de képes volt rendet, egységet (vagy legalábbis látszategységet) teremteni.

Iliescu és a PDSR kampánya októberre egyre durvábbá vált. Az *Adevărul* október 3-i vezércikkének címe: *A PDSR megkezdte a választók megfélemlítését.* „A hatalom áttért a választók befolyásolásáról a választók megfélemlítésére. Lapunk információi szerint a PDSR három amerikai választási szakértőt alkalmaz, akiket Ceaușescu villájában szállásoltak el.” A lap idézett a kampányban elhangzottakból. Viorel Hrebenciuc kormányfőtitkár: „a PDSR akadályozta meg, hogy Románia egy újabb Csecsenföldre változzon. Ha nem győz a PDSR, fennáll a polgárháború veszélye”.

Iliescu ismét a régi fenyegetésekkel állt elő: „ha győz a CDR, visszahozzák a királyt, jönnek a földesurak, és elveszik a parasztok földjeit”. Az államelnök egy sajtótájékoztatón durva kirohanást intézett az *Adevărul* ellen. Felháborítónak ítélte a lap első oldalán közölt fényképet és a képaláírást: „Iliescu közvetlen kapcsolatban a választókkal”. Az aláírás valóban gúnyos, hiszen, mint a fényképen látszik, Iliescu egy gyár udvarán beszélget a munkásokkal – de egy drótháló választja el tőlük. Közismert, hogy Iliescu gyáva, többen és leplezetlenebbül őrzik, mint annak idején Ceaușescut. Most kénytelen volt közvetlen találkozókat tartani a választókkal, és feltételezhető, hogy egy ügyetlen embere tanácsára – a biztonság kedvéért – dróthálón keresztül beszélgetett el a munkások egy csoportjával.

Iliescu kirohanásának „köszönhetően” a legtöbb napilap és hetilap átvette a híressé vált fényképet. Az *Adevărul* másnapi száma pedig öt másik fény-

képet közölt ugyanarról a „közvetlen beszélgetésről” a következő felhívással: „Elnök úr, ha nem tetszett tegnapi fotónk – válasszon egyet ezek közül!” Ezek után az *Adevărul* újságírói egész sor névtelen, fenyegető telefonüzenetet kaptak, efféle szöveggel: „ha továbbra is így írsz Iliescuról, esetleg »véletlen« baleset áldozata leszel”. S ami még súlyosabb, Iliescu testőrei, a kormányőr-ség, azaz a SPP tisztjei hasonlókat mondogattak – amúgy „viccesen” – az *Adevărul* és más független lapok újságíróinak, ahányszor azok sajtótájékoztatón megjelentek az elnöki palotában.

A Demokratikus Konvenció (CDR)

Gyakorlatilag egyedül *Emil Constantinescu* kampányolt, társai részben civakodtak (főleg a parlamenti helyek miatt), részben pedig ellentmondásos nyilatkozatokat adtak, módosítottak és vontak vissza. A CDR parlamenti képviselői sorozatosan támogattak, sőt kezdeményeztek retrográd, antidemokratikus törvényeket. A híres 200-as törvénycikkely (a homoszexuálisokról szóló rész a büntető törvénykönyvben) a PNȚCD szenátorok kezdeményezése volt. Felelevenítésre érdemesek egy PNȚCD-s képviselő szavai: „Az incesztust inkább pártoljuk, hisz lehetővé teszi a szaporodást”. Egy másik PNȚCD-s szerint: „Nem véletlen, hogy az állatok közt is csupán a kacsák között létezik homoszexuális kapcsolat, márpedig a kacsza közismerten a legbutább állat”. Egy másik honatya szerint, ha nem büntetik kellőképpen a homoszexualitást, az a népesség csökkenését fogja eredményezni. (Más szóval a románok nagy többsége csupán azért heteroszexuális, mert fél a börtöntől.)

Dan Mărțian, akit sokan a PDSR konzervatívabb szárnya vezérének könyvelték el (ami téves leegyszerűsítés!), megpróbált az emberi jogokra hivatkozni, az intimitás tiszteletben tartására – mindhiába. Még Adrian Păunescu, a szélsőbaloldali PSM alelnöke is toleránsabbnak bizonyult „kereszténydemokrata” és „liberális” kollégáinál. Szerinte a homoszexualitás legfeljebb orvosi kérdés (betegség), semmi esetre sem sorolható a bűnügyek közé, emellett kínosnak nevezte azt, hogy egyesek egyet ígérnek az európai intézmények előtt, és az ellenkezőjét teszik idehaza. Vadim Tudor, a legszélsőségesebb párt, a PRM elnöke, arra kérte kollégáit, hogy a homoszexualitás helyett, amely egy genetikai probléma, inkább az oly gyakori nemi erőszak szigorúbb büntetését kezdeményezzék. Végül a PDSR-politikusok, mintegy szívességet téve CDR-s kollégáiknak (jövendő partnereiknek?) szintén megszavazták e törvényt.

A kormány (miután az ET határozottan tiltakozott) visszakozott, és a kép-

viselőház visszavonta a törvényt. De a közvélemény számára (különösen pedig nyugati politikai körökben) ez az eset figyelmeztetés volt: miféle kormányt alakítana a CDR, ha parlamenti képviselői (akik nagy többségükben ott lesznek az új parlamentben is, hisz a CDR „újított” a legkevésbé) ilyen intoleráns, retrográd, fundamentalista jellegű törvényekért hadakoznak? De ne csodálkozzunk, hiszen a CDR elfogadta még a új-vasgárdista *Vulturul Brâncovenesc Szövetség* „erkölcsi és anyagi” támogatását is. Más példa: a Văcăroiu-kormány egyik tagja, ifjúságügyi miniszter (Iliescu volt tanácsadója) törvényjavaslatot terjesztett be, amely a volt KISZ vagyonának újraállamosítására vonatkozott (1989 után ezt a vagyont szétszították különböző ifjúsági alapítványok között). E törvényjavaslat fő támogatója egy PNȚCD-s vezér volt.

Közismert a pártok Moldova Köztársasággal kapcsolatos álláspontja. Iliescuék kezdettől fogva óvatosan, mérsékelten, realistán kezelték e kérdést, míg az ellenzékiek, elsősorban a CDR jó része, sürgette az egyesülést Besszarábiával. Makacsul és ostobán ismételték, hogy ez semmiféle ellentétben nem áll Európéer, integrálódás-párti politikájukkal, hiszen nem „területi követelésről” van szó (amelyet Európa nem támogatna), hanem „csupán” a „szent román föld” jogos visszaszerzéséről. Néhány kijelentésében még Vadim Tudor is realistábbnak bizonyult „demokratikus” versenytársainál. Szerinte az egyesülés „nagy nemzeti érdek”, de nem lehet egyik napról a másikra megvalósítani. És ezek után még csodálkozzunk, hogy egyesek (például az amerikai adminisztráció) nem támogatták olyan lelkesen az ellenzéket, mint ahogy az várta, ehelyett inkább az Iliescu-rendszer lassan reformáló, de legalább kiszámítható és a stabilitást biztosító politikáját részesítették előnyben. Újra és újra felmerül a kérdés, hogy vajon tényleg demokratikusabb, toleránsabb, európeerebb-e a román ellenzék, elsősorban a CDR, a posztkommunista hatalomnál? Nehéz lenne erre egyértelmű igennel vagy nemmel válaszolni.

A CDR és a többi ellenzéki párt együttműködése akadozott, döcögött, a CDR-n belül erről a kérdéstről (és nem csak erről) eléggé homályosak, eltérőek, ellentmondóak voltak a vélemények. Viorel Cataramă PNL-alelnök szeptember 21-én élesen bírálta az ANL programját és kijelentette, hogy a CDR a jövőben sem fog együttműködni az ANL-vel. Cataramă állásfoglalását a CDR „hivatalosan” elfogadta – egy nappal később viszont vezetői elkezdtek visszakozni, elkezdtek „árnyalni” álláspontjukat. Ion Diaconescu: „Csupán figyelmeztetni akartuk az ANL vezetőit, hogy állítsák le támadásaikat Emil Constantinescu ellen. Nincs szó a kapcsolat megszakításáról”. Emil Constantinescu: „Cataramă állásfoglalása legfeljebb a PNL álláspontját kép-

viselheti. A CDR koalíciós kormányt szeretne alakítani az USD-vel és az ANL-vel együtt, még abban az esetben is, ha a CDR-nek meglenne az abszolút többsége a parlamentben. A PDSR-vel való koalíció lehetetlen”.

A Szociáldemokrata Unió (USD)

A legtöbb párton belül főleg a parlamenti listák összeállítása miatt volt nagy az elégedetlenség. E jelenség sokkal kevésbé volt jellemző az USD-re. A választási kampány során egységes képet mutatott, és több ügyes húzása volt. A PD és a PDSR szeptember 11-én a Szocialista Internacionálé tagja lett. Lionel Jospin, a francia Szocialista Párt elnöke, Felice Gonzales, a spanyol Szocialista Párt elnöke és más szocialista vezetők megígérték, hogy ellátogatnak Romániába, az USD és Petre Roman kampányát támogatandó. A Romániai Bányászok Szakszervezetének Országos Központja a bányászat problémáinak rendezése érdekében párbeszédre szólította fel a pártokat. A PDSR csupán szóban válaszolt: a bányászszakszervezet szerint felületes ígéreteket tett. A többi párt, az USD-től és a PS-től eltekintve, figyelmen kívül hagyta a szakszervezet kérését. A 160 ezer bányászt (és családtagjaikat!) képviselő szakszervezet e két pártot támogatta a választásokon.

Az USD, illetve inkább a PD hátránya az 1990–1991 közötti kormányzás miatt érthető volt. Úgy tűnt, nehezen fog szavazatokat nyerni a CDR-ben és a liberálisokban jogosan csalódott ellenzékiek köreiből. Úgyes lépést tett viszont e réteg megnyerése érdekében. Becsalogatott a pártba és képviselőjelölti listájára is felvett két olyan személyiséget, aki erkölcsi garanciát jelentett az említett réteg számára: Mircea Diaconu népszerű színészt, a Polgári Szövetség alapító tagját, az Egyetem téri maratonai tüntetés egyik fő szónokát és N. C. Munteanut, aki a SZER legnépszerűbb politikai kommentátora volt 1989 előtt, az elmúlt években pedig a 22 című hetilap politikai publicistája.

Az UNORD-89 (az 1989. decemberi Forradalmár Szervezetek Országos Szövetsége) politikai paktumot kötött az USD-vel, Petre Romant pedig tiszteletbeli elnökévé választotta. E lépésnek szimbolikus jelentősége volt: az UNORD-ot a PDSR és Iliescu szervezetének tekintették. Az UNORD forradalmárai közül 200 kilépett a PDSR-ből, és határozott Iliescu-, valamint PDSR-ellenes kampányt folytatott.

A liberális oldal szövetsége, az ANL

Régebben is szkeptikus voltam az ANL jövőjét illetően. Sejthető volt, hogy a PAC és PL-93 „kényszerházassága” válságba jut a parlamenti helyek elosztása miatt. Példaként Petre Lițiu kolozsvári képviselő esetét említeném. A PL-93 makacsul ragaszkodott Lițiu jelöléséhez, annak ellenére, hogy a helyhatósági választásokon kudarcot vallott (1%-ot ért el). A PAC országos vezetősége elfogadta a PL-93 ajánlatát, de a Kolozs megyei PAC-vezetőség nem nyugodott bele, tiltakozott.

A Lițiu-botránynál meglepőbb és súlyosabb a jászvásári eset. Közismert, hogy a PAC a helyhatósági választásokon 3%-ot ért el országos szinten, de a jászvásári polgármestert 70%-os többséggel választották újra. Az eredmény megyei szinten is nagy siker volt a PAC számára (50%). E sikerhez feltehetően hozzájárult a polgármester és a PAC Iași megyei elnökének népszerűsége, szervezői tehetsége. Szeptember elején a PAC országos vezetősége, a megyei vezetőség tiltakozása ellenére felajánlotta egy PL-93-as vezetőnek a Iași megyei képviselőjelölt-listán az első helyet. A „nézeteltérés” eldurvult, a polgármester, a megyei PAC-elnök és a megyei PAC-vezetőség megfenyegette a bukaresti vezetőséget, hogy kilép a pártból, amennyiben akarata nem érvényesül. A PL-93 megyei elnöke is szolidáris volt PAC-os kollégáival, bejelentette, hogy tiltakozásképpen a központi utasításos rendszer miatt szeptember 15-én kilép a PL-93-ból. Manolescuék kénytelenek voltak visszakozni. Hasonló botránnyal zajlott le Constanța megyében.

Úgy tűnt, mintha a PL-93 „lenyelte” volna a PAC-ot. Két oka lehet ennek. Egyrészt közismert, hogy a romániai pártok (és a PAC-ra ez még inkább érvényes) erősen központosítottak. A PAC esetében ez súlyos következményekkel járt. Ismert, hogy Nicolae Manolescu elnök a mindennapi munkában nem nagyon vesz részt, ugyanakkor a döntések jogát fenntartja magának. Eddig az „aprómunkát” a PAC végrehajtó elnöke végezte, aki azonban nemrégiben meglepetésszerűen és magyarázat nélkül lemondott párttagságáról. (Lemondásának csak egyetlen oka lehetett: megelégedte, hogy a PAC vezetőségének fontos döntéseiről rendszeresen az újságokból értesült. Dicséretére legyen mondva, hogy talán ő az első '89 utáni román politikus, aki otthagya pártját, de sem más pártban nem kereste szerencsáját, sem pártját gyalázó nyilatkozatokat nem tett. Diszkréten visszavonult.)

Manolescu elnökjelölési kampánya sem szerzett sok szavazatot az ANL-nek. A közvetlen érintkezésben Manolescu karizmatikus egyéniség, de ez a tévében elvész. Inkább afféle szikár, ellenszenves, kissé öntelt értelmiséginek tűnik. Kampánya még azokban az értelmiségi körökben is csalódást kel-

tett, amelyekben személye addig népszerűségnek örvendett. Diskurzusaiban ugyanis keveri a szokott liberális értelmiségi retorikát a meglepő és kissé ügyetlen (tőle valójában idegen) populista fogásokkal.

A román televízió

A választások eredményének fő manipulátora az állami tévé. Közismert, hogy a TVR előnyben részesítette a PDSR-t és főleg Iliescu elnököt. Arra kevesen figyeltek fel, pedig lényeges, hogy a TVR „legmostohább” fiai a szélsőséges pártok voltak. A PDSR-nek semmi esélye sem volt szavazatokat nyerni a CDR, az USD, az ANL hívei körében – és ez fordítva is érvényes.

A PDSR és Iliescu fő riválisai a szélsőséges pártok voltak. Azoknak egy részét, akik 1992-ben a PDSR-re és Iliescura szavaztak és '96-ban ingadoztak, könnyen megnyerhették volna a szélsőségesek. Nem annyira nacionalista jelszavaikkal, mint inkább azzal a jogos váddal, hogy a PDSR (és Iliescu) elárulta 1992-ben kinyilvánított baloldaliságát (korrupció, az életszínvonal csökkenése stb.). Régebben úgy tűnt, hogy a PDSR (és Iliescu) számára az a legveszélyesebb, ha két oldalról támadják (jobbról a „demokratikus” ellenzék, balról a szélsőségesek). Nos, hála a TVR-nek, a „baloldali” támadások ritkán jutottak el a nézőkhöz.

Alfred Moses, az Egyesült Államok romániai nagykövetének fura szerepe

A *Ziua* 1996. szeptember 14-i száma és a *România Liberă* közölt néhány olyan dokumentumot (levelet), amelyek azt bizonyították, hogy Alfred Moses megakadályozta az IRI (International Republican Institute) romániai tevékenységét, amiért az „csupán” az ellenzékot támogatta. Az amerikai nagykövetség megerősítette a levelek hitelességét azzal a megjegyzéssel, hogy ezek épp a nagykövet helyes, politikailag semleges tevékenységének bizonyítékai. Idézzünk néhány részletet e levelekből.

Lorne Craner (az IRI elnöke) február 6-i levele Brian Atwoodhoz (az USAID adminisztrátora): „Alfred Moses ultimátumának eredményeként az IRI megszakította a romániai demokratizálódás támogatásának programját. 1995 novemberében Moses nagykövet azt mondta nekem, hogy Románia demokratikus ország, és amennyiben az IRI továbbra is csupán az ellenzéki pártoknak kíván segítséget nyújtani, akkor ezt magánalapokból tegye. A kormány nem fogja finanszírozni az IRI tevékenységét, ha a PDSR-t továbbra is kizár-

ják a támogatott pártok közül. Az IRI szerint a PDSR-nek egyrészt nincs szüksége támogatásunkra, mint kormánypártnak elegendő anyagi, szervezési és egyéb lehetősége van, másrészt a PDSR szövetségben áll három nyugatellenes és antidemokratikus párttal, egyikük kommunista, a másik kettő újfasiszta. Moses döntése nem bölcs, ellentétes az amerikai diplomácia prioritásaival.”

Moses február 13-i levele Cranerhez: „Megkaptam az ön,

Atwoodhoz intézett levelének másolatát. Több téves értelmezést tartalmaz, és helytelenül látja az aktuális román politikai helyzetet. 1992-ben a PDSR megpróbált kormánykoalíciót alkotni a CDR-vel. Az ön levelében említett »antidemokratikus, nyugatellenes« pártok ma már nem tagjai a kormánykoalíciónak, sőt nyíltan támadják a kormányt és Iliescu elnököt. A harmadik párt, a PUNR szélsőségesen nacionalista, néhány szempontból az RMDSZ ellensúlyának tekinthető, de nem neofasiszta. A valóságban több a közös álláspont, a megértés, mint az ellentét egyrészt a PDSR, másrészt a PNȚCD, a PD és a liberális pártok között. Nem valós az ön állítása, mely szerint a kormány de facto ellenőrizné a médiát. Több magántévé is működik például, ezek közül a legnagyobb egy prominens amerikai republikánus tulajdona. [Feltételezhetően a Pro TV-ről van szó, de ki a tulajdonos?] Azt kértem önöktől, hogy az összes demokratikus pártot támogassák. Ehelyett lemondtak romániai programjukról, mert a USAID nem finanszírozta tovább az IRI tevékenységét, amivel azt a PDSR-t próbálta megbuktatni, amelynek vezetőit örömmel fogadtuk Washingtonban”.

Moses újabb (március 13-i) levele Cranerhez: „Az amerikai kormány pénzét az IRI arra használta, hogy támogassa a PDSR ellenfeleit abból a célból, hogy megbuktassák azt a választásokon. Ez nem felel meg az amerikai kormány politikájának, érdekének. Ez a tevékenység gyengíti a PDSR nyugatbarát, reformista szárnyát. Ez a csoport érte el, hogy Románia közeli támogatója és barátja lett Amerikának. [...] Ami a történelmi pártokat illeti, a PNL nem parlamenti párt, 1990–1992 közt részt vett a kormányban a FSN szövetségeseiként”. (Ez utóbbi állítás hamis, a PNL 1991 őszén lépett be a technokrata jellegű Stolojan-kormányba.)

Az IRI kontra Moses (vagy State Department?) konfliktussal kapcsolatban három közismert republikánus, Frank Wolff, David Funderburk és Christopher Smith március 29-én levelet intézett Warren Christopher amerikai külügyminiszterhez, amelyben aggodalmukat fejezték ki az IRI romániai tevékenységének felfüggesztése miatt. Felteszik az „ártatlan” kérdést, vajon a State Department-nek van-e olyan általános jellegű politikai döntése, mely szerint a USAID ezentúl csupán hatalmon lévő vagy kormánykoalícióban lévő pártokat támogathat.

Miután a román sajtóban megjelentek e levelek, Craner nyílt levelet intézett a *Ziua* olvasóihoz. Megismételte állításait („Romániában nincs valós demokrácia” stb.), és egy új információt is közölt: „Iliescu elnöknek arra is van anyagi lehetősége, hogy tizenhat amerikai választási szakembert alkalmazzon választási kampányában”.

A *Ziua* kommentárja összefüggést látott Moses álláspontja és a román hatalom titkos döntése között, mely szerint visszaszolgáltatók az elkobzott zsidó vagyonekat. A *Ziua* szerint Moses nem csupán az IRI programját szabotálta – sikeresen –, hanem az NDI (National Democratic Institute) és az IFES (International Foundation for Electoral Systems) tevékenységét is. A *Ziua* meg nem nevezett amerikai forrásai szerint e politika mögött Richard Shifter áll, ő győzte meg az amerikai adminisztrációt arról, hogy Romániában autentikus demokratikus rendszer van.

A SZER is „beszállt” a botrányba, interjút közölt Cranerrel. A rádió igazgatója sajnálatosnak minősítette, hogy a két lap (a *Ziua* és a *România Liberă*) támadása Amerika-ellenes és xenofób jellegű volt. A választási kampányban Iliescuék már eddig is az euro-atlanti integrálódásra tették a hangsúlyt, de azt persze nem mondhatták ki nyíltan (legfeljebb sugallhatták), hogy Amerika bennük bízik, és nem az ellenzékben. Nos, e két lap, tudatlanságból, vak elfogultságból, megtette ezt a szívességet is nekik: a román közvélemény tudomására hozta, hogy az amerikai adminisztráció konkrét segítséget nyújt Iliescunak a választások megnyeréséhez.

1996. decembere: új korszak kezdete

Tíz napon át egy sort se voltam képes írni, olyan izgatottan vártam a második forduló eredményét. Constantinescu győzelme várható és logikus volt, de semmiben sem lehettünk biztosak, különösen, ha nem kimondottan hideg fejvel követjük az eseményeket. A tét nagyobb volt, mint azt akár legpesszimistább hangulatomban is képzeltem volna. Együttkormányzásról, a két forduló közötti gyűlöletkampány miatt, még rövidtávon sem lehet szó.

Statisztikák

Közismert volt, hogy a fiatalabbak és a műveltebbek az ellenzékre szavaznak. A 34 éven aluliak 66%-a, az elemi végzettek 44%-a, a középiskolát végzetek 60%-a és az egyetemi végzettségűek 66%-a szavazott Constantinescúra.

Figyelemre méltó, hogy a munkások többsége (58%) is Constantinescu adta le szavazatát, a parasztok közül azonban csupán 30%.

Petre Roman volt választóinak kétharmada szavazott Constantinescu, és egyharmad Iliescu. Emlékeztetnék arra, hogy körülbelül ennyivel több szavazata volt Petre Romannak, mint pártszövetségének. Feltételezem, hogy azoknak nagy része, akik Petre Romanra és az USD-re adták szavazataikat az első fordulóban, a második fordulóban Emil Constantinescu szavaztak.

Hogyan tovább?

Az újságok, külföldi hírügynökségek efféle címekkel kommentálták a választások eredményét: „A ’89-es forradalom győzelme”, „Elkezdődött a rendszerváltás”. Nagyjából igazuk is van. De e hétéves késelem nem csupán időbeli kiesést jelent, hanem azt is, hogy a jelenlegi romániai helyzet lényegileg más, mint hét évvel ezelőtt a többi volt szocialista ország helyzete volt.

Az 1996-os választásokon a demokratikus erők győztek – de a hatalmat csak részben fogják gyakorolni, csak a politikai szféra, a kormányzás lesz az övék. A gazdasági életet az álreform és az álprivatizálás következményeként a volt hatalom uralja. E birtokon belül elképzelhetetlen a „rendszerváltás”. Az úrgazdagok, az iparbárok 99%-a, a volt hatalom (és az azelőtti) bizalmi emberei, leginkább volt szekusok, akik ’89 előtt a külkereskedelemben dolgoztak. Meggazdagodásuk féltörvényes (vagy törvénytelen) úton történt – de ezt ma már nem lehet bizonyítani. Köztudott, hogy induló tőkék a párt, illetve a Szekuritáé átmentett pénze, de ez is bizonyíthatatlan. Az állami gazdaság bonyolult bürokráciájában is a volt hatalom bizalmi emberei uralkodnak. Ezeket se lehet egyik napról a másikra lecserélni. Ez a réteg részben „hálából”, részben saját érdekében mindent meg fog tenni a mai hatalom bukásáért, a „rég elvtársak” visszatéréséért. A másik „leválthatatlan” hatalmi szféra a titkosszolgálatok.

Emil Constantinescu és „rendszere” (személyi kultusz, autoritarizmus?)

December 18-án 0 óra 3 perckor (amikor Emil Constantinescu győzelmét bejelentették), bár nem feledtem régi fenntartásaim, ujjongani kezdtem örömben. Az 1996-os Emil Constantinescu nem éppen az az elnök, akiről álmodoztam (bár melyik környező országot vezetik „angyalok”?), de sokkal értelmesebb, mint az 1992-es Constantinescu volt. „Fejlődőképes”.

Befolyásolható – egyelőre a szó jó értelmében –, de később vajon mi lesz belőle?

Kampányában sok olyan populistá eszközt használt fel, ami ellen ízlésem tiltakozott, de amelyek a győzelemért megbocsáthatók voltak. Nem annyira egy demokratikus európai ország politikusaként szerepelt, mint inkább felvilágosult, jóindulatú fejedelemként (Isten, Nemzet, Család, Egyház, Hadserreg: ezek voltak a hívószavak). Kissé meglepő, hogy a győzelem után mintha folytatná kampányát, tovább ígéretet (felelőtlenül és feleslegesen), továbbra is szükségesnek véli, hogy ha lehet papok által körülvéve jelenjék meg, és ötpercenként hivatkozzék Istenre, esküdjözék. És láthatóan örömet okoz neki a tömegek éljenzése: *Éljen Constantinescu! Szeretünk Emil!* Újraszületőben a személyi kultusz.

Ezen érdemes elgondolkozni. Két eset képzelhető el. Esetleg tényleg gyenge ember, akit a hatalom elkábított, tévútra vezetett. De elképzelhető egy optimistább változat is. Emlékeztetek régebbi fenntartásaimra az ellenzékkel szemben, arra, hogy kétkedtem, képesek lesznek-e egymás közt (pártok, szövetségek, ambícióval teli politikusok) kiegyezni, és együtt kormányozni. Félttem az instabilitástól, amelyet egy zűrzavaros, önellentmondásokkal teli volt ellenzékiekből alakított gyenge kormány okozhat. Képzeljük el, hogy Constantinescu, illetve fiatal tanácsadói régóta felfigyeltek e veszélyre. Ők is tudják, hogy az ellenzéki pártok milyen rosszul működnek, egy-egy párton belül is nehezen képesek összhangot, egységet teremteni, nincs e pártokon belül sem megfelelő tekintélyű, karizmatikus vezető, aki a többiekre kényszerítené akarátát, sem megfelelő demokratikus döntéshozási mechanizmus. Üléseik inkább vitaklubokra hasonlítanak, semmint felelős pártok tanácskozásaira.

Egyetlen esélyük maradt, és talán felismerték ezt. Szükség van egy erős vezetőre, „Atyára”, aki rá tudja kényszeríteni akarátát a pártokra (illetve parlamenti frakciókra) és a kormányra. És ebben talán inkább fiatalabb és feltételezhetően felkészültebb tanácsadóira fog hallgatni, nem a pártok vezetőségére. Ha így van, akkor elfogadom, sőt az egyetlen megoldásnak látom Emil Constantinescu hatalmának efféle megerősítését.

A másik szükséges elem a „tisztogatás”. Az új hatalom egyik fő választási fegyvere a korrupció leleplezése volt. Most be kell bizonyítaniuk, hogy tettekre is képesek. Nem csupán arról van szó, hogy választási ígéretüket teljesítsék, sőt elsősorban nem is erről van szó. Amennyiben tavasszal tényleg nekifognak a reformokhoz, amelyek drasztikus intézkedéseket követelnek, a mai hatalom népszerűsége csökkenni fog. Ahhoz, hogy megőrizzék hatalmukat (a PDSR ne súlyosbítsa – okkult eszközök bedobásával is – a válságot annyira,

hogy előrehozott választásokat csikarjon ki) gyengíteni kell a mai ellenzék népszerűségét és erejét. Erre egyetlen hatékony fegyver van: bíróság elé kell vinni néhány könnyen és egyértelműen bizonyítható korrupciós ügyet, olyant, amelybe a PDSR vezetői is belekeveredtek.

Az új személyi kultusz megszületésének első nyilvánvaló jele a december elsejei gyulafehérvári ünnepség volt. És, bár – ismétlem – a sok pap, esküdözés stb. nem épp ízlésem szerint való, itt is történt valami nagyon fontos és pozitív áttörés. Első ízben fordult elő (és ez Emil Constantinescu érdeme), hogy ekkora súlyú ünnepségen az ortodox és a görög katolikus egyház legfőbb méltóságai egyenrangúként jelentek meg. Constantinescu szó szerint is kimondta, hogy egyformán képviselik a román nemzetet. Hála Constantinescunak, ez volt tán az első lépés e két egyház kiegyezése felé vezető úton. És bár sok olyan beszéd hangzott el, amely nacionalistának tűnt, a hangsúly egyfajta pozitív nacionalizmusra, jobb szóval, hazaszeretetre tevődött, és nem a kizárólagosságra. Nem véletlen, hogy az ünnepségen részt vett és részt vehetett Markó Béla és Frunda György. Talán túlértékelem a történeteket, de úgy is lehet tekinteni, mintha megtették volna az első lépést a nemzetfogalom politikai (állampolgárok közössége), és nem etnikai jellegű értelmezése felé.

Az új parlament

A közismert ellenzék/hatalom-arányt módosítja a nem magyar kisebbségek képviselőinek részvétele (15 képviselő) a parlamentben. Körülbelül 3%-kal nőtt az új kormánytöbbség. Ahogy a Ciorbea-kormányt a képviselők és szenátorok megszavazták, cáfolta régebbi aggodalmaimat. A hatalom/ellenzék aránya körülbelül 63–37%. Nos, a Ciorbea-kormány a titkos szavazás eredményeképpen 69%-os bizalmat kapott. Minden kormánypárti képviselő bizalmát fejezte ki a kormányprogram és a kormány személyi összetétele iránt, mi több, az új ellenzékből is érkezett vagy 6%-nyi bizalmi szavazat. A jelek szerint a PUNR-sek szavazatairól van szó. A PUNR hivatalos nyilatkozata ugyanis fenntartásait fejezte ki a kormányprogram egyes részleteivel szemben (az észrevételek egyébként jogosnak tűntek), fenntartását fejezte ki az RMDSZ kormányban való részvétele miatt is, de annyira mérsékelt, visszafogott hangnemben, hogy ez egyenlő volt egy diszkrét, közvetett támogatással.

E bizalmi szavazást rendkívüli eseménynek tekintem. Aggodalmaim főleg abból fakadtak, hogy törekeny lesz a parlamenti többség, a történelmi pártok reakciósabb szárnya megakadályozhatja a reformokat és a határozott nyugati

orientációt. Egy biztos, ezek után Victor Ciorbeának és kormányának hatalma megerősödött. A parlamentben komoly esély van sarkalatos törvények megalkotására, illetve alkotmánymódosításra is (kétharmados többség). A kormányellenes bizalmatlansági indítvány esélye egyenlő a nullával.

Victor Ciorbea személyét régebben is dicsértem, a parlamenti bizalmi szavazás alkalmával újabb lehetősége volt bizonyítani, hogy felkészültebb, mint hittük. A PDSR szónokai (Năstase, Meleşcanu és mások) pár órán keresztül keményen és durván támadták. Végig figyelt, jegyzetelt, senkivel se konzultált, egyedül építette fel válaszáat. És ez a körülbelül húsz perces replika, amelyet az RTV és a Pro TV egyenes adásában milliók láthattak, feltehetően növelte presztízsét. Válaszai magabiztosak, de nem pökhendiek, ugyanakkor szellemesek voltak, technikai részletekbe nem bonyolódott. És ne feledjük, ott van mellette Adrian Severin, külügy- és államminiszter, és más értelmes szakemberek, oda fog figyelni a külföldi pénzintézetek tanácsaira, érvényesíteni fogja döntését, nem sokat törődve a történelmi pártok maradibb szárnyának ellen-lobbijával. Nagyobb reményt fűzök Victor Ciorbea szerepléséhez, mint az Emil Constantinescuéhoz. De ehhez az is szükséges, hogy Ciorbea növelje „autonómiáját”. A lehetőség adott. Emlékeztetek arra, hogy Victor Ciorbea a PNŢCD tagja, de karrierjét (illetve ennek jó részét) nem a pártnak köszönheti. Nincs lekötelve.

Ezzel szemben Emil Constantinescu a Polgári Szövetség (AC) „kreatúrája”. Többé-kevésbé le van kötelezve. Márpedig a mai romániai kontextusban az AC képviseli az új hatalmon belül a legreakciósabb, legnacionalistább és legnyugatellenesebb irányvonalat. Nem azt állítom, hogy Emil Constantinescu ezt az AC-féle irányvonalat képviseli. De nehezebben tud ellenállni a Polgári Szövetség nyomásának, mint Victor Ciorbea saját pártjének.

Kormány és miniszterelnök

Régen eldőlt, hogy a miniszterelnöki tárcát a PNŢCD kapja meg. A személy kijelölése a párt vezetőségének a feladata volt. Ennek alapján két politikusnak volt reális esélye e tisztségbe kerülni: Radu Vasile PNŢCD főtitkárnak és Ulm Spineanu PNŢCD alelnöknek. Egyik rosszabb lett volna, mint a másik. Ulm Spineanuról csupán annyit tudtam, hogy önteltsége mellett műveletlen is. Radu Vasile arroganciája mellett viszont erősen nacionalista is, ráadásul őt vádolták a PDSR-vel folytatott titkos tárgyalásokkal. Ő volt tán az egyetlen befolyásos PNŢCD-vezető, aki diszkrétan (és szerencsére sikertelenül) a CDR–PDSR koalíció híve volt.

És ekkor robbant a bomba: a PNȚCD vezetősége egyöntetűen (!) Victor Ciorbeát javasolta a miniszterelnöki tisztségre. A román sajtó szereti a banális eseményeket is a legvalószínűtlenebb forgatókönyvekkel magyarázni. Ez alkalommal az újságírók majdnem egyöntetűen üdvözlötték e döntést, de nem tették fel a kérdést, hogyan is történhetett ez meg. Ugyanis épp a döntés előtti napon mindkét esélyesnek tűnő (és a pártvezetésben támogatottságot élvező) jelölt (Ulm Spineanu és Radu Vasile) hosszú nyilatkozatban fejtette ki elképzeléseit a kormányzásról, és magyarázgatta, miért is tekinti saját személyét a legmegfelelőbbnek erre a tisztségre. Pár órával később mindketten Victor Ciorbeára szavaztak! Megzsarolták őket?

Adrian Severin

Ijesztő, hogy Adrian Severin ellen egyre erősebben folyik a lejárató kampány egyrészt az *Adevărul*, másrészt a *România Liberă* részéről. Közismert, hogy fő (és majd egyetlen) „üggyvédje” eddig Gabriel Andreescu volt. Furamód beszállt a Severint védő kampányba az egyébként eléggé vitatott *Ziua* című lap is. Sorin Roșca Stănescu, tőle szokatlanul nívós írásokban sorolja fel Severin érdemeit: ő a legmagasabb rangú román politikus az ET-ban, a csecsenföldi helyzetet tisztázó bizottság aktív tagja volt, elsőként ismerte fel, hogy az 1201-es ajánlás elfogadható Románia számára, Törökország ET-tagságának felfüggesztése mellett szavazott a kurdok elleni büntettek miatt, bizonyítva, hogy elkötelezetten védi az emberi jogokat, elérte, hogy az ET fogadjon el egy olyan dokumentumot, mely a 14. hadsereg visszavonását kérte Transznisztriából, és egy olyat, amely az Oroszországban lévő román műkincsek visszaadását szorgalmazza stb. Andreescu figyelmeztet arra, hogy a Severinnel szembeni félelem tulajdonképpen érthető. A külügyminisztérium ugyanis az az intézmény, ahol a legtöbb „átmentett” volt pártfunkcionárius, illetve álcázott szekus tiszt működik továbbra is, az egyszerű és „ártatlan” inkompetensekről nem is szólva. Ez a népes csoport joggal fél attól, hogy ha Severin lesz a külügyminiszter, komoly tisztogatásra kell számítania soraiban.

Az RMDSZ részvétele a kormányban

Pár héttel ezelőtt még fenntartásaim voltak, ma azonban határozottan támogatom a részvételt, annak ellenére, hogy tudatában vagyok: komoly esély van az első demokratikus kormány rövid távú csődjére (főleg a gazdasági problé-

mák miatt). Nem kívánom a részvétel közismert előnyeit elismételni, inkább azt hangsúlyoznám, hogy a közvéleményben meglepő változások történtek. Mind nyilvánvalóbb, hogy tartós folyamatról, trendről van szó. Az egész sajtó és a közvélemény nagy része természetesnek tartotta, sőt a leggyakrabban üdvözölte az RMDSZ részvételét a kormányzásban.

Idéznék néhány jellemző véleményt: Ion Rațiu, a PNȚCD meglehetősen nacionalista alelnökének lapja, a *Cotidianul* például így írt: „A román lakoságnak nem lesz semmi kifogása az ellen, hogy például Giurgiu megye prefektusa és a közlekedésügyi miniszter magyar legyen. A mai pszichológiai helyzetben a románság még nem bízna egy, teszem azt, magyar hadügyminiszterben, de azt reméljük, idővel tovább erősödik a bizalom, és ez is elképzelhető lesz.”

A „Székely Ifjak” provokációja is jóra fordult (külön, az RMDSZ-től függetlenül szerepeltek a választásokon, sikertelenül). Kérésüket, hogy egy képviselőjük legyen a képviselőházban, az RMDSZ megvétózta. A parlament mandátumvizsgáló bizottsága egyhangúlag elfogadta az RMDSZ álláspontját: „nincs külön székely kisebbség, a székelyek a magyarsághoz tartoznak”. Fontos siker. A román nacionalizmus régi taktikája volt a megosztás, az az elmélet, hogy a székelység külön etnikai csoport, amelyet meg kell védeni a magyarságtól, amely be akarja olvasztani. 1990 elején elsőként Ion Coja vetette be újra ezt a provokációt. Ismétlem, a mandátumokat érvényesítő bizottság, amelyben minden parlamenti párt képviselteti magát, egyöntetűen visszautasította a székelyek külön képviselőjét. Úgy vélem, ezzel a döntéssel jó időre lekerült a napirendről ez a kérdés.

Figyelemre méltó, hogy a magyarkérdésben sem teljesen egységesek az új koalíció tagjai. Elvileg az USD-nek kellene a legmegértőbbnek lennie és a történelmi pártoknak a legnacionalistábbaknak. A gyakorlatban ez nem így van. Az USD-n belül közismert Adrian Severin következetes álláspontja, de kevesebben tudják, hogy a tárgyalások során Petre Roman volt a legmakacsabb és legvisszautasítóbb a magyarok kéréseivel szemben. A pozíciók leosztása több mint elfogadható. Érdekes, hogy az RMDSZ nem kérte, egyszerűen ráerőszakolták a bukaresti alprefektusi tisztséget. Nem hatalmi pozíció, de szimbolikus értéke van.

Măgureanu

Virgil Măgureanu: „A változásra szavaztam. Miután már nem leszek a SRI igazgatója, politikai tevékenységet akarok folytatni, nem a már létező pártok

egyikébe akarok belépni, hanem új centrupártot fogok alapítani”. A *Ziua* „bombája” szerint Măgureanu akadályozta meg, hogy számítógép segítségével elkövetett csalással Iliescu győzzön. Ez persze ostobaság (technikailag is lehetetlen), de tény, és mind több arra a bizonyíték, hogy Măgureanu már jó ideje támogatta az ellenzéket. Iliescu (válaszként arra a kérdésre, hogy támogatta-e Măgureanu Constantinescut a választások idején): „Hallottam ezeket a híreszteléseket, de semmi bizonyíték. Az persze egyáltalán nem kizárt, hogy Măgureanu és Constantinescu között létrejött valamilyenfajta egyezség.”

Az Egyesült Államok

Az Iliescu-rendszer bukása kellemetlen meglepetés volt az amerikai adminisztráció, elsősorban a külügyminisztérium számára. Két héttel a választások előtt Alfred Moses nagykövet megpróbálta meggyőzni Petre Romant, hogy ne lépjen szövetségre a CDR-vel. E próbálkozás több mint abszurd. A CDR és a PDSR „házassága” mellett szóltak érvek (ez a kombináció a közismert hátrányok mellett előnyökkel is járt volna). De ha az USD nem lépett volna szövetségre a CDR-vel (vagyis arra kényszerítette volna, hogy a PDSR-vel alkosson kormányt), akkor politikai öngyilkosságot követett volna el, további négy éven át ellenzékben maradt volna az RMDSZ, a PRM és a PUNR társaságában.

A választások után Bill Clinton hűvös protokolláris üdvözlő táviratot küldött Constantinescunak és meleg hangú táviratot Iliescunak, amelyben örömet fejezte ki, hogy utóbbi folytatja politikai tevékenységét. Amennyiben a tekervényes, protokolláris diplomáciai fogalmazásokat lefordítjuk magyarra, akkor az körülbelül így hangzik: „Kedves Constantinescu úr, sajnálom, hogy győzött, de kénytelen vagyok gratulálni. Remélem, folytatni fogja az Iliescu-féle politikát”. És: „Kedves Iliescu úr, sajnálom, hogy veszített, de ne essen kétségbe, ott van maga a PDSR élén, Constantinescuék talán megbuknak, és egy előrehozott választásokon újra maguk kerülnek vissza a hatalomba”. Nem véletlen, hogy pár napra rá Iliescu kijelentette: „Nincs kizárva, hogy 2000-ben újra jelöltetem magam”.

De úgy tűnik, Romániával szemben vége ennek az ostoba amerikai politikának. Daniel Fried, a Nemzetbiztonsági Bizottság Kelet- és Közép-Európáért felelős igazgatóságának vezetője, az elnök különtanácsadója már más hangon beszél. A Free Romania Found összejövételén a választások eredményeit és következményeit elemezték. Daniel Fried: „A lassú reformok nem

hoznak eredményeket, a politikai és társadalmi feszültségek viszont éppen oly erősek, mint a gyors és sikeres reformok esetében. Ezt bizonyítja a romániai és a lengyelországi fejlemények összehasonlítása is. A mostani, választások utáni helyzet történelmi jelentőségű, döntő lehet Románia jövőjét illetően. Pár hónappal ezelőtt az ebben a teremben jelenlevők nagy többsége egyetértett volna azzal, hogy Románia nem demokrácia, hanem tekintélyuralmi rendszer vagy annál is rosszabb, a forradalmat elárulták, a reformokat el se kezdték. Ami a NATO-tagságot illeti, Románia nem az az ország, amelynek biztonságáért gyermekeink életét kockáztattuk volna. Persze nem ez volt az amerikai vezetőség többségének a véleménye, de ez olyan szempont, amelyet az amerikai és nyugati kormányoknak is tekintetbe kell venniük”.

Táviratok Iliescunak

Pár héttel később kiderült, hogy nem csupán az amerikai adminisztráció kezdeményezése volt a bukott román elnöknek küldött távirat. Első látásra meglepő, de Demirel török és Major angol miniszterelnökön kívül még Kohl kancellár is a táviratozók sorában van. A magyarázat eléggé egyszerű: Iliescuék garanciát nyújtottak arra, hogy Románia a közismert területi követelésekkel nem kelt feszültséget Moldova, Ukrajna és Oroszország irányában. A PNȚCD és a PNL vezetői sajnos elég sok felelőtlen kijelentést tettek az évek során ebben a kérdésben. Az utóbbi pár hónapban a pártvezérek visszafogottabbak voltak ugyan, de az ismert politikusok folytatták a hőzöngést.

Valentin Gabrielescu PNȚCD-szenátor, az ET román küldöttségének tagja, egy nappal Emil Constantinescu győzelme után, útban Strasbourg felé, fontosnak tartotta kijelenteni: „Eljött az ideje az egyesülésnek, szükség esetén el lehet halasztani a NATO-tagságot, a prioritás a román földek egyesülése”. Tény, hogy a történelmi pártokban és a Polgári Szövetségben, valamint a sajtónak abban a részében, mely ezeket az erőket támogatja, erős az az áramlat, amely szerint fontosabb és reálisabb a román területek egyesülése, mint a nyugati orientáció. Ezzel függ össze a *România Liberă* és az AC kampánya Severin ellen. Ion Rațiu PNȚCD-alelnök lapja, a *Cotidianul* is kampányt indított e témában. Egy PNȚCD-képviselő és külpolitikai szakember szerint Moldova új elnöke csak látszólag ellenfele a két ország egyesülésének, és épp most jött el az ideje kimondani, hogy az Egyesüléshez szent jogunk van.

Az unionista erők kisebbségben vannak az új hatalomban, de mi a garancia arra, különösen felületesebb nyugati szemszögből nézve, hogy nem „kevernek bajt”? Annál inkább, mivel a fontosabb vezetők, bár nem nyilatkoz-

nak ilyen felelőtlenül, nem is határolják el magukat megrögzött unionista kollégáiktól. E táviratok igazi címzettje tehát nem is Iliescu volt, hanem Constantinescu: őt figyelmeztették, hogyha igényt tart a Nyugat támogatására, foglaljon bátrabban, határozottabban és egyértelműbben állást ebben a kérdésben.

A kérdések és válaszok közti távolság

Dilema, 2000. június 23–29.

**Egyetlen felmérés sem készül az-
zal az igénnyel, hogy előre lássa
a jövőt, különösen nem abból a
szempontból, hogy esetleg jelen-
tős változásra kerül sor a politi-
kai, gazdasági, társadalmi stb.
életben.**

mezik” őket. Ritkán, de léteznek rosszul elkészített vagy tudatosan meghamisított felmérések, ezek azonban általában gyanús intézetektől származnak.

Politikusok és politikai elemzők gyakran beszélnek a közvélemény felmérésekkel történő manipulálásáról. Tökéletesen igaz, széles körben elterjedt a közvélemény-kutatásokkal való rendszeres befolyásolás. Egy kicsit azért mégis „árnyal-
nám” a kérdést – az esetek 95%-ában nem azok manipulálnak, akik a felméréseket készítik, hanem azok, akik ismeretek hiányában vagy célzatosan „értel-

A választók passzivitása és tehetetlensége

Mielőtt a célzatos értelmezésekről beszélnék, megemlíteném a rendszeresen figyelmen kívül hagyott választói csoportok néhány jellemzőjét. (Még hozzá azok hagyják figyelmen kívül, akik őszinte csodálkozással minduntalan felteszik a kérdést: „Hogyan rokonszenvezhetnek azokkal, akikről nemrég kiderült, hogy...?”.) Az egyik jellemző a választók passzivitása. Azok számára, akik az évek során figyelemmel kísérték a legfontosabb pártok és legfontosabb politikusok népszerűség-változásainak kanyarait, nyilvánvaló, hogy a társadalom csak lassan vagy egyáltalán sehogyan sem reagált a „Vörös vonal”, „Iliescu–KGB” vagy az akár a „Costea-üzlet”-szerű botrányokra. Van viszont olyan jellegű esemény is, mint például az 1999. januári bányászjárás-próbálkozás, amelynek következményei azonnal meglátszanak (a PRM népszerű-

ségének hirtelen zuhanása). Az utóbbi tíz évben annyi valóságos vagy kitalált botrány volt, annyi leleplezés és ál-leleplezés történt, hogy a közönség immunissá vált.

Egy másik, ezúttal nem román-sajátosságú jellemző vonás, a tehetetlenség. Egy politikai párt vagy személyiség népszerűsége csökkenésének (vagy emelkedésének) trendje, bár lassan, de önmagától folytatódik, akkor is, ha ennek egyetlen új oka sincs. Ez a győztesekkel (a többséggel) való együtt haladás, illetve a süllyedő hajó elhagyásának vágya.

Egy mítosz: „A románok legforróbb vágya az integráció”

A fentebb idézett kijelentés túlzott és hibásan értelmezett, extrapolált, és a jelenlegi hatalom által elkövetett hibák jó részének az alapja: a hatalom, a reformok felgyorsítása helyett megpróbálta az integrációra való várakozással megőrizni az úgynevezett társadalmi stabilitást. Tény, hogy a románok nagy része egyetért az EU-ba és a NATO-ba való beilleszkedéssel. De ebből a tényből hibás következtetést vontak le: „az integráció a románok legforróbb, első számú vágya”.

Lássuk a felméréseket, és próbáljuk meg eredményeiket helyesen olvasni. Valahányszor felteszik a kérdést: „akarja-e az integrációt?”, a románok nagy többsége „igen”-nel válaszol. (De soha nem 95%, ahogy azt a semleges válaszokat figyelmen kívül hagyva elterjesztették.) Majdnem mindenki összetéveszti a többség „igen” válaszát azzal a ténnyel, hogy a kérdés maga mennyire fontos a közvélemény szemében. Nyilvánvalóan nagy a különbség a között, hogy egyetértés valamivel és a között, hogy milyen fontosságot, milyen prioritási-fokot tulajdonítasz valaminek. (Ha a férfiaknak feltennék a kérdést, „belemennél-e egy szexpartiba Kim Basingerrel?” valószínűleg szintén 95%-uk válaszolna igennel. Ami nem jelenti azt, hogy a román férfiak nagy részének ez lenne a prioritása.) Mit szeretnének a románok mindezekelőtt, mi okoz nekik mindezekelőtt gondot? Nagyon könnyen meg lehet tudni a felmérésekből, de nem az olyan jellegű kérdésekből, hogy „egyetért vagy sem azzal, hogy...?”. A kérdésnek így kellene hangzania: „Nevezzen meg a következő (gazdasági, társadalmi, privatizációs, egészségügyi, korrupcióra, munkanélküliségre, interetnikus konfliktusokra, európai integrációra, háborúra stb. vonatkozó) kérdések közül hármát, ami a legjobban foglalkoztatja”. A válaszokból, függetlenül attól, hogy melyik intézet készítette el a felmérést, világosan kiderülne, hogy a prioritások, az érdeklődésre leginkább számottartó problémák a gazdasághoz, az életszínvonalhoz, a munkanélküli-

séghez, a korrupcióhoz kötődnek, és csak valahol a végén jelenik meg az integráció, a külpolitika, a magyaroktól, oroszoktól stb. való félelem.

Hibák, zavarok, ellentmondások

A manipulálás jellegzetes példája a 1999. június 12-én az *Azi c.* folyóiratban, az IMAS által a NATO-ba való integrációra vonatkozó felmérésről megjelent epés cikk: „A kutatások eredményei egyértelművé teszik, hogy a románok minden nemzetközi szervezet legitimizálásának lelkes pártfogói maradtak, még akkor is, ha elképzelésük sincs arról, miről van szó. Lehetetlen másképp értelmeznünk azt, hogy a románok 75%-a határozottan támogatja a NATO-ba való bejutást, miközben 78%-uk alig tud valamit arról, hogy milyen következményekkel is járna az”. Aztán felfedezem a következő kérdést: „Gondolja, hogy az egyszerű emberek ismerik a NATO-ba való belépésünk következményeit?”. A válaszok értelmében 34,5% szerint „kevesen”, 43,5% szerint „nagyon kevesen”. Ezeknek összege 78% – a cikkben megadott érték. Nyilvánvaló, hogy nem azoknak a százalékát számították ki, akiknek több vagy kevesebb ismeretük van az integráció következményeiről (bár ezt is meg lehetett volna tenni), hanem azoknak a százalékát, akik feltételezik, hogy az egyszerű emberek alig tudnak valamit róluk. Gyakran használatos trükkről van szó. A választások esetében is, a hagyományos kérdés „Kire szavazott?” mellett gyakran felteszik a kérdést: „Mit gondol, melyik (párt, elnökjelölt) nyeri meg a választásokat?”. Világos, hogy az erre a kérdésre adott válaszok szerint a lehetséges nyertesek sokkal nagyobb százalékot kapnak majd, mint az első kérdésre adott válaszok szerint. Egyes elemzők azonban célzatosan összekeverik a két kérdést és a rájuk adott válaszokat.

Más példa: a viszonylag komoly *Curentul c.* lap 1999. szeptember 2-i számának nagybetűs címe: „Meleşcanu a népszerűség csúcsán!”. A cikkecskét apró betűkkel szedték, és azon kevesek, akik elolvasták, megtudhatták, hogy ehhez a következtetéshez egy botoşani-i újságnak a saját olvasói körében végzett felmérési eredménye alapján jutottak. Aki nem olvasta el a cikket, azal maradt, amit a cím sugallt: Meleşcanu népszerűsége megnőtt.

Egy jellemző eset: a Metro Media Transilvania által 1999. júniusában végzett felmérés. Az eredményeket nyilvánosan ismertették, bárki hozzájuthatott az eredményeket és a módszert bemutató kis füzethez. Majdnem minden újság közölt részleteket a felmérésből, magyarázta azt, szenzációs címeket adtak a cikkeknek („Erdélyben Emil Constantinescu vezet”, „A PDSR és a CDR majdnem egyenlő esélyekkel indulna Erdélyben!”). De a legtöbb újság

mellőzte (vagy legjobb esetben is csak apró betűkkel jegyezte meg az újság-oldalak egyik eldugott sarkában) a lényegét, amit azonban világosan megfogalmaztak a felmérés ismertetőjének első soraiban: nem az erdélyi lakosságra jellemző minta alapján készítették azt, hanem néhány erdélyi városban megjelenő román újság olvasóinak a körében. A sajtó tehát ezeknek az újságolvasóknak a véleményét úgy mutatja be, mint „Erdély opcióját”. Íme tehát, hogyan lehet átalakítani, és triviális módon meghamisítani egy érdekes tanulmányt (hiszen a vizsgált rétegnek, a városi újságolvasóknak különleges befolyásuk van, közvélemény-formáló, azaz ún. véleményvezér egyéniségeknek számítanak szűkebb közösségükben).

A „határozatlanok” mítosza

Jellemző mondat: „Igen, ez a felmérés ezt állítja, de minden előrejelzés felborulhat, ha a határozatlanok, a lakosság fele, a szavazás mellett dönt”. Ezt a mondatot annyiszor ismételték, hogy attól félek, azok is kezdik elhinni, akik kitalálták. De a kijelentés tökéletesen hamis. Soha egyetlen felmérés esetében sem volt a „határozatlanok” száma 50%. Azoknak az aránya, akik nem akartak elmenni szavazni, a legpesszimistább időszakokban volt a határozatlanokkal együtt 50%. Ez utóbbiak legtöbb 30%-nyian voltak.

Az a kifejezés, hogy „a szavazás mellett dönt” feltételezi, hogy sor kerül valamilyen eseményre, a politikai helyzet, a légkör megváltozására, ami motiválja majd a határozatlanokat. De egyetlen felmérés sem készül azzal az ígérennyel, hogy előre lássa a jövőt, különösen nem abból a szempontból, hogy esetleg jelentős változásra kerül sor a politikai, gazdasági, társadalmi stb. életben. A felmérés több-kevesebb valószínűséggel azt mondja el, milyen a lakosság állapota az adott pillanatban. Csak azt láthatja előre, milyen eredménye lett volna a választásnak *abban az időszakban*. Természetesen lehet extrapolálni, és elég komoly előrejelzéseket lehet megfogalmazni a politikai egyensúlynak a különböző feltételezett helyzetekben való változásával kapcsolatban (pl.: „Ha nem kerül sor valamilyen nagyobb meglepetésre, az eredmény az előre látott lesz”, vagy: „Ha az életszínvonal továbbra is esik, a hatalmon levő párt népszerűsége n százalékkal zuhan” stb.). Feltételezve tehát azt, hogy sor kerül majd valamilyen eseményre, egy meglepő fordulatra, ami a „határozatlanokat” „határozottakká” teszi. De ha valami ilyesmi bekövetkezik, akkor nemcsak a „határozatlanok” válnak „határozottakká”, hanem ez utóbbiak is változtatnak majd opcióikon.

De ha feltételezzük, hogy a szimulált választásokra a felmérés idején ke-

rül sor, akkor logikailag tökéletesen egyértelmű, hogy ezeknek a „habozóknak” a szavazatai a különböző politikai erők között oszlanak meg, anélkül, hogy megváltoztatnák az erőviszonyokat. Sokat foglalkoztam ezzel a kérdéssel, és megpróbáltam ábrázolni. A módszer egyszerű, de hosszú és unalmas számításokat igényel. El kell készíteni a „határozottak” és „határozatlanok” „robot-portróját”, és össze kell hasonlítani a két kategóriát. A robot-portrékat a megkérdezettek nagy többsége által megválaszolt más, olyan típusú kérdésekre adott válaszok alapján kell összeállítani, mint pl.: „Milyen privatizációt akar: lassút, gyorsat, semmilyen?”, vagy: „Akarja-e az EU- és a NATO-integrációt?” stb. A legjelentősebbek a következő kérdésre adott válaszok: „Mennyire bízik Emil Constantinescuban, Ion Iliescuban, Petre Romanban, Teodor Meleşcanuban és így tovább?”. 1999 hat felmérése alapján készített számításaim alapján arra a következtetésre jutottam, hogy a robot-portrék közötti különbség a lehető legkisebb, tehát a „határozatlanok” nem változtatják meg a politikai erők közti viszonyrendszert. Akkor mégis mi különbözteti meg a „határozatlanokat” a „határozottaktól”?

Az előbbieknél kisebb bizalmuk van Vadim Tudorban és Gheorghe Funarban. Feltételezhető tehát, hogy „mozgósításuk” nem vezet majd a PRM népszerűségének növekedéséhez, ellenkezőleg. A határozatlanok esetében rendszeresen kisebb a politikusokban való „nagy mértékű bizalom” típusú válasz. Ami érdekesebb és bizonyos értelemben meglepő, hogy a „határozatlanok” között sokkal ritkább az „egyáltalán nem bízok”-válasz. Magyarán, ők kisebb mértékben gyűlölködők. Megengedem magamnak, hogy így jellemezzem őket: kiábrándultak, szkeptikusak, de nem dühösesek, kevesebb bennük az ellenérzés, a szenvedély, az előítélet.

Miért tartom fontosnak ezt az utolsó jellemvonást? Mert kizárja annak a lehetőségét, hogy egy pártnak (különösen egy szélsőséges pártnak) sikerüljön mozgósítania őket vagy legalábbis egy részüket. Sokkal könnyebb manipulálni egy dühös tömeget, mint egy szkeptikusot, amelyet nem vezetnek erős ellenérzések vagy a düh érzései.

Fordította: Hadházy Zsuzsa

2000–2004
ZÚRZAVAROS HADGYAKORLAT

Igaz-e, hogy „minden népnek olyan kormánya van, amilyent megérdemel”?

(Részlet politikai naplóból)

2001. október

Az utóbbi két-három év Romániajának társadalmában annyi reménytelenség, annyi kétségbeesés, annyi düh, olyan nagy mértékű, rögeszmeszerű kivándorlási, menekülési vágy létezik, amennyi csupán Ceaușescu uralmának utolsó négy-öt éve alatt gyülemlett fel.

A 2000-ben megtartott választások óta egyre gyakrabban hallok ezt a „bölcsest”, ezt az idegesítő, közhelyszerű kijelentést az eredmények magyarázatára. Évek óta szenvedélyesen tanulmányozom a közvélemény-kutatásokat, és a romániai politikusok és politikai elemzők nagy részétől eltérően hiszem, hogy e mérések szükségesek a lakosság lelkiállapotának megértéséhez. És éppen ezek a tanulmányok tudatosították bennem az elit és a társadalom közti teljes szakadást. Az elit

kategóriája magában foglalja a politikai osztályt (különösen azt, amelyik az utóbbi négy évben kormányzott), de a közvéleményt alakító értelmiséget is. És mindig felingerel, ha a címben idézett „bölcsest” hallok.

Lehet, hogy ha legalább néhány, úgynevezett demokratikus politikus, vagy legalább egy-két tanácsosa tanulmányozta volna a közvélemény-kutatások eredményeit, vagy más forrásból igyekezett volna megismerni a társadalom állapotát, nem vesztettek volna. A CDR (PNȚCD?) nem egyszerűen kikerült a parlamentből – valószínűleg egyszer s mindenkorra leseperték a politika színpadáról.

Milyen körülmények között került forgalomba újból ez a szerencsétlen mondás? Annak a magyarázatára, hogy a nagy többség „posztkommunista”, „szélsőséges” pártot választott. „A románok a baloldalt választották.” „A románok a reform ellen szavaztak.” „A románok rosszul választottak.” (Romániában, legalábbis a „demokratikus” értelmiségi körökben, a „baloldalt”

majdnem azonosnak tekintik a „kommunizmussal”. Igaz, hogy jelen pillanatban nemigen van olyan párt, amely demokratikus is és baloldali is lenne. A második világháború előtt létezett ugyan egy tisztességes szociáldemokrata párt, de hatósugara, befolyási köre meglehetősen szerény volt.)

Nézzük meg közelebbről a kérdést. Vajon az állampolgárok közül hányan választották a „baloldalt”, a „reform-ellenességet”, a „stagnálást” akkor, amikor a PDSR jelére ütötték a pecsétet? És hányan a PRM-re, vagyis a Vadim Tudorra szavazók közül választották tudatosan a „szélsőséget”, a „sovinizmust”, a „nyugatellenességet”? Számos közvélemény-kutatást elemezve (és ezek nem slágerlisták, ahogy sokan hiszik; rengeteg olyan adatot tartalmaznak, amelyek egymással összevetve, illetve helyesen értelmezve sok mindent elmondanak a nemzet lelkiállapotáról, a politikai opciók okairól), bátorodom azt mondani, hogy kevesen.

A „Constantinescu-korszak”

Logikus, hogy az eredmények megmagyarázása érdekében az 1996–2000 közötti hatalom teljesítményéből (ellen-teljesítményéből?) indulunk ki. Valóban demokrácia volt ez az időszak? Közismert Iliescu „eredeti demokrácia” kifejezése, amellyel elismerte abbéli szándékát, hogy összevegyítse a kommunizmust a demokráciával.

De milyen értékeket képviselt a CDR és Emil Constantinescu?

Vajon nem az „eredeti demokrácia” egy másik változatát?

A történelmi pártok gondolatmenetében, gyakorlatában összekeveredtek a demokrácia klasszikus elemei a két világháború közti évek „értékeivel”. Idealizálták a kezdetben valóban létező, de korrupst és nacionalista jellegű demokráciát, gyanús és jóindulatú hallgatásba burkolták az Antonescu-korszakot, minimalizálták a háborúért viselt felelősséget (az antiszemita politikát és a zsidóirtást), kétértelműen tekintettek a Vasgárda tevékenységére („voltak túlzások, talán büntettek is, de mégis kommunista-ellenesek voltak”).

Léteztek-e 2000-ben megbízható „reformpártok”, „Nyugat-barát” pártok? Vajon „ideológiai” okokból választotta-e a többség a „baloldalt” és a „szélsőséget” – vagy, mert a jobboldalon nem volt hiteles jelentkező? Vajon a reform ellen szavaztak vagy a reform megjárásáért? A Nyugat-barát irányvonallal szemben szavaztak, vagy a farizeizmus ellen, a „NATO-t, EU-t akarunk!” ellen? Megérdemeljük, hogy bekerüljünk, mert keresztényeknek és európaiaknak születtünk!”-szerű jelszavak papagáj-módon való ismételtetése ellen?

Lássuk röviden, mit ígért az 1996–2000 közötti hatalom, és mi valósult meg belőle. Egynéhány, egyébként fontos dolog közismert, ezeket nem ismétlem meg. Azokról fogok írni, amelyeknek kevés figyelmet szenteltek.

Emil Constantinescu és a CDR megígérte a korrupció felszámolását, az igazság kiderítését a „forradalomról” és más homályos ügyekről (Marosvásárhely, bányászjárás); célként a reformot és az integrációt jelölte meg. Egyesek, szépítve a dolgokat, azt mondják, hogy a régi struktúrák ellenállása és más hasonló okok miatt nem teljesíthették teljes mértékben ígéreteiket. Nem hiszem. Bátorodom kijelenteni: volt néhány lényegi kérdés, amelyben eszük ágában sem volt, de szándékukban sem állt bármit is változtatni.

Ismeretes a Cotroceni-i palota téves elmélete, mely szerint az egyetlen módszer megtudni az „igazat a forradalomról” a közkegyelem meghirdetése, aminek következtében 1989. decemberének minden gyilkosa magától beismeri majd tetteit, vallomást tesz!

Közismert, hogy a hadsereg tisztjei közül csak nagyon kevesen vettek részt a forradalom elfojtásában – de, furcsa módon, mind az Iliescu-, mind pedig a Constantinescu-korszakban éppen ezeket a figurákat léptették elő. Egy jellemző eset: Degeratu tábornok a vezérkar főnöke lett, majd elnöki tanácsadóvá lépett elő. Az ő esetében minden teljesen világos. Ő készítette el a tervet a kolozsvári forradalom elfojtására. Magyarázata a cinizmus vagy pedig a nagyfokú ostobaság élő példája. Az általa adott interjúkban ismételten azt állítja, őszintén meg volt győződve arról, hogy magyar csapatok ellen fog harcolni, amelyek el akarják „lopni” Erdélyt. Feltételezve, hogy valóban ennyire naiv volt, miért hitte azt, hogy a magyar csapatok a város központjában és a gyárkapuknál fognak megjelenni? Mert a csapatokat – Degeratu stratégiai tervezése alapján – éppen és csakis ezekre a helyszínekre küldték, és nem a város szélére – ahol esetleg megjelenhettek volna a határ felől közeledő idegen seregek.

Megemlíteném még Constantinescu elnök egyik utolsó, ritka cinizmusra valló tettét. A hatalom átadása előtt néhány héttel vagy száz személyt tüntetett ki. A névsor figyelemre méltó: egymás mellett szerepeltek híres művészek, volt disszidensek, volt forradalmárok és az őket figyelő szekusok, valamint a forradalmárokba lövető tisztek nevei.

Ursu

Van azonban egy, éppen köznapi, egyszerű volta miatt sokkal súlyosabb eset is. Az 1989-ben történtek, netán a csúcs-korrupció esetében a dolgok állása lehet bonyolult, a hadsereg, a titkosszolgálatok csúcsának, a VIP-üzlet-

embereknek hatalmas, nemzeti érdekeknek álcázott érdekei megnehezíthetik az igazság kiderítését. De mi történt az Ursu-ügyben? (Lásd még: *Szupertitkos ügynök jelenti* c. fejezet „*Nem érdemes megnézned a dossziédát, ügysem teljes*” c. alfejezetét.) Becsületes, művelt építész volt, aki titkos naplójában, egyebek leírása mellett, keményen bírálta a Ceaușescu-rendszert. Letartóztatták, aztán agyonverték. A bűnösöket ismerjük, a Securitate és a rendőrség tisztjei voltak, akiket előbb az Iliescu-, majd a Constantinescu-rendszer átvett. „Természetes”, hogy ezt az esetet halasztgatták, eltussolták az Iliescu-rendszer alatt. De mi történt az „igazság megismerésének” rendszerében? A Constantinescu által kinevezett bizalmi emberek szorgalmasan folytatták az eset eltussolását. A SRI új főnöke, ismétlem, Constantinescu elnök bizalmasa, azért, hogy védje a gyilkosok egyikét, aki „becsületes volt szekus”, és akit a SRI átvett, nem engedélyezi a bizonyítási eljárást (a Securitaténak most a SRI levéltárában levő kihallgatási jegyzőkönyveinek bemutatását). Aztán derűsen, közömbösen bejelenti, hogy Ursu naplója eltűnt – holott Măgureanu idejében még megvolt, többen látták.

Ezt az esetet az különbözteti meg a „nagy” esetektől (az 1989-es decemberi eseményektől, a bányászjárásoktól), hogy kevés ember által pontosan végrehajtott művelet volt, és ami még sokatmondóbb, ez a pár ember a Securitate alacsony rangú tisztjeként szolgált. Nem voltak fontos emberek, nem tudtak titkokat az 1989 utáni jelentős személyiségekről (amivel esetleg zsarolhattak volna). Semmi magyarázat nincs az igazság eltussolása érdekében szőtt összeesküvésre az Ursu-ügyben. Talán csak egy: az íratlan, de az 1989 utáni (mindenkori) vezetők által szigorúan tiszteletben tartott törvény, mely szerint egyetlen szekust sem lehet elítélni (még erkölcsileg sem) az elkövetett bűnökért. A Securitate törvények fölött áll. A naplónak pedig éppen azért kellett eltűnnie, mert bizonyítéka volt annak, hogy szerzője, a gyilkosság áldozata, az erkölcsi elit élvonalbeli alakja.

Feltevődik a kérdés: mit keres ennyi szenvedély egy politikai elemzésben? A kérdés jogos, de nem (csak) a szerző dühéről, kiábrándultságáról van szó, hanem arról a törekvéséről, hogy érzékeltesse a lakosság nagy részének (amely úgy szavazott, ahogy logikus volt szavaznia) a dühét, kétségbeesését. Az utóbbi két-három év Romániájának társadalmában annyi reménytelenség, annyi kétségbeesés, annyi düh, olyan nagy mértékű, rögeszmeszerű kíváncsi, menekülési vágy létezik, amennyi csupán Ceaușescu uralmának utolsó négy-öt éve alatt gyülemlett fel. És hogy ezt meg lehessen magyarázni, nem elegendők az elvont fogalmak, az általánosságok, tényleges „storyk”-ra van szükség, hihetetlen, felháborító történetekre, amelyek nem kivételek, hanem Romániában „normális”, „megszokott” események.

A „remény” története

Egy példa – interjú a választás napján egy fiatalemberrel, aki Vadim Tudorra szavazott. „Miért szavazott Vadim Tudorra?” „Ő az utolsó reményem. Ennek az országnak már nincs semmilyen jövője. Szeretnék elmenni, bárhova, de egyetlen ország sem fogad be. Ha Vadim Tudor hatalomra kerül, Romániában diktatúra lesz, megszököm, és kénytelenek lesznek politikai menedékjogot adni.” Nem tételezem fel, hogy sokan szavaztak volna ilyen megfontolások alapján, de ez a reménytelenség, amelyben mindenféle megoldásokat keresel, bármilyent, a politikai demokratizmuson kívül, jellemző, általános és okoz még majd meglepetést.

Iliescu idejében a „demokratikus választásokban” hittek. 1996-ban ez be is következett, s ezután, majdnem egy évig, az új elnök, a hatalmon levő pártok, a miniszterelnök óriási bizalomnak örvendett. Ebben az időben a gyors reformok érdekében a hatalom bármit megtehetett volna, fájdalmas következményekkel (munkanélküliséggel, az életszínvonal csökkenésével stb.) járó lépéseket is. A legérintettebbek természetesen tiltakoztak volna, de a többség támogatta volna a hatalmat, egyetértett volna a sok áldozattal, mint egy jobb jövő érdekében szükséges rosszal.

Körülbelül egy évvel az 1996-os választások után kezdett nyilvánvalóvá válni, hogy kivétel nélkül minden ígéret pusztán szó volt. Az új hatalom nem mer, vagy nem akar munkához látni. Úgy tűnik, hogy ennek egyik (teljesen félremagyarázott) oka a képtelenségig fajuló NATO-mánia. A romániai vezetők azt képzelték, hogy valós esély van a NATO-ba való bejutásra, de ehhez meg kell őrizni a tökéletes stabilitást, nehogy egy munkáscsoport tüntessen a privatizálás, a munkanélküliség ellen – inkább a reform elhalasztása mellett döntöttek. Ez a halasztás sokba került, és sokba fog még kerülni. Megismétlem: abban a pillanatban, 1997 első felében, a hatalom mindent megtehetett volna, hasonló helyzet talán soha többé nem áll majd elő! 1997 első felében kezdődik meg a „reform”, az „integráció”, az „igazság”, a „harc a korrupció ellen” fogalmak lejáratása, és folytatódik a 2000-es választásokig.

Korrupció

Nincs szükség semmilyen „ideológiára”, semmilyen „különleges tanulmányra”, „eredeti elképzelésre” ahhoz, hogy világossá váljon, hogyan kell harcolni a korrupció ellen: a források (zavaros, többértelmű törvények, fojtogató, fölösleges, túl nagy hatalommal bíró bürokrácia) semlegesítése, a jogrend

megváltoztatása és a megfelelő szervek (csendőrség, igazságszolgáltatási intézmények) munkájának ösztönzése. Még egy gyermek számára is nyilvánvaló, hogy ha új, minden jogi megalapozottság, minden hatalom nélküli szervezetet hozol létre, egész pontosan *Korrupció ellenes bizottságokat*, egyetlen célod lehet, a diverzió, amely, legalábbis egy időre, azt a benyomást kelti, hogy történik valami, „tesznek valamit”. „Tesszük magunkat, hogy dolgozunk.” A PDSR elsősorban korrupt és pökhendi volta miatt vesztett 1996-ban, keveseket érdekelt az, hogy „posztkommunista”, hogy „baloldali”. És a CDR nem azért kapta meg 1996-ban a szavazatok többségét, mintha „jobboldali”, „antikommunista” lett volna, hanem azért, mert megígérte, hogy „tizenötezer kitűnő szakembert hoz”, aki nekilát a munkának, és megszünteti a korrupciót.

Fordítva történt. A tizenötezer „szakember” kevésbé hozzáértőnek bizonyult, mint a volt pártaktivisták. Ami pedig a korrupciót illeti, nem ismerem a pontos valóságot, de az általános felfogás szerint (amivel egyetértek) az új vezetők még korruptabbak voltak, mint az előzők (nem feltétlenül az ellopott összegek nagyságáról van szó, inkább a rájuk jellemző cinizmusról, szemtelenségről). Ami biztos, a PDSR régi ügyfelei és a CDR, a PD, az RMDSZ „új urai” „megosztottak a koncon”. (A magyarok dicséretére legyen mondva, több hozzáértésről tettek tanúságot ezen a téren, tapintatosabbak voltak. Vagy valóban becsületesebbek? Lehetséges, de nem valószínű.)

Igazságszolgáltatás, jogállam, az állampolgár biztonsága

Errefelé már senkit nem lep meg néhány furcsa jelenség, esemény – „természetessé”, „megszokottá” vált. Brassóban két rivális gengszterbanda tűz össze, utcai harcokba keveredik, nindzsa-kardokkal hadonászik. Terrorizálja a várost. Az ügyészség tétlenül nézi. Mit tesz a csendőrség? Találkozót javasol a bandavezéreknek a csendőrség székhelyén, a csendőrség védőszárnyai alatt, hogy megegyezzenek a terület felosztásában.

Igazságszolgáltatás. Száz meg száz, a sajtóban közzétett eset – semmi eredmény, a hatóságok részéről egyetlen lépés sem történik. Kétségbeesett, kisgyermekes, beteg, egyetlen darabka kenyér nélkül tengődő asszonyok kapják a legnagyobb büntetést, ülnek egy évet börtönben. A híres gengszterek, a korrupció ismert alakjai, a pénzes gyilkosok közül majdnem egyetlen egyet sem ítélnek el. Ha valamelyikük „tévedésből” mégis rács mögé kerül, még mindig marad egy lehetősége. Vásárol egy olyan orvosi igazolást, amely bizonyítja, hogy klausztrófóbiás, nem való neki a börtön, ad még valamit a börtönigazgatónak, és – szabadon bocsátják. Azok viszont, akik csak kisebb

vétségeket követtek el, akik szegények, esetleg súlyos betegek, sem egészségügyi, sem más alapon nem kapnak felmentést.

A külpolitika és a „magyarkérdés”

Általában azt tartják, hogy ez a kettő lenne a kormány – és különösen az elnök – ténykedésének sikeres területe. Nem tagadom teljes mértékben ezt a megállapítást, de azt hiszem enyhén túlzó. Ennek bizonyítására három jellemző példát mutatok be röviden és szándékosan leegyszerűsítve:

Az RMDSZ kooptálása a kormányzásba. Ennek a döntésnek az „üzenete”, a magyarázata, megpróbálva összefoglalni a több száz hivatalos nyilatkozatot, a talk-show-kban elejtett szavakat, a következőképpen hangzik: „A magyarok nem olyan rosszak, mint általában hiszik, bár van néhány rögeszméjük az anyanyelvükkel és egyebekkel kapcsolatban. De a fő ok, amiért kooptáltuk őket, az, hogy a Nyugat, számunkra nem egészen érthető módon, szereti őket. Ha teszünk néhány »engedményt«, és még néhányat megígérünk nekik, a Nyugat meghálálja majd. Érkeznek majd a segélyek, a befektetők”. A valóság az, hogy ez alatt a négy év alatt a „demokratikus” vezetők részéről egyetlen komoly határozat sem született, egyetlen lényegbevágó, komolyabb nyilatkozat sem hangzott el a nacionalizmus, az Antonescu-kultusz elutasításával kapcsolatban, egyetlen próbálkozás sem történt arra nézve, hogy a valóságnak megfelelően szemléljék a múltat (a vasgárdista-mozgalmat, az antiszemitizmust stb.).

Az RMDSZ pedig túlságosan el volt foglalva néhány jól meghatározott, konkrét sérelem megoldásával, mintsem hogy a feszültségek, az interetnikai egyenlenségek csökkentésére ideje jutott volna. Az anyanyelvű oktatás, a magyar tannyelvű egyetem körüli viták idején például csupán a színpalak mögött folytatta a harcot. Nem törődött azzal, hogy meggyőző módon megmagyarázza a közvéleménynek: nem „előnyökről” van szó, hanem természetes jogokról. Ugyanebben az időben a sovíniszták nehéztüzérsége, élén az akkor még PNTCD-s George Pruteanu szenátorral, nap mint nap nagyon hatékony propagandával jelent meg a TV-csatornák talk-show-iban.

NATO-mánia. Jugoszlávia bombázására nyújtott segítség. Emlékezzünk a Ceaușescu-korszak propagandájának, a *Megéneklünk, Románia* stílusára. Az ilyesféle jelszavakra: „A nemzet diadalmasan tör előre a kommunizmus, az egész emberiség aranyálma felé vezető úton”. Majdnem azonosak voltak 1997 jelszavai is, azzal a különbséggel, hogy a „kommunizmus” szót a NA-

TO és az EU szó helyettesítette. Fenntartásaim vannak a NATO-beavatkozás támogatásával kapcsolatban, nem ami a lényeg, hanem ami a módot illeti. Azt a módot, ahogyan megpróbálták „eladni” magukat, megpróbálták megmagyarázni a közvéleménynek a döntést. Azt mondják, hogy a románok nagy része a beavatkozás ellen volt, a hatalom „bátorsága” pedig, mellyel a többség akaratával szembe fordult, csökkentette népszerűségét. Ez az érem egyik oldala. Most lássuk a másik oldalt. Miért elleneztek a románok a beavatkozást? Három okot említenék. Még mindig él a Ceaușescu-propaganda abszolutizált mítosza: „nemzeti függetlenség; mindenfajta beavatkozás elutasítása”. A lakosság nagy részének fogalma sem volt, vagy torz elképzelése volt a jugoszláviai tragédiákról. A televízió a hatalom kezében volt, megpróbálhatta volna részletesebben megmagyarázni a helyzetet. Szó sem volt hasonló próbálkozásról. Minden rögtönözve történt, felületesen, nem meggyőző módon, a régi kommunista propaganda kampányainak nyelvéhez hasonló bükkfanyelven. A vezetők nyilatkozataikban arra céloztak, hogy a beavatkozás támogatásának eredményeképpen „piros pontokat” kapunk, talán valami pénzecske is. Ez a gyakran ismételt célozgatás ostoba és cinikus volt. Azt hiszem, sokan éppen e miatt elleneztek azt, hogy Románia támogassa a NATO-beavatkozást. És most leginkább az erős erkölcsi érzékkel, de a jugoszláviai helyzetről hiányos ismeretekkel bíró emberekre gondolok. Mert a „piros pontokra” vonatkozó ismételt célozgatás „üzenete” voltaképpen a következő: „Nem tudjuk pontosan, kinek van igaza, de mi semmi esetre sem befolyásolhatjuk az események menetét. Viszont megéri, hogy támogassuk a bombázásokat, akkor is, ha azok sok ártatlan embert megölnék, akkor is, ha ez semmit meg nem old, mert így valami pénzecskéhez juttatjuk a mi drága országocskáinkat”.

EU-integráció. Csak egy aprócska gond – az intézeti gyerekek. Az EU finoman, de folyamatosan felhívta a figyelmet arra, hogy „van valami megoldásra váró probléma az elhagyott, árva, visszamaradott gyerekek otthonaival”. A román hatóságok nyugodtan azt válaszolták, hogy nincs pénz, de „megtesznek majd mindent”, „nem fognak sajnálni semmilyen fáradtságot” (ezek azok a régi csausizta klisék, amiket akkor hangoztattak, amikor a változtatásra nem volt semmiféle akarat). Aztán, kicsit ingerülten, az EU elkezdett pénzt küldeni. Eltűnt. A realista EU rájött, hogy az egyetlen esély néhány szerencsétlen életének megmentésére, ha egyenesen a gyermekotthonoknak küld élelmiszert. Például a visszamaradott gyermekek egyik bukaresti otthonát látta el kb. fél évre elegendő élelmiszerral, amit maguk a bukaresti EU-képviselők raktak le a kocsikról. Vagy két hónap múlva rémisztő képek jelen-

tek meg a televízióban egy, az éhhalál küszöbén álló, csontváz-kinézésű gyerekről. Auschwitzi, biafrai képek. A gyermekotthon igazgatónőjének nyilatkozata: „Pszichiátriai eset. Nem akar enni”. Az orvosok nyilatkozata: „Nincs itt semmiféle pszichiátriai probléma, mióta a gyermek a kórházban van, már-már veszélyes mértékű étvágya van”. Huszonnégy óra múlva újabb képek ugyanabból a gyermekotthonból, több tíz, ugyanolyan kiéhezett, csontváz-szerű gyerek. Az igazgatónő újabb nyilatkozata: „Az EU által küldött élelmiszer csupán néhány napra volt elegendő, nagy része romlott volt, el kellett dobnunk”. Következett az EU hivatalos tiltakozása. Aztán csend. Egyetlen román hatóság, lett légyen bármilyen szintű, sem akarta megmozdítani kisujját sem, az EU képviselői pedig, lévén diplomaták, diszkrétebbek lettek. Mégis úgy tűnik, hogy a magas szinten való beavatkozás eredményeképpen az igazgatónőt, aki nyilvánvalóan ellopta az élelmiszert, megbüntették. Súlyosan. Három hónapra megvonták fizetésének egy részét!

A történet nyomorúságos, nem magukért az eseményekért, hanem mert egy, a „demokratikus korszak” (1996–2000) Romániájában elcsépelte, megszokott, „normális”, „jellegzetes” esetről van szó.

Emil Constantinescu – a PDSR és Iliescu választási ügynöke

Gyakran elhangzó, és bizonyos értelemben igaz kijelentés. De a magától értetődő jelenség mellett (a hatalom népszerűségének csökkenése, amiatt hogy elmulasztotta megpróbálni kialakítani a harmadik utat, automatikusan növeli az ellenzék népszerűségét) még létezik egy másik, gyakran mellőzött jelenség. „Le fogjuk leplezni a PDSR–Iliescu védőszárnyai alatt működő maffiát”, „Felfedjük az igazságot az 1989-es eseményekkel kapcsolatban, és a bűnösöket (Iliescut és elvtársait), akik a terroristákról való diverziót kiagyalták, akik kihasználták a forradalmat, hogy államcsínyt hajtsanak végre, akik bányászjárásokat szerveztek, meg fogjuk büntetni” – ezek voltak a CDR és Emil Constantinescu jelszavai, amelyekkel győzelmet arattak. Tudjuk, mi következett. Semmi.

Most próbáljunk meg bebújni egy átlagos választópolgár bőrébe, ő vajon milyen következtetésekre juthatott? „Hittem nekik, rájuk szavaztam. És lám, megszerezték a hatalmat, kezükben van az igazságszolgáltatás, a csendőrség, a titkosszolgálatok, és a PDSR berkeiből senkinek sincs semmilyen »kellemtelensége«. Vajon miért? Hiszen nyilvánvaló, hogy gyűlölök őket. Egyetlen magyarázat létezik. Mindazok a vádak, amiket elhittem, hamisak voltak. Voltaképpen nem a CDR-re szavaztam, inkább csak meg akartam

büntetni a PDSR-t. Kezdem sajnálni.” A következtetés tökéletesen logikus (bár téves), a következő lépés pedig az „áldozatok”: a PDSR és Iliescu „megkedvelése”.

Iliescu népszerűségének ehhez a növekedéséhez látványosan hozzájárult a primitív kommunistaellenes sajtó (élén a Sorin Roșca Stănescu vezette *Ziuával*). Hogyan? Rendszeresen a képzelet birodalmába tartozó hamis vádakkal illette Iliescut, és hallgatott súlyos és könnyebben bizonyítható tetteiről. Ahelyett, hogy új bizonyítékokat talált volna az 1989-es és az 1990-es marosvásárhelyi eseményekre, a bányászjárásra, felröppentette a hírt: „Iliescu KGB-ügynök”. A vád, különösen a „bizonyítékok” tükrében, elképesztő hamisítás volt. Mi lehet az egyszerű, de jóhiszemű ember válaszreakciója? „Nyilvánvaló, hogy a KGB-s mese óriási hazugság. Lehet, hogy mindaz, amivel Iliescut vádolják, s amiben én is hittem, ami miatt nem szavaztam meg, az is mind hazugság? Lehet, hogy mégis becsületes ember?”

Aztán „Emil barátai” nekiálltak, és kitalálták-felépítették a „Vörös vonal” és a „Costea”-botrányt. Túl késő volt. Rosszul is szervezték meg, egymásra halmozták a „leleplezéseket” és a kusza, nehezen értelmezhető apróságokat. Voltaképpen óriási szerencséje Romániának, hogy ez az utolsó Iliescu-ellenes hadjárat nem sikerült. Miért? 2000 tavaszán, amikor elkezdődött, már annyira megrendült az akkori hatalomba vetett bizalom, az ellenérzés olyan erős volt, hogy semmilyen Iliescuval kapcsolatos „leleplezés” nem fordíthatta volna a szavazók rokonszenvét Constantinescu felé. Ha a művelet sikerrel jár (vagyis, ha Meleşcanu mellett Iliescu is kompromittálódik a választók szemében), akkor a helyzet valóban súlyossá válik. Az eredmény az lett volna, hogy az eredetileg Iliescunak és Meleşcanunak szánt szavazatok átcsorognak Vadim Tudorhoz. Nyerhetett volna már az első körben. Még ha azok, akik ezt a leleplezést megszervezték, nem is voltak tisztában Emil Constantinescu hihetetlen népszerűtlenségével, tudniuk kellett volna, hogy a „leleplezések” éppúgy kompromittálják Emilt, mint Iliescut. Igaz, hogy semmiféle, közte és Costea közötti piszkos üzletről nem lehet tudni, de enyhén szólva bizarrnak tűnik az a nagyfokú bizalom, amellyel Emil ezt a primitív szélhámost elhalmozta, éppen azután, hogy a francia igazságszolgáltatás döntött előzetes letartóztatásáról.

(Érdeemes Emil Constantinescu népszerűségének összeomlására és az Iliescué növekedésére néhány adatot bemutatnunk. Az 1996-os választások után vagy kilenc hónapig a lakosság kb. 60%-ának nagy, illetve nagyon nagy volt a bizalma Constantinescuban. Ugyanebben az időben az Iliescu iránti bizalom kb. 33%-ra esett vissza; az 1996-os választási évben 58% körül mozgott. Constantinescu népszerűsége 1997. szeptemberében kezdett esni. És

lassan, de folyamatosan esett. Az Iliescu-ellenes botrányok kitörésekor, 2000 tavaszán, már 20% alatt volt. Iliescu népszerűsége jóval később, csupán 1999 elején kezdett emelkedni. És lassan elérte a majdnem 45%-ot. Ekkor törték ki az említett botrányok, amelyek hatása a vártnak az ellenkezője volt. Azzal, hogy áldozattá tették, Iliescu népszerűsége elérte az 53%-ot. A Constantinescué tovább esett, s ezen már az sem segített, hogy bejelentette visszalépését az elnökjelöltek sorából. A választások előtt a lakosságnak már csupán 14%-a bízott benne.)

A választások nyertese – a PDSR és a PRM

Vegyük őket egyenként. A PDSR-nek kb. 20%-os biztos választási bázisa van, amely valóban fél a változástól, és egyfajta nosztalgiát érez a múlt iránt. Nem feltétlenül a „csausiszta kommunizmus” iránt, hanem annak a kornak a biztonsága iránt. (Ez nem csupán román jelenség. Magyarországon például a többség „a magyar történelem egyik legnagyobb politikai vezetőjének” tartja Kádár Jánost.) Szomorú, de érthető. Nyilvánvaló, hogy a kommunizmusban az élet szegényes és nyomorúságos volt, de a létminimumhoz szükségesek, függetlenül a szakmai képzettségtől, biztosítva voltak. Elméletileg könnyű elismerni a kapitalizmus előnyeit, de nehéz elismerni azoknak, akik éppen munkanélkülivé válnak, akiknek új mesterséget kell tanulniuk, új munkahelyet kell találniuk, az idősöknek, azoknak, akik nincsenek hozzászokva a hirtelen változásokhoz. Természetes, hogy arra az oldalra szavaznak, ahonnan valamiféle biztonságot, állandóságot várnak, akkor is, ha tudják, hogy az a szegénység biztonsága lesz.

De hagyjuk a PDSR állandó bázisát, és lássuk, miért fordultak mások a PDSR felé. Ez utóbbiaknak voltaképpen nem a PDSR „posztkommunista” volta számított. Látták, hogy négy év alatt az állam, az állami szervek, az intézmények lassan-lassan összeomlanak. Szó sem volt decentralizálásról, inkább az anarchia felé való csúszásról. Emlékezzünk vissza ennek a négy évről mindent átható, a Constantinescu-korszak jellegzetesen román jelenségére. Románia a talk-show-k országa lett, minden este milliók nézték a végeérhetetlen politikai veszekedéseket a tévében. De a döbbenetes az, hogy a veszekedés-sorozatok nem a hatalmon levők és az ellenzék között, hanem a hatalmon levő pártok, csoportosulások, érdekszövetségek között folytak. Államtitkárok jelentek meg, akik nemtörődöm módon magyarázták közvetlen főnökeik, a miniszterek határozatainak képtelenségét, és derűsen megjegyezték, hogy a közérdek nevében szabotálni fogják végrehajtását. Radu Vasile úr

hetente átlag négyszer jelent meg a talk-show-kban, és mint a PNȚCD főtitkára előadta, hogy a Ciorbea-kormány (Ciorbea volt a PNȚCD által kinevezett miniszterelnök) szakadékba viszi az országot. Mindenki azt hitte, hogy Vasile úr elveszíti második helyét a kormányban. Fordítva történt, több hónapig tartó propaganda és lobbizás után, ő lett a miniszterelnök.

Aztán a PNȚCD szárnyai, szárnyaeskái közötti harcok következtek, és a vesztesek (előbb Ciorbea, majd Vasile), magas beosztásukból kibukva, a leváltás-lemondás után egy-két nappal, egy-egy törpepártot alapítottak. A román közönség számára kevésbé volt látható az RMDSZ-en belül, Markó „opportunistái” és a fideszes kormány által erősen támogatott Tőkés „igazi magyarjai” között dúló harc. De ott is létezett. Nem egy vagy két ambíciózus emberről volt szó, hanem általános és többé-kevésbé látható jelenségről. A kormányon levő urak energiájuk és idejük 75%-át a koalíció pártjai és a pártokon belüli érdekszövetségek közti harcra pazarolták. Botrány botrányt ért.

Ez volt a hatalom berkeiben. Mi történt közben a PDSR-nél? Egy Meleşcanu vezette csoport haladóbbnak, becsületesebbnek nevezte ki magát a többinél, és kilépett a pártból. Aztán három hónapig csend. Senki nem tagadja, hogy a PDSR-ben is léteznek érdekcsoportok, esetleges ideológiai különbségek, de ezeket nem verik nagydobra. Nem mossák nyilvánosan a szennyest, nem pazarolják energiájukat a kamerák előtt folytatott testvérharcokra. Feltételezhető volt tehát, hogy, ha ismét hatalomra kerülnek, idejüket, energiájukat a kormányban, a parlamentben folyó munkára fordítják. (Apropó, parlamenti fegyelem. Hány, a CDR-s kormány által javasolt törvény nem ment át a parlamentben éppen a CDR-s képviselők ellenállása miatt?) A PDSR voksainak jelentős része nem ideológiai, hanem nagyon is pragmatikus volt. Mi több, látva az új kormánytagok névsorát, sok, „szolid” életrajzzal rendelkező igazi szakember nevével találkozhatasz (híres nyugati cégek sikeres ügyvezetői, tiszteletre méltó közvélemény-kutató intézetek vezetői stb.).

A PRM-nek kb. 10%-ra tehető, „kemény és tiszta” szavazóbázisa van (azok közül, akik el akarnak menni szavazni – tehát a lakosságnak majdnem 8%-a). Ezek tudatában vannak annak, mit képvisel a PRM, nacionalisták, idegengyűlölők stb. De ez az arány – akár a régi demokratikus országokhoz képest is – nem túl nagy. A választásokon nagy meglepetésre kiderült, hogy a PRM megduplázta eredményét (a szavazáson résztvevők számát tekintve ez a lakosság kb. 13%-át jelentette). Erre a növekedésre több magyarázat is született. Ezek egyike, hogy a felmérések szerint a szavazásra jogosultak kb. 80%-a jelentette ki, részt vesz a szavazáson, a valóságban azonban csak 65% vett részt. A PRM-re leadott szavazatok számának növekedésében sokat nyomott a latban (a felmérések által előre jelzettekhez képest), hogy a legtöbben

azok közül, akik azt nyilatkozták, a PRM-re szavaznak, el is mentek a választásra, míg a többi párt esetében a lehetséges választók egy része nem. A pérémeések „fegyelmezettebbek” és motiváltabbak. Mindez nyilvánvalóan nem változtatja meg a választások eredményét, de nem árt tudni, hogy az ország lakosságának hány százaléka potenciális PRM-támogató, hány százalék rokonszenvezik a PRM-vel.

A növekedés másik magyarázata jól ismert. A szavazók egyik számottevő része ingadozik a PDSR és a PRM között. A PDSR különösen mérsékelt, reform-párti, nacionalista felhangoktól mentes választási kampányt folytatott. Mi több, a kisebbségekről szóló üzenete is tisztességes volt, ami valószínűleg nem elégti ki az RMDSZ kemény vonalát, de megemészthetetlen a román nacionalista választók számára. Azt hiszem, a PDSR tisztában volt annak a veszélyével, hogy így az előrelátott 50% alá esik, de felvállalta a veszélyt. Dicséretére legyen mondva, vállalta, hogy egy reform-párti, hiteles üzenet érdekében elveszítsen néhány szavazatot.

És ami a legfontosabb a PRM-re és még inkább a Vadim Tudorra leadott szavazatok számának növekedésében, a korrupció „témája”. Jó ideje minden felmérésből kiderül, hogy a lakosságot egyrészt felháborítja a korrupció mértéke, másrészt elege van a politikusoknak a korrupció megfékezésére vonatkozó ígéretéseiből, üres szavaiból. És itt szerzett pontot Vadim. Populista stílusában bejelentette, hogy hatalomra kerülése esetén negyvennyolc órán belül véglegesen felszámolja a jelenséget („Le a maffiával, fel a hazával!” – ez volt legfontosabb jelszava). És jól játszotta ki az aduját – tudta, hogy a lakosság a mai napig sem gondolkodik jogállami fogalmakban. A többi elnökjelölt megkerülte a témát, vagy ezerszer hallott frázisokat ismételt. A lakosság jó része annyira reményt veszett, annyira ellene van a politikusoknak, a politikusok védőszárnyai alatt működő korrupciónak, hogy ennek a leegyszerűsítő mondatnak sikere volt.

A PRM és konkrétan Vadim Tudor sikere aggasztó – erről az egész sajtó írt. A dolog azonban egy kicsit bonyolultabb. Akkor kétszerezték, illetve háromszorozták meg népszerűségüket, amikor diskurzusukból elmaradtak a rasszista, sovinizta, Nyugat-ellenes elemek, és a hangsúly a korrupcióra, az igazságszolgáltatásra, a munkanélküliség felszámolására került. Diskurzusuk, a stílustól és a bosszú hangsúlyozásától eltekintve, sok szempontból majdnem azonos volt azzal, amellyel a CDR megnyerte az 1996-os választásokat. Következtetés: a PRM-re, Vadim Tudorra szavazóknak kevesebb, mint a fele szavazott rájuk azért, mert nacionalista, szélsőséges, antiszemita, Nyugat-ellenes politikusok. A többiek inkább az „Igazságtevő Vadimra” szavaztak, mondjuk így: Vadimra, a populista hősré.

Ne áltassuk magunkat. Nem hiszem, hogy ők „Nyugat-barátok”, „filosze-
miták”, „demokraták” lennének, de igazi motivációjuk az „igazságtévés”, a
politikai osztály megbüntetése. Ami a nacionalista, antiszemita stb. érzelme-
ket illeti, azok, mérsékeltebb formában, megtalálhatók a „demokratikus”
pártokra szavazóknál és a demokratikus politikusoknál is. De nekik nem ez a
legfőbb gondjuk. Megtanultak egy minimális „political corectness”-t, nem
fejezik ki nyilvánosan a zsidókkal stb. szembeni ellenérzésüket. Kivétel a ci-
gányokkal szembeni gyűlölet. Jóformán nem találsz olyan újságíró, politi-
kust, akit legalábbis zavarna a cigányokkal szembeni gyűlölködő magatartás.
Az *Academia Cațavencu* című, „demokratikusnak”, „kommunista-ellenes-
nek” elkönyvelt satirikus hetilap, amelyet egy időben Mircea Dinescu neve
fémjelzett, valószínűleg bajnok a cigányok elleni rasszista uszításban, és az
utóbbi fél évben (diszkrétebb) antiszemita kampányba is kezdett. Nem lehet
tudni, miért, de a magyarokkal szemben semleges, sőt jóindulatú. Egyelőre.)

(Visszatérek a címben szereplő idézetre, rögeszmémre, hogy ez a nép jobb
vezetőket érdemelne – és vezetőkön nem csupán a politikusokat, hanem a
közvélemény-formáló értelmiségi elitet is értem. Nincs elég helyem ahhoz,
hogy adatokkal is bebizonyítsam, de minden felmérésből világosan kiderül,
hogy a sovíniszta magatartást elsősorban a propaganda, a félretájékoztatás in-
dukálja.)

Két példa erre. A magyarokkal szembeni ellenséges érzület sokkal na-
gyobb a Regátban, mint Erdélyben. Vagyis az előítéletek erősebbek azokban,
akik csupán a médiából, a politikusoktól, a papoktól szerzik be értesüléseit
a magyarokról.

Antiszemitizmus. Széles körben elterjedt előítélet, de itt is az értelmiség
az „élenjáró”. Nyilvánvaló, hogy sok egyszerű emberben él ez az ellenérzés,
de nekik van alibijük. Nagyon keveset tudnak a zsidókról, a holokausztról –
a kommunista és posztkommunista Romániában, a többi kommunista ország-
tól eltérően, ezt a témát „mellőzték”. Viszont a „demokratikus” médiákból ti-
zenegy éve csorognak ilyen „informácók”: „a kommunizmust a zsidók hozták
a nyakunkra”, „a rossz szekusok zsidók és magyarok voltak”, „az úgyneve-
zett zsidómészárlások voltaképpen az Antonescu-hadsereg önvédelmi tettei
voltak, amikor a zsidó-bolsevikok megtámadták őket Besszarábiában”,
„Antonescu a zsidók »mentője« volt, ők azonban hálátlanoknak bizo-
nyultak”. Az utóbbi években az értelmiségi elitet gyanús módon foglalkoztat-
ja a holokauszt és a Gulág összehasonlítása. Írásaik hibás párhuzamot sugall-
nak: a zsidók felelősek Gulágért, a németek pedig, és semmi esetre sem a
románok, a holokausztért. Természetesen az egyszerűsítés szándékolt. Nem
őhajtok elemezni körmönfont szövegeket, csupán üzenetükre hívom fel a fi-

gyelmet, arra, hogy milyen következtetéseket vonnak le belőlük az egyszerű emberek.

Banálisan hangzik, de nem tudom elítélni ezeket az embereket, akik a rendszeres félretájékoztató alapján alkotják meg előítéleteiket. Természetesen létezik egy lappangó, több évszázados antiszemitizmus a lakosság egészének szintjén. De, ha az értelmiségi elit a médiában hasonló diskurzusokat, hasonló magatartást enged meg magának, akkor ez a lappangó antiszemitizmus felerősödik.)

Két kérdés.

Valós, közvetlenül fenyegető veszélyt jelent-e a PRM és Vadim Tudor?

Valóságos veszély-e a szélsőség, a nacionalizmus?

Úgy tűnik, ugyanannak a kérdésnek kétféle megfogalmazásáról van szó – pedig nem.

Vázlatos válasz az első kérdésre. Nem hiszem, hogy a PRM és Vadim Tudor valós politikai veszélyt jelentene. Ebben a konjunktúrában elérték lehetőségeik határához. A PDSR ért a kérdés „kezeléséhez”. Szükség esetén Vadim Tudort enyhén szólva „megsemmisíthetik” politikailag azzal, hogy zöld utat adnak az ellene folyó rágalmozási pereknek, a vele kapcsolatos számtalan kompromittáló leleplezésnek. És a PRM egyszerűen nem létezik Vadim Tudor nélkül, képtelen túlélni nélküle. Ha ez megtörténik, nagyon valószínű, hogy sokan a PRM parlamenti képviselői közül, a „tiszteletreméltó” szárny tagjai, a kevésbé kompromittáltak, azok, akik egyszerűen opportunisták, a népdalénekesek stb. elhagyják a pártot és belépnek a PDSR-be. Akárhogy is nézzük, még egy nagyobb válság esetén is kicsi a valószínűsége egy újabb PDSR–PRM szövetségnek. A PDSR világosan látja a „szélsőségesekkel” való újabb szövetség következményeit.

Lássuk a második kérdést.

Ebben már mélységesen pesszimista vagyok.

Azt állítottam, nem lesz újabb PDSR–PRM-koalíció. De egyáltalán nincs kizárva, különösen a Năstase-kabinet bukása esetén, egy „átrendeződés” a PDSR-n belül. Egy visszatérés a párt „régivonalához” a PRM-vel való mindeféle együttműködés nélkül.

Vadim Tudor „arcképe” a „demokratikus” médiában

A választásokon való részvétel kapcsán írtam, hogy a PRM szavazói fegyelmezettebbek, motiváltabbak. Voltaképpen megértem őket. Minden 1989 utáni politikus csalódást okozott a lakosságnak, elárulta eszméit, ígéreteit nem teljesítette. Mindenekelőtt saját szavazóikat ábrándították ki. A „demokratikusokról” már beszélni sem érdemes, de még Iliescu is kezdte kiábrándítani a PDSR-ek egy részét, mintha túl reform-pártinak mutatkozna, túl türelmesnek a magyarokkal, a Nyugattal szemben.

Az egyetlen – évtizedek óta – következetes politikus Vadim Tudor. Szándékos leegyszerűsítése a dolgoknak úgy mutatni be őt, mint a Securitate alázaatos szolgáját, a Ceaușescu-család udvari költőjét. Ő, illetve az Eugen Barbu vezette Săptămîna-csoport inkább olyan lobbicsoportnak tekinthető, amely kiszolgálja a rendszert, de ugyanakkor megpróbálja befolyásolni is. Méghozzá a legrosszabb irányba, a sztálinizmus és a Vasgárda kombinációjának irányába. Kevesen tudják, hogy a Ceaușescu és az egykori vasgárdista, protokronista áltörténész, Iosif Constantin Drăgan közötti híres és káros kapcsolatot nem a román diplomácia vagy a Securitate kezdeményezte és szervezte meg, hanem Barbu és csoportja. Ha újraolvassuk Vadim Tudornak a *Săptămînă*-ban, a 70-es és 80-as években közzétett írásait, világosan kitűnik ideológiai következetessége. Ezt a „demokratikus” média rendszeresen elhallgatja. Sok, nagyon sok értelmiséginek, politikai elemzőnek, közvélemény-alakítónak van nagyon rossz véleménye Vadim Tudorról, mert vulgáris, mert Ceaușescu udvari költője volt, mert „túloz”, „fenyegetőzik” stb., stb., és aztán futólag megjegyzik, hogy rasszista, antiszemita. A hangsúly a múltján van, azon, hogy vulgáris, hogy „túlzó”, és nagyon ritkán a lényegen, a nacionalizmuson, az antiszemitizmuson, a Nyugat-ellenességen stb. Lehet, hogy nagyon sokak számára nagyon is elfogadhatók lennének ezek az eszmék, ha „szelídebb” hangon tálnák őket.

Szélsőjobb vagy szélsőbal?

Bukarestben divat a PRM besorolásáról vitatkozni. A szélsőjobbhoz tartozik vagy a szélsőbalhoz? A kérdés sokkal fontosabb, mint amilyennek tűnik. Nagyon fontos, hogy azoknak, akik határozottan állítják, hogy baloldali, még csak igényük sincs arra, hogy politológusoknak, elméleti szakembereknek tartsák őket. Majdhogynem nyíltan elismerik, hogy nem elméleti vitáról, meghatározásról, hanem politikai kérdéstről van szó.

Azt mondani a PRM-ről, hogy szélsőjobb, egyet jelentene a szélsőjobb eszme, a vasgárdista mozgalom kompromittálásával. Azt hiszem, hogy ebben a politikailag légyüres térben, amibe jutottunk (a PNȚCD voltaképpen nem létezik, a parlamentben az egyetlen, bár nagyon kevés képviselővel rendelkező „demokratikus” párt a PNL, az ellenzéknek nincsenek hiteles vezetői) a távolabbi jövőre vonatkozó megoldások keresése folyik. Az eddigiektől eltérő megoldásoké. (Egyelőre az egyetlen remény, legalábbis rövidtávra, a PDSR Năstase-szárnyának sikere lenne.) És, tudatosan vagy sem, új alakulatot keresnek, valamiféle hibrid, a kapitalizmussal rokonszenvező, „emberarcú” „posztfasiszta” pártot. Egy hasonló próbálkozás, az UFD, már megbukott, de az úgynevezett demokratikus értelmiség jelentős része ugyanebben az irányban keresgél tovább. Jóformán senki sem gondol egy hiteles baloldali, egy valóban liberális vagy egy kereszténydemokrata pártra.

A vasgárdista-hagyományok, a kapitalizmus és egy minimális jogállam összehangolása lehetőségének keresése folyik. Ezért válnak ingerültté befolyásos személyiségek arra a gondolatra, hogy a PRM jobboldali. Emlékezünk vissza Iliescu első mondataira az 1989 decemberi eseményeket követően: „Ceaușescu beszennyezte a kommunizmus nemes eszméit”. Őszinte volt, lényegében hasonló, de „emberarcúbb”, haladóbb stb. rendszert akart. Ugyanaz történik most is, de ellenkező előjellel. Sokan félnek, hogy Vadim Tudor „beszennyezi a Vasgárda, a szélsőjobb eszméit”, ezért feltétlenül szükséges, hogy egyszer s mindenkorra szélsőbalosnak legyen kikiáltva. És most térjünk vissza egy kicsit a felmérésekre, pontosabban az elnökválasztások második fordulójára.

Iliescu versus Vadim Tudor

Nem fogom elemezni azt a jól ismert eredményt, amely annak a nagyon erős kampánynak a során született, amiben az egész média szövetkezett Vadim Tudor ellen. Bár lehet, hogy „a cél szentesíti az eszközt” (?), de el kell ismerünk, hogy ebben a kampányban nyoma sem volt a demokrácia szabályainak. Teljes körű bojkott érvényesült Vadim Tudorral, illetve azokkal szemben, akik a sajtóban támogatták volna őt. A kampány első napjától kezdve egyszerűen megtiltották, hogy Cristoiu, Dan Diaconescu megjelenjék a tévé képernyőinél, írjon az újságokba.

Súlyos kérdés, hogy hogyan sikerült ezt a tilalmat keresztülvinni. Bizonyára nem spontán módon, hiszen ismerjük a *Tele7 abc*, az *Antena1* adók pro-Vadim „ízlését”. „Kiknek” vagy „milyen szerveknek” sikerült elérniük azt,

hogy a tévéknek, a rádióknak, az újságoknak stb. ez a két állandó szereplője egyik pillanatról a másikra, „parancsra”, eltűnjön? Bármilyen visszataszítóknak is tűnnek számomra azok az eszmék, amiket ezek az alakok évek óta terjesztenek, épp olyan aggasztónak látom eltűnésük formáját is.

Nézzük meg, mit mondanak a választások előtt néhány hónappal készített felmérések az Iliescu és Vadim Tudor közötti, esetleges második fordulóról. Nézzük meg, a „demokratikus” választók opcióit ebben a válsághelyzetben, azokéit, akik az első fordulóban Isărescure, Stolojanra, Petre Romanra, Frundára, Meleşcanura szavaztak volna. A román közvélemény nem foglalkozott ezekkel az adatokkal, de az is lehet, hogy természetesnek tartotta őket.

Megdöbbenésemre, a hónapok során készített felmérések kérdéseire adott válaszok majdnem azonosak (természetesen csupán hozzávetőleges adatokat említek): a „demokratikusok” fele azt nyilatkozta, hogy ebben az esetben nem megy el szavazni, a másik felénél egyenlő arányban oszlottak meg a szavazatok a két jelölt között.

Tudjuk, hogy a kemény kampány és talán a GDS felszólítása következtében, miszerint a kisebb rosszat kell választani, ez, a valóságban, nem történt meg. De most nem az eredményekről, hanem a gondolkodásmódról beszélek. És világos, hogy a „demokratikus” választók felfogásában semmi különbség nincs Iliescu, a volt kommunista között, aki igyekszik a Nyugat által elfogadott szociáldemokratának látszani (sőt, talán azzá is akar válni), illetve Le Pen, Khadafi, Szaddám Husszein barátja, Vadim Tudor között. Azt kérdelem magamtól, mi lett volna ezeknek a „demokratáknak” az opciója, ha ugyanazon Iliescu és egy „másféle” Vadim Tudor között kellett volna választaniuk? Egy olyan között, aki „mérésékelt”, „reform-párti”, tiszta múltú, civilizált nyelvezetű, magasröptű, félig-meddig vasgárdista? Igazi posztfasiszta.

Ezért nem annyira a PRM-től és Vadim Tudortól félek, mint inkább azoktól, akik ezt az „eredeti új demokráciát” keresik, amely nem a kommunizmus és a demokrácia, hanem a szélsőjobb és a jogállam, valamint a (vad)kapitalizmus formális alkotóelemeinek a kombinációja lesz.

A demokrácia diadala? – ma már ellenség a másik

Transindex, 2002. április 4.

Amikor a félelem, a gyűlölet a motiváció, akkor szó sem lehet a demokrácia diadaláról. Amikor a szavazatok nagy része valami ellen születik, akkor szó sincs a demokrácia diadaláról.

A rendszerváltás óta soha nem volt ekkora részvételi arány a magyarországi választásokon, még az első szabad választásokon sem. Nézzük végig az adatokat. A szabad választások első fordulójában a részvételi arány 65% (a másodikban 45%). Az 1994-es választáson résztvettek aránya közelíti meg legjobban a mostani adatokat: 1994. május 5-én a szavazók 69%-a az urnákhoz járult (a második fordulóban már csak 55%). Az 1998-as első forduló a négy évvel azelőtti eredményhez képest csökkenést mutat: az első fordulóban 56, a másodikban 57% szavazott. 2002-ben az eredmény rekordjellegű: 70,52%.

Az adatok a választói kedv hullámzásait jelzik, ahogy az a viszonylag erős motiváltságról nagyon erősebbre vált 1994-re, majd 1998-ra viszonylag kicsire esik vissza, hogy 2002-re ismét nagyon magasra ugorják. Elgondolkoztató. Tehát több évtizedes diktatúra után is kevesebb embert foglalkoztatott, és izgatott, hogy milyen politikai erők, kicsodák fogják és milyen irányba vezetni az országot, mint most, 2002-ben.

Emellett az adatokból az is lesűrhető, hogy a választókat nem annyira a jobboldali-baloldali ellentét, a kommunizmushoz való viszonyulás motiválja voksolásra, nagyobb súllyal esik a latba a nacionalizmus igenlése vagy tagadása. Ennek magyarázata az, hogy 1990-ben inkább a posztkommunizmus kérdése volt a tét: hogy milyen erők vegyék át a hatalmat, illetve milyen szerepet játszhat a frissiben szocdemmé vált volt kommunista párt. 1998-ban is az volt a kérdés, mennyire bízhatunk az exkommunista párt „megtérésében”, nem pedig az, hogy egyáltalán maradjon-e vagy sem. Hiszen az nyilvánvaló volt, hogy szereplője, esetleg fontos szereplője marad a politikai életnek.

Szóval egyik kérdés sem mozgatta meg annyira a választópolgárokat, mint az, hogy menjen-e vagy maradjon az MDF-vezetés (1994), illetve a Fidesz-kormány (2002). Viszont: ekkor sem önmagában a nacionalizmus volt a probléma, hanem a kizárólagos felfogású nacionalizmus. A régi kommunisták meg akarták váltani a világot, és ez a kizárólagos gondolkodásmód volt jellemző részben a nacionalizmusra is. A szocdemekké átalakult exkommunisták viszont (összintén vagy sem, ez most mellékes) 1990-ben és később sem rendelkeztek jó vagy rossz értelemben kizárólagos szellemű jövőképpel. Ezt részben bizonyították 1994 és 1998 között, hibáztak, szürkék voltak, loptak is – de nem „ideologizáltak”, nem próbáltak „magasrendű szellemi értékeket” rákényszeríteni a társadalomra.

A részvételi adatokban is jelentkező közhangulatbeli-motiváltságbeli különbséget jelzi az, hogy 1990 és 1994 között lezajlottak olyan kemény utcai, korántsem békés megmozdulások, amelyeken a kormány volt a pro vagy kontra téma. (Példa erre Göncz Árpád kifütyülése, a skinhead-ek megjelenése az utcán. Erre való reakcióként következett be a Demokratikus Charta tüntetése, amelynek résztvevői magának a demokráciának a létét féltették, ez váltotta ki a legkeményebb antikommunisták, a volt szamizdatosok, ellenállók és a volt kommunisták közös fellépését.)

Az 1994–98 közötti korszak nevezhető unalmasnak, laposnak, korruptnak és miegyébnek, de tény, hogy akkor az ilyen megmozdulások elmaradtak. Nem voltak tömegtüntetések az MSZP és az SZDSZ maradása, illetve menesztése ellen. 2002-ben újrameződtek a kormánymenesztő, illetve marasztaló, nagy utcai megmozdulások. Nagyjából elmondható, hogy ekkor a lakosság egyharmada (pontosabban egy 30%-nál vékonyabb réteg) számára közömbös volt, mi is történik a választáson. Egyharmad ragaszkodott a kormányváltáshoz, a harmadik egyharmad pedig a kormány megmaradása mellett döntött. Tovább folytatva a mostani helyzet összevetését az első szabad választások közhangulatával: látható, hogy az 1990-es választások nem arról szóltak, hogy mi is legyen, demokrácia vagy kommunista rendszer. Legfeljebb arról, hogy milyen mértékben lehet bízni a szociáldemokrataként jelentkező volt kommunistákban, milyen mértékben az új pártokban (MDF, SZDSZ, Fidesz), illetve az újjáalakult történelmi pártokban (kisgazdák, szocdemek).

Bár az 1990-es választás is feszült volt, kemény, elsősorban az SZDSZ és az MDF között folyó vita, viszály előzte meg, akkoriban még csak célzás formájában sem jutott senkinek se eszébe olyasmit kijelenteni, hogy aki a mássikkal szavaz, az (nemzet)áruló, nem igazi keresztény, nem igazi magyar. Mindezt azonban most nem csupán a pártok média-propagandája sulykolja, de egyes egyházak is. Ez az oka annak, ami most először következett be: a

közvélemény-kutatások teljes csődje. Nem a felmérésekkel volt a baj, elképzelhetetlen, hogy négy kutatóintézet csaljon, vagy ugyanazt a módszertani hibát kövesse el egyidőben. Egyetlen magyarázat van, éspedig az, hogy létezik egy réteg, amelyik fél, nem meri bevallani pártopcióját. És ez, sajnos, „természetes” a történelem után. E réteg – amely nyilvánvalóan az MSZP-re voksolt – nem válaszolt a kérdésekre, vagy azt hazudta félelmében, hogy a Fideszre fog szavazni. E réteg nagysága pontosan megállapítható, összehasonlítva a felmérések és az eredmény közti különbségeket.

Mindez erősen elgondolkoztató – miféle mély válság okozta ezt? Miért nem félt senki (vagy majdnem senki) közvetlenül a kommunizmus bukása (felemás bukása) után? És miért kezdtek el félni most? Más. 1990-ben is erős ellentétek voltak az „urbánus” SZDSZ és a „népies” (később nép-nemzeti, sőt nacionalista) MDF között. Ennek ellenére még létezett dialógus, léteztek személyes kapcsolatok is, szabadon folyt vita.

Lassan-lassan ez megszűnt.

Ma már kölcsönösen vége a politikai rivalizálásnak, az ideológiai nézetkülönbségek korának – ma már ellenség a másik. Nem részletezem tovább, a folyamat még Antall alatt kezdődött (Csurka első megnyilvánulásai stb.), de igazán az Orbán Viktor-korszakban teljesedett ki. Ekkor ez már „állampolitika” lett. Rákosi alatt ez a szlogen működött: aki nincs velünk, az ellenünk van, Kádár alatt a következő: aki nincs ellenünk, az velünk van; az Antall- és Horn-korszakról nincs efféle jelmondat. Orbán Viktor korszakára pedig ez a szlogen érvényes: aki nincs velünk, az nincs. De ez inkább az első évekre volt érvényes. Később már másra is történt utalás egy hosszú, mindkét oldalon sokat magyarázott és értelmezett körmondatban. Bárhonnan is közelítjük meg ezt a mondatot, rájövünk, hogy azt sugallja: aki nincs velünk, az nem magyar, nem keresztény, az ellenség, és azzal tehetne szívességet a hazájának, ha felkötné magát. Nagy szerepe van ebben a változásban úgy általában a Fidesznek, de különösen Kövér Lászlónak. Azonban Orbán Viktor szerepe sem alábecsülendő, a *Vasárnapi Újság* c. rádióműsor, a *Demokrata* hetilap iránti tisztelete a másik vélemény *ab ovo* elítélését, a vita, a dialógus visszautasítását jelzi. Az utóbbi napokban visszautasított egy, a *Népszabadságnak* adandó interjút, ehelyett a Demokratának nyilatkozott. Ez fölösleges volt, hisz a Demokrata olvasói enélkül is rá, illetve a MIÉP-re szavaztak volna.

De választási szempontból ez a visszautasítás nem egyszerűen ügyetlenség volt – jelzés értékű: nincs dialógus, vita, mert nem elvi, ideológiai különbségekről van szó, hanem a jó és a rossz küzdelméről. És még számtalan példát hozhatnánk fel. Eredmény: félelem, kölcsönös gyűlölet, az intolerancia növe-

kedése. Ugyanakkor maga a párt megerősödött. Soha a Fidesznek nem volt annyi elszánt, már-már fanatikus híve, mint most. De ennek megvan az ára is. Nagyjából ugyanígy gyűlölik. Az ország kettéoszlott. Ráadásul most fordult elő először az, hogy az egyházak majdnem egyöntetűen a jobboldal mellett álltak ki – tehát a hívő ember számára szégyellnivaló lett a baloldali, vagy ne adj Isten, liberális opció, ideológia.

Minden politikus egyetértett abban, hogy a nagy részvétel a demokrácia győzelméé stb. Csodálatos, szép kijelentés, csak nem igaz: populista demagógia. A kis (vagy nagy) részvétel, jelezhet több, egészen ellentétes dolgot is. Néha (illetve bizonyos országokban, bizonyos korszakokban) azért mennek kevesen szavazni, mert úgy általában csalódtak a „demokráciában”, a pártokban stb. Néha viszont épp azért mennek kevesen szavazni, mert túlságosan is bíznak a demokráciában, mert úgy vélik, hogy a kormányzók csupán törvények (jó törvények!) alapján adminisztrálni fognak, és úgy vélik, nincs túl nagy különbség az alternatívák között. Egyiket sem „szeretik” igazán, de majd’ mindenikben megbíznak. Hiszen – úgymond – elég, ha a kormányon levők betartják a törvényeket, az alkotmányt, úgy sincs túl nagy mozgásterük.

Néha azért mennek el sokan szavazni, mert tudják, hogy számít a véleményük, még akkor is, ha csak árnyalatnyi különbségek vannak az opciók között – ez a demokrácia diadala. De most, Magyarországon azért mentek el olyan sokan szavazni, mert félték a másiktól, vagy mert gyűlölték a másikat. Nos, amikor a félelem, a gyűlölet a motiváció, akkor szó sem lehet a demokrácia diadaláról. Amikor a szavazatok nagy része valami *ellen* születik, akkor szó sincs a demokrácia diadaláról. Véleményem szerint itt csupán annyi történt, hogy a választók fele „imádja Viktort”, a másik fele „gyűlöli Viktort”. Mindkettővel lehet vitatkozni, de kétlem, hogy sokan azért mentek volna el szavazni, mert rajongtak Medgyessyért vagy mert meggyőződéses szociáldemokraták, liberálisok lettek volna. Az MSZP-re (és sajnos, nagyrészt az SZDSZ-re is) leadott voksok óriási része negatív szavazat volt. Ezért nem örülök a nagy részvételi aránynak.

Érdekes, bár nehéz feladat lenne olyan felmérést végezni, amely időskálán méri a társadalmon belüli gyűlölet (és félelem) mértékét. Efféle felmérés nincs, de rengeteg közvetett adat alapján merem állítani, hogy az elmúlt félszázadban ekkora mennyiségű intenzív gyűlölet, ilyen fokú társadalmi kettéosztottság, mint most, nem létezett Magyarországon. Az MSZP utalt arra, hogy meg kellene szüntetni az árkok ásását. Hiszek szándékuk őszinteségében, de rövid távon elképzelhetetlennek tartom e jelenség megszüntetését. Hosszú évek következetes politikája szükséges ehhez. Akármennyire is elítéli valaki

a posztkommunisták 1994–98 közötti kormányzását, korrupciós ügyeiket, az MSZP-ek szürkeségét, unalmasságát, a Bokros-csomagot (bár erről a közgazdászok véleménye megoszlik), stb., stb., azt el kell ismernie: mandátumuk lejártakor nem hagytak „örökségként” ekkora mértékű gyűlöletet.

Van-e élet az RMDSZ-en kívül?

Beszélő, 2003. január-február

Markóék ugyanis, a Tőkés-féle társaságtól való félelmükben, arra a korszakra is gondolva, amikor a Tőkésék megtestesítette mumus eltűnik, abszolút megbízható „bólogatókkal” vették körül magukat. Az elmúlt pár év alatt minden vonalon tökéletes kontraszelekció történt.

„A két miniszterelnök pusztá jelenléte is bizonyította, hogy más korban élünk, valami fontos megváltozott. A normalitás irányába” – ez jellemezte röviden a 2003. január végi RMDSZ-kongresszus alaphangulatát. De máris hozzá kell tennem: a két miniszterelnök jelenléte mást-mást jelentett, s ennek csak külső jele volt, hogy Năstase jóval nagyobb tapsot kapott, mint Medgyessy. Napok óta tudtuk ugyan, hogy ott lesznek a kongresszuson, mégis elemi erejű volt a meglepetés attól a lelkesedéstől, amivel

Năstasénak, valamint a román kormány majd' harmadának (külügyi, hadügyi stb. minisztereknek) a bevonulását fogadták. Pedig a magyarok még RMDSZ-küldötti minőségükben sem vádolhatóak azzal, hogy túlzott rokonszenvvel viseltetnének Năstase iránt – erre az utóbbi időben semmi okunk nem volt. Az ellenkezőjére annál inkább: ő volt az, aki az 1996–2000 közötti korszakban, ellenzékiként, időről időre komor arccal bejelentette: „Tudomásom van arról, hogy rövidesen súlyos dolgok fognak történni Erdélyben. Reméljük, a kormány mindent megtesz, és megvédi országunk területét”. De még 2000 után is előfordultak efféle kirohanások: a „regionalizmus” szótól azonnal dührohamot kapott, többször is hisztérikusan megfenyegette például az ezzel a kérdéssel foglalkozó Provincia-csoportot (Molnár Gusztáv és társai ugyanilyen nevű kétnyelvű lapja köré tömörült értelmiségiek csoportját).

Miféle Năstase szereti az RMDSZ-t?

Năstase fogadtatását magyarázhatja az is, hogy sokunkban még elevenen él 1991 májusa, amikor Iliescu többször megfenyegette az RMDSZ-t, ne merészelje épp Marosvásárhelyen tartani kongresszusát, veszélybe sodorja vele a várost. Jól tudtuk, hogy hazudik, hisz a városban távolról sem volt már olyan interetnikai jellegű feszültség, amely spontán incidensekhez vezethetett volna, azt a lehetőséget azonban nem zárhattuk ki, hogy a SRI segítségével, „Iliescu kérésére”, valami történhet ott. Végül is sok száz rendőr, katona, titkosszolgálati védett minket „a jogosan felháborodott igaz románok dühétől”. Ez a tömeg, amelytől meg kellett minket védeni, ha nem tévedek, 18 személyből állt, közülük tíz kirendelt (SRI-ügynöknek kinéző), nyolc spontán nacionalista.

A román kormányfő megjelenését kísérő mostani rokonszenv azonban leginkább a magyar viszonylatban tanúsított, közelmúltbeli kompromisszumkészségének szólt, amely – úgy tűnik – nem pillanatnyi „fellángolás”, hanem tartós, racionális magatartás. Olyan döntés, amivel – s erre külön felhívnam a figyelmet – még azt is hajlandó volt megkockáztatni, hogy a román nacionalisták tűrőképességének határát átlépje. Most, vélhetőleg, tartósan elkötelezte magát egy bizonyos irányban, és nem fog két hét múlva visszakozni. Ennek feltételezhető oka, hogy a Szocialista Internacionálé, elsősorban az MSZP támogatásának köszönhetően, nemrégiben úgy határozott, hogy a PSD-t teljes jogú tagként befogadja, és ezzel új helyzet alakult ki. A Szocintern-tagság megerősítette Năstase pártjának legitimitását, megerősítette személyes pozícióját – de ezt csak akkor használhatja ki, ha következetesen ezen az úton halad. Jó helyzetben van, de nem engedheti meg magának, hogy csak úgy, régi énjének engedve, újra magyarelleses útra térjen.

Mindezeket tudva, érdemes fölfigyelni beszédének néhány mozzanatára. Először is szokatlanul hevesen udvarolt az RMDSZ-nek: „A PSD azt szeretné, ha az RMDSZ hosszú távon partnere lenne abban, hogy a román társadalmat felkészítsék az EU-csatlakozásra. Kormányfői jelenlétem nem csupán az udvariasság gesztusa, cserébe azért, hogy [a Szövetség] parlamenti támogatást nyújt. Együttműködésünket nem lehet a parlamenti támogatáshoz kapcsolódó konjunkturális célok prizmáján keresztül nézni. A kormány komoly gazdasági és külpolitikai eredményeket ért el. Ez az RMDSZ támogatása nélkül nem sikerülhetett volna”. Az utolsó mondatban megfogalmazott állítása nem igaz. A kormány kevésbé függött az RMDSZ szavazataitól, mint egyesek hiszik, a szükséges szavazatokat megszerezhetette volna máshonnan is, tán ne-

hezebben, tán nagyobb áron, de nem az ő szavazatán múltott a kormányzás. Magyarán szólva hazudott. De – ezúttal – „szépen hazudott”.

Miért? Mert határozottan ki akarta nyilvánítani – és nem csupán, sőt nem is elsősorban az RMDSZ elitjének, hanem a jelen lévő kétszáz újságíró révén a közvéleménynek –, hogy az RMDSZ „hosszú távú partner” számára. Ez a kifejezés azt is sugallja, hogy ha a következő választásokon abszolút többséget ér el a PSD (ami nagyon valószínű), azaz ha egyedül is kormányozhat, minden más párt parlamenti támogatása nélkül, akkor is együtt akar működni az RMDSZ-szel, akkor is az RMDSZ-t tekinti egyes számú partnerének. Ez jó jel. Teljesen mindegy, hogy mennyire volt őszinte (vagy mennyire volt őszinte akkor, amikor rendszeresen szapult a magyarokat): visszaút, más lehetőség helyzete stabilizálására nincs. Eldöntött valamit, hosszú távra, és ezen az úton lesz kénytelen menni, még ha esetleg kitérőkkel is.

Döntése, az, hogy nyilvánosan elkötelezte magát az RMDSZ mellett, többek között azt jelenti, hogy ezentúl a román–magyar kapcsolatok stratégiájának alakításában is fontos tényezőnek tekinteni a Szövetséget. Ami óriási fordulat. Jó tíz évvel ezelőtt dobta be a közvéleménybe a romániai magyar politikai elit azt a jelszót, hogy „Európa felé az út Magyarországon keresztül vezet!”. Ettől az egész román politikai elit (és nem csak) idegrohamot kapott. A következmény: akárhányszor próbált az RMDSZ véleményt nyilvánítani, tanácsolni, közvetíteni magyar–román feszültség, nézeteltérés esetén, a válasz röviden: „Kuss. Ez külpolitika, a kormány, a kormánypárt, a külügyminisztérium dolga – semmi szükség a közreműködésekre”. Most viszont, azaz egy évvel ezelőtt, nem is titkolták, sőt megköszönték az RMDSZ közvetítését abban, hogy megszülethet a Năstase–Orbán-paktum. Nyilvánvaló az üzenet: mostantól szükségesnek látják az RMDSZ közvetítő szerepét a két ország közti viszonyban, mi több, a két kormánypárt viszonyában.

Hangsúlyozzuk: e trend mellett elsősorban Năstase és nem a párt kötelezte el magát. Nem zárhatjuk ki azt a lehetőséget, hogy eredményes lesz Iliescu elnök buzgalma, melynek célja Năstase eltávolítása. Ebben az esetben, ha az államelnök növeli a párt és a kormány feletti befolyását, a külpolitikai irány is módosulni fog. Minden szomszédos országgal baráti viszony lesz – egyformán baráti, megszűnik Magyarország prioritása. Ezt bizonyította a kongresszushoz intézett elnöki üzenet is, amely – szöges ellentétben Năstase beszédével – pusztá, semmitmondó, protokolláris szöveg volt.

És hozzátenném, jelenleg Năstase épp azon fáradozik, hogy egyenlő távolságot tartson Amerika és az EU között – Iliescu ezt is felborítaná, Amerika javára.

Miféle RMDSZ-t szeret Năstase?

Csakhogy. Képes lesz-e az RMDSZ megfelelni e fordulat után a neki szánt új szerepnek? Mind több a pletyka, sőt, a bizonyított adat, a sajtóban is, az RMDSZ felső vezetősége tagjainak üzelmeiről, gyors és feltűnő, sőt tüntető meggazdagodásáról, a két kormánytól érkező pénzalapok gyanús kezeléséről, a PSD legrosszabb hírű vezetőivel folytatott gazdasági „tevékenységeiről”. Egy példa az utóbbira: az a (nehezen ellenőrizhető, de jellemző) hír járja, hogy Hrebenciuc, a PSD *Osztap Bendere*, megkedvelte Tőkés egyik régi, bizalmi emberét. Tiszta barátságából felajánlotta neki támogatását szerény villájának felépítéséhez. Véletlen egybeesés lenne, hogy azóta csökkent az illető radikalizmusa, rendre megszavazza a PSD-nek tetsző törvényeket?

Nem találkoztam olyannal, aki szerint az RMDSZ köreiben alacsonyabb lenne a korrupció, mint más pártok köreiben. De – a többség ezt határozottan helyesli, vagy szükséges rossznak tekinti. És, szomorúan, szégyenkezve bevallom, igazat kell adnom nekik. Mi is történe, ha az RMDSZ élén álló felső pár ezer, parlamenti, helyhatósági képviselő stb. mind tiszta kezű, elvhű ember lenne? Először is: azonnal és jelentősen csökkenne a több mint másfél milliós magyarság életszínvonala. A magyar vállalkozók aránya a nulla felé közeledne, hiszen semmilyen üzleti, kereskedelmi, vállalkozói tevékenységet nem lehet elképzelni a „reszelő” (románul „pila”, a protekció beceneve; önmagában is jellemző, hogyan becézik évtizedek óta a nélkülözhetetlen protekciót) és a „kis figyelmisség” („o mică atenție”) nélkül. Egyszóval: ha azt akarjuk, hogy megszülessen az erdélyi magyar vállalkozói réteg, amely munkaalkalmat is teremt a térségben (tehát ha azt akarjuk, hogy ne legyen túl magas a magyarok körében a munkanélküliség), és így tovább, akkor olyan politikai elitet kell fenntartanunk, amilyen a jelenlegi „kijáró”, „elintéző” fajta. Amely ért ahhoz, hogy melyik hivatalban, kivel, hogyan kell beszélni, kinek mennyi „kis figyelmisséget” kell adni. Ja, hogy közben az újjgazdag réteg elsősorban a politikai elit tagjaiból, azok családjából, baráti köréből áll? És hogy mind e közben az árat mi fizetjük? Ez sajnos így van.

Hiszen ez az RMDSZ – a PSD „hosszú távú” partnereként – jó néhány olyan nyilvánvalóan antidemokratikus törvényt szavazott meg, amelyeket még a nem épp demokratikus szellemiségéről híres Iliescu államelnök is visszadobott (például a sajtótörvény, amely gyakorlatilag lehetetlenné tette volna a korrupció leleplezését, a közhivatalt betöltő személyek bírálatát). A PSD viszont halogatta, szabotálta azokat az Iliescu által kért törvényeket, amelyek valami minimális esélyt teremtettek volna a közélet átláthatóságának megteremtésére.

Például a parlamenti képviselők vagyonbevallási kötelezettségéről szóló törvényt, amely ugyan sokat nem segített volna, hisz a legtöbb képviselő, szenátor akkorra már „átmentette” vagyonát barátok, rokonok nevére. De – így is túl sok maradt, gyanúsán sok saját birtokukban. Így hát válllvetve küzdöttek e törvény ellen, és e nemes harc fő szószólója és „ideológusa” Frunda György (RMDSZ-körökben csak Giginek hívják) volt. Szépen elmagyarázta, hogy nem szabad erről törvényt hozni, hiszen ha kiderül, kinek hány háza, autója, festménye, bankszámlája stb. van – az csak a tolvajoknak fog használni, ki fogják rabolni szegény képviselőket. Ezen röhögött (és háborgott!) a fél ország, de meghálálta a PSD és meghálálták a korrupt képviselőtársak.

Igaz persze, ezek a nem demokratikus törvények nyugodtan átmentek volna az RMDSZ nélkül is, hisz a Nagy-Románia Párt támogatta őket. Egyes „tisztességesebb” RMDSZ-parlamenterek épp ezzel magyarázták bizonyítványukat: „Tudtuk, akkora gazemberségről van szó, hogy úgyse lehet keresztülvinni – de szavazatunkért cserébe kaptunk a magyar kisebbségnek ezt meg azt”.

Számos súlyos dolog történt azonban a parlamenten kívül is, amelyekről az RMDSZ szemérmesen hallgat. Két, szorosan összetartozó ügyet érdemes megemlíteni. Az egyik: a Securitate dossziéit vizsgáló bizottság törvényben előírt tevékenységének szabotálása (Năstase szerint például „a múltban való vájkálás felesleges, sőt ártalmas” stb.), a másik a Priboi-ügy.

A PSD fontos parlamenti képviselőinek egyike Priboi, régi szekus-tiszt, Năstase egyik volt főtanácsadója. Múltja felháborodást keltett – az RMDSZ-t persze nem érdekelte az ügy. Azzal védekezett, hogy ő csupán régen tartozott a „politikai rendőrség” szerepét betöltő Securitatéhoz, később „nem politikai jellegű tevékenysége volt”, konkrétan a Szabad Európa adását „elemezte”. Az efféle „elemzések” kézzel fogható következménye volt Carlos megbízása egy bombarobbantással, és a rádió néhány munkatársának, köztük három volt igazgatónak a megverése, illetve meggyilkolása. Priboi tehát nem csupán magabiztosan folytathatja politikai tevékenységét (és a gazdaságit – állítólag ő a kormánypárt fő „pénzfelhajtója”), de közben sikeresen pereli is azokat, akik „megragalmazták”. 1987-ben, a brassói munkáslázadás után, állítólag Priboi volt az egyik kihallgató tiszt és verőlegény. Egyik áldozata továbbra is fenn tartja a vádat, de úgy néz ki, elítélik rágalmozásért. Egy másik tanú megijedt, és bár magnóba részletesen elmesélte szenvedéseit, a bíróság előtt nem vállalja a tanúskodást, elbújt valamelyik faluban.

Milyen RMDSZ-t szeretne az RMDSZ-elit?

A Szabadelvű Kör egyik legutóbbi összejövetelén néhányan, elsősorban román értelmiségiek, udvariasan, célzásokba burkolva, de mégiscsak jelezték nyugtalanságukat, amiért az RMDSZ 12 év következetesen demokratikus, nyugatorientált politikája után most a PSD legocsmányabb döntéseit is támogatja. Négy tekintélyes román értelmiségi (Smaranda Enache, Gabriel Andreescu, Doina Cornea és Renate Weber) levelet is intézett Markó Bélához minderről, ő azonban úgy tett, mintha nem értené, mi a bajuk. Amikor azonban rájött, hogy a levél lényege, miszerint az említett négy személyiség éppen az RMDSZ-ben látja az ország demokratizálásának a garanciáját, és ez értelmezhető úgy is, mint ami nagyon hízelgő az RMDSZ-re (és az ő személyére), máris hangot váltott. Igaz, nem bocsátott meg: egyetlenegy román értelmiségit sem hívott meg a kongresszusra. Sőt, meg is üzentek nekik nyíltan: „Ne várják az RMDSZ-től, hogy a demokráciáért küzdjön – nem ez a feladata”. Ez alatt azt értette, hogy az RMDSZ sajátos, kisebbségi ügyekre koncentrál, mivel – demokratikus tömörülések híján – a másfajta küzdelem csak elvesztegetett idő lenne.

Abban sajnos van jó adag igazság, hogy igazi demokratikus párt, mozgalom nem létezik Romániában – de ez nem mentség és nem magyarázat a román elit, a román értelmiség teljes mellőzésére. Nincs párt, nincsenek mozgalmak, de sok, nagyon sok tisztességes, előítélet-mentes román értelmiségi (és nem értelmiségi) van – ám minden dialógus, kommunikáció megszűnt velük is.

Sok jel utal arra, hogy nem csupán az ország demokráciája, hanem saját szervezetük sem érdekli az RMDSZ-elitet. Megszabadultak Tőkéstől, a Reform Tömörüléstől (RT), a Fidesz-ukázokat követő hisztérikus rétegtől, ám ezzel párhuzamosan mindent megtettek annak érdekében, nehogy egy új ellenzék szülessen az RMDSZ-en belül. Ez a potenciális ellenzék veszélybe sodorta volna a jelenlegi vezetőség antidemokratikus gyakorlatát: mint köztudott, minden lényeges döntést egy szűk, öttagú csoport hoz, amely semmi betekintést nem enged az ügyekbe, sőt utólag sem tájékoztat senkit a döntések háttéréről, az esetleges alkukról (pl. a PSD-vel történt titkos megegyezésről).

A potenciális új belső ellenzék azért is veszélyes lehetne, mert mind professzionális, mind intellektuális szempontból a jelenlegi vezető réteg fölött állna. Markókék ugyanis, a Tőkés-féle társaságtól való félelmükben, arra a korszakra is gondolva, amikor a Tőkésék megtestesítette mumus eltűnik, abszolút megbízható „bólogatókkal” vették körül magukat. Az elmúlt pár év alatt minden vonalon tökéletes kontraszelekció történt.

Csak semmi kirakatpolitika

A január végi RMDSZ-kongresszuson már a demokratikus eljárások kirakat-kellékeivel sem bíbelődtek. Illett volna, legalább a látszat kedvéért, egy ellenjelöltet állítani Markó Bélával szemben – de már nem volt kit. Egy ellenjelölt ugyanis eleve gyanús: azt a látszatot keltheti, hogy nem hű követője a jelenlegi, ötagú legfelső vezetésnek. A pletykák szerint ezért nem vetették be a trónörökös (Kelemen Hunort). Más potenciális ellenjelöltet még a látszat kedvéért sem kerestek. Az még kínosabb lett volna, ha valamelyik szürke egér vállalkozik e pártfeladatra, és legfeljebb a szavazatok 2%-át szerzi meg, hisz az afféle „Markó, még rosszabb kiadásban” lett volna.

Az új alapszabályzat, amelyet sikerrel megszavaztattak a felületes, illetve tudatlan küldöttekkel, megerősíti a felső vezetőség teljhatalmát, a centralizmust, ugyanakkor ravaszul fogalmazták meg, a naivaknak fordítva is „el lehet adni”. Kevesen vették ugyanis észre, hogy az elfogadott paragrafusok nem csupán a vezető testületek határozatait teszik kötelező érvényűvé (ez eddig természetes is lehetne), hanem tiltják a vezető testületek, sőt az RMDSZ elnökének az állásfoglalásaival, nyilatkozataival ellentétes nézetek hirdetését is. Még a baloldali platform is lelkesen megszavazta a véleménykülönbség betiltását, korlátozását, mit sem törődve azzal, hogy ez létét, működését is veszélyezteti. Hiszen, ha ők baloldaliak, akkor nyilvánvalóan sok mindenen más lesz a véleményük, mint Markónak, aki nem baloldali (ő középnek nevezi magát). A döntések, állásfoglalások előtt szabad ugyan saját különvéleményt megfogalmazni, sőt, utána is, de ezt tanácsos inkább a családban, esetleg szűk baráti körben megtenni.

A szavazás menete aztán minden elképzelést felülmúlt. Mivel ellenjelölt az elnöki posztra nem volt, a szavazócédulán csak Markó Béla neve szerepelt – ha valaki nem értett egyet személyével, egyszerűen csak ki kellett húznia a nevét. Az első ötven képviselő át is vette a szavazócédulát, és ott rögtön a nyilvánosság előtt bedobta a dobozba, büszkén mutogatva, hogy nem nyúlt hozzá, azaz nem húzta ki a nevet. Ezt tíz videokamera filmezte. Frunda észrevette, hogy ez talán mégis csak túlzás, és szólt, hogy legalább vonuljanak félre valami sarokba (fülke nem volt), legalább mímeljék a titkos szavazást. Rendben, félrehúzódok egy sarokba, hogy kihúzzam Markó nevét – és látom, hogy öt kamera filmez. Nekem mindegy, de képzeljük el azokat, akik a „kihúzó” között voltak, és közben még politikai karrierben reménykedtek...

Egyszóval, megpróbálom kihúzni Markó nevét, de ez nem olyan egyszerű. Nincs előkészítve se toll, se ceruza. Nincs asztal, semmilyen sima lap, amire rátehetném a papírt. Próbálom a falon elvégezni e műveletet, az meg olyan re-

cés, hogy még az óvatos húzás is azonnal összegyűrte, felkarcolta. Mert erre a részletre is vigyáztak: olyan vékony selyempapírból készült a szavazócédu-la, hogy nem nagyon tűrte a kihúzást. Ceaușescu korában rendelkezésemre állt egy zárt fülke, toll, asztalka – technikailag biztosított volt a szavazás titkos jellege. Az más kérdés, hogy az eredményt előre eldöntötték, teszem azt 99,7%.

A történetnél sokkal ijesztőbb a reakálás: jó néhány demokratikus érzel-mű küldöttel, jogással próbáltam ott helyben megvitatni az ügyet, de még csak nem is értették, mi a bajom. Hisz úgylis Markó lesz az elnök, akkor meg minek efféle apróságok miatt kekeckedni? Ide jutottunk.

Milyen lesz a Tőkés nélküli RMDSZ?

Mi lesz Tőkés után? Nehéz erre válaszolni, hiszen csupán 48 órával ezelőtt „búcsúztunk” el tiszteletbelinktől. Nézzünk néhány lehetőséget. A Reform Tömörülés (a mi RT-s fideszeseink – ahogy hívjuk őket) létrehoz egy külön pártot, mozgalmat, amelynek az lesz a fő célja és küldetése, hogy megakadályozza az RMDSZ bejutását a parlamentbe. Csakhogy az RT vezetősége korántsem lesz egységes sem a pártalapítási lázban, sem a parlamenti bejutás megakadályozásában, méghozzá banális, gyakorlati okok miatt. Az RT ugyanis legutóbbi *de facto* két szárnyra szakadt, az RMDSZ-kongresszus előtt pár héttel tartott kongresszuson, amelyen megszületett az RMDSZ-nek címzett végső hadüzenet is. Az RT többsége Szász Jenő (az RT egyik alelnöke, Székelyudvarhely polgármestere) hatása alá került, az RT régi (és még mostani) vezetősége (Tóró T. Tibor, Szilágyi Zsolt és mások) ellenezték a teljes szakítást, s a döntés után képtelenek voltak leplezni kétségbeesésüket. Ők ugyanis parlamenti képviselők, s ennek előnyeit nem kívánom részletezni: mindenesetre kevés országban van oly nagy anyagi előnye és befolyása e pozíciónak, mint Romániában. Ha az új mozgalom élére állnak, a maximális sikerélményük az lesz, hogy hozzájárulhatnak az RMDSZ kibuktatásához a parlamentből – de az biztos, hogy ők személyesen soha többé nem fogják élvezni a román parlamenti tagság előnyeit, amelynek amúgy olyannyira rájöttek az ízére. Azt sem lehet tudni, hogy ebben az esetben Orbán Viktor akarja-e, képes-e kompenzálni őket? Egyáltalán van-e annyi pénze?

Elképzelhető, hogy az RT csak félig vagy formálisan válik ki az RMDSZ-ből (csupán felfüggeszti tevékenységét), és fél évvel a parlamenti választások előtt kompromisszumot kötnek. („Mi leállítjuk az RMDSZ-ellenes propagandát, ti biztosítottok nekünk X számú parlamenti székét.”)

Mellesleg, ha az RMDSZ most újabb kompromisszumot kötött volna Tőkés-sel, az RT-vel, akkor se lett volna biztos a parlamenti küszöb elérése, hisz Tőkés és az RT ugyanúgy folytatták volna hadjáratukat, mint korábban: Tőkés már két évvel ezelőtt is kérte híveit, hogy ne siessenek az RMDSZ-re szavazni. De így se biztos az RMDSZ bejutása. Pillanatnyilag épp ott tartunk, hogy „óriási sikereket értünk el” (tényleg többet adott ez a kormány, mint azelőtt tíz év alatt kettő–három). Ráadásul, a PSD is oly erősen megszerette az RMDSZ-t (mint Năstase beszédéből kiderül), hogy eszébe sem jut mással szövetkezni.

Mi várható?

Hogy a felsorolt változatok közül melyik fog megvalósulni, az a körülményektől is függ. Tény, hogy a nacionalista retorika lényegesen csökkent. Még a Corneliu Vadim Tudor vezette Nagy-Románia Párt számára is harmadrangúvá vált a magyarellenes propaganda. Nem félünk magyarnak vallani magunkat. Erősen csökkentek a kisebbségi lét hátrányai, pontosabban az igazi – gazdasági és szociális – hátrányokban osztozunk a román lakossággal. Márpedig a romániai lakosság egésze oly mélyen pesszimista, annyira nem remél semmi jót, hogy a fiatalok óriási többsége, valamint a középkorúak nagy része számára is egyetlen út maradt – menekülni innen. Egyszóval nem tragédia itt magyarnak lenni, de nem túl szerencsés itt élni. A jelenlegi RMDSZ azonban e következtetéssel nemigen törődik.

Már 2000-ben felmerült az aggodalom, hogy a választáson az RMDSZ nem éri el az 5%-os küszöböt. Nem fenyegettek bennünket eléggé, legfeljebb úgy mellékesen, nem is szidtak eleget: még Vadim Tudor is egészen más dolgokra koncentrált. Márpedig az RMDSZ-re szavazás egyik fő motivációja mégiscsak a félelem. „Az RMDSZ megvéd minket, nehogy újra pogromot szervezzenek ellenünk, az RMDSZ kiharcolja, hogy nyíltan, félelem nélkül használhassuk anyanyelvünket.” Ennek most vége. Nincs pogrom, nem félünk magyarul beszélni (inkább a szegénységtől, a munkanélküliségtől, a kilátástalanságtól félünk). Ha Năstase és társai még többet fognak bennünket dicsérni, az úgy általában jó – de erősen csökkenteni fogja az RMDSZ szavazatainak számát.

Paradox módon már csak egyvalamiben lehet „reménykedni”: ha tovább romlik az életszínvonal, ha erősödik az általános bizalmatlanság a mai politikai elittel szemben, ha még tovább fokozódik a közöny – akkor esetleg még több román fog otthon ülni a szavazások napján, és így kevesebb szavazattal

is elérheti az RMDSZ az 5%-ot. Ne felejtsük, a PSD-re jelenleg 50% szavazna, de csupán 25% bízik ebben a pártnak, azaz szavazóinak fele esetében a motiváció a „kisebbik rossz”.

És ha nem jut be a parlamentbe az RMDSZ? Akkor mi lesz? Semmi különös. Az biztos: pár évig bizonyos dolgok „kijárása”, „elintézése” nehezebben megy majd. De, ne felejtsük el, az RMDSZ befolyása nem feltétlenül képviselői számától függ, hanem a hatalom akaratától is. Az első, ’89 utáni román parlamentben több magyar volt, mint jelenleg, de hála Iliescunak és társainak, befolyásuk egyenlő volt a nullával.

Van-e esély az RMDSZ megújulására? Igen. Méghozzá egyetlen esély – egy bukás. Ezzel ugyanis elveszítené kizárólagos befolyását a jelenlegi vezetőség java és a „bólogatókar”, az a klikk, amely régóta tudja, hogy épp Tőkéséknek köszönheti teljhatalmát, azoknak, akik Markót, Takács Csabát, Frundát, Verestóyt bírálni merték. Az RMDSZ vezetősége többet változott az elmúlt négy, illetve nyolc év alatt, mint vártuk – csak éppen másként, mint ahogy vártuk. Mert ki hitte volna tíz évvel ezelőtt, hogy a Markó-féle vezetés odáig jut, hogy nem tűr semmiféle ellenvéleményt? Ki hitte volna, hogy keresztülnéz majd azokon, akiknek saját véleményük van, akik bizonyítottak, és akik hosszú időn keresztül őszintén támogatták?

„Az iraki háború kirobbantását egy hazugság igazolja”

Evenimentul Zilei, vasárnapi kiadás, 2003. február 23., *Transindex*, február 24.*

Határozottan ellenzem a halálbüntetést, de a Szaddám-féle diktátorok esetében szemrebbenés nélkül kivélt tennék.

– *Az egész világon az iraki háborúról beszélnek, napról-napra újabb politikai szövetségek kötődnek és bomlanak fel. Románia hogyan játszik ebben a játszmában?*

– Nagyon rosszul. Csak a rövidtávú előnyöket keresi, anélkül, hogy távlatok-

ban gondolkodna, és maga előtt látná a következményeket. Egyszóval improvizál. Az első baklövés az volt, hogy a parlament elfogadta: a Románia területén kihágást vagy bűntettet elkövetett amerikai katonák fölött ne a román, hanem az amerikai igazságügyi szervek ítéljezenek. Ez a határozat még a NATO-meghívás előtt született. Akkor már biztos volt, hogy benne leszünk a katonai szövetségben, a határozatra tehát egyetlen magyarázat van: a szolgalelkűség. Zárójelben jegyzem meg, hogy integrációs, valamint külpolitikánk nagy része sem más, mint „behódolás”, amit minden esetben a csaiszta mentalitásban gyökerező kifakadások követnek, hogy a „nemzeti függetlenség” elve menthető legyen. A nyugatiak szemében humorosnak és felfoghatatlannak tűnhet, hogy egy kis ország, amely többször is kifejezte csatlakozási óhaját valamelyik klubba (EU, NATO, IMF, Világbank), és többször is ígéretet tett a feltételek teljesítésére, felcsattan, amikor számon kéri rajta azokat, és azt válaszolja, ne avatkozzanak bele a belügyeibe.

– *Térjünk vissza az amerikai katonák kiadatását tiltó határozathoz...*

– Ez a határozat ingerelte az EU-t, jelképesen is súlyos tettnek számít. Miért kellene az amerikai katonákat a nemzetközi jog fölé helyezni? Az angolokat miért nem? Vagy az egész NATO-t? Mindez az amerikai törekvés elfogadá-

* Az interjút Robert Turcescu, az *Evenimentul Zilei* napilap és az *Europa FM* rádióadó munkatársa készítette. A magyar változatot Gozner Gertrúd fordította.

sát jelenti, hogy mindig ők legyenek a „number one”-ok, akik a nemzetközi jog fölött állnak. Nehéz ilyen helyzetekben nem adni igazat a hazai jobb és baloldali szélsőségeseknek, akik a „nemzetközi csendőrség” kifejezést aggatják Amerikára. A kialakult helyzet egyik következménye az lesz, hogy megnő a szélsőséges pártok népszerűsége, hiszen ezek, az antidemokratikus, nacionalista propaganda mellett, szembeszálltak az amerikai hegemoniával és a globalizációval is. De ez nem érdemük, csak a szerencsájük. Szerencsések voltak, mivel a többi párt elhanyagolta ezeket a valós problémákat, amelyeket ők, a szélsőségesek, groteszk, uszító nyelvezetbe öltöztettek.

De térjünk vissza Románia szerepére a „játékban”. Most, hogy kitört a vita a SUA, az EU és az európai országok között, mi eléggé megkérdőjelezhető módon az amerikai oldal mellett köteleztük el magunkat. Mindeddig nem túl sok jót írtam Năstaséről, de az egy hónappal ezelőtt tett megállapítása valóban kitűnő: „Attól félek, hogy Szaddám megnyeri a háborút, mielőtt elkezdődne. Az Európa és Amerika, valamint az európai országok közötti széthúzás a diktátorok és a terroristák pozícióját erősíti”. Minden jel arra mutat, hogy az Amerika-barát „keményvonal” a Cotroceni-palotából ered, Năstase pedig megpróbált egyensúlyozni Amerika és Európa között.

– *Mennyit képes a romániai átlagember érzékelni a lehetséges háború körüli nyugtalanságból? Tudatában van az ezekben a pillanatokban hozott döntések fontosságának?*

– Keveset érzékel, de ez nem az átlagember, hanem a tömegkommunikáció hibája. Én inkább arra kérdeznék rá, hogy a közvélemény formálói megértették-e egyáltalán ezt a szörnyen összetett problémát? Lássunk rá egy példát: a 22 című közéleti hetilap utolsóelőtti számát. Az újság profilját véve alapul elcsodálkozunk azon, hogy február közepén még egy fél oldalt sem szentelt a témának. Ez jellemző a romániai demokratikus elit tájékozottsági színvonalára. Akkor pedig mit várhatunk egy átlagembertől? A többi kelet-európai országban sem rózsásabb a helyzet, a háborút ellenzők többségének magatartása egyszerűen pacifizmus. Az ottani értelmiségiek körében azonban komoly vita folyik, és a témával foglalkozó cikkek nem egyszerűen háborúellenesek vagy -mellettiék, hanem sok-sok információt tartalmazó aprólékos elemzések. A politikusoktól nem várnak értelmes vitákat, tudják, hogy azok egyszerűen hoztak egy határozatot, s azt most egy leegyszerűsítő, populista diskurzussal megpróbálják eladni.

– *Sok országban nagyszabású háborúellenes megmozdulások zajlottak, nálunk azonban alig száz ember vett részt egy ilyen tüntetésen Bukarestben és Kolozsváron.*

– Ennek két oka van. Az első az, hogy a többség úgy érzi, nem tudja befo-

lyásolni a politikai döntéseket. Zárójelben megjegyzem: mindenhol, ahol a kormány és az ellenzék között az arány 53 a 47-hez, mindenki tudatában van annak, hogy bármilyen fajta tüntetés az ellenzék győzelméhez, a kormány bukásához és előrehozott választások kiírásához vezethet. Nálunk nem ez a helyzet. A második ok: Emil Constantinescu. 1990 januárja és 1996 ősze között zajlott le a harc az úgymond demokratikus erők és a poszt-kommunisták között. A győztes Emil és társasága lett. Emil Constantinescu legnagyobb „sikere”, amellyel majd bekerül a történelemkönyvekbe az, hogy jó pár évtizedre sikerült megölnie az emberekben a reményt. Innen az érdektelenség, közömbösség.

– *Európa – úgy tűnik – nem nagyon akar minket. Mi miért akarunk mindenáron csatlakozni?*

– Nem értek egyet az így megfogalmazott kérdéssel, mivel Európa mint olyan nem létezik. Ami adva van: az országok, a szervezetek sokasága, gyakran pedig magán a szervezeteken, illetve pártokon belül sem egyeznek a vélemények. Az EU mindenekelőtt gazdasági szövetség, amely most átalakuláson, vagy éppen válságon esik át. Akárhogy is van, nem érzelmi alapon ítélem meg egy országot, hanem érdekeltségei szerint. A csatlakozás jó dolog, de nem azért, mert ott valamiféle földi paradicsom várna ránk, hanem azért, mert szükségünk van rá, mert a gazdasági fejlődés, egyáltalán a kereskedelmi túlélés összehasonlíthatatlanul nehezebb lenne ezen a közösségen kívül. Léteznek szilárd demokráciával és gazdasággal rendelkező országok, amelyek nem hajlandók belépni az EU-ba, mégis jól elboldogulnak. De mi nem tartozunk azok közé.

– *Tudom, hogy nem ért egyet az amerikaikkal, de mi van, ha nekik van igazuk, és Szaddám eltávolítása létfontosságú a világbéke szempontjából?*

– Erre megpróbálok távirati stílusban válaszolni. Nem vagyok az amerikaiak ellen, csak Bush politikáját ellenzem. Nem hiszem, hogy igaza volna. Ezt nehéz pár szóban megfogalmazni, de megpróbálok. Nem vagyok pacifista a szó klasszikus értelmében. És nincs kétségem az iraki rezsim undorító, embertelen voltával kapcsolatban sem. Határozottan ellenzem a halálbüntetést, de a Szaddám-féle diktátorok esetében szemrebbenés nélkül kivételt tennék. Viszont az információk alapján biztos vagyok abban, hogy Szaddám távollról sem olyan kulcsfigurája a nemzetközi terrorizmusnak, mint ahogy sokan hiszik. Mindenekelőtt inkább az állítólagos, úgynevezett szocialista eszmék híve, és nem a radikális iszlámé, nem fanatikus al-Qaida rajongó. Ugyanakkor a *Washington Post*ban és a *New York Times*ban megjelenő, a Bush politikáját bíráló cikkekben pacifizmussal nem vádolható politológusok – Thomas L. Friedman, az idősebb Bush tanácsadója az első öböl-háború idejéből és

Zbigniew Brzezinski – azt vetik a mostani hatalom szemére, hogy a háború kirobbantását hazugsággal igazolja, mégpedig azzal, hogy kapcsolat állna fenn Szaddám és Oszama bin Laden között.

– *Egy telefonbeszélgetés alkalmával kifejezte aggodalmát Irak megtámadásának következményeiről. Mégsem a béke következne a csata után?*

– A háború következményei katasztrofálisak lennének. Hatalmas emberi áldozatok árán eltűnne egy diktatórikus rezsim, viszont megerősödne a nemzetközi terrorizmus. Túcatnyi mérsékelt, fél-demokratikus, Nyugat- és Amerika-barát arab állam összeomlana, ugyanolyan undorító diktatúrává alakulna, mint amilyen Irak volt. Sőt, sokkal veszélyesebbé, mert ezek a rendszerek már a vallási fanatizmusra építkezének. Naponta öt-hat órán keresztül chatelek a muzulmán világban élő barátaimmal, követem az eseményeket. Pontosan tudom, hogyan változik a mérsékelt muzulmánok és a vallási fanatikusok aránya Iránban és Pakisztánban. Minden egyes hír, amely a küszöbönálló háborúról szól, az intoleráns fanatikusok számát és befolyását növeli. Jelen pillanatban egyre nő a fanatikusok száma, akik bármelyik pillanatban készek feláldozni magukat, hogy csapást mérjenek a „hitetlenekre”, legfőképp az amerikaiakra és a zsidókra. Ha kitör a háború, számuk megtízszereződik.

Ahogy a vietnami háborút nem lehetett megnyerni, úgy ezt sem lehet. Természetesen Irakot el lehet foglalni, de utána mit következik? Elindulnak ama országok ellen, amelyek jelenleg még Iraknál is vehemensebben támogatják a terrorizmust? Háborút indítanak ama iszlám államok ellen, amelyek ezekben a hónapokban az iraki konfliktus hatására szintén fundamentalistákká váltak? A fundamentalizmus radikalizálódásával párhuzamosan valami hasonló folyamat zajlik le a nyugati „civilizált” országokban is: egyre gyakrabban tesznek egyenlőségelet az iszlám és a fundamentalizmus közé, vagy ami még rosszabb, az arabok és a terroristák közé. Ami nemcsak túlzás, hanem fundamentalista aberráció.

– *Néhány nappal ezelőtt az emberiség két részre szakadt: „jó fiúkra” és „rossz fiúkra”. Most a „jó fiúk” tábora is kettőbe oszlott: a körülmények számájára írható-e ez vagy a gazdasági érdekek konfliktusára?*

– A jó és rossz típusú megkülönböztetés mindig is egyszerűsítés. Természetes, hogy ebben a vitában jelen van a gazdasági érdekellentét, de a befolyás megszerzéséért való tülekedés is. Nem akarom idealizálni a háborúval szembeszálló európai vezetőket. Nem nagyon érdekel, legalábbis nem az érdekel elsősorban, hogy miért vétőzták meg a NATO-ban a Bush-adminisztráció Törökországgal kapcsolatos javaslatát. Függetlenül a szándéktól, még ha a legalantasabb is az, az ő döntésük bölcsebb, gyakorlatiasabb, mint az ame-

rikai hatalomé. Bush gondolkodása túlságosan leegyszerűsítő, hiszen ő egy olyan fundamentalista evangélikus szekta tagja, amely hisz az „újjászületésben”, vagyis őszintén vallja, hogy nincs más csak a „rossz” és a „jó”, csupán „ördögök” vannak és „angyalok”. Nincs értelme teológiai vitákba bonyolódni, mert a politikai döntések nagy részében nem a jó és a rossz között kell választani, hanem a rossz és a kisebbik rossz között. Ezt hívjuk realizmusnak, amiből most egy kicsit híján vannak Washingtonban.

Tehetséges politikus. Terrorista

A Hét, 2004. november 11.

A megértés csupán egyetlen útja annak, hogy megszabaduljunk mindattól a rettenettől, amit a beteg társadalmakra rátelepedő terrorizmus a világra szabadított.

Üzenet járta be a világot. S mivel egy terrorista üzenete volt, oda is figyeltek rá az emberek, meg nem is. A világpolitikában ördögi szerepet osztottak a terroristákra, ezért az emberek rettegni szoktak tőlük, de odafigyelni rájuk nem. Pedig a tét óriási, bármely geopolitikai szegletben is éljen az ember. Bin Laden (és a terrorizmus) számára nem a szeptember 11-i terrortámadás, hanem a hivatalos politika reagálása volt az igazi siker.

A nyugati politikusok, elemzők képtelenek egyértelmű magyarázatot adni, hogy miért támadtak meg egy olyan diktátort, aki kimondottan rossz viszonyban volt a muszlim fundamentalistákkal? Mi köze ennek a mostani háborúnak a „terrorizmus elleni harchoz”? Gazdasági érdek? Talán. Bizonyos cégek biztosan nyernek. Rablőháborúnak mégsem nevezhető, hisz Amerika veszteségei felmérhetetlenek.

A terrorizmus veszélyére való hivatkozás voltaképpen csupán alibi az amerikai demokrácia lépésről lépésre való leépítésére, csökkentésére. Miközben az amerikai politika az iszlám fundamentalizmusáról, intoleranciáról szónokol, lassan természetessé, mindennaposá válik Ashcroft igazságügyminiszter kijelentése: „Döntéseim elsősorban a Biblián alapulnak, másodsorban az alkotmány szövegén”.

Hogyan is értelmezhetné az iraki nép a háborút másképp, mint vallásháborút?

És ebben a háborúban hiába hivatkoznak a terrorizmusra: annak okait, működését nem tudják, és nem akarják érteni. És elhazudják aényt, hogy a terrorizmus és a diktatúra két különböző dolog. Jelenleg egy nyugati demokrácia válságát éljük, és nem egy keleti diktatúra összeomlását.

Bin Laden diabolizálása megkönnyítette a terrorizmussal szembeni semmittevést.

Próbáljuk meg „megérteni” az utóbbi hetek üzenetét, és ne háborodjunk fel. A „megértés”-nek semmi köze a megbocsátáshoz.

A megértés csupán egyetlen útja annak, hogy megszabaduljunk mindattól a rettenettől, amit a beteg társadalmakra rátelepedő terrorizmus a világra szabadított.

A történet nem arról szól, miféle ember az, aki képes ezreket legyilkolni, ártatlanokat lefejezni. A kérdés az, mikor és miért jutott hatalomra, hogyan őrzi meg a hatalmát az az ember, akiről szeretnénk hinni, hogy súlyos beteg. (És aki egészségesnek, magabiztosnak, szokatlanul nyugodtnak tűnik, nyilvánvaló, hogy nem barlangokban bújkál.) Szeretnénk az ördögöt messze tudni, és kiderül, hogy egészen közel van hozzánk. Velünk kommunikál. Ezúttal a nyugatiak nyelvét beszéli. Pontosán van informálva a világ dolgairól, eseményekről, az amerikai mentalitásról. Üzenetéből eltűntek a régebbi homályos, misztikus célzások, a Korán-idézetek, a teológiai magyarázatok. Ha nem emlékeznénk szeptember 11-re, kimondottan racionális ajánlatnak tűnhetne, afféle békeajánlatnak. „Ha ti nem veszélyeztetitek biztonságunkat, akkor mi sem a tieteket.”

„Az épeszű ember, mikor súlyos csapás éri, mindenekeelőtt elkezdi keresni annak okait, hogy megelőzze az újabb csapást.” Ha ez a mondat nem pár nappal a választások előtt hangzott volna el, hanem hamarabb, talán sokan elgondolkoztak volna rajta. Hisz nyilvánvaló, hogy az amerikai adminisztráció épp ezt nem tette. Úgyhogy fussunk újra és újra neki: tényleg megérteni, mi az üzenet, mi a cél, és mi az, amit mi (Apage Satanas!) terrorizmusnak nevezünk. Tanuljuk meg a saját demokráciánkat (az összes betegségével együtt), és mindazt, amit világpolitikának hívunk.

Mert bármilyen nehezen elfogadható, akivel szemben állunk: nem pszichopata, nem szadista gyilkos (no, nem is a humanizmus megtestesítője), hanem pontosan megfogalmazott politikai célokat követő személy, aki ehhez a nem túl rokonszenves módszerhez folyamodott. Politikus. És amit mond, az racionálisabb a Bush-csapat mellébeszéléseinél. Akkor is, ha félelmetes.

A mindennel toleráns lap

Helyzetjelentés a 22-es ideológiai zűrzavaráról

Transindex, 2003. szeptember 29.

Magyarország és a magyarok Románia, valamint a román nemzet ősellenségei – ez derül ki a Társadalmi Párbeszéd Csoport (GDS) hírneves, a rendszerváltásban jeleskedő értelmiségi hetilapja, a 22-es 700., önmagát ünneplő számából. A lap a jubileumi kiadásban bebizonyította: szerkesztői tolerálják, eltűrik, elnézik, hogy egyes szerzőiken kezd elhatalmasodni a mindenki másban ellenséget látó politikai üldözési mánia (az erre és az alábbiakra vonatkozó idézeteket lásd az 1., 2., 3. és 4. alfejezetben). Ha pedig egy olvasó levélben tiltakozik a gyűlölködő hangvétellű írások miatt, a szerkesztőség inkább xenofób húrokat pengető szerzőjét védi, a válaszadás jogát visszautasítja. Antiszemita felhangú olvasói levelet viszont minden további kommentár, elhatárolódás nélkül közöl.

A hetilap kiváló, józan elemzések, esszék mellett sokszor ugyanabban a számban közöl magyar- és/vagy zsidóellenes kitételeket tartalmazó cikkeket, illetve szélsőjobboldali „történeszi” zagyvaságokat. Ráadásul az antiszemita és/vagy magyarelles elméletek az EU-val és a NATO-val szembeni gyanakvással keverednek e cikkekben. A durván történelemhamisító, primitív módon antikommunista, szélsőjobboldali szövegekről nem könnyű felelős módon eldönteni, hogy a szerző és szerkesztő szándékosan tájékoztatja-e félre az olvasókat, vagy csupán elemi tudatlanságból és nemtörődömségből.

Mivel az igényes elemzéseket, publicisztikákat, mértékadó irodalmi kritikákat, érdekesítő, időnként tabutémákat feszegető interjúkat összekeverik a kétes színvonalú, uszító cikkekkel, a gyanútlanabb olvasó szemében a szerkesztőség hihetővé, elfogadhatóvá teszi az összeesküvés-elmélettel átítatott eszmefuttatásokat is. A lap és szerkesztői a hajdani ellenzékiesség, a töretlen demokratizmus és nyitottság nimbuszát felhasználva a hátsó ajtón csempézik be a *România Mare* és Corneliu Vadim Tudor retorikáját és eszmerendszerét is (a liberális, demokratikus eszmékkel párhuzamosan!) és a

gyanútlan olvasó előtt így lesz hitelessé a paranoid eszmefuttatásokkal tűzdelt egyveleg.

Félreértés ne essék, mennyiségileg a liberális, demokratikus eszméket tükröző, higgadt szövegek, elemzések vannak túlsúlyban – a fasisztoid, idegengyűlölő kitételek ritkábban, de rendszeresen jelennek meg, így viszont bizonyos értelemben hatékonyabban és hitelesebb módon terjesztik ezt az eszmerendszert, mint a *România Mare*. Hiszen a naivabb és főleg fiatalabb olvasó ilyesféleképp vélekedhet egyik-másik cikk megítélésében: ha a 22-es szerint is ez az igazság, akkor Vadim Tudornak részben legalább mégiscsak igaza van. A lap mindehhez olyan neves, ellenzéki értelmiségiek nevét használja fel, akik szerkesztőbizottsági tagokként nem kizárt, hogy csupán azért nem tiltakoznak a lapban meg-megjelenő *România Mare*-szerű szövegek ellen, mert talán maguk sem olvassák a kiadványt. (Nem hinném, hogy például Sorin Antohi történész, a Közép-Európai Egyetem rektora, Doina Cornea ismert ellenzéki személyiség, Mihnea Berindei vagy Stelian Tănase politikai elemző örvidenének, hogy az általuk pártolt lap xenofób gondolatokat közöl.)

Külön dilemma, hogy mi a súlyosabb? Az, hogy működik egy félfasiszta párt és az ahhoz mindenben hűséges házisajtó, avagy az, hogy a „legdemokratikusabbnak” tartott hetilap kiváló – vagy legalább tisztességes – szövegek közlése mellett, természetesen civilizáltabb, árnyaltabb megfogalmazásban, de egyre gyakrabban teret ad a PRM üzeneteinek? Számos országban többekévé aktív a szélsőjobboldal, de tudtommal sehol sem szerkesztenek olyan „demokratikus és nyugatbarát” hetilapot, amely tolerálja az intoleranciát.

További kulcskérdés, hogy vajon véletlenek szerencsétlen egybeeséséről van-e szó a 22-es esetében? Vagy csupán felületességről? Sajnos, bizonyíthatóan nem. A lap részletes szövegelemzéséből kiderül, hogy következetesen végigvitt, töretlen folyamattal állunk szemben. Bizonyos uszító írások tíz évvel ezelőtt meg se jelenhettek volna, később már igen, ám finomítva, erősen megszerkesztve. Régebben e téveszméket terjesztő cikkek ellen az olvasói levelek rovatában tiltakozást lehetett közölni, de lassan ez a lehetőség is megszűnik. Az irány világos.

1. A Șerbănescu-logika és a 22-es fejlődése

„Budapest nehéz helyzetben találja régóta bögyében levő szomszédját, így hát most a fejére koppint. Ez már korábban is számtalanszor megtörtént, függetlenül attól, hogy e két szomszédos országban milyen rendszer működött, és függetlenül attól is, hogy bal- vagy jobboldali kormányok voltak-e hatalmon.”

Így kommentálta Ilie Șerbănescu, a 22 háziszzerzője, gazdasági kolumnistája a júliusban megjelent ünnepi lapszámban azt, hogy ugyanebben a hónapban Juhász Endre, a magyar EU-csatlakozás főtárgyalója arra kérte az Uniót, Magyarország is vehessen részt a Romániával folytatott csatlakozási tárgyalásokon. Érdeemes hosszabban is idéznünk Șerbănescu *Magyarország elvárásai kipenderíthetik az RMDSZ-t a kormányzati helyzetből!* című cikkéből.

„Ha még van egy csepp büszkeség Bukarestben a nemzetközi közösséggel szemben – nem szabad engednie a budapesti zsarolásnak. [...] Ha Magyarország vállalja a szakadást, Romániának készen kell állnia szembenézni ezzel a helyzettel.

Bukarestnek világosan az Európai Unió tudomására kell hoznia, hogy ha az elfogadja Budapest igényét – amely egyébként ellentétben áll az EU és Magyarország kötelezettségeivel – akkor Románia a következményekre való tekintet nélkül véget vet csatlakozási tárgyalásainak. Bukarest fenyegetésének világosnak és egyértelműnek kell lennie.

Budapestnek tudnia kell, hogy ha Románia csatlakozása az Európai Unióhoz már nem csupán saját teljesítményétől függ, és ha megakadályoztatik Magyarország által, Bukarest visszavon minden privilégiumot, amit a romániai magyar kisebbség elért, mind kormányzati részvétele révén a Demokratikus Konvencióval és a Demokrata Párttal alkotott koalícióban, mind a PSD-kormányval való együttműködése révén. Azoknak, akik, ha odaadod a kisujjad, az egész karod akarják, nem kell kínálnod semmit! Akárhogy is nézzük, Budapest lépése, amely teljes mértékben beleillik abba a politikába, amelyet ez az ország folytatott Romániával szemben egész történelme folytán, nem remélt választási segítsége lehet a Nagy-Románia Pártnak” – summázza egy körmondatban Șerbănescu a román–magyar viszonyt. A publicista tehát ősellenséget lát Magyarországon és a magyarokban, olyan ősellenséget, amely minden történelmi kontextusban, minden politikai helyzetben, mindenfajta kormány esetében „működik”. Ebből csak az következhet, hogy a magyarság „genetikailag” románellenes. Ez az okfejtés – ha nem tévedek – fasisztoid irányba mutat.

Șerbănescu a lap állandó publicistája. Elemzéseinek mintegy háromnegyed részében gazdasági kérdésekkel foglalkozik, a szövegek fennmaradó részében a fentihez hasonló gyűlöletbeszéd keveredik az EU- és NATO-ellenességgel, gyanakvással, összeesküvés-elméletekkel. Jó példa erre a 2001. októberében írt, *Zavarosban halászók** című cikke, amelyben a következő megállapítást teszi: *„Nem ez az első eset, amikor Budapest és Chișinău egye-*

* 22, XII. évfolyam, 22. szám.

sített támadást intéz Bukarest ellen, csakis azért, hogy a külföld előtt bizonyíthassa: Romániának állandóan baja van szomszédaival! Nem is szükséges megemlítenünk, hogy a NATO- és EU-csatlakozás előfeltétele a szomszédainkkal való problémák megoldása”. A szerző úgy kapcsolja össze az Orbán-kormány tagjainak akkoriban sűrűn történő erdélyi látogatásait és Moldova Köztársaság románnyelv-ellenes intézkedéseit, mintha nem tudna, vagy inkább nem akarna tudni arról, hogy a két ország kormánya szinte nem is tartja egymással a kapcsolatot, hiszen teljesen eltérő történelmi helyzetben kell boldogulniuk.

Hasonló, hol magyar-, hol idegenellenes nézeteit Şerbănescu korábban az egyik legnagyobb példányszámú napilapban, az *Adevărulban* fejtette ki. 1998-ban szinte egész oldalas cikkben figyelmeztette a lap hasábjain az „igazi” románokat, hogy az RMDSZ kormányban maradásának egyetlen oka Erdély Magyarországhoz való csatolása. (Megjegyzem, az „igazi románok”, vagyis azok, akik „nem adják el az országot” kifejezést Corneliu Vadim Tudor és a *Nagy-Románia Párt* gyűlöletbeszéd-szótárából kölcsönzi.) Ebben az öt éve írt cikkében egymás mellett jelent meg az összes, újra és újra hangoztatott „mumusa”: a szándékosan Erdélybe irányított magyar befektetések, az önálló egyetem, a szeparatizmus, a föderalizmus, Erdély fejlettsége, Magyarország Romániánál hamarabb elért NATO- és EU-tagsága stb.

Nem az a legfőbb gond, hogy Şerbănescu őszintén gyűlöli a magyarokat (szíve joga), hanem az, hogy ilyen írásait évről-évre egyre szabadabban közzé is teheti a 22-es hasábjain. 1991–92 körül csak gazdasági jellegű elemzésekkel jelentkezett ebben a lapban, magyarellenes cikkeit a kolozsvári, Gheorghe Funarhoz kötődő *Mesagerul Transilvan* napilapban jelentette meg heti rendszerességgel. Emiatt eleinte azt hittem, a két szerző csupáncsak névrokon. Tévedtem. Később már magyarellenes írásai is feltűntek a 22-es hasábjain, de, érdekes módon, a stílus afféle mérsékelt változata volt a Funar- és a *Mesagerul*-féle szövegelésnek.

Emlékszem, figyelmeztettem Gabriela Adameşteanut, a 22 főszerkesztőjét e korábbi, Kolozsváron megjelent szövegekre. Elcsodálkozva válaszolta, hogy éppen ő „szelídítette, civilizálta” Şerbănescu írásait. Lehetséges, hogy egy idő után belefáradt? Vagy Şerbănescu őt is meggyőzte? Tény, hogy szabad kezét kapott, mára sérthetlenné vált. Ez következetes fejlődés: eléggé rossz irányba mutat. Vajon azt sem veszi észre a szerkesztőség, hogy – teljesen függetlenül magyarellenességüktől – e cikkek „üzenete” teljesen értelmetlen? Próbáljuk meg feltételezni, hogy mi magyarok tényleg a „románok ősellenségei” vagyunk, életünk fő célja a románság bosszantása. Mit tehetnek ők e szomorú helyzetben? Katonai erővel oldják meg a kellemetlen magyarok végső

eltüntetését? Ez kivitelezhetetlen. Rendben. Akkor viszont az önvédelem egyetlen lehetősége: bejutni minden nemzetközi „klubba”, a NATO-ba, az Európai Unióba azért, mert közismert tény, hogy az integrálódással minden ország lemond nemzeti szuverenitásának egy részéről. Azaz, ha Románia és Magyarország egyaránt nemzetek feletti szervezetek tagjai, akkor a magyaroknak is fékezniük kell mániákus románellenes tevékenységüket.

Ezzel szemben irracionális valamiféle fura, visszás logikával most az EU-, pár évvel ezelőtt pedig a NATO-csatlakozást kifogásolni! Şerbănescu nem hallott volna a török–görög viszonyról sem? Azt ugyan nem mondhatni, hogy e két nemzet különösebben kedvelné egymást, de amióta mindkét ország NATO-tagállam, legalább súlyos konfliktus nem történt köztük. Mert nem történhetett.

2. Mi ellen nem szabad az olvasóknak tiltakozni?

Şerbănescu rendszeresen hangoztatott nézetei ellen többször tiltakozott Niculescu Tóni, a Nyitott Társadalomért Alapítvány volt EU-integrációs programigazgatója (jelenleg az RMDSZ EU-integrációs ügyvezető alelnöke). Legutóbb olvasói magánlevélben, független értelmiségiként próbált reagálni az ünnepi számban megjelent Şerbănescu-elemzésre: *„Ilie Şerbănescu egyértelműen magyarellenes megnyilvánulása kapcsán kérdem a szerzőtől és a lap szerkesztőtől: ha már muszáj ütnünk Magyarországon, miért kell ezáltal egyszermind a csatlakozási tárgyalások megszakítását szorgalmazni, azaz miért kell emiatt szenvednie Romániának, illetve a román állampolgároknak (beleértve a magyar nemzetiségűeket is)?”*

Adameşteanu asszony válaszában azzal utasította el a levél közlését, hogy az nem replika, mivel *„nem veszi figyelembe munkatársunk, Ilie Şerbănescu cikkének valódi tartalmát. Természetesen készek vagyunk közölni öntől bármilyen véleményt, ha az Juhász Endre kijelentéséből indul ki, illetve ha azt elemzi, ahogyan azt Ilie Şerbănescu tette. És még van egy kérésünk: ne sértegesse lapunk szerzőjét”*. Azaz Adameşteanu toleranciára szólít fel: nem lehet „megsérteni” Şerbănescu azzal, hogy magyarellenes! Ezek szerint a magyar népet, mint olyat, pár havi rendszerességgel, magánvéleményként szabad ősellenségnek bélyegezni? De próbáljuk meg valahogy elmagyarázni Adameşteanu főszerkesztő asszonynak, hogy a cikk igazi tétje nem Juhász Endre magyar EU-főtárgyaló kérése, hanem más.

Sarkított hasonlattal élve ez körülbelül a következőképpen fest. Képzelnünk el egy amerikai bűnügyi riportot, amelyben azt bizonygatják, hogy X lo-

pott, gyilkolt, nemi erőszakot követett el. Tegyük fel, hogy a cikkben az újságíró arra a következtetésre jut, hogy X néger, tehát mégiscsak a Klu Klux Klan-nak van igaza, ezek a négerek naponta lopnak, ölnek stb., talán agyon kéne verni mindet. És mondjuk, hogy ezek után egy rasszizmust elítélő szervezet vagy esetleg egy néger olvasó, odaszól a laphoz: mi ez az uszító, rasszista hozzáállás? Erre, az amerikai Adameşteanu azt válaszolná: munkatársunkat ne sértse meg! Ha a lopásról, gyilkosságról akar írni, mert hát a cikk innen indult ki, akkor bármit szívesen közlünk. Csak az állítólagos rasszizmusról ne essék szó! Efféle primitív általánosítások („minden magyar revizionista”, „minden cigány lop”, „minden zsidó vagy komcsi, vagy bankár, és mindenáron rosszat akar nekünk”) csak a szélsőjobboldali ideológiában fordulnak elő.

Gondoljunk az Auschwitzot túlélő zsidóság lelkiállapotára. Érthető, hogy elfogultak. És mégis, megjelent-e valaha egyetlen olyan cikk zsidó publicista tollából, amelyikben a szerző a Şerbănescu-féle logikát követné? Ilyesfélé: teljesen függetlenül a politikai rendszertől, legyen a kancellár Hitler vagy Willy Brandt, mindegy, mert Németország minket ki akar irtani!

3. Az antiszemita jellegű olvasói levél

Niculescu Tóni olvasói levele tehát nem jelent meg. Ám a lap 706. számában (szeptember 16–22.) antiszemita felhangú olvasói levelet közölt a szerkesztőség. (Şerbănescunak tehát nem lehet a magyarellenesség vádját felróni, mert az sértő volna – de a zsidó népet lehet sértegetni.)

Az olvasói rovatban a Mihai Ştefan nevű szerző többek közt ezt állítja: „Az idegengyűlölet, a kisebbségellenesség, általános világjelenség, de egyetlen nemzet sem olyan mértékben xenofób, mint a zsidó.” Nem semmi, mondhatnók: a magyarok, románok, lengyelek stb. antiszemitizmusa jóval mérsékeltebb, mint a zsidók magyarellenessége, románellenessége és így tovább. Tehát az antiszemitizmus csupán elkerülhetetlen reakció a zsidók xenofóbiájára!

Idézzük tovább az olvasó okfejtését: „Az 1917-es Októberi Forradalmat, az orosz polgárháborút és a kommunizmust leginkább a zsidóság támogatta.” Közismert klisé. „A zsidóság hozatta meg a legtöbb fontos döntést a második világháború alatt, beleértve Amerika döntését is, hogy belép a háborúba, hogy ledobja az első atombombát.” Nyilvánvalóan rosszalja, hogy Amerika belépett a háborúba, és emiatt a hitleri birodalom összeomlott.

„Ezt a szerepet kevesen tanulmányozzák, s azt még kevésbé, ahogy a zsidó-

ság befolyásolta a náci párt politikáját.” Ez az első eredeti ötlete. Első olvasatra nehéz megérteni, pontosan mire céloz, hisz mint a legtöbb neofasiszta publicista, homályosan fejezi ki magát. Talán arra gondol, hogy a zsidók felkérték Hitlert, legyen szíves már elkezdni kiirtásukat, hogy a túlélők majd ebből hasznot húzzanak, kárpótlást kérhessenek? A szerző szerint mindezeket a kérdéseket kizárólag nem zsidóknak lenne kívánatos tanulmányozniuk, mert a zsidók részrehajlással vádolhatók, hiszen „érzelmi *alapon állnak hozzá a problémákhoz*”. Nota bene, ez a történetek után valóban érthető, bár ha komolyan vesszük az „olvasói levelet”, feltételezhetjük, hogy a holokauszt ötlete is a zsidóktól ered.

Viszonylag sok antiszemita szöveget olvastam, így tudom, hogy az effajta publicisztikában eddig általában minimalizálták, esetleg teljes mértékben tagadták a holokausztot. Végre előkerül egy új ötlet a 22-es hasábjain: a zsidók befolyásolták a hitleri politikát! Vajon mit érez a kiváló tudós, Andrei Oișteanu – aki többek közt az antiszemitizmus gyökereit, történetét kutatja – annak láttán, hogy az a lap, amely rendszeresen közli az ő cikkeit, vele egyenlő félként kezeli a legsötétebb antiszemitákat, és teret is biztosít írásaiknak?

4. Összeesküvés-elméletek és történelemhamisítás

Az összeesküvés-elmélet sokszor primitív kommunista-ellenességgel keveredik, amelyet a szerzők gyakran kínos tárgyi melléfogásokkal fűszereznek. Erre példa Bujor Nedelcovici regényíró *A Securitate eredete* című kétrészes esszéje.* A szerző előbb üdvözli Franco tábornok spanyolországi diktatúráját, mert „megmentette az országot a kommunizmustól”. Talán nem ártana közölni Nedelcovici-csal, hogy ugyan a kommunisták is részt vettek a spanyol polgárháborúban, (bár ezalatt is többen foglalkoztak a „trockisták és más elhajlók” elleni hajtóvadászattal), de a tét egészen más volt: polgári demokrácia vagy diktatúra? Ugyanilyen alapon lehetne akár a második világháborút is a kommunizmus és az antikommunizmus küzdelmének tekinteni. Ezt az efféle szélsőjobboldali nézeteket hangoztató publicisták meg is teszik, gondolkodásukban a Szovjetunióval összefogó USA és Anglia a kommunizmus szekértolójaként jelenik meg.

„1929-ben a német parlamentben száz szociáldemokrata (kommunista) képviselő volt és 107 nemzetiszocialista” – írja Nedelcovici. Vagyis egyenlő-

* A 22-es 673., illetve 674. számában; az utóbbiból idézünk (2003. február 4-10).

ségjelet tesz a szociáldemokraták és a kommunisták közé! Közismert, hogy hála Sztálin bölcs utasításainak, Európa összes kommunista pártja szemében a szociáldemokrácia volt az elsőrendű ellenfél. A faszizmus harmadrangúnak számított – addig a napig, amíg Hitler meg nem támadta a Szovjetuniót. Számos más ok mellett ennek a vetélkedésnek is köszönhető a nevető harmadik, Adolf Hitler nemzetiszocialista pártjának gyors karrierje. Azaz a német szocdem és kommunista párt, nem csupán két külön szervezet volt, de e korszakban egymás ádáz ellenfele is.

„*Felmerül a kérdés, mi lett volna, ha akkor Németország szovjet köztársasággá vált volna?*” – kérdi Nedelcovici meglepedkezve arról, hogy a német parlamentben más pártok is politizáltak, azaz a helyzet távol állott attól, hogy bárki is kommunista diktatúrát vezessen be. Nem teszi hozzá szó szerint, de egyértelmű a következtetés: szerencsére Hitler megmentette Németországot, akárcsak Franco Spanyolországot.

Az általános kommunista veszélyt továbbragozva a szerző szerint a bolsevikok Kerenszkij* cinkosságával kerültek hatalomra Oroszországban, később pedig, 1919-ben, Károlyi Mihály segítette Magyarországon hatalomra a kommunista Kun Bélát. Itt nem csupán hamis tényekről van szó, hanem torz, leegyszerűsítő világnézetéről. Aki a cári rezsimit fel akarta váltani egy demokratikusabb, modernebb rendszerrel, illetve aki Magyarország függetlenségét, demokratikus átalakulását próbálta előmozdítani, az csakis komcsi vagy „komcsik cinkosa” lehetett.

Nedelcovici (ahogy a szélsőjobboldali lapokban szokás) külön felhívja a figyelmet Lukács György filozófus zsidó származására, sőt, hozzáteszi, édesapja zsidó bankár volt. Később azt állítja, hogy a filozófust a Kádár-rendszer ki akarta végezni (soha nem akarta, még csak be sem börtönöztette), majd azt, hogy Nyugatra, Franciaországba szökött, és ott írta műveit. Ebből csak annyi igaz, hogy Lukács általában nem magyarul írt – mégcsak nem is franciául, hanem németül. És leginkább Nyugat-Németországban közölt, Kádárék valóban nem lelkesedtek műveiért. Igaz, hogy Lukács emigrációban élt, de 1920, és nem 1956 után (mint ahogy Nedelcovici írja), és nem Franciaországban,

* Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics (1881–1970). Orosz politikus, miniszterelnök. Jogot végzett, ügyvédként praktizált. 1912-től az orosz Állami Duma tagja. 1917-ben a februári forradalom után, az Ideiglenes Kormányban előbb igazságügyminiszter, később a hadügyi tárca élére kerül. Megpróbálta támadásra bírni az orosz hadsereget, de a fáradt, morálisan megrendült sereg által indított ún. Kerenszkij-offenzíva kudarccal végződött. 1917 augusztusától miniszterelnök. Szeptemberben meghíúsítja Kornyilov tábornok puccskísérletét, és utána átveszi a hadsereg irányítását is. A bolsevikok hatalomra kerülése után a frontra megy, de nem tud kellő számú katonát toborozni a kormány hatalmának helyreállításához. Rövid bujkálás után 1918-ban Nyugat-Európába menekül, 1940-ben pedig az USA-ba távozik, ott is hal meg 1970-ben.

hanem Bécsben. Ezeket a tévedéseket bármilyen közhasználatban levő enciklopédiát fellapozva ki lehetett volna igazítani, de meglehetősen nagy munka lett volna: ugyanis csupán pár példát idéztünk, de minden második, harmadik mondatban kitalációk szerepelnek.

Következtetések

A fentiek alapján az lehet az olvasó benyomása, hogy a 22-est nem szerkesztik, hanem csak írják, egyes szerzők bármilyen szélsőséges nézetek terjesztésére felhasználhatják a lap hírnevét, a szerkesztők pedig könnyűszerrel konvertálhatják a nimbuszt a lapot támogató pályázati pénzekké. Ha mégis szerkesztik, hát teljesen következtetlenül teszik. Ugyanabban a lapszámban, amelyben Nedelcovici fentebb ismertetett írása megjelent, közölték William Totok elmélyült, profi elemzését Ernst Nolte* személyiségéről és szerepéről. Röviden és leegyszerűsítve: a német történész az újfasiszták ideológiáját támogatja történelmi okfejtésével, amely a fasiszmust úgy ábrázolja, mint a kommunizmus megjelenésére való reakciót, és ezáltal félig-meddig fel is menti. Nedelcovici pedig éppenhogy Noltéra hivatkozik, sőt, szinte csak tőle idéz. Lényeges különbség viszont Nolte és Nedelcovici írása között, hogy Nolte cikkeiben nem hamis tényeket zagyvál, hanem a valós események összefüggéseivel, interpretációival manipulál rafináltan. A 22-es egyrészt közli az alapos elemzést Nolte veszélyes befolyásáról, és pár oldallal odébb Nolte tanítványának irományát is. Vajon hány olyan befolyásos lap létezik a világon, amely ennyire toleráns lenne?

* Ernst Nolte (80 éves) német jobboldali történész, filozófus, Martin Heidegger tanítványa, Habermas konzervatív ellenlábasa. Egyik főműve, *A fasiszmus korszaka*, 1963-ben jelent meg. Ebben, a három nagy fasiszta mozgalmat (az *action française*-t, az olasz fasiszmust és a német nemzeti szocializmust) korai, normál, illetve radikálfasiszusként megkülönböztetve arra a következtetésre jutott, hogy a fasiszmus korai formája nem Németországban volt igazán erőteljes jelenség. Nolte a náci rezsim rémtetteinek megítélése körül kirobbant 1986-os németországi történészvita egyik ellentmondásos személyisége. Tekintélyes német gondolkodók róják fel neki, hogy újraértékeli, viszonylagossá teszi, mintegy a sztálinizmusra, a Gulágra adott válaszként állítja be a holokausztot.

Újévi ajándék: Năstase hűségnyilatkozik Amerikának

Transindex, 2004. január 6.

Sajátos kiegyezést kötött Năstase és Iliescu érdekcsoportja. Ezt jelzi Năstasénak 2003 legvégén a *Chicago Sun-Times*-ben megjelent vezércikke. Năstase és Iliescu rivalizálása még 2000, a PSD kormányra kerülése előtt kezdődött, és az azóta eltelt három év alatt gyakorlatilag megszakítás nélkül folytatódott 2003 novemberéig. Ekkor született meg ez a sajátos kiegyezés és kompromisszum: a győztes szárny nyilvánvalóan az Iliescu-csoport. Kissé leegyszerűsítve azt mondanám, a megegyezés lényege, hogy mindkét csoport lemond arról, ami az ő oldalán pozitívum, és átveszi a másiktól mindazt, ami rosszabb.

Vegyük például a korrupció témáját. Amilyen mértékben Iliescu hatalmas szilárdulni látszik (azaz a választások utáni korszakra bebiztosította magának a PSD vezetését), olyan mértékben keményít be. Ameddig feszültség volt az elnök és a kormányfő közt, ameddig Iliescu 2004 utáni státusa bizonytalan volt – legalábbis szavakban – keményen küzdött a korrupció ellen.

De ez is valami, hisz Năstase szerint a korrupció jelensége nem is létezik, csupán a „mazochista román nép kitalációja”. Amióta Iliescu bebiztosította jövőjét, a korrupció is kevésbé aggasztja. Sőt, 2003. november 28-án cinikusan azt nyilatkozta, hogy az állampolgároknak kell küzdeniük a jelenség ellen, nem a hatóságoknak: „Alakítsunk frontot a korrupció ellen, s kezdettől fogva utasítsunk vissza bármely törvénytelen próbálkozást. Ne adjunk semmit a portásnak, ne adjunk borítékot az orvosnak, ne fizessük le az ügyfélszolgálatoknál dolgozókat és a magasabb rangú hivatalnokokat sem. A hivatali dolgozók alacsony fizetése nem indokolja, hogy korrupttá váljanak, mivel-hogy szerte az országban általában keveset keresnek az emberek. A baksist elfogadó hivatalnok törvényt és alkotmányt sért, ugyanakkor a lefizető fél is elítélendő, mert tovább korrumpálja a hivatalnokréteget, és bevett szokássá teszi a korrupciót.” Az idő bebizonyította: csupán eljátszotta a „bölcs, tole-

ráns öregembert”, átvette Năstase felfogását a korrupcióról. A külpolitika terén pedig Năstase vette át, ami Iliescu negatívuma, azaz a feltétlen Amerika-pártiságot.

Ennek egyértelmű jele Chicagóban megjelent vezércikke. A chicagói napilap elismert, nagy példányszámú, konzervatív napilap – mégha nem is tagja a *New York Times*-szal, a *San Francisco Chronicle*-lal vagy a *Los Angeles Times*-szal fémjelzett klubnak. Az ilyen konzervatív lapok közönsége örömmel olvas, illetve szerkesztősége szívesen közöl külföldi politikusoktól bármilyen Amerika-barát álláspontot. (Azzal a felkiáltással, hogy szinte nem is számít, miféle ország miféle főhercegéről, emírréről, elnökéről van szó, csak dicsérjen minket az iraki beavatkozás kapcsán, miután a gaz németek és franciák oly hálátlanul viselkednek!).

Vezércikkében a román miniszterelnök beállt Amerika hű barátainak sorába. Cikkének címe is sokatmondó: *Románia az Egyesült Államok büszke partnere az új Európában*. Kulcsmondatai: „2004-ben NATO-tagok leszünk, az Egyesült Államok oldalán lelkesen készülünk első vonalbeli országnak lenni, beleértve a többi kelet-európai új tagállamot is, amelyekkel együtt nemrég szabadultunk meg a kommunizmustól”. „Románia hozzájárul a NATO haderejéhez. Jelentős Amerika-barát erőt kívánunk létrehozni az új Európában.”

Régebbi, sokszor idézett nyilatkozataival teljesen ellentmondó módon, felkarolja Donald Rumsfeld védelmi miniszter megosztási kísérletét, az Új és a Régi Európa közti különbségtételt. Năstase már a címben használja az „új Európa” kifejezést. A következő mondatban mintha árnyalna, engedményeket tesz Colin Powell külügyminiszter politikája, illetve a „régie Európa” felé: „Segíteni szeretnénk, közvetíteni bizonyos országok, például Amerika és Franciaország között”. Tovább olvasva kiderül, ez az árnyalás csak egy mondatnyi. Rögvest a következő mondatban a kormányfő így ír: „Mint 1991-ben, amikor Szaddám Kuwaitből történő elkergetésre szavaztunk, most is készen állunk a kemény döntésekre”. Az 1991-es döntés egyáltalán nem volt határozott, ezzel a mondatával Năstase inkább arra céloz, hogy vitatott helyzetekben is Amerika mellett fog kiállni. „Az amerikai kormány arról értesített minket, hogy új katonai támaszpontoknak keres helyet, esetleg a németországi amerikai csapatokat is ’átköltöztetnék’. Románia lenne az ideális hely számukra.” Ez teljesen érthető: business, bár Románia nagyon ráfizethet.

„Nemzeteink büszkén küzdenek együtt Irakban a szabadságért és a demokráciáért.” Ez a mondat szégyentelen, sztálinista stílusú hazugság, ráadásul pedig valójában talpnyalás. Ennek olvastán még a legmarkánsabb Bush-hívek is elkacagják magukat: Micsoda? Együtt küzdünk? Tán csak nem lettünk egyenrangúak, öcsikém? És Năstase ugyanebben a szellemben folytatja:

„Ünnepeljük Szaddám elfogását, mert ez nem csupán egy diktátor végét jelenti, nem csupán az amerikai csapatok nagy győzelme. Ez annak a jele, hogy az iraki nép számára megszületett a lehetőség, hogy saját kezébe vegye sorsát, elindulhat a szabadság, demokrácia és a függetlenség útján”. Mit lehet ehhez hozzátenni azon kívül, hogy émelyítő szöveg?

Lezárult egy korszak. A miniszterelnök egész mandátuma idején egyetlen dologért érdemelne dicséretet: kevésbé lihegett Washington kiszolgálásáért, mint Ion Iliescu, sőt mintha fékezni próbálta volna ezt a politikai kurzust. Akadtak kimondottan szellemes, bölcs nyilatkozatai. Például egy évvel ezelőtt így nyilatkozott: „Attól félek, hogy Szaddám megnyeri a háborút, mielőtt az elkezdődne. Az Európa és Amerika, valamint az európai országok közötti széthúzás a diktátorok és a terroristák pozícióját erősíti”. És: „Románia az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval egyaránt jó kapcsolatot kíván fenntartani. Rumsfeld értékelésével kitiinteti a térségbeli országokat, Romániának azonban egyformán jó kapcsolatokat kell ápolnia a NATO-val, az Egyesült Államokkal és az Európai Unióval. Románia az ENSZ Biztonsági Tanácsának függvényében dönt az Irak elleni hadműveletekben való részvételről”.

Ne felejtjük el, hogy Năstase külügyminiszterét, Mircea Geoană-t nem is érdekelte a Biztonsági Tanács 2003 januári döntése: Bagdaddal szemben fenntartás nélkül az amerikai és angol álláspontot követte. Iliescu ugyanúgy beszélt, mint a külügyminiszter, csak egy fokkal homályosabban. Năstase velük szöges ellentétben újra és újra azt sugallta, hogy kénytelenek vagyunk Amerika és Európa közt lavírozni, s ha azt nem is lehet állítani, hogy ő Európát választotta, de nyílt, bonyolult kérdésként kezelte az iraki helyzetet, az amerikai–EU ellentétet. Egy évvel ezelőtt még elképzelhető volt, hogy a naivabbak őszintén azt higgyék: Irakban a terrorizmus elleni harcra van szó, a diktátor, a diktatúrák ellen folyik a küzdelem. Azt is elhiheték, hogy Szaddámnak tényleg vannak „csodafegyverei”. A nagyon naivakkal azt hitették el, hogy az irakiak *rock n’ rollozni* fognak örömben, hogy végre amerikai gyarmattá válhatnak, és pár hónap alatt olyan demokráciát építenek fel, hogy a svédek is megirigyelik.

Szóval egy évvel ezelőtt el lehetett nézni azok naivitását, akik Bush oldalán álltak, mostanra viszont nyilvánvalóvá vált, hogy a háborút hazugsággal igazolták, és az is, hogy Irakban hosszú évekig nemhogy „demokrácia” nem lesz, de béke sem. És ekkor áll be Năstase az „Új Európa”-kurzus hívei közé! Az is fura, hogy nem itthoni interjúban, beszédben, vagy valamilyen külpolitikai esemény alkalmával tette ezeket a kijelentéseket, hanem egy külföldön megjelent cikkben fogalmazta meg őket. Egy korszak lezárult. Romániában már nincs egyetlen olyan politikai erő sem, amely arra vállalkozna, hogy fékezze az ország amerikai gyarmattá válásának folyamatát.

Mi értelme volt ennek a nyilatkozatnak? Elképzelhető, hogy Năstase megijedt, amikor Bush aggodalmát fejezte ki, amiért Iliescu nem lehet többé elnök. Ezzel nyilvánvalóan azt jelezte, a kormányfőben nem, vagy kevésbé bízna. Ekkoriban elterjedt a hír: Washington esetleg mindenestül ejti Năstasét, és Geoanăból próbál elnököt fabrikálni. De ez nehéz és veszélyes játszma lett volna, mert Stolojan ellenében Năstase választási győzelme sem biztos, hát még a Geoană. Így születhetett meg az újabb kompromisszum, avagy a régi egy újabb elemmel egészült ki: Năstase egyértelműen kifejezi behódolását Amerikának, és „bűnei mindenestül elfelejtődnek”. Ám a Szabad Európa Rádió egyik bukaresti szerkesztője szerint nem csupán a „fenyegetés” hatott, fizettek is a kormányfőnek.

„Előlegként” megszelídítették a BBC román nyelvű adását: figyelmeztették a munkatársakat, csak óvatosan a PSD-vel! Utána egyik napról a másikra kirúgták Traian Ungureanut, aki nem értett a figyelmeztetésből, bár éppen ő volt a rádió egyik legnépszerűbb munkatársa. Washington emellett megszünteti a SZER román nyelvű adását. (Sőt a nyugati pénzekből finanszírozott média visszafogása egész Közép-Kelet-Európában megtörtént, ez afféle közös ajándék a rumsfeldi új Európának). A Bush-adminisztráció gesztusa kétszeres értékű, hiszen ezek a rádiók ártottak a PSD jó hírnevének, apasztották a kormánypárt népszerűségét. Ne értsük félre, nem arról van szó, hogy e hírműsorok miatt elveszthette volna a párt a választásokat. De pár fontos százalék azért múlhat azon, hány korrupciós ügyüket teszik nyilvánossá.

A szabad sajtó ellehetetlenítése

Mindig is óriási volt a különbség a SZER és a BBC, illetve a hazai újságírók státusa közt. A két külföldi hírrádió esetében gyakorlatilag nem sokat lehetett tenni az újságírók elhallgattatása érdekében, fizetésük is külföldről érkezett. Az itthoni szerkesztőségeket azonban rengeteg hatásos módszerrel, többek között a reklámozás beszüntetésével lehet zsarolni.

Továbbá a magukat „demokratikusnak” vélő újságok, rádiók még abban az esetben is, ha hagyták magukat némileg lefizetni, picit zsarolni – épp a SZER és BBC miatt kényszerhelyzetben voltak. Ha a független rádiók leadtak egy bombahírt (teszem azt, egy PSD-s korrupciós ügyet, nem teheték meg, hogy hallgatnak, mert így nyilvánvalóvá vált volna, hogy lefizették, megzsarolták őket. Kénytelenek voltak ehhez igazodni, közönségük ezt megkövetelte, hiszen most azokról a lapokról van szó, amelyek olvasóinak többsége PSD-ellenes. De ha rövidesen egyetlen rádió, újság sem hoz le egyetlen

fontos, leleplező jellegű hírt sem – honnan tudhatjuk meg, hogy az illető ügy egyáltalán létezik?

2003 őszén a PSD vezetősége – és Năstase személyesen – kvázi nyíltan bejelentette, hogy a választási évre új szabályokat vezet be a médiában. Gyakorlatilag megszünteti a szabad sajtót. És nem csak szóbeli fenyegetőzésről van szó! Több, a PSD-t bíráló újságíróat súlyos bántalmazás ért. A tettes ismeretlen – de azt tudjuk, hogy a verés (majdnem-gyilkosság) előtt a PSD-s sajtó rágalmazta, fenyegette, illetve „figyelmeztette” a PSD korrupciós ügyeit leleplezőket. Egyesek megijedtek, mások folytatták a bírálatot, ezeket ismeretlen tettesek félholtra verték (például Ino Ardeleant, az *Evenimentul Zilei* temesvári munkatársát.)

A *Réporteres Sans Frontieres* (RSF) figyelemmel követi a visszaéléseket, világgá kürtölte a temesvári újságíró bestiális megveretését is, követelte a miniszterelnöktől a tettesek megbüntetését. Ugyancsak a RSF nyilatkozta, hogy súlyos hiba a Szabad Európa Rádió megszüntetése, hiszen Romániában (és nem csak) a sajtószabadság egyre nagyobb veszélybe kerül. A *Freedom House* (FH) amerikai civil szervezet felmérésében mégis szabad országnak minősítette Romániát, egy évvel korábban az ország csak „részben szabad” címkét kapott. Az FH véleményezése azért keltett feltűnést, mert december elején ők rótták meg Bukarestet a sajtószabadság korlátozásáért, többek között az Ino-est miatt.

A PSD kormányzásának eddigi három éve alatt Stelian Tănase politikai elemző három politikai vitaműsorát szüntették meg. Újévre döntött úgy az állami közszolgálati TVR adásszerkesztősége, hogy Tănase *Daráló* (Mașina de tocat) című műsorát leveszi a képernyőről. Az elemző korábban az *Antena 1*, majd a *Realitatea TV* adókon vezetett vitaműsorokat. A sajtószabadság elleni küzdelem régi téma, s a legjobb módszer nem is a megfélemlítés, hanem a megvesztegetés. Számítalan ilyen esetet ismerek, egyes újságírók, egész szerkesztőségek egyszerűen abból élnek (még hozzá nagyon jól), azért kapják a pénzt, amit nem közölnek; de sehol semmi konkrét bizonyíték. Bár meggyőződésem, hogy hitelesek az erről szóló bukaresti sztorik – de mégiscsak pletykaszintű információk.

Ráadásul Năstase különösen gőgös, hiú ember. Kénytelen volt sajtótájékoztatókat tartani, kénytelen volt kellemetlen kérdésekre is válaszolni, de számára ez önmagában is megalázó és kínos volt. Felháborodása efféle lehetett: *Mi féle világ az, ahol pimasz senkiházi újságírók, még hozzá a Nyugat pénzén, odáig merészkednek, hogy velem szemtelenkednek, az én szennyesemben turkálnak?* Számos esetben borult ki kellemetlenebb újságírói kérdések kap-

csán, ilyenkor ízléstelenül jópofizásba, sértegetésbe kezdett. Most hálás lehet Washingtonnak, hogy az nem csupán elnézi, hanem aktívan támogatja is a szabad sajtó megfojtását.

Egy nyugati politológus barátom, Románia-szakértő magánlevelében így reagált Năstase cikkére: ha ez megtörtént, akkor pár hónapon belül lehet, hogy Khadafi tábornok, líbiai diktátor bértollnokai is hasonló cikkeket fognak közölni amerikai lapokban. E szinte teljes behódolás után ugyan kit izgat Washingtonban, hogy teszem azt, az idén 13 újságíró vertek meg Romániában, hiszen Năstase „a mi gazfickónk”. A washingtoni adminisztráció egy része, úgy tűnik, megelégedett Năstase nyilatkozatával, de azért akadnak amerikai hivatalosságok – lásd például Michael Guest bukaresti nagykövetet –, akik szkeptikusak Năstase „megtérésével” kapcsolatban. Ez utóbbiak úgy vélik, a kormányfő opportunistább, köpenyegforgatóbb politikus, mint Románia vezetői voltak 1944 augusztusa előtt. A legnyugtalanítóbb dolog az, hogy úgy tűnik, Washington megelégszik a romániai „laza demokráciával (*democracy lite*)”, mit sem fog törődni az ország problémáival, ugyanúgy, ahogy nem foglalkoztatja az sem, hogy az USA új barátja, Khadafi tábornok mekkora diktátor. Egyedül a civil társadalom marad a romániai demokrácia védelmezésére, és erre legalább saját túlélése érdekében is szüksége lesz – így az elemző.

A demokrácia helyzetéért az Egyesült Államokban is aggódnak, és nemcsak a demokraták, hanem már a republikánus, jobboldali meggyőződésű polgárok egy része is (bár utóbbiak ezt nyilvánosság előtt még nem hangoztatják), ugyanis a Bush-adminisztráció a – kétségtelenül létező, de eltúlzott – terrorista-veszélyt használja ürügyül a szólásszabadságot, az amerikai alkotmány hírneves első kiegészítését korlátozó intézkedések foganatosítására: szeptember 11. után új, belbiztonsági minisztériumot hozott létre.

A Bush-kormányzat január 5-én felkérte a Legfelsőbb Bíróságot, bírálja el titokban egy bevándorló kérelmét. Mohamed Kamel Bellahouel algéri pincért szeptember 11-e után tartóztatta le az FBI azért, mert a terrortámadásban résztvevők közül két gépeltérítő többször ebédelt a támadás előtt abban az étteremben, ahol dolgozott. Bellahouelt perbe fogták; a letartóztatás és a tárgyalás teljes titokban történt – a pincér húsz újságíró-szervezet és médiacég támogatásával arra kérte fel a Legfelsőbb Bíróságot, döntsön arról, helyes volt vagy sem a kormányzat eljárása vele szemben. (Az esetről az *Associated Press* tudósít.) Mára az amerikai titkosszolgálatokat arra is felhatalmazták, hogy békés tüntetőket távolítsanak el az elnöki autókonyvoj közeléből. A titkosszolgálatok utasítására a rendőrség közbelép, ha a tüntetők a helyszínen levő sajtóstábokkal szóbaállnak (vagy fordítva). Ez a demokráciákat éltető polgári

szabadságjogok megsértése – állítja számos értelmiségi, akiknek többsége szerint az USA-ban ma létező megfélemlítési légkör hasonló az 50-es évek McCarthy-korszakának légköréhez.

És végül egy spekuláció: miért Guest nagykövet Năstase legmarkánsabb, az őt legnyíltabban bíráló politikai ellenfele? Elképzelhetőnek tartom, hogy a konfliktus hátterében személyes, erkölcsi motivációk is meghúzódhatnak. Guest homoszexuális, és ezt nyíltan vállalja, egész élete, karrierépítése során bizonyára ő is megküzdött az előítéletekkel, és nem felejtett.

Năstase karrierje fiatalkorában, a hetvenes évek elején állítólag éppen úgy indult, hogy elárulta homoszexuális partnerét. Ilyen kapcsolat akkoriban bűncselekménynek minősült, mindkét fél komoly büntetésre számíthatott. Năstase viszont vádlottból meglepetésszerűen a vád tanújává vált, és csupán partnere került börtönbe. Logikus a feltételezés, hogy ennek a kedvezménynek megvolt a maga oka, így Năstase – megbízható feltételezések szerint a Securitate segítségével – elkezdi építgetni karrierjét. De zsarolható marad. Feltételezésem szerint Guest az átlagembernél talán érzékenyebben viszonyul a homoszexuális kisebbséget eláruló karrieristához.

Diszkrét téli hadgyakorlat

(Részlet politikai naplóból)

2004. január

A volt szekusokkal kapcsolatban a fő gond nem is az, amit tizenöt-húsz évvel ezelőtt tettek, hanem az, amit ma tesznek: maffiaszerű egységben összefonódva befolyásolják a politikai és az üzleti világot, s egyben ők a korrupciós ügyek főszereplői.

Eyal Arad, Lia Roberts és társai: nyilvánvaló, hogy 2004 elejének legfontosabb szereplői nem a kormánypárt vezetői, nem is a PNL–PD pártszövetség politikusai, hanem a fent említett figurák. Az előbbi izraeli kampánytanácsadó, afféle *spin doctor*, akit maga Vadim Tudor kért fel a PRM kampányának koordinálására. Az utóbbi romániai emigráns, üzletaszszony, 1983 óta a Republikánus Párt Nevada állambeli szervezetének vezetője.

Januárban hazatér két amerikai kampánytanácsadó, Dick Morris és Victor Gaetan társaságában, és Bukarestben sorra tárgyal a pártelnökökkel, azt hangoztatva, hogy indulna a novemberi elnökválasztáson.

Mi is történik? Nem egyértelmű. Az nyilvánvaló, hogy van, akinek előnyök ezek a diverziók (Vadim klikkjének), de ami a politikai tőkét illeti, túl nagy a felhajtás, az energia- és pénzbefektetés az elérhető nyereséghez képest. Mert a közvetlen jövőben – azaz a választási kampány alatt – semmi más nem érhetnek el, mint hogy legtöbb 2–3 %-kal följebb tornásszák Vadim és pártja népszerűségi szintjét. Mert a párt szavazótábora felugorhat a 2000-ben, a választásokon tapasztalt 20%-ra a mostani 15-ről, és Vadim is 22%-ra növelheti esélyét a mostani 19-ről, de ennyi szavazattal távolról sem jutna be elnökjelöltként a szavazás második fordulójába.

A PSD és Năstase számára mindenképp előnyös, hogy Vadim és Lia áll a közvélemény figyelmének központjában, ők tematizálják a közéletet, és a kutya sem törődik az ellenzékkel. De ez a politikai nyereség nem olyan nagy

mértékű, hogy ezt az erőbedobást megérné. Azaz határozottan abszurdnak vélem azt a sokak által terjesztett véleményt, hogy a Lia-ügy háttérében a PSD állna. Sőt, inkább zavarja őket a cím: részint kellemetlen, részint pedig – ami a távlatokat illeti – hatalmi berendezkedésük ellen is irányul.

Erőfitogtatás: hogyan szoktassuk hozzá a társadalmat egy autoriter állambe- rendezkedéshez?

Úgy vélem, a januári események háttérében az a társaság állhat, amelyeket Securitate-Vasgárda csoportnak szokás nevezni. Ez a társaság puhatolózik az irányban, hogy miként lehetne a társadalmat egy tekintélyelvű rendszerhez szoktatni. Talán nem tévedek, ha azt állítom, pszichológiai jellegű hadművelet zajlik. Vagy inkább: szó sincs háborúról, még csak igazi csatáról sem, csupáncsak hadgyakorlatról.

Mi a különbség? A fentemlített csoport nem is akar feltétlenül hatalomra kerülni, tudatában van annak, hogy ilyesmire esélye nincs. De erőfitogtatása révén, mégiscsak jelezni akarja, hogy „fontos szereplője” a történéseknek, sőt fontosabb szereplő, mint az úgynevezett demokratikus ellenzék. Számos írásomban elemeztem, hogy a volt szekusok társasága veszélyesebb a demokratikus állambe rendezkedésre nézve a volt pártaktivistákénál – bár ez a csoport távolról sem monolit jellegű. Fanatikusabbak a volt aktivistáknál, de azt nem lehet állítani, hogy tizennégy év alatt mit sem tanultak: rájöttek, hogy mentalitásuk néhány vonása (a Nyugat- és Amerika-ellenesség és az ultranacionalizmus) már nem kelendő portéka a „viszonylagos rendszerváltás” után. Azok, akik erre az egyszerű felismerésre időben rádöbrentek, mára már üzletemberek, bankárok, szenátorok (például Ilie Neacșu, aki tíz éven át szorgalmasan és őszintén szerkesztette az *Europa* című folyóiratot, melynek ideológiai uszításához képest a *România Mare* szelíd háziolvasmányának tűnt. A 2000-es választások óta PSD-szenátor; Năstase dicsérete szerint semmi probléma nincs a szerkesztő úrral, hiszen már évek óta nem írt antiszemita szövegeket).

Tény, hogy Vadim és elvbarátai egész pályafutásuk alatt következetesen nacionalisták, antiszemiták voltak. De igenis elképzelhető, hogy érzékelték: itt az ideje a váltásnak, ez így nem megy tovább, mert nyílt antiszemitizmusuk és sovinizmusuk szalonképtelenné teszi őket Nyugaton. Arab elvtársaik egy részét letartóztatták, mások, például Khadhafi tábornok, „megtértek”, és a hivatalos verzió szerint „az Egyesült Államokkal összefogva küzdenek a terrorizmus ellen”.

Talán nem túlzás kijelenteni, hogy új világrend van kialakulóban: a nemzetközi közvélemény és a legbefolyásosabb politikusok nem tűrik az antiszemitákat, a posztvasgárdistákat, a neonácikat, de évről évre toleránsabbak a posztfasisztákkal, az autoriter-populista üzletember-politikusokkal szemben (lásd Jörg Heider és Silvio Berlusconi karrierjét). A nacionalistább, a Vasgárda-ideológiához közelálló szekusok társasága rájött, hogy rossz lóra tett: a PSD-ben nincsen számukra hely, a mögöttük álló gazdasági érdekcsoport ereje csekély, ám ismereteik, kapcsolatrendszerük forgalmazható és használható. Ezért léptek offenzívába. Veszélyesek. Nem attól kell tartanunk, hogy ultranacionalista, izolacionista irányba próbálják taszítani az országot, mert tizennégy alatt ideológiájuk, meggyőződésük fellazult. Viszont múltjuk kompromittáltabb, mint a „békülékenyebb” Securitate-csoportoké, s módszereik nem kizárt, hogy sötétebbek. Azaz diszkréten egy Amerika-barát, de autoriter fordulat előfeltételeit teremtik meg. Így nézeteik egy része is maradhat, feltételezett tervük esélyeit jóval realistábban mérték fel, mint a „békülékenyek”: egy nacionalista, Nyugat- és Amerika-ellenes berendezkedésnek nem volna jövője.

Rövidtávon sem az a cél, hogy a PRM vagy Vadim feltétlenül győzzön a következő választásokon, és az sem, hogy a PSD partnere legyen. Most egy afféle agymosás keretében az imázsjavítás a fontos: lassan elültetni egyrészt azt a hitet – ami számos közvélemény-kutatás tanúsága szerint egyszerűen nem igaz –, hogy Vadimnak esélye van győzni, másrészt azt, ami szintén alaptalan állítás, hogy a Vadim és a PRM már nem az, ami volt: ami propagandájukat illeti, régebben néha túloztak, de mára megszélűdültek. Mindenekelőtt arra törekednek, hogy megismételjék Vadim 2000 nyarán-őszén lebonyolított választási kampányát, aminek a lényege, egy mondatra csupasztva: rajta kívül mindenki korrupt. Akkoriban nem mondta ki ilyen egyértelműen, de most az lesz üzenetének lényege, hogy a pártokban és a demokratikus intézményekben *ab ovo* nem lehet bízni. A következtetés nyilvánvaló: ha ez igaz, akkor csakis egy tiszta kezű vezér mentheti meg az országot.

Annak már négy évvel ezelőtt is tudatában voltak, hogy a legtöbb szavazatot nem a sovinszta, antiszemita uszítással szerezhetik be, hanem általános populista szóhadjárattal, a korrupció elleni radikális intézkedések ígéretésével. Csak az a kérdés, hogyha Vadim és társai régi énjükhöz képest visszafogják magukat, ha lemondtak a nacionalista propagandáról, veszíthetnek-e valamit is népszerűségükből? Nem. A választók sovinszta, antiszemita rétegének nincs más választása, rájuk kell szavaznia (ez a csoport amúgy is annyira lelkes híve a pártnak, hogy a váltás ellenére is el tudják képzelni, „mit érez Vadim a lelke mélyén”).

Az egyelőre szóba sem kerülhet, hogy akár a PSD, akár „a külföld” szemé-

ben szalonképessé válnának, legalábbis addig nem, amíg Vadim a vezérük. De egyesek már hosszabb távra, a Vadim utáni korszakra gondolnak, arra az eshetőségre, hogy a PRM új nevet kap, vagy esetleg mindenestül eltűnik, és modern, nyugatbarát posztfasiszta pártként születik újjá. A PSD egyénileg sem garantálná jövőjüket, mert a kormánypártnak egyszerűen nincs szüksége rájuk, a párton belül csupán afféle negyedrangú valakik lennének, hiszen amúgy is túl sokan tolonganak a koncert. Ezért inkább, egyfajta „családként”, érdekcsoportként a távolabbi jövőt (és nem elsősorban a 2004-es választásokat) próbálják meg előkészíteni.

Ez az érdekcsoport is (lásd még: *A történelemhamisítók és pénzmosók baráti társasága*) régi cinkosságokra alapul. Elsősorban a Vasgárda-szellemiségének ápolására, de mégsem egyértelmű, milyen mértékben motiválja és vezérli a társaságot a (sovinszta) ideológia és milyen mértékben a puszta érdek és a karrierépítés lehetősége. Akárhogy is, befolyásuk nem annyira a valós gazdasági összefonódásokra épül (mint Ovidiu Tender és Ioan Talpeș esetében), hanem 1989 előttről származó információkra, vagyis a zsarolás lehetőségeire.

Tom Gallagher politológus, brit Románia-szakértő két hónapja írt helyzetértékelést az országról. E szerint a kvázi érdemtelenül történő EU-befogadás növeli az esélyét egy autoriter fordulatnak: valószínűnek látszik egy posztfasiszta, modernizált, vadimtalánított párt feltűnése.

Véleményem szerint azonban ezt inkább maga a PSD fogja megvalósítani, hiszen évek óta számos jele van annak, hogy a párt neki is fogott e műveletnek. Még nem tudni, melyik elképzelés közelíti meg jobban a valóságot, ám Lia Roberts látogatása után kiderült, a szekus-vasgárdista csoport észlelte ezt az esélyt, diszkrétan próbálkozik, felméri a terepet, pszichológiailag előkészíti a társadalmat. Viszont nehogy bárki is aktuálpolitikai veszélyként értelmezze a fentieket! A 2004-es választások csak a válsághelyzet kialakulása-kialakítása szempontjából fontosak ennek a csoportnak, vagyis azért, hogy jöjjön el az ideje annak, mikor a társadalom többsége demokrácián kívüli „megváltásban” kezd reménykedni. A kétely felkeltése lehet a lényeges: a voksolás után tűnődjenek el a választók újfent, és gondoljanak arra, hogy nem a pártokkal van a fő baj, hanem a rendszerrel magával, tehát a megmentőre kell szavazni. Nem kizárt, hogy számosan nem fogják meggyőzőnek találni az ideji megmentőt, azaz Robertset, de éppen az volna a csoport sikere, ha azt a meggyőződést keltené a választókban, hogy ilyen irányban kell keresgélni a továbbiakban a megoldást.

Ha Lia Roberts és a vele érkezett, már említett két kampánytanácsadó nyilatkozatait elemezzük, könnyen felfedezhetjük, hogy a demokrácia tagadásában ez a trió bátrabb, mint Vadim valaha is volt – bár stílusa rafinált és mér-

sékelt, az utalások szintjén működik. Ők hárman lényegében nem a romániai demokrácia hiányosságait bírálják, hanem egyszerűen a demokratikus többpártrendszer válságáról szónokolnak, vagyis arról, hogy a pártok *ab ovo* korruptak: azaz a tisztogatás eleve céltalan, inkább valami újat kell kitalálni.

Az összképet bonyolítja, hogy – különösen Romániában – elméleti és gyakorlati síkon egyaránt nagy adag igazság is fellelhető ebben a diskurzusban. De nem mindegy ki, hogyan és miért hangoztatja mindezt, és milyen megoldást kínál: a trió javaslata a személyi autoritarizmus. Olyan elnöki köztársaságot képzelnek el, amelyben az államfő nem jobboldali, nem baloldali, nem is centrista, egyformán kedveli (vagy megveti?) a pártokat, nem függ a gazdasági érdeksoportoktól sem. Nyilvánvaló, hogy az új elnöknek, az új szuverénnek erőskezű vezérnek kell lennie, akit vagy az alkotmány ruház fel különleges hatalommal, vagy a nép imádata jogosítja fel arra, hogy a pártok, a parlament és általában minden demokratikusan választott intézmény felett uralkodjon. Úgy vélem, a román nemzet az elkövetkező negyedszázadban nem fog „beleszeretni” semmiféle új autoriterbe. Pontosabban remélem, de ki nem zárhatom. A próbálkozás lehetősége szerencse kérdése (is): mostanság egy amolyan Peron-féle kerestetik – ám egyelőre csak egy Evita-utánzatban van osztályrészünk.

A fentiek alátámasztására lássunk egypár nyilatkozatot.

Lia Roberts mindenekelőtt azt jelenti be, függetlenül jelöltetné magát az elnökválasztáson. Ha indul, a kampány során igyekszik majd „az összes állampolgárhoz szólni”. Támogatást a jelöltséghez bármelyik párttól elfogad – közölte, majd hozzátette, minden alakulat irányában nyitott, beleértve Vadim Tudor pártját is. Lia Roberts szerint a voksolók 30%-a PRM-szavazó, és őket is meg kell nyerni, hiszen „ők is bizonyára jó emberek”. Honnan is vette ezt a 30%-ot? Ilyesmit eddig egyetlen forrás állított, és pedig Vadim Tudor maga. Roberts Vadimmal is tárgyalt, akiről azt nyilatkozta, hogy még középiskolás időkből – azaz negyven éve – jó ismerőse. Tudor után négyszemközt megbeszélést folytatott Iliescu elnökkel és Năstase kormányfővel, Traian Băsescuval, Theodor Stolojannal és az RMDSZ vezetőivel is. Kétórás tárgyalásra fogadta Virgil Măgureanut – akiről azt állította, csupán a beszélgetés után tudta meg, hogy 1996 szeptemberéig a SRI igazgatója volt.

A Roberts-trió és Sorin Roșca Stănescu

Morris könyvét a *Ziua* napilap kiadója adta ki, a január 14-i bemutató napján az újság főcímében Romániát az USA 51. tagállamának kiáltja ki azon az ala-

pon, hogy Roberts az amerikai elnök jóbarátja (ami önmagában véve is túlzás), és kijelenti, választási győzelme egyenlő lenne azzal, hogy Románia kvázi egyesülne az USA-val. Tíz nappal később, amikor a média jórésze már megfellebbezett Robertsról, Sorin Roșca Stănescu lapigazgató vezércikkben sugallja, hogy a nevadai politikussal kapcsolatosan véletlenek nincsenek. A manipuláció ügyes: számos valós ténytet kever össze azért, hogy elhitessen egy abszurdumot: a Fehér Ház, Iliescu, esetleg maga Năstase is összefogott annak érdekében, hogy Amerikából importáljanak Bush kedvéért elnököt Romániába.

Egypár véletlen, ami Stănescu múltját illeti: 1989-ig együttműködött a Securitatéval. A lapszerkesztő azzal magyarázkodott, hogy csupán a terrorelhárító részlegben dolgozott, vagyis a nemzetközi bűnözők leleplezésével foglalkozott. A probléma csak az, hogy a Securitaténak ez az osztálya éppen hogy a terrorizmus támogatásával foglalkozott, több ízben együttműködött például Carlos-szal. Az sem lényegtelen, hogy Stănescu egyik legközelebbi barátja Marian Munteanu (akinek szintén Morris volt a tanácsadója). A lapigazgató szűkebb körökben azt állítja, barátait nem politikai nézetei alapján választja. Ez rendben volna, de Munteanu üzlettársa is egyúttal, a nemrég betiltott OTV (az Audiovizuális Tanács, a CNA a sorozatos Vadim-féle uszítás miatt vonta vissza a sugárzási jogot) például közös tulajdonuk. A volt szekusokkal kapcsolatban a fő gond nem is az, amit tizenöt-húsz évvel ezelőtt tettek, hanem az, amit ma tesznek: maffiaszerű egységben összefonódva befolyásolják a politikai és az üzleti világot, s egyben ők a korrupciós ügyek főszereplői.

Roberts elnökjelöltségi szándéka körül egyre-másra születnek az összeesküvés-elméletek, mert a politikus asszony számos republikánus kampányakcióban vett részt az Egyesült Államokban. Egymillió dollárt gyűjtött össze George W. Bush választási hadjáratához is, és többször tárgyalt négy szemközt az amerikai elnökkel. De az USA bukaresti nagykövetsége máris elhatárolódott az országban tett látogatásától – mintegy cáfolandó azokat a propagandaízű sajtóközléseket, amelyek „az amerikai megmentőt” láttatták Robertsben.

Miért érdeklődik ilyen élénken a romániai választások iránt Lia Roberts? Saját nyilatkozata szerint itteni kampánya 15 millió dollárba kerülne. Az összeget gyűjtés révén szeretné összeszedni, és természetesen saját vagyonával is hozzájárulna. Mivel szinte teljesen ismeretlen személyiség, különösebb sikerre nem számíthat novemberben – ha egyáltalán jelölteti magát (február 15-ig dönt a kérdésben). Mindez nem lenne más, mint egy gazdag, unatkozó emigráns úri passziója?

Nem tudhatjuk biztosan; vegyük számba a december közepe óta tartó ese-

ményeket: azóta próbálja az izraeli kormány minden elképzelhető eszközzel meggyőzni – egyelőre nem sok sikerrel – Eyal Arad tanácsadó-üzletembert, hogy zsidóként ne legitimálja Tudor választási kampányát. Eközben a pártel Vadinök a család és Izrael nagykövetségének tiltakozása ellenére mellszobrot avat Jichák Rabinnak Brassóban. És véletlenül most érkezik az „ártatlan ifjúkori barátó”, aki hajlandó lenne a PRM támogatását elfogadni. A fentebbi tények egy sorozat elemei, mely részben Vadim Tudornak és elvtársainak kedvez, őket rehabilitálja közvetve – vagy akár közvetlenül.

Ilyesmire már volt példa nyolc évvel ezelőtt. Miről van szó? A Roberts-látogatás egyik érdekes figurája Victor Gaetan politikai tanácsadó, aki már bejelentette, ő lesz a nevadai politikus kampányfőnöke. Gaetan 1968-ban emigrált Romániából, politikai menekült státust kapott Franciaországban. Francia irodalomból doktorált, később pedig Amerikában diplomáciából, nemzetközi jogból szerzett mesteri címet. Közismert, de nehezen bizonyítható tény, hogy Securitate-ügynök volt. Egyik „teljesítménye”, hogy Párizsban beférkőzött Eugen Ionesco környezetébe, megpróbálta befolyásolni a drámaíró, ám Ionesco lebuktatta. Ezután Amerikában próbálkozott, ahol sikerebbnek bizonyult, feleségül vette Barbara Kenelly képviselő lányát, beférkőzött az amerikai politikai körökbe, a kongresszus elnökének irodájában dolgozott.

1991-ben Mihály királyt kompromittáló cikkeket írt a FSN s valószínűleg személyesen Iliescu „kérésére”. A szöveg meglehetősen otromba rágalomhalmaz, amely könnyen cáfolható: az áll benne, hogy 1947 decemberében, lemondása után, a király több tucat értékes, a román állam tulajdonában levő festményt vitt el. Magyarán – lopott. Nos, valójában saját vagyónának töredékét szállította el, a Groza-kormány engedélyével. Gaetan emellett ekkoriban Iliescu amerikai kapcsolatait, látogatásait is szervezi.

Neve az 1996-os választások előtt a PUNR Kolozs megyei képviselőjelölti listáján a második helyen bukkan fel, de két nappal a választások előtt eltűnt róla. 1996. szeptember 23-án az *Adevărul de Cluj* c. kolozsvári napilapban úgy próbálta beállítani Gheorghe Funar polgármestert, mint aki az amerikai külügyminisztérium Közép-Kelet-Európa osztályán nagy sikerrel lobbizik Románia NATO-csatlakozásának érdekében. (2004-ben Gaetan már azt hangoztatja, soha semmi köze nem volt Funarhoz – nevetséges, meglepő amatőrismus, hiszen Funar újra és újra megerősíti, milyen jó hazafi Gaetan, és az 1996-os újságcikkek könnyen megtalálhatók). Tehát nyolc évvel ezelőtt úgy tett, mintha Funar korrekt, nyugatbarát politikus volna. Arad most Vadimmal kapcsolatban teszi ugyanezt: mindkét esetben ugyanazzal a titkoszolgálatokra emlékeztető módszerrel találjuk szembe magunkat.

Gaetan és Măgureanu

A SRI igazgatója 1995 elejétől leváltásáig bonyolult, kettős politikai játékot űzött: úgy tett, mintha az Iliescu-rendszer megbuktatásán dolgozna, de közben a nacionalistább erőket is támogatta. Miután Iliescu szakított a szélsőséges pártokkal, Măgureanu diszkréten ellenzékbe vonult, már 1995-ben titkos tárgyalásokat folytatott a Parasztpárt rangidős elnökével, Corneliu Coposuval, s bejelentette, hogy „a változásra szavaz”, azt sugallva, ő maga is hozzájárult a Demokratikus Konvenció győzelméhez. De, ezzel párhuzamosan, a PUNR-t is támogatta – azért nem a PRM-t, mert (előttem ismeretlen okokból) Vadimmal nagyon rossz viszonyban van. Feltehetően ő utasította Gaetant Funar reklámozására. A kolozsvári polgármester mint a NATO integrálódást elősegítő tényező – komikus ötlet, hasonlít a „Vadim, az aktív filoszemita” című, mostani cirkuszra.

Măgureanu tudta, hogy előbb-utóbb el kell hagynia a SRI igazgatói tisztséget, még akkor is, ha szívességeket tett a CDR-nek. És eldöntötte, hogy aktív politizálásba kezd, mégpedig valahol a PUNR körüli pályán. Ő is elég komolyan magyarellenes politikus, talán pszichotikus alapon: édesapja, Asztalos úr, otthagya a családot, s nem sokat törődött fia, a későbbi Virgil Măgureanu nevelésével.

És ha, ad absurdum, fel is tesszük, hogy Gaetan, 1968-ban, tisztességes emberként menekült is, és semmi köze nem volt a Securitatéhoz, akkor is bőven elég az, amit 1991-ben írt a király ellen, illetve amit 1996-ban tett Funarért, ahhoz hogy megalapozottan tekintsük a legretrográdabb erőkhöz tartozó személyiségnek.

Történetünknek még van egy jelentős kampányszakértő figurája: Lia Roberts-szel együtt érkezett az USA-ból Dick Morris, aki kétszer vitte sikerre Bill Clinton kampányát, de Vlagyimir Putyin választási tanácsadói csapatában is dolgozott. Róla is, akárcsak Aradról, azt állítja a sajtó, hogy profi üzletember, aki egy-egy személyiség politikáját reklámozza, de az áru milyensége nem érdekli. Ez nehezen hihető, hiszen a tanácsadói piacon óriási pénzüsszegek mozognak, s a megbízók főleg a hírnév szempontja szerint válogatnak; ennek előfeltétele a siker. És még valami. A korrektség. Franciaországban például elképzelhető, hogy valaki hol a baloldalt, hol a jobboldalt lássa el tanáccsal, de aki egyszer szakértőként Le Pen mellé állt, az bukott ember. Még nem tudni, Arad végül is visszavonul vagy sem, de merem állítani, reputációja máris romlott, Izraelben (és sok más országban) a komolyabb-gazdagabb pártok már nem fogadnák fel.

Miért makacszkodott olyan hosszan Arad? Hiszen a számos helyről érkező érvelés és tiltakozás ellenére újra és újra elismételte, őt Vadim kiléte felől nem győzték meg, ő csupán üzletember stb. Ámde ha valóban komoly vállalkozó, akkor attól is óvakodik, nehogy meglássák egy Vadim-féle alak társaságában. Miért vállalta? Valószínűleg nem pénzért – ezt már az is alátámasztja, hogy a PRM-nek és a háttérben működő érdekcsoportnak egyszerűen nincs akkora összeg a tarsolyában, hogy „mindenestül megvásárolja” Aradot (és Dick Morrisset). Akkor viszont egyetlen magyarázat kínálkozik: ez a csoport zsarolja őket.

Térjünk át Morris esetére: Lia Roberts látogatása alatt mutatta be a *Ziua* napilap kiadója *Az új fejedelem* c. kötetének román fordítását. Morris a négy évvel ezelőtti választás előtt pár hónapig már dolgozott Romániában: Măgureanu pártocskájának végzett szakértői munkát, pontosabban Marian Munteanu elnökjelölési kampányán dolgozott. (Măgureanu és Marian Munteanu összefogása a Securitate és a Vasgárda együttműködésének szinte jelképértékű jelzése.) Ugyanúgy felmerült a kérdés, honnan a pénz, mikor nyilvánvaló volt, hogy a pártnak fénymásolóra is alig telik? Hogyan vették rá Morrisset, hogy hónapokon át a párt és Marian esélyeit latolgassa (becsületére legyen mondva, kéthavi munka után közölte velük, semmi esély, és hazautazott)?

Az egyik magyarázat, hogy valami kompromittáló adatot szereztek róla. A másik: nem kizárt, hogy Morris egyszerű fenegyerekeskedésből vállalná a Lia-megbízást – van annyira elismert szakember, hogy még ezt is megengedhetné magának. (És Lia Roberts Vadimmal összevetve mégsem kompromittált személyiség.) Morris rendszeresen ír hírháttérket, elemzéseket vezető amerikai lapokba, legutóbbi – interneten is elérhető – anyagaiban intelligensen vesézi ki a demokrata előválasztásokat, nyoma sincs annak a felületességnek, önellentmondásos stílusnak, amely romániai nyilatkozatainak jórészt jellemezte. De ebből a szempontból közelítve meg a kérdést motivációja megint kérdésessé válik: ha csak kötetei, cikkei tiszteletdíjára gondolkunk, már elképzelhetetlennek tűnik, hogy Lia Roberts pénzért pont Romániában kompromittálja magát.

Továbbá érdekes a kampányszakember politikai habitusa is. Roberts és Morris bukaresti látogatásuk alatt folyamatosan azt sejtették, szivárogtatták ki „bizalmasan”, hogy ők George W. Bush küldöttei. Viszont Morris demokrata párti (a hölgy természetesen hithű republikánus) – illetve hol demokrata, hol meg a szélsőjobbal kacérkodó republikánus. Húsz éven át dolgozott Clinton tanácsadójaként; útjaik 1996 augusztusában váltak el, mert Morris szállodai szobájában megengedte, hogy egy prostituált betekintszen a majd'

egy héttel később Chicagóban elmondandó Al Gore- és Hillary Clinton-beszédekbe. Az elnök erősen fájlalta a szakértő kényszerű lemondását. Morris úgy vezette kétszer is sikerre a demokratákat, hogy meggyőzte Clintont: folytasson tudatosan olyan centrista politikát, amely elmossa a két párt közti stratégiai különbségeket, nem hagyva támadási felületet a republikánus ellenfélnek (Morris kritikusai szerint ez a fordulat is az oka a demokraták mostani identitásválságának).

2003-ban Morris már a Bush-adminisztráció lelkes, sőt szinte fanatikus híve. Könyvet ír *Le a fejükkel!* címmel, amelyben elvakultan és igen élesen támad mindenkit (többek között Bill Clintont), aki nem feltétel nélküli híve Bush terrorizmus-ellenes stratégiájának. Az iraki hadjárat alatt az ausztrál médiamágnás tulajdonában levő Fox hírtévé kommentátora. Műsora valóságos gyűlöletbeszéd-özön a háborút ellenző franciák, németek, demokraták ellen. Egy biztos: cikkeinek, egész elemzői tevékenységének fő ideológiai motívuma az a meggyőződése, hogy a pártok ideje lejárt.

Ezt hangoztatja kötetének bukaresti bemutatóján is: új világban élünk. Az emberek már nem hisznek az intézményekben. Eljött a participatív demokrácia, a közvetlen politizálás ideje. A politikai pártok a korrupció kovásza, nemsokára elvesztik hatalmukat és jelentőségüket – magyarázta, s ha a teljes szöveget figyelemmel követjük, nyilvánvaló, hogy nem csupán Romániáról szól, hanem a világpolitikáról általában, és nem leplezi örömét sem, hogy vége a klasszikus, többpártrendszeren alapuló demokráciának. Azt a hallgatóság nem tudja meg, min alapul a participatív demokrácia, hogyan is lehet demokratikus államberendezkedést pártok és intézmények nélkül működtetni, illetve a pártok és intézmények jelentőségének csökkenését hogyan is helyettesíti az állampolgár „közvetlen politizálása”. Nem hinném, hogy téves lenne arra következtetni, hogy ezt csakis egy leplezetten tekintélyuralmi rendszer teheti meg.

Ami az elnökválasztást illeti, Morris úgy ítéli meg, hogy sem Stolojan, sem Bănescu, sem Vadim nem győzheti le a második fordulóban Năstasét – csakis Lia Roberts. A kampánytanácsadó szavaival élve: ha Lia nem jelölteti magát, a PSD győz, ha indul, győzelmet arat a PSD-n. Különösen furcsa itt a megfogalmazás, mert hiszen azt jelenti, hogy a nevadai politikus egy egész párt ellenében arat sikert. Morris jelezni akarja, hogy a fő ellenfél nem egy személy, hanem a PSD egésze. Năstase és Iliescu is a múlt, mindketten a 70-es, 80-as évek alakjai – így Morris –, ez Iliescu esetében, életkorát tekintve, érthető. Năstase viszont maga döntött úgy, ahogy döntött, hogy a 80-as évek Romániáját képviseli, az akkori Romániát. E kijelentések a klasszikus antikommunista diskurzusba illeszkednének, sőt Morrisnak igaza is lenne, ha

hozzátenné, hogy a fentieket megfontolva voksoljanak a választók egy liberális, demokrata, kereszténydemokrata stb. jelöltre. Ám Morris Iliescuról és Năstaséről nyilatkozva nem használja a kommunista jelzőt, nem a régi ideológia maradványai, a pártaktivista mentalitás miatt véli kettejüket legyőzendőnek. Ő általában utal a múltra (nem is elsősorban a románaira), arra a korszakra, amikor az intézményeknek, pártoknak jelentőségük volt: Morris a demokráciát – még a kezdetleges, féldemokráciát is – lényegében a „múlt maradványának” tekinti.

A fentiekhez illeszkednek Lia Roberts nyilatkozatai, amelyekben pártokfeletti politikusnak állította be magát, olyasvalakinek, aki által „az egész ország győz”. Minden kapcsolatomat felhasználom az ország érdekében, és itt elsősorban Bush elnökre gondolok – nyilatkozta Roberts, majd újságíróknak megsúgta, hogy több ízben tárgyalt négyszemközt Bush-sal, aki úgymond támogatja elnökjelöltségét. Akármilyen is legyen a véleményünk az USA jelenlegi elnökéről, de ez az elképzelhetetlen ostobaság csupán csak propagandának hasznos. Még az is kérdéses, mennyiben hatékony a Roberts–Morris–Gaetan megmozdulás, hiszen fellépésüket figyelve egyre nyilvánvalóbb, hogy akciójukban sok a spontán elem és az önellentmondás (például felmérést rendeltek a CURS közvélemény-kutató intézettől – ezer alanyt kérdeztek meg –, és bemutatóján Morris már „büdöskommunistázott” az Iliescu-rendszerrel kapcsolatban). Így feltehetően kevesebbeket fertőz majd meg az az ideológiai méreg, amit terjesztenek.

Lia Roberts és a korrupció-kampány

Morris a CURS-felmérés bemutatóján megismételte Roberts kijelentését, miszerint bármelyik párt támogatását elfogadják, de hangsúlyozta, hogy az emigráns politikus viszont egyetlen pártot sem fog támogatni. A kampány újdonsága, a tanácsadó szerint, a korrupció témája lesz – csak hogy ez nem újdonság, hiszen Vadim erre alapozott 2000-ben.

A valóban új elem a pártok általános semmibevétele. A CURS-felmérés egyik kérdése a Năstase-kormány korrupciójára vonatkozott, melyet a választók közismerten általánosnak tartanak. Morris feltételezett egy egészen szokatlan megfogalmazású kérdést. (Persze, erősen vitatható, hogy egy tisztességes kutatóintézet vállalhatja-e, hogy felmérésében hírverés-jellegű elemet használjon fel – méghozzá a többpártrendszer lejárató megfogalmazásban, de most nem erről van szó.) A kérdés így szól: Egyetért ön azzal az állítással, hogy a politikai pártok (például a PSD, a PNL-PD szövetség), nem azért kor-

ruptak, mert tisztességtelen emberek vezetik őket, hanem mert professzionális politikusok szervezetei, akik saját maguknak akarnak minél több pénzt szerezni?

A nyakatekert megfogalmazás következtében a megkérdezettek 61%-a válaszolt igennel, és nem valószínű, hogy észrevették: a demokráciával a többpártrendszerrel szembeni bizalmatlanságukat jelezték; ráadásul, hogy a kérdés szociológiai értelemben túl zárt jellegű volt, inkább propagandának minősíthető. Morris a méréssel azt igyekezett alátámasztani, hogy a professzionális politikus *ab ovo* korrupt, csakis a botcsinálta, Lia Roberts-féle lehet tisztességes. Megint visszakanyarodunk a kiindulópontra: a Roberts-trió azt igyekszik a fejekbe sulykolni, hogy csak egy pártokfeletti elnök szoríthatja vissza a politikát általában megfertőző korrupciót.

Más példa a következetlenségre: Roberts a valóságosnál népszerűbbnek véli Vadim Tudort, Morris pedig alábecsüli. Az elemző – a választók feledékenységet kihasználva – azt állítja, 2000-ben ő még szeptemberben megírta, hogy novemberben Vadim bejut az elnökválasztás második fordulójába. Azt viszont két hónappal előre nem lehetett sejteni, hogy az akkori kormánypártok még mélyebb belső csatározásba merülnek, és képtelenek közös jelöltet állítani, és azt sem, hogy a „demokratikus jelöltek” még sikertelenebbek lesznek a vártnál, ám Vadim meglepően jól alakít. Morris január végén 12% körülire taksálta Theodor Stolojan népszerűségét – ehhez képest az általa rendelt CURS-felmérés elnökjelöltekre vonatkozó adatsora így néz ki: Năstase 43, Stolojan 25, Vadim Tudor 13 és Lia Roberts 10%. A felmérés bemutatóján a tanácsadó kijelenti: ha Roberts indul, nem fordulhat elő, hogy egy kommunista, (vagyis Năstase) és egy bolond (vagyis Vadim) között kelljen választanunk: pedig épp a mérésből derül ki, hogy a PRM elnöke nem valószínű, hogy ismét elér a második fordulóig.

Morris továbbá 11% körüli választási eredményt jósolt Vadimnak arra hivatkozva, hogy a választók ráéreztek a PRM-vezér őszintétlenségére. Itt ismét ellentmond Roberts-nek, aki Vadim pozitívumairól értekezik. Külön érdekesség, hogy az elemző nem is említi Vadim demokrácia-ellenességét, sovinizmusát – ez is ellentmondásos, hiszen az Amerikából jött trió számos nyilatkozata csakis Vadimnak kedvezett. Mert ha Roberts mégsem vállalja a jelöltséget (vagy belép a ringbe, de később mégis feladja) ez esetben ennek a kampánynak csak a PRM és Vadim Tudor lehet a nyertese. Azoknak, akiket most vagy az elkövetkezőkben Roberts mellé állítanak, ha kedvencük visszavonul, két lehetőségük marad: vagy Vadimra voksolni vagy meg sem jelenni az urnák előtt.

A Lia Roberts-trió nyilatkozatait sorra véve mégsem zárhatjuk ki azt az elméletet sem, hogy a nevadai politikus csupán szórakozik, illetve önmagát reklámozza, hiszen diplomata-ambíciói vannak (2001-ben sikertelenül próbált Michael Guest helyett bukaresti nagykövet lenni). Nos, *curriculum vitae*-jében jól szerepelne az a passzus – vagy ő így hiszi –, hogy kis híján Románia elnöke lett. Ez a feltevés viszont nem zárja ki teljesen azt sem, hogy a titkosszolgálatiaknak köze van Roberts fellépéséhez: mert akciója, ha *ad absurdum* csak egyéni passzió is volna, akkor is a fent emlegetett csoportok politikai súlyát növelné. Spontánul vagy ravaszul kiszámítottan, de kampányának mindenképp az az eredménye, hogy az autoriter, populista ideológiák teret nyernek, és erősödik a demokráciával szembeni csalódottság.

Ami a téli hadjáratban nyújtott teljesítményüket illeti, a két kampányszakértő közül Arad jelesre vizsgázott (a részletes indoklást lásd alább), Morris inkább elégségesre: utóbbi több ízben komolyan bakizik, rögtönözget, akárcsak megbízója, Roberts. Hol úgy próbálja beállítani magát, mint aki Bush elnök megbízásából jár itt, hol az amerikai kormányhoz közel álló Bechtel Inc. romániai, soron és tenderen kívüli autópálya-építési megbízását bírálva éppen ezt az imázst rombolja.

Miért járhatott ekkora sikerrel Arad? Laptudósítások szerint január 31-én három és fél órás tárgyalást folytatott a bukaresti zsinagógában, elmagyarázva a Zsidó Hitközség vezetőinek és az izraeli követség egyik diplomatájának, miért akarja támogatni Vadim választási kampányát. Mindenkinek meg kell adni a lehetőséget a megjavulásra – ez volt alapállítása. A hitközség ellenben Aradot próbálta meggyőzni, hogy a pártvezér nem őszinte. Sikertelenül. Arad bejelentette, nem adja be a derekát, de még nem döntött arról, hogy aláírja vagy sem PRM megbízatási szerződését. Pár órával később Vadim izraeli megbízottja bejelenti, hogy a pártvezér meglátogatja a holokausztnak emléket állító Jad Vasem múzeumot, és a Falnál imádkozni szándékszik az áldozatok emlékéért. (Egy napra rá Vadim cáfolja az utazás hírért.)

Mit érthet ebből a naivabb olvasó? Azt, hogy az Arad őszinte és humánus jellem, komoly, tisztességes ember, másképp nem tárgyaltak volna vele órákon át épp a zsinagógában. Ha mégsem vállalja a kampányfőnökséget, egyetlen oka lehet: oly mértékben zsarolják, hogy nem teheti meg. Nagyra taksálom a hadgyakorlat sikerét, de ehhez a volt szekusok, vasgárdisták ügyessége nem lehetett elegendő, hozzájárult a zsidó közösség vezetőinek (és egy izraeli diplomatának) az ostobasága is. Utóbbiak nem értették, nincs mit tárgyalni, és semmiképp sem a nyilvánosság előtt – hiszen a kampánytanácsadó egy hónappal azelőtt már megkapta a Vadimról szóló dokumentációt, ami azzal kezdődik, hogy 35–37 évvel ezelőtt maga Ceaușescu volt kénytelen eltüntetni

a publikálástól Vadimot, mert nemzetközi botrányt provokált a főrabbi elleni cikkeivel, verseivel (lásd még: *Antiszemitizmus Romániában*). E tárgyalásnak egyetlen eredménye lehetett: legitimálni Aradot és közvetve Vadim Tudort, megerősíteni a véleményt, hogy a kampánytanácsadó őszinte ember, és esetleges visszakoázása csakis a zsidó lobbizsarolása miatt fordulhat elő.

„Nem vagyok megszokott politikus, tréningemet a világ legnagyobb demokráciájában szereztem, és a románok lábbal előre akarnak Nyugat felé menni, és nem háttal vissza, kelet fele. Az én egyetlen politikai pártom a román nép, nem tartozom egyik párthoz sem.” Elég nehéz magyar nyelven visszaadni Lia Roberts küzdelmét a román nyelvvel, amellyel már bukaresti kampányindító gyűlésén köznevetség tárgya lett. A lábbal előre kifejezés magyarul azt jelenti, hogy a román nemzet négy deszka között, azaz holtan akar csatlakozni Európához. Roberts bemutatkozása már csak azért is szánalmasra sikeredett, mert alig pár tucat szimpatizáns volt kíváncsi mondókájára, s a teremben nekik sem akadt elegendő szék. Az érdeklődők között számos olyan törzsvendéget fedeztek fel az újságírók, akik a nemzetmentő szerepében tetszelgő ellenzéki politikus, majd elnök Emil Constantinescu szerepléseihez asszisztáltak. Összegezve: Lia Roberts fellépése valószínűleg a 2004-es kampány pittoreszk színfoltja marad csupán.

Elnökjelöltek közt a földön

A Hét, 2004. október 7.

Az az elnök, aki mögött erős titkosszolgálati és egyéb háttér, támogató erő van, jelentős hatással bír (lásd: Iliescu). Aki mögött csekély vagy nulla a támogatás, az kvázi díszelnök (lásd: Constantinescu).

Állítólag meglepetés volt Stolojan visszavonulása, de a vájt fülűeket inkább az lepte meg, hogy ilyen későn lépett vissza. Több mint egy éve tudni, hogy nagyon beteg. Láttuk 2000-ben, elnökjelöltként. Ne feledjük, a PSD már akkor ocsmány kampányt indított ellene. Most beteg, elgyötörten sem szerepelhetne sikeresebben. Stolojan népszerű volt akkoriban, de minden újabb szereplése inkább csökkentette a népszerűségét. Újdonságot hozott a román politikai életbe, és ennek köszönhető ismertségét, elfogadottságát is: szükséztáru volt, miniszterelnökként sem ígértett fűt-fát, utálta a demagógiát. Éppen ezért szereplése látványos eredményeket sem ígért: száraz, magába fordult, introvertált emberként nem volt esélye a győzelemre.

A PSD május 27-i hivatalos nyilatkozatában olvashatjuk: „Stolojan úrnak ajánljuk, hagyja abba a politizálást, inkább foglalkozzon üzleti ügyeivel, és tán egészségi problémáival. Amúgy sem valószínű, hogy elnökjelöltként egyáltalán részt fog venni a választásokon”. Nem mondhatni, hogy a PSD szégyenlős újoncok társasága volna. Nem áttallják, közvetve bár, de beismerni hivatalos nyilatkozatban, hogy a titkosszolgálat az ő kezükben van, ők minden titok ismerői. Stolojan egészségi állapotára is kiterjed jólinformáltságuk. Ez a tavaszi nyilatkozat arról árulkodik, hogy ha nem is nyíltan, de titkon előre ittak a medve bőrére. A politikai jóslat Stolojan ősz előtt bekövetkező halálát jövendölte.

Az utód Basescu. Szomorú, de egyetlen egy személyiség se létezik a DABan, akinek legalább ismertségi indexe lehetővé tette volna, hogy jelölt legyen. A DA-politikusok népszerűségére most ki sem térek. Milyen eséllyel

indul Băsescu? Kiszámíthatatlan. Stolojan esetében kiszámítható lett volna a végeredmény, éppen azért, mert Stolojan nem volt a meglepetések embere. Băsescu azonban mindenre képes, és a román választók reakciója kiszámíthatatlan, ami a „fenegyerek” megnyilatkozásait illeti. Tulajdonképpen Stolojan visszavonulása nem rontott volna a DA esélyein. Sőt, ha megmarad a hivatalos verzió, hogy csupán egészségügyi okokból vonul vissza, akkor talán némi tőkét is lehetett volna kovácsolni a lemondásából. Sajnos, az is napvilágot látott, hogy Stolojan nem bírta a PSD zsarolását. Ezt a visszahőkölést mindenki másképp fogja értelmezni. Most már nem csak a beteg ember iránti részvét és empátia ébred fel az emberekben. A visszalépés alapot adhat a gyanakvásra, hogy talán mégis „sáros a múltja”. Vagy: ha nem is egykori vétkei, de jelenlegi gyávasága mégiscsak minősíti a volt elnökjelöltet és a mögötte álló politikai alakulatot.

Băsescu könnyezve, meglehetősen hitelességgel jelentette be Stolojan visszavonulását. A pár perc alatt hullajtott könnyek száma pedig legalább 5%-kal növelte a DA, illetve Băsescu szavazóinak számát. Ma már az, aki érteni kívánja, mi történik politikai téren, nem olvas „pártprogramokat”, „kormányzási ígéreteket”. Ma már keveseket érdekel, hogy ki „jobboldali”, „baloldali”, „reformer”, „nyugatbarát”, illetve „nacionalista”. Az emberek manapság inkább arra figyelnek, hogy kinek nagyobb a bizalmi tőkéje? Ki az, aki el tudja hitetni, hogy szavai mögött van biztosíték, hogy nem pusztán politikai blöffre, üres frázisokra építkeznek? Ki az, akinek emberi arca, gesztusa, szavai is vannak? Băsescu, tetszik vagy sem: emberi figura. Eddig még sohasem hazudtolta meg magát. Legkevésbé akkor, amikor közönséges, útszéli modorában támadja ellenfeleit: vagánykodásában, közönségességében van valami hiteles. Hadd idézzük: „Năstase úr sajnos nem az agyával politikáz, hanem a nemi szervével, azaz a seggével”. Băsescu ettől ugyan nem lesz rokonszenvesebb számomra, de legalább van, amire odafigyelni, ha megszólal. Ezzel szemben Năstaséról a szó szoros értelmében semmit se tudni! Elolvastam kétezer nyilatkozatát, beszédét, fogalmam sincs, hogy nacionalista-e vagy sem (azaz csupán eszköznek használja efféle megnyilatkozásait), reformista-e vagy sem, és még sorolhatom. Arctalan, mint a pártfunkcionáriusok voltak annak idején. Minden egyes mondata (ez posztmodern politikai szokás, nincs egyedül) kiszámított, mintha az lenne a fő célja, nehogy kiderüljön mi is a véleménye a dolgokról.

A személycserék fontos kérdése, hogy mi is a tétje a választásoknak? Egyáltalán van-e tétje? A DA tisztességesebb, reformpártibb lenne, hatékonyabban kormányozna, mint a PSD? Nyugodtan merem válaszolni: nem! Sőt, féltő, hogy belső civakodásuk akadályozná a kormányzást. Szóval tulajdonképpen

nincs tétje a választásoknak? Van. Sőt, véleményem szerint óriási a tét. Csak épp másképp kell megfogalmazni az alternatívát! Ha a PSD győz, az nem a 2000–2004 közti kormányzás egyszerű folytatása lesz! Nem ugyanaz a PSD fogja vezetni az országot! Ez a választások utáni PSD már más lesz. Veszélyesebb, cinikusabb.

A gond az alkotmánnyal kezdődik. Az államelnök helyzete és hatalma, amelyet az alkotmány határoz meg, tulajdonképpen kiszámíthatatlan. Az az elnök, aki mögött erős titkosszolgálati és egyéb háttér, támogató erő van, jelentős hatalommal bír (lásd: Iliescu). Aki mögött csekély vagy nulla a támogatás, az kvázi díszelnök (lásd: Constantinescu). Ha e szerint a képlet szerint gondolkodunk, akkor Năstase mögött léteznek komoly, párton belüli, gazdasági, titkosszolgálati erők – de összehasonlíthatatlanul gyengébb ebből a szempontból, mint Iliescu. Sokszor esett szó a kettejük közötti rivalizálásról. Egyesek a „reformerek” és posztkommunisták ellentétéről beszéltek. Ez így azonban nem igaz. Năstase és közeli emberei teljesen pragmatikusak, pénzéhesek, elvtelenek, semmilyen ideológia nem befolyásolja őket. Iliescunak és közeli bizalmi embereinek ezzel ellentétben vannak elveik (is), van egy ideológia, ami szerint döntenek és cselekednek. Nem csupán gyakorlati célból hívei az egységes, erős nemzetállamnak, hisznek is benne. Năstasénak és társainak semmi problémát nem jelentett az együttműködés az RMDSZ-szel, sőt, remek üzlettársaknak is bizonyultak. Nem zárhatom ki, hogy az Iliescu által vezetett PSD is együttműködik majd az RMDSZ-szel, ha nincs más lehetőség. De merem állítani, hogy szegény Iliescunak minden egyes esetben, amikor magyarokra kénytelen mosolyogni, komoly erőfeszítéseket kell tennie. Őszinte ember. Őszintén gyűlöli ma is a magyarokat. Ezer példa van erre, elsősorban közeli, bizalmas munkatársainak listája: Talpeș, Scurtu, Watts (Treptow szegény most épp börtönből küldi tanácsait). Mindannyian, évtizedeken át a nacionalista történelemhamisítás élmunkásai voltak. És nem csak a magyarokat érinti az ellenszenv. Nem közömbös számukra Antonescu, és a Vasgárda rehabilitálása sem. Olvassuk el utolsó könyvében, amihez szégyentelenül asszisztált Vladimir Tismăneanu, hogyan is emlékszik vissza Ceaușescu: „Sok bűne ellenére, nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy Ceaușescu igazi hazafi volt”. Jó példa ez az idézet arra, hogy Iliescu számára mit jelent ma (is) a hazafiság.

A hazafiasság eme elferdült felfogásának következményeiben pedig nincs hiány. Nem pusztán történelmi relikviákról, rossz reflexekről és hol titkolt, hol nyíltan vállalt nacionalizmusról, antiszemitizmusról van szó. Ez a magatartás lényegében a napi politika és a közélet működését is érinti. Ijesztő példa erre, hogy Iliescu és „hazafias” bizalmasai elérték a sajtószabadság kvázi

megszüntetését – méghozzá nyugati segítséggel (WAZ, Bodo Hombach, közvetve Schröder kancellár a *România Liberă* esetében, a Ringier az *Evenimentul Zilei* esetében).

Ijesztő, ahogyan elutasítanak és illegitimé tesznek minden ellenvéleményt. Lássuk csak röviden, Iliescu bizalmasának (szintén történész, mennyi történész, ez a történész-politikusok országa!) interjóját a kanadai incidenssel kapcsolatban. Răzvan Theodorescu, jelenleg művelődésügyi miniszter, volt TV-elnök (a bányászhadjáratok egyik fő szervezője!). Az interjú hosszú, de valójában egyetlen gondolatot tartalmaz: „Aki tüntetni mer Iliescu ellen most, Kanadában, vagy tüntetni mert 15 évvel ezelőtt az Egyetem téren, az lumpen elem, csőcselék, söpredék, alja nép, mocsok, szenny, lepra stb.”. Nem takarékoskodik a hasonértelmű szavakkal! És utána, kicsit más megfogalmazásban, megismétli. Újra és újra. Mániákusan. A kanadai tüntetők egyik jelszava az volt: „Iliescu miatt kényszerültünk elhagyni hazánkat!” Ezt is kommentálta Theodorescu: „Nagyon jó, hogy Románia megszabadult az efféle szemetekről, akik az Egyetem téren is tüntettek 1990 elején”. Végző soron, mindig is ez jellemezte Iliescut és politikusait: nacionalizmus, bosszúvágy, patológikus gyűlölet a „másként gondolkodókkal” szemben.

Tömören tehát. Nem várok csodát az ellenzéktől. Semmilyen szempontból. Azt se tartom valószínűnek, hogy volna esélyük a győzelemre. De, ha győznének, kisebb rossz lenne, mint a PSD győzelme. És ha győzelemre nincs is esély, minél több szavazatuk lesz, azaz minél erősebbek lesznek ellenzékben, annál kevésbé engedheti meg magának a PSD, hogy teljesítse vágyát, a párt – állam – maffia teljes összefonódását. Egy kifinomult, álcázott tekintélyuralmi rendszer bevezetését.

Előjáték

Választási ki- és belátások Romániában

A Hét, 2004. november 4.

Bármilyen nehéz elhinni: az RMDSZ szereplése nem pusztán és nem elsősorban kisebbségpolitikai kérdés, hanem a román belpolitika egyetlen esélye az egyensúlyra.

tört. A váltás nem teljesen váratlan, hiszen a választók méltán reagálják le „érzelmileg” a PSD-n belüli konfliktusokat. Valószínűleg jelentős hatása van annak a negatív kampánynak is, a „vörös bárózásnak”, amit a PSD ellen indított az ellenzék és a sajtó. Hogy ez elegendő lesz-e a politikai erőviszonyok megváltozásához, azt még hónapokig nem lehetett biztosan tudni. Júliusban, a pár év óta meglévő 15%-os PSD előny eltűnt, és a DA kb. 6%-os előnyre tett szert. Augusztusra a helyzet kezdett megfordulni, a PSD és DA esélyei egyenlőnek tűntek. Szeptemberre a PSD újra előretört, hozzávetőleg 9%-kal vezetett ekkor. Magyarázat – a „bárók” (a kiskirályok) befogták pofájukat (háttérbe vonultak), a PSD belső civakodásai megszűntek, azaz igyekeztek párton belül megoldani a konfliktusokat. Năstase is határozottabban vett részt a politikai csatározásokban.

Az akkori egyensúly azonban nem tartott sokáig. A PSD-n belül lehetetlen volt megőrizni a fegyelmet, és mint látni fogjuk, a PUR-ral kötött házasság sem volt olyan sikeres, mint az feltételezhető volt. Stolojan visszavonulása pedig teljesen új helyzetet teremtett. Năstase és csapata képtelen volt fegyelmezni magát, a nyilvánosság számára is egyértelműé vált: félnek az új erőviszonyoktól. Tény, hogy Stolojant kis előnnyel ugyan, de biztosan legyőzte volna Năstase.

2004 tavaszáig, az idei helyhatósági választásokig úgy tűnt, hogy a PSD mindenképp győz, a kérdés annyi volt, hogy sikerül-e vagy sem megszerezni a szavazatok 50%-át. Képes lesz-e az önálló kormányalakításra?

Aztán a helyhatósági választások eredményei, majd a mostani kampány, úgy tűnik, megfordította a helyzetet, a DA előre

Băsescu, az új ellenfél – kiszámíthatatlan. Csodákra képes egy kampány alatt. Neki köszönhető, hogy Bukarestben, néhány hónappal ezelőtt, négy hét alatt a PSD 12%-ot vesztett, a DA 15%-ot nyert. Akkor a PSD 7%-os előnyével indult, és 20%-os hátránnyal végzett. Băsescu négy hét alatt 27%-nyi különbséget ért el a két nagy párt között! Egészen ritka, nagyon ritka esemény. Băsescu egyenlő eséllyel indult Geoană ellen (43%-os támogatottsága volt mindkettőjüknek). Ez négy hét alatt 55/31 arányú támogatottságra változott, azaz Băsescu 24% különbséggel győzött.

Érdekes visszagondolni: hogyan győzött Băsescu 2000-ben. Ritka teljesítmény volt. Két héttel az első forduló előtt, a hatodik helyen állt. Minden felmérés szerint végig a szociáldemokrata jelölt vezetett fölényesen, több mint 40%-kal. Băsescu éppen csak bekerült a második fordulóba, hajszálon múlt. Körülbelül ½%-kal szerzett több szavazatot a CDR jelöltjénél. A második fordulóban pedig legyőzte a PSD jelöltjét.

Megismételhető-e ez a két bravúr? Ezúttal persze Năstase és a PSD ellen, és nem bukaresti, hanem országos szinten? Igen. Nem ekkora arányban. Az októberi adatok szerint a PSD és DA tulajdonképpen egyformán áll, az elnökjelöltek esetében Năstase előnye körülbelül 5%. Ez az előny jóval csekélyebb, mint amit „ledolgozott” Băsescu 2000-ben és 2004-ben a helyhatósági választásokon. De, vigyázat, még ez az 5%-nyi előny se garantálja a sikert! Még ha megőrzi, akkor sem! A második fordulóból előre láthatólag kiesik C. V. Tudor (ez 13%-nyi szavazatot jelent), Markó (5%-ot nyom a latban), a PNȚCD jelöltje (2%-ot hoz) és a futottak még kategória (körülbelül 3%).

A kérdés az, hogy ez a második fordulóra felszabaduló 23% hogyan fog megoszlan? Vadim szavazói, akármilyen furcsának tűnik, erősen meg fognak oszlan, többen fognak Băsescúra szavazni vagy otthon maradni, mint amennyien Năstasét fogják támogatni. Markó szavazói is megoszlanak, míg a PNȚCD 2%-a biztosan Băsescúra szavaz.

Ezentúl kevésbé kell az esetleges későbbi felméréseket figyelni, kevés fantáziával, az eseményeket figyelve, rájöhethünk, hogy az idő kinek kedvez. Az biztos, hogy minden, az elnökjelöltek közötti nyilvános megmérettetés Băsescu szavazóinak számát fogja gyarapítani. De sok olyan tényező van, ami előre nem látható.

A közhangulat gyorsan változik, Năstase ért már el 52%-os támogatottságot, és 39%-ost is. Ez az ingadozás volt jellemző Stolojanra is: állt már 24%-on és 38%-on is. C. V. Tudor az egyetlen, akinek a szavazótábora stabil. Ez a stabilitás jellemzi a pártpreferenciák terén is. A PRM hívei állandó, 14% körüli táborot alkotnak. A párt, illetve elnöke iránti választási hajlandó-

ság abszolút biztos, független az eseményektől. A $\pm 2\%$ -nyi eltérés a különböző mérési módszerekkel magyarázható.

Egyáltalán várható-e bármilyen fajta győzelem? Mármost lehetséges PSD, illetve DA kormányzás (RMDSZ támogatással)? Meg lehet-e szerezni jelenlegi körülmények között a parlamenti többséget?

Lássuk csak újra a számokat. A PRM-vel közös kormányzás kizárt, túl nagy lenne a külpolitikai ellenállás. A kérdést nagyrészt az dönti el, hogy hogyan oszlanak el a parlamentből kiesett pártokra adott szavazatok. 2000-ben elég sokan szavaztak olyan pártra, amely nem érte el a küszöböt, illetve sok volt az érvénytelen szavazat. Ezért a PSD-nek elég volt a 37%-os támogatottság, hogy az RMDSZ-szel (illetve az onnan jövő 7%-kal) kormányt tudjon alakítani. A két párt a szavazatok 44%-kát szerezte meg közösen, és ehhez még legalább 5% jött a parlamentből kiesett pártokra leadott voksok révén. Négy évvel ezelőtt így született meg a parlamenti többség.

2004-ben sokkal kevesebben fognak az esélytelen törpepártokra szavazni, kevesebb érvénytelen szavazat lesz. És ez azt jelenti, hogy a parlamentbe bejutó pártok kevesebb plusz szavazathoz jutnak. Tehát a kormányalakításhoz legalább a szavazatok 48%-át meg kell szerezni.

A PRM biztosan megszerzi a voksok 14%-át, ez 15%-os parlamenti jelenléthez elég. A verseny tehát a fennmaradó 85%-ért folyik.

Az RMDSZ-nek mindenképpen be kell jutnia, mert ha véletlenül kiesik, akkor a PSD számára nem marad más megoldás, mint a PRM-vel közös kormányzás vagy a nagykoalíció útja. Mindkettő kilátástalannak tűnik.

Ezért is olyan fontos az RMDSZ bejutása. Erről sokan írnak, sokan beszélnek, de folyton arra teszik a hangsúlyt, hogy Nyugaton jó pontokat lehet szerezni az RMDSZ-szel. Most ennél sokkal komolyabb dologról van szó. Az RMDSZ bejutása nélkül nehéz lesz egyáltalán kormányt alakítani. Mint fentebb írtam: a PRM kivételével, abszolút minden pártnak, szervezetnek érdeke az RMDSZ jelenléte a parlamentben. Ha az RMDSZ kiesik, sem a PSD, sem a DA nem kormányozhat, nem szerezheti meg a parlamenti többséget.

Bármilyen nehéz elhinni: az RMDSZ szereplése nem pusztán és nem elsősorban kisebbségpolitikai kérdés, hanem a román belpolitika egyetlen esélye az egyensúlyra. A román nagypolitika egészen biztosan folyamatosan az RMDSZ szavazókon tartja majd vigyázó szemét.

Feltételezzük, hogy az RMDSZ 5,5%-kal bejut a parlamentbe, és ott meg tudja szerezni a mandátumok 6%-át. A PSD és a DA tehát a maradék 79%-ért harcol. Mennyi kell a kormányzáshoz? 50%-os parlamenti többség. Azaz valamelyik pártnak (PSD vagy DA) el kell érnie a 44%-ot ahhoz, hogy az RMDSZ 6%-ával együtt többségre tegyen szert. Az eddigi felmérések egy-

előre azt mutatják, hogy a két nagy pártszövetség (PSD, DA) választási eredménye közt nem lesz nagy különbség. Nem tudjuk ki lesz a győztes, de úgy néz ki, szoros eredmény lesz. Így viszont az eddigi spekulációk (a győztes kormányt alakít az RMDSZ-szel) esik. Bonyolult játék lesz a kormányalakítás. Nagyon valószínű, hogy a PSD számol ezzel a lehetőséggel. Állítólag két forgatókönyvük van erre az esetre.

Az egyik változat a PRM kettészakadása, azaz megszarolják, megvásárolják a PRM küldöttek felét, hogy azok lépjenek ki a pártból, függetlenül támogatassák a PSD-t, vagy alakítsanak új pártot.

A másik változat a PNL-szek egy részének megvásárlása lenne. Közismert, hogy sok PNL-s gyakorlati (üzleti) okokból igenis vállalná a szövetséget a PSD-vel. Nevetséges, de igaz: e csoportot a legjobboldalibb, legeslegliberálisabb és legeslegantikommunistább Dinu Patriciu vezeti. A második változat a kevésbé valószínű, mert a PNL-s csapat gazdaságilag biztos lábakon áll, kevésbé megvásárolható, mint a PRM.

Nagyon sok múlik Năstase szereplésén, de helyzete nem túl reményteljes. Körülbelül úgy szerepel, mint Geoană, amikor elvesztette a helyhatósági választásokat. Jó benyomást kelt (egyekben), ha egyedül kell nyilatkoznia, illetve ha szabványos kérdésekre kell felelnie. Robban az idegességtől, ha kellemetlen kérdéseket tesznek fel neki: évek óta újra meg újra megismétlődnek primitív, pimasz válaszai, amikor a SZER, BBC kellemetlenebb kérdéseivel szembesül. Ez a fajta kommunikációs agresszió azonban még nem jelent sokat, hiszen a külső szemlélő számára ugyanez jellemzi Băsescu is. Ő azonban nem pillanatnyi felindulásból, gyűlöletből közönséges, alkatilag ilyen. Mondhatnám, hitelesen közönséges, van benne valami karizma, természetesség.

Năstasénak ez az agresszió nem áll jól. Nyilvánvaló, hogy ilyenkor indulatból, kétségbeesésből „idegen ruhát” vesz fel. Marius Tucă tisztességesen vezette politikai vitaműsorát, nem előre megbeszélte a kérdéseket tett fel Năstasénak, amikor vendégül látta a stúdióban. De vigyázott arra, hogy a kérdések ne legyenek kellemetlenek, sőt, igyekezett kedvébe járni a miniszterelnöknek. Năstase jogász. Évek óta készül a köztársasági elnöki tisztségre. Az alkotmányban van két és fél oldal, az elnök hatásköréről, effélékről. Hát ezekről érdeklődött Tucă. És ekkor tört ki a botrány! Năstase sosem olvasta az Alkotmánynak ezt az alfejezetét. Találomra válaszolt (nem merte tisztességesen azt mondani, nem emlékszem), és egyszer se találta el a választ. Tucă nem kommentálta Năstase tudatlanságát, szomorúan nézett rá. De, képzeljük el, hogy Băsescu a beszélgetőtársa szegény Năstasénak! Minden téves válaszon legalább öt percet röhögött volna. Be kell látni, hogy a szociáldemokrata jelölt elfáradt, rossz formában van. Írott beszédei is unalmasak, sőt kíno-

sak. A PSD ünnepi választási kampányt indító beszédében ilyen mondatokat hallhattunk:

„Romániának, a román népnek csendre, egyensúlyra van szüksége, intelligens mosolyra, a szolidaritás érzésére.”

„Románia köztársasági elnökeként én leszek a közvetítő az Európai Unió és a román nemzet között.”

Ide tartozik az elhíresült Năstase-életrajz is. A szóban forgó cv Amerikában (*New York Magazine*, 2004. szeptember 8-i és 15-i szám) jelent meg, egyetlen itteni újság se meri közölni. A szerző (Aurel Sergiu Marinescu), volt politikai fogoly, író és Năstase rokona. A nyilvánvalóan elfogult szerző valós elemeket kever kitalációkkal, túlzásokkal. Mindenesetre ez a jellemzés megerősíti, hogy az elnökjelölt távolról sem kiegyensúlyozott egyéniség. Marinescu a homoszexualitására való utalást azzal tetézi, hogy fiatalkorúak megrontásával vádolja Năstasét. Tény, hogy ez az ügy, amelynek Năstase kezdetben gyanúsítottja, majd alig fél nap után már csupán tanúja volt, meghatározhatta egész életét. Milyen alku lehet e mögött az átminősítés mögött? Mennyiben vált zsarolhatóvá az akkori tanú, mai politikus? Megannyi fontos, megválaszolatlan kérdés.

Ugyancsak hatással lehet a választásokra a PUR-ral folytatott együttműködés, bár úgy tűnt, hogy ez a párt tulajdonképpen nem létezik, nincs semmiféle identitása, semmiféle tekintélyes személyiség nem tartozik a kötelékébe. Ez igaz volt hosszú éveken át! De a helyhatósági kampányban igenis megszületőben volt egy párt! Keményen, és jó néhányan őszintén, komolyan küzdöttek néhány fontos helyen – és győztek is. Elsősorban Bacău „elfoglalására” gondolok. A kampány egyetlen témája a PSD korrupciója volt. De, főleg nem vidéken, ez nem úgy történt, hogy papagájként ismételték: „A PSD-sek lopnak”. Komoly és konkrét, kézzelfogható, könnyen tetten érhető visszaéléseket lepleztek le és meséltek el az embereknek. Újra és újra. Részletekkel. Tényekkel. Nyilvánvaló bizonyítékokkal. És ezek az emberek büszkék voltak, hogy bizonyíthatóan korrupctolvajokat sikerült elkergetniük.

Amikor meghallották, hogy „ott fenn” eldöntötték: a PSD-vel lépnek szövetségre – elkábultak.

Sok őszinte reagálást hallhattunk. „Hogyan? Hogyan léphetek én szövetségre épp azokkal, akikről sikeresen bebizonyítottam, hogy korrupctolvajok?” Ne felejtjük el, hogy vidéken, kisvárosokban nem egy „absztrakt PSD-ről” van szó, hanem konkrét emberekről. Arról, hogy, teszem azt, legyőzted X (PSD-s) polgármester-jelöltet bebizonyítva, hogy honnan, mennyit lopott. Pár hónappal később pedig arról kell meggyőznöd az embereket, hogy ugyanerre a gazemberre szavazzanak, mint „a közös PSD–PUR” képviselőjelöltre. (A

PSD–PUR koalíció eredménye az lett, hogy teljes tagszervezetek kezdtek átiratkozni a PD-be, a PNL-be.)

Ebből az együttműködésből a PSD igazi nyeresége az volt, hogy a kritikusok elhallgattak. S mint tudjuk, a PUR mögött elsősorban médiabirodalom áll: az *Antena 1 TV*. De még ez sem bizonyítja, miért kötött a szociáldemokrata párt rendkívül előnyös megegyezést ezzel a zsebpárttal. Mint látni fogjuk, a PSD-n belül újra kitortek a csatározások a befutó helyekért. És az elégedetlenek jogosan visítottak: „Én több mint tíz éve hűségesen szolgálom pártomat, Iliescut, Năstasét és a nekem ígért parlamenti széklet oda ajándékozták egy külsősnek? Egy senkiházi lesz a miniszterelnök első helyettese? Nem a 'mieink' közül valaki?”.

A PUR-al kötött házasság, és az ebből születő előnyök és hátrányok mellett figyelni kell a PSD-n belüli ellentétekre. A szociáldemokrata párt óriási párt, rengeteg tisztséget, állást tud biztosítani a hű embereknek. Pár ezer kormányzati, prefektusi, diplomáciai, bankvezetőségi pozícióról van szó. A marakodásnak nagy tétje van.

Megpróbáltak túllépni a konfliktusokon az RMDSZ-től tanult előválasztásos módszerrel – az eredmény katasztrofális volt. „Lent” eddig megszokták, hogy „ott fenn” dőlnek el a listák, ezért diszkréten, a háttérben lobbiztak, és ha nem sikerült, belenyugodtak, befogták a szájukat. Most kihirdették: „Eljött a belső demokrácia, a megyék PSD-sei döntenek a listákról!” A politikai naivítás netovábbja, hogy ezt „lent” el is hitték, komolyan vették, és amikor meglátták, hogy a „végső lista” nem hasonlít a „szavazás eredményén kialakult listára” – elkezdtek tiltakozni. A megyéknek ugyanis eszükbe sem jutott csak úgy, spontánul, titkos szavazattal biztos befutó helyre beszavazni Iliescu és Năstase hű embereit. Így hát a felső vezetőség picit módosította a listákat. Picit nagyon. Amikor Năstase, eléggé vitatható módon, a belső szabályzatot semmibe véve, holmi ismeretlen Bólogató Jánosokból megalkotta a maga új vezetőségét, félretolta a régi nagy vezéreket. Hogy a párton belüli erővonalak most hol húzódnak: nehéz kérdés, főleg, mert a viszonyok folyamatosan változnak.

Bárhogyan szerepel Năstase, akárhogy is alakul a PUR-al kötött házasság, és függetlenül attól, hogy sikerül-e vagy sem megfékezni a belviszályokat, sajnos fennmarad a PRM-vel való együttműködés lehetősége. Iliescu idős ember, elkötelezte magát a NATO és az EU mellett – de a hatalomról nem mond le. Nincs ideje várni. Ez lesz az utolsó négy év életében, amikor az ország legfontosabb vezetője lehet – ha csak a háttérből is, mint a PSD elnöke. Ezért képes felrúgni eddigi irányzatát, és akár a PRM-vel is együttműködni. Bármire képes – végső esetben.

Hogyan lehet a román belpolitikát „belülről”, a választói akarat felől befolyásolni? Figyelemre méltó kezdeményezés a Tiszta Parlamentért néven elindult program. A kezdeményezők összeállítottak egy listát azoknak a jelölteknek a neveivel, akik politikailag nem vállalhatók. Volt szekusok, besúgók, gyanús módon meggazdagodott, rossz hírű üzletemberek, volt köztörvényes elítéltek neve került rá. A PNL, PD néhányat levett a listájáról, néhányat megvédett („mégis csak jó ember”). A PSD, amely természetesen az első volt a listán (a legtöbb kompromittált jelölt ebben a kötelékben indult) a már megszokott hisztérikus fenyegetőzéssel reagált. Rágalmazásért perek sorozatát ígérte. Mindenesetre úgy tűnik, hogy a Tiszta Parlamentért lelkes, de nem túl ígéretes kezdeményezés.

A lehetetlen kísértése

Miért (nem) lesz kormányváltás Romániában?

A Hét, 2004. november 25.

2000 elejétől 2004 nyaráig, a helyhatósági választásokig, úgy tűnt, a PSD legyűrhetetlen. Aztán jöttek a helyhatósági választások, mint megannyi kis helyi forradalom, és a helyzet megváltozott. A közvélemény-kutatási adatok fontosak, de nem megfellebbezhetetlenek, érdemes végiggondolni, hogy miért változnak a népszerűségi mutatók, és milyen jelentősége van az ilyen adatoknak. Az idei kampányban rapszodikusán változtak az indexek. Ez több mindennel magyarázható. A helyhatósági választások afféle forradalomnak tünnek, és nem volt indokolatlan arra gondolni utána: kormányváltás jön. Júliusban bekövetkezett az évek óta elképzelhetetlen változás: 15%-os hátrányba került a jelenlegi kormánypárt, ugyanakkor a DA 6%-os előnyhöz jutott. Igaz, ez a fordulat nem tartott sokáig. Augusztusra egyenlő népszerűségnek örvendett a két párt, és szeptemberre ismét a PSD vezetett, igaz, ekkor csak 9%-kal. Októberben Stolojan visszavonulása határozta meg az esélyeket: a lemondás Băsescu malmára hajtotta a vizet. Ugyancsak neki kedvezett az az ellentmondásos viszony, ami a PSD és szövetségese, a PUR között kialakult – az utóbbi hetekben nyilvánvalóvá vált, hogy a PSD számára hátrányos ez az együttműködés. A kormánypárti kapkodás, torzsalkodás a DA-nak kedvezett, ám ahogy kiegyenlítőddött a két nagy rivális népszerűségi indexe, úgy vált egyre kérdésesebbé: tud-e bármelyikük kormányt alakítani. Sem a PSD–RMDSZ, sem a DA–RMDSZ együttműködés nem tűnt elégségesnek ahhoz, hogy a szükséges parlamenti többség kialakuljon.

A kérdést – úgy tűnik – végül nem a PSD vagy a DA lélekjelenléte, sikerpolitikája oldja meg, hanem Băsescu sokasodó hibái. Az első, és legnagyobb melléfogás, hogy a DA egyszólamú, korrupció ellenes kampányban gondolkodott. És legyen bármennyire fontos ez ma Romániában: a társadalom nemigen bízik a korrupció felszámolásában. Megtanult együtt élni vele, és inkább olyan problémákra figyel, amelyeknek a megoldását nagyobb valószínűség-

gel várhatja a jövőendő hatalomtól. Külpolitikai téren ugyancsak ilyen sajátos toleranciával rendelkezik a román társadalom: ellenzi ugyan a háborút, de nem tiltakozik a hadviselő kormány ellen.

Băsescu politikai vákuumba került, egy agresszív, de tulajdonképpen semmitmondó kampány örvényébe. Megpróbált szabadulni ebből, de félresikerült kísérletei csak szavazatvesztéshez vezettek. A legkínosabb az volt, amikor azzal fenyegetőzött: ha korrupt miniszter kerül a kormányába, saját kezével öli meg. Több sikerrel kecsegtetett a bukaresti katedrálisépítés elleni propaganda. Băsescu szabotálta az építkezést, mert ahhoz, hogy állami költségvetésből felépülhessen a tervezett monstrum, a legszebb bukaresti parkot kellene megsemmisíteni. A főváros egyértelműen elutasítja a vállalkozást, és ezzel az ellenkampánnyal pontokat szerezhet a DA-vezér, de mi jut el ebből a történetből vidékre, a vidéki választókhhoz? Jelentős ortodox egyház ellenesség – rázós dolog ma ez Romániában, nem hozhat túl sok szavazatot a DA-nak.

Következő politikai melléfogása az volt, hogy felvállalt egy olyan témát, amely a nyugati liberális politika számára is komoly erőpróba. Támogatta a homoszexuális házasságkötés ügyét, most, amikor szeme előtt ott lebegett az intő példa. Bush győzelméhez jelentősen hozzájárult, hogy az amerikai elnökjelölt elutasította a jogegyenlőséget ebben a kérdésben. Ráadásul a téma Romániában még nem vetődött fel társadalmi szinten, noha a probléma adott, az igény valós: de hol van még ettől a román politikai érettség? Elég csak a „jobboldali ortodox értelmiségre” gondolni: deklaráltnak elutasítják a homoszexualitás bármiféle elfogadását. Mit várjunk az ortodox kultúrába beleszületett román átlagválasztótól?

Băsescu esztelen, kompromisszumokat nem ismerő érdekérvényesítésbe kezdett: ő a kisebbségek védelmezője, és szerinte nem a magyarok vagy a romák a legnépesebb kisebbség, hanem a homoszexuálisok, akik a lakosság 20%-át képviselik.

Külpolitikai kérdésekben, fogalmazzunk finoman, nem mozog épp otthonosan, szerencsésebb lett volna, ha „megfelelnek” a témáról. De nem tette. Sajnos, itt is „elnyilatkozta” magát. Méghozzá spontánul, zsigeri alapon. Igaz, idegessége nem volt alaptalan. Verheugen többször, nyíltan kampányolt Năstase csapata mellett, kellő időben, néhány nappal a választások előtt jelentette majd be, hogy lezárták a tárgyalásokat Romániával. Az ellenzéki vezér se volt rest, rögtön az ellen-szövetségesre, Amerikára hivatkozott, amikor bírálta az ellentmondásos EU-s külpolitikát. Amíg a nézeteltérések nem rendeződnek – nyilatkozta Băsescu – addig Románia számára szerencsésebb, ha az Egyesült Államok mellett kötelezi el magát. Kifogásolta továbbá az uniós tár-

gyalások egész menetét, egyrészt azért, mert nagyon sok fontos kérdést halasztottak, másrészt azért, mert Románia számára hátrányos alkuk kötettek.

Mindamellet, hogy Băsescu hibát hibára halmozott, megvolt az esélye annak, hogy meglepetést okoz az ideai parlamenti választásokon. Volt már erre precedens, 2000-ben váratlanul, pár hét alatt, a hatodik helyről verkedte fel magát a győzelemig. 2004-ben úgy seperte el Geoană-t és pártját, hogy az precedens nélküli. Négy hét alatt ért el 24%-os győzelmet, pedig egyenlő eséllyel indultak. Arra lehetett számítani, hogy ez az eredmény megismétlődik.

Miért marad el a várt siker? Nagyon egyszerű. Bukarestben sem programjával, tetteivel, illetve ígéreteivel győzött a DA vezére. Egyetlen fegyverténye, hogy jobban vív, mint Geoană (vagy Năstase). Minden egyes konfrontációt, vitát fölényesen megnyer, teljesen függetlenül attól, hogy igaza van-e vagy sem az adott témában. Năstaséból lehetetlen volt jó szónokot „csinálni”. Ezért a kormánypárt taktikája az volt, hogy valamilyen módon kerüljék el a nyilvános megmérettetést. Az általuk javasolt megoldás szerint a két nagy rivális egyszerűen nem találkozik tévében, legfeljebb szélesebb körben (Markó és C. V. Tudor társaságában), a kérdéseket pedig csak a moderátor fogalmazhatja meg (a protokoll szintjén maradva), és közvetlen vita a felek közt nincs. Tulajdonképpen csupán formailag vannak jelen egy szobában, egy asztal körül, de egymással nem vitáznak.

Az első talk show alkalmával Băsescu megpróbált túllépni ezen a megnehtámadási megállapodáson, a beszélgetés vége felé keményen „neki ment” Năstasénak. Dokumentumokkal, egy főügyész-helyettes nyilatkozataival bizonyította, hogy Năstase beleavatkozik az ügyészség ügyeibe. Ha ez Amerikában, Németországban történik – robban a bomba. Nálunk hatástalan maradt. Jellemző volt Năstase magabiztos reagálása: „Ez a pasi panaszkodik? Akit én léptettem elő?”

Működjön bármilyen határozottan a Băsescu-masinéria, nem feltartóztat-hatatlan. És a román politikai küzdőtéren nem az érvek, nem a programok, de még csak nem is a hangerő és a vitakészség a döntő. Băsescu minden egyes támadását háromszorosan verte vissza a kormánypárt, állítólag 500 rágalmazási per folyik jelenleg ellene. Stolojan visszavonulását jelentősen befolyásolhatta a hasonló szívós retorzió. És, ha a DA-nak nem sikerül a bravúr, akkor hogyan lesz lehetséges a kormányalakítás?

A SAR (Román Akadémiai Társaság, Alina Mungiuval az élen) elemzése kész tényként tálalja a PRM bevonását az új kormányba. Az biztos állítható, hogy a politikai fenegyereket megszelídíti a jelenlegi hatalom. Erre mutatnak a párt vezetői részéről nemrég tett közeledési gesztusok. Hogy ennek koalíció lesz-e a vége? Még nem tudhatjuk. De rengeteget, az elszigetelődést kockáz-

tatja Románia, ha a hatalom közelébe engedi a szalonképtelen politikust. Ha úgy alakulnak az arányok, ha semmiképp sem sikerül kisebbségi kormányt alakítani, akkor fogcsikorgatva bár, de Iliescu talán mégis képes lesz valamilyen kompromisszumra. De csak a háttérmegállapodásokig juthat el.

Érdekes, hogy a SAR elemzőinek nem jutott eszükbe, mi is a valódi magyarázata az említett gesztusoknak.

Egyszerű. A kampányban távolról sem lesz akkora sikere, akkora szerepe C. V. Tudornak, mint 2000-ben volt. Semmiképp sem jut be a második fordulóba. De. A pártnak és vezérének létezik egy hű tábor, kb. 13%. És egyáltalán nem mindegy, hogy C. V. Tudor diskurzusában ki lesz a fő ellenség! A PSD vagy a DA? Egyáltalán nem mindegy, hogy a második fordulóban, C. V. Tudor hívei kire szavaznak, Bănescu vagy Năstăsescu. Ha a PSD politikusai nagyon határozottan kijelentik, hogy: „A PRM szélsőséges párt, amellyel semmilyen formában nem fogunk együttműködni!”, illetve, hogy: „Igaza volt az amerikai követségnek, az olyan szakszervezetek, amelyek a PRM-t támogatják, semmi támogatást nem érdemelnek!” – ez szavazatokba kerülhet. És nem csupán a második fordulóról van szó! Létezik egy olyan nacionalista réteg is, amelynek esze ágában sincs a PRM-re szavazni, amely ingadozik a PSD és a DA között. Romániában majdnem kiegyenlítődték az erőviszonyok, de ez sajnos nem vezet a lényegi kérdések előtérbe kerüléséhez. Ebben a választásban (is) a taktika győz.

Nagy tétje van a civódásnak

Parlamentari választások – második forduló

Eredeti cím: Civódás. Tétje van. *A Hétfő*, 2004. december 9.

Ebben az országban nem erény a szembenállás.

Az elnökválasztási verseny első fordulójában nyilvánvalóvá vált: Năstase, jó taktikai érzékkel, kerüli a nyilvános összecsapást Băsescuval. Vitapartnere, ha nem is felkészültebb, de rafináltabb és agresszívebb ellenfél. Most azonban ezt a fajta távolságtartást nem engedheti meg magának. Bár az eddig leadott szavazatok alapján Năstase az esélyesebb, szembe kell néznie kihívójával. Mi várható ettől az összecsapástól? Az első forduló alapján a dolgok nagyjából eldőlték. Ráadásul úgy tűnik, a PSD–RMDSZ koalíció életképes. A választók pedig rendszerint szívesebben szavaznak a kormányképes pártok elnökjelöltjére, mint a gyengébb pozíciókkal bíró ellenfélre. Most erős ellenzéke lesz a kormánypártnak, és ez formailag, elméletileg: helyes. Aktívabb, ellenőrzöttebb politikai lépésekre készülhetünk. De ezt az egyensúlyt a választók nem feltétlenül fogadják rokonszenvvel. 1996–2000 közt főleg azért csökkent a kormány népszerűsége, mert az akkori koalíció tagjai folyton egymással civódtak, az ország pedig lassan, de biztosan haladt a kormányozhatatlanság felé.

Ebben az országban nem erény a szembenállás. Gondoljunk csak vissza, mikor is volt a legalacsonyabb a PSD népszerűsége? Amikor folyt a küzdelem Năstase és Iliescu között. Amikor Năstase lemondással fenyegetőzött. Nyilvánvaló mindenki számára, hogy PSD-kormányzás Băsescu elnökkel, illetve DA kormányzás Năstase elnökkel nem kiegyensúlyozást jelentene, hanem folytonos botrányt.

Nemcsak a kormányalakítás körül, a román belpolitikában is érezhető a feszültség. Amikor a Nagy-Románia Párt a szakszervezetek képviselőivel kötött egyezséget, akkor az amerikaiak is érzékenyen reagáltak. Ráadásul a szövetségkötés még csak nem is volt jó üzlet a PRM számára, egyetlen szavazatot sem nyert, viszont értékes parlamenti helyeket kellett átadnia a

szakszervezetieknek. A végeredmény: gyengült a nagy-romániás frakció. Már most megmutatkozik, hogy ez a gyengeség mire vezet: a PSD, megbízható források szerint, máris tárgyalásokat folytat a PRM-hez társult szakszervezetis képviselőkkel.

A feszültségkeltésben természetesen Băsescu jár az élen. Retorikájában sajnos egyre közelebb csúszik a C. V. Tudor által kialakított politikához. Fenygetőzik, hisztériát kelt: „Azonnal le kell tartóztatni azokat, akik a szavazatszámításra használt számítógépprogramokat készítették!”. Kapásból választási csalást emleget, meg sem fordul a fejében taktikusabb, higgadtabb és több hasznot hozó álláspontra helyezkedni. Aztán pedig felmerült a Nagy-Romániával köthető koalíció lehetősége, és ezt a liberális politikusok egy része ijedten vette tudomásul. A feltételezésnek van alapja: a helyhatósági választások idején két napig élt a DA–PRM koalíció.

És ne feledkezzünk meg arról, hogy ebben az esetben a liberálisok azonnal felmondanák a DA-s együttműködést, a koalíció tehát inkább botrányhoz, mint kormányhoz segíthetné Băsescut. Mindenesetre, hogy még csak eszébe se jusson semmilyen hamis gondolat, a Liberális Párt azonnal hivatalos nyilatkozatban határolódott el a PRM-től. Ezek után érdemes elgondolkodni: miért kockáztatta meg Băsescu a Nagy-Romániához való közeledést? Mit kínálhat a második fordulóban a PRM? Mind Băsescut, mind Năstasét számtalanszor kiátkozta már C. V. Tudor, most a második fordulóban szinte mindegy, hogy kit részesít előnyben. Már előzőleg úgy lejáratta saját, fegyelmezetten szavazó pártjában Năstasét is, Băsescut is, hogy egy határozott pálfordulással sem lehet egyik jelöltet sem „szalonképesíteni”, nem lehet automatikusan elfogadtatni egyiküket sem a PRM szavazóbázisával. Azt sem szabad elfelejteni, hogy a PRM-s kötődést nemcsak a liberálisok, hanem a szavazók jelentős része is bünteti. Lesznek, akik csak azért fordulnak el Băsescutól, mert szövetséget kötött C. V. Tudor csapatával.

Ezután a szavazatokért folyó kapkodás után egyértelművé vált, hogy bár Năstase ügyetlenebb, erőtlenebb debattőr, de ravaszabb politikus. Visszafogett, de határozott nyilatkozatot tett közzé a PD jelenlegi helyzetéről, amelyben felhívja a figyelmet, hogy kihívói visszavonhatatlanul jobbra tolódtak, elvesztették a Szocialista Internacionálé és az Európai Szocialista Párt támogatását. Mindezek után nincs más hátra, mint beolvadni a liberális pártba – jósolja a PSD-s politikus. A beolvadás azonban pártszakadást is jelent: a jelenlegi tagok közül nem mindenki fogja elfogadni a baloldali hitelvesztést. Ezzel a nyilatkozatával nem csupán a bizonytalanság és a szétesés látványát sikerült megerősíteni a DA szövetséget illetően, de valószínűleg sikerült néhány baloldali szavazatot is megszereznie. Sőt, mi több: a röpelemzés

barátságos jelzés is egyúttal ama baloldali képviselők számára, akik ugyan DA színekben kerültek be a parlamentbe, de szívesebben lennének ott kormánypárti, mint ellenzéki színekben: tárt kapuk előtt állnak. És mivel a PD is tele van vegytiszta karrieristákkal, zsarolható alakokkal, volt aktivistákkal, hát egészen biztos, hogy lesznek átigazolók.

Ha Băsescu győz

A fenti bakik és taktikai hibák ellenére van némi esély Băsescu győzelmére. És ha tanul a hibáiból, akkor győzelme esetén igen kellemetlen helyzetbe hozhatja a kormányt: ellehetetlenítheti munkáját, és nagy lépéseket tehet az előrehozott választás érdekében. Persze nem érdemes sok mindent építeni erre a forgatókönyvre, mert ha emiatt lesznek előrehozott választások – akkor a PSD arat és képes lesz egyedül kormányozni. Băsescu a győztes szerepe helyett a bűnbak szerepére kárhozik, hiszen miatta lehetetlenül el a DA.

Az alkotmány kötelezi az elnökválasztás győztesét, hogy a győztes párt egyik személyiségét ajánlja a miniszterelnöki tisztségre. De arra nem kötelezi, hogy a győztes párt által ajánlott személyt nevezze meg. Băsescu be is jelentette, semmiképp sem fogja Geoană ajánlani. Az efféle destabilizálás nagyon rossz visszhangot fog kelteni. Még az ellenzék szavazói között is. Efféle döntések nyilvánvalóan csupán destabilizáló, szabotáló jellegűek lehetnek. Ellentmondásos, az igaz, de az alkotmány teszi lehetővé, hogy a miniszterelnök szabotálja, destabilizálja a kormány működését. Ezt a csapdahelyzetet ügyesen kijátssza majd a PSD propagandája: „Aki Băsescura szavaz – az Románia destabilizálására szavaz! Lám, jelöltünket (aki egyébként népszerű!) sem lesz hajlandó kinevezni miniszterelnöknek!”. És Băsescu még tovább megy: nemcsak a győztes párt, illetve koalíció jelöltjét nem hajlandó kinevezni, de egyáltalán nem hajlandó a győztes koalíció bármely tagját megbízni, győzelme esetén valószínűleg DA-s miniszterelnököt fog ajánlani. Ez a szándéka alkotmányellenes, és Năstase ki is használta az alkalmat, hogy figyelmeztesse: ez az alkotmányellenes magatartás a felfüggesztéséhez vezethet. A Băsescu-féle öngólsorozat azért is súlyos, mert még mindig nincs erős, komolyan vehető, versenyképes programja. Az egyetlen ajánlat, amivel a választók felé él: győzelme esetén szabotálni fogja a kormánypártot azzal, hogy olyan kormányfőt állít, aki mögött nincs megfelelő parlamenti támogatás.

Nem vonzó és nem célravezető ajánlat

Băsescu rossz taktikai érzéke azonban nem biztosíték Năstase számára: már az első forduló utolsó napjaiban dúló ellenkampányban nyilvánvalóvá vált, komoly erőfeszítés történik a PSD-s jelölt megbuktatására. Ezt igazolja a PSD-jegyzőkönyvek nyilvánossá tétele, az újabb és újabb korrupciós bizonyítékok előkerülése. Hogyan történt a „leleplezés”? Csakis a titkosszolgálatok segítségével, illetve a titkosszolgálatok bizonyos részének a segítségével. Miért? Bármennyire is fenntartásaink vannak a szcenárium-elméletekkel szemben, ezúttal felteszem a kérdést, kinek használna Băsescu győzelme? A válasz talán meglepő: a Securitate keményebb, Iliescuhoz hű magjának!

Mi is a lényeges különbség Iliescu és Năstase közt? Năstase elvtelen, ideológiáktól mentes, joggal feltételezhetően korrupt politikus, akit érdekei inkább az EU-hoz kötik. Ezzel szöges ellentétben Iliescu „Amerika embere”, nem csoda, hogy legfőbb tanácsosa, legközelebb embere, Talpeș, Amerika „kedvence”. Talpeș, a választási kampány közepén, amerikai jóváhagyással, meghívta a szélsőséges Heidert Romániába. Năstase lemondja a látogatást. Válaszképpen Talpeș Ausztriába utazik, „beszélgetni” Heiderrel. Miért? Egyetlen elképzelhető következtetés létezik: az EU integrálódás bojkottálása. Amerika, az ottani választások eredményeképpen, bekeményít. Minden erőt bedob, hogy a Rumsfeld-féle „két” Európa (a régi és az új) megőrződjön. Mi lenne Băsescu győzelmének az eredménye? Pár hónapig az ország kormányválságba kerülne. Hogy ez milyen hatással lenne az EU-integrációra, az nyilvánvaló. Utána a PSD fényesen győzne az előrehozott választásokon, de közben „megtisztulna” az EU felé orientált szárnytól (most ne törődjünk azzal, hogy valóban EU hívek-e az EU hívek, vagy csupán a személyes érdekük köti őket az Unióhoz). Így biztosíthatná be Amerika, legalább négy évre, hogy Románia ne kerüljön be az EU-ba, maradjon kiszolgáltatott az Államoknak. Ha győz Băsescu, akkor nem lesz lehetséges a kormányalakítás, viszont valószínű, hogy előrehozott választásokra kerül sor. A DA népszerűsége azonban drámaian csökken. Ezzel párhuzamosan Năstase is vesztes pozícióba kerül, egyrészt mint az elnökválasztások vesztese, másrészt mint aki hiteltelenné vált a saját pártja előtt. A PSD-ben megerősödhet az Iliescu–Talpeș vonal. Románia amerikai elkötelezettsége megkérdőjelezhetetlenné válik. És ez annyit jelent, hogy az uniós tagság válik bizonytalanná. Tehát a Năstase–Băsescu civódáson túl nagyon is komoly tétje van a választásnak. A bőrünkre megy a játék.

Băsescu – Dupla vagy semmi

A Hét, 2004. december 16.

1996 kivételével kevés választás érintette ennyire érzékenyen érzelmileg az országot, mint az idej. Noha várható volt a szoros eredmény a DA és PSD, illetve elnökjelöltjeik közt, Băsescu győzelme mégis meglepetést okozott. A győzelemhez hozzájárult Băsescu karizmája, de tulajdonképpen az ún. „el-lenszavazás” döntött. A többség Năstase személye ellen, illetve az ellen sza-vazott, amit Năstase, Iliescu és a PSD képvisel: a velejéig korrupt, a tekin-télyuralom irányába haladó maffiózó pártállam ellen. Az eredményhirdetés után megdöbbsentem a TV előtt, amikor Năstase és Iliescu kétségbeesett arca megjelent a képernyőn. Boldog voltam, oly boldog, mint 1996-ban tán még egyszer sem. Bosszúvágó vezérelt volna? Nem hiszem, vagy ha igen, akkor sem csak az. Ez alatt a 15 év alatt egyre erősebben ívódott belém a „rögesz-me”: „ha Iliescu és/vagy Năstase boldog, ha mosolyog, akkor baj van. Ha ide-ges, ha kétségbeesettnek látszik, akkor van remény arra, hogy ebben az or-szágbán egyszer majd emberi életet élhetünk.” Nem tagadom, primitív, de...

Iliescut sokan „reformkommunistának”, „gorbacsovistának” nevezték. Nagy tévedés. E jelzők feltételezik, hogy valaki magától, erkölcsi motivációi alapján próbál reformokat bevezetni, demokratizálni. Iliescu hosszú karrier-je alatt egyetlen ilyen döntéséről, próbálkozásáról, szándékaról sincs tudom-ásunk. Elnöksége alatt sok (aránylag) jó döntés született, de nem Iliescu (vagy pártja) kezdeményezésére: nyugati szervezetek, országok nyomására. Jellemző Iliescu „ideológiai hovatartozására” múlt heti döntése: C. V. Tudort kitüntette kiváló parlamenti tevékenységéért. (Elie Wiesel válaszként vissza-küldte az Iliescutól kapott hasonló kitüntetést.) Egyszóval: Iliescu naciona-lista sztálinista maradt.

Năstase, a Nagy Vesztes, Iliescuval ellentétben, nem nacionalista, nem sztálinista, őt aztán nem vezérli semmiféle ideológia, előítélet. Vegyitizta op-portunista, aki gyakorlati okokból nem kedveli a demokráciát, a sajtószabad-ságot. Elsősorban saját korrupciós ügyeinek leleplezése miatt.

Băsescu győzelme és a demokraták örömmámora elsősorban azt jelezte, hogy a PSD, bár profi politikusok vezetik, bár teljesen ellenőrzése alá vonta az igazságszolgáltatást és jórészt a tömegtájékoztatást, sőt a Nyugat támogatását is élvezhette – mégiscsak legyőzhető.

Idáig az „örömhír”. Hogyan tovább? Egyelőre teljes a bizonytalanság, ami a kormányalakítás lehetőségét illeti. A kormánykoalíciónak minden lehetséges összetételben csekély lesz a többsége, törekeny lesz a hatalma. A Románia–Európai Unió viszony továbbra is feszült marad. Hogyan folytathatók a tárgyalások egy ennyire gyengén támogatott kormány által? Miféle biztonságot tud teremteni ez a szeszélyes politikus, Băsescu? Nyilatkozatai jelentős feszültségeket szülhetnek. Újra akar tárgyalni egyes lezárt fejezeteket az EU-val, külpolitikai prioritásként csak harmadiknak nevezi meg az EU-t (a „Washington–London tengely” és Moldova után). A szokatlan „tengely” kifejezés az amerikaiakat és az angolokat egyaránt ingerli. Ha ezt így folytatja, elszigetelheti az országot.

E pillanatban Băsescu pókerezik. Határozottan ismételteti, nem nevez ki PSD-s miniszterelnököt. Ha ez sikerül, remek, nem árt, ha a PSD ellenzékbe kerül, minél hosszabb ideig, ha lehet. De vállalja-e a teljes válságot, ha nem sikerül kormányt alakítani a PSD nélkül? Az előrehozott választásokat? Băsescu szeszélyes, kiszámíthatatlansága néha a felelőtlenséggel határos. Mit szólnak majd hívei (és ellenfelei!), amikor egymás után érkeznek a jelzések, figyelmeztetések az EU és Amerika részéről? Az EU-ban elégedetlenséget keltett a PSD-s korrupció, az igazságügy feletti ellenőrzés, a sajtószabadság korlátozása. De ne feledjük, hogy ma már minden állam, nemzetközi szervezet számára sokkal fontosabb a stabilitás, a megbízhatóság, mint a „demokrácia”, a „kisebbségi jogok”, a „korrupció felszámolása”, a „sajtószabadság”.

Az előrehozott választások esetében, az EU-integrálódás minimum egy évet késne. Ez politika póker, avagy dupla vagy semmi. Könnyű megjósolni az előrehozott választások eredményét. A választók óriási többsége hasonlóan vélekedik, mint a nemzetközi szervezetek, azaz jobban fél a bizonytalanságtól, a válságtól, mint a szegénységtől, a korrupciótól. Azt fogja „büntetni”, aki a válságot teremtette: Băsescut, illetve a DA-t. Előrehozott választások esetén a PSD aratni fog. Olyan parlamenti többséget szerezhet, mint utoljára a FSN, 1990 májusában.

Băsescu győzelme megakadályozta a PSD-t a tekintélyuralmi, maffiózó pártállam kialakításában.

De ha ennek a győzelemnek a következménye a (valóban mélyreható) válság lesz, akkor általa könnyebbé válik a tekintélyuralmi, maffiózó pártállam nem is olyan távoli megszületése.

Utószó helyett

Ezt a könyvet talán úgy tudnám legjobban meghatározni, hogy életközeli és – politikaközeli. Ha jól olvassa az ember, akkor érzi, amit talán a szerző – legalábbis politikai elemzői munkásságának elején, az 1990-es évek legelején – nem érzett igazán: hogy Romániában a mindennapi élet hihetetlen mértékben elvált a politikától. És hogy roppant rossz értelemben vált el.

Emlékszem, hogy 1989 decemberének valamelyik napján (hivatalosan ma már úgy mondják, hogy az 1989-es román forradalom győzelmének napján), akkor, amikor Kolozsváron több tízezer ember volt az utcákon (köztük valahol én is), a mi menetünk, a Főtér sarkán, találkozott egy másik forradalmi menettel, azzal, amely Doina Cornea emberjogi harcossal az élen vonult az ortodox katedrálisról (ahol addig Cornea asszony rejtőzködött) a Főtér felé. Az első sorban voltam, így láttam, amikor Doina Cornea és az ortodox érsek (aki azóta bebizonyította, hogy se akkor, se azóta nem akart igazán semmilyen változást, legfeljebb a pillanatnyi kényszerűségnek engedett néhány nap, de akkor is csak a nagynemzeti eszmék érdekében), Bartolomeo Anania, kölcsönösen megpróbálták megcsókolni egymás kezét. Bármennyire is tudtam, hogy a kézcsók, a leborulás hozzátartozik az ortodox szertartásokhoz, kicsit megütődtem: hiszen nem vallási kérdéstről volt szó, nem ennek vagy annak az egyháznak a védelmében vonultunk ki: társadalmi és politikai változást akartunk. De ez még csak megütkezés volt. A bunkó pár másodperccel később sújtott le rám, amikor, felpillantva, észrevettem, hogy a szemben levők mind térdepelnek. Oldalra pillantottam: jobbra-balra tőlem, mindenki térdepelt. Egyedül voltam, aki állt: ebben a sorsdöntő pillanatban nem fogtam fel, miről van szó. De hamar ráeszméltem. Egy kéz hátulról durván lenyomott a földre. Elvégre a „szabadságot” térden állva illik fogadni. Ha nem úgy teszel, semmi baj: odakényszerítenek. Térdre.

Féltérden „álltam”. De akkor már tudtam, hogy baj van. Baj van a mindennapi élettel, és az azt mindenáron kordában tartani akaró politikával. Már megint nem akarják elfogadni, hogy másképp tiszteld – éld! – a szabadságot,

mint a nagytöbbség. Voltaképpen igazán nem történt semmi különös: a te kultúrád, hited ezt írja elő, a másoké mást. Na és? Gesztusokról van szó: térdepelve is lehet szabad az ember. Állva is lehet rab.

De nincs szabadság anélkül, hogy megengednéd a másiknak, hogy a maga módján élje azt meg.

Nekem akkor, 1989 decemberében, nem engedték meg. Azóta sem. Másoknak sem.

Bányai Péternek sem. Akinek bizonyára nem ilyen élményei voltak. Vagy ha ilyenek, másképp élte meg őket, mint én. Valahogy úgy, hogy „mindez hozzátartozik a változáshoz”; „mindez átmeneti jelenség”; „nem ez az igazán fontos”...

És neki van igaza.

Neki van igaza?

Ez a kötet azt bizonyítja, hogy igen.

Ez a kötet azt bizonyítja, hogy nem.

Ki tudná jobban (az olvasón kívül), mint a szerkesztő, hogy milyen utat járt be 1990-től 2004 végéig az a szerző, aki olyan éhesen vetette bele magát 1989 decemberében az eseményekbe, mintha azok és azok eredményei volnának a legutolsó lehetőségek arra, hogy másokkal együtt ő is emberi életet élhessen, hogy másokkal együtt ő is úgy élhesse életét, ahogy mindig is szeretne volna, ahogy mindig is érezte, hogy annak értelme van, hogy azzal használhat másoknak.

Használhat másoknak?

Azzal, hogy rákérdez: miért? Miért így?

Azzal, hogy elemez? Lám, ez történt, vond le magad a következtetéseket.

Igen, így is. Azzal, hogy igyekszik rávenni az olvasót arra, hogy vonja le ő maga a maga következtetéseit, mert ő (a szerző), a maga részéről már megtette, de a kutya sem törődött vele. Ez persze a következtetések helyes vagy helytelen voltán mit sem változtat. De a könyvet elolvasva talán megnő azok száma (örök – és milyen kétségbeesetten hiábavaló – reménye ez minden másokban gondolkodó, másokért – is – gondolkodó, cselekvő embernek), akik a szerzővel együtt a valót (az igazságot?!) akarják látni, akik egyáltalán megpróbálják *lát*ni azt (mert mi másból áll is össze az igazság, mint örökös rákérdezésekből és örökös megkérdőjelezhető válaszokból?), és persze többen lesznek azok, akik számára a valóság helyes értelmezése fontosabb (vagy legalábbis ugyanolyan fontos) lesz, mint az anyagi haszonszerzés. Talán a világot sémákban látók is elkezdene majd gondolkodni. Felfigyelni a mások által felismert igazságokra. Vitába szállni velük. Mondani róluk egy-két szót.

Mert egyelőre hallgatnak.

Lehet azért, mert kimondatlanul is érzik, hogy a szerző által (is) megrajzolt valóság, megfogalmazott igazság (!) nem kellemes? Hogy aki azt magáévá teszi, az többet nem tud nyugodni illatos rózságyán, szivacsmatracán, hideg szalmazsákján? (Hiszen az igazság szempontjából mindegy, ki milyen ágyon próbál aludni.)

Indokolt a szerző keserűsége, amit amiatt érez, hogy eleinte, amikor belevetette magát a politikába (1990), azt hitte, minden szó, minden gesztus számít, minden el fognak gondolkodni azok, akik azért kapják a (nem is akármilyen) fizetésüket, hogy elgondolkodjanak mások gondolatain (is), cselekedjenek mások elvárásai szerint (is), adjanak lehetőséget másoknak (is) legalább félig-meddig emberi életet élni, és röpké néhány év alatt kiderült, hogy mindez ostobaság, hiszen itt nem másokról, nem szabadságról vagy hasonló badarságokról van szó, hanem csak hatalomról és pénzről.

Hatalomról, tehát pénzről.

Kevés olyan könyvet olvastam, amely ilyen töretlenül és őszintén mutatja be egy társadalomnak a szabadság és egység (egyébként csak az 1989-es decemberi események függvényében naivnak és optimistának tűnő) eszméjétől a pénz és hatalom eszméjének teljes eluralkodása felé vezető útját. Az ív töretlen – akkor is, ha kanyarokkal teli – és az ív megrajzolása talán Bányai Péter legnagyobb érdeme.

Azé a Bányai Péteré, akit természete és származása (szülei illegalista kommunisták, később a kommunista nomenklatura tagjai voltak) eleve tisztánlátásra, de egyben tehetetlenségre is kárhoztatott, aki csak 1989 decembere után érezte úgy, hogy megtalálta a számára megfelelő közeget a cselekvésre és az önkifejezésre – és aki most tehetetlenül vergődik az őt elutasító hatalom (és a hatalomnak alárendelt közvélemény) pókhálójában.

Tizennégy–tizenöt év távlatából az olvasó (még az is, aki átélte az 1989-es decemberi, romániai eseményeket) kicsit furcsállja azt a kezdeti naivitást, ami az 1990-es (és a későbbi) cikkek egy részét jellemzi. „Egység!”, „Szabadság!” – fejezi be a szerző egy-két írását, de ha nem is használná ezeket a szavakat, akkor is meglepné az olvasót a sorokból süttő bizalom, a hit, hogy ez a megmozdulás igenis egy nép forradalma, egy népé, amely a hatalom minden erőfeszítése ellenére most le akar rázni magáról minden bűnös belenyugvást, változást akar, előre akar lépni Európa felé, bármilyen áldozatot követelne is ez az előrelépés, bármilyen tökéletlen is lenne az az Európa, amely felé lépni akar.

Ez a bizalom talán nem volt annyira általános, mint ahogy Bányai Péter első írásai sugallják, de a kiábrándulás – az már általános volt. Hogyne, hiszen mindaz, ami következett, a holnapra magától beköszöntő, tejjel-mézzel folyó

Kánaán helyett szökőárként pusztította el még azt a kevés jót is, ami több évtizednyi embertelen diktatúra után megmaradt (és egyetlen diktatúra, egyetlen önös hatalom sem képes – ebből merítsünk erőt! – minden jót kiirtani!).

1989 végén a helyzet valóban forradalmi volt – csak maga a forradalom vesztődött el valahogy az úton. Mert a hatalomnak erre az opportunizmusára, erre a képmutatására nemigen számítottak a forradalmat nem önmagáért, hanem az emberekért és az emberibb életért mindenáron akaró forradalmárok. Az olyanok, mint Bányai Péter. És persze nem számítottak arra sem, hogy a minden reális információtól megfosztott, egész pontosan: a valós információk és a mindig nagyobb hatású hamis információk keverékével elárasztott tömegek vérébe ivódott belenyugvás csak fel-fellobbanásokat engedélyez, nem hosszas munkálkodást a változás érdekében.

1990-ben Bányai Péter (is) tömegekben gondolkodott. És igaza volt: forradalmat csak a tömegek tudnak kirobbantani, véghezvinni. De valóban tömegekről volt szó? Egy 22 milliós ország pár nagyvárosának utcára kivonult néhány tíz vagy százezres tömege még nem igazán tömeg. Inkább csak két tűz közé szorult sokaság: egyik oldalon a hatalmat mindenáron megszerezni-megtartani akaró politikai-gazdasági ügyeskedők (és csatlósai) nagy száma és nagy hozzáértése a manipuláláshoz, másik oldalon a hihetetlenül elmaradt és tudatlan, éppen ezért hihetetlenül manipulálható milliók. Ehhez képest néhány százezer tüntető nem sokat számít. Az egyikkel még csak-csak meg tudott volna küzdeni (erre nem egy példa akad a történelemben), de a kettő együtt eleve kudarcra ítélte azt, ami magja lehetett volna a jó értelemben való változásnak.

És ennek a fokozatos felismerését tartom a könyv egyik legnagyobb eredményének. Ahogy a szerző a kétségbeesésen és kiábrándultságon keresztül eljut a naiv bizalomtól a lehiggadt politikai elemzésig (anélkül azonban, hogy ez az elemzés bármikor is fontosabb lenne számára, mint maga az ember – ahogy sajnos sok politikai elemzőnél észrevehetjük).

Bányai Péter meg akarja érteni, és meg akarja értetni az eseményeket. De számára mindig az ember marad a legfontosabb (ezért is olyan megrázó a sorokból kicsendülő kétségbeesés és – mindenek ellenére – a bizalom). Lehet, hogy éppen e miatt az elkötelezett, szenvedélyes kiállás miatt utasítja el a román és a magyar politikai elit? Mert egyiknek sincs szüksége „megbízhatatlan” elemekre, akik – tetszik, nem tetszik – mindig a maguk nótáját fújják?!...

Persze, nem könnyű tizennégy év történéseit összefoglalni egy bármilyen terjedelmes kötetben sem. Sok olyan napi eseménnyel foglalkozó írást ki kellett „dobni”, aminek akkor nagy jelentősége volt, sok mindent kellett éppen

e miatt rövidíteni, sok akkor fontos szereplőről kellett „megfeledkezni”, de úgy érzem, sikerült valóban életközelinek és politikaközelinek megtartani a kötetet. És egységesnek is.

Voltaképpen ez volt a célom. Mert a szerzővel együtt hiszem, hogy ha a politika úgy általában – és azon belül a középkelet-európai (még szűkebben véve: a romániai) – képes lesz egyszer másképp felfogni a hatalomhoz és a pénzhez való viszonyát, mint most, akkor a politika életközeli lesz.

Mi több, emberközeli is.

Hadházy Zsuzsa

Romániai pártok, egyesületek, szövetségek

AC (PSZ) Alianța Civică (Polgári Szövetség)

ANL Alianța Național Liberală (Nemzeti Liberális Szövetség)

AZR Asociația Ziaristilor Români (Román Újságírók Egyesülete)

CADA Comitetul pentru Democratizarea Armatei (A Hadsereg Demokratiszálásáért Küzdő Bizottság)

CDR (RDK) Convenția Democratică Română (Román Demokratikus Konvenció)

CNA Consiliul Național Audiovizual (Országos Audiovizuális Tanács)

CNSAS Consiliul Național pentru Studiarea Archivelor Securității (A Securitate Irattárát Vizsgáló Országos Bizottság)

CPUN Consiliul Provizoriu al Unității Naționale (A Nemzeti Egység Ideiglenes Tanácsa)

DA Dreptate și Adevăr (Igazság és Igazságosság – a Nemzeti Liberális Párt és a Demokrata Párt szövetsége)

DIE Direcția de Informație Externă (Külföldi Hírszerző Igazgatóság)

DSS Direcția Securității Statului (Állambiztonsági Igazgatóság)

FAD Forumul Antitotalitar Democratic (Antitotalitárius Demokratikus Fórum)

FDSN Frontul Democratic al Salvării Naționale (Nemzeti Megmentés Demokratikus Frontja)

FSN Frontul Salvării Naționale (Nemzeti Megmentési Front)

GDS Grupul Dialog Social (Társadalmi Párbeszéd Csoport)

GUVPR Grupul Un Viitor Pentru România (Románia Jövőéért Csoport,
röviden: Jövőcsoport)

MER Mișcarea Ecologistă Română (Román Ökológus Párt)

Mișcarea pentru România (Mozgalom Romániáért)

MNSZ Magyar Népi Szövetség

Noua Dreaptă (Új Jobboldal)

PAC Partidul Alianței Civice (Polgári Szövetség Pártja)

PDAR Partidul Democrat Agrar din România (Romániai Demokratikus
Agrárpárt)

PD Partidul Democrat (Demokrata Párt)

PDSR Partidul Democrat-Social Român (A Társadalmi Demokrácia
Romániai Pártja)

PL Partidul Liberal (Liberális Párt)

PL-93 Partidul Liberal-93 (Liberális Párt-93)

PNL Partidul Național Liberal (Nemzeti Liberális Párt)

PNL-AT Partidul Național Liberal-Aripa Tânăra (Nemzeti Liberális
Párt-Fiatal Szárm)

PNL-CDR Partidul Național Liberal-Convenția Democratică Română
(Nemzeti Liberális Párt-Román Demokratikus Konvenció)

PNT Partidul Național Țărănist (Nemzeti Parasztpárt)

PNTCD Partidul Național Țărănist Creștin-Democrat (Kereszténydemokrata
Nemzeti Parasztpárt)

PRM Partidul România Mare (Nagy-Románia Párt)

PSD Partidul Social-Democrat (Szociáldemokrata Párt)

PSM Partidul Socialist al Muncii (Szocialista Munka Párt)

PUNR Partidul Unității Naționale Română (Román Nemzeti Egységpárt)

PUR Partidul Umanist Român (Román Humanista Párt)

PCR (RKP) Partidul Comunist Român (Román Kommunista Párt)

RMDSZ Romániai Magyar Demokrata Szövetség

SAR Societatea Academică Română (Román Tudományos Társaság)

SIE Serviciul de Informație Externă (Külvügyi Hírszerző Szolgálat)

SZKT Szövetségi Képviselők Tanácsa, az RMDSZ legfelső döntéshozó testülete

SPP Serviciul Pază și Protecție (Kormányőrség)

SRI Serviciul Român de Informație (Román Hírszerző Szolgálat)

Uniunea Culturală Vatra Românească (Román Tűzhely Kulturális Egyesület)

UNORD-89 Uniunea Națională a Organizațiilor Revoluționare din Decembrie-89 (A '89-es Decemberi Forradalmárok Szervezeteinek Országos Egyesülete)

USD Uniunea Social-democrată (Szociáldemokrata Szövetség)

Névmutató

A

Al Gore 354, 539
 Alexandru, George 358
 Alexandru, Ion 308
 Ames, Aldrich 98, 131
 Anania, Bartolomeo 369, 566
 Andreescu, Gabriel 84, 86k., 463, 503
 Andronic, Octavian 179
 Antohi, Sorin 516
 Antonescu, Ion 56, 97, 127kk., 142, 215, 234, 236, 238, 353, 359, 377,
 398, 399, 402, 476, 481, 488, 547
 Apostol, Gheorghe 36, 38, 40, 431
 Arad, Eyal 531, 537kk., 543k.
 Ardelean, Ino 528
 Atwood, Brian 456k.

B

Băcanu, Petre Mihai 159, 313, 406
 Bajcsy-Zsilinszky Endre 362
 Bakk Miklós 14
 Bălăieț, Domițian 79, 80
 Balázs Sándor 222k.
 Bányai László 13, 113, 119
 Barbu, Eugen 30, 42, 46kk., 52, 75, 85, 208, 219, 231, 234kk., 490
 Barki Éva 207kk., 211, 278
 Basinger, Kim 469
 Bellahouel, Mohamed Kamel 529
 Bercaru, Virgil 117
 Berija, L. Pavlovics 254
 Berindei, Mihai 28
 Berindei, Mihnea 516

Berlusconi, Silvio 533
Bernard, Noël 94
Bibó István 361
Binder, David 134
Blandiana, Ana 157, 313, 324, 325
Boda József (Iosif) 430
Bodor Pál 33kk., 47
Borbély Ernő 333, 336, 337
Borbély Imre 329kk., 360kk., 372
Borbély László 333
Borchgrave, Arnaud de 96kk.
Braia, Doru 193
Brandt, Willy 520
Brassai Viktor 36
Brătianu, Ion 357
Breiner Béla 35
Brucan, Silviu 153, 161, 232k.
Brzezinski, Zbigniew 511
Buducă, Ioan 85, 86
Bugnariu, Tudor 357
Buharin, Nikolaj 428

C

Calciu atya 324
Câmpeanu, Radu 171k., 174, 182, 201, 209, 268, 270, 284kk., 296, 300,
307, 321, 348, 382
Carp, Matatias 206, 231
Carter, Jimmy 105
Cataramă, Viorel 297, 453
Ceașescu, Elena 26, 37, 102, 104, 110, 141
Ceașescu, Ilie 127k., 131, 141k.
Ceașescu, Nicolae 15, 27kk., 33kk., 56k., 59k., 62, 67, 72k., 75k.,
86kk., 91k., 95k., 99kk., 111, 121k., 131, 134, 142, 147k., 154, 160,
163kk., 168, 174, 178k., 182, 187k., 190, 193, 195k., 199, 203,
205k., 219, 231kk., 237, 247, 261, 265k., 268, 276, 286, 288, 294k.,
303, 305, 307k., 314, 329, 344, 347, 353kk., 362, 366, 376kk., 395,
398, 400kk., 411, 413, 415k., 429, 431, 437, 451, 475, 478, 481k.,
490k., 505, 543
Ceașescu, Valentin 151

Ceontea, Radu 222, 241, 269, 305, 349
 Cerveni, Nicolae 285k., 307
 Chebeleu, Traian 447
 Cheler, Paul 393
 Chiriac, Cornel 111, 312
 Christopher, Warren 457
 Ciachir, Dan 85
 Cioran, Emil 230, 409
 Ciorbea, Victor 410k., 461k., 486
 Clinton, Bill 353, 376, 465, 538k., 540
 Clinton, Hillary 539
 Coja, Ion 464
 Coleman, Ornette 28
 Constantinescu, Emil 105, 117kk., 132, 295k., 298k., 304, 318, 325,
 366, 387kk., 441, 452k., 458kk., 465kk., 470, 472, 476kk., 483kk.,
 510, 544k., 547
 Coposu, Corneliu 75, 155, 255, 268, 283, 321, 368, 422, 441, 538
 Cornea, Andrei 377
 Cornea, Doina 86, 87, 113, 157, 160k., 188, 225, 313, 347, 421, 503,
 516, 566
 Craner, Lorne 456
 Cristea, Dumitru 78, 79
 Cristoiu, Ion 49, 283, 353kk., 398, 436, 491
 Cunescu, Sergiu 309, 321, 368
 Czikó-Drăghici, Marta 102

D

Cs. Gyimesi Éva 160, 175, 222k.
 Csiha Tamás 336kk.
 Csapó József 300
 Diaconescu, Dan 78, 491
 Diaconescu, Gheorghe 78
 Diaconescu, Ion 453
 Diaconu, Mircea 454
 Dinescu, Mircea 86, 87, 153, 156, 488
 Dohotaru 409
 Doinaş, Ştefan Augustin 358
 Domokos Géza 17, 47, 112, 114, 134, 160, 163, 173k., 176k., 207, 210,
 224kk., 245, 301, 319k., 335

Drăgan, Iosif Constantin 50k., 153, 182, 219, 232, 490
Drăghici, Alexandru 36k., 41, 59, 102
Dubcek, Alexander 39k., 208, 254, 266, 329
Dudás József 34
Dumitrescu, Cornel 93
Dzsilasz, Milovan 25k., 254

E

Eliade, Mircea 16, 75, 187, 230
Eminescu, Mihai 230k., 358
Enache, Smaranda 163, 260, 503
Encsel Mór 36
Enescu, George 409
Enver Hodzsa 292
Everac, Paul 57, 348, 396kk.

F

Fazekas János 33, 40
Féja Géza 361
Fejtő Ferenc 361
Filipescu, Nicu 357
Filipescu, Radu 86
Fischer, Joschka 93
Florescu, Eugen 50
Fodor György 98
Fónagy János 36
Franco, Francisco 201, 362, 521k.
Fried, Daniel 465
Friedman, L. Thomas 510
Frunda György 134, 461, 502, 504
Funderburk, David 457
Fűrő Gyula (Iuliu Ion Furo) 37, 347
Für Lajos 190, 262

G

Gabrielescu, Valentin 466
Gaetan, Victor 531, 537k., 541
Gáll Ernő 404
Gallagher, Tom 13, 289, 534

Gavra, Ioan 192, 347, 418
 Gazda József 207, 209
 Georgescu, Emil 94
 Gheorghiu-Dej, Gheorghe 13, 24, 29, 34kk., 40k., 60, 102k., 233, 254k.
 Gherman, Ovidiu 410, 418
 Glucksmann, André 122
 Goga, Octavian 230
 Goma, Paul 86, 87, 255
 Gonzales, Felice 454
 Gorbacsov, Mihail 40, 101, 104, 121, 158, 255, 266, 400
 Goşu, Armand 112
 Göncz Árpád 494
 Groza, Petru 166, 398, 537
 Guest, Michael 133, 143, 529k., 543
 Guşe, Iulian 414k.

H

Hajdu Győző 221k., 225
 Halper, Stephan 378
 Hamza, Mircea 398
 Hăulică, Dan 47
 Havel, Václav 256, 371
 Heider, Jörg 533, 563
 Helms, Jesse 375
 Herbák János 36
 Herczeg Ferenc 361
 Hitler, Adolf 162k., 165, 176, 267, 363, 520kk.
 I. (Hohenzollern) Károly, román király 358
 Hombach, Bodo 548
 Horn Gyula 429, 495
 Hortopan 414
 Hossu-Longin, Lucia 348
 Hrebenciuc, Viorel 451, 501
 Hruscsov, Nyikita Szergejevics 103, 121
 Hurezeanu, Emil 94
 Husszein, Szaddám 95, 235, 346, 492, 508kk., 525k.

I

Ilie Şerbănescu 516kk.

Iliescu, Dumitru 74

Iliescu, Ion 14kk., 40, 44, 47, 51, 54kk., 61kk., 66kk., 72kk., 76, 78, 81k., 90, 94, 96kk., 103k., 108, 123kk., 133k., 140kk., 151, 153, 155, 156, 161, 164, 168kk., 174, 178k., 181kk., 188, 190k., 199, 201k., 206, 208, 210k., 219, 223, 234, 241, 255k., 266, 269, 274, 276, 284kk., 288, 290kk., 294kk., 303kk., 308, 343kk., 347, 349kk., 365kk., 371, 375kk., 381kk., 387k., 392, 394kk., 398kk., 402k., 405k., 410kk., 424, 426kk., 434kk., 439kk., 443, 447kk., 457kk., 465kk., 472, 476kk., 483kk., 490kk., 499kk., 507, 524kk., 535kk., 540k., 545, 547k., 554, 559k., 563k.

Illyés Gyula 362k.

Ionel, Vasile 415

Ionesco, Eugen 75, 178, 409k., 537

Ionesco, Marie-France 409

Iordache, Claudiu 191, 193, 199k.

Isărescu, Mugur 347, 492

Itu, Ioan 415k.

Iustinian (Maramureşanul) 165

J

J. János Károly 201

Jospin, Lionel 454

Józsa Béla 35

József Attila 361

Jude 168

Juhász Endre 517, 519

K

Kabos László 362

Kádár János 40, 103, 121, 158, 215, 266, 361kk., 400, 429, 485, 495, 522

Károlyi Mihály 522

Kenelly, Barbara 537

Kerenszkij, Alekszandr Fjodorovics 522

Kerry, John 93

Khadafi, Muamar 95, 266, 346, 492, 529

Kim Ir Szen 305

King, Martin Luther 148

Király Károly 33, 96, 164, 174kk.

Koestler, Arthur 26
 Kohl, Helmut 466
 Konrád György 186, 256
 Kós Károly 357
 Kovács Imre 361
 Kövér László 495
 Kun Béla 522
 Kurkó Gyárfás 36

L

Laden, Oszama bin 511, 513k.
 Lalumière, Catherine 351
 Lantos, Tom 51, 286
 Lari, Leonida 308
 Le Pen, Jean Marie 148, 274, 492, 538
 Lewis, Arthur 112
 Lițiu, Petre 455
 Lovinescu, Monica 86, 397
 Lőrincz László 174
 Lucaciu, Ileana 49, 353, 354
 Lukács György 522

M

Mager, Sorin 311
 Măgureanu, Virgil (Asztalos Imre) 43k., 55, 57, 60k., 64k., 67, 69k.,
 72kk., 118, 123, 130, 286, 304, 403, 464k., 478, 535, 538k.
 Maior, Liviu 436, 466
 Malenkov 103
 Maniu, Iuliu 154, 185, 255
 Manolescu, Nicolae 30, 47, 49, 267, 285, 295, 299, 307, 325, 367, 383,
 455
 Marcu, Victor 76kk.
 Marga, Andrei 369
 Marinescu, Angela 86k.
 Marinescu, Aurel Sergiu 553
 Marino, Adrian 300, 359
 Markó Béla 17, 335k., 461, 486, 498, 503kk., 507, 550, 558
 Marțian, Dan 415, 452
 Matekovics János 40

Matser, Jan Willem 127, 135kk., 141
Maurer, Ion Gheorghe 37, 38, 40k., 108
Mazilu, Dumitru 151k., 414, 431
McCarthy, Joseph 530
Meciar, Vladimer 395, 432
Meleşcanu, Teodor 135, 392, 433, 448, 462, 470, 472, 484, 486, 492
Merce, Ilie 79
Mezinescu, Simina 347
Michnik, Adam 256
Mihai Viteazul 266
I. Mihály, román király 192, 217, 282k., 311, 316, 397k., 537
Militaru, Nicolae 103k., 415, 433
Milosevics, Szlobodan 130
Mitreă, Miron 410k.
Mizil, Paul Niculescu 151
Moiş, Vasile 192
Molnár Gusztáv 112, 498
Morris, Dick 531, 535k., 538kk.
Moses, Alfred 375kk., 381, 456kk., 465
Moşiu, Adrian 249, 349, 375
Mungiu, Alina 54, 357, 558
Munteanu, Aurel Dragoş 159
Munteanu, Marian 62, 257, 287, 412k., 536, 539
Munteanu, Nicolae Constantin 454
Mussolini, Benito 253, 256, 363

N

Nagy Imre 40, 102, 103, 179, 208, 215, 232, 233, 254, 266, 329, 428
Năstase, Adrian 15, 65, 94, 96, 109kk., 117, 123kk., 130, 138, 140k.,
345, 366, 375k., 383, 410k., 418, 428, 439, 462, 489, 491, 498, 499,
500kk., 506, 509, 524kk., 532, 535k., 540kk., 546k., 549k., 552kk.,
557kk.
Neacşu, Ilie 235, 353k., 356, 521, 532
Nedelcovici, Bujor 521kk.
Negriţoiu, Mişu 344, 350
Nemesiu 50
Németh László 361
Németh Miklós 429, 435
Netea, Gelu 287

Nicholson 98, 131
 Nicolaescu, Sergiu 398
 Nits Árpád 370kk.
 Noica, Constantin 16, 358
 Nolte, Ernst 523
 Nyers Rezső 429

O

Ocskó Teréz 36
 Oişteanu, Andrei 521
 Onişoru, Gheorghe 113k.
 Oprea, Marius 110
 Oprescu, Dan 83kk., 87kk.
 Oproiu, Ecaterina 398
 Orwell, George Arthur 25k., 422

P

Pacepa, Ion Mihai 80, 90kk., 193
 Paleologu, Alexandru 225, 307
 Pálfalvy Attila 156, 164
 Paşcu, Ioan Mircea 96, 136, 392k., 448, 450
 Pascu, Ştefan 57
 Pasti, Vladimir 385k.
 Patapievici, Horia Radu 383
 Pătrăşcanu, Lucreţiu 29, 47
 Patriciu, Dinu 90, 308, 436, 552
 Păunescu, Adrian 53, 286, 308, 344, 348
 Pavel, Dan 91, 135
 Pelin, Mihai 79
 Petrescu, Dan 86
 Petrescu, Titel 15
 Pippidi, Alexandru 359
 Pleşu, Andrei 47, 54, 84, 153, 156, 234, 400, 409
 Popescu, C. T. 354
 Popescu, Dumitru 57
 Postolache, Tudorel 384k.
 Powell, Colin 525
 Pozsgai Imre 429
 Priboi, Ristea 110k., 502

Pruteanu, George 481
Puskás Attila 207
Putyin, Vlagyimir 144, 538

R

Rabin, Jichák 537
Răducanu, Johnny 28
Rădulescu, Ilie 48, 49
Raffai, Rodica 409
Rákosi Mátyás 361, 495
Rațiu, Ion 171, 182, 185, 325, 464, 466
Răutu, Leonte 24
Reagen, Ronald 94
Robu, Gheorghe 73, 191
Roman, Petre 60k., 73, 154, 161, 190k., 199, 203, 219, 232kk., 241, 245, 249, 266, 269, 285k., 289, 294, 304k., 341, 344, 347, 365k., 368, 381, 388, 414, 434k., 447, 454, 459, 464k., 472, 492
Roman, Valter 219, 232kk., 254
Roșca Stănescu, Sorin 105, 287, 463, 484, 535k.
Rosen, Moses 50, 206, 231k.
Rumsfeld, Donald 525k., 563
Rusan 325

S

Săceanu, Amza 49
Salamon Ernő 36
Schifter, Richard 376kk.
Schröder, Gerhard 548
Scurtu, Ioan 547
Shepp, Archie 28
Simó Géza 36
Smith, Christopher 130k., 457
Smith, Derrin 98, 130k.
Sorescu, Constantin 368
Sorescu, Radu 62
Soros György 294
Spineanu, Ulm 462k.
Spiroiu, Nicolae 73, 399, 434
Stan, Ioan 123k.

Stanciu, Athanasiu 49
 Stănculescu, Victor 190, 415
 Stănescu, Mircea 75k., 536
 Stănoiu, Rodica 117
 Stolojan, Theodor 341, 435, 457, 492, 527, 535, 540, 542, 545, 546, 549,
 550, 556, 558
 Sütő András 47, 168, 171, 259kk., 263k.
 Szálasi, Ferenc 362, 363
 Szász Jenő 505
 Szerov 103
 Szilágyi N. Sándor 177, 222k., 225, 335
 Szilágyi Zsolt 505
 Szolzsényicin, Alexander 25, 122, 257
 Szőcs Géza 173, 175, 207, 224, 335
 Sztálin, Joszif Viszarionovics 25, 29, 40, 165, 254, 267, 311, 329, 428,
 522
 Szűrös Mátyás 244, 429

T

Œorban, Raul 57, 357
 Œtefan, Mihai 520
 Tabajdi Csaba 429
 Talpeş, Ioan 97k., 127kk., 133, 135kk., 139kk., 534, 547, 563
 Tamás Gáspár Miklós 34
 Tănase, Stelian 83kk., 516, 528
 Tatu, Michel 121, 122
 Teleki Pál 362
 Tender, Ovidiu 125, 127, 136kk., 534
 Teoctist pátriárka 395
 Teodorescu, Alin 405
 Timofte, Radu 122kk., 140, 141
 Tinca, Gheorghe 392, 448
 Tismăneanu, Vladimir 34, 324, 547
 Titulescu 409
 Tokay György 134
 Tóró T. Tibor 505
 Totok, William 523
 Tókéş László 153, 156, 159, 165, 188, 301, 332, 335, 368, 370, 486,
 498, 501, 503, 505kk.

Treptow, Kurt 127k., 131kk., 135, 139, 141k., 143, 547
Trockij, Lev Davidovics 25, 428
Tucă, Marius 552
Tudor, Corneliu Vadim 17, 30, 42, 47, 50, 72, 73kk., 206, 208, 231, 234,
294, 344, 354k., 506, 515, 518
Tudoran, Dorin 324
Turcu, Liviu 96, 378

U

Újvári Ferenc 301
Ungureanu, Traian 383, 527
Ursu, Gheorghe 118k., 477k.

V

Văcăroiu, Nicolae 15, 70, 298, 341, 343k., 346, 365k., 384k., 399,
435k., 453
Văcaru, Vasile 345
Vadim 42, 50, 63, 72kk., 206, 232, 234, 269, 274, 305, 348k., 356, 360,
376, 398k., 417, 427, 432, 434, 452k., 472, 476, 479, 484, 487kk.,
506, 516, 531kk., 550
Verdeț, Ilie 199, 286, 305, 417
Verestóy Attila 134, 164, 507
Verheugen 557
Vince János 29, 37
Visinszkij 398
Vladimirescu, Tudor 266

W

Watts, Larry 127k., 130, 132kk., 141, 142, 547
Wiesel, Elie 237k., 564
Wolff, Frank 286, 457

Z

Zaharov 25, 257
Zamfirescu, Dan 401k.
Zamfirescu, Dinu 300, 307
Zeides, Emanuel 103
Zinovjev 428
Zsirinovszkij 368

Felelős kiadó *Visky András*
Műszaki vezető *Suci Éva*
Borítóterv *Szabó Péter Levente*

CE Koinónia Kiadó Kolozsvár
RO-400161 Cluj, str. Paris nr. 15.
Tel/Fax: 0040-264-450119
E-mail: office@koinonia.ro
www.koinonia.ro

Magyarországi elérhetőség
Cardselect-Koinónia Kft.
2230 Gyömrő, Üllői út 11.
Tel: 0036-30-3976825
E-mail: koinonia-hungary@koinonia.ro

ISBN 973-7605-16-0